

SŁOWNIK POLSKIEJ
TERMINOLOGII
PRAWOSŁAWNEJ

ŚPTP

SŁOWNIK POLSKIEJ TERMINOLOGII PRAWOSŁAWNEJ

pod redakcją

ks. Wiesława Przyczyny
Katarzyny Czarneckiej
ks. Marka Ławreszuka

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Zespół autorów

ks. Wiesław Przyczyna, ks. Marek Ławreszuk, Katarzyna Czarnecka,
ks. Jarosław Kupryjaniuk, Małgorzata Kurianowicz, Grzegorz Makal, ks. Piotr Makal,
ks. Włodzimierz Misijuk, Anna Rygorowicz-Kuźma

Kierownik projektu NPRH

ks. Wiesław Przyczyna

Opracowanie budowy słownika i struktury artykułów hasłowych

Katarzyna Czarnecka

Opracowanie haseł i klasyfikacja tematyczna

ks. Jarosław Kupryjaniuk, Małgorzata Kurianowicz, ks. Marek Ławreszuk,
Grzegorz Makal, ks. Piotr Makal, ks. Włodzimierz Misijuk, Anna Rygorowicz-Kuźma

Opracowanie odpowiedników greckich

Grzegorz Makal

Opracowanie odpowiedników cerkiewnosłowiańskich

Małgorzata Kurianowicz

Opracowanie odpowiedników angielskich

ks. Włodzimierz Misijuk

Konsultacje

abp Jakub Kostiuczuk, ks. Jerzy Tofiluk, Lilia Citko

Opracowanie listy źródeł i ekscerpja haseł

Jarosław Charkiewicz, Małgorzata Kurianowicz, ks. Marek Ławreszuk,
Grzegorz Makal, ks. Piotr Makal, ks. Włodzimierz Misijuk, Anna Rygorowicz-Kuźma

Okresowo współpracowali

Marcin Abijski, Dariusz Kazimierowicz, Józef Kuffel

Opracowanie struktury elektronicznej wersji słownika

ks. Piotr Makal

Redakcja wydawnicza

Michał Machura

Recenzenci

abp prof. dr hab. Sawa Hrycuniak (Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie)
prof. dr hab. Krzysztof Leśniewski (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II)
prof. dr hab. Aleksander Naumow (Università Ca' Foscari Venezia)
prof. dr hab. Sergejus Temčinas (Lietuvių kalbos institutas, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas)

Redakcja techniczna i skład

Jerzy Grycuk

Opracowanie graficzne i projekt graficzny okładki

Paweł Iwaniuk

ISBN 978-83-7431-738-2

DOI: 10.15290/sptp.2022

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2017-2022, nr projektu 0083/NPRH5/H11/84/2017

Druk

Orthdruk sp. z o.o.

O SŁOWNIKU

Słownik polskiej terminologii prawosławnej. Zakres, geneza, charakterystyka

ks. Wiesław Przyczyna¹, ks. Marek Ławreszuk²

Niniejszy słownik jest poświęcony polskiej terminologii prawosławnej. Można ją rozpatrywać z punktu widzenia językoznawczego lub teologicznego. Autorzy słownika wybrali perspektywę lingwistyczną – terminologię prawosławną (również teologiczną) analizując w ramach teolingwistyki, którą Aleksander i Halina Gadomscy uważają za „dział językoznawstwa o charakterze nauki świeckiej, ponadnarodowej i ponadreligijnej ze zmiennymi profilami badań”³.

Oznacza to, że teolingwistyka jest subdyscypliną językoznawczą badającą język, a zarazem opisującą pewien wycinek życia religijnego danej wspólnoty. Ma ona charakter ponadnarodowy, tzn. nie ogranicza się w swoich analizach językoznawczych do jednej narodowości lub jednej grupy etnicznej, lecz zajmuje się językiem różnych grup narodowościowych i etnicznych. I jest też ponadreligijna, czyli niezwiązana z żadną wspólnotą religijną, choć może badać język każdej z nich.

Powyższe cechy teolingwistyki znajdują odzwierciedlenie i w niniejszym słowniku. Terminologię prawosławną (w tym teologiczną) bada się w nim na płaszczyźnie językoznawczej, a nie teologicznej. Analizowany zbiór nie został ograniczony wyłącznie do terminów rdzennie polskich, lecz poszerzono go o określenia współcześnie używane przez prawosławnych obywateli Polski związanych narodowościowo lub kulturowo z językiem rosyjskim, białoruskim, ukraińskim lub łemkowskim. Wreszcie omawianej w słowniku terminologii nie wiąże się tylko z religią prawosławną, lecz także z terminologią chrześcijańską sprzed podziału Kościoła w 1054 r. lub z terminologią Kościoła rzymskiego.

1. Zakres słownika

Słownik zawiera polską terminologię prawosławną. Aby odpowiedzieć na pytanie, czym ona jest, trzeba najpierw zdefiniować znaczenie takich pojęć jak: *termin*, *terminologia*, *terminologia religijna*, *terminologia chrześcijańska* i *terminologia prawosławna*.

Podzielając pogląd Zygmunta Saloniego, przez pojęcie *termin* rozumiemy „element słownictwa (leksem, związek frazeologiczny) używany w określonej dziedzinie wiedzy

¹ ORCID: 0000-0001-8445-0401.

² ORCID: 0000-0001-8051-8106.

³ A. Gadomski, H. Gadomska, 2014, *Teolingwistyka polska w kontekście teolingwistyki słowiańskiej*, w: „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, 10, s. 8.

lub działalności ludzkiej w odniesieniu do obiektów specyficznych (zarówno obiektów materialnych, jak i pojęć) dla tej dziedziny w sposób – w założeniu – ścisły i jednoznaczny. Ścisłość i jednoznaczność terminu uzyskuje się poprzez podanie jego definicji”⁴.

Miano **terminologia** dotyczy zaś „zbioru terminów danej dziedziny wiedzy lub, ogólniej, działalności ludzkiej. Terminologia jest częścią słownictwa w znacznym stopniu ustalaną arbitralnie, w miarę potrzeby regulowaną, zmienianą i korygowaną”⁵.

Pod pojęciem **terminologia religijna** kryją się z kolei wszelkie terminy związane z doktryną, kultem, organizacją i przeżyciami jakiejś wspólnoty religijnej⁶.

Podzbiorem terminologii religijnej jest **terminologia chrześcijańska**, która obejmuje wyłącznie pojęcia dotyczące dziedzin opartych na fundamencie nauczania Jezusa Chrystusa, takich jak: teologia, duchowość, moralność i życie religijne. Augustyn, biskup Hippony, fundament ten widzi w treści nauki chrześcijańskiej, która jego zdaniem zawiera się w chrzcielnym credo⁷. W innym ujęciu, charakterystycznym dla niepodzielnego chrześcijaństwa, fundament to kanoniczne nauczanie siedmiu soborów powszechnych⁸. Sytuacja jednak zmieniła się diametralnie po 1054 r. Dokonany wówczas podział Kościoła doprowadził do autonomicznego rozwoju struktur eklesjalnych na Wschodzie i na Zachodzie. W tym kontekście możemy wyszczególnić terminologię, która nie jest powszechna w całym chrześcijańskim świecie, lecz staje się jednoznaczna i zrozumiała wyłącznie w określonej wspólnotcie wiary. Rodzi się wtedy terminologia prawosławna, rozwijana w Kościele prawosławnym, i terminologia rzymskokatolicka, która funkcjonuje w Kościele łacińskim. Ponieważ w teologicznej ocenie wydarzeń 1054 r. dwie wymienione wspólnoty jednoznacznie określają siebie jako spadkobierców i kontynuatorów dziedzictwa Kościoła niepodzielnego, przyjmują również i rozwijają dotychczasową terminologię chrześcijańską. Skoro jednak teologiczne dysputy, życie duchowe i relacje z otaczającym światem rozwijały się dalej autonomicznie, to mamy prawo wyodrębnić w ramach jednej dziedziny ludzkiej działalności dwa specyficzne i samodzielne zbiory terminologiczne. Oba zawierają terminologię chrześcijańską pierwszego tysiąclecia jako element organiczny, przy czym zbiór prawosławny uzupełniony został o terminy, które po schizmie Wschód-Zachód właściwe były tylko Kościołowi prawosławnemu⁹.

Wynika z tego, że terminologia prawosławna stanowi część terminologii chrześcijańskiej. Może zostać uznana za swoisty, odrębny zasób leksykalny, ponieważ posiada

⁴ Termin [hasło], w: K. Polański (red.), 2003, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 602.

⁵ Terminologia [hasło], w: K. Polański (red.), 2003, op. cit., s. 602.

⁶ „Przeżycie wyraża psychologiczne aspekty danej religii w subiektywnym odczuciu jednostek. [...] Doktryna religijna obejmuje z reguły teorię boga (teologię), teorię świata (kosmologię) i teorię człowieka (antropologię religijną). [...] [Kult] to zespół aktów i czynności będących wyrazem czci dla «sacrum». [...] Organizacja pozostająca zwykle pod kierownictwem stanu kapłańskiego, stanowi instytucjonalną formę, która wiąże w całość wierzenia i obrzędy, zespala wiernych i koordynuje ich zachowanie”. J. Keller, 1967, *Religia* [hasło], w: *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, t. 9, Warszawa, s. 766.

⁷ C.H. Pickar, 2002, *Faith*, w: *The New Catholic Encyclopedia*, t. 5, Detroit, s. 792.

⁸ Преп. Иустин (Попович), 2005, *Догматика православной Церкви. Экклесиология*, Москва, s. 236–237.

⁹ Niniejsza charakterystyka służy zdefiniowaniu terminologii prawosławnej, dlatego też nie uwzględnia różnic, które wynikają z wcześniejszych oraz późniejszych rozłamów.

własną wielowiekową specyfikę, ugruntowaną dzięki twórczości teologicznej epoki bizantyjskiej¹⁰ (od podziału Kościoła w r. 1054 do upadku Bizancjum w 1453 r.) i rozwijaną w kolejnych wiekach. Dzięki przedstawionej wyżej perspektywie historycznej możemy przyjąć, że **terminologia prawosławna** to zasób terminów chrześcijańskich, które stosowane były w niepodzielnym Kościele pierwszego tysiąclecia, uzupełniony zbiorem terminów powstałych po 1054 r., dotyczących głównych obszarów życia religijnego, a mianowicie: teologii, duchowości, moralności i organizacji Kościoła prawosławnego. Takie ujęcie sprawia, że terminologia ta z jednej strony ogranicza się do obszaru życia religijnego osób prawosławnych, z drugiej zaś – obejmuje także pojęcia dotyczące życia religijnego chrześcijan pierwszego tysiąclecia.

Po zdefiniowaniu powyższych pojęć można spróbować odpowiedzieć na pytanie, czym jest **polska terminologia prawosławna**. Jest to zbiór terminów (wyrazów i połączeń wyrazowych) dotyczących wiary, moralności, życia religijnego i organizacji Cerkwi prawosławnej, utrwalonych w ogólnym języku polskim (bez względu na ich pochodzenie), a także terminów zapożyczonych z języka greckiego i cerkiewnosłowiańskiego i wykorzystywanych w polskim prawosławiu¹¹.

2. Geneza słownika

Na powstanie słownika miały wpływ następujące czynniki: a) potrzeba zapełnienia luki badawczej zauważalnej zarówno z perspektywy badań językoznawczych, jak i teologicznych, b) aktualna sytuacja językowa prawosławia, c) dążenie do uporządkowania istniejącej terminologii, uwzględniającej liczne warianty lokalne, oraz d) rozwój badań teolingwistycznych w krajach słowiańskich.

2.1. Zapełnienie luki badawczej

Polska terminologia prawosławna nie doczekała się jak dotąd gruntownego opracowania, ani nawet przejrzystej i jasnej definicji. Dotychczasowe prace dotyczą wąskich wycinków całości. Wśród tych opracowań znajdują się pozycje na temat prawosławnej

¹⁰ Terminologia pierwszego tysiąclecia, chociaż wydaje się w ujęciach rzymskokatolickim i prawosławnym zbieżna, również rozwijała się dwutorowo, albowiem Bizancjum operowało przede wszystkim językiem greckim, podczas gdy Rzym i podległe mu struktury eklezjalne opierały się na łacinie. Z tego względu już nawet w pierwszym tysiącleciu możemy mówić o zróżnicowanym zasobie leksykalnym, z którego po 1054 r. wyodrębnia się terminologia rzymskokatolicka oraz prawosławna. Źródła prawosławnej terminologii okresu Kościoła niepodzielnego to przede wszystkim spuścizna epoki soborów powszechnych, traktatów dogmatycznych i rękopisów liturgicznych. Po 1054 r. terminologia prawosławna rozwijała się pierwotnie głównie w języku greckim, później zaś w językach greckim, cerkiewnosłowiańskim i innych językach.

¹¹ Prawosławie w Polsce wykorzystywało w swej historii również liczne terminy wywodzące się z tradycji Kościoła rzymskiego. Wiele z nich na dobre zadamowiło się w terminologii prawosławnej. Część przyjętych terminów budziła jednak uzasadnione wątpliwości, dlatego w słowniku zostały one zastąpione innymi propozycjami.

ikonografii¹², obrzędowości¹³, liturgiki¹⁴ czy hagiografii¹⁵. Do grupy tej należy dodać słowniki dwujęzyczne, w tym trzy współczesne próby systematyzacji terminologii, których dokonali: Roman Lewicki¹⁶, Helena Fediukina¹⁷ oraz Antoni Markunas i Tamara Uczitiel¹⁸. Podobną treść zawierają dwa dwujęzyczne opracowania ks. Aleksego Znoski¹⁹ czy też część słownikowa nowej pozycji wydawniczej autorstwa ks. Stanisława (Eustachego) Stracha²⁰.

Analizując stan dotychczasowych badań, należy również wymienić pozycje podejmujące problematykę terminologii historycznej, wśród których na wyróżnienie zasługują artykuł Marii Karpluk *Słownictwo cerkiewne w polszczyźnie XVI w. Wybór przykładów*²¹ oraz wieloautorska monografia traktująca o przekładach dokonanych między XI a XXI wiekiem²².

Nie licząc tych fragmentarycznych opracowań, hasła dotyczące prawosławnej terminologii odnajdziemy w źródłach ogólnych, gdzie jednak zbiory dotyczące Kościoła prawosławnego nie zawsze są wyodrębnione (np. za pomocą kwalifikatorów), a informacje o ich prawosławnym rodowodzie niejednokrotnie kryją się zaledwie w opisie hasłowym. W zbiorze słowników i leksykonów, które wśród licznych haseł zawierają również te zaliczające się do terminologii prawosławnej, należy wskazać popularne słowniki ogólne oraz słowniki specjalistyczne²³: *Polską terminologię chrześcijańską*²⁴, *Słownik Nowego Testamentu*²⁵, *Słownik terminologii biblijnej*²⁶, *Słownik wiedzy biblijnej*²⁷, *Leksykon teologii pastoralnej*²⁸, *Nowy leksykon teologiczny*²⁹, *Leksykon pojęć ko-*

¹² E. Smykowska, 2013, *Ikona. Mały słownik*, Warszawa.

¹³ E. Smykowska, 2015, *Zwyczaj i obrzędy prawosławne. Mały słownik*, Warszawa.

¹⁴ E. Pokorzyna, 2001, *Słownik terminologiczny wyposażenia świątyń obrządku wschodniego z przydatkiem ikon maryjnych*, Warszawa; E. Smykowska, 2008, *Liturgia prawosławna. Mały słownik*, Warszawa.

¹⁵ E. Smykowska, 2008, *Prawosławni święci. Mały słownik*, Warszawa.

¹⁶ R. Lewicki, 2002, *Chrześcijaństwo. Słownik rosyjsko-polski*, Warszawa.

¹⁷ H. Fediukina, 2014, *Leksykon terminologii prawosławnej rosyjsko-polski*, Warszawa.

¹⁸ A. Markunas, T. Uczitiel, 1999, *Leksykon chrześcijaństwa rosyjsko-polski i polsko-rosyjski*, Poznań.

¹⁹ A. Znosko, 1983, *Mały słownik wyrazów starocerkiewnosłowiańskich i terminologii cerkiewno-teologicznej*, Warszawa; A. Znosko, 1996, *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, Białystok.

²⁰ S. Strach, 2021, *Podręczna gramatyka języka cerkiewnosłowiańskiego okresu nowożytnego z podręcznym słownikiem cerkiewnosłowiańsko-polskim*, Kędzierzyn-Koźle. W związku z tym, że prace nad słownikiem rozpoczęły się w 2017 r., powyższa publikacja nie została ujęta w źródłach bibliograficznych.

²¹ M. Karpluk, 1989, *Słownictwo cerkiewne w polszczyźnie XVI w. Wybór przykładów*, w: *Chrześcijański Wschód a kultura polska*, red. R. Łużny, Lublin, s. 127–147.

²² I.N. Petrov (red. nauk.), 2021, *Komentowana bibliografia polskich przekładów piśmiennictwa kręgu Slavia Orthodoxa*, Series Ceranea, tom 7, Łódź.

²³ M. Szymczak (red.), 1999, *Słownik języka polskiego*, Warszawa; E. Sobol (red.), 1999, *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa.

²⁴ E. Klich, 1927, *Polska terminologia chrześcijańska*, Poznań.

²⁵ X. Leon-Dufour (red.), 1986, *Słownik Nowego Testamentu*, przekł. K. Romaniuk, Poznań.

²⁶ X. Leon-Dufour (red.), 1994, *Słownik terminologii biblijnej*, przekł. K. Romaniuk, Poznań.

²⁷ B. M. Metzger i M. D. Coogan (red.), 1996, *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa.

²⁸ R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski (red.), 2006, *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin.

²⁹ H. Vorgrimler, 2005, *Nowy leksykon teologiczny*, Warszawa Księży Werbiści.

ścielnych i teologicznych³⁰, *Leksykon teologii fundamentalnej*³¹, *Leksykon duchowości katolickiej*³² i *Mały słownik teologiczny*³³.

Do tego należy dodać opracowaną przez zespół teologów i filologów, przy wsparciu teolingwistów, koncepcję normatywizacji pisowni terminologii prawosławnej, opublikowaną w 2016 r.³⁴. Opracowanie *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, oparte na *Pisowni słownictwa religijnego*³⁵, rozwinęło pomijane wcześniej kwestie, dotyczące m.in. zróżnicowanej terminologii związanej z teologią dogmatyczną, życiem liturgicznym i praktykami religijnymi oraz oficjalnymi nazwami własnymi lokalnych Kościołów prawosławnych, a także wprowadziło wzorce słowotwórcze w przypadku terminów obcojęzycznych, które nie znalazły do tej pory swoich polskich odpowiedników³⁶.

2.2. Aktualna sytuacja językowa prawosławia

Przegląd polskich realiów uzmysławia skomplikowane sytuacje socjolingwistyczne³⁷ i zróżnicowanie językowe, które można traktować jako przekonujące uzasadnienie podjęcia prac nad słownikiem terminologii prawosławnej³⁸.

Językiem liturgicznym prawosławia w Polsce jest język cerkiewnosłowiański, chociaż w coraz większym stopniu językiem *Pisma Świętego*, homilii i nabożeństw staje się również język polski i – znacznie rzadziej – języki mniejszości narodowych i etnicznych. Z kolei językiem teologii polskiego prawosławia czy dziedzin naukowych opisujących polskie prawosławie jest już zdecydowanie język polski. Opracowania naukowe i popularne często wprowadzają polskie odpowiedniki oryginalnych (cerkiewnosłowiańskich oraz, rzadziej, greckich) terminów. Polska terminologia prawosławna łączy więc i wykorzystuje zbiory cerkiewnosłowiańskie i polskie. Taka językowa dwoistość skutkuje często niejednorodną, a więc i nieprecyzyjną terminologią, co z kolei utrudnia wiernym

³⁰ G. O'Collins SJ, E.G. Farrugia SJ, 2002, *Leksykon pojęć kościelnych i teologicznych*, Kraków.

³¹ M. Rusecki (red.), 2002, *Leksykon teologii fundamentalnej*, Lublin–Kraków.

³² M. Chmielewski (red.), 2002, *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin–Kraków.

³³ K. Rahner, H. Vorgrimler, 1996, *Mały słownik teologiczny*, przekł. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa.

³⁴ J. Kostiuczuk, J. Tofiluk, M. Ławreszuk, W. Misijuk, J. Charkiewicz, 2016, *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, Białystok.

³⁵ Owoce pracy Zespołu Języka Religijnego Rady Języka Polskiego stały się istotnym, pośrednim impulsem do opracowania *Specyfiki...* i przyjęcia ujednoliconych i aktualnych zasad pisowni, przygotowanych z uwzględnieniem uchwał ortograficznych i porad językowych Rady Języka Polskiego. Zob. R. Przybylska i W. Przyczyna (red.), 2004, *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, Tarnów; R. Przybylska, W. Przyczyna, 2011, *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów.

³⁶ M. Ławreszuk, 2018, *Polska terminologia prawosławna – analiza stanu obecnego*, „Elpis”, 20, s. 161, DOI: 10.15290/elpis.2018.20.17.

³⁷ O preferencjach co do wyboru języka w różnych sytuacjach – zob. np. T. Stempa, 2016, *Cerkiew prawosławna w Polsce: ilustrowana historia*, Warszawa.

³⁸ Zob. K. Czarnecka, 2019, „Słownik polskiej terminologii prawosławnej” – potrzeby i koncepcja, w: „Науковий вісник Чернівецького національного університету. Романо-слов'янський дискурс, збірник наукових праць”, 22 (821), s. 69–73.

Kościół prawosławny komunikację z Bogiem i między sobą. Dotyczy to języka mówionego (kazania), wtórnie mówionego (odczytywanie na głos tekstów liturgicznych) i pisanego (książki, prasa).

2.3. Potrzeba uporządkowania istniejącej terminologii

Język polskiego prawosławia nie jest usystematyzowany ani ujednolicony. Środowisko naukowe nie dokonało kompleksowej analizy tego problemu, aczkolwiek pojawiały się publikacje podnoszące kwestię nieujednoliconej i nieusystematyzowanej terminologii. W ostatnich dwóch dekadach temat ten był sygnalizowany m.in. w popularnonaukowych artykułach publikowanych w „Przeglądzie Prawosławnym”³⁹ oraz w „Latopisach Akademii Supraskiej”⁴⁰. Ponadto we wspomnianej wyżej *Specyfice polskiej terminologii prawosławnej* zaakcentowano, że niektóre pojęcia teologiczne mogą mieć w prawosławiu inne lub dodatkowe znaczenia.

Powstaje pytanie: dlaczego badacze nie wykazują większego zainteresowania porządkowaniem terminologii prawosławnej? Przyczyn takiego stanu rzeczy może być kilka. Wydaje się, że do najważniejszych należy to, że porządkowanie terminologii jest zadaniem dość złożonym i wymaga od badacza dużej kompetencji językowej i teologicznej albo współdziałania językoznawcy i teologa. Polskie prawosławie wykorzystuje bowiem zasoby języków oryginalnych, głównie cerkiewnosłowiańskiego, greckiego, staro-cerkiewno-słowiańskiego i cerkiewnosłowiańskiego redakcji ruskiej, oraz zasoby mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce, a mianowicie: terminologię białoruską, ukraińską, grecką, łemkowską i rosyjską⁴¹. Taką terminologię może porządkować jedynie osoba o dużej wiedzy językoznawczej, znająca się też na teologii. Ponadto polskie prawosławie czerpie i z terminologii rzymskokatolickiej. Wiele przejętych terminów było trafnych i z powodzeniem funkcjonuje w świecie prawosławia. Inne natomiast, ze względu na różnice doktrynalne, nie pasowały doń i musiały zostać zastąpione innymi terminami, pochodzącymi z języka cerkiewnosłowiańskiego lub greckiego. Takiej zamiany może zaś dokonać tylko teolog odznaczający się pewną wrażliwością językową.

³⁹ *Język, który wyrósł na modlitwie. Rozmowa z o. Strachem*, „Przegląd Prawosławny”, 1, 2006, http://archiwum.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=1086&id=8 [dostęp: 13.02.2022]; P. Pietkiewicz, 2005, *Bądźmy ostrożni*, „Przegląd Prawosławny”, 9, http://archiwum.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=988&id=8 [dostęp: 13.02.2022]; *O języku liturgii*, „Przegląd Prawosławny”, 9, 2005, http://archiwum.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=989&id=8 [dostęp: 13.02.2022]; D. Wysocka, 2012, *Język naszej modlitwy*, „Przegląd Prawosławny”, 10, http://archiwum.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=2938&id=8 [dostęp: 13.02.2022]; W. Misijuk, 2004, *Czy będziemy się targować?*, „Przegląd Prawosławny”, 3, http://archiwum.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=587&id=8 [dostęp: 13.02.2022].

⁴⁰ M. Ławreszuk, 2012, *Poszukiwanie przyczyny różnic cerkiewnosłowiańskiego i polskiego tłumaczenia tekstu anafory Liturgii św. Bazylego Wielkiego*, „Latopisy Akademii Supraskiej. Język naszej modlitwy – dawniej i dziś”, t. 3., Białystok, s. 67–84; A. Naumow, *Język modlitwy jako deklaracja?*, „Latopisy Akademii Supraskiej. Język naszej modlitwy – dawniej i dziś”, t. 3, Białystok, s. 105–110.

⁴¹ M. Ławreszuk, 2018, op. cit., s. 159.

2.4. Rozwój badań teolingwistycznych w krajach słowiańskich

Inspiracją do podjęcia pracy nad słownikiem stały się badania teolingwistów i językoznawców słowiańskich, którzy wskazali na zasadność interdyscyplinarnych studiów dotyczących terminologii prawosławnej w różnych kontekstach. Aleksander i Halina Gadomscy przedstawili działania podejmowane w rzeczonym kierunku przez badaczy z Ukrainy, Rosji czy Serbii⁴², dając tym samym impuls do rozpoczęcia prac nad polską terminologią prawosławną. Wśród współczesnych opracowań dokumentujących badania nad słowiańską terminologią prawosławną należy zwrócić uwagę na rosyjskojęzyczne opracowanie *Язык и религия*⁴³, dotyczące tekstów sakralnych i postulujące wykorzystanie terminu *лингвистика православная*⁴⁴, oraz monografię Galiny Sklarewskiej *Лексика современного русского православия*⁴⁵.

Terminologia prawosławna w języku ukraińskim stanowiła centrum zainteresowania przedwojennego wykładowcy Katedry Teologii Prawosławnej Uniwersytetu Warszawskiego Iwana Ohienki, który pozostawił po sobie szereg artykułów opublikowanych w międzywojennych tomach czasopisma naukowego „Elpis” oraz wydany w 1943 r. *Церковный словничек*⁴⁶. Współcześnie istotne opracowania w języku ukraińskim dotyczą zarówno terminologii specjalistycznej (biblijnej, teologicznej i innych), jak i zasad ortograficznych⁴⁷.

Również serbska teolingwistyka koncentruje się na terminologii prawosławnej. Wyniki współczesnych badań pojawiają się m.in. w pracach Iwany Knežević i Kseni Končarović⁴⁸.

3. Charakterystyka słownika

Słownik polskiej terminologii prawosławnej wykracza poza wszelkie dotychczasowe opracowania. Jest to słownik w dwóch wersjach: papierowej oraz elektronicznej,

⁴² A. Gadomski, H. Gadomska, op. cit., s. 10.

⁴³ Н.Б. Мечковская, 1998, *Язык и религия: Пособие для студентов гуманитарных вузов*, Москва.

⁴⁴ О.В. Чевела, 2006, *Использование методов теологической герменевтики при интерпретации сакрального текста*, w: „Православный собеседник”, 1 (11), s. 178.

⁴⁵ Г.Н. Склареvская, 2016, *Лексика современного русского православия. Толково-энциклопедический словарь*, Санкт-Петербург.

⁴⁶ І. Огієнко, 1943, *Церковний словничок*, Холм.

⁴⁷ С.В. Бібла, 1996, *Динаміка розвитку української церковної термінології*, w: „Філологічні студії: Збірник наукових праць”, Луцьк; І.В. Бочарова, 1999, *Лексико-семантичні і граматичні параметри назв релігійних свят у сучасній українській мові*, autoreferat, Київ.

⁴⁸ К. Кончареvић, 2006, *Језик и православна духовност. Студије из лингвистике и теологије језика*, Крагујевац; К. Кончареvић, 2013, *Славистичка истраживања у теолингвистици: истраживачки проблеми и резултати*, w: „Црквене студије”, 10 Ниш; И. Кнежеvић, 2010, *Теолошки дискурс енглеског и српског језика*, Београд; I. Knežević, 2021, *Uniwersyteckie podręczniki teologiczne: charakterystyka leksykalna w odniesieniu do akademickich prac teologicznych*, w: „Elpis”, 23, s. 55–62. DOI: 10.15290/elpis.2021.23.06.

z których obie są w pełni funkcjonalne, a wersja elektroniczna zawiera dodatkowo materiał audio obejmujący wszystkie polskie terminy oraz ich odpowiedniki w języku greckim, cerkiewnosłowiańskim i angielskim.

Punktem wyjścia prac nad słownikiem były współczesne źródła papierowe. Analizie poddano słowniki ogólne, słowniki i leksykony dwujęzyczne, słowniki i leksykony specjalistyczne oraz literaturę przedmiotu pogrupowaną w trzy działy: prawo, doktryna oraz praktyka. Ekscerpcja terminów została dokonana w oparciu o korpus 32 pozycji książkowych oraz bazę literatury uzupełniającą. W efekcie wstępnie wyodrębniono 9652 hasła, które stały się przedmiotem dalszych prac badawczych. Systematyzacja, porządkowanie wariantów i synonimów oraz usuwanie błędnych terminów i nieprawidłowo skonstruowanych zapożyczeń zaowocowały finalnym opracowaniem 4003 haseł i definiowanych połączeń wyrazowych, powstaniem trzech indeksów językowych (greckiego, cerkiewnosłowiańskiego i angielskiego) oraz *Indeksu form niepoprawnych*.

Słownik jest przeznaczony nie tylko dla osób zajmujących się teologią prawosławną. Adresowany jest do szerokiego grona niewyspecjalizowanych odbiorców, zarówno wiernych Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, jak i tych czytelników, którzy nie będąc osobami prawosławnymi, poszukują informacji na temat znaczenia wyrazów i wyrażeń związanych z prawosławiem⁴⁹.

4. Okoliczności powstania słownika

Zespół badawczy powołany do pracy nad *Specyfiką polskiej terminologii prawosławnej* w latach 2013–2016 pracował nad wnioskiem grantowym dotyczącym dalszych kompleksowych badań nad polską terminologią prawosławną. W 2016 r. wniosek zespołu pod kierownictwem ks. prof. dr. hab. Wiesława Przyczyny, realizowany na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku, uzyskał dotację na badania w ramach modułu *Dziedzictwo narodowe* Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki. Wniosek *Słownik polskiej terminologii prawosławnej* został zarejestrowany pod numerem 11H 16 0083 84 i uzyskał dotację na lata 2017–2022. W efekcie prowadzonych badań zrealizowano założone cele, w tym przede wszystkim finalne dzieło w wersji papierowej oraz elektronicznej. Prace zespołu zaowocowały również 16 artykułami naukowymi (stan na grudzień 2021 r.) oraz prezentacją wybranych zagadnień badawczych na konferencjach krajowych i zagranicznych.

⁴⁹ K. Чарнецка, М. Лаврешук, В. Пшичина, П. Макал, 2020, *Методология описания польской православной терминологии: проект создания словаря*, w: *Слово. Текст. Источник: Методология современного гуманитарного исследования: Материалы Международной научной конференции. 2–3 декабря 2020 г.*, Москва, s. 101–118.

Zasady ekscerpcji materiału do *Słownika polskiej terminologii prawosławnej* – terminologia polska

Anna Rygorowicz-Kuźma¹

Podstawowy zasób haseł *Słownika polskiej terminologii prawosławnej* tworzą 4003 jednostki leksykalne. Są to wyrazy i połączenia wyrazowe dotyczące szeroko rozumianej duchowości prawosławia, zarejestrowane w źródłach pisanych współczesnego języka polskiego. W słowniku uwzględniona została wybrana terminologia pierwszego tysiąclecia niepodzielnego chrześcijaństwa, a także nazwy pojęć wyróżniających prawosławie. Udokumentowane hasła odnoszą się do podstawowych obszarów życia duchowego i religijnego Cerkwi prawosławnej: nauki o Bogu, dogmatach i zasadach wiary, prawa kanonicznego i organizacji życia cerkiewnego, praktyki liturgicznej, obzędowości i sztuki cerkiewnej.

1. Nazwy pospolite

Terminologia prawosławna przedstawiona w słowniku obejmuje przede wszystkim nazwy, których głównymi funkcjami są orzekanie (przypisywanie danemu obiektowi określonych cech) i wskazywanie (wyznaczanie pojedynczego egzemplarza z danej grupy)². Nazwa pospolita jest więc tu rozumiana jako „wyraz lub ciąg wyrazów służący do identyfikacji grupy podobnych obiektów”³. Słownik rejestruje zarówno jednostki jednosegmentowe, czyli wyrazy stanowiące hasła słownikowe, jak i jednostki dwu- i wielosegmentowe, występujące w części artykułów hasłowych poświęconej połączeniom wyrazowym.

W zbiorze jednostek jednosegmentowych dominują rzeczowniki (np. *cerkiew*, *jutrznia*, *narzeczeństwo*, *perykopa*, *placzący*, *transcendentność*, *żegnanie się*). W grupie tej nie zostały uwzględnione jako wyrazy hasłowe terminy dotyczące świata duchów upadłych oraz pojęcia niezwiązane z prawosławiem: nazwy idei teologicznych lub filozoficznych, herezji i koncepcji heterodoksyjnych. Rejestrowane są również przymiotniki, których znaczenie wykracza poza ramy definicji motywujących je i poświadczonych

¹ ORCID: 0000-0002-5100-6045.

² Z. Kaleta, 2005, *Teoria nazw własnych*, w: *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetelska-Feleszko, Kraków, s. 17.

³ *Nazwa pospolita* [hasło], w: P. Żmigrodzki (red.), 2007, *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/65989/nazwa-pospolita> [dostęp: 30.12.2021].

w słowniku rzeczowników, a także te, w przypadku których słownik nie uwzględnia motywujących je wyrazów i wyrażeń (np. *bogonatchniony*, *zaduszny*, *wszechprawosławny*). Nie uwzględniono natomiast przymiotników tworzonych regularnie od terminów rzeczownikowych (np. *diakoński* od *diakon*, *autokefaliczny* od *autokefalia*), jeśli ich znaczenie w przewidywalny sposób wiąże się z definicją rzeczownika. Do siatki haseł włączono również wybrane wykrzykniki (np. *alleluja*, *aksios*, *amen*, *godzien*), które zdaniem zespołu badawczego stanowią niezbędny element terminologii prawosławnej.

Na zbiór jednostek wieloczłonowych składają się związki wyrazowe o różnym stopniu zespolenia: od połączeń swobodnych do stałych struktur frazeologicznych. W tej grupie poświadczone są również, aktywne w języku religijnym prawosławia, wybrane peryfrazy (czyli omówienia)⁴, zastępujące nazwy jednosegmentowe (np. *anielski wzór* zamiast *schima*, *dom Boży* zamiast *cerkiew*). W przypadku połączeń wyrazowych zrezygnowano z ich porządkowania według stopnia łączliwości, gdyż „za istotniejszy uznano wzgląd praktyczny, wynikający z potrzeb odbiorczych: zamiar przybliżania znaczeń”⁵.

2. Nazwy własne

Ze względu na różne podejścia językoznawców do pojęcia *nazwa własna* oraz z uwagi na odmienną w definiowaniu i klasyfikowaniu nazw należy zaznaczyć, iż w niniejszym słowniku została przyjęta definicja nazwy własnej zaproponowana przez Walerego Pisarka: „Nazwa własna to wyraz, wyrażenie lub jakakolwiek inna forma językowa (np. zdanie) służąca do wyróżnienia jednego przedmiotu (np. instytucji, osoby, produktu, utworu, usługi) spośród innych”⁶. Biorąc pod uwagę cechy stałe (konstrytywne) przypisywane imionom własnym (*nomina propria*), zespół badawczy zakłada, że

nazwa własna to nazwa jednostkowa, która w konkretnym akcie komunikacji językowej odnosi się do konkretnego denotatu. Jest to też nazwa, której podstawową funkcją jest oznaczanie, co jednak nie eliminuje jej możliwości znaczenia, tzn. dostarczania pewnej, zgodnej z rzeczywistością pozajęzykową informacji o denotacie⁷.

⁴ Pojęcie *peryfraza* (inaczej *omówienie*) jest rozumiane jako „użycie wyrażenia złożonego, opisowego, zamiast pojedynczego wyrazu”. *Peryfraza (omówienie)* [hasło], w: K. Polański (red.), 2003, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 431.

⁵ K. Czarnecka, M. Ławreszuk, W. Przyczyna, 2018, „Słownik polskiej terminologii prawosławnej” – struktura artykułu hasłowego, „Elpis”, 20, s. 227, DOI: 10.15290/elpis.2018.20.24.

⁶ W. Pisarek, 2021, *Nazwy własne? A co to właściwie jest i do czego służy?*, w: M. Rutkowski, A. Hącia (red.), *Nazwy własne w języku i społeczeństwie*, Olsztyn, s. 20.

⁷ M. Kurianowicz, A. Rygorowicz-Kuźma, 2019, *Nazwy własne* w „Słowniku polskiej terminologii prawosławnej”, w: A. Rygorowicz-Kuźma, K. Rutkowski (red.), *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze*, Białystok, s. 342. Por. E. Wolnicz-Pawłowska, 2014, *Nazwy własne w przekładzie. Zarys problematyki*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, t. 27, s. 203, DOI: 10.14746/psj.2014.XXVII.17.

Zespół uznaje też, że „nazwa własna (dotyczy to nazw obcych, zapożyczanych) może być przekładalna, a nie tylko fonetycznie i graficznie dostosowywana do systemu języka zapożyczającego”⁸. Ze względu na różny stopień onimizacji nazw, w tym nazw religijnych (np. nazw święt, typów ikonograficznych itp.), i rozbieżności w klasyfikowaniu takich leksemów jako mogących należeć do kategorii *nomina propria* bądź *nomina appellativa*, przyjmuje się również, że prioprialność nazwy może być jej cechą stopniowalną⁹. Zgodnie z tymi ustaleniami do grupy *nomina propria* włączono zarówno typowe nazwy własne, jak i opisowe wyrażenia identyfikujące (deskrypcje jednostkowe) oraz peryfrazy występujące w funkcji nazw własnych¹⁰. Dodatkowym kryterium nazw własnych jest ich zapis wielką literą, choć nie jest to wymóg bezwzględny¹¹.

Uwzględnienie w niniejszym opracowaniu nazw własnych, choćby w bardzo ograniczonej formie, jest niezbędne do całościowego ujęcia terminologii prawosławnej. Nazwy jednostkowe stanowią bowiem nie tylko integralną część tego obszaru leksykalnego i pełnią ważną funkcję kulturotwórczą, lecz także są w pewnej części swoistymi nośnikami *sacrum*¹². Dokonując przeglądu takich określeń, zespół zauważył potrzebę włączenia do siatki hasłowej przynajmniej wybranych podstawowych nazw własnych powstałych na gruncie prawosławnej teologii i praktyki życia, a także tych, których definicje w kontekście duchowości prawosławia wymagały doprecyzowania i uzupełnienia. Zarejestrowane nazwy zostały dobrane przez zespół w sposób intuicyjny i arbitralny i z pewnością nie dostarczają wyczerpującej informacji o prawosławnym onomastykonie (nie stanowi to zresztą celu słownika)¹³. Czytelnik uzyskuje jednak podstawową wiedzę dotyczącą prawosławnych teonimów (nazw Boga), wybranych hagonimów (nazw Bogarodzicy i świętych), a także niektórych chrematonimów (nazw obiektów materialnych

⁸ M. Kurianowicz, A. Rygorowicz-Kuźma, 2019, op. cit., s. 342.

⁹ E. Wolnicz-Pawłowska, 2014, op. cit., s. 203.

¹⁰ Posiłkując się definicją peryfrazy autorstwa Mirosława Bańki, charakteryzującego ją jako wielowrazowe określenie osoby, rzeczy, miejsca lub pojęcia, używane zwykle ze względów ornamentacyjnych lub eufemizacyjnych (por. M. Bańko, R. Pawelec (red.), 2003, *Słownik peryfraz, czyli wyrażeń omownych*, Warszawa, s. 5), w słowniku uwzględniono przede wszystkim konwencjonalne i rozpowszechnione peryfrazy Boga i Bogarodzicy, a także peryfrazy będące nazwami indywidualnymi kluczowych dla prawosławia obiektów, miejsc i pojęć. Peryfrazy te zawierają dodatkowe informacje, co sprawia, że stanowią nacechowane funkcjonalnie elementy słownictwa.

¹¹ Zob. np. nazwa święta *Pierwszy Spas*.

¹² Wśród wielu nazw Boga (np. *Pantokrator*, *Elohim*) pojawiają się na przykład takie, których źródło wymyka się aktualnym teoriom etymologicznym, albowiem ich autorem nie jest człowiek ani nie opisują one realności stworzonej. Nazwy te nie zawsze są efektem działania człowieka, lecz jak wskazuje *Pismo Święte*, są przekazane i objawione ludziom przez Boga.

¹³ Temat nazw własnych w terminologii prawosławnej został podjęty m.in. w pracach: D. Kazimierowicz, 2020, *Analiza językowa eponimów występujących w prawosławnej terminologii sakralnej na przykładzie wybranych ksiąg liturgicznych Kościoła prawosławnego*, „Elpis”, 22, s. 121–126, DOI: 10.15290/elpis.2020.22.15; M. Kurianowicz, A. Rygorowicz-Kuźma, 2019, *Nazwy własne w „Słowniku polskiej terminologii prawosławnej”*, w: A. Rygorowicz-Kuźma, K. Rutkowski (red.), *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze*, Białystok.

i niematerialnych będących wytworem kulturowej działalności człowieka), np. heortonimów (nazw świąt)¹⁴.

Jeszcze raz należy podkreślić, iż onomastykon włączony do słownika reprezentuje nazwy o różnym stopniu prioprialności, co ilustrują poniższe przykłady nazw dotyczących Boga. Uwzględnione zostały zarówno Boże imiona (np. *Jahwe, Jezus Chrystus, Emmanuel, Sabaoth*), jak i nominacje znajdujące się na pograniczu jednostek klasyfikowanych jako *nomina propria* i *nomina appellativa*, które nie tylko oznaczają, ale też znaczą (np. *Wielki Arcykapłan, Syn Boży, Arcypasterz*). W grupie tej odnajdują również poświadczenie wybrane peryfrazy, występujące w funkcji nazw indywidualnych (np. *Anioł Wielkiej Rady, Dawca Życia*).

Ze względu na ograniczoną objętość drukowanej wersji słownika do siatki haseł zostały włączone jedynie niektóre grupy nazw dotyczących duchowości prawosławia:

- wybrane nazwy (w tym peryfrazy) odnoszące się do Boga, Jego hipostaz oraz przedstawień ikonograficznych (np. *Bóg Ojciec, Bogoczłowiek, Chleb Życia, Duch Pański, Emmanuel, Jednorodzony, Monada, Nowy Adam, Pantokrator, Przenajświętsza Trójca, Wszechmocny*);
- wybrane nazwy (w tym peryfrazy) odnoszące się do Bogarodzicy i jej ikonograficznych wizerunków (np. *Hodegetria, Matka Boża, Karmiąca, Matka Światłości, Nowa Ewa, Theotokos, Wszechkrólowa, Zawsze Dziewica*);
- wybrane nazwy (w tym peryfrazy) odnoszące się do Cerkwi oraz podstawowych struktur eklezjalnych (np. *Ciało Chrystusowe, Eklezja, Oblubienica, Prawosławie, Wielka Cerkiew*);
- nazwy odnoszące się do fundamentów wiary (np. *Grób Pański, Krzyż Święty, Nicejsko-konstantynopolitański symbol wiary, Objawienie, Pismo Święte, Stare Przymierze, Święta Tradycja*);
- nazwy odnoszące się do misterii, nabożeństw, świąt, obrzędów i okresów liturgicznych (np. *Epifania, Eucharystia, Liturgia Upřednio Uświęconych Darów, Opieka Najświętszej Bogarodzicy, Przemienienie Pańskie, Sobota Łazarza, Święta i Wielka Niedziela Paschy, Wielki Post*).

W słowniku nie uwzględnia się pozostałych grup sakralnych nazw własnych, w tym na przykład nazw osobowych i geograficznych występujących w *Starym Testamencie* i *Nowym Testamencie*, nazw jednostek administracyjnych Cerkwi prawosławnej (np. *Macedoński Kościół Prawosławny – Arcybiskupstwo Ochrydzkie, Cerkiew Prawosławna Ziem Czeskich i Słowacji, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny*), nazw budynków sakralnych (np. *ławra św. Sawy, Wielka Ławra*), tytułów modlitw (np. *Królu Niebieski*), nazw wydań Biblii (np. *Biblia elżbietańska*), tytułów ksiąg *Pisma Świętego* (np. *Dzieje Apostolskie*), konkretnych wydań ksiąg liturgicznych (np. *Euchologion Serapiona, Trebnik św. Piotra Mohyły*), traktatów teologicznych i ascetycznych (np. *Heksaameron, Drabina raju, Łąka duchowa, Oko cerkiewne*), apokryfów i ksiąg niekanonicznych (np. *Ewangelia Tomasza*), utworów

¹⁴ Terminów onomastycznych wraz z objaśnieniami użyto na podstawie: A. Gałkowski, 2012, *Terminologia onomastyczna. Aktualizowana lista podstawowych haseł terminologii onomastycznej w języku polskim*, <https://onomastyka.uni.lodz.pl/strona-glowna/terminologia-polska> [dostęp: 31.12.2021].

liturgicznych (np. *Oto Oblubieniec nadchodzi, Czcigodniejszą od cherubinów, Teraz pozwalasz, Nie rozpaczaj po mnie, Matko*) oraz nazw dzieł sztuki sakralnej (np. *częstochowska ikona Matki Bożej, turkowicka ikona Matki Bożej, ikona Matki Bożej Nieustającej Pomocy*) itp. Nazwy te mogą wystąpić jednak w artykułach hasłowych jako połączenia niedefiniowane, ilustrujące użycie danego terminu hasłowego, np. w opisie hasła *hieromęczennik* zarejestrowano nazwę osobową *hieromęczennik Cyprian Antiocheński*, a w artykule hasłowym dotyczącym terminu *filia* odnotowano m.in. nazwy miejscowe: *filia parafii w Bartnem, filia Cerkwi antiocheńskiej w Moskwie*.

3. Baza źródłowa

Jednostki leksykalne poświadczone w *Słowniku polskiej terminologii prawosławnej* zostały dobrane na podstawie list frekwencyjnych sporządzonych na bazie korpusu tekstów zaproponowanych do ekscerpacji przez zespół badawczy. Korpus ten stanowią źródła leksykograficzne (ogólne i sprofilowane) oraz literatura specjalistyczna traktująca o różnych obszarach duchowości i teologii prawosławnej.

Pierwsza grupa tekstów istotnych przy doborze materiału leksykalnego to opracowania leksykograficzne języka polskiego, w których dana terminologia otrzymuje już rejestrację. Mamy tu na uwadze słowniki języka ogólnego, słowniki wyrazów obcych oraz leksykony i słowniki specjalne (w tym dwujęzyczne) sprofilowane pod kątem leksyki chrześcijaństwa (i prawosławia), opublikowane przez wydawnictwa polskie. Ze względu na dość liczną grupę takich źródeł poddano je wstępnej selekcji, by posiłkując się ustalonymi przez zespół kryteriami, wyodrębnić zbiór docelowy. Przy wyborze słownika ogólnego języka polskiego wzięto pod uwagę objętość hasłową, zakres chronologiczny uwzględnionego materiału leksykalnego, popularność i dostępność źródła. Przedmiotem zainteresowania były słowniki języka polskiego XX i XXI wieku, zawierające reprezentatywną liczbę haseł, rejestrujące nie tylko wyrazy i zwroty najbardziej rozpowszechnione, ale i słownictwo o ograniczonym użyciu. Zwrócono też uwagę na popularność i łatwość dostępu do danych opracowań. Uwzględniając wszystkie te uwarunkowania, mimo pewnych zastrzeżeń, jako źródło ekscerpacji wybrano *Słownik języka polskiego* pod red. Witolda Doroszewskiego¹⁵. Choć to już dziś dzieło klasyczne, które nie uwzględnia nowszej leksyki (pierwsze wydanie słownika ukazało się w druku w latach 1958–1969), to jednak stanowi najważniejsze opracowanie leksykograficzne XX wieku i bazę materiałową dla wielu późniejszych prac słownikarskich. Jest to też wciąż jeszcze jedno z najobszerniejszych źródeł leksykograficznych języka polskiego¹⁶ (zawiera ok. 125 000 haseł), wyróżniające się szeroką dostępnością (występuje zarówno w wersji drukowanej, jak

¹⁵ W. Doroszewski (red.), 1996–1997, *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa.

¹⁶ Obecnie najwięcej haseł (ok. 132 000) liczy pięćdziesięciotomowy *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* pod red. H. Zgólkowej. Zob. H. Zgólkowa (red.), 1994–2005, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1–50, Poznań.

i elektronicznej¹⁷). Słownik obejmuje leksykę od połowy XVIII do połowy XX w., co pozwala na historyczne umotywowanie obecności terminologii prawosławnej w języku polskim i prezentację jej stanu, choć wybiórczą¹⁸, w okresie pierwszego 30-lecia autokefalii polskiej Cerkwi (nadanej w 1924 r.).

Mając na uwadze, że dzieło Witolda Doroszewskiego nie uwzględnia najnowszej leksyki języka polskiego, do źródeł ekscerpcji terminologii prawosławia włączono *Wielki słownik wyrazów obcych PWN* pod red. Mirosława Bańki¹⁹. Redaktor słownika informuje w *Przedmowie*, iż „zamieszczone w nim nowe wyrazy pochodzą z różnych dziedzin, m.in. informatyki, ekonomii, marketingu, medycyny, socjologii, religii i religioznawstwa (...)”²⁰. Nie ulega wątpliwości, że terminologia prawosławna w znacznej mierze opiera się na języku greckim oraz cerkiewnosłowiańskim i do systemu leksykalnego języka polskiego trafia bezpośrednio bądź za pośrednictwem języków wschodniosłowiańskich lub zachodnich (angielski, francuski, niemiecki). Przy jej ekscerpcji należy więc wziąć pod uwagę słowniki rejestrujące zapożyczenia występujące w języku polskim. Publikacja pod red. Mirosława Bańki, której podstawą źródłową jest elektroniczny Korpus Języka Polskiego PWN²¹, pozwoliła na uzupełnienie pierwotnego (poświadczanego w ogólnych słownikach języka polskiego) materiału leksykalnego dotyczącego prawosławia.

Oprócz opracowań dokumentujących leksykę języka ogólnego ważne miejsce w zbiorze tekstów bazowych zajmują słowniki i leksykony specjalne. Na polskim rynku wydawniczym brak jest pozycji leksykograficznej, która w sposób kompleksowy obejmowałaby terminologię prawosławia. Prace do tej pory wydane prezentują tę leksykę wybiórczo i dotyczą tylko niektórych jej obszarów tematycznych²². Ze względu na brak całościowego ujęcia publikacje te nie zostały wykorzystane jako źródła bezpośredniej ekscerpcji materiału leksykalnego, były jednak pomocne podczas prac nad poszczególnymi artykułami hasłowymi.

Zajmując się duchowością prawosławia w Polsce, nie sposób nie odnieść się do dziedzictwa wschodnich terenów Polski oraz obszarów z nią sąsiadujących, na których Cerkiew odgrywała od wieków rolę kulturotwórczą. Języki wschodniosłowiańskie do dziś są lokalnie używane przez prawosławnych wiernych zamieszkujących Polskę wschodnią (województwa: podlaskie, lubelskie, podkarpackie). Terminologia zapoży-

¹⁷ Zob. <http://www.sjpd.pwn.pl/> [dostęp: 11.05.2018]. Forma elektroniczna słownika była ważnym atutem jego wyboru, ułatwiającym pracę przy ekscerpcji leksyki.

¹⁸ W związku z panującymi ówczesnie tendencjami ideologicznymi leksyka religijna przedstawiona została w słowniku w sposób niepełny i często zdeprecjonowany. Zob. np. E. Wysocka, 1987, *Leksyka związana z życiem religijnym w „Słowniku języka polskiego PAN” pod red. W. Doroszewskiego*, w: Z. Saloni (red.), *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, t. II, Warszawa, s. 73–86.

¹⁹ M. Bańko (red.), 2010, *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa.

²⁰ Ibidem, s. V.

²¹ Korpus Języka Polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/korpus> [dostęp: 10.02.2022].

²² Zob. np.: E. Pokorzyna, 2001, *Słownik terminologiczny. Wyposażenia świątyń obrządku wschodniego z przydatkiem ikon maryjnych*, Warszawa; E. Smykowska, 2008, *Prawosławni święci. Mały słownik*, Warszawa; eadem, 2013, *Ikona. Mały słownik*, Warszawa; eadem, 2008, *Liturgia prawosławna. Mały słownik*, Warszawa; eadem, 2015, *Zwyczaj i obrzędy prawosławne. Mały słownik*, Warszawa.

czana z języka cerkiewnosłowiańskiego często też wskazuje na pośrednictwo języków wschodniosłowiańskich. Dlatego zasadne jest włączenie do źródeł ekscerpji pozycji dwujęzycznych. Na uwagę zasługują szczególnie sprofilowane pod kątem leksyki religijnej słowniki rosyjsko-polskie²³. W związku z koniecznością ograniczenia bazowej listy źródeł wybrano, mimo pewnych zastrzeżeń, leksykon Antoniego Markunasa i Tarmy Uczitiel²⁴. Zawiera on nie tylko część rosyjsko-polską, ale i, co ułatwia ekscerpcję materiału, polsko-rosyjską. Publikacja Romana Lewickiego²⁵ jest z kolei pracą, do której sięgano na kolejnych etapach tworzenia słownika, m.in. przy opracowywaniu artykułów hasłowych, gdyż dostarcza wiele cennych informacji zarówno o związkach łączliwych i synonimach, jak i o analogach funkcjonalnych danego terminu. Jeszcze jeden słownik specjalistyczny, który został włączony do źródeł ekscerpji materiału leksykalnego, to *Leksykon terminologii prawosławnej rosyjsko-polski*²⁶. Jest to obecnie jedyna praca leksykograficzna traktująca w miarę całościowo o leksyce duchowości prawosławia.

Trzon dwujęzycznych źródeł poświęconych prawosławnej leksyce religijnej stanowią jednak niewątpliwie słowniki cerkiewnosłowiańsko-polskie. Główną pozycją przydatną dla tłumaczy z języka cerkiewnosłowiańskiego oraz dla wszystkich tych, którzy chcą zgłębić prawosławne teksty liturgiczne, jest włączony do korpusu tekstów bazowych *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski* ks. Aleksego Znoski²⁷.

Pewną formą niewielkich specjalistycznych źródeł leksykograficznych są słowniczki umieszczane jako dodatek na końcu niektórych dydaktycznych, naukowych czy kulturoznawczych publikacji poświęconych prawosławiu²⁸. Spośród tego rodzaju opracowań zasadne wydaje się dołączenie do źródeł ekscerpji słowniczka liturgicznego przygotowanego przez Georgiego Minczewa do pracy *Nowe tablice, czyli o Cerkwi*,

²³ Na polskim rynku wydawniczym do tej pory ukazało się zaledwie parę takich prac, zapoczątkowanych przez opublikowany w 1994 r. *Podręczny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski terminów chrześcijańskich* autorstwa Mirosławy Sztolberg-Bybluk, zob. M. Sztolberg-Bybluk, 1994, *Podręczny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski terminów chrześcijańskich*, Toruń. Wśród słowników specjalistycznych poświęconych leksyce chrześcijaństwa należy wymienić opracowania: R. Lewicki, *Chrześcijaństwo. Słownik rosyjsko-polski*; A. Markunas, T. Uczitiel, *Leksykon chrześcijaństwa rosyjsko-polski i polsko-rosyjski*. Są to dość obszerne dwujęzyczne źródła zawierające interesującą nas terminologię, choć wspomnieć należy, że obejmują one zarówno terminy chrześcijaństwa zachodniego, jak i wschodniego. Zob. A. Markunas, T. Uczitiel, 1999, *Leksykon chrześcijaństwa*, Poznań; R. Lewicki, 2002, *Chrześcijaństwo. Słownik rosyjsko-polski*, Warszawa.

²⁴ A. Markunas, T. Uczitiel, 1999, *Leksykon chrześcijaństwa*, Poznań.

²⁵ R. Lewicki, 2002, *Chrześcijaństwo. Słownik rosyjsko-polski*, Warszawa.

²⁶ H. Fediukina, 2014, *Leksykon terminologii prawosławnej rosyjsko-polski*, Warszawa.

²⁷ A. Znosko, 1996, *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, Białystok.

²⁸ Taki słowniczek dołączony jest na przykład do materiałów dydaktycznych do nauki języka rosyjskiego autorstwa Grażyny Skowrońskiej-Płaczyny, zob. G. Skowrońska-Płaczyna, 1995, 1998, *Православие. Лингводидактические материалы для студентов русской филологии*, ч. 1–2, Kraków. Znacznie obszerniejszy słownikowy dodatek zawiera publikacja ks. Stanisława Stracha: S. Strach, 2012, *Składnia języka cerkiewnosłowiańskiego okresu nowożytnego z podręcznym słownikiem cerkiewnosłowiańsko-polskim*, Żabkowice Śląskie. Innymi jeszcze przykładami są słowniczki stanowiące uzupełnienie naukowe monografii: I. Lis, 2004, *Słowniczek*, w: *Kult Świętego Mikołaja w tradycji prawosławnej*, wybór i oprac. A. Dejniewicz, przeł. J. Stradomski, Gniezno, s. 91–129; G. Minczew, 2007, *Słownik terminologiczny*, w: *Symeon z Tessaloniki, O świętyni Bożej*, przeł. A. Maciejewska, Kraków, s. 95–109.

*liturgii, nabożeństwach i utensyliach cerkiewnych*²⁹. Słownik ten zawiera ciekawy materiał leksykalny, obejmujący wiele terminologicznych neologizmów, wzbogacających polską leksykę prawosławną.

Źródłem sytuującym się na pograniczu prac leksykograficznych i poprawnościowych jest publikacja *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, opracowana przez zespół powołany w Katedrze Teologii Prawosławnej Uniwersytetu w Białymstoku³⁰. Jest to monografia pionierska, podejmująca próbę systematyzacji i pewnego ujednolicenia terminologii religijnej, która używana jest w Cerkwi prawosławnej w Polsce. Terminy przytaczane w tej publikacji zostały włączone do siatki hasłowej *Słownika polskiej terminologii prawosławnej*.

Druga, a zarazem priorytetowa grupa tekstów uwzględniona w korpusie to źródła specjalistyczne reprezentujące różne obszary teologii i duchowości prawosławia. Również przy doborze tej literatury posłużono się ustalonymi przez zespół badawczy wytycznymi³¹, które pozwoliły na przygotowanie zbioru o szerokim spektrum tematycznym, obejmującego aktywną współczesną terminologię religijną dotyczącą prawosławnej dogmatyki, prawa kościelnego i administracyjnego, liturgiki, ikonografii, architektury, muzyki cerkiewnej i obrzędowości. Uwzględnione zostały prace szerokiego grona autorów i tłumaczy, przede wszystkim prawosławnych, piszących w języku polskim i publikujących w wydawnictwach polskich. Teksty specjalistyczne wybrane do ekscerpcji to zarówno znane publikacje teologów poświęcone zagadnieniom duchowości prawosławia oraz oficjalne dokumenty Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, jak i książki liturgiczne w języku polskim zatwierdzone przez Święty Sobór Biskupów PAKP. Źródła te mieszczą się w trzech szerszych obszarach tematycznych, obejmujących doktrynalną, prawną i praktyczną sferę działalności Cerkwi. W dziale „doktryna” znajdują się wybrane podstawowe teksty z zakresu teologii dogmatycznej, zasadniczej, moralnej i porównawczej. Dominują tu prace wybitnych teologów prawosławnych, takich jak: metropolici Hilarion Alfiejew i Kallistos Ware, ks. Aleksander Schmemmann, ks. Paul Evdokimov i Włodzimierz Łoski. Ich dzieła zostały przełożone z języków zachodnich (angielski, francuski) bądź języka rosyjskiego przez różnych tłumaczy (Jarosław Charkiewicz, ks. Jerzy Klinger, ks. Włodzimierz Misijuk, Maria Szczaniecka, Andrzej Turczyński), co wpływa na bogactwo i różnorodność zawartej w nich terminologii. Oprócz tych znaczących monografii uzupełnieniem źródeł z działu „doktryna” stanowią katechizm prawosławny *Bóg żywy. Katechizm Kościoła prawosławnego* w tłumaczeniu Agnieszki Kuryś³² oraz prace wybranych polskojęzycznych współczesnych teologów i badaczy: Krzysztofa Leśniewskiego, Elżbiety Przybył i Jarosława Charkiewicza. W grupie tekstów z dziedziny prawa cerkiewnego podczas ekscerpcji uwzględniona została prawie całościowo najważniejsza literatura

²⁹ G. Minczew, 2007, *Słownik liturgiczny*, w: Beniamin (Krasnopiewkow), *Nowe tablice, czyli o Cerkwi, liturgii, nabożeństwach i utensyliach cerkiewnych*. Wybór, przeł. I. Petrov, Kraków, s. 271–288.

³⁰ J. Kostieczuk, J. Tofiluk, M. Ławreszuk, W. Misijuk, J. Charkiewicz (red.), 2016, *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, Białystok.

³¹ Szczegółowe kryteria wraz z uzasadnieniem zostały przedstawione w: J. Charkiewicz, 2018, *Opracowanie listy źródeł „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”*, „Elpis”, 20, s. 184, DOI: 10.15290/elpis.2018.20.19.

³² *Bóg żywy. Katechizm Kościoła prawosławnego*, 2001, przekł. A. Kuryś, Kraków.

przedmiotu, obejmująca prace ks. Aleksego Znoski poświęcone prawu kościelnemu oraz podstawowe oficjalne dokumenty prawne regulujące działalność Kościoła prawosławnego w Polsce. Dość dużej selekcji dokonano przy wyborze źródeł do najobszerniejszego działu – związanego z cerkiewną „praktyką”, obejmującą szeroko rozumianą liturgikę oraz sztukę cerkiewną. Pojęcie *liturgika* dotyczy tu życia duchowego, modlitewnego wiernych i związanych z nim nabożeństw, sakramentów, obrzędów i tradycji religijnych, praktyki liturgicznej oraz kalendarza liturgicznego (tzn. świąt i okresów liturgicznych). Sztuka cerkiewna, w której wyrażana jest wiara, obejmuje architekturę, ikonografię i śpiew cerkiewny. W grupie tej za podstawowe uznano oficjalne wydania polskojęzyczne ksiąg liturgicznych z tekstami nabożeństw: *Archijeratikon*³³ i *Euchologion*³⁴, opublikowane przez Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, a także dopełniający słownictwo z tej kategorii oficjalny kalendarz prawosławny³⁵. Do tych pozycji dołączono też wybrane monografie autorskie wydane w różnych ośrodkach naukowych na przestrzeni lat 1987–2014, poszerzające leksykę danego działu tematycznego. Do ekscerpcji wybrano prace ks. Konstantego Bondaruka, ks. Marka Ławreszuka i ks. Henryka Paprockiego, a także przedmiotowe dzieła obcojęzyczne w przekładzie różnych tłumaczy: Ivana Petrova, Romana Mazurkiewicza, ks. Henryka Paprockiego i Marii Żurawskiej. Selekcja miała na celu zaprezentowanie różnorodności stosowanej terminologii i ewentualnych rozbieżności w niej.

Na bazę materiałową, która posłużyła do ekscerpcji jednostek leksykalnych uwzględnionych w *Słowniku polskiej terminologii prawosławnej*, złożyły się następujące źródła:

- **Źródła leksykograficzne:**

- ▶ M. Bańko (red.), 2010, *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa.
- ▶ W. Doroszewski (red.), 1996–1997, *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista/A;3.html>.
- ▶ H. Fediukina, 2014, *Leksykon terminologii prawosławnej rosyjsko-polski*, Warszawa.
- ▶ J. Kostiućuk, J. Tofiluk, M. Ławreszuk, W. Misijuk, J. Charkiewicz (red.), 2016, *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, Białystok.
- ▶ A. Markunas, T. Uczitiel, 1999, *Leksykon chrześcijaństwa*, Poznań.
- ▶ G. Minczew, 2007, *Słownik liturgiczny*, w: *Nowe Tablice, czyli o cerkwi, liturgii, nabożeństwach i utensyliach cerkiewnych. Wybór*, Kraków, s. 271–288.
- ▶ A. Znosko, 1996, *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, Białystok.

- **Źródła specjalistyczne** (z podziałem na obszary tematyczne):

- ▶ Doktryna:
 - *Bóg żywy. Katechizm Kościoła prawosławnego*, 2001, przekł. A. Kuryś, Kraków.
 - J. Charkiewicz, 2015, *Kult świętych w Kościele prawosławnym*, Warszawa.

³³ *Archijeratikon*, 2011, Warszawa.

³⁴ *Euchologion*, 2016, t. 1–3, Warszawa.

³⁵ J. Tofiluk, P. Makal, J. Charkiewicz (red.), 2021, *Kalendarz prawosławny 2022*, Warszawa.

- P. Evdokimov, 1964, *Prawosławie*, przekł. J. Klinger, Warszawa.
- Hilarion (Ałfiejew), 2009, *Misterium wiary. Wprowadzenie do prawosławnej teologii dogmatycznej*, przekł. J. Charkiewicz, Warszawa.
- K. Leśniewski, 2006, *Nie potrzebują lekarza zdrowi... Hezychastyczna metoda uzdrawiania człowieka*, Lublin.
- W. Łoski, 1989, *Teologia mistyczna Kościoła wschodniego*, przekł. M. Szczaniecka, Warszawa.
- E. Przybył, 2000, *Prawosławie*, Kraków.
- A. Schmemmann, 1997, *Eucharystia. Misterium Królestwa*, przekł. A. Turczyński, Białystok.
- K. Ware, 2011, *Kościół prawosławny*, przekł. ks. W. Misijuk, Białystok.
- ▶ Prawo:
 - *Kanony Kościoła prawosławnego*, przekł. ks. A. Znosko, cz. I i II, Hajnówka 2000.
 - *Statut wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, „Wiadomości PAKP” 1999, nr 1, s. 4–7.
 - *Statut parafialny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, „Wiadomości PAKP” 1999, nr 2, s. 4–7.
 - *Statut monasterów męskich i żeńskich Świętego Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, „Wiadomości PAKP” 1999, nr 10, s. 4–7.
 - *Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego* (Dz. U. z 2014 r. poz. 1726).
 - A. Znosko, 1973, *Prawosławne prawo kościelne*, cz. 1, Warszawa.
 - A. Znosko, 1975, *Prawosławne prawo kościelne. Zagadnienia wybrane*, cz. 2, Warszawa.
- ▶ Praktyka:
 - *Archijeratikon*, 2011, Warszawa.
 - Beniamin (Krasnopiewkow), abp, 2007, *Nowe tablice, czyli o Cerkwi, liturgii, nabożeństwach i utensyliach cerkiewnych. Wybór*, przekł. I. Petrov, Kraków.
 - K. Bondaruk (oprac.), 1987, *Nauka o nabożeństwach prawosławnych*, Białystok.
 - *Euchologion*, 2016, t. 1–3, Warszawa.
 - *Euchologion monastyczny*, 2016, Warszawa.
 - I. Jazykowa, 1998, *Świat ikony*, przekł. ks. H. Paprocki, Warszawa.
 - G. Krug, 1991, *Myśli o ikonie*, przekł. R. Mazurkiewicz, Białystok.
 - M. Ławreszuk, 2014, *Modlitwa wspólnoty*, Białystok.
 - L. Uspienski, 2009, *Teologia ikony*, przekł. M. Żurowska, Warszawa.
 - H. Paprocki, 2010, *Misterium Eucharystii*, Kraków.
 - J. Tofiluk, P. Makal, J. Charkiewicz (red.), 2021, *Kalendarz prawosławny 2022*, Warszawa.

Zespół badawczy jest świadomy, iż baza materiałowa nie uwzględnia wielu ważnych i wartościowych pozycji dotyczących prawosławia. Analiza większego zakresu

tekstów nie była jednak możliwa ze względu na ograniczenia czasowe i osobowe związane z realizacją projektu. Dołożono jednak wszelkich starań, by poddane ekscerpacji teksty odzwierciedlały w miarę kompletny zasób używanej w polskim języku pisanym współczesnej terminologii prawosławnej i obejmowały wszystkie jej obszary semantyczne. Korpus powstał na podstawie prac znacznej grupy autorów i tłumaczy, źródeł leksykograficznych, dokumentów prawnych i literatury przedmiotowej. Z tekstów tych dokonano wyboru materiału leksykalnego, który po wstępnych korektach stał się podstawą siatki hasłowej słownika. W trakcie realizacji projektu siatka ta była sukcesywnie uzupełniana o brakujące jednostki, które z różnych powodów nie znalazły rejestracji w opracowanym korpusie tekstów. Uzupełnienia dotyczyły jednostkowych terminów występujących w rozproszonych źródłach pisanych, uwzględnionych w bibliografii uzupełniającej, jak również wyrazów i wyrażeń potocznych używanych w środowiskach prawosławnych (otrzymujących poświadczenie na przykład w polskich środkach masowego przekazu bądź związanych z doświadczeniem i praktyką językową wykonawców projektu).

Zasady ekskserpcji materiału do Słownika polskiej terminologii prawosławnej – odpowiedniki obcojęzyczne

Grzegorz Makal¹, Małgorzata Kurianowicz², ks. Włodzimierz Misijuk³

Wyrazy hasłowe w słowniku mają swoje obcojęzyczne odpowiedniki: grecki, cerkiewnosłowiański i angielski.

Praca nad tymi odpowiednikami ukazała trudności wynikające przede wszystkim z kategorii tekstów źródłowych, z których pochodzą zarówno hasła, jak i ich odpowiedniki. Szczegółowe omówienie części tych problemów zostało opublikowane przez autorów w kilku artykułach⁴.

1. Odpowiedniki greckie

Grecka terminologia czerpie z niemal wszystkich etapów rozwoju języka greckiego. Teksty liturgiczne zawierają słowa z koine, greki klasycznej, jak również bizantyjskiej. Oficjalne dokumenty cerkiewne są pisane w odmianie katharewusa (XIX–XX w.), ale też w języku nowogreckim. Dowodzi to bogactwa języka greckiego, ale jednocześnie stanowi problem w doborze właściwych odpowiedników. Podstawową zasadą wyboru terminów greckich jest ich funkcjonalność rozumiana jako obecność czy to w słownikach, czy to w innych źródłach pisanych, przy zachowaniu pierwszeństwa języka nowogreckiego (zasady w zależności od kategorii hasel są opisane w punkcie 1.2.4). Słownik nie rejestruje dialektów greckich (np. cypryjskiego lub kreteńskiego) ani wariantów języka greckiego z Azji Mniejszej (m.in. pontyjskiego i kapadockiego).

¹ ORCID: 0000-0003-3021-0036.

² ORCID: 0000-0001-7493-7523.

³ ORCID: 0000-0003-3460-4059.

⁴ M. Kurianowicz, 2020, *Cerkiewnosłowiańska wersja „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”*. *Zasady graficzno-ortograficzne*, „Linguodidactica”, 24, Białystok, s. 129–139, DOI: 10.15290/lingdid.2020.24.10; W. Misijuk, 2020, *Priest’s wife, matushka, presbytera czy popadija... a może khouria?* *Problematyka doboru angielskich odpowiedników hasel „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”*, „Elpis”, 22, s. 61–68, DOI: 10.15290/elpis.2020.22.07; G. Makal, W. Misijuk, 2021, *Zarys problematyki obcojęzycznych odpowiedników wyrazów hasłowych „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”*, „Elpis”, 23, s. 141–145, DOI: 10.15290/elpis.2021.23.17.

1.1. Źródła

Źródłami terminologii greckiej były z jednej strony greckie i obcojęzyczne słowniki języka greckiego oraz encyklopedie i leksykony terminologii religijnej, z drugiej zaś – teksty liturgiczne z oficjalnych wydań Patriarchatu Konstantynopolitańskiego oraz Cerkwi prawosławnej w Grecji. Mimo tak szerokiej bazy źródłowej niezbędne stało się także sięgnięcie do oficjalnych dokumentów cerkiewnych, takich jak encykliki, tomosy i postanowienia soborów Cerkwi lokalnych lub patriarchów, jak również do wyspecjalizowanych, recenzowanych opracowań tematycznych (artykuły naukowe i prace doktorskie).

1.1.1. Słowniki, leksykony i encyklopedie

- A. Αλαβιζάτος (red.), 1962–1968, *Θρησκευτική καὶ ἠθικὴ ἐγκυκλοπαίδεια*, t. 1–12, Αθήναι.
- Δ. Δρίτσας (red.), 2005, *Λεξικό πρωτοχριστιανικών, βυζαντινών και νεότερων ορθόδοξων όρων*, Αθήνα.
- Γ. Μπαμπινιώτης, 2019, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα.
- Γ. Μπαμπινιώτης, 2019, *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/ [dostęp: 01.09.2020].
- H.G. Liddell (red.), 1940, *A Greek-English Lexicon*, Oxford.
- R. Popowski, 2006, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa.
- E. Sophocles, 1914, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, Oxford.

1.1.2. Teksty liturgiczne

- *Απόστολος*, Συναξαριστής, 2019, Αθήναι.
- *Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος*, 2017, Αθήναι.
- *Εγκόλπιον Αναγνώστου καὶ Ίεροψάλτου*, 2017, Αθήναι.
- *Ίερατικόν*, 2003, Αθήναι.
- *Μηνναῖον*, 2003, t. 1–12, Αθήναι.
- *Μικρόν Ευχολόγιον*, 2004, Αθήναι.
- *Παρακλητική*, 2001, Αθήναι.
- *Πεντηκοστάριον χαρμόσυνον*, 2000, Αθήναι.
- *Τὸ Θεῖον καὶ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Αποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου*, 2017, Αθήναι.
- *Τὸ Ψαλτήριον*, 2003, Αθήναι.
- *Τριώδιον*, 2000, Αθήναι.

1.1.3. Dokumenty cerkiewne

- Cerkiew grecka: <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/index.html> [dostęp: 01.03.2020].

- Patriarchat Konstantynopoliński: <https://ec-patr.org/> [dostęp: 01.03.2020].
- Patriarchat Jerozolimski: <https://jerusalem-patriarchate.info> [dostęp: 01.03.2020].
- Cerkiew cypryjska: <https://churchofcyprus.org.cy> [dostęp: 01.03.2020].

1.1.4. Opracowania naukowe

- Rozprawy doktorskie w języku greckim: <https://www.didaktorika.gr/> [dostęp: 01.06.2020].
- Artykuły i rozprawy teologiczne uniwersytetu w Atenach: <https://pergamos.lib.uoa.gr> [dostęp: 01.06.2020].
- Artykuły i rozprawy teologiczne uniwersytetu w Salonikach: <https://ikee.lib.auth.gr> [dostęp: 01.06.2020].

1.2. Zasady ortografii i interpunkcji

1.2.1. Rodzajniki

W języku greckim występują rodzajniki (άρθρα), poprzedzające dany wyraz. W słownikach, ze względu na zachowanie porządku alfabetycznego, najczęściej umieszcza się je po danym terminie⁵ i taką też zasadę przyjęto w tym słowniku. Rodzajnik określony danego odpowiednika znajduje się od razu po nim, w nawiasie okrągłym, np. τόμος (ό).

1.2.2. Znaki diakrytyczne

W 1982 r. język nowogrecki przeszedł reformę, która zlikwidowała obowiązek stosowania kilku znaków diakrytycznych we współczesnej ortografii⁶. Mimo decyzji państwa system politoniczny został jednak zachowany w wielu obszarach kultury greckiej, przede wszystkim w tekstach liturgicznych i oficjalnej korespondencji cerkiewnej w Grecji, na Cyprze i w Patriarchacie Konstantynopolińskim, jak również w wielu publikacjach autorów akademickich oraz wydawnictw religijnych (szczególnie monastycznych). Z uwagi na tak szerokie zastosowanie systemu politonicznego w greckiej terminologii prawosławnej słownik zawiera greckie znaki diakrytyczne sprzed reformy, używane według klasycznych zasad⁷.

⁵ Δ. Δρίτσας (red.), 2005, *Λεξικό πρωτοχριστιανικών, βυζαντινών και νεότερων ορθόδοξων όρων*, Αθήνα; Γ. Μπαμπινιώτης, 2019, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα; E. Sophocles, 1914, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, Oxford.

⁶ Δ. Χαράλαμπος, 1993, *Όψεις του γλωσσικού προβλήματος στην Ελλάδα: Από τη δίκη των τόνων στην καθιέρωση του μονοτονικού*, „Παιδαγωγική Επιθεώρηση”, wyd. Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, s. 39–62.

⁷ Α. Τζαρτζάνος, 1967, *Γραμματική της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα oraz: Α. Τσοπανάκης, 1998, *Νεοελληνική Γραμματική*, Θεσσαλονίκη.

1.2.3. Wielkie i małe litery

Kwerenda w greckich źródłach wykazała, że pisownia terminów religijnych wielką lub małą literą nie jest w języku greckim ujednolicona. Zespół redakcyjny słownika przyjął zasady pisowni obowiązujące we współczesnych słownikach języka nowogreckiego⁸.

1.2.4. Różnice ortograficzne w źródłach

Terminy w księgach liturgicznych: oficjalne nazwy świąt, nazwy nabożeństw, ksiąg cerkiewnych, przedmiotów liturgicznych oraz części świątyni – zachowują oryginalną pisownię sprzed greckiej reformy językowej w 1982 r.

Terminy specjalistyczne, zwłaszcza z liturgiki lub monastycyzmu, zachowują pisownię z tekstów źródłowych lub fachowych opracowań wymienionych w źródłach.

Terminy potoczne oraz terminy rejestrowane jedynie we współczesnych słownikach zachowują pisownię uproszczoną, jednak z uwzględnieniem systemu politonicznego.

Różnice między słownikami zostały rozstrzygnięte na podstawie analizy tekstów źródłowych, przy czym o wyborze danej formy decydowała częstotliwość jej występowania.

2. Odpowiedniki cerkiewnosłowiańskie

Język cerkiewnosłowiański redakcji ruskiej (inaczej: współczesny język cerkiewnosłowiański, cerkiewnosłowiański okresu nowożytnego, nowo-cerkiewno-słowiański) to język liturgiczny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (i niektórych katolickich Kościołów wschodnich) i jednocześnie język przekładów drukowanych ksiąg cerkiewnych powstałych po drugiej połowie XVII w. Stanowi on ostatni z etapów rozwoju języka staro-cerkiewno-słowiańskiego.

W słowniku przyjęto następujący porządek alfabetyczny dla odpowiedników cerkiewnosłowiańskich: а, б, в (v), г, д, е (ѣ, ѣ), ж, з (s), и (ĩ, ṽ), ѣ, к, л, м, н, о (o, w), п (ψ), р, с, т, у (y, ŷ), ф (f), х, ц, ч, ш, щ, з, ѣ, ѣ, ю, ѣ (ia).

2.1. Sposób doboru odpowiedników obcojęzycznych

Indeks odpowiedników cerkiewnosłowiańskich powstał na podstawie oficjalnych cerkiewnosłowiańskich tekstów liturgicznych oraz słowników bazujących na tych tekstach. W związku z tym, że *Słownik polskiej terminologii prawosławnej* czerpie z różnego rodzaju materiałów źródłowych, w założeniach projektowych praca nad indeksem cerkiewnosłowiańskim miała polegać na odszukaniu w źródłach (bazę stanowił słownik

⁸ Γ. Μπαμπινιώτης, 2019, *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/ [dostęp: 01.09.2020].

autorstwa ks. Gieorgija Diaczenki⁹) odpowiednika i dopisaniu go do polskiego hasła. Warunek był jeden – cerkiewnosłowiański odpowiednik musiał być rejestrowany w źródłach, nie mógł być tworzony na siłę. Pierwsze problemy natury językowej unaocznily się już podczas próby jego graficznego odzwierciedlenia. Zastana różnorodność graficzno-ortograficzna¹⁰ wymusiła ujednolicenie pisowni i wypracowanie określonych zasad. Powstały one w wyniku krytycznego przeglądu tekstów liturgicznych, słowników oraz dodatkowo norm pisarskich ujętych w gramatykach języka cerkiewnosłowiańskiego. Kolejny problem dotyczył wyszukiwania obcojęzycznego hasła. Język cerkiewnosłowiański jest językiem tekstów liturgicznych (w tym celu został stworzony przez św. św. Cyryla i Metodego), wskutek czego pojawiły się trudności ze wskazaniem nierejestrowanych w tych tekstach odpowiedników należących do niektórych kategorii, np. herezje i ich przedstawiciele (np. *nestorianizm* – *nestorianin*, *homouzanizm* – *homouzanin*), architektura (np. *nawa główna*, *plebania*, *seminarium*), muzyka, teologia (np. *pneumatologia*, *teologia palamicka*), terminy współczesne (np. *ruch ekumeniczny*, *katecheta*, *katechetka*), leksemy pochodzenia łacińskiego (np. *stacja*), potoczmy (np. *mogilki*, *matuszka*, *baciuszka*, *chrześniak*). Stąd w słowniku tak liczne pominięcia cerkiewnosłowiańskich odpowiedników.

2.2. Źródła

W poszukiwaniu cerkiewnosłowiańskich odpowiedników wykorzystano dwa rodzaje źródeł leksyki dotyczącej prawosławia: źródła niewyspecjalizowane, tj. słowniki, leksykony oraz encyklopedie, i źródła wyspecjalizowane, tj. prawosławne księgi liturgiczne.

2.2.1. Słowniki, leksykony, encyklopedie

- H. Fediukina, 2014, *Leksykon terminologii prawosławnej rosyjsko-polski*, Warszawa.
- J. Kurz (red.), 1958–1983, *Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae palaeoslovenicae*, t. 1–4, Praha.
- *Национальный корпус русского языка*, <http://ruscorpora.ru/new/search-orthlib.html> [dostęp: 30.08.2021].
- R. Popowski, 2006, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu: wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa.
- R. Popowski (red.), 2006, *Grecko-polski Nowy Testament: wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, Warszawa.
- S. Strach, 2012, *Składnia języka cerkiewnosłowiańskiego okresu nowożytnego z podręcznym słownikiem cerkiewnosłowiańsko-polskim*, Żąbkowice Śląskie.
- A. Znosko, 1996, *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, Białystok.

⁹ Г. Дьяченко, 1899, *Полный церковно-славянский словарь*, Москва.

¹⁰ Szerzej o zasadach graficzno-ortograficznych przyjętych w słowniku por. M. Kurianowicz, 2020, op. cit.

- М. Аргировски (ред.), 2003, *Речник на грчко-црковнословенски лексички паралели*, Скопје.
- Г. Дьяченко, 1899, *Полный церковно-славянский словарь*, Москва (reprint Moskwa 2001).
- А. Кравецкий, А. Плетнева (ред.), 2016, *Большой словарь церковнославянского языка Нового времени*, т. I (А–Б), <https://β.церковнославянский.онлайн/#!/словарь/статьи> [dostęp: 15.01.2021].
- А. Кравецкий, А. Плетнева (ред.), 2019, *Большой словарь церковнославянского языка Нового времени*, т. II (В), Москва, <https://β.церковнославянский.онлайн/#!/словарь/статьи> [dostęp: 15.01.2021].
- *Краткий греческо-русский словарь Нового Завета*, Санкт-Петербург 1995.
- А. Назаренко, 2015, *Греческо-русский словарь христианской церковной лексики с толковыми статьями*, Москва.
- О. Л. Седакова, 2008, *Словарь трудных слов из богослужения*, Москва.
- А. Н. Соловьев, 1902, *Объяснительный словарь малопонятных церковнославянских слов, встречающихся в св. Евангелии, Часослове и Псалтири*, Москва.
- Р. М. Цейтлин, Р. Вечерка, Э. Благова (ред.), 1994, *Старославянский словарь (по рукописям X–XI вв.)*, Москва.

2.2.2. Teksty liturgiczne w języku cerkiewnosłowiańskim

- *Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета на церковнославянском языке с параллельными местами*, Российское библейское общество, Москва, 1997.
- *Минея общая*, Издательский совет Русской Православной Церкви, Москва, 2002.
- *Минея праздничная*, Донской монастырь и Издательский отдел Московской Патриархии, Москва, 1993.
- *Октоих*, Издательство Московской Патриархии, Москва, 1981.
- *Требник*, т. 1, Издательство Московской Патриархии, Москва, 1980.
- *Триодъ Постная и Цветная*, Издательство Московской Патриархии, Москва, 1992.
- *Часослов*, Издательство Московской Патриархии, Москва, 1980.
- *Чинovníк архиерейскаго священнослужения*, Издательство Московской Патриархии, Москва, 1982.

2.3. Grafia i ortografia

Istotnym elementem cerkiewnosłowiańskich tekstów rękopiśmiennych, poczynając od XIV w., stały się akcenty i przydechy. Słownik rejestruje pisownię akcentowaną ze znakami diakrytycznymi¹¹.

¹¹ Por. M. Kurianowicz, 2020, op. cit.

2.3.1. Akcenty

Odpowiedniki cerkiewnosłowiańskie w słowniku wykorzystują trzy rodzaje akcentu, które różnią się formą graficzną:

- akut (*á*) – akcent „mocny”, „ostry”, „silny”, „wysoki” – występuje w nagłosie lub śródgłosie;
- gravis (*â*) – akcent „ciężki”, „słaby”, „niski” – pojawia się nad samogłoską akcentowaną na końcu wyrazu;
- cyrkumfleks (*â̂*) – „kamora”, akcent „łukowaty”, „przeciągły” – służy do rozróżniania jednakowo brzmiących form gramatycznych.

Pomimo różnorodności graficznej akcent cerkiewnosłowiański pozostaje w wymowie niezmienny. Słownik rejestruje również hasła z zaznaczonym akcentem podwójnym, np. ἀνάφορα ‘anafora’, dopuszczającym dwojaką wymowę.

2.3.2. Przydechy

W języku cerkiewnosłowiańskim przydech słaby (*â*) nie jest wymawiany, lecz zapisywany jedynie ze względu na tradycję. Towarzyszy samogłoskom nagłosowym. W sytuacji gdy samogłoska nagłosowa jest również akcentowana, znak akcentowy zajmuje postpozycję w stosunku do przydechu (*â̂*).

2.3.3. Tytel

Mając na uwadze prawidłowe odczytanie cerkiewnosłowiańskich odpowiedników, autorzy słownika zrezygnowali ze skróтового zapisu haseł (pod tytułem)¹². Postać skrótową zachował jedynie jeden leksem: ἄγγελ [wym. angieł] ‘anioł’ (oraz przymiotniki i wyrażenia od niego pochodne), który ze względu na podwójne znaczenie, uzależnione od pisowni – bez graficznego skrócenia ἄγγελ [wym. aggieł] oznacza ‘zły duch’ – mógłby okazać się mylący.

2.3.4. Wielkie i małe litery

Zgodnie z określonymi przez Święty Synod Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej¹³ zasadami użycia wielkiej litery w języku cerkiewnosłowiańskim powinna ona być stosowana wyłącznie w wyrazie rozpoczynającym zdanie (takich sytuacji słownik nie rejestruje). Nazwy osobowe oraz nazwy geograficzne pisane były małą literą. Leksemy z kręgu *nomina sacra*, np. *Bóg*, *Jezus*, *Zbawiciel*, *Bogarodzica*, a później również

¹² Szerzej o zasadach użycia znaku tytuła por. M. Kurianowicz, 2020, op. cit.

¹³ Postanowienia synodu z 27 listopada 1887 r., 19/24 lutego 1888 r. oraz 29/31 marca 1888 r.; Д. Соколов, 1907, *Справочная книжка по церковно-славянскому правописанию*, Санкт-Петербург, s. 7; А.Г. Кравецкий, А.А. Плетнева, 2001, *История церковнославянского языка в России (конец XIX–XX в.)*, Москва, с. 76.

inne wyrazy charakteryzujące się dużą frekwencją, pisane były małą literą pod tytułem. Współczesne wydania tekstów liturgicznych, opierające się na zasadach języków nowożytnych, wykazują liczne odstępstwa od postanowień synodalnych, co skutkuje dużą dowolnością i różnorodnością zapisów. Stąd autorzy słownika przyjęli zasadę pisania wszystkich nazw osobowych i geograficznych małą literą.

2.3.5. Wariantywność graficzna liter

Zespół przyjął zasadę weryfikacji użycia poszczególnych alografów¹⁴. Rozróżnienie alografów dotyczy przede wszystkim pisma – wymowa poszczególnych wariantów jest jednakowa (wyjątek stanowi *v*).

Zakres użycia liter \mathfrak{C} , \mathfrak{E} oraz \mathfrak{H} :

- **ǣ** (e szerokie) pisane w nagłosie oraz w celu dyferencjacji form *singularis* i *pluralis*;
- **ĕ** (e wąskie) pisane w śródgłosie i wygłosie;
- **ȳ** (tzw. jat') pisane w środku i na końcu wyrazów; jego użycie uzasadnione jest etymologicznie.

Zakres użycia liter o, o, w:

- o zwykle, wąskie (omikron) pisane w środku i na końcu wyrazów;
- Ѡ (szerokie) występujące najczęściej w pozycji nagłosowej (wyjątek stanowi hasło **Ѡвръдѣнь**) oraz w złożeniach, w złożeniach po przedrostkach **Ѡв** i **Ѡвѣ**, w dopełniaczu l.poj., w słowach o greckiej proveniencji z omegą w zapisie (wyjątek stanowi hasło **Ѡбѣвѣтъ**).

Zakres użycia liter \mathbb{A} , \mathbb{B} :

- **ѣ** pisane w nagłosie (wyjątek stanowi jeden leksem – oraz od niego pochodne – którego zapis uwarunkowany jest semantyką: **ѣзыкъ** oznacza ‘narząd mowy, język’, ‘mowa’, a **ѣзыкъ** – ‘naród’, ‘poganie’, **ѣзычникъ** ‘poganin’);
- **ѧ** pisane w śródgłosie i w wygłosie; w wygłosie hasel o greckiej proveniencji zamiast alografu pojawiają się znaki graficzne **ѧ**, wymawiane jako [ja], np. **ѢПІТІМІѧ** ‘epitymia’ (ale słowiańskie **мѧти божѧ** ‘Matka Boża’).

Zakres użycia liter н, ъ, ı, ʋ (ӱ, ӱ́, ӱ́):

- **и** pisane przed spółgłoskami;
- **ї** pisane przed samogłoskami oraz przed **й**, a także przed spółgłoskami w słowach zapożyczonych z języka greckiego na miejscu greckiej litery **ι** oraz dyftongów **ει**, **οι**;
- **і** pisane w wygłosie oraz w śródgłosie wyrazów o greckiej proveniencji pod akcentem; hasło **кѣно** ‘winogrona, wino’ (dat. sg. **кѣнѣ**) i pochodne od niego **кѣноградъ** ‘winorośl’ otrzymują zapis z **ї**, aby uniknąć homonimiczności z formą **кѣнѣ** (nom. sg.) ‘przyczyna, wina, pretekst’; grafem **ї** pozwala również na rozróżnienie słowiańskich homonimów **мѣръ** ‘pokój, spokój, zgoda’ oraz **міръ** ‘świat, wszechświat, ludzie’;

¹⁴ O potrzebie weryfikacji użycia poszczególnych alografów zob. M. Kurianowicz, 2020, op. cit.

wana jest amerykańska odmiana angielskiego. Zdecydował o tym fakt, że najwięcej anglojęzycznych publikacji prawosławnych pojawia się w USA, pośród największej i jednocześnie najbardziej zróżnicowanej społeczności prawosławnych na półkuli zachodniej. Znaczącą rolę przypisać tu należy wydawnictwu St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary – SVSPress Cerkwi Prawosławnej w Ameryce i Light & Life Publishing Greckiej Prawosławnej Archidiecezji Ameryki, ale bardzo wiele publikują i inne wydawnictwa.

3.2. Kryteria doboru odpowiedników

Podstawowym kryterium akceptacji danego angielskiego odpowiednika jest jego poprawność i powszechna obecność w anglojęzycznej literaturze prawosławnej. W razie braku angielskiego odpowiednika stosowane są następujące zasady¹⁸:

- Jeśli hasło ze słownika pochodzi z języka greckiego lub cerkiewnosłowiańskiego, jego angielskim odpowiednikiem powinna być zangielszczona wersja terminu greckiego.
- Jeśli terminy grecki lub cerkiewnosłowiański nie są jednakowe, angielskim odpowiednikiem powinna być zangielszczona wersja terminu greckiego.
- Jeśli zangielszczona wersja terminu cerkiewnosłowiańskiego pojawia się równie często jak jego wersja grecka, to także należy ją uwzględnić, przy czym jako pierwsza powinna być wskazywana wersja grecka (kolejność ta może jednak ulec zmianie, jeśli wersja cerkiewnosłowiańska jest bardziej rozpowszechniona).
- Jeśli oprócz zangielszczonego odpowiednika greckiego lub cerkiewnosłowiańskiego używany jest termin angielski, powinien być również uwzględniony.
- Jeśli ujęty w słowniku spolszczony termin grecki lub cerkiewnosłowiański odsyła do polskiego wyrazu hasłowego, to jego zangielszczony odpowiednik rejestrowany jest w indeksie jedynie wówczas, gdy hasłu polskiemu towarzyszy odmienny odpowiednik angielski.

W związku z istnieniem angielskiej terminologii prawosławnej wywodzącej się zarówno z terminologii greckiej, jak i cerkiewnosłowiańskiej przy ustalaniu angielskich odpowiedników haseł pierwszeństwo dano zangielszczonym terminom pochodzącym z greki.

3.3. Transliteracja i transkrypcja

Wobec istnienia kilku różnych systemów transliteracji i transkrypcji terminów greckich i cerkiewnosłowiańskich na język angielski przy ujętych w słowniku spolonizowanych terminach greckich lub cerkiewnosłowiańskich uwzględniane są ich zangielszczone odpowiedniki w powszechnie przyjętych wersjach transliteracji lub transkrypcji, bez względu na to, czy są zgodne ze współcześnie obowiązującym systemem¹⁹. Jeśli używanych w języku angielskim odpowiedników danego terminu jest kilka, na przykład

¹⁸ Ibidem, s. 66–67.

¹⁹ Ibidem, s. 64–65.

grecki termin pojawia się w dwóch lub w kilku odmiennych wersjach transliteracji lub transkrypcji, wskazywane są jedna lub dwie spośród najczęściej używanych.

3.4. Wielkie i małe litery

Języki polski i angielski rządzą się odmiennymi zasadami stosowania wielkich liter. We współczesnych słownikach i w literaturze anglojęzycznej pisownia terminów religijnych wielką lub małą literą nie jest jednolita. W słowniku przestrzegane są zarówno zasady ortografii angielskiej, jak i te powszechnie przyjęte w anglojęzycznej literaturze prawosławnej.

3.5. Źródła

Punktem wyjścia do analizy i wyodrębnienia angielskiej leksyki prawosławnej stały się źródła niewyspecjalizowane, tj. słownikowe i leksykograficzne, oraz źródła wyspecjalizowane, koncentrujące się na tekstach liturgicznych.

3.5.1. Słowniki, leksykony i encyklopedie

- *A Manual of the Orthodox Church's Divine Services* compiled by Archpriest D. Sokolof, Jordanville, NY, 1962.
- Archbishop Averky, *Liturgics*, http://www.holytrinitymission.org/books/english/liturgics_averky_e.htm#_Toc104768017 [dostęp: 27.06.2020].
- *Dictionary of Coptic Orthodox Church Terms and Terminology*, <https://st-takla.org/faitn/en/terms/index.html> [dostęp: 27.06.2020].
- G.W. Grube, 2003, *The Orthodox Church A to Z: A practical handbook of beliefs, liturgy, sacraments, customs, theology, history and prayers for Orthodox Christians*, Minneapolis.
- G.W. Grube (red.), 2001, *The Complete Book of Orthodoxy. A Comprehensive Encyclopedia and Glossary of Orthodox Terms, History, Theology and Facts*, Salisbury, MA.
- F.K. Litsas, *A Dictionary of Orthodox Terminology*, http://www.fatheralexander.org/booklets/english/dictionary_terminology.htm [dostęp: 27.06.2020].
- J.W. Morris, Glossary of Orthodox Terminology, http://www.pravoslavieto.com/docs/eng/glossary_orth_term.htm [dostęp: 27.06.2020].
- K. Parry, D.J. Melling, D. Brady, S.H. Griffith, J.F. Healey (red.), 2001, *The Blackwell Dictionary of Eastern Christianity*, Wiley-Blackwell, Oxford, <https://orthodoxwiki.org> [dostęp: 27.06.2020].
- <https://orthodox-europe.org/liturgics/handbook/> [dostęp: 27.06.2020].

3.5.2. Teksty liturgiczne

- *The Divine Liturgy of Our Father among the Saints John Chrysostom*, Oxford University Press, Oxford, 1995.

- V. Permiakov, Hierodeacon Herman (red.), 2014, *Hieratikon. Office Book for Priest & Deacon*, Pennsylvania.
- *Service Book of the Holy Orthodox-Catholic Apostolic (Greco-Russian) Church, compiled, translated and arranged from the Old Church Slavonic Service Books of the Russian Church, and collated with the Service Books of the Greek Church by I. F. Hapgood*, Boston, 1906.
- *The Festal Menaion*, translated from the original Greek by Mother Mary and Kallistos Ware, London, 1969.
- *Rubrics for Liturgical Services*, <https://www.oca.org/liturgics/rubrics> [dostęp: 27.06.2020].

Struktura Słownika polskiej terminologii prawosławnej

Katarzyna Czarnecka¹

Celem niniejszego rozdziału jest przedstawienie budowy *Słownika polskiej terminologii prawosławnej*, co z jednej strony umożliwi zapoznanie się z zakresem prezentowanych danych leksykograficznych, z drugiej – może posłużyć jako swego rodzaju praktyczny przewodnik, ułatwiający korzystanie z publikacji. Struktura słownika, przestrzegając rygorów opracowania naukowego, odpowiada potrzebom szerokiego grona odbiorców. Zespół badawczy dążył do stworzenia opracowania dostępnego bez ograniczeń związanych z wykształceniem, wyznaniem czy erudycją i za pełnoprawnych użytkowników słownika uznał nie tylko osoby prawosławne, teologów lub religioznawców, lecz także wszystkich czytelników poszukujących informacji na temat znaczenia wyrazów i wyrażeń związanych z prawosławiem. Rezygnacja z zawężania kręgu potencjalnych odbiorców spowodowała konieczność uwzględnienia możliwie wszechstronnych danych, zgodnych jednakże z konwencją słownika językowego, nie zaś encyklopedii².

I. Poziom makrostrukturalny

Kompozycja słownika ma charakter dwudzielny. Zasadniczą część opracowania stanowi ułożony alfabetycznie zestaw 4003 artykułów hasłowych, prezentujących w określonym porządku informacje charakteryzujące poszczególne jednostki hasłowe. Uzupełnieniem jest natomiast zespół specjalistycznych indeksów. Na blok ten składają się najpierw trzy indeksy odpowiedników obcojęzycznych: greckich, cerkiewnosłowiańskich i angielskich. Terminy ułożone są tu zgodnie z kolejnością alfabetyczną danego języka oraz opatrzone odesłaniem do odpowiednika polskiego. Umożliwia to odnalezienie polskich wyrazów i połączeń wyrazowych, może być pomocą dla osób trudniących się przekładami lub poszukujących postaci terminu obowiązującej w języku polskim.

Osobna lista pt. *Indeks form niepoprawnych* przestrzega czytelników przed posługiwaniem się terminami, których formy i znaczenia, znane z uzusu, uznano za niezalecane,

¹ ORCID: 0000-0001-6304-9467.

² Pierwotne planowane rozwiązania dotyczące struktury słownika zostały przedstawione w artykule: K. Czarnecka, M. Ławreszuk, W. Przyczyna, 2018, „Słownik polskiej terminologii prawosławnej” – struktura artykułu hasłowego, „Elpis”, 20, s. 221–230, DOI: 10.15290/elpis.2018.20.24. Prace zespołu redakcyjnego i wymogi narzucane przez materiał badawczy doprowadziły do modyfikacji i sprecyzowania założeń.

niestosowne lub ewidentnie błędne. Każdy element indeksu odsyła do terminu poprawnego, np. *ostatnie namaszczenie* → *misterium świętego oleju*, *paliusz* → *omoforion*, *maslenica* → *tydzień seropustny*. Indeks ten, obejmujący 121 pozycji, gromadzi w jednym miejscu określenia funkcjonujące co prawda w literaturze lub w żywym języku, odrzucone jednak przez zespół badawczy wskutek dostrzeżenia braku precyzji znaczeniowej (np. *postanowienia zakonne*, *próba klasztorna*, *schizma wschodnia*, *święcenia diakonatu*, *święcenia prezbiteratu*), pomieszania desygnatów (np. *akolita*, *Ewangelia aprakos*, *Ewangelia tetr*), odwzorowania w całości lub w części postaci obcojęzycznej mimo istnienia poprawnej, akceptowanej wersji spolszczonej (*mirotoczywyj*, *agiografia*, *czudo*), zbędnego przejmowania terminów katolickich (np. *kompleta*, *przeistoczenie*, *przeor*, *rezurekcja*, *stula*, *tabernakulum*), błędów zapisu (np. *tetra ewangelia*, *ekleziologia*, *wieliczanije*) itp.

II. Poziom mikrostrukturalny

Struktura artykułu hasłowego obejmuje elementy wprowadzane w następującej kolejności:

1. Wyraz hasłowy.
2. Wymowa.
3. Warianty wyrazu hasłowego.
4. Odpowiedniki obcojęzyczne.
5. Skrót.
6. Kwalifikator.
7. Definicja.
8. Synonimy.
9. Połączenia wyrazowe:
 - a) związki niedefiniowane,
 - b) związki definiowane – każdy definiowany związek opatrzony sekwencją dotyczących go informacji:
 - wymowa,
 - odpowiedniki obcojęzyczne,
 - skrót,
 - kwalifikator,
 - definicja,
 - synonimy,
 - uwagi poprawnościowe.
10. Uwagi poprawnościowe.

Nie wszystkie elementy mikrostruktury artykułu hasłowego są każdorazowo obligatoryjne. Segmenty, których nie można lub nie trzeba wypełnić konkretną treścią, zostają opuszczone. Jeśli więc dla wyrazu hasłowego nie istnieje skrót lub jeśli nie narzuca

się żaden problem związany z użyciem wyrazu, pomija się odpowiednie pola (np. skrót, kwalifikator lub uwagi poprawnościowe).

Niżej przedstawiono opis poszczególnych elementów mikrostruktury słownika, uwzględniający oprócz ogólnej charakterystyki także sposób zapisu oraz ewentualne uwagi i trudności.

1. Wyraz hasłowy

Wyrazami hasłowymi są pojedyncze terminy, najczęściej nazwy pospolite oraz nie-liczne nazwy własne wyodrębnione w oparciu o kryteria ekscerpcji i założenia badawcze opisane w rozdziale 2 wstępu (*Zasady ekscerpcji materiału do „Słownika polskiej terminologii prawosławnej” – terminologia polska*). Niezbędnym kryterium publikacji wyrazu hasłowego w słowniku jest jego poprawność (por. punkt 1.2). Do zbioru jednostek hasłowych należą: rzeczowniki, przymiotniki i wykrzykniki. Wykluczono inne wyrazy pełnoznaczące: liczebniki, czasowniki i przysłówki. Zbiór haseł uporządkowano zgodnie z kolejnością obowiązującą w polskim alfabecie.

Rzeczowniki podaje się zasadniczo w mianowniku liczby pojedynczej, np. *akatyś*, *cerkiew*, *chrzest*. Możliwy jest mianownik liczby mnogiej, ale tylko w wypadku rzeczowników nieposiadających liczby pojedynczej (*pluralia tantum*: *oblóczyny*, *postrzyżyny*, *zaślubiny*); takie wyrazy wymagają dopowiedzeń w segmencie dotyczącym uwag poprawnościowych (wskazanie łączliwości).

Przymiotniki przedstawia się w mianowniku liczby pojedynczej, w rodzaju męskim, stopniu równym, np. *święty*. Nie definiuje się przymiotników, których znaczenie – wzbogacone o charakter związany z cechą, przymiotem itp. – nie wykracza poza dane wynikające z definicji rzeczowników, od których przymiotniki te pochodzą (np. znaczenia przymiotników *autokefaliczny*, *kanoniczny*, *liturgiczny* nie zawierają elementów znaczeniowych niedających się w przewidywalny sposób wyprowadzić z definicji rzeczowników *autokefalia*, *kanon*, *liturgia*).

Ze specyficzną sytuacją mamy do czynienia wówczas, gdy przymiotnik uległ substancywizacji i oprócz zachowanych form i znaczeń o charakterze niewątpliwie przymiotnikowym zrodziły się postaci rzeczownikowe. Dobrymi przykładami są tu hasła *święty* i *błogosławiony*, dotyczące zarówno cech (ujęcie przymiotnikowe, np. *święty* ‘związany z kultem’), jak i osób (ujęcie rzeczownikowe, np. *święty* ‘człowiek, który osiągnął zbawienie’).

Homonimy (wyrazy tak samo zapisywane i wymawiane, różniące się odmiennym pochodzeniem) zostały opisane jako odrębne hasła, opatrzone sygnaturą rzymską, tj. cyframi rzymskimi za wyrazem hasłowym (*kopia I* oznacza pewien rodzaj naczynia liturgicznego, *kopia II* – ikonę będącą wiernym odwzorowaniem innego przedstawienia ikonograficznego lub zainspirowaną nim).

Ponieważ w leksykografii *hasłem* nazywa się zarówno jednostkę definiowaną, jak i niekiedy całość tekstu dotyczącą tej jednostki, czyli cały artykuł hasłowy, dla ułatwienia lektury w opisie używamy określeń: *wyraz hasłowy*, *hasło* lub *jednostka hasłowa*, co

rozumiemy jako ‘wyraz stojący na początku artykułu, najczęściej: definiowany’. Określenie *artykuł hasłowy* rozumiane jest precyzyjnie jako ‘wyodrębniona graficznie całość informacji dotyczących danego wyrazu’.

1.1. Sposób zapisu wyrazu hasłowego

Wyrazy hasłowe w słowniku zostały zapisane powiększoną prostą czcionką, wytłuszczonym drukiem, od małej litery. Wyjątek stanowią nazwy własne, których wykładnikiem jest wielka litera na początku hasła. Zapis tych jednostek hasłowych, podobnie jak inne rozstrzygnięcia ortograficzne, pozostaje w zgodzie z zasadami wskazanymi w słownikach języka polskiego oraz *Słowniku ortograficznym PWN z zasadami pisowni i interpunkcji* pod red. Edwarda Polańskiego³, z uwzględnieniem *Specyfiki polskiej terminologii prawosławnej*⁴.

Jeśli w jednym ze znaczeń wyraz hasłowy został zapisany wielką literą, informacja o tym znajdzie się w polu *Uwagi*.

1.2. Wymóg poprawności wyrazu hasłowego

Wyrazem hasłowym nie może być forma niepoprawna, także upowszechniająca się. Przestroga przed wyekscerpowanymi formami niepoprawnymi pojawia się w artykule dotyczącym poprawnego wyrazu hasłowego, w końcowym segmencie, tj. w uwagach poprawnościowych. Wydobyte ze źródeł lub rozpowszechnione w języku potocznym formy niepoprawne (funkcjonujące tym samym w polskiej terminologii) można odnaleźć w *Indeksie form niepoprawnych*, który odsyła do artykułów hasłowych form poprawnych.

2. Wymowa

Pole to jest nieobligatoryjne i pojawia się w artykułach hasłowych w sytuacji, kiedy wymowa danej jednostki nie wynika wprost z „powszechnych w języku polskim zasad realizacji dźwiękowej liter i połączeń literowych”⁵, oraz wtedy, gdy mamy do czynienia z akcentem innym niż typowy dla polszczyzny akcent paroksytoniczny, tzn. padający na drugą sylabę od końca. Potrzeba prezentacji wymowy ujawnia się m.in. w przypadku wyrazów obcego pochodzenia, w stosunku do których osoba bez kwalifikacji filologicznych lub nieosłuchana z terminologią prawosławną nie wie, które samogłoski tworzą sylabę ani gdzie pada akcent. Przykładowa trudność dotyczy wyrazu *troiczen*, który teoretycznie można potraktować jako dwusylabowy: *troj-czen* lub trójsylabowy: *tro-i-czen*.

³ E. Polański (red.), 2016, *Słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, Warszawa.

⁴ J. Kostuiczuk, J. Tofiluk, M. Ławreszuk, W. Misijuk, J. Charkiewicz, 2016, *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, Białystok.

⁵ P. Żmigrodzki (oprac.), 2020, „*Wielki słownik języka polskiego*” – zasady opracowania, Kraków, s. 25, <http://www.wsjp.pl/> [dostęp: 15.12.2020].

Problematyczne mogą być również nieutralone w języku polskim połączenia literowe (np. *epikeia* [wym. epikia], *hypakoe* [wym. hypako*i*], *katawasia* [wym. katawas'ja] czy *koinonia* [wym. kinonija]).

2.1. Sposób zapisu wymowy

W słowniku wprowadzono zapis wymowy alfabetem polskim. Ze względów praktycznych, biorąc pod uwagę nieprzygotowanego filologicznie czytelnika, zrezygnowano z wykorzystania jakiegokolwiek alfabetu fonetycznego. Wyjątek stanowią spółgłoski półmiękkie, omówione w części 2.2. Informacja o wymowie podawana jest w nawiasie kwadratowym, z dodanym skrótem *wym.*, zapisanym kursywą, np. [wym. mironos'ica], [wym. naz'ireat], [wym. omofor].

Wskazówka dotycząca realizacji samogłosek jako ośrodków sylab wymaga użycia dywizów, bez spacji przed nimi i po nich. Wyróżniamy tylko wątpliwe sylaby, nie dzielimy na sylaby całego wyrazu. Pokazuje to zapis wspomnianego słowa *troiczen* [wym. tro-iczen], zapobiegający wymowie [trojczen], i przykład *polieleos* [wym. poli-eleos] oraz – na przeciwnym biegunie – niewymagający podziału rzeczownik *typikon* [wym. typikon].

Informacja o akcencie wyraża się wytłuszczeniem i podkreśleniem akcentowanej samogłoski, np. [wym. żertwiennik], [wym. aprakos], [wym. molitwosłow]. Taki zapis zastosowano m.in. w *Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny*⁶ oraz w powstającym *Wielkim słowniku języka polskiego*⁷.

Blok wskazujący poprawną wymowę zamknięty jest przecinkiem.

2.2. Terminy z wybranymi spółgłoskami wymawianymi jako półmiękkie

Dla odróżnienia pełnej miękkości [ś] od półmiękkości [s'] oraz dla odróżnienia pełnej miękkości [ż] od półmiękkości [z'] przyjęto następujące zasady:

- W wypadku wyrazów, w których pisowni pojawia się segment *s + i* przed samogłoską, gdy głoska [s] realizowana jest jako półmiękką, wprowadza się zapis [s'+j]:
 - ▶ Dla sekwencji liter *s+i+a* wprowadzamy zapis wymowy [s'ja], np.: *katawasia* [wym. katawas'ja], *taksiarcha* [wym. taks'jarcha], *adiakrisia* [wym. adiakris'ja].
 - ▶ W przypadku gdy sekwencja liter *s+i+a* realizowana jest w wymowie w postaci dwóch sylab, akcent zaś pada na głoskę [i], wymowę zapisujemy jako [s'ija], np. *ousia* [wym. us'ija].
 - ▶ Dla sekwencji liter *s+i+o* wprowadzamy zapis wymowy [s'jo], np. *aksios* [wym. aks'jos], *anaksios* [wym. anaks'jos], *antimension* [wym. antimens'jon].
- W wypadku wyrazów, w których pisowni pojawia się segment *s+i* przed spółgłoską lub wygłosową częścią *s+i*, gdy głoska [s] realizowana jest jako półmiękką, wprowadza się następujące zapisy:

⁶ H. Zgólkowa (red.), 1994–2005, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1–50, Poznań.

⁷ P. Żmigrodzki (oprac.), 2020, op. cit.

- ▶ W wyrazach pochodzenia cerkiewnosłowiańskiego wymowę sekwencji liter *s+i* przed spółgłoską zapisuje się jako [s'i], np. *daronosica* [wym. daronos'ica], *mironosica* [wym. mironos'ica], *josiflanin* [wym. jos'iflanin].
- ▶ W wyrazach pochodzenia greckiego wymowę sekwencji liter *s+i* zapisuje się jako [s'i]:
 - dla ciągu: litera oznaczająca spółgłoskę bezdźwięczną +*s+i*+ spółgłoska, np. *assist* [wym. ass'ist], *diataksis* [wym. diataks'is], *enarksis* [wym. enarks'is], *nepsis* [wym. neps'is], *praksis* [wym. praks'is], *synaksis* [wym. synaks'is];
 - w wygłosie o postaci: litera oznaczająca spółgłoskę bezdźwięczną +*s+i*, np. *lapsi* [wym. laps'i];
 - dla ciągu: litera oznaczająca samogłoskę +*s+i*+ spółgłoska inna niż [s], np. *stasidia* [wym. stas'idia], *protosingiel* [wym. protos'ingiel];
 - w nagłosie o postaci graficznej: *s+i*+ litera oznaczająca spółgłoskę, np. *simantron* [wym. s'imatron].
- ▶ W terminach zapożyczonych z języka greckiego i zakończonych sekwencją liter *-sis* poprzedzoną samogłoską wprowadzamy oprócz zgodnego z wcześniejszymi uwagami zapisu [s'is] drugi wariant wymowy, który zapisujemy jako [z'is], przy czym przyjęto stałą kolejność zapisu: najpierw [s'is], później [z'is], np. *anastasis* [wym. anastas'is, anastaz'is], *enstasis* [wym. enstas'is, enstaz'is], *epektasis* [wym. epektas'is, epektaz'is], *henosis* [wym. henos'is, henoz'is], *theosis* [wym. teos'is, teoz'is], *deesis* [wym. deis'is, deiz'is], *deisis* [wym. deis'is, deiz'is], *ekfonesis* [wym. ekfones'is, ekfonez'is], *prothesis* [wym. protes'is, protez'is], *diakrisis* [wym. diakris'is, diakriz'is]. W postaci wariantywnej niektórych wyrazów dopuszczalne jest przesunięcie akcentu na drugą sylabę od końca (np. anastas'is, anastaz'is). Typowego dla polszczyzny akcentu paroksytonicznego nie zaznaczamy jednak w słownikowym zapisie wymowy.
- W wypadku wyrazów, w których pisowni pojawia się segment *z+i* + spółgłoska, gdy głoska [z] realizowana jest jako półmiękkka, wprowadza się zapis wymowy [z'i]:
 - ▶ w nagłosie wyrazu, np. *zikaron* [z'ikaron];
 - ▶ w śródgłosie wyrazu, po samogłosce, np. *nazireat* [wym. naz'ireat], *nazirejczyk* [wym. naz'irejczyk], *ryzica* [wym. ryz'ica].

Dla odróżnienia pełnej miękkości [ń] od półmiękkości [n'] w wyrazach zapożyczonych z języka cerkiewnosłowiańskiego, kończących się w piśmie na *-nie*, wymawianych wariantywnie, wprowadzamy wyjątkowo dwa zapisy wymowy. Pierwszy zapis, niewykorzystujący znaków alfabetu fonetycznego, sygnalizuje wymowę zgodną z polską fonetyką, w pełni miękką, drugi – według wzoru cerkiewnosłowiańskiego – półmiękką, z elementem [n'je], np. *pokajanie* [wym. pokajanie, pokajan'je], *umilenie* [wym. umilenie, umilen'je], *posłuszanie* [wym. posłuszanie, posłuszan'je], *wieliczenie* [wym. wieliczenie, wieliczan'je].

2.3. Wymowa postaci wariantywnych terminu

Informacje na temat wymowy dotyczą przede wszystkim wyrazu hasłowego, i to takiego, którego wypowiedzenie może budzić wątpliwości fonetyczne. Jeśli jednak trudność dotyczy postaci uznanej za wariantywną i to wariant został uzupełniony o pole *Wymowa*, element ten staje się segmentem powtarzalnym, obecnym zarówno przy wariancie, jak i przy stojącym na pierwszym miejscu wyrazie hasłowym. Jako przykład obierzmy wariant *sułog*, opatrzony wskazówką [wym. sułok]; odsyła on do postaci *sułok*, uznanej za wariant dominujący, tym samym za hasło; słowo *sułok* samo w sobie nie wymagałoby informacji o wymowie, jest ona jednak podana, zgodnie z wyżej opisaną zasadą.

3. Warianty wyrazu hasłowego

Pole to jest fakultatywne, prezentuje zarejestrowane w eskcerpowanych źródłach poprawne warianty fonetyczne (*akatyś*, *akafis*) oraz odmienności słowotwórcze (*adamianin*, *adamita*), a także wynikające z tych drugich różnice dotyczące takich zjawisk gramatycznych jak rodzaj przypisywany rzeczownikowi (*apoftegma*, *apoftegmat*).

Podstawową, definiowaną jednostką jest forma częstsza. Wariant rzadszy, pojawiający się po jednostce hasłowej i ewentualnie po informacji o jej wymowie, poprzedza się sygnałem o funkcji kwalifikatora frekwencyjnego, np. „płaszczanica, *rzadziej* płaszczenica”. Jeśli wariant jest poprawny, lecz jego wymowa może przysparzać trudności, bezpośrednio za nim podaje się jego wymowę, np. „epitrachil [wym. epitrach*il*], *rzadziej* jepitrachil [wym. jepitrach*il*]”, „antymins, *rzadziej* antimins, *rzadziej* antimension [wym. antimens'jon], *rzadziej* antyminsion [wym. antymins'jon]”.

Jeśli wydobyte z analizowanego korpusu warianty są niepoprawne, to nie wpisuje się ich po jednostce hasłowej (i ewentualnie jej wymowie), lecz stosowne wyjaśnienie umieszcza się tylko w segmencie uwag poprawnościowych (np. „*aksios* [...] *Uwagi*: [...] pisownia *axios* niepoprawna”). Wariant taki nie pojawia się na alfabetycznej liście haseł.

Ze względu na ekonomiczność słownika poprawne warianty danej jednostki hasłowej nie posiadają pełnego opracowania, lecz zostały włączone do układu alfabetycznego i odsyłają do artykułu hasłowego z podstawową, częstszą postacią hasła (np. „typik → typikon”, „płaszczanica → płaszczenica”). Odesłanie to jest konieczne, ponieważ warianty wcale nie muszą występować w sąsiedztwie, mogą być oddalone od siebie o dziesiątki stron, rozpoczynając się od innej litery (np. *epitrachil* i *jepitrachil*).

Uwagi na temat ewentualnych dodatkowych informacji dotyczących wymowy wariantów podano w punkcie 2.3.

4. Odpowiedniki obcojęzyczne

Segment odpowiedników obcojęzycznych składa się z odpowiadających polskiemu wyrazowi hasłowemu terminów greckich, cerkiewnosłowiańskich oraz angielskich. Ta część artykułu stanowi element o walorach naukowo-badawczych. Z jednej strony sygnalizuje on powiązanie polskich terminów z terminami źródłowymi w języku greckim lub cerkiewnosłowiańskim, z drugiej – pozwala zaobserwować proces adaptacji terminologii prawosławnej do współczesnego języka angielskiego. Pole zawiera wyłącznie bezpośrednie odpowiedniki, które zostały przypisane zgodnie z opisaną wyżej specyfiką poszukiwań (zob. rozdział 3 wstępu: *Zasady ekscerpcji materiału do „Słownika polskiej terminologii prawosławnej” – odpowiedniki obcojęzyczne*).

Pole odpowiedników ma charakter fakultatywny; oznacza to, że dopuszcza się sytuację, w której odpowiednik się nie pojawia. Ustalono jednak zasady dotyczące wszystkich trzech języków:

- Każde hasło powinno mieć odpowiedniki. Brak uzupełnienia określonego pola językowego wskazuje, że w danym języku nie istnieje żaden bezpośredni odpowiednik. Słownik rejestruje wszystkie bezpośrednie odpowiedniki w konkretnym języku, co sprawia, że segment ten może zawierać więcej niż jeden wpis, np. „biło *gr.* τάλαντο (τὸ), σήμαντρο (τὸ)”.
- Jeśli odpowiednik synonimu wyrazu hasłowego różni się od odpowiednika wyrazu hasłowego, zostaje on podany w segmencie synonimów.
- Jeśli odpowiednik synonimu wyrazu hasłowego nie różni się od odpowiednika wyrazu hasłowego, zostaje on wpisany wyłącznie w segmencie wyrazu hasłowego.
- W wyrazach hasłowych z wieloma znaczeniami, jeśli odpowiedniki różnią się w przypadku poszczególnych znaczeń, są przypisane do właściwego znaczenia (np. grecki termin *σῶμα* przypisany jest do 1. i 3. znaczenia terminu *ciało*, natomiast grecki odpowiednik *σάρξ* do znaczenia 2.). Jeśli termin obcojęzyczny jest bezpośrednim odpowiednikiem wszystkich znaczeń, jest on wpisany jako nadrzędny odpowiednik obcojęzyczny w artykule hasłowym (np. wszystkim trzem znaczeniom terminu *cerkiew* odpowiada cerkiewnosłowiański termin *цѣрковь*).
- Jeśli w wyrazach hasłowych z wieloma znaczeniami jedno ze znaczeń występuje wyłącznie w liczbie mnogiej, odpowiednik językowy (jeśli istnieje) jest zapisywany w danym znaczeniu również w liczbie mnogiej, o ile zgadza się to ze strukturą danego języka (np. znaczenie 6. terminu *błogosławieństwo* – „*gr.* οἱ μακαρισμοί, *cs.* блаже́нны, *ang.* Beatitudes”).

Ze względów ekonomicznych odpowiedniki poprzedza się skrótami nazw języków – skróty te, zakończone kropką, zapisuje się kursywą: *gr.*, *cs.*, *ang.*; informacje o odpowiednikach oddzielają przecinki. Segment zakończony jest średnikiem.

5. Skróty

Pole fakultatywne prezentujące rozpowszechnione skróty polskich terminów prawosławnych. Skróty nie włączono do listy haseł w słowniku, niemniej przewidziano dla nich miejsce wewnątrz artykułu hasłowego. Skróty, zapisane czcionką prostą, poprzedzony jest zawsze zapisanym kursywą i zamkniętym dwukropkiem wyrażeniem *w skrócie*, np. *hieromnich* – „*w skrócie*: hierom.”. Segment zamyka średnik.

6. Kwalifikatory

Elementy te zlokalizowane są bezpośrednio przed definicją, zawierają informację o zakresie używania danego wyrazu lub jego nacechowaniu. Kwalifikatory zostały opracowane zgodnie z następującymi zasadami:

- Tworzą logiczny i rozłączny system pozbawiony kwalifikatorów o krzyżującym się zakresie.
- Są elementem obowiązkowym, konsekwentnie towarzyszą wszystkim definiowanym terminom.
- Zakres poszczególnych kwalifikatorów został precyzyjnie zdefiniowany⁸.

6.1. Rodzaje kwalifikatorów

W słowniku wprowadzono następujące typy kwalifikatorów, tworzących zamknięty zbiór: chronologiczne, frekwencyjne, specjalistyczne i stylistyczne.

W zbiorze kwalifikatorów chronologicznych wykorzystano kwalifikatory *dawny* oraz *proponowany*.

Kwalifikator *dawny* (*daw.*) dotyczy jednostek nieobecnych już w żywym, współczesnym języku pisanym lub mówionym, a zatem tych, które wyszły z użycia, znajdują jednak swe potwierdzenie w starszych źródłach. Terminy opatrzone takim kwalifikatorem mogą mieć odpowiednik współczesny (ale nie muszą) – desygnat może istnieć pod nową nazwą. Obecnie używa się takich słów ze względów estetycznych (także w stylizacji), dla tzw. oddania ducha epoki, w wypowiedziach na temat realiów historycznych.

Zespół zrezygnował z wprowadzenia kwalifikatorów *przestarzały* (ze względu na trudność w określeniu granic chronologicznych i frekwencyjnych) oraz *historyczny*, który nie dotyczy hasła, lecz desygnatu – rzeczy, czynności, zjawiska itp. – dziś już nieobecnego (tzw. archaizm rzeczowy⁹). Informacje o historyczności desygnatu zostały zawarte w definicjach, sygnalizowane są takimi wyrażeniami jak na przykład „w okresie wczesnochrześcijańskim: [...]”.

⁸ P. Żmigrodzki, 2009, *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*, Katowice, s. 69.

⁹ Decyzja ta pozostaje w zgodzie z założeniami *Wielkiego słownika języka polskiego*. Por. P. Żmigrodzki (oprac.), 2020, op. cit., s. 34.

Kwalifikator *proponowany* (*prop.*) nie należy do tradycyjnego zasobu; niemniej potrzebę wprowadzenia analogicznej kategorii dostrzeżono w literaturze leksykograficznej¹⁰. Kwalifikator ten został wykorzystany w słowniku w dwóch sytuacjach: do zaznaczenia terminów potrzebnych, funkcjonujących dotąd na przykład jako indywidualnie użyte kalki lub spolszczenia, zastępujących używane wcześniej jednostki oceniane jako nietrafne (nieprecyzyjne, nieodpowiednie kontekstowo itp.), oraz do wprowadzenia terminów spolszczonych lub polskich w miejsce uznanych za rozpowszechnione odpowiedników obcojęzycznych.

Zbiór kwalifikatorów frekwencyjnych zawiera wyłącznie kwalifikator *rzadki*, który wskazuje na sporadyczne pojawianie się wyrazu hasłowego w ekscerpowanych źródłach.

Grupa kwalifikatorów specjalistycznych uwzględnia specyfikę terminologii prawosławnej i tworzy następującą listę:

- *antropologiczny* (*antrop.*) – dotyczy teologicznych aspektów antropologii oraz procesów życiowych: narodzin, dojrzewania, umierania, śmierci;
- *architektoniczny* (*archit.*) – obejmuje hasła dotyczące świątyni, budowli monasteryjskich, układu przestrzennego (pionowego i poziomego) budowli sakralnych, miejsc kultu, przestrzeni sakralnej, stałych elementów wyposażenia świątyni;
- *biblistyczny* (*bibl.*) – dotyczy haseł z zakresu: *Pismo Święte Nowego i Starego Testamentu*, manuskrypty i rękopisy, egzegeza biblijna, komentarze, historia biblijna, archeologia biblijna, terminologia biblijna;
- *hagiograficzny* (*hagiogr.*) – uwzględnia terminy przedstawiające rodzaje świętości, proces kanonizacji, żywoty świętych;
- *ikonograficzny* (*ikon.*) – odnosi się do sztuki pisania ikon, historii ikony, ikonoklazmu, teologii ikony, kanonu ikonograficznego, procesu powstawania ikony;
- *liturgiczny* (*liturg.*) – towarzyszy hasłom z zakresu liturgii, liturgiki historycznej, nauki o nabożeństwach, tekstów i ksiąg liturgicznych, heortologii (nauka o kalendarzu liturgicznym), opisuje hasła nazywające sakramenty, obrzędy i tradycje liturgiczne;
- *muzykologiczny* (*muzyk.*) – poprzedza terminy, które odnoszą się do takich zjawisk, jak: rodzaje i historia śpiewu cerkiewnego, hymnografia, hymny, zbiory hymnów;
- *patrystyczny* (*patr.*) – odsyła do patrystyki i patrologii;
- *teologiczny* (*teol.*) – obejmuje szeroki zakres dyscyplin teologicznych: teologię dogmatyczną, teologię zasadniczą, pojęcia soteriologiczne, eklezjologiczne, eschatologiczne (i inne);
- *kanoniczny* (*kan.*) – dotyczy prawa kanonicznego i prawa cerkiewnego oraz szczegółowych informacji o strukturze administracyjnej, osobach prawnych, tytułach i stanowiskach cerkiewnych.

Zbiór kwalifikatorów stylistycznych wykorzystuje dwa kwalifikatory: *potoczny* (*pot.*) oraz *oficjalny* (*oficj.*). Niosą one informacje o szczególnym zabarwieniu styli-

¹⁰ A. Engelking, A. Markowski, E. Weiss, 1989, *Kwalifikatory w słownikach – próba systematyzacji*, „Poradnik Językowy”, z. 5, s. 302.

stycznym jednostki, wskazując, że nie jest ona neutralna, co sprawia, że jej użycie zależy od sytuacji komunikacyjnej, typu kontaktu, jego celu, okoliczności itd.

Kwalifikator *potoczny* wskazuje na jednostki używane tylko w nieoficjalnych, codziennych relacjach, w sytuacjach w oczywisty sposób nieformalnych.

Kwalifikator *oficjalny* wyróżnia hasła używane w sformalizowanym kontakcie, odbiegające nacechowaniem stylistycznym od przejrzystej neutralności. W słowniku charakteryzuje on terminy obecne w tekstach prawnych, jak również podniosłe określenia liturgiczne.

Ze względu na terminologiczny charakter słownika pominięto zbiory kwalifikatorów ekspresywnych (które sygnalizują nacechowanie emocjonalne i wyrażają stosunek do obiektu, co pozostaje w sprzeczności z istotą terminu), geograficznych (informujących o zasięgu terytorialnym występowania danego słowa) oraz środowiskowych (związanych z grupą społeczną).

6.2. Sposób zapisu kwalifikatorów

Kwalifikatory poprzedzają zarówno definicje wyrazów hasłowych, jak i omawiane niżej połączenia wyrazowe oraz synonimy. Zapisywane są w uzgodnionej postaci skróconej, kursywą. Wyrazy hasłowe mogą być opatrzone więcej niż jednym kwalifikatorem. W razie posłużenia się kilkoma kwalifikatorami (rozdzielonymi przecinkiem) obowiązuje kolejność: chronologiczny, frekwencyjny, specjalistyczny, stylistyczny, np. *daw.*, *liturg.*

7. Definicja

Definicje zostały opracowane w sposób uwzględniający potrzeby planowanego „uniwersalnego” czytelnika. Ograniczano w nich nachylenie encyklopedyczne, polegające na przeciążeniu informacjami na temat desygnatu. Zrezygnowano z nadużywania zbyt trudnych słów i połączeń wyrazowych, zwłaszcza takich, których trzeba byłoby poszukiwać w innych wyspecjalizowanych opracowaniach leksykograficznych¹¹.

7.1. Typy definicji

Słownik zawiera przede wszystkim definicje realnoznaczeniowe oraz strukturalno-znaczeniowe, w ograniczonej mierze także zakresowe, rozumiane zgodnie z klasyfikacją opracowaną przez Witolda Doroszewskiego na potrzeby pomnikowego *Słownika języka polskiego*¹².

¹¹ O trudnościach związanych z redagowaniem definicji: K. Czarnecka, A. Rygorowicz-Kuźma, M. Ławreszuk, P. Makal, J. Charkiewicz, 2020, *Opracowanie definicji w „Słowniku polskiej terminologii prawosławnej”*, w: *Leksykografia w różnych kontekstach*, t. 2, red. M. Bańko, W. Decyk-Zięba, E. Rudnicka, Warszawa, s. 47–55.

¹² W. Doroszewski (red.), 1958, *Uwagi i wyjaśnienia wstępne*, w: *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa, s. XXX–XXXIV.

Istotą definicji realnoznaczeniowych jest „objaśnienie znaczenia wyrazu czy frazeologizmu przez podanie zestawu cech charakteryzujących obiekt (desygnat), który jest nazwany”¹³. Zestaw wskazanych cech zawiera tyle elementów, by desygnat definiowanego hasła mógł zostać zidentyfikowany w sposób wystarczający do jednoznacznego odróżnienia go od innych desygnatów, zwłaszcza podobnych. Definicja musi więc tworzyć w każdym przypadku indywidualną i unikatową charakterystykę. Przy redagowaniu definicji uwzględniono m.in. następujące cechy:

- cecha zewnętrzna, np. kolor, kształt, materiał itp.,
- funkcjonalne przeznaczenie bądź wypełniane funkcje,
- umiejscowienie przestrzenne,
- umiejscowienie czasowe,
- czynności związane z desygnatem,
- części składowe desygnatu, konkretyzacja składu,
- miejsce w hierarchii,
- znaczenie teologiczne,
- odniesienie do konkretnej tradycji lokalnej.

Definicje uwzględniają najczęściej od 3 do 5 takich cech, w miarę potrzeby poprzedzonych hiperonimem, a tym samym wskazaniem kategorii realiów, wśród których należy poszukiwać desygnatu, np. *obmycie* ‘czynność liturgiczna [...]’, *akatystarz* ‘księga liturgiczna [...]’. Podobną funkcję pełnią kwalifikatory specjalistyczne, informujące o występowaniu poszczególnych znaczeń w konkretnych obszarach duchowości prawosławia czy dziedzinach wiedzy teologicznej¹⁴.

Drugim typem definicji zastosowanym w słowniku są definicje strukturalno-znaczeniowe, zawierające dodatkowe „odwołanie do budowy słowotwórczej objaśnianego wyrazu”¹⁵, a zatem pokazujące związki formalne między wyrazami, w tym przypadku – między terminami zarejestrowanymi w słowniku.

W niektórych przypadkach autorzy zdecydowali się na skorzystanie z elementów definicji zakresowej, która „stanowi zwykle część definicji dodawaną do definicji realnoznaczeniowej i wskazuje na ograniczenia odnośności wyrazu”¹⁶, innymi słowy – wyznacza zbiór desygnatów, do których można odnieść dane hasło.

7.2. Sposób zapisu definicji

Granice definicji wyznacza graficznie konwencjonalne ujęcie jej między dwoma apostrofami (tzw. łapki). Wyrazy hasłowe posiadają jedną definicję lub są traktowane jako jednostki wieloznaczne z przypisaną większą liczbą definicji. W przypadku terminów wieloznacznych każde ze znaczeń zostało oznaczone cyfrą arabską. O kolejności definiowanych znaczeń decyduje zasada prezentowania znaczeń od najbardziej ogól-

¹³ A. Markowski, 2012, *Wykłady z leksykologii*, Warszawa, s. 55.

¹⁴ K. Czarnecka, M. Ławreszuk, W. Przyczyna, 2018, op. cit., s. 226.

¹⁵ A. Markowski, 2012, op. cit., s. 56.

¹⁶ Ibidem, s. 57.

nych do najbardziej specjalistycznych, o ile to możliwe – przy zachowaniu pewnego porządku pogrupowanych kwalifikatorów.

7.3. Odsyłanie w definicjach

Jeżeli w definicji danej jednostki został wykorzystany termin definiowany w tym samym słowniku, zaznaczony jest on graficznie symbolem strzałki poprzedzającej wyraz, wyróżniony pogrubieniem oraz zmianą koloru czcionki. Praktykę tę ilustruje przykład: „**prosfora** ‘chleb pieczony z czystej mąki, wody i zakwasu, złożony z dwóch połączonych ze sobą okrągłych części i oznaczony pieczęcią ze znakiem → **krzyża**, inicjałami → **Jezusa** → **Chrystusa** lub → **Bogarodzicy**; część → **darów eucharystycznych**’”. W sytuacji gdy wyraz lub definiowane połączenie wymagające odesłania powtarza się w danej definicji, to strzałka i wyraz, do którego się odsyła, pojawia się wyłącznie przy pierwszym wystąpieniu tego wyrazu lub połączenia wyrazowego.

Zespół redakcyjny przyjął następujący mechanizm porządkowania odesłań w obrębie definicji:

- Odsyłać można do jednostki jedno- lub wielowyrazowej; odesłanie musi prowadzić do terminu definiowanego, znajdującego się na liście alfabetycznej, lub do definiowanego połączenia wyrazowego.
- Nie tworzy się odesłań do haseł niedefiniowanych (np. *drzwi*, *brama*, *chleb*), które pojawiają się w układzie alfabetycznym w słowniku w celach porządkowych, jako wyrazy nadrzędne, centra połączeń wyrazowych.
- Odesłanie w definicji nie wskazuje na określone znaczenie terminu wieloznacznego (np. „→ komunია”, nie: „→ komunია zn. 2”).
- Jeżeli ten sam desygnat może być charakteryzowany przy użyciu kilku synonimicznych określeń, odesłanie nie może przekierowywać czytelnika do niedefiniowanych synonimów. W związku z tym synonimy niedefiniowane (odsyłające do kompletnych artykułów hasłowych) nie powinny być wykorzystywane w opracowaniu definicji.
- Odesłanie nie może prowadzić do terminu pokrewnego, podobnego, lecz niezgodnego co do postaci i kategorii gramatycznej (przykłady potencjalne: przymiotnik *ekumeniczny* nie mógłby odsyłać do terminu *ekumenizm*, a forma imiesłowowa *oświęcana* – do rzeczownika *oświęcenie*).
- Odesłanie musi prowadzić bezpośrednio do wyrazu hasłowego opracowanego jako kompletny artykuł hasłowy.
- Odesłania nie mogą tworzyć łańcucha dalszych odesłań.
- Niedopuszczalne jest tworzenie wzajemnych odesłań, czyli tzw. błędnego koła (np. A → odsyła do B, zaś B → odsyła do A).

7.4. Ograniczenia w opisie znaczeń

Ograniczenie słownika do zasobu terminologii prawosławnej decyduje o tym, że w opisie wyrazu hasłowego, zwłaszcza w definicji, uwzględnia się kontekst prawosław-

ny, nie zaś wszystkie możliwe znaczenia. W artykule *drzwi*, któremu podporządkowane są frazeologizmy typu: *diakońskie drzwi*, *carskie drzwi*, nie podaje się zatem wszystkich możliwych znaczeń słowa *drzwi*, znanych ze słowników ogólnych języka polskiego. W sytuacji, w której definiowanie wyrazu hasłowego w kontekście prawosławia wydaje się bezcelowe lub niemożliwe, przyjmuje się kryterium oczywistości, które oznacza, że jeśli definicja wyrazu hasłowego jest zbędna (nie dotyczy prawosławia), opuszczamy ją i zajmujemy się istotnymi dla prawosławia połączeniami wyrazowymi, których jądrem jest wyraz hasłowy.

Synonimów obecnych na liście haseł nie opatruje się powielonymi definicjami; wykorzystuje się natomiast odesłanie do jednostki definiowanej, np. „ustaw → typikon”. Odesłania pojawiają się zarówno przy wyrazach hasłowych o jednym znaczeniu, jak i przy tych wieloznacznych. Jeśli jedyne znaczenie wyrazu hasłowego A pokrywa się z jednym z wielu znaczeń wyrazu hasłowego B, przyjęto zapis z użyciem skrótu *zn.* i – zapisanego cyfrą arabską – numeru znaczenia (np. A → B *zn.* 3: „bratczyk → brat *zn.* 3”).

8. Synonimy

Pojęcie synonimii obejmuje dwa typy relacji semantycznych: „relację identyczności, tożsamości znaczenia dwóch lub więcej elementów (wyrazów lub frazeologizmów)” oraz „relację bliskości znaczeniowej między co najmniej dwoma jednostkami”¹⁷. W pierwszym przypadku zachodzi zjawisko równoznaczności (dubletowość) – „(co najmniej) dwie jednostki języka mają taką samą definicję, czyli na ich znaczenie składają się te same elementy prostsze”¹⁸; jednoznaczniki takie powinny mieć to samo nacechowanie ekspresywne i pochodzić z tej samej odmiany stylowej języka. Bliskoznaczniki natomiast, czyli synonimy niecałkowite¹⁹, w polskiej tradycji nazywane wyrazami bliskoznacznymi, mogą się różnić cechami znaczeniowymi, nacechowaniem ekspresywnym i stylistycznym oraz łączliwością leksykalną. Ponieważ synonimy absolutne są zjawiskiem rzadkim, w bloku poświęconym synonimii słownik uwzględnia jednoznaczniki oraz bliskoznaczniki, bez ich rozróżniania. Terminologiczny charakter opracowania wyklucza jednostki o nacechowaniu ekspresywnym.

Segment synonimów jest polem nieobowiązkowym, lecz częstym, zbudowanym w oparciu o następujące zasady:

- Synonimem może być wyraz lub połączenie wyrazowe (np. synonimem *misterium pokajania* jest *sakrament pokuty*).
- Wyraz hasłowy może posiadać więcej niż jeden synonim. Kolejność synonimów nie jest przypadkowa, decyduje bliskość semantyczna w porządku od synonimów dokładnych do mniej dokładnych. Dodatkową weryfikacją prawidłowej kolejności jest sprawdzona możliwość zastąpienia jednostki hasłowej danym synonimem w kilku kontekstach.

¹⁷ Ibidem, s. 96.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem, s. 99.

- Niedopuszczalne jest wykorzystywanie hiperonimów w funkcji synonimów. Podawanie jako synonimów wyrazów nadrzędnych, o szerszym znaczeniu, jest błędne (np. synonimem *spowiedzi* nie może być *misterium*).
- Każdy z synonimów przypisanych do danego artykułu hasłowego występuje w innym miejscu słownika jako wyraz definiowany (obecny w układzie alfabetycznym) lub definiowane połączenie wyrazowe.
- Wprowadzenie synonimu wymaga uwzględnienia relacji zwrotnej: jeśli dla hasła A synonimem jest B, to dla hasła B synonimem musi być A.
- Jeżeli synonimem dla hasła C jest jedno ze znaczeń innego, lecz wieloznacznego wyrazu D, przyjęto zapis wskazujący jednostkę D, bez podawania numeru znaczenia (np. w artykule *cela* wskazany jest synonim *kielia*, który jest synonimem wyrazu hasłowego wyłącznie w znaczeniu pierwszym; w artykule *konwersja* wskazany jest synonim *nawrócenie*, który jest synonimem wyrazu hasłowego wyłącznie w znaczeniu trzecim).
- Synonimy mogą się różnić nacechowaniem, w związku z czym można je opatrywać kwalifikatorem, np. chronologicznym lub stylistycznym, zgodnym z kwalifikatorem, który pojawia się przy danej jednostce w opisującym ją artykule. Kwalifikator umieszcza się bezpośrednio przed synonimem.
- Jeśli synonim pasuje do każdego ze znaczeń wieloznacznego wyrazu hasłowego i jest dla nich jedynym bliskoznacznikiem, podajemy go tylko raz, pod koniec artykułu, po wszystkich znaczeniach.

Pole synonimów zapowiadane jest zapisanym kursywą wyrazem *Synonimy* z następującym po nim dwukropkiem. Poszczególne synonimy mogą być poprzedzone kwalifikatorami w formie skróconej, zapisanymi kursywą. Blok synonimów zakończony jest kropką.

9. Połączenia wyrazowe

Hasłem otwierającym artykuł jest pojedynczy wyraz, rozumiany (formalnie i graficznie) jako ciąg znaków od spacji do spacji. Połączenia wyrazowe, których trzonem jest ten sam wyraz, znajdują się w jednym artykule hasłowym. W takiej sytuacji jednostką hasłową jest ów wyraz, połączenia natomiast i informacje na temat połączeń znajdują się w segmencie artykułu poświęconym frazeologii.

Pole połączeń wyrazowych realizuje praktyczny cel przybliżenia znaczeń wyrazów hasłowych, pozwala zapoznać się z funkcjonowaniem jednostek w kontekstach mniej lub bardziej sfrazeologizowanych, ukazuje również wyspecjalizowane nazewnictwo wybranych desygnatów. Ze względu na specyfikę prezentowanego materiału zespół redakcyjny słownika zrezygnował z porządkowania frazeologizmów według stopnia ich łączliwości²⁰ i ewentualnego wyodrębniania odpowiadających mu oddzielnych segmentów w artykule hasłowym.

²⁰ S. Skorupka, 1989, *Wstęp*, w: *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa, s. 6–8.

Szyk połączeń wyrazowych wynotowanych ze źródeł pisanych został zasadniczo uporządkowany według modelu: rzeczownik z przymiotnikiem (ewentualnie liczebnikiem) lub imiesłów przymiotnikowy z rzeczownikiem (typ: *toczący mirrę, Miłujący Człowieka*). Połączenia o odwrotnym szyku nie zostały wprowadzone (zespół zrezygnował z dublowania zapisów połączeń wyrazowych, np. *niedziela przygotowawcza*, nie: *przygotowawcza niedziela*; *woda jordańska*, nie: *jordańska woda*; *typikon ktitorski*, nie: *ktitorski typikon*). Dopuszczono możliwość naruszenia wskazanego szyku wyrazów w utrwalonych związkach frazeologicznych (np. *Święty Duch, Wielki Post, pierwsza godzina, piękna brama, antyfony obrazująca, modlitwa rozgrzeszająca*²¹).

Blok połączeń wyrazowych jest elementem fakultatywnym. Może zawierać więcej niż jedno połączenie. W obrębie omawianego segmentu można umieszczać dwa rodzaje połączeń: w pierwszej kolejności związki niedefiniowane, w drugiej – te opatrzone definicją.

9.1. Niedefiniowane połączenia wyrazowe

Zarejestrowane w słowniku związki wyrazowe, których zrozumienie nie powinno przysparzać dużych trudności, nie są definiowane; wprowadzenie takich połączeń ma informować o typowej łączliwości wyrazu hasłowego, np. *sprawować liturgię, błogosławieństwo krzyżem*.

Kolejność podawania niedefiniowanych związków uwarunkowana jest ich charakterem gramatycznym, a następnie – porządkiem alfabetycznym. Najpierw zapisuje się alfabetycznie ułożone wyrażenia, tzn. połączenia bez czasownika (np. *wielkopostna wieczernia*), następnie zaś, w analogicznym układzie – zwroty, czyli połączenia, w skład których wchodzi potencjalnie odmieniany czasownik (np. *sprawować wieczernię*). Poszczególne związki niedefiniowane oddzielone są przecinkami; o ile dalej następują połączenia definiowane, po ostatnim niedefiniowanym połączeniu pojawia się średnik.

9.2. Definiowane połączenia wyrazowe

Segment ten zawiera połączenia wyrazowe, które wymagają objaśnienia, np. *sobota rodzielska, święto nieruchome*. Ponieważ słownik adresowany jest do szerokiego grona odbiorców, a znaczenia niektórych z utrwalonych połączeń mają charakter specjalistyczny (np. *cerkiew domowa, nimb kwadratowy, psalm typika*), informacje o takich połączeniach przedstawiane są w porządku przypominającym strukturę artykułu hasłowego opisującego pojedynczy wyraz. Powstaje zatem artykuł w artykule, czyli rozbudowana informacja o połączeniu wyrazowym zamieszczona w artykule poświęconym konkretnemu pojedynczemu słowu, nazywana przez zespół *zagnieżdżonym artykułem hasłowym*.

Jeżeli definiowane połączenie wyrazowe składa się z rzeczownika i określającego go przymiotnika, przy czym oba te wyrazy stanowią hasła słownikowe, to definicję

²¹ Granice między imiesłowem a przymiotnikiem bywają niekiedy trudne do ustalenia.

umieszcza się w artykule dotyczącym rzeczownika (np. połączenie *Święty Duch* odsyła do artykułu hasłowego *duch*). Z tego względu w artykułach hasłowych opisujących przymiotniki zespół ogranicza się do wskazania wyłącznie przykładowych połączeń niedefiniowanych (frazelogizmy ilustrujące wspomniane już znaczenie ‘związany z kultem’ to *miejsca święte*, *święty kielich*, *święte monastery* itd.). Jeżeli w obrębie definiowanego połączenia wyrazowego pojawia się cytat, przytaczany fragment ujmujemy w cudzysłów, np. *stichira na „Panie, wołam do Ciebie”*.

Pole połączeń definiowanych opiera się na następujących zasadach:

- Połączenie definiowane umieszczone jest wewnątrz artykułu hasłowego pojedynczego wyrazu. Może przyjąć dwie formy: prostego odesłania (np. *psalmodia alternatywna* odsyła do synonimicznego połączenia definiowanego opatrzonego definicją *psalmodia antyfonalna*; *stół ofiarny* odsyła do pierwszego znaczenia terminu *żertwiennik*: „→ *żertwiennik zn. 1*”) lub zagnieżdżonego artykułu hasłowego (np. *stichira ewangeliczna*).
- Proste odesłanie połączenia definiowanego do połączenia synonimicznego uwzględnia relacje zwrotne (np. połączenie *psalmodia antyfonalna* w artykule hasłowym wskazuje na synonim *psalmodia alternatywna*, niedefiniowane połączenie *psalmodia alternatywna* odsyła zaś do artykułu *psalmodia antyfonalna*).
- Jeżeli dwa połączenia wymagające definicji są synonimiczne, lecz inne (przynajmniej niektóre) dane dotyczące tych związków się różnią, opracowano w całości połączenie uznane przez zespół za istotniejsze. Opracowanie wyrażenia drugiego uwzględnia jedynie segment różnicujący; po podaniu drugiego związku oraz (bezpośrednio za nim) różnicującej informacji pojawia się odesłanie do wyrażenia w pełni opracowanego (np. *nocne nabożeństwo* i *nabożeństwo o północy*).
- Umieszczony wewnątrz artykułu hasłowego definiowany związek wyrazowy zapisuje się drukiem pogrubionym i wyróżnionym kolorem czcionki (tak jak jednostkę hasłową). Zachowuje się tu pisownię zgodną z zasadami ortografii: zapis połączenia o charakterze apelatywnym zaczynamy od małej litery, jeżeli mamy do czynienia z nazwą własną – od wielkiej.
- Obowiązuje taka sama kolejność rejestrowania frazeologizmów jak przy związkach niedefiniowanych: najpierw alfabetycznie ułożone wyrażenia, potem – w identycznym porządku – zwroty.

Informacje podawane przy połączeniu definiowanym zbudowane są, jak wspomniano, z wybranych elementów artykułu pojedynczego wyrazu hasłowego. Na sekwencję tę składają się następujące elementy: wymowa, skrót, odpowiedniki obcojęzyczne, kwalifikator lub kwalifikatory, definicja, synonimy oraz uwagi poprawnościowe.

10. Uwagi poprawnościowe

Segment o skróconym tytule *Uwagi* stanowi uzupełnienie artykułu hasłowego i realizuje dwa główne cele: zawiera przestrogi przed błędami (przewidywalnymi, powtarzającymi się w źródłach itp.) oraz wskazuje rozwiązania poprawne lub zalecane (np.

stosowniejsze w danym kontekście). W szczególnych sytuacjach, w celu wyjaśnienia stosowanych zasad, dopuszczono wprowadzenie krótkiego uzasadnienia niektórych komentarzy poprawnościowych.

10.1. Typy uwag poprawnościowych i odpowiadające im formuły

Publikowane w słowniku uwagi uwzględniają następujące poziomy z zakresu kultury języka:

- pisownię,
- wymowę oraz akcent,
- trudności gramatyczne, dotyczące m.in. przypisania rodzaju i liczby do danego wyrazu (niekiedy w powiązaniu z jego formą słotwórczą) oraz problemów z odmianą,
- znaczenie,
- łączliwość,
- synonimie,
- stosowność użycia, w tym kwestie etykietałne.

Uwagi nie uwzględniają wszystkich zasad ortograficznych, w tym m.in. przyjętych w normach edytorskich niniejszego słownika ani dotyczących pisowni wielkimi literami ze względów emocjonalnych. Uwagom nadano skonwencjonalizowaną formę uwzględniającą następujące schematy:

- Uwagi dotyczące pisowni, postaci wyrazu oraz wymowy wraz z akcentem przyjęły kształt ostrzeżenia, np. „pisownia xxx niepoprawna”, „wymowa xxx niepoprawna”, „forma xxx niezalecana”, „formy xxx i yyy niepoprawne”, „połączenie xxx niezalecane”.

Uwzględniono tutaj również adnotacje dotyczące rzeczowników zakończonych na *-azm*, *-izm* oraz *-yzm*. Ustalono następujący schemat uwagi: „postać miejscownika l.poj.: xxxyzmie, wymowa: xxxyźmie, rzadziej xxxyzmie”.

W artykułach haseł wieloznacznych, w których jedno ze znaczeń zapisywane jest wielką literą, sygnalizuje to uwaga w postaci wskazania: „termin *A* w zn. xxx zapisujemy wielką literą”. Uwaga ta przy opisywaniu połączeń wyrazowych uwzględnia zróżnicowany zapis kolejnych członów połączenia i przyjmuje następujące formy: „wszystkie człony terminu *A* oprócz spójnika *x* zapisujemy wielką literą”, „wszystkie człony terminu *A* oprócz przyimka *y* zapisujemy wielką literą”.

- Uwagi dotyczące trudności gramatycznych, związanych m.in. z przypisaniem rodzaju i liczby do danego wyrazu oraz z problemami z odmianą, mają formę jednoznacznych wskazań: „termin xxx nieodmienny, nie występuje w l.mn.”; „termin xxx nie występuje w l. poj.”; „termin xxx występuje zwykle w l. poj.”.

W odniesieniu do trudności związanych z fleksją uwagi zawierają pełną odmianę przez przypadki oprócz wołacza (np. „odmiana w l.poj.: *dikirij*, *dikirija*, *dikirijowi*, *dikirij*, *dikirijem*, *dikiriju*; w l.mn.: *dikirije*, *dikirijów*, *dikirijom*, *dikirije*, *dikirijami*, *dikirijach*”).

Uwagi dotyczą również sytuacji, w której potocznie używana postać zdrobniała nie oznacza mniejszej formy tego samego desygnatu (np. „forma zdrobniała, potoczna: *skufijka* lub *skufiejka*”). Form zdrobniałych nie wprowadzono do alfabetycznej struktury słownika.

- Uwagi dotyczące znaczenia przewidują dwa typy usterek: błędnie przypisane znaczenie lub mieszanie znaczeń form podobnych słowotwórczo lub tylko brzmieniowo. Odpowiada im ostrzeżenie: „nie mylić z xxx”, gdzie xxx oznacza termin w narysunku.

Uwagi na temat znaczenia uwzględniają również sygnał o ujęciu przymiotnikowym i rzeczownikowym (wynik procesu substantywizacji). Zgodnie z zasadą odzwierciedlającą przebieg zjawiska definiowaniu poddano najpierw znaczenia przymiotnikowe, a następnie rzeczownikowe. W uwagach głównych, nadrzędnych wobec poszczególnych znaczeń, wprowadzono zapisy o przykładowym kształcie: „w znaczeniach 1-3 termin xxx funkcjonuje jako przymiotnik”; „w znaczeniach 4-5 termin xxx funkcjonuje jako rzeczownik”.

- Uwagi dotyczące łączliwości wskazują na niewłaściwy dobór sąsiadujących ze sobą wyrazów i ich form. Zastosowano tu wskazówki o charakterze wykluczenia: „xxx, nie: yyy” (np. „*święto w parafii*, nie: *święto na parafii*” lub „*archont Wielkiej Cerkwi*, nie: *Wielki Archont Cerkwi*”) oraz zapis, który zaleca wybór formy lepszej: „połączenie xxx niezalecane, lepiej: yyy” (np. „połączenie *chirotesja na lektora* niezalecane, lepiej: *chirotesja lektorska*”).

W przypadku stałych połączeń wyrazowych uwagami opatrzone nieuzasadnione innowacje frazeologiczne, czyli naruszenia kanonicznej formy frazeologizmu.

- Uwagi dotyczące synonimii wskazują na błędy rodzące się wskutek przeniesienia do wypowiedzi na temat prawosławia wzorców słownictwa rzymskokatolickiego lub powstałe w efekcie innych przyzwyczajęń funkcjonujących w polszczyźnie ogólnej, bez uwzględnienia specyfiki prawosławia. Przyjęto zapis: „nie należy używać jako synonimu terminu xxx” lub „nie należy używać jako synonimów terminów xxx i yyy” (np. „nie należy używać jako synonimu terminu *stula*”, „nie należy używać jako synonimu terminu *zaśnięcie Najświętszej Bogarodzicy*”, „nie należy używać jako synonimów terminów *przeor* i *opat*”).
- Uwagi dotyczące niestosowności użycia prezentowane są w sytuacjach, w których definicja wraz z kwalifikatorem nie dostarcza wystarczających informacji związanych z użyciem określonego wyrazu hasłowego. Sygnałem przynależności stylistycznej danej jednostki hasłowej jest kwalifikator poprzedzający definicję, w związku z czym regularnie podawane przestrogi przed użyciem hasła potocznych w oficjalnej sytuacji komunikacyjnej uznano za zbędne. Zespół uważa natomiast za wskazane umieszczenie wskazówek etykietalnych, które określają, kiedy posłużenie się danym wyrazem czy połączeniem wyrazowym jest niestosowne. Zastosowano uwagi o kształcie: „użycie terminu xxx [opis sytuacji, kontekstu] uznaje się za niestosowne” (np. „użycie terminu *zakonnik* w odniesieniu do prawosławnego mnicha uznaje się za niestosowne” lub „użycie terminu *pop* w odniesieniu do prezbitera i innych duchownych prawosławnych uznaje się za niestosowne”). Ana-

logiczna formuła została wykorzystana w odniesieniu do niestosownych połączeń wyrazowych.

- Gdy termin stanowi peryfrazę nazwy własnej i jest charakterystyczny dla pewnego typu tekstów (np. modlitw lub hymnografii), uwadze nadano kształt: „termin xxx najczęściej występuje w tekstach [charakterystyka tekstów]” (np. „termin *Przeczysta* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych”).

Wyraz hasłowy, jego znaczenie lub zawierające go połączenie wyrazowe niekiedy wymagają więcej niż jednej uwagi poprawnościowej. Ich kolejność została uporządkowana i odzwierciedla układ artykułu hasłowego (pisownia, wymowa, potem kwestie znaczeń, łączliwości, synonimów itd.).

Oprócz formuł radykalnych, wykluczających (*nie*; *nie należy używać*), częściej stosowano zapis łagodniejszy: *lepiej*.

10.2. Miejsce zapisu uwag

Segment *Uwagi* został umieszczony na końcu artykułu hasłowego, może jednakże być sytuowany również na zakończenie każdego z bloków dotyczących odrębnego znaczenia wyrazu hasłowego. Lokalizacja pola *Uwagi* opiera się na następujących zasadach: Jeśli uwaga dotyczy każdego ze znaczeń wyrazu hasłowego, umieszczona zostaje tylko raz, pod koniec artykułu, po wszystkich znaczeniach. Jeśli zaś uwaga odnosi się do konkretnego znaczenia, np. mówi o pisowni terminu wielką literą, zostaje zapisana na końcu segmentu opisującego dane znaczenie.

11. Schemat mikrostruktury

Stworzona na potrzeby słownika mikrostruktura jest złożona. Graficzna prezentacja hasła (zarówno w wersji papierowej, jak i elektronicznej) wymagała więc stworzenia systemu wcięć, który pozwala na prezentowanie zagnieżdżeń. Wygląda to następująco:

chór

cs. *хоръ*, ang. choir;

1. gr. *χορός* (ó), *χορωδία* (ή), cs. *пѣкѹѣ*, *лѣкѹ*;

liturg. `grupa → **wiernych**, którzy podczas → **nabożeństw** śpiewają → **pieśni** liturgiczne i w imieniu całego zgromadzonego → **ludu** odpowiadają na modlitewne → **wezwania** → **duchownego**`;

Synonimy: daw. **kliros**.

Połączenia:

chór dziecięcy, chór parafialny, próba chóru, śpiewać w chórze, śpiewać z chórem.

2. gr. *χορωδία* (ή), *ψαλτήρι* (τò), cs. *κλήροѹѣ*;

archit. `miejsca na obu krańcach → **solei** lub wydzielona część → **nawy głównej**, gdzie podczas → **nabożeństw** śpiewają → **chórzyści**`;

Synonimy: **kliros**.

Połączenia:

lewy chór, prawy chór, pójść na chór.

3. gr. χορός (ὁ), cs. лі́кx;

rzad., *liturg.* `określona grupa → **istot** oddających → **chwałę** → **Bogu`**;

Synonimy: **zastęp**.

Połączenia:

chór archanielski, chór męczenników;

chór anielski

gr. ἀγγελικός χορός (ὁ), cs. а́γγельскій хό́рx, а́γγельское чинноначаліе, а́γγельскій лі́кx, ang. Angelic Choir;

1. *teol.*, *bibl.* `jedna z dziewięciu grup w → **hierarchii anielskiej**: → **serafiny**, → **cherubiny**, → **trony**, → **panowania**, → **moce**, → **potęgi**, → **zwierzchności**, → **archaniołowie** i → **aniołowie`**;

2. *teol.*, *bibl.* `w l.mn.: ogół → **aniołów`**;

Synonimy: **moce bezcielesne**, *rzad.* **moce niebiańskie**, *rzad.* **moce niebieskie**.

Synonimy: *rzad.* **poczet anielski**, *rzad.* **zastęp anielski**.

chór świętych

gr. χορός τῶν ἁγίων (ὁ), cs. лі́кx свѣтѣ́лх;

hagiogr. `określona grupa lub ogół → **świętych`**;

Synonimy: *rzad.* **poczet świętych**, *rzad.* **zastęp świętych**.

III. Ogólne zasady edytorskie

Metodologia pracy nad słownikiem pozwoliła przyjąć lub wypracować szereg zasad edytorskich stosowanych w niniejszej publikacji. Ponieważ słownik adresowany jest do szerokiego grona czytelników, a jednym z jego celów jest popularyzacja terminologii, główne zasady edytorskie w znacznym stopniu odpowiadają obowiązującym współcześnie normom ortografii. Ze względu na fakt, że słownik jest jednocześnie pozycją specjalistyczną, zespół redakcyjny był zmuszony wypracować i wdrożyć pewien zestaw reguł uwzględniających specyfikę polskiej terminologii prawosławnej, nierozdzielnie związanej ze ściśle określoną frazeologią, korespondującą na przykład z oficjalnym nazewnictwem struktur cerkiewnych, ksiąg biblijnych, wydarzeń zbawczych itp., niekiedy z odmiennym od rozpowszechnionego w języku polskim szykiem połączeń wyrazowych (np. dominujący w prawosławnej frazeologii Święty *Duch*, nie: *Duch Święty*). Przyjęte zasady edytorskie obowiązują w całym słowniku.

1. Nazewnictwo ksiąg Pisma Świętego, sigła biblijne i zasady ich wykorzystania w słowniku

Odesłania do *Pisma Świętego* pojawiające się w słowniku opierają się na prawosławnym kanonie ksiąg *Pisma Świętego*. Brak polskiej prawosławnej edycji całego *Pisma Świętego* rodzi trudność w precyzyjnym identyfikowaniu ksiąg, które w prawosławnych edycjach greckich i cerkiewnosłowiańskich mają niekiedy inne nazwy aniżeli rozpowszechnione polskie tłumaczenia (np. *Biblia Tysiąclecia* czy *Biblia warszawsko-praska*). *Pierwsza Księga Królewska* greckiej *Septuaginty* w polskich edycjach rzymskokatolickich i protestanckich nosi nazwę *Pierwsza Księga Samuela. List Jeremiasza*, istniejący w kanonie prawosławnym i rzymskokatolickim, w kanonie protestanckim jest traktowany jako apokryf. Jest on wyodrębniony w tekście cerkiewnosłowiańskim i stanowi osobną księgę, podczas gdy w kanonie rzymskokatolickim, decyzją Soboru Trydenckiego, księga ta została włączona do *Księgi Barucha* jako jej ostatni, szósty rozdział.

Prawosławny kanon ksiąg *Pisma Świętego* zachowuje podział i numerację psalmów z greckiej *Septuaginty*; podział i numeracja psalmów odpowiadają zawartości prawosławnych ksiąg liturgicznych. Numeracja ta pojawia się niekiedy w polskich nieprawosławnych przekładach *Pisma Świętego* w nawiasach, jako numeracja alternatywna wobec przyjętej w łacińskiej Wulgacie czy polskim przekładzie ks. Wujka.

Nazewnictwo ksiąg *Pisma Świętego* i odesłania do ich fragmentów odpowiadają strukturze i nazewnictwu ksiąg *Septuaginty* i opierają się na następujących przekładach *Pisma Świętego* na język polski:

- *Ewangelia wg św. Mateusza, Ewangelia wg św. Marka, Ewangelia wg św. Łukasza, Ewangelia wg św. Jana – Święta Ewangelia*, wydawnictwo: Warszawska Metropolia Prawosławna, wydanie II, Warszawa 2015, ISBN 978-83-60311-94-3, przekład *Ewangelii* z języka greckiego dokonany na potrzeby Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, zaakceptowany w 2014 r. przez komisję soborową Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego.
- *Księga Psalmów – Psalterz grecki z komentarzami Świętych Ojców, Nauczycieli Kościoła i pisarzy bizantyjskich*, Wydawnictwo M, Kraków 2017, ISBN 978-83-8043-219-2, przekład ks. H. Paprockiego.
- Pozostałe księgi *Nowego Testamentu* – *Nowy Testament. Przekład na Wielki Jubileusz Roku 2000*, wydawnictwo: Vocatio, Warszawa 2000, ISBN 83-7146-154-2, przekład ks. R. Popowskiego z języka greckiego na podstawie 27. wydania *Novum Testamentum Graece* (Nestle-Aland).
- Pozostałe księgi *Starego Testamentu* – *Septuaginta, czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami*, wydawnictwo: Vocatio, Warszawa 2013, ISBN 978-83-7829-040-7, przekład ks. R. Popowskiego z krytycznego wydania *Septuaginty* A. Rahlfsa z 2006 r.

Z powodu wskazanych różnic w kanonie ksiąg *Pisma Świętego* przyjęto poniższy prawosławny spis ksiąg *Starego Testamentu* i *Nowego Testamentu*, uzupełniony o wy-

kaz stosowanych skrótów (sigła biblijne). Na wypadek rozbieżności między tym spisem a nazewnictwem rozpowszechnionym w polskich przekładach w nawiasie umieszczono tytuł księgi kanonu rzymskokatolickiego.

Tab. 1. Prawosławny kanon ksiąg *Starego Testamentu* i *Nowego Testamentu* i wykaz sigłów biblijnych

	Stary Testament	Nowy Testament
1	Księga Rodzaju (Rdz)	Ewangelia Świętego Mateusza (Mt)
2	Księga Wyjścia (Wj)	Ewangelia Świętego Marka (Mk)
3	Księga Kapłańska (Kpł)	Ewangelia Świętego Łukasza (Łk)
4	Księga Liczb (Lb)	Ewangelia Świętego Jana (J)
5	Księga Powtórzonego Prawa (Pwt)	Dzieje Apostolskie (Dz)
6	Księga Jozuego (Joz)	List Jakuba (Jk)
7	Księga Sędziów (Sdz)	1 List Piotra (1 P)
8	Księga Rut (Rt)	2 List Piotra (2 P)
9	1 Księga Królewska (1 Krl) [rzymskokat. 1 Księga Samuela]	1 List Jana (1 J)
10	2 Księga Królewska (2 Krl) [rzymskokat. 2 Księga Samuela]	2 List Jana (2 J)
11	3 Księga Królewska (3 Krl) [rzymskokat. 1 Księga Królewska]	3 List Jana (3 J)
12	4 Księga Królewska (4 Krl) [rzymskokat. 2 Księga Królewska]	List Judy (Jud)
13	1 Księga Kronik (1 Krn)	List do Rzymian (Rz)
14	2 Księga Kronik (2 Krn)	1 List do Koryntian (1 Kor)
15	1 Księga Ezdrasza (1 Ezd)	2 List do Koryntian (2 Kor)
16	Księga Nehemiasza (Ne)	List do Galatów (Ga)
17	2 Księga Ezdrasza (2 Ezd) [rzymskokat. brak]	List do Efezjan (Ef)
18	3 Księga Ezdrasza (3 Ezd) [rzymskokat. brak]	List do Filipian (Flp)
19	Księga Tobiasza (Tb)	List do Kolosan (Kol)
20	Księga Judyty (Jdt)	1 List do Tesaloniczan (1 Tes)
21	Księga Estery (Est)	2 List do Tesaloniczan (2 Tes)
22	1 Księga Machabejska (1 Mch)	1 List do Tymoteusza (1 Tm)
23	2 Księga Machabejska (2 Mch)	2 List do Tymoteusza (1 Tm)
24	3 Księga Machabejska (3 Mch) [rzymskokat. brak]	List do Tytusa (Tt)
25	Księga Hioba (Hi)	List do Filemona (Flm)

26	Księga Psalmów (Ps)	List do Hebrajczyków (Hbr)
27	Księga Przysłów (Prz)	Apokalipsa Świętego Jana (Ap)
28	Księga Koheleta (Koh)	
29	Pieśń nad Pieśniami (Pnp)	
30	Księga Mądrości (Mdr)	
31	Mądrość Syracha (Syr)	
32	Księga Izajasza (Iz)	
33	Księga Jeremiasza (Jr)	
34	Lamentacje Jeremiasza (Lm)	
35	List Jeremiasza (Lj) [rzymskokat. 6 rozdział Księgi Barucha]	
36	Księga Barucha (Ba)	
37	Księga Ezechiela (Ez)	
38	Księga Daniela (Dn)	
39	Księga Ozeasza (Oz)	
40	Księga Joela (Jl)	
41	Księga Amosa (Am)	
42	Księga Abdiasza (Ab)	
43	Księga Jonasza (Jon)	
44	Księga Micheasza (Mi)	
45	Księga Nahuma (Na)	
46	Księga Habakuka (Ha)	
47	Księga Sofoniasza (So)	
48	Księga Aggeusza (Ag)	
49	Księga Zachariasza (Za)	
50	Księga Malachiasza (Ml)	

Sigła w słowniku pojawiają się wtedy, kiedy definicja wskazuje na obecność terminu w konkretnej księdze (np. definicja *pieśni Bogarodzicy* ‘nowotestamentowa → pieśń biblijna śpiewana podczas → jutrzni, oparta na słowach → Bogarodzicy zapisanych w → Ewangelii Łukasza (Łk 1, 46-55)’). Siglum nie jest stosowane do odesłań pośrednich.

Sposób zapisu siglów: numeracja ksiąg ze spacją (1 Kor), numeracja między rozdziałami i wersetami bez spacji (1 Tes 2,12-13).

W definicjach przyjęto następujące ujednolicenia: *Pismo Święte* (nie: *Biblia*), *Stary Testament* (nie: *Pismo Święte Starego Testamentu*), *Nowy Testament* (nie: *Pismo Święte Nowego Testamentu*). Tytuły ksiąg *Pisma Świętego* zapisano wielkimi literami, nazwy opisowe zaś – małymi (np. *listy apostołskie*).

Tytuły ksiąg biblijnych zapisano w słowniku czcionką prostą, bez cudzysłowów. Wszystkie człony nazwy z wyjątkiem przyimków i spójników zapisano wielką literą (np. Księga Jeremiasza, Ewangelia Mateusza).

2. Numeracja psalmów

Grecki przekład *Pisma Świętego (Septuaginta)* wprowadził podział psalmów odmienny od masoreckiej redakcji hebrajskiej. Podział ten przyjęto we wczesnochrześcijańskiej tradycji liturgicznej i stanowi on obowiązującą strukturę prawosławnego psalterza. Łacińska *Wulgata*, przyjęta w Kościele rzymskim, zachowała hebrajski podział psalmów. Analiza podziału *Septuaginty* i podziału masoreckiego tekstu hebrajskiego ukazuje następujące różnice: a) psalmy 9 i 10 zostały połączone w psalm 9, b) psalmy 114 i 115 połączono w psalm 113, c) psalm 116 podzielono na psalmy 114 i 115, d) psalm 147 podzielono na psalmy 146 i 147.

Tab. 2. Różnice w numeracji psalmów w redakcji greckiej (*Septuaginta*) i hebrajskiej oraz łacińskiej (*Wulgata*)

Prawosławny podział psalterza oparty na greckiej <i>Septuagincie</i>	Hebrajski i łaciński podział psalterza
1–8	1–8
9	9–10
10–112	11–113 (przesunięcie numeracji psalmów o 1)
113	114–115
114–115	116
116–145	117–146 (przesunięcie numeracji psalmów o 1)
146–147	147
148–150	148–150

3. Zapis dat dziennych

Cerkiew w Polsce posługuje się w praktyce liturgicznej przede wszystkim kalendarzem juliańskim, opracowanym za panowania Juliusza Cezara (I w. p.n.e.). Nie przyjęła kalendarza gregoriańskiego, wprowadzonego w XVI wieku przez papieża Grzegorza XIII i funkcjonującego obecnie na całym świecie jako oficjalny świecki system rachuby czasu. Definicje niektórych terminów prawosławnych, zwłaszcza nazw świąt, wymagają podania informacji o konkretnym dniu danego miesiąca. Aby zaprezentować dane uwzględniające kalendarz liturgiczny Cerkwi, w odpowiednich definicjach wprowadza się zapis z wykorzystaniem ukośnika (np. 2/15 marca; 29 czerwca/12 lipca), gdzie

pierwsza data oznacza dzień w kalendarzu juliańskim, a druga – dzień w kalendarzu gregoriańskim.

4. Pozostałe zasady edytorskie

Terminy w słowniku zostały zapisane w formie spolszczonej. Rozpowszechnione i zarejestrowane w źródłach terminy z *x*, *v*, *q* zostały zapisane w *Indeksie form niepoprawnych* i uwzględnione w uwagach poprawnościowych (np. „aksios [...] Uwagi: [...] pisownia *axios* niepoprawna”).

Rozpowszechnione terminy z geminatami, tj. podwójnymi spółgłoskami (np. *sakkos*, *podsakkosnik*), zostały zachowane w bazie słownikowej jako warianty językowe form z pojedynczymi spółgłoskami (np. *sakos*, *podsakosnik*).

Nazwy oficjalne zapisano wielkimi literami (*Bułgarska Cerkiew Starokalendarzowców*, *Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny*, *Macedoński Kościół Prawosławny – Arcybiskupstwo Ochrydzkie*), a określenia opisowe – małymi (*Cerkiew prawosławna*, *Cerkiew lokalna*, *Kościół przedchalcedoński*, *Kościół katolicki obrządku ormiańskiego*).

Nazwy gatunkowe ksiąg zapisano małą literą (np. *ewangeliarz*, *ślužebnik*)²².

Tytuły utworów literackich i innych publikacji – z wyjątkiem tekstów biblijnych – zapisano w definicjach kursywą: ‘[...] opisane w → apokryfie *Protoewangelia Jakuba*’, ‘→ pieśń śpiewana podczas → wielkiego wejścia; we współczesnej → praktyce liturgicznej występująca w czterech wariantach: *Przyjmij mnie dzisiaj, Synu Boży...* [...]’, a w połączeniach niedefiniowanych – w cudzysłowie: „*Diataxis patriarchy Filoteusza*”.

Jeśli jedno ze znaczeń wyrazu hasłowego występuje wyłącznie w liczbie mnogiej, a inne funkcjonują zarówno w liczbie pojedynczej, jak i mnogiej (np. *archanioł*, *archanioły*, *błogosławieństwo*, *błogosławieństwa*), definicję takiego znaczenia poprzedza zapis „w l.mn.”.

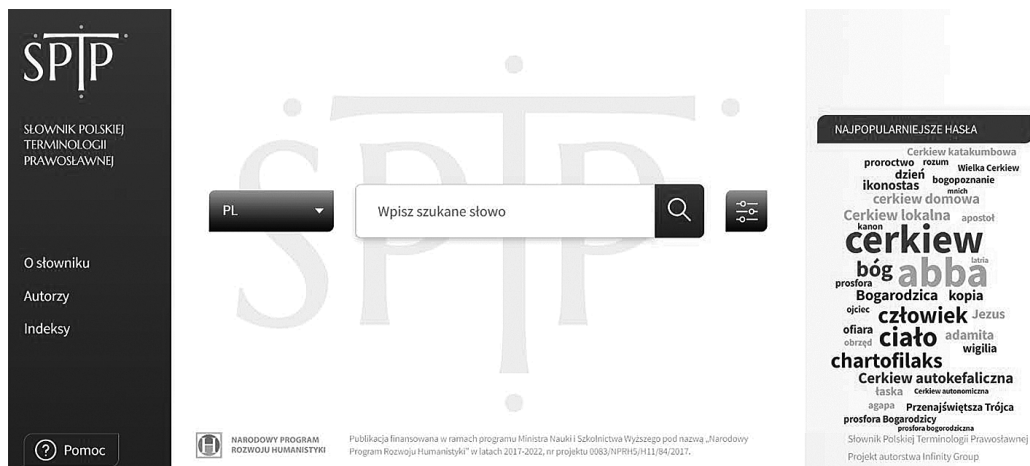
²² R. Przybylska, W. Przyczyna, 2011, *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów, s. 26.

Charakterystyka elektronicznej wersji *Słownika polskiej terminologii prawosławnej*

ks. Piotr Makal¹

Elektroniczna wersja słownika powstała w celu jak najszerzego rozpowszechnienia wyników przeprowadzonych prac. Została zaimplementowana w oparciu o przygotowane wcześniej narzędzie do wprowadzania opracowywanych haseł. Dostępna jest na stronie <https://sptp.uwb.edu.pl> (rys. 1) oraz – z wybranymi funkcjami – w wersjach aplikacyjnych, które działają na urządzeniach z systemami operacyjnymi Android i iOS. Struktura elektronicznej wersji słownika stanowi odpowiednik wersji papierowej uzupełniony o:

- wyszukiwanie w języku polskim,
- wyszukiwanie w językach: greckim, cerkiewnosłowiańskim i angielskim,
- statystyki,
- możliwość eksportu i druku artykułów hasłowych,
- moduł dla osób słabowidzących,
- moduł mowy, uwzględniający terminy polskie i odpowiedniki: greckie, cerkiewnosłowiańskie i angielskie,
- moduł e-learningowy, udostępniający wyniki badań, zasady pisowni i normy edytorskie opracowane przez autorów projektu.

Rys. 1. Strona główna elektronicznej wersji słownika

¹ ORCID: 0000-0003-3854-5076.

1. Wyszukiwanie w języku polskim

Wyszukiwarka w języku polskim składa się z wersji uproszczonej i zaawansowanej. W toku prac uwzględniono ograniczenia techniczne wynikające przede wszystkim ze skomplikowanej struktury zagnieżdżeń haseł (znaczenia i połączenia definiowane). Zadbano także o jak najbardziej intuicyjną funkcjonalność przy wyborze dodatkowych kryteriów i przy wyświetlaniu wyników.

Wersja uproszczona wyszukiwarki zwraca wyniki wyszukiwania w indeksie haseł głównych (czyli indeksie wyrazów hasłowych i połączeń definiowanych) oraz w *Indeksie form niepoprawnych*. Wyszukiwarka pokazuje podpowiedzi po wpisaniu minimum trzech znaków. Wyniki znalezione w *Indeksie form niepoprawnych* są oznaczone nawiasem klamrowym i odsyłają do poprawnego hasła, które jest wyświetlane na pierwszym miejscu (np. termin niepoprawny *bogosłowie* prezentuje się następująco: „teologia {bogosłowie}”). W wyszukiwarce w języku polskim uwzględniono litery diakrytyzowane, natomiast nie ma rozróżnienia w pisowni wielkich i małych liter.

Wersja zaawansowana (rys. 2) umożliwia zawężenie wyszukiwania do haseł oznaczonych odpowiednimi kwalifikatorami. Zaznaczenie kilku kwalifikatorów oznacza iloczyn logiczny (wynikiem wyszukiwania są hasła oznaczone wszystkimi wybranymi kwalifikatorami).

Wyniki wyszukiwania frazy: mia

Wyszukaj hasła po kwalifikatorach

chronologicznych
dawny | proponowany

frekwencyjnych
rzadki

specjalistycznych
antropologiczny
architektoniczny | biblistyczny
hagiograficzny | ikonograficzny
kanoniczny | liturgiczny
muzykologiczny | patrystyczny
teologiczny

stylistycznych
oficjalny | potoczny

ZASTOSUJ

SORTUJ A-Z | SORTUJ Z-A

Liczba wyników | v

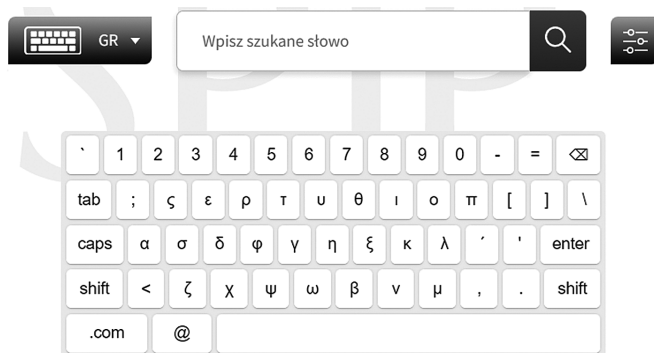
adamianin
agamia
anomia
atimia
autonomia
chironomia
dychotomia
ekonomia
ekonomia Boża
ekonomia zbawienia
epitemia
epitymia
eunomianin
eunomianizm
idiorytmia
infamia
miasto
miasto Boże
obrzęd mianowania biskupa

Rys. 2. Wyszukiwarka – widok wersji zaawansowanej

2. Wyszukiwanie w językach obcych

Zaawansowane wyszukiwanie w językach: greckim, cerkiewnosłowiańskim i angielskim odbywa się tylko w odpowiednich polach indeksów obcojęzycznych. Dużym

utrudnieniem w wyszukiwaniu są zasady ortograficzne języków greckiego i cerkiewnosłowiańskiego. W obu tych językach występują litery mające tę samą wartość fonetyczną oraz akcenty i przydechy. Wyszukiwanie w tych językach odbywa się przy wsparciu wirtualnych klawiatur (rys. 3 i 4) z uproszczonym systemem znaków. Wyszukiwarka zwraca wyniki sumaryczne dla wszystkich form fonetycznych i akcentowych (np. litery η, ι, ῖ, Η, Ι, Ἰ są mapowane przez wyszukiwarkę jako litera *i*).

Rys. 3. Klawiatura wirtualna grecka

Rys. 4. Klawiatura wirtualna cerkiewnosłowiańska

3. Statystyki

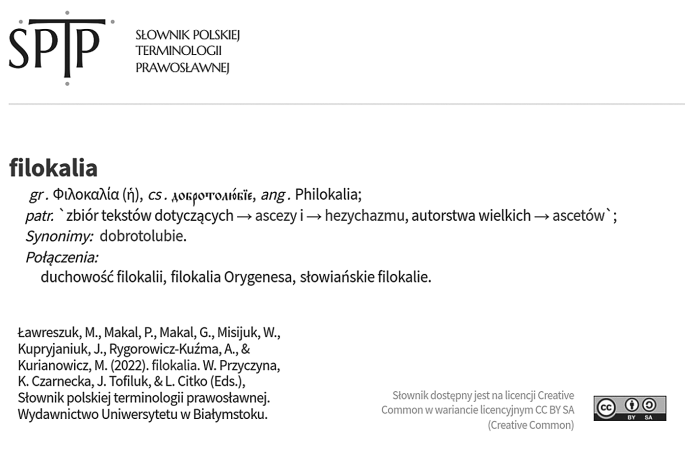
Statystyki programu prezentują:

- liczbę dostępnych haseł,
- liczbę haseł z określonymi kwalifikatorami,
- liczbę odpowiedników obcojęzycznych z podziałem na języki,
- liczbę plików audio,
- statystykę wyświetleń strony projektu.

Większość prezentowanych statystyk jest statyczna. Ich zmiana zależy od kierunku dalszego rozwoju projektu.

4. Funkcje eksportu i druku

Elektroniczna wersja słownika umożliwia eksport i wydruk opracowanych haseł wraz z preformatowanym cytowaniem. Eksportowany plik (rys. 5) zawiera logo, oznaczenie projektu, oznaczenie licencji oraz informację o czasie pobrania. Sposób cytowania jest zgodny ze standardem APA.

Rys. 5. Wyeksportowane hasło z preformatowanym cytowaniem

5. Moduł dla osób słabowidzących

Moduł dla osób słabowidzących został opracowany zgodnie z przyjętymi **standardami Web Content Accessibility Guidelines (WCAG)**. Umożliwia zwiększenie kontrastu oraz wielkości użytych czcionek.

6. Wymowa – moduł mowy

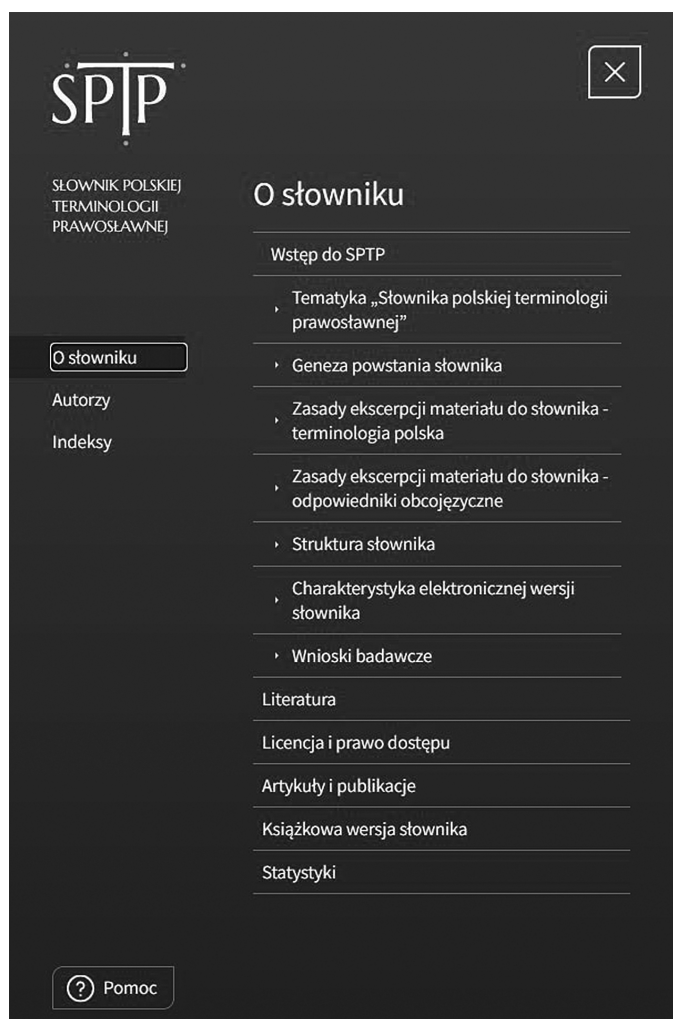
Wersja elektroniczna zawiera moduł mowy, odtwarzający rekordy z podstawowego indeksu haseł oraz odpowiedniki obcojęzyczne: grecki, cerkiewnosłowiański i angielski. Dzięki tej funkcji możliwe jest nauczenie się poprawnej wymowy opracowanych haseł

i ich odpowiedników w innych językach. W języku greckim wymowa obejmuje także rodzajnik. Moduł mowy oznaczony jest znakiem graficznym głośnika: .

7. Funkcja e-learningowa

W module e-learningowym (rys. 6) udostępniono założenia i wyniki badań, zasady pisowni i normy edytorskie opracowane przez autorów projektu. Znajduje się tam także lista źródeł, z których ekscerpowano hasła do słownika. Moduł ten umożliwia zapoznanie się z przyjętą metodologią i ramami prac badawczych.

W module udostępniono również opublikowane w czasopismach naukowych artykuły dotyczące projektu.

Rys. 6. Moduł e-learningowy

8. Różnice między papierową a elektroniczną wersją słownika

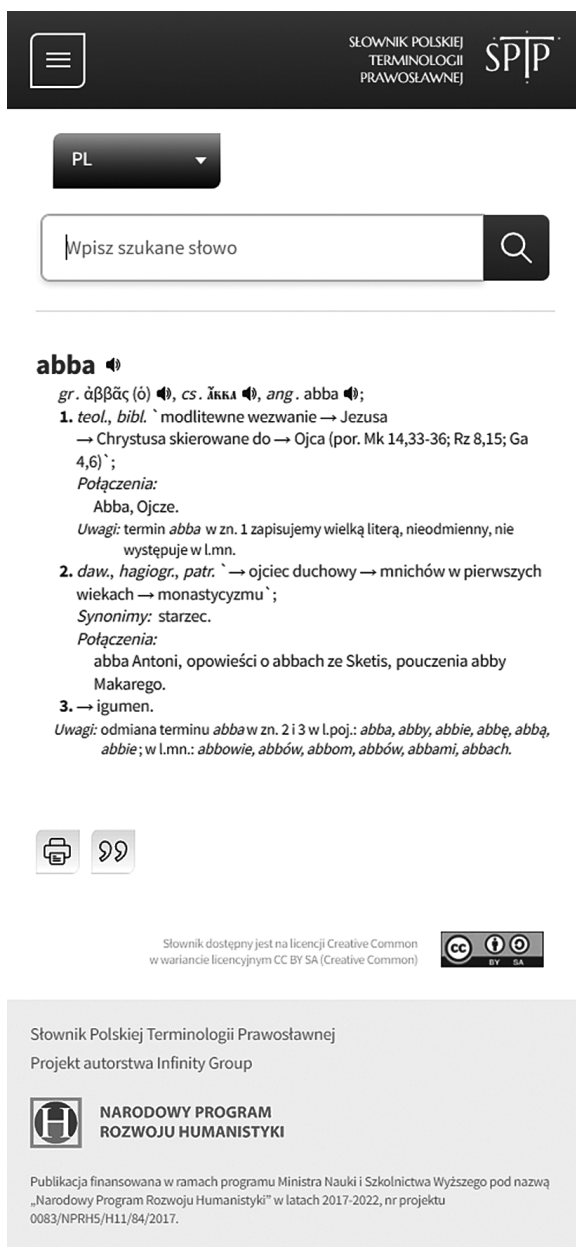
W porównaniu z wersją drukowaną słownika wersja elektroniczna charakteryzuje się obecnością hiperłączy. Odsyłają one do miejsc, w których znajduje się pełna definicja wskazanych wyrazów. Hiperłącza wyróżniono kolorem, a w przypadku indeksów, prostych odesłań i odesłań wewnątrz artykułu hasłowego – także znakiem graficznym „→”. Hasła z *Indeksu form niepoprawnych* (rys. 7) odsyłają do poprawnego artykułu hasłowego, w którym zawarta jest odpowiednia uwaga poprawnościowa.

Rys. 7. Indeks form niepoprawnych

9. Mobilne wersje słownika

Uzupełnieniem wersji elektronicznej słownika są dwie aplikacje (rys. 8), które mogą być użytkowane na urządzeniach mobilnych (smartfonach, tabletach). Wersje mobilne pozbawione są modułu e-learningowego, funkcji eksportu i wymowy. Dostępne są bezpłatnie w ramach licencji *open access* na urządzeniach z systemami operacyjnymi iOS i Android. Do ich poprawnego działania niezbędny jest dostęp do internetu.

Rys. 8. Aplikacje mobilne słownika

Słownik polskiej terminologii prawosławnej

– wnioski badawcze

ks. Marek Ławreszuk¹, Grzegorz Makal²

Interdyscyplinarne prace nad słownikiem wykazują, że polska terminologia prawosławna jest zbiorem złożonym, związanym zarówno z polszczyzną, jak i z innymi językami słowiańskimi oraz językiem greckim. Jest to żywa i rozwijająca się struktura łącząca klasyczną cerkiewnosłowiańską terminologię liturgiczną ze współczesną polską terminologią teologiczną. Zakres badań nie obejmował wielu pobocznych, lecz istotnych zagadnień, które wymuszają konieczność podjęcia dalszych prac nad terminologią stosowaną przez wiernych prawosławnych na terenie Polski, posługujących się nie tylko językiem polskim, ale też językami mniejszości narodowych i etnicznych. W efekcie precyzyjnego zawężenia przedmiotu badań do współczesnej terminologii na dalszy plan odsunięto pracę nad procesami zachodzącymi w języku polskiego prawosławia.

Wśród wielu przeanalizowanych zagadnień zespół naukowy odnalazł wątki, które wymagają dalszych badań:

1. Kontynuacja prac nad rozwojem polskiej terminologii prawosławnej, wynikająca ze świadomości analizy żywego języka, który dynamicznie łączy polską terminologię teologiczną, liturgiczną i prawną z utrwalconymi odpowiednikami z greckich i słowiańskich ksiąg liturgicznych, źródeł kanonicznych i biblijnych³. Badania mogą być również ukierunkowane na porównanie kształtowania się polskiej rzymskokatolickiej i prawosławnej terminologii liturgicznej.
2. Nazwy własne w polskojęzycznych prawosławnych księgach liturgicznych. Kwerenda źródeł słownikowych wykazała liczne przykłady haseł, które funkcjonują w źródłach prawosławnych, lecz nie są znane polszczyźnie ogólnej. Doskonałym przykładem jest korpus nazw modlitw, części nabożeństw, ksiąg (w tym również ksiąg biblijnych), struktur administracji cerkiewnej, duchowieństwa, hagianimów oraz toponimów.
3. Problemy związane z brakiem cerkiewnosłowiańskich odpowiedników współczesnych polskich terminów prawosławnych. Zauważalny brak dotyczy w mniejszym stopniu terminologii tekstów liturgicznych, natomiast jest dotkliwie odczuwalny w przypadku terminologii teologicznej i prawnej. Zjawisko to wydaje się naturalne dla języka martwego, a za taki często uważany jest język cerkiewnosłowiański.

¹ ORCID: 0000-0001-8051-8106.

² ORCID: 0000-0003-3021-0036.

³ Problematykę terminologii prawa kościelnego por. m.in.: M. Ławreszuk, P. Makal, 2021, *Współczesne prawosławne prawo kościelne – problemy związane z systematyzacją i materiałami źródłowymi w języku polskim*, „Elpis”, 23, s.127–135, DOI: 10.15290/elpis.2021.23.15.

wiański. Jednak na podstawie współczesnych redakcji ksiąg liturgicznych w języku cerkiewnosłowiańskim możemy zauważyć, że terminologia tego języka nie jest zamknięta, podlega zarówno zmianom, jak i uzupełnieniom. Otwiera to możliwość podjęcia dalszych badań językoznawczych nad współczesną redakcją języka cerkiewnosłowiańskiego i opracowania zasad wprowadzania brakujących terminów do tekstów liturgicznych.

4. Problem braku oficjalnych polskich prawosławnych tłumaczeń *Pisma Świętego*. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny opublikował jedynie oficjalny przekład czterech ewangelii⁴. Korpus tekstów liturgicznych nie został przetłumaczony i wydany w całości. Prowokuje to pytania o kierunek dalszych prac tłumaczeniowych, w tym m.in. o stopień wykorzystania *Słownika polskiej terminologii prawosławnej*, jak również o stworzenie aneksu z polską prawosławną terminologią biblijną.
5. Problem spójności terminologicznej prawosławnych ksiąg liturgicznych. Ekscerpacja terminów ze źródłowych polskojęzycznych ksiąg liturgicznych wydanych przez Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny wykazała zróżnicowanie w stosowanej terminologii, przyjętych wariantach oraz pisowni. Ważnym czynnikiem wpływającym na brak konsekwencji w używanej terminologii jest wykorzystanie w księgach liturgicznych również tych fragmentów *Pisma Świętego*, które do tej pory nie zostały wydane jako oficjalny przekład Cerkwi w Polsce. Z uwagi na brakujące tłumaczenia prawosławnych ksiąg liturgicznych konieczne wydaje się wypracowanie spójnej terminologii na potrzeby aktualnych i przyszłych przekładów.
6. Etymologia terminologii prawosławnej. Badania poszerzyłyby warstwę merytoryczną słownika, określając pochodzenie poszczególnych terminów. Słownik terminologiczny podaje odpowiedniki greckie i cerkiewnosłowiańskie, które często wskazują na etymologię, ale dopiero specjalistyczna analiza pozwoliłaby na odnalezienie innych źródeł polskiej terminologii prawosławnej. Postulowana praca badawcza mogłaby mieć na celu stworzenie rozbudowanego leksykonu etymologicznego.
7. Badania ilościowe określające m.in. źródła terminów i poszukiwanie przyczyn zależności polskiej terminologii prawosławnej od źródeł obcojęzycznych.
8. Badania ankietowe prowadzone w polskiej społeczności prawosławnej, dotyczące m.in. rozumienia i wykorzystania terminów oznaczonych kwalifikatorem *potoczny* lub adaptacji proponowanych terminów.
9. Badania nad wariantami terminów oznaczonych kwalifikatorem *potoczny* w językach mniejszości narodowych i etnicznych polskiego prawosławia. Opracowanie aneksów potocyzmów podlaskich, łemkowskich, białoruskich, halickich, poleskich i innych.
10. Opracowanie słownika przekładowego. Wątek badawczy zrodził się podczas prac nad artykułami hasłowymi i poszukiwaniem odpowiedników greckich, cerkiewnosłowiańskich i angielskich.

⁴ *Święta Ewangelia*, 2015, Warszawa.

11. Poszerzone badania językowe związane z obserwowaną w słowniku symetrią (lub jej brakiem) między odpowiednikami obcojęzycznymi. Pozwoliłoby to na zbadanie wpływu języków obcych na kształtowanie się współczesnej terminologii prawosławnej, zarówno w języku polskim, jak i we współczesnym języku angielskim.
12. Badania nad rejestrowaniem zmian językowych, spolszczaniem terminów greckich i cerkiewnosłowiańskich oraz nad ich adaptacją w środowisku polskojęzycznym. Wyniki prac są niezbędne do ustalenia norm poprawnościowych oraz oceny kierunku i stopnia zachodzących zmian.

SŁOWNIK POLSKIEJ
TERMINOLOGII
PRAWOSŁAWNEJ

abba

gr: ἀββᾶς (ó), cs. ābba, ang. abba;

1. *teol., bibl.* `modlitewne wezwanie → Jezusa → Chrystusa skierowane do → Ojca (por. Mk 14,33-36; Rz 8,15; Ga 4,6)`;

Połączenia:

Abba, Ojciec.

Uwagi: termin *abba* w zn. 1 zapisujemy wielką literą, nieodmienny, nie występuje w l.mn.

2. *daw., patr., hagiogr.* `→ ojciec duchowy → mnichów w pierwszych wiekach → monastycyzmu`;

Synonimy: starzec.

Połączenia:

abba Antoni, opowieści o abbach ze Sketis, pouczenia abby Makarego.

3. → igumen

Uwagi: odmiana terminu *abba* w zn. 2 i 3 w l.poj.: *abba, abby, abbie, abbę, abbą, abbie*; w l.mn.: *abbowie, abbów, abbom, abbów, abbami, abbach*.

ablucja → obmycie

abstynencja → wstrzeźliwość

absyda → apsyda

acedia

rzadziej akedia, *rzadziej* akidia;

gr: ἀκηδία (ή), cs. ačnyńnĕ, ang. sloth, despondency, acedia;

antrop. `zniechęcenie do podejmowania jakichkolwiek działań połączone z narastającym pragnieniem zmiany tego stanu tłumionym fizyczną i duchową ospałością`;

Synonimy: *rzad.* demon acedii, *rzad.* demon południa.

Połączenia:

duch acedii, być opanowanym przez acedię, ulegać acedii.

acheiropoieta [wym. achejropojeta] → acheiropoietos

acheiropoietos [wym. achejropojetos],

rzadziej acheiropoieta [wym. achejropojeta];

gr. ἀχειροποίητος, cs. неꙋкоѣѣръный, неꙋкоѣѣръненный, ang. made without hand, not-made-by-hands;

1. ikon., hagiogr. `przedmiot, najczęściej → **ikona** → **Jezusa** → **Chrystusa** lub → **Bogarodzicy**, który powstał w cudowny sposób, został *nie ręką ludzką uczyniony*`;

Połączenia:

krzyż acheiropoietos z Tbilisi, cerkiew Ikony Acheiropoietos w Salonikach.

2. ang. Image of the Savior Not-Made-By-Hands, cs. спáсѣх неꙋкоѣѣръный, спáсѣх неꙋкоѣѣръненный → **mandylion**

Połączenia:

dzieje ikony acheiropoietos z Edessy, pokłonić się ikonie acheiropoietos.

Uwagi: termin *acheiropoietos* nieodmienny; formy: *acheiropieta*, *acheiopita*, *acheiropieta* i *achiropita* niepoprawne.

Adam

Połączenia:

Nowy Adam

gr. Νέος Ἀδάμ (ὁ), cs. нѡвѣй ѡдáмъ, вѣторѣй ѡдáмъ, ang. New Adam; teol., bibl., liturg. `→ **Jezus** → **Chrystus** jako ten, który dał → **ludziom** możliwość przezwyciężenia skutków → **grzechu prarodźców** i dostąpienia → **zbawienia**`.

adamianin → **adamita**

adamita

ang. Adamite, Adamian;

teol., patr. `zwoleńnik → **adamityzmu**`;

Synonimy: rzad. **adamianin**.

adamityzm

gr. ἁδαμιανοί (οἱ), γυμνοί (οἱ), ἁδαμίτες (οἱ), ang. Adamitism;

teol., patr. `ruch religijny związany z → **gnostycyzmem**, głoszący powrót do rajskiej niewinności poprzez naśladowanie nagości Adama i Ewy`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *adamityzmie*, wymowa: *adamityźmie*, rzadziej *adamityzmie*.

adiakrisia [wym. adiakris'ja],

gr. ἀδιακρίσια (ῆ), ang. adiakrisia, lack of discernment;

patr. `brak zdolności rozpoznawania w innych i w sobie samym wewnętrznych poruszeń, myśli i wartości czynów; przeciwieństwo → **daru rozróżniania**`;

Połączenia:

stan adiakrisii.

Uwagi: termin *adiakrisia* nie występuje w l.mn.

Adonai [wym. adonaj, adonaj], *rzadziej* Adonaj; gr. Ἀδωναΐ (ó), cs. Ἀδωναι, ang. Adonai → **Pantokrator zn. 1**

Uwagi: termin *Adonai* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

Adonaj → **Pantokrator zn. 1**

Uwagi: termin *Adonaj* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

adopcjanin

gr. υιοθετιστής (ó), ang. Adoptionist;
teol., patr. `przedstawiciel → **adopcjanizmu**`;
Połączenia:

potępienie adopcjan.

adopcjanizm

gr. υιοθετισμός (ó), ang. Adoptionism;
patr., teol. `→ **herezja** z II-III w. głosząca, że → **Jezus** → **Chrystus** nie był według swojej → **natury** prawdziwym → **Bogiem**, lecz jedynie → **człowiekiem**, który otrzymał boską moc`;

Synonimy: rzad. **monarchianizm dynamiczny**.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *adopcjanizmie*, wymowa: *adopcjanizmie*, *rzadziej adopcjanizmie*.

aecjanin gr. αἰτιανός (ó), ang. Aetian → **anomejczyk**

aecjanizm gr. αἰτιανοί (oi), ang. Aetianism → **anomeizm**

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *aecjanizmie*, wymowa: *aecjanizmie*, *rzadziej aecjanizmie*.

aer → **pokrowiec duży**

agamia → **celibat**

agapa

rzadziej agape;

cs. ЛЮБЕБИ, ang. agape meal;

1. gr. ἀγάπη (ή);

daw., liturg., patr. `wspólny posiłek → **chrześcijan** pierwszych wieków połączony z → **misterium Eucharystii**`;

Synonimy: daw. **wieczerza miłości**.

2. gr. ἀγάπη (ή);

pot. `wspólny posiłek → **wiernych** po niedzielnym lub świątecznym → **nabożeństwie**`;

Połączenia:

święteczna agapa, zaprosić na agapę.

3. gr. ἀγάπη (ή), δεύτερη Ἀνάσταση (ή);
liturg. `w tradycji greckiej: → **wieczernia** w dzień → **święta** → **Zmartwych-**
wstania Pańskiego`.

agape

1. → **miłość**
2. → **agapa**

agiasma

rzadziej haciasma, *rzadziej* hagiania;

gr. ἁγίασμα (τὸ), cs. ἁγίασμα, ang. agiasma;

liturg. `woda oświęcona podczas → **wielkiego oświęcenia wody`;**

Synonimy: **woda jordańska**, **pot. woda kreszczeńska**.

Połączenia:

modlitwa nad agiasmą, przyjąć agiasmę;

wielka agiasma *rzadziej* wielka haciasma, *rzadziej* wielka hagiania → **wiel-**
kie oświęcenie wody

aginianin

rzadziej agynianin;

gr. ἄγνως (ὁ), ἁγύνας (ὁ), ang. Agynian;

1. *teol., patr.* `przedstawiciel → **herezji** z VII w. odrzucającej → **małżeństwo** jako
nieustanowione przez → **Boga`;**
2. *teol., patr.* `w l.mn.: sama → **herezja** lub ogół jej zwolenników`;
Uwagi: brak zarejestrowanej formy *aginianizm*.

agniec → chleb eucharystyczny

Uwagi: odmiana w l.poj.: *agniec, agnca, agncowi, agnca, agncem, agncu*; w l.mn.: *agnce,*
agnców, agncom, agnce, agncami, agncach.

agnoeta

rzadziej agnoita;

ang. Agnoet;

teol., patr. `przedstawiciel → **agnoetyzmu`.**

agnoetyzm

gr. ἄγνοῦντες (οἱ), ang. Agnoetae;

teol., patr. `→ **herezja** z VII w. głosząca, że → **Jezus** → **Chrystus** nie posiadał Bożej
wszechwiedzy`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *agnoetyzmie*, wymowa: *agnoetyźmie*, *rzadziej* *agnoety-*
zmie.

agnoita → agnoeta

agoniklita

gr. ἀγωνικλῖτης (ὁ), ang. Agonoclite;

1. *teol., patr.* `przedstawiciel → **herezji** z VIII w. głoszącej, że podczas → **modlitwy** nigdy nie wolno klękać, ale zawsze należy stać wyprostowanym`;

2. *ang.* Agonocletes;

teol., patr. `w l.mn.: sama → **herezja** lub ogół jej zwolenników`;

Uwagi: brak zarejestrowanej formy *agoniklityzm* lub *agonicelityzm*.

agrafon

gr. ἄγραφα (τὰ), ang. agrapha;

bibl. `wypowiedź → Jezusa → **Chrystusa**, która nie została zapisana w → **ewangeliiach kanonicznych** (np. Dz 20,35), ale występuje we fragmentach innych ksiąg → **Nowego Testamentu**, → **apokryfach** lub dziełach wczesnochrześcijańskich autorów`;

Połączenia:

agrafa kanoniczne, agrafta apokryficzne.

Uwagi: termin *agrafon* występuje zwykle w l.mn. i przyjmuje postać (te) *agrafa* (*agrafów*, *agrafom*, *agrafa*, *agrafami*, *agrafach*) lub *agrafony* (*agrafonów*, *agrafonom*, *agrafony*, *agrafonami*, *agrafonach*).

agrypnia → czuwanie

agynianin → aginianin

akafist → akatyst

akafistnik [wym. aka**f**istnik] → akatystarz

akatyst

rzadziej akafist;

cs. ἀκάθιστος, *неѣдѣленъ*, ang. akathistos hymn, akathist salutations;

1. gr. Ἀκάθιστος Ὕμνος (ὁ), Ἀκάθιστος (ὁ), Χαιρετισμοί (οἱ);

liturg. `→ **hymn** pochwalny ku czci → **Bogarodzicy** złożony z 13 → **kondakionów** oraz 12 → **ikosów**, historycznie wykorzystywany liturgicznie jedynie raz w roku podczas → **jutrzni** → **Soboty Akatysty**, obecnie element → **modlitwy indywidualnej** bądź **wspólnotowej**, stanowiący uzupełnienie → **cyklu dobowego**`;

Połączenia:

akatyst Bogarodzicy, akatyst ku czci Bogarodzicy, „Wielki akatyst”, odprawić akatyst, sprawować akatyst, śpiewać akatyst.

2. gr. Χαιρετισμοί (οἱ);

liturg. `→ **hymn** pochwalny skierowany do → **Boga**, → **Bogarodzicy**, → **aniołów** lub → **świętych**, inspirowany → **pieśnią** pochwalną (o takiej samej nazwie) ku czci Bogarodzicy, śpiewany bądź czytany na stojąco`;

Połączenia:

akatyst do Bogarodzicy przed ikoną iwierską, akatyst do sił bezcielesnych, akatyst do świętego hierarchy Nektariusza, akatyst do Świętego Ducha, akatyst do Jezusa Najśłodszego, akatyst ku czci męki Pańskiej, akatyst ku czci iwierskiej ikony Matki Bożej, akatyst ku czci Świętego i Życiodajnego Krzyża Pańskiego, akatyst ku czci świętych męczenników i darmoleczących Kosmy i Damiana, akatyst śpiewany, akatyst za zmarłych, akatyst zmartwychwstania, jutrznia z akatystem, odprawić akatyst, sprawować akatyst, śpiewać akatyst.

3. gr. Ἀκάθιστος Ὕμνος (ὁ), Ἀκάθιστος (ὁ);

ikon. `cykl ikonograficzny przedstawień → **Bogarodzicy** inspirowany → **pieśnią** pochwalną o tej samej nazwie, złożony najczęściej z 24 scen, obecny w → **ikonografii** monumentalnej, ilustracjach rękopisów i → **ikonach**, niekiedy wraz z przedstawieniami → **świąt** ku czci Bogarodzicy tworzący kompozycje takie jak *Chwała Najświętszej Bogarodzicy z akatystem* lub *Zaśnięcie Bogarodzicy z akatystem*;

Połączenia:

ikona akatystu, ikona Najświętszej Bogarodzicy z akatystem, ikona Matki Bożej Hodegetrii z akatystem.

akatystarz

rzadziej akafistnik;

ang. Akathist Hymns, Book of Akathists;

muzyk. `→ **księga liturgiczna** zawierająca → **akatysty**`;

Połączenia:

akatystarz lubelski, polski akatystarz.

akedia *rzadziej* akidia → **acedia**

akidia → **acedia**

akimita → **nieśpiący**

aklamacja

cs. во́згласъ, во́згласі́ніє, *ang.* acclamation;

1. gr. ἀναφώνησις (ή);

kan., liturg. `krótka lub dłuższa fraza wygłaszana przez → **wiernych**, stanowiąca odpowiedź na słowa → **duchownego** (np. → **alleluja**, *Panie, zmiłuj się, Racz dać, o Panie*), świadectwo akceptacji i przyzwolenia (np. → **aksios**, → **amen**) lub negacji (np. → **anaksios**)`;

Połączenia:

aklamacja chóru, aklamacja w czasie chirotonii.

2. → **wozglas**

akoimeta *rzadziej* akojmeta → **nieśpiący**

akojmeta → nieśpiący

akrostych

gr: ἀκροστιχίδα (ή), cs. ἀκροστιχῖς, ἀκροστιχῖς, κρλεγρληέιε, ang. acrostic;
liturg. `frazę lub zdanie zbudowane z początkowych liter strof składających się na →
kanon, → kondakion, → akatyst bądź cykl → stichir`;

Połączenia:

alfabetyczny akrostych.

akrybia

gr: ἀκρίβεια (ή), cs. ἀκρίβια, ang. akribēia, accuracy;

1. kan. `ściśle przestrzeganie → prawa kanonicznego; przeciwieństwo → ekonomii`;
2. rzad., kan. `staranność w wypełnianiu → przykazań i przestrzeganiu zasad → wiary w codziennym życiu`;

Połączenia:

kierowanie się akrybią.

Uwagi: pisownia akribia niepoprawna.

aksios [wym. aks'jos],

gr: ἄξιος, cs. ḗġiotez, ang. axios, worthy;

liturg., kan. ` → aklamacja podczas → misterium kapłaństwa lub wręczania → na-
gród cerkiewnych, wyrażająca akceptację przez → duchowieństwo i → wiernych
kanonicznych decyzji podjętych przez → hierarchię cerkiewną`;

Synonimy: rzad. godzien.

Uwagi: termin aksios nieodmienny, pisownia axios niepoprawna.

akta

Połączenia:

akta męczenników

gr: Πράξεις μαρτύρων (oi), ang. Acts of the Martyrs;

hagiogr. `wczesnochrześcijańskie opisy → męczeństwa, najczęściej w for-
mie listów lub protokołów sądowych, które przyczyniły się do powstania →
żywotów świętych`;

Uwagi: termin akta męczenników nie występuje w l.poj.

alfa

Połączenia:

Alfa i Omega

gr: Ἀλφα καὶ Ὠμέγα (τὸ), cs. ἄλφα ἢ ὠμέγα, ang. Alpha and Omega;

bibl., teol. ` → Jezus → Chrystus (Ap 22,13), który jako → Bóg (Ap 1,8;
21,6) jest początkiem i końcem wszystkiego`.

aliłuarij → allelujarion

alleluariusz *rzadziej* alliłujarion → allelujarion

alleluja

gr. ἀλληλούϊα, cs. ἀλληλῳΐα, ang. Alleluia, Hallelujah;

1. *bibl.* ` → **aklamacja** wychwalająca → **Boga**, wywodząca się z tekstów → **Starego Testamentu**`;
2. *liturg.* `uroczysta → **aklamacja** obecna w → **psalmach** i tekstach liturgicznych, poprzedzająca lub kończąca śpiew lub → **czytanie** tekstów liturgicznych, występująca w formie → **przyśpiewu** rozdzielającego → **tropariony** lub → **wersety** psalmów (w tradycji konstantynopolikańskiej nazywanych → **antyfonami**)`;
Połączenia:
alleluja po nieskalanych.
3. *liturg.* `formuła stosowana w → **księgach liturgicznych**, wskazująca na wygłoszenie lub śpiew rozbudowanej → **aklamacji**: *Alleluja, alleluja, alleluja, chwala Tobie, Boże*, pełniące funkcję → **doksologii**, często powtarzanej trzykrotnie (m.in. na zakończenie → **katyzm**, → **troparionów**)`;

Połączenia:

alleluja tonu piątego, potrójne alleluja, trzykrotne alleluja.

allelujarion

rzadziej alleluariusz, *rzadziej* alliłujarion;

gr. ἀλληλουάριον (τὸ), cs. ἀλληλῳΐα, ang. Alleluarion;

prop., liturg. ` → **werset** lub zestaw wersetów → **psalmów** lub → **pieśni biblijnych**, po których śpiewa się → **alleluja**`;

Synonimy: *pot.* **aliłuarij**, *rzad.* **werset na alleluja**, *rzad.* **werset przed ewangelią**.

Połączenia:

allelujarion Pięćdziesiątnicy, allelujarion Wielkiej Soboty, wygłosić allelujarion, zaśpiewać allelujarion.

Uwagi: formy *alleuar*, *allejuar* i *allilujarion* niepoprawne.

alliłujarion → allelujarion

allodoksja → heterodoksja

alodoksja *rzadziej* allodoksja; gr. ἀλλοδοξία (ή), ang. allodoxia, allodoxy → **heterodoksja**

alumn → seminarzysta

ambit

gr. διάδρομος (ὁ), ang. ambulatory;

rzad., archit. `w niektórych → **świątyniach** korytarz znajdujący się za → **prezbite-**

rium bądź → **apsydą**, oddzielony od nich ścianą, rzadziej arkadami, umożliwiające obejście tej części budynku`;

Połączenia:

półkolisty ambit, prezbiterium bez ambitu.

ambona

gr: ἄμβωνα (ó), ἄμβων (ó), cs. Ѡмвѡнѣ, ang. ambo, amvon, ambon;

1. *archit.* `centralna część → **solei** przed → **świętymi drzwiami**, często w formie półokręgu wysuniętego w stronę → **nawy głównej**; miejsce czytania → **Ewangeli**, głoszenia → **kazań** i wygłaszania → **ektenii**`;

Połączenia:

ambona mała → **solea**

2. *rzad., archit.* `podwyższona konstrukcja umieszczona w → **nawie**, z której czytana jest → **Ewangelia** i głoszone są → **kazania**`;

Połączenia:

ozdobna ambona, wejść na ambonę;

ambona biskupa → **katedra zn. 2**

Synonimy: rzad. kazalnica.

Połączenia:

wygłosić kazanie z ambony, zejść z ambony.

amen

gr: ἀμήν, cs. Ѡмѣнь, ang. amen;

liturg. `→ **aklamacja** oznaczająca akceptację, potwierdzenie (*tak, zaprawdę tak*) oraz życzenie (*niech tak się stanie*), wygłaszana na zakończenie → **modlitwy**, → **błogosławieństwa** i innych elementów → **nabożeństw**`;

Uwagi: termin *amen* nieodmienny.

amma

gr: ἀμμή (ή), cs. Ѡмма, ang. amma;

daw., rzad., hagiogr. `przewodniczka duchowa z okresu → **monastycyzmu** egipskiego (III-VII w n.e.)`;

Synonimy: ofic. matka duchowa.

Uwagi: odmiana w l.mn.: *ammy, amm, ammom, ammy, ammami, ammach.*

amos

1. → **baranek zn. 2**

2. → **chleb eucharystyczny**

anabatmi → pieśń stopni zn. 1

Uwagi: termin *anabatmi* nieodmienny; postać *anawatmos* niepoprawna.

anachoreta

gr. ἀναχωρητής (ὁ), cs. Ѡшѣльникъ, пѣстынножѣтель, ang. anchorite;

hagiogr., patr. → **mnich** praktykujący → **anachoretyzm**;

Synonimy: pot. **pustelnik**, rzad. **eremita**, rzad. **samotnik**.

Połączenia:

synajscy anachoreci, naśladować anachoretę.

anachoretka

gr. ἀναχωρήτρια (ή), ang. anchoress;

hagiogr., patr. → **mniszka** praktykująca → **anachoretyzm**;

Synonimy: rzad. **eremitka**, pot. **pustelnica**, pot. **pustelniczka**.

Połączenia:

egipska anachoretka, naśladowanie anachoretki.

anachoretyzm

gr. ἀναχωρητισμός (ὁ), cs. Ѡшѣльствѣ, пѣстынножѣтельство, ang. anachoretism;

kan. `forma → **monastycyzmu** polegająca na życiu w odosobnieniu i oddaleniu od siedzib ludzkich w celu osiągnięcia → **hezychii** i praktykowania surowszej → **ascezy**;

Synonimy: ofic. **eremityzm**, pot. **pustelnictwo**.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *anachoretyzmie*, wymowa: *anachoretyźmie*, rzadziej *anachoretyzmie*.

anachoreza

gr. ἀναχώρησις (ή), cs. затворъ, Ѡшѣльствѣ, пѣстынножѣтельство, ang. anachoresis;

patr., hagiogr. `oddalenie się od siedzib ludzkich i zamieszkanie w odosobnieniu w celu praktykowania surowszej → **ascezy** i osiągnięcia → **hezychii**;

Połączenia:

błogosławieństwo na anachorezę, dokonać anachorezy.

anafema → anatema

anafora

gr. Ἀναφορά (ή), cs. Ѡна́фора, свѣтѣ возноше́нїе, свѣтѣ приноше́нїе, ang. anaphora;

1. liturg. → **modlitwa** → **liturgii** wygłaszana po → **symbolu wiary**, skierowana do → **Ojca**, złożona z → **prefacji**, → **anamnezy**, → **epiklezy** oraz → **intercesji**;

Synonimy: **kanon eucharystyczny**, **modlitwa anaforalna**.

Połączenia:

anafora Boskiej Liturgii św. Jana Chryzostoma, dialog przed anaforą, etiopska anafora.

2. daw., liturg. `dokonywane podczas → **modlitwy** podniesienie → **darów eucharystycznych** nad → **ołtarzem**, wskazujące na składaną → **Bogu** → **ofiare**;

Synonimy: rzad. **podniesienie**.

anaksios [wym. anaks'jos],

gr: ἀνάξιος, cs. ἀνάξιος, недостойный, недостойный, ang. anaxios, unworthy;
kan. `negatywna → **aklamacja** wspólnoty stosowana jako formuła sprzeciwu wobec decyzji → **hierarchii cerkiewnej** o → **chirotonii** lub wręczeniu → **nagrody cerkiewnej**;
Uwagi: termin *anaksios* nieodmienny, pisownia *anaxios* niepoprawna.

analabion → **anaław**

analogion → **anałoj**

anaław [wym. anaław],

gr: ἀνάλαβος (ὁ), πολυσταύριον (τὸ), μοναχικὸ σχῆμα (τὸ), cs. ἀναλάβω, ang. analavos, analav;

liturg. `prostokątny, czarny płat tkaniny z wyszytym wizerunkiem → **krzyża**, czaszki Adama, włóczni oraz trzciny z gąbką, nakładany przez głowę i noszony przez → **wielkoschimnika** na plecach, ramionach i piersiach; odpowiednik → **paramanu**, noszonego przez → **małoschimnika**;

Synonimy: rzad. **analabion**.

Połączenia:

okryć anaławem, wyszyć krzyże na anaławie.

anałoj [wym. anałoj],

rzadziej analogion;

gr: ἀναλόγιον (τὸ), cs. ἀναλόγій, ἀναλόγъ, ang. analogion, lectern;

prop., archit. `prostokątny lub kwadratowy stolik o skośnym bądź prostym blacie, przykrywany często ozdobną tkaniną i spełniający funkcję podstawy dla → **ikon**, → **krzyża**, → **ewangeliarza** czy innych → **ksiąg** i → **przedmiotów liturgicznych**; sprawowane są przy nim niektóre → **misteria** (np. → **spowiedź**), → **obrzędy** czy → **nabożeństwa** (np. → **molebien**)`;

Synonimy: rzad. **pulpit**, rzad. **proskinitarion**.

Połączenia:

anałoj ze święteczną ikoną, drewniany anałoj, przenośny anałoj, szaty na anałoj, stanąć przy anałoju.

anamneza

gr: ἀνάμνησις (ῆ), cs. воспоминание, ang. anamnesis;

liturg. `fragment → **anafory** poprzedzający ofiarowanie → **Bogu** → **darów eucharystycznych**, przypominający o → **dziele zbawienia** ze wskazaniem na → **wieczerzę mistyczną**, → **ukrzyżowanie**, → **śmierć**, → **zmartwychwstanie**, → **wniebowstąpienie** i → **paruzję**;

Synonimy: rzad. **zikaron**.

Połączenia:

anamneza anafory św. apostoła Jakuba.

anastasis [wym. an^astas'is, anastaz'is],

1. gr. Ἀνάστασις (ἡ), cs. *rozměstvěti kó žlž, vzkříšení*, ang. resurrection;
ikon. `przedstawienie zstąpienia → Jezusa → Chrystusa do → piekła`;

Połączenia:

namalować ikonę anastasis, napisać ikonę anastasis.

2. gr. Ναὸς τῆς Ἀναστάσεως (ὁ), ang. Anastasis, Church of the Resurrection;
rzad., archit. `→ bazylika Zmartwychwstania Pańskiego w Jerozolimie`;

Połączenia:

Grób Pański w Anastasis, nabożeństwo w Anastasis, wejść do Anastasis.

Uwagi: termin *anastasis* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Uwagi: termin *anastasis* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

anastazymatarion

gr. Ἀναστασιματάριον (τὸ), cs. *anastasimatarion*, ang. Anastasimatarion;
daw., rzad., muzyk. `→ księga liturgiczna opatrzona notacją muzyczną, zawierająca teksty i melodie niedzielnych → nabożeństw → oktoichu`.

anatema

rzadziej anafema;

gr. ἀνάθεμα (τὸ), cs. *anathema*, ang. anathema;

teol., kan. `nakładana i ogłaszana przez → sobór najwyższa kara cerkiewna, całkowite wykluczenie zwolennika → herezji lub → schizmy ze wspólnoty cerkiewnej do czasu jego pełnego → nawrócenia`;

Synonimy: ekskomunika, klątwa, odłączenie wielkie, wyklęcie.

Połączenia:

nałożyć anatemę, obłożyć anatemą, ogłosić anatemę, zdjąć anatemę.

anatematyzacja

gr. ἀναθεματισμός (ὁ), ang. anathematization;

kan. `podejmowanie i ogłaszanie decyzji o całkowitym wykluczeniu zwolennika → herezji lub → schizmy ze wspólnoty cerkiewnej`;

Połączenia:

anatematyzacja monoteletów.

anfologion → antologion

angelofania

gr. ἀγγελοφάνεια (ἡ), ang. angelophany;

teol. `postrzegalne zmysłowo ukazanie się → anioła → człowiekowi`;

Połączenia:

angelofanie w Starym Testamencie, być świadkiem angelofanii.

angelologia

gr. ἀγγελολογία (ή), ang. angelology;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się → **bytami duchowymi**, jakimi są → **anioły**`;

Połączenia:

angelologia chrześcijańska, angelologia Dionizego Areopagity.

aniksandarion

gr. ἀνοιξαντάρια (τὰ), ang. aniksandarion, aniksandaria, anixantaria;

muzyk. `w praktyce greckiej: → **wersety** 28-35 → **Psalmu** 103, śpiewane antyfonalnie na początku świątecznej → **wielkiej wieczni** bądź → **nabożeństwa całonocnego**, często rozdzielone krótkimi śpiewanymi → **doksologiami**, np. *Chwała Tobie, Ojcze, chwała Tobie, Synu, chwała Tobie, Święty Duchu* lub *Chwała Tobie, Królu Niebiański, chwała Tobie, Wszechwładco, z Synem i Duchem*`;

Połączenia:

aniksandariony bizantyjskie.

anioł

1. gr. ἄγγελος (ὁ), cs. ἄγγѣлъ, ἄγγεъ, ang. angel;

bibl. `→ **istota** duchowa stworzona przez → **Boga**, należąca do grupy służącej Bogu i obwieszczająca → **ludziom** Jego wolę lub zaliczająca się do grupy zbuntowanej przeciwko Bogu (→ **diabeł**)`;

Synonimy: rzad. **duch służebny**.

Połączenia:

anioł Boży, anioł zagłady, upadły anioł, wojska aniołów.

2. gr. ἄγγελοι (οἱ), cs. ἄγγѣлы, ang. Angels;

teol., bibl. `w l.mn.: nazwa jednego z → **chórów anielskich**`;

Połączenia:

anioł Pański

gr. Ἄγγελος τοῦ Κυρίου (ὁ), cs. ἄγγѣлъ госпѡдѣнь, ang. Angel of the Lord;

1. bibl. `jedna z form objawiania się → **Boga** → **ludziom** w → **Starym Testamencie** (np. Rdz 16,7-13; Wj 3,2)`;

Uwagi: wszystkie człony terminu *anioł Pański* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. bibl. `→ **anioł** służący → **Bogu**`;

Anioł Stróż

gr. φύλακας ἄγγελος (ὁ), cs. ἄγγѣлъ хранѣтель, ang. Guardian Angel;

teol. `→ **anioł**, którego → **Bóg** wyznaczył do opieki nad → **człowiekiem**`;

Anioł Wielkiej Rady

gr. Ἄγγελος τῆς Μεγάλης Βουλῆς (ὁ), cs. ἄγγѣлъ велѣкагѡ совѣѣта, ang. Angel of the Great Council, Angel of Great Counsel;

bibl. `jedno z → imion → Jezusa → Chrystusa jako uczestnika → Wielkiej Rady, wskazane w → prorocत्व Izajasza (Iz 9,5), zachowane jedynie w przekładzie → Septuaginty`.

anomeizm

gr. ἀνόμοιοι (oi), *ang.* Anomoeanism;

teol. `odłam → arianizmu utrzymujący, że → Ojciec i → Syn nie mają ani tej samej, ani nawet podobnej → natury`;

Synonimy: rzad. aecjanizm, rzad. eunomianizm.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: anomeizmie, wymowa: anomeizmie, rzadziej anomeizmie.

anomejczyk

gr. ἀνόμοιος (ὁ), *ang.* Anomoean, Anomean; *patr., teol.* `zwolennik → anomeizmu`;

Synonimy: rzad. aecjanin, rzad. eunomianin, rzad. heterouzjanin.

Połączenia:

dialog z anomejczykami, wygnanie anomejczyków.

anomia

gr. ἀνομία (ἡ), *cs.* беззаконіє, *ang.* anomie;

kan. `działanie będące pogwałceniem → prawa cerkiewnego`;

Połączenia:

bezwzględna anomia, przykłady anomii.

antidor rzadziej antidoron, rzadziej antydoron → antydor

antidoron rzadziej antydoron → antydor

antimension [wym. antimens'jon] → antymins

antimins rzadziej antimension [wym. antimens'jon], rzadziej antyminsion [wym. antymins'jon] → antymins

antologion

rzadziej anfologion;

gr. ἀνθολόγιον (τὸ), *cs.* анθολόгiонъ, соборникъ, *ang.* anthologion;

1. *daw., liturg.* `→ księga liturgiczna z tekstami → nabożeństw świątecznych, w odróżnieniu od → miniei świątecznej uzupełniona o teksty z → triodionu i → oktoichu; niekiedy poszerzona o fragmenty katechetyczne opisujące wydarzenia świąteczne lub → żywot świętego`;

Połączenia:

antologion psalmisty

gr. Ἐγκόλπιον ἀναγνώστου καὶ ψάλτου (τὸ), *cs.* церковно пѣвческiй соборникъ, *ang.* cantor's anthologion;

muzyk. `księga z tekstami liturgicznymi → **nabożeństw** (np. → **jutrzni**, → **liturgii**) uzupełnionymi o notację muzyczną`;

2. → **modlitewnik**

3. *rzad.* `księga nieliturgiczna zawierająca zbiór → **homilii**, → **żywołów świętych** lub → **katechez**`;

Połączenia:

antologion świętych kijowskich.

Synonimy: *rzad.*, *pot.* **sbornik**.

antropolatria

gr. ἀνθρωπολατρεία (ή), *ang.* anthropolatry;

teol., kan. `przypisywanie i oddawanie → **człowiekowi** czci przynależnej jedynie → **Bogu**`;

Połączenia:

herezja antropolatrii, dopuszczać się antropolatrii.

antropologia

gr. ἀνθρωπολογία (ή), *ang.* anthropology;

teol. `nauka o → **człowieku**, jego → **istocie**, → **powołaniu**, relacji z → **Bogiem** i światem`;

Połączenia:

antropologia ojców kapadockich, antropologia św. Grzegorza z Nyssy.

antychryst

gr. ἀντίχριστος (ό), *cs.* ἀντίχρίστη, *ang.* Antichrist;

1. *bibl.* `fałszywy → **prorok**, który pojawi się przed → **paruzją**, będzie podawał się za → **Boga** (2 Tes 2,3), otrzyma od → **Diabła** całą jego moc i będzie rządził światem do czasu paruzji, kiedy to zostanie pokonany przez → **Jezusa** → **Chrystusa**, symbolicznie ukazany jako druga bestia opisana w Apokalipsie św. Jana (Ap 13,11-18) oraz czwarta bestia opisana w Księdze Daniela (Dn 7,7; 7,23)`;

Połączenia:

władza Antychrysta, znaki Antychrysta.

Uwagi: termin *antychryst* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. *bibl.* `przeciwnik → **Jezusa** → **Chrystusa**, fałszywy → **prorok** (Mk 13,22), sługa → **Diabła**, posiadający władzę na ziemi (Ap 13,2; Dn 7,1-8), jak również każdy, kto zaprzecza, że Jezus jest Chrystusem (1 J 2,22)`;

Połączenia:

współcześni antychryści.

antydor

rzadziej antidor, *rzadziej* antidoron, *rzadziej* antydoron;

gr. ἀντίδορο (τò), *cs.* ἀντίδωρη, *ang.* antidoron;

1. *liturg.* `rozdrobnione części → **prosfor** użytych podczas → **proskomidii**, rozdawane → **wiernym** po zakończeniu → **liturgii**`;
2. *daw., liturg.* `→ **prosfor**y, które nie zostały użyte podczas → **proskomidii**, lecz były rozdawane po zakończeniu → **liturgii** → **wiernym**, którzy nie przyjęli → **Świętych Darów**`;

Synonimy: *rzad.* **eulogia**, *pot.* **prosfora**.

Połączenia:

otrzymanie antydoru, rozdanie antydoru, spożyć antydor.

Uwagi: termin *antydor* nie występuje w l.mn.

antydoron → antydor

antyfona

gr. ἀντίφωνον (τὸ), *cs.* ἀντίφώνη, ἀντίφώνα, *ang.* antiphon;

1. *muzyk.* `fragment → **nabożeństwa** (najczęściej → **psalm**) wykonywany naprzemiennie przez dwa → **chóry**`;

Połączenia:

antyfony Wielkiego Piątku, troparion po antyfonach;

antyfona codzienna

gr. ἀντίφωνον τῶν καθημερινῶν (τὸ), *cs.* ἀντίφώνη по всѧ дни, ἀντίφώνη повсе́днѣный, ἀντίφώνη все́днѣный, *ang.* daily antiphon;

muzyk. `jedna z trzech → **antefon** wykonywanych podczas → **liturgii** sprawowanej od poniedziałku do piątku, poza → **świętami**; tekst każdej z nich zaczerpnięty jest odpowiednio z → **psalmów** 91, 92 i 94`;

Uwagi: termin *antyfona codzienna* występuje zwykle w l.mn.

antyfona katyzy *gr.* ἀντίφωνον τοῦ Ψαλτηρίου (τὸ), *cs.* ἀντίφώνη καθί́σμε, *ang.* kathisma antiphon → **chwała zn. 3**

antyfona na stopniach → **pieśń stopni zn. 1**

antyfona niedzielna

gr. ἀντίφωνον τῆς Κυριακῆς (τὸ), *cs.* ἀντίφώνη всекрѣсный, *ang.* Sunday antiphon;

1. → **pieśń stopni zn. 1**

2. *rzad., liturg.* `→ **psalm typika** lub w niektórych tradycjach lokalnych → **antyfona** → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego**`;

antyfona obrazująca → **psalm typika**

antyfona świąteczna

gr. ἀντίφωνον τῆς ἑορτῆς (τὸ), *cs.* ἀντίφώνη прѧ́здничный, ἀντίφώνη прѧ́здника, *ang.* festal antiphon;

muzyk. `każda z → **antyfon** wykonywanych podczas → **liturgii** wybranych → **dwunastu wielkich świąt**`;

antyfona wstępowań → **pieśń stopni zn. 1**

2. daw., liturg. `jedna z siedemdziesięciu sześciu (rzadziej siedemdziesięciu czterech) części → **psałterza liturgicznego** redakcji konstantynopolińskiej`.

antyfonarion

gr. Ἀντιφωνάριον (τὸ), *ang.* Antiphonarium;

daw., liturg. `→ **psałterz liturgiczny** podzielony na siedemdziesiąt sześć → **antyfon**, uzupełniony o dwanaście → **przyśpiewów** łączących antyfony i piętnaście → **pieśni biblijnych**, wykorzystywany w → **nabożeństwach** tradycji konstantynopolińskiej, opartych na → **typikonie katedralnym**`;

Połączenia:

antyfonarion patriarchy Antyma.

Uwagi: nie mylić z *antyfonarzem*, oznaczającym księgę tradycji rzymskokatolickiej zawierającą najstarsze pieśni liturgiczne.

antymins

rzadziej antimins, *rzadziej* antimension [wym. antimens'jon], *rzadziej* antyminsion [wym. antimins'jon];

gr. ἀντιμύνησιον (τὸ), *cs.* ἀντιμῖνήσι, *napr.* етѡліє, *ang.* antimension, antimins;

prop., liturg. `→ **przedmiot liturgiczny** w postaci prostokątnego płata tkaniny (najczęściej jedwabnej), na którym sprawuje się → **liturgię**; zawiera kieszonkę z wszytymi → **relikwiami** → **męczenników** oraz przedstawienie zmarłego → **Jezusa** → **Chrystusa** (→ **płaszczanica**); jest oświęcany i podpisany przez → **biskupa**`;

Połączenia:

antymins do cerkwi polowej, oświęcić antyminsy, podpisać antymins, postawić na antyminsie, złożyć antymins.

antyminsion [wym. antymins'jon] → **antymins**

Antypascha

gr. Ἀντίπασχα (τὸ), *cs.* ἀντιπάσχα, *ang.* Antipascha;

liturg. `→ **niedziela** następująca po → **święcie** → **Zmartwychwstania Pańskiego**, kończąca → **tydzień paschalny**, poświęcona → **objawieniu** zmartwychwstałego → **Jezusa** → **Chrystusa** → **apostołowi Tomaszowi**`;

Synonimy: **Niedziela Antypaschy**, **Niedziela Apostoła Tomasza**, *rzad.* **Niedziela o Tomaszu**, *rzad.* **Niedziela Tomasza**, *rzad.* **Niedziela Nowa**, *pot.* **Niedziela Prze-wodnia**.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *Antypascha*, *Antypaschy*, *Antypassze*, *Antypaschę*, *Antypaschą*, *Antypassze*.

antytrynitarysta

gr. ἀντιτριαδικός (ὁ), ang. Antitrinitarian;
teol. `zwolennik → **antytrynitaryzmu**`.

antytrynitaryzm

ang. Antitrinitarianism, Nontrinitarianism;
teol. `odrzućcie → **dogmatu o** → **Przenajświętszej Trójcy**`;
Połączenia:

nowożytny antytrynitaryzm.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *antytrynitaryzmie*, wymowa: *antytrynitaryźmie*, rzadziej *antytrynitaryzmie*.

antytyp

rzadziej antytypon;

gr. ἀντίτυπον (τό), cs. ѿмѣстоѡбразѣнїѧ, ang. antitype;

1. `postać lub wydarzenie będące nowotestamentowym wypełnieniem → **praobrazu**`;

Połączenia:

antytyp Izaaka.

2. *rzad.*, *patr.*, *liturg.* `każdy z → **darów eucharystycznych** przygotowanych podczas → **proskomidii**`;

Uwagi: termin *antytyp* w zn. 2 występuje zwykle w l.mn.

antytypon → antytyp

apatheia [wym. apateja] → beznamiętność

apodypnon → powieczrze

apofatyzm

gr. ἀποφατισμός (ὁ), ang. apophatism;

teol. `→ **teologia** podkreślająca → **transcendentność** → **natury** → **Boga** i odrzucająca wszelkie analogie w Jego opisywaniu, uznawana za kolejny po → **katafatyzmie** etap mówienia o Bogu`;

Synonimy: *rzad.* **teologia negatywna**, *rzad.* **teologia apofatyczna**.

Połączenia:

apofatyzm wczesnochrześcijański, terminologia apofatyzmu.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *apofatyzmie*, wymowa: *apofatyzźmie*, rzadziej *apofatyzmie*.

apoftegma → apoftegmat

apoftegmat

rzadziej apoftegma;

gr. ἀπόφθεγμα (τό), cs. ѿзречѣнїѧ, ικαζήνїѧ, ang. apophthegm, saying;

patr. `wypowiedź → **abby** lub → **ammy**, zwykle krótka, zawierająca pouczenie moralne bądź wskazówki ascetyczne`;

Połączenia:

apoftegmaty ojców pustyni, zbiór apoftegmatów.

apokalipsa

gr. ἀποκάλυψη (ή), *cs.* ἀποκάλυψις, ἀποκαλύψις, *ang.* apocalypse;

bibl., teol. `wydarzenia poprzedzające koniec świata, zapowiedziane w → **Piśmie Świętym**`;

Połączenia:

wyczekiwać apokalipsy, zwiastować apokalipsę.

apokatastaza

gr. ἀποκατάστασις (ή), *ang.* apokatastasis;

1. *teol.* `odnowienie utraconej przez → **grzech** nieskazitelności całego świata stworzonego`;

2. *teol.* `pogląd wyrażający możliwość powszechnego → **zbawienia** całego → **stworzenia** i wizję pustego → **piekła**, niemający potwierdzenia w dogmatycznym nauczaniu → **Cerkwi** o bezgranicznej → **miłości** → **Boga**, krytykowany i nieakceptowany za głoszenie możliwości zbawienia bez → **synergii**`;

Połączenia:

zwolennik apokatastazy.

Uwagi: nie mylić z *predestynacją*.

apokryf

gr. ἀπόκρυφο (τò), *ang.* Apocrypha;

bibl. `księga o tematyce biblijnej, która nie została uznana przez → **Cerkiew** za → **bogonatchnioną** i nie weszła do → **kanonu Starego Testamentu** lub → **kanonu Nowego Testamentu**`;

Połączenia:

apokryfy Nowego Testamentu, apokryfy nowotestamentowe, apokryfy Starego Testamentu, apokryfy starotestamentowe.

apokryzariusz → apokryzjariusz

apokryzjariusz

rzadziej apokryzariusz;

gr. ἀποκρισιάριος (ὁ), ἀποκρισάριος (ὁ), *ang.* apokrisiarios, apocrisiary, apokrisiarius; *kan., ofic.* `przedstawiciel → **Cerkwi autokefalicznej** podtrzymujący relacje z innymi → **Cerkwiami lokalnymi**`;

Połączenia:

apokryzjariusz patriarchy Konstantynopola, mianować apokryzjariuszem.

Uwagi: formy *apokrysjariusz* i *apokrysariusz* niepoprawne.

apolinaryzm

gr. ἀπολιναρισμός (ὁ), ang. Apollinarianism, Apollinarism;

teol. → **herezja** z IV w. zaprzeczająca integralności → **natury** ludzkiej → **Jezusa** → **Chrystusa**;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *apolinaryzmie*, wymowa: *apolinaryźmie*, rzadziej *apolinaryzmie*.

apolitykion *rzadziej* apolytikion, *rzadziej* apolytikion → **troparion rozesłania**

apoliza → **rozesłanie**

apologeta

gr. ἀπολογητής (ὁ), ang. apologist;

1. *teol., patr.* `autor → **apologii**`;

Połączenia:

prawdziwy apologeta, współcześni apologetci.

2. *hagiogr.* `wczesnochrześcijański → **święty** znany z pism w obronie → **chrześcijaństwa**`;

Połączenia:

św. Justyn Apologeta, św. Kwadrat Apologeta.

apologetyka [wym. apoloętyka],

gr. ἀπολογητική (ῆ), ang. apologetics;

1. *teol.* `dział → **teologii** zajmujący się obroną doktryny chrześcijańskiej przed zarzutami jej przeciwników`;

Połączenia:

wyzwania apologetyki.

2. *teol.* `ogół twórczości pisarskiej → **apologetów**`;

Połączenia:

apologetyka wczesnochrześcijańska.

apologia

gr. ἀπολογία (ῆ), ang. apology;

patr. `obrona → **chrześcijaństwa** w formie pisemnej lub ustnej wypowiedzi, odpierająca fałszywe oskarżenia`;

Połączenia:

apologia św. Justyna, wygłosić apologię.

apolytikion *rzadziej* apolytikion → **troparion rozesłania**

apolytikion → **troparion rozesłania**

apostata

gr. ἀποστάτης (ὁ), cs. ἀποστάта, ang. apostate;
 teol., kan. `osoba dokonująca → **apostazji**`;
 Synonimy: **odstępca**, daw., rzad. **odszczypieniec**.

Połączenia:

małżeństwo z apostatą, znany apostata, wyjść za mąż za apostatę.

apostazja

gr. ἀποστασία (ή), ang. apostasy;
 kan. `dobrowolne lub przymusowe wyrzeczenie się → **wiary** chrześcijańskiej, skutkujące wyłączeniem ze → **społeczności** cerkiewnej`;

Połączenia:

apostazja cesarza, propagowanie apostazji.

apostichira

rzadziej apostychera, *rzadziej* apostyches, *rzadziej* apostych; gr. ἀποστιχον (τὸ), cs. вѣтъхѣра на вѣтъхѣхѣ, ang. Aposticheron, Apostichos; prop., muzyk. → **stichira** wykonywana pod koniec → **wieczerni** i codziennej → **jutrzni** oraz w trakcie świątecznej → **liti**, pomiędzy, wybranymi stosownie do → **święta**, → **wersetami** → **psalmów**`;

Synonimy: **stichira na stichowni**.

Połączenia:

apostichira tonu piątego, apostichiry święta Chrztu Pańskiego, śpiewać apostichirę.

apostolarz → apostoł zn. 2

apostolnik

gr. μαντήλι (τὸ), ang. apostolnik, epimandylion;
 liturg. `nakrycie głowy → **mniszek** w formie chusty do pasa, najczęściej czarnej, z wycięciem na twarz, przykrywającej również szyję, pierś, ramiona i plecy`.

apostolskość

gr. ἀποστολικότητα (ή), cs. ἀπόστολѣтѣко, ang. apostolicity;
 teol. `wierne zachowywanie i głoszenie prawd → **wiary** w → **Cerkwi** od czasów apostolskich do chwili obecnej oraz przekazywanie ich kolejnym pokoleniom`;

Połączenia:

przestrzeganie apostolskości, zasada apostolskości, źródło apostolskości.

apostoł

w skrócie: ap.;

1. gr. Ἀπόστολος (ὁ), cs. ἀπόστοлѣ, ang. apostle;
 bibl., hagiogr. → **człowiek** wybrany przez → **Jezusa** → **Chrystusa** i powołany

do głoszenia → **Ewangelii**, uświęcony → **darem** → **Świętego Ducha**, czczony jako → **święty**; → **Nowy Testament** określa tak bezpośrednich uczniów Chrystusa oraz tych, którzy kontynuowali ich → **misję**`;

Połączenia:

apostoł i ewangelista Łukasz, męczeństwo apostoła, misja apostoła, powołanie apostoła;

Apostoł Narodów

gr. Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν (ὁ), *cs.* ἀπόστολѧ ѿзвѣчникѡвѧ, *ang.* Apostle to the Gentiles;

hagiogr. `→ **apostoł** Paweł z Tarsu, prowadzący szeroko zakrojoną → **misję** wśród → **pogan**`;

apostołowie Słowian

rzadziej apostołowie słowiańscy;

gr. Ἀπόστολοι τῶν Σλάβων (οἱ), *cs.* ἀπόστολѧи славѧнѧ, *ang.* Apostles to the Slavs;

hagiogr. `→ **święci**, którzy prowadzili → **misję** chrystianizacyjną na ziemiach Słowian; najczęściej utożsamiani ze świętymi braćmi Cyrylem i Metodym oraz ich uczniami`;

apostołowie słowiańscy → apostołowie Słowian

dwunastu apostołów

gr. δώδεκα Ἀπόστολοι (οἱ), *cs.* двенадцѧтица ἀπόστοловѧ, *ang.* Twelve Apostles;

bibl., hagiogr. `grono najbliższych uczniów → **Jezusa** → **Chrystusa**, powołanych przez Niego osobiście (Mk 3,13-19; Mt 10,1-4; Łk 6,12-16): Szymon Piotr, Andrzej, Jakub (syn Zebedeusza), Jan, Filip, Bartłomiej, Tomasz, Mateusz, Szymon Kananejczyk, Jakub (syn Alfeusza), Juda Tadeusz, Judasz Iskariota (po zdradzie i samobójstwie Judasza Iskarioty na jego miejsce wybrano Macieja - Dz 1,21-26)`;

równy apostołom

gr. ἰσαπόστολος, *cs.* равнопостольный, *ang.* Equal-to-the-Apostles;

hagiogr. `→ **święty** misjonarz, który na podobieństwo → **apostołów** wsławił się → **misją** ewangelizacyjną i ugruntowaniem → **wiary** chrześcijańskiej`;

siedemdziesięciu apostołów

gr. ἐβδομήκοντα Ἀπόστολοι (οἱ), *cs.* сѣдмѧдцѧть ἀπόστοловѧ, *ang.* Seventy Apostles;

bibl., hagiogr. `grono uczniów powołanych przez → **Jezusa** → **Chry-**

stusa i wysłanych parami w celu głoszenia → **Ewangelii** (Łk 10,1-20); do grona tego nie zalicza się → **dwunastu apostołów** i → **apostoła Pawła**`;

Uwagi: w łacińskim przekładzie Pisma Świętego, bazującym na wybranych rękopisach aleksandryjskich, wspomina się o siedemdziesięciu dwóch apostołach.

2. gr. Ἀπόστολος (ὁ), cs. ἀπόστολѧ, ang. Apostolos, Apostol, Epistle Lectionary; liturg., bibl. ` → **księga liturgiczna** z tekstami Dziejów Apostolskich i listów apostolskich podzielonymi na → **lekcje**, uzupełniona o → **prokimny**, → **allelujariony** oraz schematy → **czytań**; może zawierać kompletne teksty ksiąg → **Nowego Testamentu**, jak również stanowić wybór fragmentów uporządkowanych zgodnie z kolejnością lekcji (→ **praksapostoł**) lub zgodnie z porządkiem kalendarza liturgicznego (→ **aprakos**)`;

Synonimy: daw. **apostolarz**, **lekcjonarz**.

3. → **lekcja**

apostych → apostichira

apostychera *rzadziej* apostyches, *rzadziej* apostych → apostichira

apostyches *rzadziej* apostych → apostichira

aprakos [wym. **ap**rakos],

gr. ἄπρακτος (ὁ), ἄπρακος (ὁ), cs. ἄπραкоѧ, ang. aprakos;

daw., liturg. ` → **ewangeliarz** lub → **apostoł** zredagowany według kolejności → **czytań** dnia podczas → **nabożeństw**, poczynając od → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego**; wyróżnia się redakcją pełną lub skróconą, tj. ograniczoną do → **czytań święt**`;

Połączenia:

apostoł aprakos, słowiański aprakos;

ewangeliarz aprakos

cs. ěvāngeleīe ἄπραкоѧ;

liturg. ` → **ewangeliarz** liturgiczny, w którym nie ma pełnego tekstu czterech → **ewangelii kanonicznych**, lecz jedynie → **perykopy** na kolejne dni, poczynwszy od → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego**; wyróżnia się redakcją pełną lub skróconą, tj. ograniczoną do perykop niedzielnych i świątecznych`;

Uwagi: odmiana w l.poj.: *aprakos, aprakosu, aprakosowi, aprakos, aprakosem, aprakosie*; w l.mn.: *aprakosy, aprakosów, aprakosom, aprakosy, aprakosami, aprakosach*.

apsyda

rzadziej absyda;

gr. ἀψίδα (ῆ), ang. apse;

archit. `pomieszczenie w → **świątyni** w kształcie obszernej niszy, najczęściej pół-

koliste lub wieloboczne, zamykające zwykle wschodnią część → **prezbiterium**, rzadziej → **nawę** poprzeczną lub boczną`;

Połączenia:

apsyda boczna, apsyda ołtarzowa, apsyda pięciokątna, apsyda południowa, apsyda północna, apsyda trójboczna.

archanioł

gr. ἀρχάγγελος (ὁ), *cs.* ἀρχάγγελъ, *ang.* archangel;

1. *bibl.* `→ **anioł** wymieniony z imienia w Piśmie Świętym, wykonujący szczególne zadanie powierzone mu przez → **Boga**`;

Połączenia:

archanioł Gabriel, archanioł Michał, posłannictwo archanioła.

2. *cs.* ἀρχάγγελι, *ang.* Archangels;

bibl. `w l.mn.: nazwa jednego z → **chórów anielskich**`.

archidiakon

rzadziej arcydiakon;

gr. ἀρχιδιάκονος (ὁ), *cs.* ἀρχιδιάκονъ, *ang.* archdeacon;

1. *kan., ofic.* `najwyższy rangą → **diakon** w większych → **monasterach** lub → **katedrach**`;
2. *kan., ofic.* `tytuł przyznawany → **hierodiakonom** jako → **nagroda cerkiewna**`;

Połączenia:

posługa archidiakona.

archidiecezja → arcybiskupstwo *zn. 1*

archijeratikon

gr. Ἀρχιερατικόν (τὸ), *cs.* чиннобъникъ, *ang.* Archieratikon, Arkhieratikon, Chinovnik; *prop., liturg.* `→ **księga liturgiczna** zawierająca teksty → **nabożeństw** oraz → **obzędów** sprawowanych przez → **biskupa**`;

Synonimy: *daw.* **czynownik**, *rzad.* **liturgikon biskupi**, *rzad., pot.* **służebnik biskupi**.

Połączenia:

przekład archijeratikonu, iść z archijeratikonem, trzymać archijeratikon.

archijerej [wym. archijerej], *rzadziej* archirej [wym. archirej]; *gr.* ἀρχιερέας (ὁ),

cs. ἀρχιερέъ → **biskup**

Uwagi: pisownia *archierej* niepoprawna.

archimandria

gr. ἀρχιμανδρεῖο (τὸ);

1. *daw., kan.* `duży → **monaster** (lub zespół monasterów) zarządzany przez → **archimandrytę**`;

Połączenia:

archimandria wileńska, status archimandrii.

2. *daw., kan.* → **jurysdykcja** → **archimandryty**`;

Połączenia:

za archimandrii Sergiusza Kimbara.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *archimandria, archimandrii, archimandrii, archimandrię, archimandrią, archimandrii*; w l.mn.: *archimandrie, archimandrii, archimandriom, archimandrie, archimandriami, archimandriach*.

archimandryta

gr. ἀρχιμανδρίτης (ὁ), *cs.* ἀρχιμανδρίτης, *ang.* archimandrite;

w *skrótce*: archim.;

1. *daw., kan.* → **hieromnich** sprawujący funkcję → **przełożonego** dużego → **monasteru** męskiego lub kilku mniejszych`;

2. *kan.* `najwyższy tytuł honorowy przyznawany → **hieromnichom** jako → **nagroda cerkiewna**, dający prawo do noszenia → **mitry**`;

Połączenia:

archimandryta Gabriel, archimandryta ławry supraskiej, godność archimandryty, powitać archimandrytę.

Uwagi: odmiana w l.mn.: *archimandryci, archimandrytów, archimandrytom, archimandrytów, archimandrytami, archimandrytach*.

archiprezbiter *gr.* ἀρχιεπισβύτερος (ὁ), *ang.* archpresbyter → **protoprezbiter**

archirej [wym. archirej] → **biskup**

archistrateg → **arcystrateg**

archont

gr. ἄρχων (ὁ), *ang.* archon;

1. *kan.* `tytuł przyznawany jako → **nagroda cerkiewna** → **prawosławnym** mężczyznom przez → **patriarchę** Konstantynopola oraz, coraz częściej, przez innych patriarchów i → **metropolitów**`;

Połączenia:

archont Wielkiej Cerkwi

gr. ἄρχων τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας (ὁ), *ang.* Archon of the Great Church of Christ;

kan. → **człowiek**, który otrzymał tytuł → **archonta** od → **patriarchy** Konstantynopola`;

Uwagi: poprawnie *archont Wielkiej Cerkwi*, nie: *Wielki Archont Cerkwi*.

2. *daw., kan., ofic.* `w okresie bizantyjskim: urzędnik → **Patriarchatu** Konstantynopolańskiego należący do grupy sześciu najbliższych współpracowników →

patriarchy, złożonej z: → wielkiego chartofilaksa, → wielkiego ekonoma, → wielkiego sakelariusza, → wielkiego skewofilaksa, → sakeliusza oraz → protekdyka`;

Połączenia:

urząd archonta.

Połączenia:

obrządek nadania godności archonta.

archontissa

gr. ἀρχόντισσα (ή), *ang.* archontissa;

kan. `tytuł przyznawany jako → nagroda cerkiewna → prawosławnym kobietom przez → patriarchę Konstantynopola, jak również przez innych patriarchów i → metropolitów`;

Połączenia:

archontissa patriarszego tronu.

arcybiskup

gr. ἀρχιεπίσκοπος (ὁ), *cs.* ἀρχιεπίσκοπъ, ἀρχιερέѣ, *ang.* archbishop;

w skrócie: abp;

1. *kan., ofic.* `zasłużony → biskup, któremu przyznano tytuł honorowy; także zwierzchnik niektórych → Cerkwi lokalnych (np. na Cyprze, w Grecji czy Albanii)`;
2. *kan., ofic.* `w niektórych → Cerkwiach lokalnych (np. w Polsce) tytuł przyznawany → biskupom jako → nagroda cerkiewna`;

Połączenia:

arcybiskup białostocki i gdański, mianować arcybiskupem.

Uwagi: forma ceremonialna (gdy mówimy lub piszemy o arcybiskupie): *Jego Ekscelencja*, oficjalny zwrot bezpośredni: *Wasza Ekscelencjo*, zwyczajowy: *Władko*.

arcybiskupstwo

gr. ἀρχιεπισκοπή (ή), *cs.* ἀρχιεπίσκοπία, *ang.* archbishopric;

1. *kan.* `w niektórych → Cerkwiach lokalnych (np. na Cyprze, w Ameryce czy Australii): jednostka administracyjna podległa → arcybiskupowi`;

Synonimy: archidiecezja.

Połączenia:

arcybiskupstwo ochrydzkie.

2. *pot.* `siedziba → arcybiskupa`;

Połączenia:

wizyta w arcybiskupstwie.

3. *rzad., kan.* `godność → arcybiskupa`;

Połączenia:

jubileusz arcybiskupstwa.

arcydiakon → archidiakon

arcykapłan

gr. ἀρχιερέας (ὁ), ἀρχιερεύς (ὁ), cs. первоѡѡцѡи́енникъ, ang. archpriest;
liturg., bibl. `najwyższy rangą → **kapłan**`;

Połączenia:

Wielki Arcykapłan

gr. Μέγας Ἀρχιερεύς (ὁ), cs. вели́кій ἀρχιῆρεϋ, ang. Great Archpriest, Great High Priest;

bibl., teol. `→ **Jezus** → **Chrystus** jako składający → **ofiarę** i jednocześnie składany w ofierze`.

arcypasterz

gr. ἀρχιποιμένας (ὁ), ἀρχιποιμήν (ὁ), cs. ἀρχιῖπάστѡрь, началопáстѡрь;

1. ang. Chief Shepherd;

bibl. `→ **Jezus** → **Chrystus**`;

Uwagi: termin *arcypasterz* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. ang. archpastor → **biskup**

arcystrateg

rzadziej archistrateg;

gr. ἀρχιστράτηγος (ὁ), cs. ἀρχιστѡратѡ́гъ, ang. Archistrategos, Supreme Commander;
bibl., hagiogr. `dowódca → **aniołów**; tytuł przypisywany najczęściej → **archaniołowi** Michałowi jako przywódcy → **chórów anielskich** walczących z → **Diabłem**`;

Połączenia:

arcystrateg Boży, arcystrateg Gabriel, arcystrateg wojsk niebiańskich, Sobór Arcystratega Michała i Niebiańskich Sił Bezcielesnych.

Uwagi: w l.mn.: *arcystratedzy*.

aretologia

gr. ἀρετολογία (ή), ang. aretology;

teol. `dział → **teologii moralnej** zajmujący się nauką o → **cnotach**`.

arianin

gr. ἀρειανός (ὁ), ἀρειανιστής (ὁ), ang. Arian;

patr., teol. `zwolennik → **arianizmu**`;

Połączenia:

potępienie arian.

arianizm

gr. ἀρειανισμός (ὁ), ang. Arianism;

patr., teol. `→ **herezja** z IV w. odrzucająca jedność Bożej → **natury** → **Ojca** i → **Syna**, a tym samym zaprzeczająca → **boskości** → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Synonimy: daw. **ariaństwo**.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *arianizmie*, wymowa: *arianiźmie*, rzadziej *arianizmie*.

ariaństwo → **arianizm**

artofor

1. → **daronosica**

2. → **darochranitielnica**

artoforion

rzadziej artofor;

gr. ἀρτοφόριον (τὸ), *cs.* ἀρτοφόριъ, *ang.* artophorion;

1. → **daronosica**

2. → **darochranitielnica**

artoklazja

gr. ἀρτοκλασία (ή), *cs.* благословѣніе хлѣбѣвъ, *ang.* Artoklasia;

1. *liturg.* → **obrzęd** → **błogosławieństwa** chleba, wina, oleju i pszenicy, sprawowany w trakcie → **litii**;

2. *liturg.* → **obrzęd** → **błogosławieństwa** chleba i wina, sprawowany na przykład w → **Wielką Sobotę**;

Synonimy: *pot.* **błogosławieństwo chlebów**.

Połączenia:

modlitwa artoklazji.

artolatria

gr. ἀρτολατρεία (ή), *ang.* artolatry;

kan., teol. przypisywanie i oddawanie → **chlebowi eucharystycznemu** czci przynależnej jedynie → **Bogu**;

Połączenia:

zwolennik artolatrii, dopuszczać się artolatrii.

artos

gr. ἄρτος (ὁ), *cs.* ἄρτοъ, *ang.* Artos;

liturg. okrągły, pszeniczny, kwaszony chleb oświęcany po → **liturgii** → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego**, przechowywany przed → **ikonostasem** i rozdawany → **wiernym** w sobotę → **tygodnia paschalnego**;

Synonimy: *rzad.* **chleb paschalny**.

Połączenia:

oświęcenie artosu, piec artos, wynieść artos.

Uwagi: termin *artos* nie występuje w l.mn.; postać dopełniacza l.poj.: *artosu*.

artotyryta *gr.* ἀρτοτυρίτης (ὁ), *ang.* Artotyrite → **montanista**

asceta

gr: ἀσκητής (ò), cs. πόρτνнкъ, подвижникъ, ang. ascetic;

antrop. `mężczyzna praktykujący → **ascezę**`;

Synonimy: pot. **podwiznik**.

Połączenia:

modlitwa ascety, średniowieczny asceta, znani asceci.

ascetka

gr: ἀσκήτρια (ή), cs. πόρτница, подвижница, ang. ascetic;

antrop. `kobieta praktykująca → **ascezę**`;

Synonimy: pot. **podwiznica**.

Połączenia:

średniowieczna ascetka, twarz ascetki.

ascetyka [wym. ascetyka],

gr: ἀσκητική (ή), ang. ascetics;

rzad., teol. `dział → **teologii** zajmujący się nauką o → **ascezie**`;

Połączenia:

średniowieczna ascetyka, zgłębiać ascetykę.

ascetyzm

gr: ἀσκητισμός (ò), cs. подвижничество, воздержаніє, ang. asceticism;

antrop. `życie w → **ascezie**`;

Połączenia:

ascetyzm syryjski.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *ascetyzmie*, wymowa: *ascetyźmie*, rzadziej *ascetyzmie*.

asceza

gr: ἄσκησις (ή), cs. воздержаніє, ang. ascesis;

teol., antrop. `dobrowolne duchowe i fizyczne zmagania (dyscyplina wewnętrzna, poskramianie → **namiętności**, ograniczanie potrzeb życiowych, wyrzekanie się przyjemności i rezygnacja z wygod) podejmowane w celu osiągnięcia → **oczyszczenia**, wprowadzające w → **kontemplację** i wspomagające dążenia do → **przebóstwienia**`;

Synonimy: **podwig**.

Połączenia:

reguły ascezy, surowa asceza, podejmować trud ascezy.

assist [wym. ass'ist],

gr: χρυσοκονδυλιές (οι), ang. assist, gold coin ornament;

1. *ikon*. `technika nanoszenia na powierzchnię → **ikony** cienkich linii ze złota, polegająca na nakładaniu złota (płatkowego lub w postaci proszku) na tło powleczone podkładem`;

2. *ikon*. `cienkie złote linie tworzące pierwotnie ornament na przedstawianych na → **ikonach** (na → **szatach** → **Jezusa** → **Chrystusa** i → **Bogarodzicy** oraz rzadziej na → **szatach** → **świętych**) oraz rzadziej w → **ewangeliarzach**, symbolizujące blask niestworzonej światłości`;

Połączenia:

assist na chitonie, przygotowanie assistu.

Synonimy: rzad. **asystka**.

asteriskos → gwiazda *zn.* 1

asterysk rzadziej asteryskos, rzadziej asteriskos → gwiazda *zn.* 1

asteryskos rzadziej asteriskos → gwiazda *zn.* 1

asystka → assist

athonita [wym. atonita], rzadziej atonita; gr. ἄθωνίτης (ὁ), ang. athonite → **hagioryta**

atimia ang. atimia → **infamia**

atonita → **hagioryta**

atrium

gr. αἶθριον (τὸ), ang. atrium;

archit. `→ **eksonarteks** lub zadaszone krużganki przyległe do ścian → **cerkwi**, prowadzące do → **drzwi zachodnich**`.

aureola gr. αἶγλη (ἡ), ἄλως (ἡ), ang. aureola, halo → **nimb**

autokefalia

gr. ἀυτοκεφαλία (ἡ), ang. autocephaly;

kan. `status niezależności administracyjnej, hierarchicznej i terytorialnej → **Cerkwi lokalnej**, której zwierzchnik, wybierany przez → **synod**, → **sobór biskupów** lub → **sobór lokalny**, nie podlega władzy innego → **hierarchy**; obejmuje wszystkich → **wiernych** podległego terytorium niezależnie od ich narodowości`;

Połączenia:

nadanie autokefalii, przyznanie autokefalii, uznać autokefalię.

autokefalizacja

gr. ἀυτοκεφαλισμός (ὁ), ang. autocephalization;

kan. `proces uniezależnienia się struktury eklezjalnej (→ **diecezji**, prowincji) wchodzącej w skład → **Cerkwi lokalnej**, prowadzący do powstania nowej → **Cerkwi autokefalicznej**, dokonywany według norm → **prawa kanonicznego**`.

automelon → samopodobien

autonomia

gr. ἀυτονομία (ῆ), *ang.* autonomy;

kan. `status → **Cerkwi lokalnej** posiadającej szeroką niezależność administracyjną (m.in. wewnętrzne sądownictwo kanoniczne), w niektórych kwestiach hierarchicznych i symbolicznych zależnej od → **Cerkwi matki** (m.in. wybór bądź akceptacja wyboru → **zwierzchnika Cerkwi**, prawo apelacji, obowiązek liturgicznego wspominania zwierzchnika Cerkwi matki)`;

Połączenia:

autonomia Cerkwi w Finlandii.

azmatykon

gr. Ἀσματικόν (τὸ), *ang.* asmaticon;

daw., rzad., muzyk. `księga zawierająca melodie do tekstów liturgicznych wykonywanych przez → **chór**`;

Połączenia:

azmatykony bizantyjskie, śpiewać z azmatykonu.

B

baciuszka → batuszka

baldachim *ang.* canopy → cyborium *zn.* 1

bałwan → idol

bałwochwalca

gr. εἰδωλολάτρης (ὁ), *cs.* ἰδωλολατρίтель, ἰδωλοκρέτς, δειμονοχτέτς, *ang.* idolater;

teol. `ten, kto oddaje cześć → idolom`;

Synonimy: *pot.* poganin, *daw.* idolatra.

bałwochwalstwo → idolatria

baptysterium

gr. βαπτιστήριον (τὸ), *cs.* кресті́лище, *ang.* baptistery, baptistry;

archit. `budynek, pomieszczenie lub wydzielone w → cerkwi lub na → plebanii miejsce z małym zbiornikiem wody, basenem, niecką lub → misą chrzcielną, gdzie sprawowane jest → misterium chrztu przez trzykrotne zanurzenie → katechumenów`;

Synonimy: *rzad.* chrzcielnica.

Połączenia:

przyjmować chrzest w baptysterium, udzielać chrztu w baptysterium, wejść do baptysterium, zgromadzić się w baptysterium.

Uwagi: nie mylić z misą, niecką lub basenem chrzcielnym.

baranek

gr. ἀμνός (ὁ), *cs.* ягнєцъ, *ang.* lamb;

1. *teol.* `→ Jezus → Chrystus ukazujący w tekstach nowotestamentowych jako zbawca → ofiara`;

Połączenia:

Baranek Boży, Baranek nowotestamentowy.

Uwagi: termin *baranek* w *zn.* 1 zapisujemy wielką literą; nie występuje w l.mn.; najczęściej występuje w tekstach teologicznych i liturgicznych.

2. *ikon., teol.* `wczesnochrześcijański → symbol ikonograficzny zaczerpnięty z J 1,29 i Ap 5,12, wskazujący na → Jezusa → Chrystusa i Jego zbawczą → ofiarę`;

Synonimy: daw., rzad. **amnos**.

Połączenia:

baranek na fresku katakumb.

3. → **chleb eucharystyczny**

basen

Połączenia:

basen chrzcielny

ang. baptismal font;

archit. `znajdujący się w → **baptysterium** mały zbiornik z wodą, w którym → **katechumeni** zanurzają się podczas → **misterium chrztu**`.

batiuszka

rzadziej baciuszka;

gr. παππούλης (ó), *ang.* batioushka;

pot. `tytuł używany zwyczajowo przez → **wiernych** w stosunku do → **prezbiterów**`;

Połączenia:

czcigodny batiuszko, wizyta batiuszki.

Uwagi: forma zwyczajowa (gdy mówimy lub piszemy o prezbiterze): *batiuszka*, zwrot bezpośredni: *batiuszka*, *proszę batiuszki*, lub w wołaczu l.poj.: *batiuszko*.

bazylika

1. *gr.* βασιλική (ή), *cs.* ιερόν, *ang.* basilica;

archit. `rozbudowana → **świątynia**, najczęściej na planie podłużnego prostokąta, w której → **nawa główna** jest wyższa od → **naw bocznych** i doświetlona pasem górnych okien`;

Połączenia:

bazylika św. Dymitra w Salonikach, bazylika Zmartwychwstania Pańskiego w Jerozolimie, pięcionawowa bazylika, wczesnochrześcijańska bazylika.

Uwagi: termin *bazylika* nie oznacza tytułu honorowego cerkwi wyróżniającej się wartością zabytkową, liturgiczną, pielgrzymkową lub duszpasterską.

2. *gr.* Βασιλικά (τὰ), *ang.* Basilika;

kan. `w l.mn.: bizantyjski zbiór prawa świeckiego i cerkiewnego opracowany przez cesarzy Bazylego I i Leona VI Mądryego`;

Połączenia:

szósty tom bazylik.

bema → bima

bezczytność

gr. ἀργία (ή), ἀργία (ή), *cs.* прѣздность, *ang.* idleness;

patr. `zobojetnienie polegające na niedążeniu do → **zbawienia**`;

Połączenia:

pokusa bezczynności.

bezgrzeszność

gr. ἀναμαρτησία (ή), *cs.* безгрѣшнѣ, *ang.* sinlessness;

teol. `stan wolności od → grzechu, przynależny → Bogu oraz dzięki → łasce możliwy do osiągnięcia przez → człowieka`;

Synonimy: rzad. czystość.

Połączenia:

bezgrzeszność Chrystusa.

beznamiętność

gr. ἀπάθεια (ή), *cs.* безстрастіє, *ang.* dispassion, passionlessness;

patr., teol. `opanowanie wszystkich → namiętności, osiągane dzięki praktykowaniu → ascezy przy współdziale → łaski; w odniesieniu do → Boga: wyraz Jego doskonałości i niezmienności`;

Synonimy: apatheia.

Połączenia:

osiągnięcie beznamiętności, dojść do beznamiętności.

Uwagi: terminu *beznamiętność* nie należy stosować w znaczeniu 'apatia, stan obojętności bądź nieczułości'.

bezpowiec

1. *ang.* Priestless Old Believer;

kan. `przedstawiciel odłamu → staroobrzędostwa odrzucającego potrzebę → kapłaństwa we wspólnocie, skoncentrowanego na kwestiach ascetycznych, przepowiadającego panowanie → antychrysta`;

Połączenia:

mołdawski bezpowiec.

2. *gr.* πεζόποπτοι (οί), *ang.* Bespopovtsy, Priestless Old Believers;

kan. `w l.mn.: sama ta → schizma lub ogół jej zwolenników`;

Synonimy: rzad. bezpopowszczyzna.

Połączenia:

doktryna bezpopowców.

bezpowszczyzna *ang.* Bespopovschina → bezpowiec *zn. 2*

beżenność *gr.* ἀγαμία (ή), *cs.* безбрачіє, *ang.* unmarriedness, bachelorhood → celibat

beżeństwo → celibat

Będący

gr. ὢν (Ο), *cs.* ѿзъ ѿмъ еѣи, еѣи, *ang.* being, I am Who I am, He Who Is;

prop., liturg., teol. → **Bóg** jako ten, który istnieje`;

Synonimy: **Istniejący**.

biandria → **dwumęstwo**

biandrina

daw., kan. `kobieta, która zawarła drugie → **małżeństwo** bez rozwiązania pierwszego`.

Biblia *gr.* Βίβλος (ή), *cs.* біблія, *ang.* Bible → **Pismo Święte**

biblistyka [wym. biblistyka],

gr. βιβλικὴς σπουδές (οἱ), *ang.* biblical studies;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się badaniem → **Pisma Świętego**; obejmuje → **egzegetykę**, → **hermeneutykę**, → **teologię biblijną**, archeologię biblijną oraz filologię i leksykografię biblijną`;

Połączenia:

prawosławna biblistyka, studiować biblistykę.

biegłopowiec

1. *kan.* `przedstawiciel schizmy → **popowców**, przyjmujących w swoje szeregi byłych → **duchownych** prawosławnych`;

Połączenia:

były biegłopowiec, zostać biegłopowcem.

2. *ang.* Beglopopovtsy;

kan. `w l.mn.: sama ta → **schizma** lub ogół jej zwolenników`;

Połączenia:

osada biegłopowców.

bierzmowanie *ang.* Chrismation → **misterium miropomazania**

Uwagi: nie mylić z *konfirmacją*; lepiej: *misterium miropomazania*.

bies *cs.* Бѣѣ, *ang.* demon → **diabeł zn. 2**

bieszenie się

gr. δαιμονισμός (ὁ), *cs.* бѣснобáтнѣа, бѣснѣтнѣа;

antrop. `wywołane przez → **diabła** zachowanie → **człowieka** → **opętanego**, charakteryzujące się m.in. krzykiem, → **bluźnierstwami** czy nienaturalnymi pozami, zwłaszcza podczas odczytywania → **modlitw** oraz kontaktu z uświęconymi przedmiotami`.

biło

gr. τάλαντο (τὸ), σήμαντρο (τὸ), *cs.* біло, клеπάло, *ang.* talanton;

liturg. `drewniana deska albo metalowa, rzadziej kamienna płyta, przenośna lub zawieszana na specjalnym stelażu, w którą uderza się młotkiem, wykorzystywana w tradycji chrześcijańskiej obok → **dzwonu** lub zamiast niego do zwoływania wier-

nych na → **nabożeństwa** oraz obwieszczenia ważnych wydarzeń liturgicznych i cerkiewnych; w → **monasterach** służy także do budzenia → **mnichów**, zwoływania na → **modlitwę** czy posiłek itp.`;

Synonimy: **simantron**, **kołatka**, *rzad.* **klepadło**, *rzad.* **klepało**.

Połączenia:

dźwięk biła, małe biło, uderzać w biło.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *bile*.

bima

rzadziej bema;

gr. βῆμα (tò), *ang.* bema;

1. *daw.*, *archit.* `podwyższone miejsce w centralnej części wczesnochrześcijańskiej → **cerkwi**, znane ze starotestamentowej architektury świątynnej, przeznaczone dla → **duchowieństwa**, do czytania → **Pisma Świętego** i głoszenia → **homilii**`;

2. → **prezbiterium**

3. *archit.* `podwyższona część ołtarzowa → **cerkwi**, obejmująca → **prezbiterium** i przestrzeń przed → **ikonostasem**`;

Połączenia:

diakon na bimie, przejście do bimy, schody na bimę.

biskup

gr. ἐπίσκοπος (ó), *cs.* ěπίσκοпъ, *ang.* bishop;

w *skrótce*: bp;

kan. `→ **duchowny**, który poprzez → **chirotonię** otrzymał trzeci, najwyższy → **stopień kapłaństwa**; kontynuuje → **sukcesję apostolską**; przewodniczy → **nabożeństwom**, ma wyłączne prawo do sprawowania → **misterium kapłaństwa** i → **oświęcania** → **ołtarzy**, → **antyminsów**, → **mirry**; zwykle zarządza → **diecezją**`;

Synonimy: **władyka**, **arcypasterz**, *daw.*, *rzad.* **archijerej**, *daw.*, *rzad.* **archirej**.

Połączenia:

biskup diecezjalny, biskup siemiatycki, katedra biskupa.

Uwagi: forma ceremonialna (gdy mówimy lub piszemy o biskupie): *Jego Ekscelencja*, oficjalny zwrot bezpośredni: *Wasza Ekscelencjo*, zwyczajowy: *Władyko*.

biskupstwo

cs. ěπίσκοпїа, ěпάρχїа, *ang.* bishopric;

1. → **diecezja** *zn.* 1

2. *gr.* ἐπισκοπή (ή), ἐπισκοπείο (τò), ἐπισκοπικό (τò);

kan. `siedziba → **biskupa** diecezjalnego`;

Synonimy: *daw.* **eparchia**, *daw.*, *rzad.* **episkopia**.

Połączenia:

biskupstwo w Belgradzie.

3. → **episkopat** *zn.* 1

bluźnierstwo

gr: βλασφημία (ή), βλαστήμια (ή), cs. богохдленіє, хдленіє, хдла, кощднство, ang. blasphemy;

kan. `→ **grzech** polegający na słownym znieważeniu → **Boga**, → **świętych** oraz miejsc lub przedmiotów związanych z → **kultem**`;

Połączenia:

bluźnierstwo przeciwko Bogu.

blaganie

gr: ἱκεσία (ή), cs. молебл, моленіє, ang. supplication;

liturg. `usilne modlitewne → **wezwanie** skierowane do → **Boga**, przeważnie połączone z → **pokłonem**, klęceniem lub wznoszeniem rąk`;

Połączenia:

spełnić błaganie, wznosić błaganie, zanosić błaganie.

blagoczynny → dziekan zn. 1-2

blagowiest [wym. błagowiest, błagowiest]; cs. благовѣстѣ, ang. blagovest → dzwon zwiastujący

Uwagi: odmiana w l.poj.: blagowiest, blagowiesta lub blagowiestu, blagowiestowi lub blagowiestu, blagowiest, blagowiestem, blagowieście.

blażenny → błogosławieństwo zn. 6

błogosławieństwo

1. gr: εὐλογία (ή), cs. благословеніє, ang. blessing;

teol. `Boża przychyłność i → **łaska**`;

Połączenia:

błogosławieństwo Boże, błogosławieństwo duchowe, błogosławieństwo w dzieciach, dziękczynienie za błogosławieństwo;

błogosławieństwo ewangeliczne

rzad., bibl. `jedno z → **błogosławieństw** ogłoszonych przez → **Jezusa** → **Chrystusa** podczas kazania na górze, zapisanych w → **Ewangelii** Mateusza (Mt 5,3-12)`;

2. gr: εὐλογία (ή), cs. благословеніє, ang. blessing;

teol., liturg. `powierzenie → **Bogu** osoby lub grupy osób połączone z życzeniami Bożej → **łaski**, wyrażane poprzez słowa i symboliczne gesty, np. nałożenia lub wzniesienia rąk, pocałunku, → **znaku krzyża**, objęcia, wręczenia → **daru**`;

Synonimy: rzad. **eulogia**, rzad. **pobłogosławienie**.

Połączenia:

błogosławieństwo krzyżem, błogosławieństwo ręką, błogosławieństwo starca, błogosławieństwo trikironem i dikironem, kapłańskie błogosła-

wieństwo, otrzymać błogosławieństwo ojca duchowego, prosić o błogosławieństwo, przyjąć błogosławieństwo, złożyć ręce do błogosławieństwa;

błogosławieństwo monasteru

pot. → **dar** otrzymywany w → **monasterze**, będący wyrazem gościnności, miłosierdzia (posiłek, wsparcie materialne) lub troski o rozwój duchowy → **pielgrzymów** (np. → **ikona**, → **woda święcona**, olej z → **łampady**, literatura duchowa)`;

zjąć błogosławieństwo

pot. `przeprowadzić lub zakończyć cerkiewną procedurę → **unieważnienia małżeństwa`**;

3. *gr.* εὐλογία (ή), *cs.* БЛАГОСЛОВЕНІЕ, *ang.* blessing;
kan., antrop. `zezwoleńie na podjęcie określonego działania udzielane przez → **duchownego**, wyrażane słowem lub symbolicznym gestem`;

Połączenia:

błogosławieństwo igumena, błogosławieństwo na pielgrzymkę, błogosławieństwo na pisanie ikon, błogosławieństwo na wstąpienie do monasteru, błogosławieństwo starca, otrzymać błogosławieństwo ojca duchowego.

4. *gr.* εὐλογία (ή), εὐλόγησις (ή), *cs.* БЛАГОСЛОВЕНІЕ, *ang.* blessing;
liturg. → **modlitwa** połączona z symbolicznym gestem wykonywanym nad określonymi rzeczami materialnymi, stanowiąca prośbę o możliwość pożytecznego ich wykorzystania`;

Połączenia:

błogosławieństwo domu, błogosławieństwo pokarmów, błogosławieństwo pszenicy, błogosławieństwo ziół i traw;

błogosławieństwo chlebów *gr.* εὐλόγησις τῶν ἄρτων (ή), *cs.* БЛАГОСЛОВЕНІЕ ХЛѢБОВЪ, *ang.* Blessing of Bread, Blessing of the Loaves → **artoklazja**

5. *gr.* εὐλογία (ή), *cs.* БЛАГОСЛОВЕНІЕ, *ang.* blessing;
liturg. → **wezwanie** → **biskupa** lub → **prezbitera** połączone z czynieniem → **znaku krzyża**, przeżegnaniem się lub gestem skierowanym ku → **wiernym**, stanowiące element → **nabożeństwa`**;

Połączenia:

błogosławieństwo początkowe

liturg. → **wezwanie** wychwalające → **Boga** wygłaszane na początku → **nabożeństwa** przez → **biskupa** lub → **prezbitera`**;

błogosławieństwo końcowe → rozesłanie

6. *gr.* μακαρισμοί (οἱ), *cs.* блаже́нны, *ang.* Beatitudes;
liturg. `w l.mn.: fragment *Kazania na górze* z → **Ewangelii** Mateusza (Mt 5,3-12), śpiewany lub czytany podczas → **nabożeństw**, niekiedy uzupełniany → **wersetami** lub → **troparionami**`;

Synonimy: **dziewięć błogosławieństw**, *pot.* **błazenry**.

Połączenia:

śpiew błogosławieństw, tropariony błogosławieństw;

dziewięć błogosławieństw → **błogosławieństwo** *zn.* 6

błogosławiona

gr. εὐλογημένη (ή), μακάρια (ή), *cs.* блаже́нная, *ang.* blessed;

w skrócie: **błog.**;

hagiogr. `święta (→ **święty**) niebędąca → **mniszką**, prowadząca wyjątkowo pobożne życie, zgodnie z zasadami ewangelicznymi`;

Połączenia:

Błogosławiona Angelina Serbska.

błogosławioność

gr. Μακαριότης (ή), Μακαριότητα (ή), *cs.* блаже́нейший вла́дыка, *ang.* Most Blessed, Your/His Beatitude;

kan., ofic. `tytuł przysługujący niektórym → **patriarchom** i → **metropolitom** będącym zwierzchnikami → **Cerkwi autokefalicznych**`;

Połączenia:

Jego Błogosławioność Teofil, Patriarcha Świętego Miasta Jerozolimy i Całej Palestyny.

Uwagi: forma ceremonialna (gdy mówimy lub piszemy o patriarsze lub metropolicie): *Jego Błogosławioność*, zwrot bezpośredni: *Wasza Błogosławioność*.

błogosławiony

ang. blessed;

w skrócie: **błog.**;

1. *gr.* εὐλογημένος, *cs.* благосло́вѣнный, благосло́вѣнъ;
teol., liturg. `otoczony czią i szacunkiem`;

Połączenia:

błogosławiona Bogarodzica, błogosławiony Bóg, wielce błogosławiony metropolita.

2. *gr.* μακάριος, *cs.* блаже́нный, блаже́нъ;
liturg. `w najwyższym stopniu szczęśliwy`;

Połączenia:

błogosławieni cisi, błogosławiony mąż.

3. *gr.* μακάριος (ὁ), *cs.* блаже́нный, блаже́нъ;

hagiogr. → **święty** niebędący → **mnichem**, prowadzący wyjątkowo pobożne życie, zgodnie z zasadami ewangelicznymi`;

Połączenia:

akatyst do błogosławionego, Błogosławiony Nicetas.

Uwagi: w znaczeniach 1-2 termin *błogosławiony* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 3 termin *błogosławiony* funkcjonuje jako rzeczownik.

Bogarodzica

rzadziej Bogarodzica, *rzadziej* Bogorodzica;

gr. Θεοτόκος (ή), *cs.* богородица, богороди́тельница, *ang.* God-bearer, Theotokos; *prop., teol.* `Maria z Nazaretu jako ta, która urodziła → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Synonimy: **Matka Boża**, **Theotokos**, *rzad.* **Boża Rodzicielka**.

Połączenia:

ikona ku czci Bogarodzicy, Najświętsza Bogarodzica, Przenajświętsza Bogarodzica, modlić się do Bogarodzicy.

Uwagi: warianty *Bogarodzica* i *Bogurodzica* nie są tożsame semantycznie: *Bogarodzica* 'ta, która urodziła Boga' akcentuje macierzyństwo, a *Bogurodzica* 'ta, która urodziła Bogu' – służebność; najwcześniejsza nazwa, *Bogorodzica*, to kalka z języka cerkiewnosłowiańskiego.

bogobojność

gr. θεοσέβεια (ή), *cs.* благочѣтіє, *ang.* fear of God, piousness;

teol. `życie w poczuciu obecności → **Boga**`;

Połączenia:

katecheza o bogobojności.

bogoczłowieczeństwo

gr. θεανδρία (ή), *cs.* богочеловѣчество, *ang.* Godmanhood;

teol. `wynikające z → **unii hipostatycznej** współlistnienie dwóch → **natur** (boskiej i ludzkiej) w → **Jezusie** → **Chrystusie** przy zachowaniu ich właściwości`;

Połączenia:

bogoczłowieczeństwo Syna Marii, traktat o bogoczłowieczeństwie.

Bogoczłowiek

gr. Θεάνθρωπος (ὁ), *cs.* богочеловѣкъ, *ang.* God-Man;

teol. `wcielony → **Syn**, będący w pełni → **Bogiem** i w pełni → **człowiekiem**, jednoczący w sobie dwie → **natury**, → **wole** oraz działania bez podzielenia, bez zmiany, bez rozłączenia, bez zmieszania`;

Synonimy: **Bóg Wcielony**.

Połączenia:

homilia o Bogoczłowieku, ofiara Bogoczłowieka.

bogogłosnik

rzadziej bohogłosnik;

ang. Bogogłasnik;

muzyk. `zbiór → **pieśni paraliturgicznych**, → **modlitw** lub → **hymnów** wyrażających → **pobożność** ludową, nieprzeznaczony do wykorzystywania podczas → **na-bożeństw**`;

Synonimy: **śpiewnik cerkiewny**.

Połączenia:

chełmski bogogłasnik, pieśni bogogłasnika, wielkopostny bogogłasnik, śpiewać z bogogłasnika.

Uwagi: formy *bohohłasnik* i *bogogłasnik* niezalecane.

bogomilec

rzadziej bogomił;

gr. βογόμιλος (ó), *ang.* Bogomil;

teol., patr. `przedstawiciel → **bogomilizmu**`.

bogomilizm

rzadziej bogumilizm;

gr. βογομιλισμός (ó), *ang.* Bogomilism;

patr., teol. `→ **herezja** z X w. wprowadzająca do → **chrześcijaństwa** elementy wierzeń Bliskiego Wschodu, ukazująca → **Diabła** jako stwórcę świata, pierworodnego syna → **Boga** i brata → **Jezusa** → **Chrystusa**, odrzucająca → **misteria**, → **ikony** oraz hierarchiczną strukturę cerkiewną`;

Połączenia:

bułgarski bogomilizm.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *bogomilizmie*, wymowa: *bogomiliźmie*, *rzadziej bogomilizmie*.

bogomił → bogomilec

bogonatchniony

gr. θεόπνευστος, *cs.* боговдохновенный, *ang.* God-inspired;

teol. `utworzony albo działający z inspiracji Bożej`;

Połączenia:

bogonatchnione Pismo Święte, bogonatchniony prorok.

bogonośność → teoforyczność

bogoojciec

gr. θεοπάτωρ (ó), *cs.* боготѣцъ, *ang.* ancestor of God;

hagiogr., liturg. `→ **święty** → **sprawiedliwy** Joachim, ojciec → **Bogarodzicy**, lub → **prorok** Dawid jako przodkowie → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Połączenia:

bogoojcowie Joachim i Anna, dzień pamięci bogoojców.

bogopoznanie

gr. θεογνωσία (ή), *cs.* богοпознání, *ang.* Theognosis;
teol. `częściowa wiedza o → **Bogu** zdobywana w wyniku → **objawienia`**;
Synonimy: **poznanie Boga**, **teognozja**, **gnoza**, *rzad.* **epignozja**.

Połączenia:

bogopoznanie na podstawie Pisma Świętego, bogopoznanie wynikające z praw przyrody.

Bogorodzica → Bogarodzica

bogorodziczen [wym. bogorodziczen],

gr. θεοτοκίον (τὸ), *cs.* богорóдиченъ, *ang.* Theotokion;
prop., muzyk. `→ **troparion** ku czci → **Bogarodzicy`**;
Synonimy: *rzad.* **teotokion**.

Połączenia:

bogorodziczen kanonu, pierwszy bogorodziczen tonu, śpiewać bogorodziczen.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *bogorodziczen, bogorodziczna, bogorodzicznowi, bogorodziczen, bogorodzicznem, bogorodzicznie*; w l.mn.: *bogorodziczny, bogorodzicznów, bogorodzicznom, bogorodziczny, bogorodzicznami, bogorodzicznach*.

bogorodziczny

gr. τῆς Θεοτόκου, *cs.* богорóдичный, *ang.* bohorodichnyj, of the Theotokos;
liturg., pot. `odnoszący się do → **Bogarodzicy`**;

Połączenia:

kanon bogorodziczny, święto bogorodziczne, tropariony bogorodziczne.

Uwagi: odmiana: *bogorodziczny, bogorodzicznego, bogorodzicznemu, bogorodziczny, bogorodzicznym, bogorodzicznym*; z uwagi na kontekst teologiczny termin *maryjny* nie jest zalecany.

bogumilizm → bogomilizm

Bogurodzica rzadziej Bogorodzica → Bogarodzica

bohohłasnik → bogogłasnik

bojaźń

Połączenia:

bojaźń Boża *gr.* φόβος Θεοῦ (ὁ), *cs.* стра́хъ бóжій, *ang.* fear of God → **po-bożność zn. 2**

boskość

gr. θεότης (ή), θεότητα (ή), *cs.* божествò, *ang.* Divinity;
teol. `→ **natura Boża`**;

Połączenia:

boskość Chrystusa, udział w boskości.

bożek → idol

bóg

gr. θεός (ὁ), cs. бѡгъ, ang. God;

1. *teol.* `jedyne twórcy świata widzialnego i niewidzialnego, niemający początku, odwieczny, niestworzony i niepoznawalny według → **natury**, poznawalny zaś według → **łaski**, który objawił się jako → **Przenajświętsza Trójca**`;

Połączenia:

Bóg Abrahama, Bóg starotestamentowy;

Bóg Ojciec gr. Θεὸς Πατήρ (ὁ), cs. бѡгъ Ѡтѣцъ, ang. God the Father → **ojciec zn. 1**

Bóg Słowo gr. Θεὸς Λόγος (ὁ), cs. бѡгъ слово, ang. God the Word → **syn zn. 1**

Bóg Syn gr. Θεὸς Υἱός (ὁ), cs. бѡгъ сынъ, ang. God the Son → **syn zn. 1**

Bóg Wcielony gr. Θεὸς σεσαρκωμένος (ὁ), cs. бѡгъ воплощенный, ang. God Incarnate → **Bogoczłowiek**

Uwagi: termin *bóg* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. *teol.* `zjawisko lub → **byt** będące przedmiotem → **kultu** politeistycznego, w → **teologii** chrześcijańskiej najczęściej utożsamiane z → **diabłem**`;

Synonimy: rzad. **bóstwo**.

Połączenia:

bóg świata podziemnego, posągi bogów egipskich, składać ofiary bogom.

bóstwo

1. gr. θεότητα (ἡ), cs. бѡгъ, ang. deity → **bóg zn. 2**

2. → **boskość**

bractwo

gr. ἀδελφότητα (ἡ), ang. brotherhood, fellowship;

1. *kan., pot.* `zrzeczenie → **świeckich** działające na rzecz → **Cerkwi**`;

Połączenia:

bractwo cerkiewne, Bractwo Młodzieży Prawosławnej, bractwo parafialne, Bractwo św. św. Cyryla i Metodego, wakacje z bractwem.

2. *kan.* `ogół → **mnichów** we → **wspólnocie monastycznej**`;

Synonimy: daw. **brać**.

Połączenia:

bractwo monasterskie, zmiana monasteru przez bractwo.

Połączenia:

decyzja bractwa, zostać członkiem bractwa.

brać gr. ἀδελφότητα (ή), cs. брѣтѣ, ang. brotherhood, brethren → **bractwo** *zn. 2*

Uwagi: termin (*ta*) *brać* występuje tylko w l.poj.

brama

Połączenia:

brama cerkiewna

gr. πόρτα τῆς ἐκκλησίας (ή), ἐκκλησιαστική πόρτα (ή), cs. цѣркѡвнѣа брѣтѣ, ang. church gate;

1. *archit.* `wejście na → **dziedziniec** cerkiewny`;

2. → **drzwi zachodnie**

3. → **wielkie drzwi**

Synonimy: rzad. brama świątyni.

brama świątyni → **brama cerkiewna**

królewska brama

1. → **święte drzwi**

2. → **królewskie drzwi** *zn. 2*

piękna brama

1. → **święte drzwi**

2. → **drzwi zachodnie**

święta brama → **święte drzwi**

wielka brama → **wielkie drzwi**

brat

gr. ἀδελφός (ό), cs. брѣтѣ, ang. brother;

1. *kan.* `członek → **wspólnoty monastycznej**`;

Połączenia:

brat Andrzej z monasteru w Jabłecznej.

2. *bibl., ofic.* `tradycyjny zwrot używany w odniesieniu do → **chrześcijan**`;

Połączenia:

bracia i siostry, brat w Chrystusie, umiłowany bracie.

3. *ofic.* `członek → **bractwa** cerkiewnego`;

Synonimy: pot. **bratczyk**.

Połączenia:

Brat Boży → **Brat Pański**

Brat Pański

gr. ἀδελφός τοῦ θεοῦ (ό), cs. брѣтѣ госпóдени, ang. Brother of the Lord;

hagiogr. ` → **apostoł** Jakub, pierwszy → **biskup** Jerozolimy, → **syn** → **sprawiedliwego** Józefa`;

Synonimy: *rzad.* **Brat Boży**.

Połączenia:

apostoł Jakub Brat Pański.

bratczyca → **siostra zn. 3**

Uwagi: w l.mn.: *bratczyce*.

bratczyk → **brat zn. 3**

Uwagi: w l.mn.: *bratczycy*.

budziciel → **epistomonarch**

byt

gr: ὄν (τὸ), *ang.* Being, existence;

teol. `to, co istnieje`;

Połączenia:

byt duchowy, byt stworzony, byt ziemski, nauka o bytach.

C

całun

1. *gr.* σάβανον (τὸ), νεκρικὸ σεντόνι (τὸ), *cs.* ἑλβανη, покрывало, *ang.* burial shroud, savanon;
liturg. `prostokątny płat materiału w kolorze białym, z nadrukowanymi lub wyszytymi tekstami → **modlitw** oraz przedstawieniami → **krzyża** i → **zmarłych-wstania Pańskiego**, używany do owinięcia lub przykrycia zmarłego bądź też wkładany do jego trumny`;
Synonimy: **całun pogrzebowy**, *rzad.* **szata grzebalna**, *rzad.* **szata pogrzebowa**, *pot.* **pokrywało**.

2. → **płaszczanica**

Połączenia:

całun pogrzebowy → **całun zn. 1**

cela

gr. κελί (τὸ), κελλί (τὸ), κελλίον (τὸ), *cs.* κέλια, *ang.* cel;
archit. `oddzielny pokój → **mnicha** lub → **mniszki** w → **monasterze** lub → **skicie**; we wczesnym → **chrześcijaństwie** także inne pomieszczenie, w którym mieszkali mnich lub mniszka (np. szałas, jaskinia itp.)`;
Synonimy: **keliia**, *rzad.* **keliia**.
Połączenia:

cela monasterska, cela starca, cele mnisze, modlić się w celi.

celebra → **sprawowanie**

celebracja → **sprawowanie**

celebrans → **sprawujący zn. 2**

celebrowanie → **sprawowanie**

celibat

gr. ἀγαμία (ῆ), *cs.* безбрачїє, *ang.* celibacy;

1. *kan., ofic.* `niezawieranie → **małżeństwa**; w → **Cerkwi** są do tego zobowiązani → **biskupi**, → **mnisi** oraz → **mniszki**`;

2. *pot.* `powstrzymywanie się od współżycia cielesnego`;

Synonimy: *rzad.* **agamia**, *rzad.* **beżzenność**, *rzad.* **beżżeństwo**.

Połączenia:

naruszenie celibatu, życie w celibacie.

celibatariusz

gr: ἄγαμος κληρικός (ὁ), *cs.* безбрачный, *ang.* celibate;

kan., ofic. `→ **diakon** lub → **prezbiter** pozostający w → **celibacie** i niebędący → **mnichem**`;

Synonimy: *pot.* **celibatnik**.

celibatnik → celibatariusz

cenobia

rzadziej cenobium;

gr: κοινόβιο (τὸ), *cs.* кѣнобіа, ѿцежѣтельный монастырь, *ang.* cenobium;

kan., ofic. `→ **wspólnota monastyczna**, w której → **mnisi** wspólnie uczęszczają na → **nabożeństwa**, razem jadają posiłki, nie otrzymują wynagrodzenia za swoją pracę i wybierają spośród siebie → **igumena**, będącego ich → **ojcem duchowym**`;

Połączenia:

cenobie Świętej Góry Athos, życie w cenobii.

cenobiarcha

gr: κοινοβιάρχης (ὁ), *cs.* кѣнобіаρχъ, *ang.* cenobiarch;

1. *rzad., kan.* `→ **mnich**, który założył → **cenobię** lub dokonał zmiany formy organizacji życia w istniejącej → **wspólnocie monastycznej** z idiorytmicznej na cenobityczną`;

Połączenia:

cenobiarcha Wielkiej Ławry.

2. *hagiogr.* `→ **święty** będący przełożonym wielu → **cenobii**`;

Połączenia:

św. Teodozjusz Cenobiarcha.

cenobita

gr: κοινοβιακὸς μοναχὸς (ὁ), *cs.* кѣнобітѣ, *ang.* cenobite;

kan. `→ **mnich** żyjący w → **cenobii**`;

Połączenia:

spór cenobitów z anachoretami, wykształcony cenobita.

cenobityzm

gr: κοινοβιακὸν σύστημα (τὸ), κοινοβιακὸς μοναχισμὸς (ὁ), *cs.* кѣнобіа, *ang.* cenobitic monasticism, cenobitism;

kan. `forma organizacji → **monastycyzmu**, zapoczątkowana w IV w. w Egipcie,

zgodnie z którą → **mnisi** wspólnie uczęszczają na → **nabożeństwa**, razem jadają posiłki, nie otrzymują wynagrodzenia za swoją pracę i wybierają spośród siebie → **igumena**, będącego ich → **ojcem duchowym**;

Synonimy: **życie wspólnotowe**.

Połączenia:

odrodzenie cenobityzmu, starożytny cenobityzm, traktat o cenobityzmie.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *cenobityzmie*, wymowa: *cenobityźmie*, rzadziej *cenobityzmie*.

cenobium → **cenobia**

cerkiew

gr. ἐκκλησία (ή), *cs.* църковь, *ang.* church;

1. *ang.* Orthodox Church;

prop., *teol.*, *kan.*, *ofic.* `bosko-ludzki organizm, którego głową jest → **Jezus** → **Chrystus**, a ciałem wspólnota → **aniołów** i ochrzczonych → **ludzi** zjednoczonych → **wiarą** w → **Boga** oraz → **misterium Eucharystii**;

Synonimy: **Cerkiew prawosławna**, **Kościół prawosławny**, **Kościół**, *pot.* **Kościół wschodni**, **Prawosławie**, *rzad.* **Ciało Chrystusa**, *rzad.* **Ciało Chrystusowe**, *rzad.* **Eklezja**, *rzad.* **Ortodoksja**.

Połączenia:

święta Cerkiew, należeć do Cerkwi, odłączyć się od Cerkwi, pojednać się z Cerkwią;

Cerkiew autokefaliczna

gr. αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία (ή), αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία (ή), *ang.* autocephalous Orthodox Church;

kan. ` → **Cerkiew lokalna** posiadająca status → **autokefalii**, niezależna administracyjnie, hierarchicznie i terytorialnie, stanowiąca część → **Cerkwi powszechnej**;

Synonimy: **Kościół autokefaliczny**.

Cerkiew autonomiczna

gr. αὐτόνομη Ἐκκλησία (ή), *ang.* autonomous Orthodox Church;

kan. `częściowo niezależna → **Cerkiew lokalna**, podporządkowana kanonicznie → **Cerkwi matce** w stopniu określonym w statucie; podległość dotyczy m.in. wyboru bądź akceptacji wyboru → **zwierzchnika Cerkwi** i prawa apelacji, a wyraża się poprzez liturgiczne wspominanie imienia zwierzchnika Cerkwi matki podczas → **nabożeństw** oraz poprzez otrzymywanie od niej → **mirry**;

Synonimy: **Kościół autonomiczny**.

Cerkiew kiriarchalna → **Cerkiew matka**

Cerkiew lokalna

gr: τοπική Ἐκκλησία (ή), ang. local Orthodox Church;

teol., kan. `część → **Cerkwi powszechnej** wyodrębniona na podstawie kryteriów administracyjnych, kanonicznych lub organizacyjnych`;

Synonimy: **Kościół lokalny**.

Cerkiew matka

gr: Μητήρ Ἐκκλησία (ή), ang. Mother Church;

1. kan. `→ **Cerkiew autokefaliczna** sprawująca kanoniczną opiekę nad podległą jej autonomiczną jednostką terytorialną (→ **Cerkwią autonomiczną**, rzadziej → **diecezją** lub **provincją**)`;

2. kan. `→ **Cerkiew lokalna**, z której → **jurysdykcji** wyodrębniono → **Cerkiew autokefaliczną**; honorowe wskazanie na historyczne źródło samodzielności nowej → **autokefalii**`;

Synonimy: rzad. **Cerkiew kiriarchalna**, rzad. **Kościół kiriarchalny**, rzad. **Kościół matka**.

Cerkiew niebiańska → Cerkiew niewidzialna

Cerkiew niewidzialna

gr: ἀόρατη Ἐκκλησία (ή), cs. цѣрковь невидима, ang. Church invisible;

teol. `część → **Cerkwi**, którą stanowią: → **Jezus** → **Chrystus**, → **aniołowie** oraz zmarli → **święci**`;

Synonimy: **Cerkiew niebiańska**.

Uwagi: termin **Cerkiew niewidzialna** najczęściej występuje w tekstach teologicznych.

Cerkiew powszechna

gr: καθολική Ἐκκλησία (ή), cs. вселѣнная цѣрковь, καϑολίκεα, цѣрковь, ang. universal Church, Catholic Church;

prop., teol., kan., ofic. `wszystkie → **Cerkwie lokalne** pozostające ze sobą w → **łączy eucharystycznej**`;

Synonimy: **Kościół powszechny**, rzad. **Kościół katolicki**.

Cerkiew prawosławna gr: Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία (ή), cs. православная цѣрковь, ang. Orthodox church → **cerkiew zn. 1**

Cerkiew widzialna

gr: ὁρατή Ἐκκλησία (ή), cs. вѣдима цѣрковь, ang. visible Church;

teol. `część → **Cerkwi** obejmująca → **wiernych** żyjących obecnie na ziemi`;

Synonimy: **Cerkiew ziemna**.

Uwagi: termin **Cerkiew widzialna** najczęściej występuje w tekstach teologicznych.

Cerkiew ziemska gr. ἐπίγεια Ἐκκλησία (ή), cs. **ЗЕМНÁА** цѣрковь, ang. earthly Church → **Cerkiew widzialna**

mała Cerkiew → **cerkiew domowa zn. 2**

Uwagi: termin *cerkiew* w zn. 1 zapisujemy wielką literą; rozróżnienie między terminami *Cerkiew* (głównie w odniesieniu do Cerkwi prawosławnej) a *Kościół* (głównie w odniesieniu do Kościoła rzymskiego) jest specyficzne dla języków dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i obecnie współcześnie również w językach czeskim i słowackim; w pozostałych językach europejskich funkcjonuje tylko jedno słowo (np. ang. Church, niem. Kirche, fr. Église); ze względu na pochodzenie terminu (gr. Ἐκκλησία) i rodzaj gramatyczny greckiego źródłosłowu postuluje się używanie terminu *Cerkiew*.

2. ang. Orthodox church;

archit. `oświęcony budynek bądź wydzielone miejsce w budynku przeznaczone do sprawowania → **nabożeństw** i → **misteriów**`;

Synonimy: **świątynia**, **dom Boży**, *rzad.* **dom Pański**.

Połączenia:

drewniana **cerkiew**, **cerkwie** Podlasia, być w **cerkwi**;

cerkiew filialna

ang. branch church;

archit., kan. `→ **cerkiew** należąca do niesamodzielnej → **parafii** (→ **filii**)`;

cerkiew katedralna → **katedra zn. 1**

3. → **nawa główna**

Połączenia:

cerkiew domowa

gr. κατ' οἶκον Ἐκκλησία (ή), ang. home church;

1. cs. **цѣрквица**;

archit. `→ **cerkiew** znajdująca się wewnątrz budynku (np. uczelni, domu biskupiego)`;

2. cs. **домáшная цѣрковь**;

bibl. `rodzina chrześcijańska jako najmniejsza wspólnota → **wiernych**; określenie pierwszy raz użyte przez → **apostola** Pawła (1 Kor 16,19; Rz 16,4)`;

Synonimy: **mała Cerkiew**.

Uwagi: termin *cerkiew domowa* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Cerkiew katakumbowa

ang. Catacomb Church;

1. gr. Ἐκκλησία τῶν Κατακομβῶν (ή), κατακομβική Ἐκκλησία (ή);

pot. `wspólnota, która nie uznaje oficjalnej → **hierarchii** cerkiewnej (znajduje się w → **schizmie**)`;

Uwagi: termin *Cerkiew katakumbowa* w zn. 1 używany głównie w stosunku do niekanonicznych wspólnot na terenie Grecji i byłego ZSRR.

2. *archit.* ` → **cerkiew** znajdująca się w → **katakumbach**`;

Uwagi: termin *Cerkiew katakumbowa* w zn. 2 zapisujemy małymi literami.

Wielka Cerkiew

gr. Μεγάλη Ἐκκλησία (ή), *ang.* Great Church;

1. *daw., archit.* ` → **cerkiew** Hagia Sofia w Konstantynopolu`;

Synonimy: rzad. **Wielki Kościół**.

2. *kan.* ` → **Patriarchat** Konstantynopoliński`.

cerkiewszczyzna

1. *daw., archit.* `ziemie będące własnością → **parafii**`;

Połączenia:

odebranie cerkiewszczyzny, nabyć cerkiewszczyznę.

2. → **język cerkiewnosłowiański**

3. → **język staro-cerkiewno-słowiański**

cerkwisko

archit. `miejsce pozostałe po dawnej, nieistniejącej już → **cerkwi**`;

Połączenia:

cerkwisko z cmentarzem, stare cerkwisko.

cezaropapizm

gr. καισαροπαπισμός (ὁ), *ang.* caesaropapism;

kan. `ingerowanie władz świeckich w administrację cerkiewną, → **kanony** i → **praktykę liturgiczną**, szczególnie obecne w VI w. w Bizancjum, a także w XVIII-XIX w. w Rosji`;

Połączenia:

zwalczanie cezaropapizmu.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *cezaropapizmie*, wymowa: *cezaropapiźmie*, rzadziej *cezaropapizmie*.

chairetyzm [wym. chajretyzm] → chajretyzm

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *chairetyzmie*, wymowa: *chajretyźmie*, rzadziej *chajretyzmie*.

chajretyzm

rzadziej chairetyzm [wym. chajretyzm];

gr. χαίρετισμός (ὁ), *ang.* Chairetismos, Salutation;

rzad., muzyk. `wers będący częścią → **ikosu**, rozpoczynający się od słowa *Raduj się* (w innych tłumaczeniach: *Ciesz się*, *Witaj* lub *Bądź pozdrowiony*), wychwalający adresata → **akatystu**`;

Uwagi: termin *chajretyzm* występuje zwykle w l.mn.; postać miejscownika l.poj.: *chajretyzmie*, wymowa: *chajretyźmie*, rzadziej *chajretyzmie*.

chartofilaks

rzadziej chartofylaks;

gr. χαρτοφύλαξ (ὁ), cs. χαρτοφύλακισ, ang. Chartophylax;

daw., kan. `w okresie bizantyjskim: stanowisko cerkiewne osoby odpowiedzialnej za dokumenty i archiwa → **diecezji**, → **metropolii** lub rzadziej → **monasteru**`;

Połączenia:

wielki chartofilaks

gr. μέγας χαρτοφύλαξ (ὁ), ang. great chartophylax;

daw., kan. `w okresie bizantyjskim: jeden z sześciu → **archontów**, urzędnik → **patriarchy** Konstantynopola, najczęściej wybierany spośród → **diakonów**, pełniący obowiązki osobistego sekretarza patriarchy, odpowiadający za archiwum → **katedry**, dokumenty notarialne, rozstrzygnięcia dyscyplinarnych sporów → **duchowieństwa** i kanoniczne decyzje dotyczące → **małżeństw**`.

chartofylaks → chartofilaks

charyzma ang. charism → **dar zn. 2**

charyzmat rzadziej charyzma gr. χάρισμα (τὸ), cs. дарованіє, ang. charisma → **dar zn. 2**

charyzmatyk

gr. χαρισματικός (ὁ), χαρισματούχος (ὁ), ang. charismatic;

1. antrop., teol. `→ **człowiek** obdarzony → **łaską**`;

Połączenia:

modlitwa charyzmatyka, pokorny charyzmatyk.

2. daw., rzad., kan., bibl. `w epoce wczesnochrześcijańskiej: → **wierny** obdarzony jednym z → **darów**: prorokowania, nauczania lub czynienia → **cudów**`;

Połączenia:

charyzmatyk pierwszych wieków, posługa charyzmatyka.

chciwość

gr. φιλαργυρία (ή), cs. ѹբєροлїѡєіє, ang. greed;

teol., antrop. `jedna z → **namiętności**, przejawiająca się niepohamowanym pragnieniem posiadania dóbr materialnych`;

Połączenia:

nienasycona chciwość, kierować się chciwością, ulec chciwości.

cherub → cherubin

Uwagi: odmiana w l.poj.: cherub, cheruba, cherubowi, cheruba, cherubem, cherubie; w l.mn.: cherubi lub cherubowie, lub cheruby, cherubów, cherubom, cherubów lub cheruby, cherubami, cherubach.

cherubikon

rzadziej cheruwikon;

gr. χερουβικόν (τὸ), *cs.* черубимикал пѣнь, черубимикал, *ang.* Cherubikon;

1. *muzyk.* → **pieśń** śpiewana podczas → **wielkiego wejścia**; we współczesnej → **praktyce liturgicznej** występująca w czterech wariantach: *Przyjmij mnie dzisiaj, Synu Boży...* w → **Wielki Czwartek**, *Niechaj milczy wszelkie ciało...* w → **Wielką Sobotę**, *Teraz moce niebios...* na → **Liturgii Uprzednio Uświęconych Darów** oraz *My, którzy cherubinów...* podczas pozostałych → **liturgii roku liturgicznego**;

Połączenia:

cherubikon Wielkiego Czwartku, cherubikon Wielkiej Soboty.

2. *muzyk., pot.* → **pieśń** *My, którzy cherubinów...* śpiewana w czasie → **wielkiego wejścia** podczas większości → **liturgii** w roku;

Synonimy: **hymn cherubinów, pieśń cherubinów.**

Połączenia:

nuty cherubikonu, śpiew cherubikonu.

cherubin

rzadziej cherub;

cs. черубимъ;

1. *gr.* χερουβείμ (τὸ), χερουβίμ (τὰ), *ang.* Cherub;
bibl. → **anioł** opisany m.in. w Księdze Rodzaju (Rdz 3,24) jako strzegący rajskiego drzewa życia, w ikonografii przedstawiany najczęściej z czterema skrzydłami;

Połączenia:

ognisty miecz cherubina.

2. *gr.* Χερουβείμ (τὰ), Χερουβίμ (τὰ), *ang.* Cherubim;
teol., bibl. → w l.mn.: nazwa jednego z → **chórów anielskich**;

Połączenia:

czcigodniejsza od cherubinów.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *cherubin, cherubina, cherubinowi, cherubina, cherubinem, cherubinie*; w l.mn.: *cherubini lub cherubiny (rzadziej cherubinowie), cherubinów, cherubinom, cherubinów (rzadziej cherubiny), cherubinami, cherubinach.*

cheruwikon → cherubikon

chiliaizm → chiliazm

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *chiliaizmie*, wymowa: *chiliaizmie*, *rzadziej chiliaizmie.*

chiliazm

rzadziej chiliaizm;

gr. χιλιασμός (ὁ), *ang.* chiliasm;

patr. `pogląd oparty na dosłownej interpretacji Apokalipsy św. Jana (Ap 20,1-7) i → **wierze** w bliskie nadejście lub wypełnianie się tysiącletniego → **królestwa Bożego**, osądzony przez → **Cerkiew** na → **soborze powszechnym** w 381 roku`;

Synonimy: rzad. **millenaryzm**.

Połączenia:

być zwolennikiem chiliazmu.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *chiliazmie*, wymowa: *chiliaźmie*, rzadziej *chiliazmie*.

chironomia

gr. χειρονομία (ή), *ang.* chironomy;

muzyk. `sposób dyrygowania → **chórem** za pomocą specjalnych gestów rąk i palców dłoni`.

chirotesja

rzadziej chirotezja;

gr. χειροθεσία (ή), *cs.* χείροθεσία, ρυκοβολοζοζένιε, *ang.* cheirothesia;

liturg. `→ **obrzęd**, w którym poprzez → **modlitwę** i nałożenie rąk → **biskupa** (w → **monasterze** męskim może to być → **igumen**) ustanawia się → **duchowieństwo niższe**`;

Połączenia:

chirotesja lektorska, chirotesja psalmisty, chirotesja subdiakońska, sprawować chirotesję.

Uwagi: nie mylić z *chirotonią*; połączenie *chirotesja na lektora* niezalecane, lepiej: *chirotesja lektorska*.

chirotezja → chirotesja

chirotonia

gr. χειροτονία (ή), *cs.* ρυκοποζοζένιε, χηροτονία, *ang.* cheirotonia, laying on of hands;

1. → **misterium kapłaństwa**

Połączenia:

chirotonia biskupia, chirotonia kapłańska, chirotonie diakońskie, udzielić chirotonii.

2. *liturg.* `nałożenie rąk → **biskupa** na głowę → **stawlenika** podczas → **misterium kapłaństwa**`;

Uwagi: nie mylić z *chirotesją*.

chiton

gr. χιτώνας (ό), χιτών (ό), *cs.* χιτώνη, ρήζα, *ang.* chiton;

1. *ikon.* `spodnie odzienie → **Jezusa** → **Chrystusa**, w formie długiej tuniki (najczęściej przepasanej w talii sznurem), z której wywodzi się → **podriasnik**`;

Połączenia:

biały chiton, kolor chitonu, tkany chiton.

2. → **katasarka**

chleb

Połączenia:

chleb artoklazji → **chlebiec**

chleb eucharystyczny

gr: ἄρτος τῆς Θείας Εὐχαριστίας (ὁ), *ang.* eucharistic bread;

liturg. `wycięta na kształt sześcianu częśćka → **prosforę**, umieszczana podczas → **proskomidii** na → **diskosie**, a podczas → **anafory** przemieniana w prawdziwe → **Ciało** → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Synonimy: *ofic.* **święty chleb**, *pot.* **agniec**, *rzad.*, *pot.* **baranek**, *daw.*, *rzad.* **amnos**.

Uwagi: gdy mowa o *chlebie eucharystycznym* przemienionym w Ciało Chrystusa, wszystkie człony terminu zapisujemy wielką literą; termin *święty chleb* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

chleb ofiarny

gr: ἄρτος τῆς προθέσεως (ὁ), *cs.* **хлѣбъ предложе́нїа**, *ang.* showbread, shewbread;

1. *bibl.* `chleb ofiarowywany w → **świątyni** jerozolimskiej zgodnie z prawem starotestamentowym`;

Synonimy: *daw.*, *rzad.* **chleb pokładny**.

2. → **prosfora zn. 1**

chleb paschalny → **artos**

chleb pokładny *ang.* showbread, presence bread → **chleb ofiarny zn. 1**

Chleb Życia

gr: ἄρτος τῆς Ζωῆς (ὁ), *cs.* **хлѣбъ жи́зни**, *ang.* Bread of Life;

bibl. `→ **Jezus** → **Chrystus** jako → **ofiara** eucharystyczna`;

święty chleb *gr:* ἅγιος ἄρτος (ὁ), *ang.* Holy Bread → **chleb eucharystyczny**

Uwagi: gdy mowa o *świętym chlebie* przemienionym w Ciało Chrystusa, wszystkie człony terminu zapisujemy wielką literą; termin *święty chleb* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

chlebiec

gr: ἄρτος (ὁ), ἄρτος τῆς ἀρτοκλασίας (ὁ), *cs.* **хлѣбецъ**, *ang.* bread, loaf of bread;

liturg., *pot.* `chleb błogosławiony podczas → **artoklazji**`;

Synonimy: *rzad.* **chleb artoklazji**.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *chlebiec, chlebca, chlebcowi, chlebiec, chlebce, chlebcu*; w l.mn.: *chlebce, chlebców, chlebcom, chlebce, chlebcami, chlebcach*.

chorągiew

gr. λάβαρον (τὸ), *cs.* хорѣ҃гѣ, *ang.* processional banner, gonfalon;

liturg. `bogato zdobiony płat materiału, rzadziej płat blachy, najczęściej w kształcie prostokąta, zawierający po obu stronach wizerunki → **Jezusa** → **Chrystusa**, → **Bo-garodnicy** lub → **świętych**, osadzony na drzewcu za pomocą poprzecznego drążka lub belki, używany podczas → **procesji**`;

Połączenia:

chorągiew cerkiewna, nieść chorągiew, trzymać chorągwie.

chorbiskup → chorepiskop

chorepiskop [wym. chor-episkop],

rzadziej chorbiskup;

gr. χορεπίσκοπος (ὁ), *cs.* хорепі́скопъ, *ang.* chorepiscopus, chorbishop;

daw., kan. `→ **biskup** pomocniczy, rzadziej → **prezbiter**, najczęściej posługujący w mniejszej miejscowości na terenie podległym biskupowi diecezjalnemu, pozbawiony prawa samodzielnego zarządzania oraz udzielania → **misterium kapłaństwa**`;

Połączenia:

obowiązki chorepiskopów, posługa chorepiskopa, wyświęcić chorepiskopa.

Uwagi: nie mylić z *biskupem wikariuszem*; odmiana w l.mn.: *chorepiskopi, chorepiskopów, chorepiskopom, chorepiskopów, chorepiskopami, chorepiskopach*.

choros

gr. χορὸς πολυελαίου (ὁ), *ang.* choros;

liturg. `jednopoziomowy wiszący → **świecznik** w kształcie kręgu, umieszczany najczęściej pod kopułą → **nawy głównej**, charakterystyczny zwłaszcza dla tradycji greckiej i → **monasterów** Świętej Góry Athos`;

Połączenia:

ozdobny choros, zawiesić choros.

Uwagi: nie mylić z *horosem*.

chozewita

gr. χοζεβίτης (ὁ), *cs.* хорзеві́тъ, *ang.* Chozebite;

hagiogr. `→ **mnich** związany z → **monasterem** → **świętego** → **wielkomęczennika** Jerzego w Palestynie na urwisku Wadi Qelt`;

Połączenia:

święty wielkomęczennik Jerzy Chozewita.

chór

cs. хоръ, *ang.* choir;

1. *gr.* χορός (ὁ), χορωδία (ή), *cs.* пѣвцы, лѣкъ;

liturg. `grupa → **wiernych**, którzy podczas → **nabożeństw** śpiewają → **pieśni** liturgiczne i w imieniu całego zgromadzonego → **ludu** odpowiadają na modlitewne → **wezwania** → **duchownego**`;

Synonimy: daw. **kliros**.

Połączenia:

chór dziecięcy, chór parafialny, próba chóru, śpiewać w chórze, śpiewać z chórem.

2. *gr.* χορωδία (ή), ψαλτήρι (τò), *cs.* κλήροϋ;

archit. `miejsca na obu krańcach → **solei** lub wydzielona część → **nawy głównej**, gdzie podczas → **nabożeństw** śpiewają → **chórzysci**`;

Synonimy: **kliros**.

Połączenia:

lewy chór, prawy chór, pójść na chór.

3. *gr.* χορός (ò), *cs.* лѣкx;

rzad., liturg. `określona grupa → **istot** oddających → **chwałę** → **Bogu**`;

Synonimy: **zastęp**.

Połączenia:

chór archanielski, chór męczenników;

chór anielski

gr. ἀγγελικὸς χορός (ò), *cs.* ἄγγελικὴ χορῶν, ἄγγελικὸς χοροστάσις, ἄγγελικὴ λήκx, *ang.* Angelic Choir;

1. *teol., bibl.* `jedna z dziewięciu grup w → **hierarchii anielskiej**: → **serafiny**, → **cherubiny**, → **trony**, → **panowania**, → **moce**, → **potęgi**, → **zwierzchności**, → **archaniołowie** i → **aniołowie**`;

2. *teol., bibl.* `w l.mn.: ogół → **aniołów**`;

Synonimy: **moce bezcielesne**, *rzad.* **moce niebiańskie**, *rzad.* **moce niebieskie**.

Synonimy: *rzad.* **poczet anielski**, *rzad.* **zastęp anielski**.

chór świętych

gr. χορὸς τῶν ἁγίων (ò), *cs.* лѣкx свѣтѣх;

hagiogr. `określona grupa lub ogół → **świętych**`;

Synonimy: *rzad.* **poczet świętych**, *rzad.* **zastęp świętych**.

chórzysta

gr. χορωδός (ò), ψάλτης (ò), *cs.* пѣвѣцx, *ang.* choir chanter;

muzyk. `→ **wierny** śpiewający w → **chórze** cerkiewnym`.

chrystianizm → chrześcijaństwo

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *chrystianizmie*, wymowa: *chrystianiźmie*, *rzadziej chrystianizmie*.

chrystocentryzm

gr. χριστοκεντρική ἀνθρωπολογία (ή), *ang.* Christocentrism;

teol. `umiejscowienie → Jezusa → Chrystusa, → Bogoczłowieka, w centrum → życia duchowego oraz w nauczaniu → Cerkwi`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *chrystocentryzmie*, wymowa: *chrystocentryźmie*, rzadziej *chrystocentryzmie*.

chrystogram

gr. χριστόγραμμα (τò), *ang.* Christogram;

teol. `monogram symbolizujący → Jezusa → Chrystusa, najczęściej złożony z dwóch greckich liter: I (iota) i X (chi) lub X (chi) i P (rho)`;

Połączenia:

forma chrystogramu, odczytać chrystogram, posługiwać się chrystogramem.

chrystologia

gr. χριστολογία (ή), *ang.* Christology;

teol. `dział → teologii zajmujący się nauką o → Jezusie → Chrystusie`;

Połączenia:

chrystologia wczesnochrześcijańska, elementy chrystologii, współczesna chrystologia.

Chrystus

gr. Χριστός (ò), *cs.* χρίστος, *ang.* Christ;

teol., bibl. `→ Jezus, wcielony → Syn, który dokonał → dzieła zbawienia; zapowiadany przez → Boga w → prorocत्वach i oczekiwany przez → naród wybrany potomek króla Dawida`;

Synonimy: Mesjasz, Pomazaniec, Syn Człowieczy.

Połączenia:

bracia w Chrystusie, ikona Chrystusa Pantokratora, uczniowie Chrystusa;

Chrystus w majestacie

gr. Χριστὸς ἐν θρονῷ (ò), Χριστὸς ἐν δόξᾳ (ò), *cs.* πᾶσις ἐκ ἰμάλας, *ang.* Christ in Majesty, Christ in Glory, Christ Enthroned;

ikon. `wizerunek → Jezusa → Chrystusa siedzącego na tronie w otoczeniu → hierarchii anielskiej; rozbudowany wariant → ikony → Pantokratora`;

Chrystus zmartwychwstał!

gr. Χριστὸς Ἀνέστη!, *cs.* χρίστος κοίκεε, *ang.* Christ is Risen!;

liturg. `liturgiczne pozdrowienie wypowiedane w → okresie paschalnym, na które odpowiada się słowami *Prawdziwie zmartwychwstał!*`.

chryzmo → mirra *zn. 2*

chrzcielnica *cs.* крестильница, кѹпѣль → baptysterium

chrzczonka

cs. ѿнабѣлїй, *ang.* baptismal gown, baptismal garment;

liturg., *pot.* → **szata chrzcielna** dziecka, niekiedy w postaci niewielkiego, białego kawałka płótna`;

Połączenia:

wyszyta chrzczonka, wytrzeć chrzczonką, założyć chrzczonkę.

chrzest

gr. βάπτισμα (τὸ), βάφτιση (ἡ), βάπτισή (ἡ), *cs.* крещѣніє, *ang.* baptism;

1. → misterium chrztu

Połączenia:

chrzest przez zanurzenie, chrzest w obliczu śmierci, obrzęd świętego chrztu, przyjąć chrzest, udzielić chrztu;

chrzest krwi

gr. βάπτισμα τοῦ αἵματος (τὸ), *ang.* baptism of blood;

teol., *hagiogr.* `oddanie życia za → **wiarę** w → **Jezusa** → **Chrystusa** przez → **męczennika**, który nie zdążył przyjąć → **chrztu**`;

chrzest święty *gr.* Ἅγιον Βάπτισμα (τὸ), *cs.* свѣтѣе крещѣніє, *ang.* Holy Baptism → **misterium chrztu**

drugi chrzest

gr. δεῦτερο βάπτισμα (τὸ), *cs.* вѣторѣе крещѣніє, *ang.* second baptism;

liturg. → **misterium pokajania** jako możliwość ponownego rozpoczęcia → **życia duchowego**`;

2. *liturg.* `zanurzenie w wodzie`;

Połączenia:

chrzest nawrócenia

gr. βάπτισμα τῆς μετανοίας (τὸ), *cs.* крещѣніє покаяніа, *ang.* baptism of repentance;

bibl. `zanurzenie → **człowieka** w rzece Jordan dokonywane przez św. Jana Chrzciciela, symbolizujące początek duchowej przemiany i oczyszczenie z → **grzechów**`;

Chrzest Pana Naszego Jezusa Chrystusa *gr.* Βάπτισις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (ἡ), *cs.* крещѣніє гѣспода нашегѡ ѿ насѣа христѡ, *ang.* Baptism of Our Lord Jesus Christ → **chrzest Pański** *zn. 2*

chrzest Pański

gr. Βάπτισή τοῦ Κυρίου (ἡ), *cs.* крещѣніє Гѣсподне, *ang.* Baptism of the Lord, Lord's Baptism;

1. *bibl.* `zanurzenie → **Jezusa** → **Chrystusa** przez św. Jana Chrzcici-

ciela w rzece Jordan i → **objawienie** → **Przenajświętszej Trójcy** opisane w → **ewangeliiach**: Mateusza (Mk 3,13-17), Marka (Mk 1,9-11) i Łukasza (Łk 3,21-22)';

2. *liturg.* → **święto nieruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** obchodzone 6/19 stycznia ku czci → **objawienia** → **Przenajświętszej Trójcy** podczas zanurzenia → **Jezusa** → **Chrystusa** przez św. Jana Chrzciciela w rzece Jordan';

Synonimy: ofic. **Święte Objawienie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa**, *rzad.* **Chrzest Pana Naszego Jezusa Chrystusa**, **Objawienie Pańskie**, **Epifania**, **Teofania**, *pot.* **Jordan**.

Uwagi: wszystkie człony terminu *chrzest Pański* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

chrzestna → matka chrzestna

chrzestny → ojciec chrzestny

chrześcijanin

gr. χριστιανός (ὁ), *cs.* хрістіа́нинъ, *ang.* Christian;

kan. → **człowiek** wierzący w → **Jezusa** → **Chrystusa** jako → **Boga**';

Połączenia:

prześladowania chrześcijan, współcześni chrześcijanie, zostać chrześcijaninem.

chrześcijanoszyderca

gr. χριστιανokatηγόρος (ὁ);

1. *patr.*, *kan.* → **przedstawiciel** → **herezji**, powstałej w VII w., której zwolennicy odrzucali → **kult** → **ikon** i nie stosowali się do zaleceń skromności i → **pobożności**, krytykując przy tym innych → **chrześcijan**';
2. *patr.*, *kan.* → w l.mn.: sama → **herezja** lub ogół jej zwolenników'.

chrześcijaństwo

gr. χριστιανισμός (ὁ), χριστιανοσύνη (ἡ), *cs.* хрістіа́нство, *ang.* Christianity;

1. *ofic.* → **religia** oparta na wynikającej z → **Objawienia** → **wierze** w → **Przenajświętszą Trójcę** oraz → **Jezusa** → **Chrystusa** jako prawdziwego → **Boga** i prawdziwego → **człowieka**';

Synonimy: rzad. **chryścianizm**.

Połączenia:

zasady chrześcijaństwa.

2. *pot.* → ogół → **chrześcijan**'.

chrześniaczka → córka chrzestna

chrześniak → syn chrzestny

chrześnica → córka chrzestna

chrzyzmał → mirnica

chusta

1. *gr.* μαντήλιον (τὸ), *ang.* scarf;
ikon. `tradycyjne, zasłaniające ramiona i plecy nakrycie głowy kobiet ukazywanych na → **ikonach**`;
Połączenia:
niewiasty w chustach.
2. → **iliton**

chwalitien

gr. πασαπνοάριο (τὸ), *cs.* χβαλήτηνζ, *ang.* doxastikon;
liturg. `→ **stichira** wykonywana podczas → **jutrzni** po jednym z → **wersetów** → **psalmów** 148, 149, 150`;
Połączenia:
chwalitien święta Przemienienia Pańskiego, chwalitien tonu szóstego.
Uwagi: odmiana w l.poj.: *chwalitien, chwalitna, chwalitnowi, chwalitien, chwalitnem, chwalitnie*; w l.mn.: *chwalitny, chwalitnów, chwalitnom, chwalitny, chwalitnami, chwalitnach*.

chwała

- gr.* δόξα (ἡ), *cs.* слава, *ang.* glory;
1. *teol.* `połączony z wdzięcznością podziw przede wszystkim dla → **Boga**`;
Połączenia:
chwała Bogu, oddać chwałę Bogu.
 2. *liturg.* `zapis w → **księgach liturgicznych** wskazujący moment wygłoszenia pierwszej części → **doksologii krótkiej**: *Chwała Ojcu i Synowi, i Świętemu Duchowi*`;
Połączenia:

chwała i teraz

gr. δόξα καὶ νῦν, *cs.* слава, ѿ нѣинѣ, *ang.* Glory and now;
liturg. `zapis w → **księgach liturgicznych** wskazujący moment wygłoszenia lub zaśpiewania → **doksologii krótkiej**`;
Uwagi: połączenie zredukowane do postaci *i teraz* wskazuje na wygłoszenie drugiej części doksologii krótkiej: *i teraz, i zawsze, i na wieki wieków*.

3. *cs.* кѣтѣнѣ;
liturg., bibl. `jedna z trzech jednostek podziału → **katyzmy**, złożona z jednego dłuższego lub kilku krótszych → **psalmów**`;
Synonimy: *rzad.* **antyfona katyzmy**, *rzad.* **stacja**.
Połączenia:
chwała drugiej katyzmy, skracać chwały na jutrzni.

4. *teol., bibl.* → **energia Boża** doświadczana przez → **świętych**, którzy mają w niej udział w zależności od tego, na ile stali się tego godni`;

Synonimy: *ofic.* **chwała Boża**, *ofic.* **chwała Pańska**, *rzad.* **światło boskie**, *rzad.* **światłość niegasnąca**, *rzad.* **światło nieprzemijające**, *rzad.* **światłość Boża**, *rzad.* **światłość prawdziwa**, *rzad.* **światłość niezachodząca**, *rzad.* **światłość Taboru**.

Połączenia:

otoczony chwałą, przyjście w chwale, wieczna chwała;

chwała Boża *gr.* δόξα τοῦ Θεοῦ (ἡ), *cs.* божїа хвала, *ang.* The Glory of God, God's glory → **chwała zn. 4**

chwała Pańska *gr.* δόξα τοῦ Κυρίου (ἡ), *cs.* лавда господна, *ang.* Glory of the Lord → **chwała zn. 4**

Połączenia:

Chwała Najświętszej Bogarodzicy → **Sobota Akatysty**

ciało

1. *gr.* σῶμα (τὸ), *cs.* тѣло, *ang.* body;
bibl., antrop. `stworzona przez → **Boga** widzialna część → **natury** ludzkiej, w konsekwencji → **grzechu prarodzców** ulegająca pokusom i w swej aktualnej materialnej formie śmiertelna, ale zdolna do → **przebóstwienia**, a po → **zmar-tychwstaniu** – do → **nieśmiertelności**`;

Połączenia:

ciało męczennika, jedność dusz i ciał, namaszczenie ciała chorego, nieśmiertelne ciało człowieka, śmierć ciała, zbawienie duszy i ciała, złożenie ciała do grobu;

ciało cielesne

gr. σῶμα ψυχικό (τὸ), *cs.* тѣло земное, тѣло душевное, *ang.* natural body;
antrop., bibl. → **ciało** ulegające zmysłom i popędom oraz obarczone skłonnością do → **grzechu**`;

ciało duchowe *gr.* σῶμα πνευματικό (τὸ), *cs.* тѣло духовное, *ang.* spiritual body;

antrop., bibl. `przebóstwione, nieśmiertelne, nowe → **ciało** → **człowieka**, które będzie mu dane przez → **Boga** po wskrzeszeniu (1 Kor 15,44)`;

2. *gr.* σὰρξ (ἡ), *cs.* плоть, *ang.* flesh;
antrop., patr. → **człowiek** przywiązany do świata doczesnego, ulegający → **namiętnościom**`;

Synonimy: **sarks**.

Połączenia:

działania ciała, żyć według ciała.

3. gr. σῶμα (tò), cs. тѣло, ang. body;
 bibl. `wszelkie → **stworzenie** lub określona zbiorowość`;
 Połączenia:

ciała niebieskie, ciało kolegialne.

Połączenia:

Ciało Chrystusa

rzadziej Ciało Chrystusowe;

gr. Σῶμα Χριστοῦ (tò), cs. тѣло христѣ, тѣло христѣво, ang. Body of Christ;

1. → **Święte Dary**
2. → **cerkiew zn. 1**

Uwagi: termin *Ciało Chrystusa* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

Ciało Chrystusowe → Ciało Chrystusa

Uwagi: termin *Ciało Chrystusowe* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

ciało i krew

gr. σῶμα καὶ αἷμα (tò), cs. тѣло и кръвь, ang. body and blood;

1. → **Święte Dary**

Uwagi: wszystkie człony terminu *ciało i krew* w zn. 1 oprócz spójnika *i* zapisujemy wielką literą.

2. rzad., antrop., bibl. ` → **natura** ludzka`.

cierpiętnica

cs. страсто́тѣрница, ang. passion-bearer;

1. → **męczennica**

2. *hagiogr.* `w tradycji rosyjskiej: święta (→ **święty**), najczęściej władczyni, która kierując się → **Ewangelią**, nie unikała swoich oprawców i poniosła → **śmierć** męczeńską, chociaż powód jej zabicia nie zawsze był związany z → **wiarą**`;

Połączenia:

cierpiętnica Aleksandra Romanowa.

cierpiętnik

cs. страсто́тѣрникъ, ang. passion-bearer;

1. → **męczennik**

2. *hagiogr.* `w tradycji rosyjskiej: → **święty**, najczęściej władca, który kierując się → **Ewangelią**, nie unikał swoich oprawców i poniósł → **śmierć** męczeńską, chociaż powód jego zabicia nie zawsze był związany z → **wiarą**`;

Połączenia:

cierpiętnicy Borys i Gleb.

cmentarz

gr. κοιμητήριον (tò), νεκροταφείο (tò), *cs.* вοιποκόνιμє, χλῆβινα, *ang.* grave field, graveyard, cemetery;

archit. `wydzielony i oświęcony obszar przeznaczony do pochówku zmarłych`;

Synonimy: *pot.* **mogiłki**.

Połączenia:

cmentarz parafialny, cmentarz prawosławny, zarządzać cmentarzem.

cmentarzysko

ang. grave field, graveyard;

archit. `miejsce pozostałe po dawnym → **cmentarzu**`;

Połączenia:

cerkiew na cmentarzysku, cmentarzysko kurhanowe, zabytkowe cmentarzysko.

cnota

gr. ἀρετή (ή), *cs.* добродѣтель, *ang.* virtue;

antrop., patr. `określona pozytywna cecha → **natury** → **człowieka** przejawiająca się w dobrowolnej i świadomej realizacji → **przykazań** Bożych, stanowiąca owoc duchowych wysiłków i → **łaski**; jej rozwój powodowany jest pragnieniem podobania się → **Bogu** i dążeniem do → **przeobstwienia**`;

Połączenia:

cnota czystości, cnota milczenia, cnota miłosierdzia, cnota nadziei, cnota pokory, ćwiczyć się w cnocie, rozwijać cnoty, uczyć się cnoty, wzrastać w cnotach;

cnota boska *ang.* divine virtue → **cnota teologiczna**

Uwagi: termin *cnota boska* występuje zwykle w l.mn.

cnota duszy

gr. ἀρετή τῆς ψυχῆς (ή), *ang.* cardinal virtue;

antrop., patr. `jedna z czterech głównych → **cnót** (odwaga, rozróżnianie moralne, → **wstrzemięźliwość** i sprawiedliwość), pozwalająca rozwinąć się innym cnotom`;

cnota teologiczna

gr. θεολογικὴ ἀρετή (ή), *cs.* добродѣтель богослѣбная, *ang.* theological virtue; *bibl., antrop., patr.* `jedna z trzech → **cnót** rozwijających się w → **duszy** → **człowieka** dzięki → **łasce**: → **wiara**, → **nadzieja** i → **miłość** (1 Kor 13,12-13); ich przyjęcie i praktykowanie pomaga w dążeniu do → **przeobstwienia**`;

Synonimy: **cnota boska**.

Uwagi: termin *cnota teologiczna* występuje zwykle w l.mn.

consensus [wym. konsensus]

Połączenia:

consensus patrum [wym. konsensus patrum] → **zgoda ojców**

córka

Połączenia:

córka chrzestna

gr. βαφτισιμιά (ή), ἀναδεχτή (ή), *ang.* goddaughter;

kan., ofic. `ochrzczona dziewczynka lub kobieta w relacji do → **ojca chrzestnego** oraz → **matki chrzestnej**`;

Synonimy: **chrześniaczka**, *pot.* **chrześnica**.

credo [wym. kredo]

1. → **symbol wiary**

2. → **Nicejsko-konstantynopolitański symbol wiary**

cud

rzadziej **cudo**;

gr. θαῦμα (τò), *cs.* чудο, *ang.* miracle, Wonder;

teol. `zjawisko, działanie lub wydarzenie, które nastąpiło dzięki Bożej ingerencji`;

Synonimy: **znak**.

Połączenia:

cuda Jezusa Chrystusa, cud mirotoczenia, cud nawrócenia, cud pojednania, cud przed relikwiami świętego, cud uzdrowienia, dar czynienia cudów, być świadkiem cudu, czynić cuda, dokonać cudu.

Uwagi: postać *czudo* niepoprawna.

cudo → **cud**

cudotwórca

gr. θαυματουργός (ò), *cs.* чудотворец, *ang.* wonderworker;

hagiogr. `→ **święty**, który za życia otrzymał od → **Boga** → **dar** czynienia → **cudów** lub przy którego → **relikwiach** i → **ikonach** dokonują się cuda`;

Synonimy: *rzad.* **taumaturg**.

Połączenia:

św. Mikołaj Cudotwórca.

cudotwórstwo

gr. θαυματουργία (ή), *cs.* чудотворěníe, *ang.* wonderworking, thaumaturgy;

hagiogr. `→ **dar** czynienia → **cudów**`;

Synonimy: *rzad.* **taumaturgia**.

cudzołóstwo

gr. μοιχεία (ή), *cs.* любодѣйство, прелюбодѣйство, прелюбы, *ang.* adultery, fornication;

kan. → **grzech** współżycia cielesnego → **ludzi** niebędących → **małżeństwem**, z których przynajmniej jedno pozostaje w małżeństwie`.

cyborium

gr. κιβώριον (τὸ), *ang.* ciborium

1. *cs.* сѣнь на престо́льнѣа;

daw., archit. `wczesnochrześcijańska ażurowa obudowa → **ołtarza**, złożona z zadaszenia opartego zwykle na czterech kolumnach i z rozpostartej pomiędzy nimi → **zasłony ołtarza`**;

Synonimy: *rzad.* baldachim, *rzad.* podsienie.

Połączenia:

bizantyjskie cyborium, kolumny dawnego cyborium.

2. *cs.* сѣнь;

ikon. `wsparte na kolumnach zadaszenie widoczne na drugim planie → **ikony**, wskazujące, że przedstawione na niej wydarzenie odbywa się wewnątrz budynku`;

Synonimy: *rzad.* sień, *rzad.* welum.

Połączenia:

cyborium na ikonie Spotkania Pańskiego.

3. → **darochranitielnica**

cykl

Połączenia:

cykl codzienny → **cykl dobowy**

cykl dobowy

gr. ἡμερήσιος λειτουργικὸς κύκλος (ὁ), *cs.* сѣточный богослужѣбный крѣгъ, сѣточный крѣгъ богослужѣніѣа, *ang.* daily cycle;

liturg. `sekwencja sprawowanych codziennie → **nabożeństw**, w skład których wchodzi: → **wieczernia**, → **powieczерze**, → **nabożeństwo o północy**, → **jutrznia**, → **pierwsza godzina**, → **trzecia godzina**, → **szósta godzina**, → **liturgia i** → **dziewiąta godzina`**;

Synonimy: *rzad.* **cykl codzienny**.

cykl liturgiczny *ang.* liturgical cycle → **cykl nabożeństw**

cykl nabożeństw

gr. λειτουργικὸς κύκλος (ὁ), *cs.* крѣгъ богослужѣніѣа, *ang.* cycle of services, cycle of worship;

liturg. `sekwencja → **nabożeństw** oraz związanych z nimi → **czytań** powtarzająca się w określonym czasie`;

Synonimy: **cykl liturgiczny**.

cykl niedzielny

gr: ἐβδομαδιαῖος λειτουργικὸς κύκλος (ὁ), *ang.* weekly cycle;

1. → **cykl tygodniowy**

2. *liturg.* `sekwencja niedzielnych → **czytań** i → **tonów**, rozpoczynająca się od → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego**`;

cykl paschalny

gr: κύκλος τοῦ Πάσχα (ὁ), *ang.* Paschal cycle;

1. *liturg.* `roczna sekwencja → **święt ruchomych** zależnych od daty → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego**`;

2. *liturg.* `okres między kolejnymi obchodami → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego**`;

Synonimy: *rzad.* **cykl roczny**.

3. *liturg.* `okres 532 lat (→ **indyktion wielki**), po którego upływie daty → **święt** → **Zmartwychwstania Pańskiego** wyznaczone w → **paschaliach** wypadają w takiej samej kolejności`;

cykl roczny

gr: ἐτήσιος λειτουργικὸς κύκλος (ὁ), *cs.* κρῑ́ζъ годѣ́нагъв богослѣ́ніѣ, *ang.* annual cycle;

1. *liturg.* `sekwencja → **święt** w → **roku cerkiewnym**`;

2. → **cykl paschalny zn. 2**

cykl tygodniowy

gr: ἐβδομαδιαῖος λειτουργικὸς κύκλος (ὁ), *cs.* κρῑ́ζъ ѿέμνήнагъв богослѣ́ніѣ, *ang.* weekly cycle;

liturg. `sekwencja wspomnień liturgicznych przyporządkowanych każdemu z dni tygodnia: → **niedziela** – → **zmartwychwstanie Chrystusa**, **poniedziałek** – → **chóry anielskie**, **wtorek** – → **święty** → **prorok Jan Chrzciciel**, **środa** i **piątek** – → **Bogarodzica** i → **Krzyż Święty**, **czwartek** – → **apostołowie** i **święty** → **biskup Mikołaj Cudotwórca**, → **sobota** – **Bogarodzica**, wszyscy **święci** i **zmarli**`;

Synonimy: *rzad.* **cykl niedzielny**.

cyrylica

gr: κυριλλικὸ ἀλφάβητο (τὸ), *ang.* Cyrillic script;

bibl., liturg. `alfabet słowiański powstały w IX-X w., oparty na majuskule greckiej i uzupełniony znakami oddającymi dźwięki słowiańskie; za jego twórcę uznaje się jednego z uczniów → **świętych** braci Cyryla i Metodego; zastąpił wcześniej używaną → **głagolicę**`;

Połączenia:

zapisać cyrylicą.

czarka

gr. δοχεῖο νεροῦ ἢ κρασιοῦ (τὸ), *cs.* κρασοва́ль, κρασοκόль, *ang.* cup;

liturg. → **przedmiot liturgiczny** w kształcie niewielkiego kubeczka z szerokim, płaskim, poziomym uchwytem, wykorzystywany do przenoszenia wina bądź wody`;

Synonimy: *pot.* kowszyk, *rzad.* czerpak.

czart → diabeł zn. 2

Uwagi: odmiana w l.poj.: *czart, czarta, czartowi* lub *czartu, czarta, czartem, czarcie*; w l.mn.: *czarty* lub *czarci, czartów, czartom, czartów* lub *czarty, czartami, czartach*.

czas

1. *gr.* χρόνος (ὁ), *cs.* вре́мя, *ang.* time;

teol. `miara długości istnienia stworzona przez → **Boga** (Rdz 1,1), której podlega wszystko poza Nim samym i która w czasie → **paruzji** zostanie przemieniona w wieczną → **epektazę**`;

Połączenia:

czasy apostołskie, czasy ostateczne, początek czasu.

2. → **godzina zn. 2**

czasosłów [wym. czasosłow],

gr. Ὁρολόγιον (τὸ), *cs.* часосло́въ, часосло́вѣцъ, *ang.* Chasoslov, Horologion;

liturg. → **księga liturgiczna** z tekstami stałych → **modlitw** i → **porządkiem** → **nabożeństw** → **cyklu dobowego**; może zawierać również → **modlitwy** poranne i wieczorne, ważniejsze → **pieśni** → **Wielkiego Tygodnia**, → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego** i → **tygodnia paschalnego** oraz → **tropariony** ośmiu → **tonów**, → **dwunastu wielkich świąt**, a także ku czci wielkich → **świętych**`;

Synonimy: *rzad.* horologion, *rzad.* orologion.

Połączenia:

korzystać z czasosłowu, posługiwać się czasosłowem.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *czasosłowie*.

czasownia → kaplica

czasza → kielich zn. 1

częsteczka

gr. μερίδα (ἡ), *cs.* часті́ца, *ang.* particle;

liturg. `niewielki fragment → **prosforę** oddzielany od niej podczas → **proskomidii** i układany na → **diskosie** na pamiątkę → **świętego** albo innego żyjącego lub zmarłego → **wiernego**`;

Synonimy: rzad. częstka komemoratywna.

Połączenia:

częsteczki za żywych, wyjmować częsteczki.

Uwagi: termin częsteczka występuje zwykle w l.mn.

częstka

Połączenia:

częstka komemoratywna *ang. commemoration particle* → częsteczka

czeluć → piekło

czerniec *cs. чернѣцъ* → mnich

Uwagi: odmiana w l.poj.: czerniec, czernica, czernicowi, czernica, czerncem, czerncu; w l.mn.: czernicy, czernców, czernicom, czernców, czerncami, czerncach.

czerpak *cs. почерпало, ang. liturgical ladle, liturgical scoop* → czarka

człowiek

gr. ἄνθρωπος (ó), cs. человекъ, ang. man, human;

antrop., teol. → byt (mężczyzna i kobieta) stworzony przez → Boga na Jego obraz i podobieństwo, obdarzony → rozumem i wolną → wolą oraz złożony z → ciała i → duszy (→ dychotomia) lub ciała, duszy i → ducha (→ trychotomia), powołany do jedności z Bogiem, rozmnażania się, zasiedlania ziemi i czynienia jej sobie poddaną;

Synonimy: rzad. syn człowieczy.

Połączenia:

człowiek przebóstwiony, grzeszny człowiek, odkupienie ludzi, stworzyć człowieka;

człowiek Boży *gr. ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ (ó), cs. человекъ божій, ang. man of God* → jurodiwy

dawny człowiek → stary człowiek

nowy człowiek

gr. νέος ἄνθρωπος (ó), cs. но́вый человекъ, ang. new man;

bibl. → natura → człowieka odrodzonego → łaską w → misterium chrztu i żyjącego → życiem duchowym w → Jezusie → Chrystusie;

Synonimy: nowe stworzenie.

stary człowiek

gr. παλαιὸς ἄνθρωπος (ó), cs. вѣтхій человекъ, ang. old man;

bibl. → natura → człowieka żyjącego poza → łaską i → Cerkwią, skłonnego do → grzechu, przywiązanego do → ciała i pogrążonego w → namiętnościach;

Synonimy: rzad. dawny człowiek.

czotki

gr. κομποσχοῖνι (τὸ), κομποσκοῖνι (τὸ), *cs.* věrnice, *ang.* prayer rope;
liturg. `sznur o określonej liczbie, najczęściej 30, 33, 50 lub 100, węzłków bądź koralików, służący do odliczania wielokrotnie powtarzanych modlitw, zwłaszcza → **modlitwy Jezusowej**; atrybut → **mnicha**, wręczany podczas → **postrzyżyn**`;

Synonimy: rzad. **sznur modlitewny**.

Połączenia:

czotki biskupie, czotki mnisz, modlić się na czotkach.

Uwagi: termin *czotki* nie występuje w l.poj.; nie należy używać jako synonimu terminu *różaniec*.

czterdziestnica rzadziej czterdziestnica; *gr.* Τεσσαρακοστή (ἡ), σαρακοστή (ἡ), *cs.* čtyřicetdennice, *ang.* forty days → **Wielki Post**

czterdziestnica → **Wielki Post**

Połączenia:

Wielka Czterdziestnica *gr.* Μεγάλη Σαρακοστή (ἡ), *cs.* velká čtyřicetdennice, *ang.* Great Forty Days → **Wielki Post**

czterdzieściny

cs. čtyřicetdennice, čtyřicetdennice;

1. *gr.* σαραντάμερο (τὸ), σαραντήμερο (τὸ), *ang.* prayer for the first forty days;
liturg. `okres czterdziestu dni po → **śmierci** → **człowieka**, wypełniony żarliwą indywidualną → **modlitwą** jego bliskich, czytaniem → **psalterza** lub → **akantysty** za zmarłych i codziennym wspomnieniem jego imienia podczas → **liturgii**`;
2. *gr.* σαρανταλείτουργο (τὸ), *ang.* forty liturgies;
liturg. `cykl sprawowanych przez okres czterdziestu dni → **liturgii**, podczas których wspominane jest imię zmarłego → **człowieka**`;
3. → **czterdziesty dzień zn. 1**

Połączenia:

czterdzieściny po prababci, uczestniczyć w czterdzieścinach.

czteroewangelia → **tetraewangelia**

czteropieśń

gr. τετραώδιος κανὼν (ὁ), *cs.* čtyřperník, *ang.* canon of four odes;
liturg. `→ **kanon** złożony z czterech → **pieśni**, wykonywany głównie podczas → **jutrni sobót** → **Wielkiego Postu**`;

Połączenia:

czteropieśni tridionu, zaśpiewać czteropieśń.

czujność

gr. ἐγρήγορησεν (ή), *cs.* бдѣніє, бодросѣ, бодрство, *ang.* vigilance;
teol. `utrzymywanie → **umysłu** w stanie umożliwiającym rozróżnianie pojawiają-
 cych się myśli w celu uniknięcia → **grzechu**`;

Synonimy: *rzad.* **nepsis**.

Połączenia:

czujność serca, czujność umysłu, trwać w czujności, zachować czujność.

czuwanie

gr. ἀγρυπνία (ή), *cs.* бдѣніє, *ang.* vigil;
daw., liturg. `ascetyczne ćwiczenie polegające na powstrzymywaniu się od snu i po-
 święcaniu nocy na → **modlitwę**`;

Synonimy: **agrypnia**.

Połączenia:

całonocne czuwanie gr. ἀγρυπνία (ή), *cs.* всенощное бдѣніє, *ang.* All-night Vigil → **nabożeństwo całonocne zn. 2**

czuwanie o północy → **nabożeństwo o północy**

nocne czuwanie → **nabożeństwo całonocne**

północne czuwanie → **nabożeństwo o północy**

czwartek

Połączenia:

Wielki Czwartek

gr. Μεγάλη Πέμπτη (ή), *cs.* великій четвергтокъ, *ang.* Holy Thursday;
liturg. `czwartek → **Wielkiego Tygodnia**, poświęcony wspomnieniu ustano-
 wienia → **misterium Eucharystii** przez → **Jezusa** → **Chrystusa** podczas →
wieczery mistycznej; → **dzień** → **oświęcenia** → **mirry** i przygotowania →
Darów dla chorych`.

czynność

Połączenia:

czynność liturgiczna

gr. ιεροπραξία (ή), *cs.* священнодѣйство, священнодѣйствіє, *ang.* liturgi-
 cal action;
liturg. `ustalone działanie → **duchownego** podczas → **nabożeństw**, np. →
błogosławieństwo, → **okadzanie**`;

święta czynność → **sprawowanie**

Uwagi: termin **święta czynność** najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

czynownik → archijeratikon

czystość

gr. ἀγνότης (ή), καθαρότης (ή), cs. чистота, ang. purity;

1. → **bezgrzeszność**

2. *bibl.* `zgodność z przepisami prawa starotestamentowego dotyczącymi dozwolonych pokarmów, miejsc oraz kontaktów międzyludzkich`;

Połączenia:

czystość kapłanów, czystość rytualna, czystość zwierząt, przestrzeganie czystości.

3. *antrop., kan.* `brak → **grzechów** związanych z seksualnością`;

Połączenia:

cnota czystości, czystość małżeńska, czystość przedmałżeńska.

Połączenia:

trwać w czystości, zachowywać czystość, żyć w czystości.

czytanie

cs. чтѣніє, ang. reading;

1. gr. ἀνάγνωσις (ή), στιχολογία (ή);

liturg. `głośna lektura tekstu → **Pisma Świętego**, → **homilii**, → **katechezy** lub → **żywotu świętego** w trakcie → **nabożeństwa**, niekiedy połączona z dodatkowymi → **obrzędami** lub uzupełniona → **modlitwą** lub **śpiewem**`;

Połączenia:

czytanie apostoła, czytanie mowy katechetycznej św. Jana, czytanie na wieczerni, czytanie paremii, czytanie żywotu św. Marii Egipcjanki;

czytanie ciągle

liturg. `lektura tekstu jednej lub kilku ksiąg → **Pisma Świętego** bez podziału na → **lekcje** lub → **perykopy** (np. czytanie → **psalterza**, **Dziejów Apostolskich** w → **Wielką Sobotę** lub → **tetraewangelii** w pierwszych dniach → **Wielkiego Tygodnia**)`;

2. gr. ἀνάγνωσμα (τò);

liturg., bibl. `fragment → **Starego Testamentu** (→ **paremia**), → **Ewangelii**, **Dziejów Apostolskich** lub listów apostolskich (→ **lekcja**) przewidziany do głośnego odczytania w trakcie → **nabożeństwa**`;

Synonimy: **perykopa**.

Połączenia:

czytanie z Księgi Hioba;

czytanie dnia

gr. ἀνάγνωσμα τῆς ἡμέρας (τò), cs. чтѣніє днѣ, ang. daily reading;

liturg. `fragment lub fragmenty → **Pisma Świętego** przewidziane do lektury na dany dzień`;

czytanie święta

gr. ἀνάγνωσμα τῆς ἑορτῆς (τò), *cs.* чтѣніе прѣзбѣннаго;

liturg. `fragment → **Pisma Świętego** przewidziany do czytania podczas określonego → **święta**`;

czytanie świętego

gr. ἀνάγνωσμα τοῦ ἁγίου (τò), *cs.* чтѣніе свѣтѣгѡ;

liturg. `fragment → **Pisma Świętego** przypisany określonym → **świętym** lub kategoriom świętych, np. → **męczennikom**, → **apostołom**, → **dar-moleczącym**, → **wyznawcom**`;

Uwagi: w kalendarzach liturgicznych funkcjonują formy: *czytanie proroka*, *czytanie męczennika* itp., które wskazują na czytania fragmentów przypisanych poszczególnym kategoriom świętych.

D

dar

1. gr. δῶρο (τὸ), cs. дáръ, ang. gift;
teol. `coś ofiarowanego komuś`;
Połączenia:

drogocenne dary, przekazać szczodry dar;

dary eucharystyczne

gr. εὐχαριστιακὰ δῶρα (τὰ), ang. eucharistic gifts;
liturg. `→ **prosfore** i wino przynoszone na → **liturgię**, przygotowane podczas → **proskomidii** i umieszczone na → **diskosie** i w → **kielichu**;
po → **przemianie darów** nazywane → **Świętymi Darami**`;
Uwagi: termin *dary eucharystyczne* nie występuje w l.poj.

dary mędrców

gr. δῶρα τῶν Μάγων (τὰ), cs. дáръмъ волхвѣвъ, ang. gifts the Wise Men, gifts of the Magi;
bibl. `zloto, → **mirra** i → **kadzidło** przyniesione → **Jezusowi** → **Chrystusowi** przez → **mędrców ze Wschodu** (Mt 2,11)`;
Uwagi: termin *dary mędrców* nie występuje w l.poj.

2. gr. χάρισμα (τὸ), cs. дáръ, дарованіе, ang. charisma;
teol. `zdolność osiągnięta dzięki → **łasce**`;
Synonimy: rzad. **charyzmat**, rzad. **charyzma**.
Połączenia:

dar czynienia cudów, dar mądrości, dar modlitwy, dar prorokowania, dary duchowe, dary Świętego Ducha;

dar łez

gr. χάρισμα τῶν δακρύων (τὸ), cs. дáръ слéзъ, ang. gift of tears;
teol., patr. `płacz powodowany udzielaną → **człowiekowi** → **łaską**, wyrażający żal za → **grzechy** i przemieniający się w łzy radości, wywołane świadomością bezmiaru Bożej → **miłości**`;

dar rozróżniania

gr. χάρισμα τῆς διακρίσεως (τὸ), ang. gift of discernment;
patr., antrop. `zdolność rozpoznawania w sobie oraz w innych wewnętrznych poruszeń, myśli i wartości czynów, umożliwiająca → **kielich** → **rownictwo duchowe**; przeciwieństwo → **adiakrisii**`;
Synonimy: **diakrisis**, rzad. **rozeznanie**.

3. gr. δῶρα (τὰ), cs. д́ары, ang. gifts;

`w lm.: → **Święte Dary**`;

Połączenia:

Dary Uprzednio Uświęcone

gr. Προηγιασμένα Δῶρα (τὰ), cs. преждевещанные д́ары, ang. Pre-sanctified Gifts;

liturg. `→ **dary eucharystyczne** przemienione i uświęcone podczas → **liturgii anaforalnej**, przechowywane na → **ołtarzu** i wykorzystywane podczas → **sprawowania** → **Liturgii Uprzednio Uświęconych Darów**`;

Uwagi: termin *Dary Uprzednio Uświęcone* nie występuje w l.poj.

Dary dla chorych

gr. προηγιασμένος Τιμιος Ἀμνός (ὁ), Τιμία Δῶρα γὰ τοὺς ἀσθενεῖς (τὰ), cs. зап́асы́ные д́ары, ang. reserved Holy Gifts;

liturg. `→ **Święte Dary** przeznaczone do → **komunii chorych**, przechowywane w → **darochranitelnicy** na → **ołtarzu**`;

Uwagi: termin *Dary dla chorych* nie występuje w l.poj.

Święte Dary

gr. Ἁγία Δῶρα (τὰ), cs. св́атѣ́н д́ары, бож́е́ствѣ́ннѣ́й д́ары, бож́е́ствѣ́н-ны́я та́йны, ang. Holy Gifts;

teol., liturg. `→ **dary eucharystyczne** przemienione mistycznie przez → **Ojca** → **łaską** → **Świętego Ducha** w prawdziwe → **Ciało** i prawdziwą **Krew** → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Synonimy: *Eucharystia*, rzad. *Boskie Tajemnice*, rzad. *Święte Tajemnice*, rzad. *Ciało Chrystusa*, rzad. *Ciało Chrystusowe*, rzad. *Ciało i Krew*, rzad. *Czcigodne Dary*, pot. *Pryczastie*, pot. *Komunia*, pot. *Święta Komunia*.

Uwagi: termin *Święte Dary* nie występuje w l.poj.

Czcigodne Dary

gr. Τιμία Δῶρα (τὰ), cs. чѣ́стны́я д́ары, ang. precious Gifts → **Święte Dary**

Uwagi: termin *Czcigodne Dary* nie występuje w l.poj.; najczęściej pojawia się w tekstach liturgicznych.

Uwagi: termin *dary* zapisujemy wielką literą.

darmoleczący

gr. ἀνάργυρος (ὁ), cs. безр́е́вренникъ, безм́е́здникъ, ang. unmercenary;

hagiogr. `→ **święty**, który nie pobierał opłat za leczenie`;

Połączenia:

akatyst ku czci darmoleczących, ikona darmoleczącego.

Uwagi: termin *darmoleczący* funkcjonuje jako rzeczownik.

darochranitielnica [wym. darochran*iti*elnica],

gr. ἁρτοφόριον (τὸ), cs. дарохранѣтельница, ang. tabernacle;
liturg. → **naczynie liturgiczne**, najczęściej w kształcie makiety → **cerkwi**, umiesz-
czone na → **ołtarzu**, służące do przechowywania → **Darów dla chorych**;
Synonimy: rzad. **artoforion**, rzad. **artofor**, daw. **cyborium**.

Połączenia:

złota darochranitielnica, wyjąć z darochranitielnicy.

Uwagi: nie mylić z *daronosicą*; nie należy używać jako synonimu terminu *tabernakulum*.

daronosica [wym. daronos'ica],

rzadziej daronosnica;

gr. ἁρτοφόριον (τὸ), cs. дароно́сница, ἁρτοφόριζ, ang. artophorion;
liturg. → **naczynie liturgiczne** służące do przenoszenia → **Świętych Darów** w dro-
dze do chorego (→ **komunia chorych**)`;

Synonimy: rzad. **artoforion**, rzad. **artofor**, rzad. **doroforion**.

Połączenia:

prezbiter z daronosicą, Święte Dary w daronosicy.

daronosnica → **daronosica**

dawca

Połączenia:

Dawca Życia → **Życiodawca**

deesis [wym. deis'is, deiz'is],

rzadziej deisis [wym. deis'is, deiz'is];

gr. Δέηση (ή), cs. деѣсѣ, ang. Deesis, Deisis;

ikon. `kompozycja ikonograficzna ukazująca → **Jezusa** → **Chrystusa** jako → **zbawicie-
la** i sędziego, a po obu Jego stronach → **Bogarodnicę** i św. Jana Chrzciciela, niekiedy
również innych świętych, przedstawionych w pozach modlitewnego orędownictwa`;

Uwagi: termin *deesis* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

deisis [wym. deis'is, deiz'is] → **deesis**

Uwagi: termin *deesis* nieodmienny, nie występuje w l. mn.

dekalog

gr. Δεκάλογος (ὁ), cs. де́каль зъповѣдѣй, ang. Decalogue;

bibl. `zbiór dziesięciu praw objawiony Mojżeszowi przez → **Boga** na górze Synaj
(Wj 20,2-17; Pwt 5,6-21)`;

Synonimy: **dziesięć przykazań**, **dziesięcioro przykazań**.

dekanat

rzadziej dziekanat;

cs. БЛАГОЧІНІЇЕ, ang. deanery;

1. gr. ἀρχιερατικὴ περιφέρεια (ή), cs. τόπος; kan. `jednostka administracyjna → **Cerkwi lokalnej** składająca się z kilku lub kilkunastu → **parafii**, wydzielana w obrębie → **diecezji** i nadzorowana przez → **dziekana**`;

Połączenia:

dekanat hajnowski, dekanat koszaliński, utworzyć dekanat.

2. gr. θρησκευτικὴ ὑπηρεσία (ή); kan. `jednostka strukturalna i terytorialna służb mundurowych w niektórych → **Cerkwiach lokalnych**, nadzorowana przez → **dziekana**`;

Połączenia:

Dekanat Straży Granicznej, Dekanat Wojsk Lądowych, dekanaty wojskowe.

dekret

gr. διορισμός (ό), ang. decree;

kan. `dokument wydawany przez → **biskupa** diecezjalnego, dotyczący zmian w → **diecezji** (mianowania, odwołania) lub odnoszący się do → **parafii** (erygowanie, połączenie, zmiana granic)`;

Połączenia:

dekret powołujący proboszcza, wydać dekret.

demon gr. δαίμων (ό), δαίμονας (ό), cs. дѣмонъ, ang. demon → **diabeł zn. 2**

Połączenia:

demon acedii gr. δαίμονας τῆς ἀκηδίας (ό), ang. demon of acedia → **acedia**

demon południa gr. μεσημβρινὸς δαίμονας (ό), cs. дѣмонъ полѣденный, ang. noonday demon, demon of noontide, midday demon → **acedia**

depozycja

gr. καθάρσις (ή), cs. нѣзложѣніе, ang. defrockment;

kan., ofic. `pozbawienie → **duchownego** wszelkich praw osoby duchownej i sprowadzenie go do rangi → **świeckiego**, dokonywane na podstawie wyroku → **sądu cerkiewnego**, decyzji → **soboru biskupów** lub na prośbę zainteresowanego`;

Synonimy: **pozbawienie kapłaństwa**.

Połączenia:

bezprawna depozycja, decyzja o depozycji, kara depozycji, podlegać depozycji.

diabeł gr. διάβολος (ό), cs. дѣволъ, ang. Devil

1. bibl. `przywódca upadłych → **aniołów**, inicjator ich buntu przeciwko → **Bogu**, główny sprawca → **zła** na świecie, w → **Piśmie Świętym** nazywany wieloma imionami (m.in. *Szatan, Jutrzenka, Lucyfer, Belzebub, Bestia*) i różnie określano (m.in. *władca tego świata, ojciec kłamstwa*)`;

Połączenia:

sługi Diabła, strącenie Diabła z nieba.

Uwagi: termin *diabeł* w zn. 1 zapisujemy wielką literą, nie występuje w l.mn.

2. *bibl.* `zbuntowany → **anioł**, przeciwnik → **Boga**, sprawca → **zła**, wypędzony z → **królestwa Bożego**, nieustannie kuszący ludzi do → **grzechu**`;
Synonimy: **duch nieczysty**, **duch ciemności**, **demon**, **zły duch**, *rzad.* **bies**, *rzad.* **czart**, *rzad.* **zwodziciel**.

Połączenia:

ataki diabła, opętany przez diabłów, walka z diabłem.

Synonimy: **szatan**.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *diabeł, diabła, diabłu, diabła, diabłem, diable*; w l.mn.: *diabły lub diabli, diabłów, diabłom, diabły, diabłami, diabłach*.

diaczek *cs.* **дѣ́акъ** → **psalmista zn. 1**

diak *cs.* **дѣ́акъ**, *ang.* diak;

1. → **psalmista zn. 1**

2. *daw., rzad.* ` → **diakon** lub mężczyzna wspomagający → **prezbitera** w → **posługach** liturgicznych, zajmujący się → **chórem**, → **bractwem** lub edukacją w szkołach parafialnych; w słowiańskich rękopisach również człowiek służący bojarom lub świecki urzędnik`;

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *diakon*.

diakon

gr. **διάκονος** (ó), **διάκος** (ó), *cs.* **дѣ́аконъ**, *ang.* deacon;

w skrócie: d.;

1. *kan., ofic.* ` → **duchowny**, który poprzez → **chirotonię** otrzymał pierwszy → **stopień kapłaństwa**; asystuje i pomaga → **prezbiterom** i → **biskupom** podczas → **nabożeństw**, nie może jednak sprawować ich samodzielnie`;
2. *daw., kan.* `mężczyzna powoływany we wczesnym → **chrześcijaństwie** do pomocy → **biskupowi**, sprawujący różne → **posługi** liturgiczne i charytatywne, obejmujące: pomoc podczas → **nabożeństw**, przynoszenie → **Świętych Darów** chorym i uwięzionym, usługiwanie przy stole, opiekę nad biednymi i potrzebującymi; każdy biskup mógł mieć nie więcej niż siedmiu takich pomocników`;

Połączenia:

melorecytacja diakonów, diakon katedralny, służba diakona, wyświęcić na diakona.

Uwagi: odmiana w l.mn.: *diakoni, diakonów, diakonom, diakonów, diakonami, diakonach*; nie mylić z *diakiem*; zwrot bezpośredni: *ojcze diakonie*.

diakoniat

gr. **διακονία** (ή), *cs.* **дѣ́аконство**, *ang.* diaconate;

kan. `godność → **diakona**, pierwszy → **stopień kapłaństwa**`.

Uwagi: połączenie **święcenia diakonatu** niezalecane.

diakonia

gr: διακονία (ή), cs. дѣлѣніе, ang. diaconia;

1. liturg., teol. → **posługa zn. 2**

2. daw., liturg. → **posługa** → **diakonów** we wczesnym → **chrześcijaństwie**;

3. daw., antrop. → instytucja dobroczynna we wczesnym → **chrześcijaństwie**, nad którą pieczę sprawowali → **diakoni** i → **diakonisy**, np. przytułek dla biednych lub chorych itp. `.

diakonik → diakonikon

diakonikon

rzadziej diakonnik, rzadziej diakonik;

gr: διακονικό (τὸ), ang. diaconicon, diakonikon;

1. prop., archit. → pomieszczenie pomocnicze usytuowane przy → **prezbiterium** `;
Synonimy: pot. **panamarka**, **zakrystia**.

2. archit. → pomieszczenie pomocnicze we wczesnochrześcijańskich → **świątyniach**, usytuowane najpierw w → **narteksie** (→ **skewofilakion**), później przylegające do → **prezbiterium** z prawej strony, na przykład znajdujące się w → **apsydzie** południowej, gdzie przechowywane były → **przedmioty liturgiczne**, m.in. naczynia, → **szaty**, księgi, → **krzyże** itp., nad którymi pieczę sprawował → **diakon**; obecnie część jego funkcji przejęły → **zertwiennik** i → **ryznica** `;

Synonimy: rzad. **miejsce diakonów**.

3. daw., liturg. → zwój liturgiczny lub księga zawierające → **modlitwy** wygłaszane przez → **diakona** podczas → **nabożeństw** `;

Uwagi: pisownia *diakonnikon* niepoprawna.

diakonisa

gr: διακόνισσα (ή), cs. дѣлѣница, ang. deaconess;

liturg. → we wczesnym → **chrześcijaństwie**: kobieta powoływana przez → **biskupa** do niektórych → **posług** religijnych i charytatywnych, np. do pomocy przy → **chrzcie** kobiet lub do opieki nad chorymi `;

Połączenia:

diakonisa Olimpiada, rola diakonis, służba diakonisy, wczesnochrześcijańskie diakonisy.

diakonnik rzadziej diakonik → diakonikon

diakrisis [wym. dia̯kris'is, diakriz'is], gr: διάκριση (ή), cs. разсуждѣніе, ang. diakrisis, discernment → **dar rozróżniania**

Uwagi: termin *diakrisis* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

diaspora

gr. διασπορά (ή), cs. разсе́лєніє, ang. diaspora

1. kan. `wspólnota → **wiernych** rozproszona wśród wyznawców innych → **religii** i → **wyznań**, najczęściej na terenie niezwiązanym historycznie z → **prawosławiem**`;

Połączenia:

diaspora prawosławna w Gliwicach.

2. kan. `struktura eklezjalna zorganizowana poza granicami → **Cerkwi autokefalicznych**`;

Połączenia:

diaspora antiocheńska w Stanach Zjednoczonych, diaspora serbskiej Cerkwi w Niemczech.

diataksis [wym. diataks'is],

gr. διάταξις (ή), ang. diataxis;

daw., rzad., liturg. `komentarz dotyczący sprawowania → **nabożeństw**, pierwotnie zapisany na marginesach → **ksiąg liturgicznych**, później ujęty w odrębne paragrafy`;

Połączenia:

„Diataksis patriarchy Filoteusza”, diataksis proskomidii, wskazania diataksisów.

diecezja

cs. єпархія, єπίσκοπία, ang. diocese;

1. gr. ἐπαρχία (ή), ἐπισκοπάτο (τὸ), ἐπισκοπή (ή);

kan. `jednostka podziału administracyjnego → **Cerkwi lokalnej** podległa → **biskupowi**`;

Synonimy: rzad. **biskupstwo**, daw. **eparchia**, daw., rzad. **episkopia**.

Połączenia:

diecezja białostocko-gdańska, duchowieństwo diecezji, kierować diecezją, należeć do diecezji.

2. gr. ἐπαρχία (ή);

pot. `ogół → **wiernych** należących do jednostki administracyjnej podległej → **biskupowi**`;

Połączenia:

spotkanie diecezji, pozdrowić diecezję.

dikerion rzadziej dikirij → dikirion

dikirij → dikirion

Uwagi: odmiana w l.poj.: *dikirij, dikirija, dikirijowi, dikirij, dikirijem, dikiriju*; w l.mn.: *dikirije, dikirijów, dikirijom, dikirije, dikirijami, dikirijach*.

dikirion

rzadziej dikerion, *rzadziej* dikirij;

gr. δικήριον (τὸ), δίκηρι (τὸ), *cs.* дикѣрїѣ, *ang.* dikirion;

liturg. `przenośny → **świecznik** z dwiema skrzyżowanymi lub stykającymi się w górnej części → **świecami**, używany przez → **biskupa** podczas → **nabożeństw** do → **błogosławieństwa** → **wiernych**`;

Synonimy: **podwójny świecznik**.

Połączenia:

połączany dikirion, błogosławić dikirionem.

diskos

rzadziej dyskos;

gr. ἄγιος δίσκος (ὁ), ἱερὸν δισκάριον (τὸ), *cs.* дѣискѣ, *ang.* paten, diskos;

liturg. `→ **naczynie liturgiczne** mające formę talerzyka na podstawce, wykorzystywane głównie do przygotowania i przenoszenia → **chleba eucharystycznego**`;

Synonimy: ofic. **patena**.

Połączenia:

położyć na diskosie, wziąć diskos.

doba

Połączenia:

doba liturgiczna

gr. ἐκκλησιαστικὴ ἡμέρα (ἡ), *ang.* liturgical day;

liturg. `okres od rozpoczęcia → **wieczerni** jednego dnia do → **rozesłania** → **dziewiątej godziny** dnia kolejnego, obejmujący → **nabożeństwa** → **cyklu dobowego**`.

dobrotolubie [wym. dobrotolubje] → filokalia

dogmat

gr. δόγμα (τὸ), *cs.* догмáтъ, *ang.* dogma;

teol. `niezmienna, objawiona przez → **Boga**, zdefiniowana przez → **Cerkiew** oraz obowiązująca wszystkich → **wiernych** prawda o Bogu i Jego relacji do świata i → **człowieka**`;

Połączenia:

dogmat chrystologiczny, dogmat eklezjologiczny, dogmat eschatologiczny, dogmat mariologiczny, dogmat pneumatologiczny, dogmat triadologiczny, recepcja dogmatu.

dogmatik → dogmatyk

dogmatyk

rzadziej dogmatik;

gr. δογματικόν (τὸ), *cs.* догмáтъкъ, *ang.* dogmatikon;

liturg. `ostatnia ze → **stichir na „Panie, wołam do Ciebie”**, poświęcona → **Bogaro-**
dzicy i → **dogmatowi** → **wcielenia**`;

Połączenia:

dogmatyk piątego tonu.

dogmatyka [wym. dogma^{ty}ka],

gr. δογματική (ή), *ang.* dogmatics;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się analizą → **dogmatów**`;

Synonimy: ofic. **teologia dogmatyczna**.

doketa

gr. δοκητής (ὁ), *ang.* Docete, Docetist;

teol., patr. `przedstawiciel → **doketyzmu**`.

doketyzm

gr. δοκητισμός (ὁ), *ang.* docetism;

kan. `→ **herezja** z II w. negująca cielesność ludzkiej → **natury** → **Jezusa** → **Chrystu-**
sa oraz autentyczność Jego cierpień`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *doketyzmie*, wymowa: *doketyźmie*, rzadziej *doketyzmie*.

doksastykon → **sławnik**

doksologia

gr. δοξολογία (ή), *cs.* славословіє, *ang.* doxology, slavoslovie;

1. *teol.* `najdoskonalsza forma → **modlitwy**, w której → **człowiek** koncentruje się
wyłącznie na → **miłości** do → **Boga**`;

Synonimy: **wysławianie**.

Połączenia:

nieustająca doksologia.

2. *liturg.* `tekst liturgiczny, najczęściej → **pieśń biblijna**, → **hymn** lub → **aklama-**
cja, wysławiający → **Boga**`;

Synonimy: *rzad.*, *pot.* **ślawosłowie**.

Połączenia:

doksologia o brzasku, śpiew doksologii;

doksologia codzienna

gr. μικρή δοξολογία (ή), δοξολογία μικρά (ή), *cs.* вєднєкное
славословіє, *ang.* small doxology;

liturg. `zredagowana → **doksologia wielka**, pozbawiona → **trysagio-**
nu, czytana w czasie codziennej → **jutrzni**`.

doksologia jutrzni

liturg. `najczęściej → **doksologia wielka**, rzadziej → **doksologia mała**,

śpiewana lub wygłaszana podczas → **jutrzni**;

Synonimy: **doksologia poranna**.

doksologia krótka

gr. μικρή δοξολογία (ή), *cs.* krátkeє λαβοιλόγιє, *ang.* short doxology;
liturg. `jedna z najstarszych trynitarnych → **modlitw** pochwalnych, będąca jednocześnie → **świadectwem** i → **hymnem** wychwalającym → **Boga**, zachowana w formie: *Chwała Ojcu i Synowi, i Świętemu Duchowi, i teraz, i zawsze, i na wieki wieków. Amen*;

Uwagi: nie mylić z *doksologią małą*.

doksologia mała

gr. μικρή δοξολογία (ή), *cs.* λαβοιλόγιє μάλοє, *ang.* short doxology;
liturg. `pochwalny → **hymn** biblijny zaczerpnięty z → **Ewangelii** Łukasza (Łk 2,14), czytany lub śpiewany na początku → **sześciopsalmia** → **jutrzni**;

Uwagi: nie mylić z *doksologią krótką*.

doksologia poranna → doksologia jutrzni

doksologia wielka

gr. μεγάλη δοξολογία (ή), *cs.* λαβοιλόγιє κελήκοє, *ang.* great doxology;
liturg. `starochrześcijański → **hymn** → **jutrzni** lub → **powieczersza** wysławiający → **Boga**, rozpoczynający się od słów *Chwała na wysokościach Bogu*, kończący się → **trysagionem**, historycznie uroczyscie śpiewany o brzasku;

3. *liturg.* `krótkie → **nabożeństwo** dziękczynne inicjujące lub kończące ważne uroczystości;

Połączenia:

sprawować doksologię.

dom

Połączenia:

dom Boży *gr.* οἶκος τοῦ Θεοῦ (ὁ), *cs.* дѡмъ бѡжій, *ang.* House of God → **cerkiew zn. 2**

dom modlitwy *gr.* οἶκος τῆς προσευχῆς (ὁ), *ang.* house of prayer → **kaplica**

dom Pański *gr.* οἶκος τοῦ Κυρίου (ὁ), *cs.* дѡмъ госпѡденъ → **cerkiew zn. 2**

dom parafialny *ang.* parish house → **plebania**

dom pielgrzyma

gr. ξενώνας (ὁ), *ang.* pilgrim house;

archit. `oddzielny budynek lub wyodrębnione miejsce w → **monasterze** przeznaczone na potrzeby gości i → **pielgrzymów**`;

Synonimy: *rzad.* **konak**.

dom zakonny

gr. ἡσυχαστήριον (τὸ);

rzad., kan. `niewielka → **wspólnota monastyczna**`;

Uwagi: połączenie *dom zakonny* niezalecane ze względu na brak zakonów w tradycji prawosławnej; termin *dom zakonny* najczęściej występuje w tekstach oficjalnych bądź jako element nazw własnych.

domestyk

gr. δομέστικός (ὁ), *ang.* domestikos;

kan., muzyk. `pomocnik → **protopsalta** lub → **lampadariosa**; dawniej główny dyrygent → **chóru**`.

donatysta

gr. δονατιστής (ὁ), *ang.* Donatist;

teol., patr. `przedstawiciel → **donatyzmu**`.

donatyzm

gr. δονατισμός (ὁ), *ang.* Donatism;

teol., patr. `ruch z IV w., którego zwolennicy odrzucali możliwość powrotu → **apostatów** na łono → **Cerkwi**, nie uznawali → **kapłanów**, którzy przyjmowali → **lapsi**, i uzależniali ważność → **misteriów** od stanu moralnego sprawujących, co ostatecznie doprowadziło do → **schizmy** w Cerkwi północnoafrykańskiej`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *donatyzmie*, wymowa: *donatyźmie*, rzadziej *donatyzmie*.

doroforion → daronosica

doświadczenie

Połączenia:

doświadczenie mistyczne

gr. πνευματική ἐμπειρία (ἡ), *ang.* mystical experiences;

teol. `bezpośrednie doznanie → **łaski**`.

drzwi

Połączenia:

drzwi diakońskie

cs. ΔΙΑΚΟΝΙΚΑ ΔΕΞΕΡΑ, *ang.* deacons' doors;

archit. `jedne z dwóch bocznych jednoskrzydłowych → **drzwi ikonostasu**, łączące → **prezbiterium** z → **nawą główną**, umieszczone obok → **ikon** → **Jezusa** → **Chrystusa** (→ **drzwi południowe**) i → **Bogarodzicy** (→ **drzwi**

północne), najczęściej z ikonograficznym przedstawieniem → archaniołów lub → świętych → diakonów, rzadziej świętych → hierarchów; w małych lub starych → cerkwiach występuje niekiedy jedynie pojedyncze przejście`; *Synonimy*: rzad. małe drzwi, rzad. wrota diakońskie.

drzwi ikonostasu

gr. πύλη τοῦ τέμπλου (ή), cs. врата іконостаса, ang. door of templon screen, door of iconostas;
archit. `centralne (→ święte drzwi) lub boczne (→ drzwi diakońskie) przejścia łączące → nawę i → prezbiterium`; *Synonimy*: rzad. wrota prezbiterium.

drzwi południowe

gr. νότια πύλη (ή), cs. южныя вѣрхи, ang. south door;
archit. ` → drzwi diakońskie znajdujące się przy → ikonie → Jezusa → Chrystusa`; *Synonimy*: rzad. wrota południowe.

drzwi północne

gr. βόρεια πύλη (ή), cs. северныя вѣрхи, ang. north door;
archit. ` → drzwi diakońskie znajdujące się przy → ikonie → Bogarodzicy`; *Synonimy*: rzad. wrota północne.

drzwi zachodnie

gr. τρίβηλο (τὸ), cs. вѣρхи церквы врата, западна врата;
prop., archit. `drzwi oddzielające → narteks od → nawy głównej → cerkwi, posiadające dawniej → zasłonę, niekiedy podzielone na większe, centralne, oraz mniejsze, boczne`; *Synonimy*: daw. królewskie drzwi, daw. królewskie wrota, rzad. brama cerkiewna, daw., rzad. królewska brama, rzad. piękna brama, daw., rzad. piękne drzwi.

królewskie drzwi

cs. цркви врата, ang. Royal Doors;
1. → święte drzwi
2. gr. Βασιλειος Πύλη (ή);
daw., archit., ofic. `główne → drzwi zachodnie, określane tak do czasu pojawienia się → ikonostasu (XI-XIII w.)`; *Synonimy*: daw. królewskie wrota, daw., rzad. królewska brama.

małe drzwi gr. παραπόρτιον (τὸ) → drzwi diakońskie

piękne drzwi

gr. Ωραία Πύλη (ή), ang. Beautiful Gate;

1. → **święte drzwi**
2. → **drzwi zachodnie**

rajskie drzwi *cs.* райскаа брагѣ → **święte drzwi**

święte drzwi

gr. Ὁραῖα Πύλη (ή), Ἀγία Πύλη (ή), βημόθυρο (τò), *cs.* вѣтѣа брагѣ, *ang.* Holy Doors;

prop., *archit.* `główne, centralne, dwuskrzydłowe → **drzwi ikonostasu**, łączące → **prezbiterium** i → **nawę główną** → **cerkwi**, najczęściej ozdobione → **ikonami** czterech → **ewangelistów** i → **zwiastowania Najświętszej Bogarodzicy**`;

Synonimy: **królewskie drzwi**, **królewskie wrota**, **piękne drzwi**, **święte wrota**, *rzad.*, *pot.* **carskie wrota**, *rzad.* **królewska brama**, *rzad.* **piękna brama**, *rzad.* **święta brama**, *rzad.*, *pot.* **rajskie drzwi**, *rzad.*, *pot.* **rajskie wrota**.

wielkie drzwi

gr. Μεγάλη Πύλη (ή), *cs.* велікаа церкѡвѣаа брагѣ, *ang.* great door;

archit. `główne drzwi → **cerkwi**, prowadzące do → **narteksu**`;

Synonimy: *rzad.* **brama cerkiewna**, *rzad.* **wielka brama**.

duch

gr. πνεῦμα (τò), *cs.* дѣхъ, *ang.* spirit, ghost;

1. → **Święty Duch**

Połączenia:

dary Ducha, łaska Ducha, tchnienie Ducha;

Duch Boży *gr.* Πνεῦμα Θεοῦ (τò), *cs.* дѣхъ божій, божественный дѣхъ, *ang.* Spirit of God → **Święty Duch**

Duch Pański *gr.* Πνεῦμα Κυρίου (τò), *ang.* Spirit of the Lord → **Święty Duch**

Święty Duch

gr. Ἅγιον Πνεῦμα (τò), Πνεῦμα τὸ Ἅγιον (τò), *cs.* вѣтѣій дѣхъ, *ang.* Holy Spirit, Holy Ghost;

teol. `trzecia z → **osób** → **Przenajświętszej Trójcy**, odwiecznie pochodząca od → **Ojca**, współistotna Ojcu i → **Synowi**`;

Synonimy: **Duch**, **Duch Boży**, **Duch Pański**.

Uwagi: termin *duch* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. *teol.* `rozumna i bezcielesna → **istota** świata niewidzialnego, będąca → **stworzeniem Bożym**`;

Połączenia:

duch ciemności gr. πνεῦμα τοῦ σκοτός (τὸ), cs. дѣхъ нечистый, ang. spirit of darkness → **diabeł zn. 2**

duch nieczysty gr. ἀκάθαρτο πνεῦμα (τὸ), cs. дѣхъ нечистый, ang. uncle-an spirit → **diabeł zn. 2**

duch służebny → **anioł zn. 1**

zły duch gr. πονηρὸ πνεῦμα (τὸ), cs. злы́й дѣхъ, ѿггелъ, ang. evil spirit → **diabeł zn. 2**

3. antrop., patr. `w koncepcji trychotomicznej: jeden z trzech składowych elementów → **natury** ludzkiej, obok → **ciała** i → **duszy**, nieśmiertelny dzięki ożywiającej → **łasce** → **Świętego Ducha**, stanowiący obraz Boży w → **człowieku**, odróżniający człowieka od innych → **stworzeń**`;

Synonimy: **umysł**.

Połączenia:

charakter ludzkiego ducha, duch człowieka.

duchobor → **duchoborca**

Uwagi: odmiana w l.mn.: *duchobory, duchoborów, duchoborom, duchoborów, duchoborami, duchoborach*.

duchoborca

rzadziej duchobor;

gr. ντουχομπορικὸς (ὁ), ντουχομπόρος (ὁ), ang. Doukhobour, Dukhobor;

1. teol. `przedstawiciel rosyjskiej → **herezji** z XVIII w. odrzucającej wiarę w powszechne → **zmartwychwstanie**, autorytet → **duchowieństwa** oraz → **misteria** → **Cerkwi**`;

2. teol. `w l.mn.: sama → **herezja** lub ogół jej zwolenników`;

Uwagi: nie mylić z *duchoborcą*.

duchoburca gr. πνευματομάχος (ὁ), cs. дѣхоборецъ, ang. Pneumatomach → **macedonianin**

Uwagi: nie mylić z *duchoborcą*.

duchoburstwo gr. πνευματομαχία (ῆ), ang. Pneumatomachism → **macedonianizm**

duchonośność → **pneumatoforyczność**

duchowieństwo

gr. κληρὸς (ὁ), cs. κλήръ, ang. clergy;

1. cs. чинъ свѣщенства, сѣнь свѣщенства;

kan., ofic. `ogół → **biskupów**, → **prezbiterów** i → **diakonów**`;

Synonimy: **kapłaństwo**, *rzad.* **stan kapłański**.

2. *daw., rzad., kan.* `ogół osób, które przyjęły → **chirotonię** (→ **biskup**, → **prezbiter**, → **diakon**) lub → **chirotesję** (→ **niższy kler**)`;

Synonimy: *rzad.* **stan duchowny**, *rzad.* **kler**.

Połączenia:

konsultacje duchowieństwa diecezji;

duchowieństwo białe

gr. ἑγγαμος κληρος (ὁ), *ang.* white clergy, secular clergy;

kan. `→ **prezbiterzy** lub → **diakoni**, którzy przed przyjęciem → **chirotonii** wstąpili w → **związek małżeński**`;

Synonimy: *rzad.* **duchowieństwo żonate**.

duchowieństwo niższe

gr. κατώτερος κληρος (ὁ), *cs.* церковнослужитель, *ang.* lower clergy, minor orders;

1. *pot.* `→ **prezbiterzy** lub → **diakoni**`;

2. *prop., liturg., kan.* `mężczyźni pełniący → **posługę** cerkiewną: → **lektora**, → **psalmisty** lub → **subdiakona**, powołani przez → **biskupa** poprzez → **chirotesję**`;

Synonimy: **niższy kler**.

duchowieństwo żonate → duchowieństwo białe

Uwagi: nie mylić z księżmi.

duchownik → ojciec duchowy

duchowny

gr. κληρικός (ὁ), *ang.* clergyman;

1. *cs.* duchovní; *teol., kan.* `odnoszący się do → **duchowieństwa** lub życia religijnego`;

2. *cs.* κληρικός; *kan.* `→ **biskup**, → **prezbiter** lub → **diakon**, tj. → **człowiek**, który przyjął → **misterium kapłaństwa**`;

Synonimy: **kapłan**.

3. *cs.* κληρικός; *rzad., kan.* `mężczyzna, który przyjął → **misterium kapłaństwa** (→ **biskup**, → **prezbiter**, → **diakon**) lub → **chirotesję** (→ **niższy kler**)`;

Połączenia:

błogosławieństwo duchownego, duchowni parafii.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *duchowny* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniach 2-3 termin *duchowny* funkcjonuje jako rzeczownik.

duchowość

gr. πνευματικότητα (ἡ), *ang.* spirituality;

antrop. `zasady prowadzenia → **życia duchowego**`;

Połączenia:

duchowość syryjska, duchowość wczesnochrześcijańska, fałszywa duchowość, uzewnętrznienie duchowości.

dusza

gr: ψυχή (ή), *cs:* duša, *ang:* soul;

1. *antrop., patr.* `w koncepcji dychotomicznej: jeden z dwóch składowych elementów → **natury** ludzkiej, obok → **ciała**, stworzony przez → **Boga**, niewidzialny, obdarzony → **rozumem** i → **nieśmiertelnością**, zawierający w sobie obraz Boży i posiadający możliwość upodobnienia się do Boga, będący ośrodkiem wolnej → **woli** → **człowieka**`;

Połączenia:

dusza nieśmiertelna, sąd nad duszą, zbawione dusze.

2. *antrop., patr.* `w koncepcji trychotomicznej: jeden z trzech składowych elementów → **natury** ludzkiej, obok → **ciała** i → **ducha**, najczęściej utożsamiany z siłą życiową i sferą psychiczną, posiadanymi również przez inne → **stworzenia**`;
3. *bibl.* `życie lub siła życiowa każdego → **stworzenia**`;

Połączenia:

całą duszą, dusza zwierząt, dusze istot żywych, oddać duszę, odebrać duszę.

duszpasterstwo

gr: ποιμαντική διακονία (ή), *ang:* ministry, chaplaincy;

kan., ofic. `zorganizowana działalność modlitewna, edukacyjna, misyjna lub charytatywna, stanowiąca niezmiennie zadanie → **Cerkwi**, realizowana we wspólnotach parafialnych albo adresowana do określonych grup społecznych lub zawodowych, zapoczątkowywana przez władze cerkiewne bądź stanowiąca oddolną inicjatywę → **duchowieństwa** lub → **wiernych**`;

Połączenia:

diecezjalne duszpasterstwo akademickie, duszpasterstwo głuchoniemych, duszpasterstwo pracowników służb celnych i skarbowych, duszpasterstwo rolników, duszpasterstwo służb więziennych, duszpasterstwo szpitalne, prawosławne duszpasterstwo dzieci i młodzieży z rodzin patologicznych.

duszpasterz

ang: chaplain, pastor;

kan., ofic. `→ **duchowny** opiekujący się określoną, wskazaną przez władze cerkiewne grupą → **wiernych**`;

Synonimy: kapelan.

Połączenia:

duszpasterz akademicki, duszpasterz szpitalny, duszpasterze parafialni, spotkanie z duszpasterzem.

dwumęstwo

gr. πολυανδρία (ή), cs. двоєбра́чїє, ang. biandry;
 daw., kan. `zawarcie przez kobietę kolejnego → **małżeństwa** bez wcześniejszego
 rozwiązania lub unieważnienia poprzedniego`;
 Synonimy: daw., rzad. **biandria**.

dwupieśń

gr. δῶδιος κανὼν (ὁ), δῶδιον (τὸ), cs. двоѣпѣснѣцъ;
 liturg. ` → **kanon** złożony z dwóch → **pieśni**, obecnie wykonywany jedynie podczas
 → **jutrni** wtorku → **Wielkiego Tygodnia**`;
 Połączenia:
 dwupieśń Wielkiego Wtorku, śpiewać dwupieśń.

dychotomia

gr. διχοτομία (ή), διχοτόμηση (ή), ang. dichotomy;
 antrop., teol. `rozróżnienie w → **człowieku** → **ciała** i → **duszy**`.

dychotomizm

gr. διχοτόμηση (ή), ang. dichotomism;
 antrop., teol. `pogląd zakładający → **dychotomię**`;
 Uwagi: postać miejscownika l.poj.: **dychotomizmie**, wymowa: **dychotomiźmie**, rzadziej **dychotomizmie**.

dyptych

rzadziej dyptyk;
 gr. δίπτυχο (τὸ), cs. двѣпѣтъ, ang. diptych;
 1. kan., ofic. `spis zwierzchników → **Cerkwi autokefalicznych** wskazujący na ich
 honorową kolejność, wykorzystywany w relacjach międzycerkiewnych, odczy-
 tywany podczas → **nabożeństw** sprawowanych przez → **zwierzchników Cer-**
kwi w celu ukazania jedności eklezjalnej`;
 Połączenia:
 miejsce w dyptychu.
 2. → **synodyk zn. 1**

dyptyk

gr. δίπτυχο (τὸ), ang. diptych;
 1. → **dyptych**
 2. *rzad.*, ikon. `dwie → **ikony** wykonane najczęściej na niewielkich, połączonych
 ze sobą płaszczyznach, które można złożyć`;
 Połączenia:
 dyptyk bizantyjski, ikony dyptyku podróznego.

diskos → diskos

dyspensa

gr. οἰκονομία (ή), ἄδεια (ή), cs. *razpustění*, ang. dispensation;
kan. `udzielane przez → **biskupa** zwolnienie z obowiązku przestrzegania określo-
nych → **kanonów** lub zaleceń → **typikonu**`;

Synonimy: rzad. **zwolnienie kanoniczne**.

Połączenia:

otrzymać dyspensę, prosić o dyspensę, udzielić dyspensy.

dyzunicki

ang. Disuniate;

daw. `określenie stosowane wobec → **Cerkwi** w Rzeczypospolitej ze względu na
niepodporządkowanie się jej unii brzeskiej`;

Uwagi: termin *dyzunicki* funkcjonuje jako przymiotnik; określenie *dyzunicki* jest niestosowne.

dyzunita

ang. Disuniate;

daw. `→ **wierny** → **Cerkwi** w Rzeczypospolitej, który nie podporządkował się unii
brzeskiej`;

Uwagi: określenie *dyzunita* jest niestosowne.

działanie

Połączenia:

święte działanie gr. ιερουργία (ή), ιεροπραξία (ή), cs. *свѣщеннодѣйствіе*,
ang. sacred action → **sprawowanie**

Uwagi: termin *święte działanie* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

Dzieciątko

gr. Θεῖο Βρέφος (τὸ), cs. *богомладѣнецъ*, ang. Holy Child, Holy Infant, Holy Baby;
ikon. `wizerunek → **Jezusa** → **Chrystusa** jako niemowlęcia`;

Synonimy: rzad. **Dziecię**.

Dziecię → Dzieciątko

Uwagi: odmiana w l.poj.: *Dziecię, Dziecięcia, Dziecięciu, Dziecię, Dziecięciem, Dziecięciu*.

dziezdziniec

gr. αὐλή (ή), προαύλιο (τὸ), cs. *пѣреть, погостъ*, ang. churchyard;
archit. `plac okalający → **cerkiew**`;

Synonimy: daw., rzad. **pogost**.

Połączenia:

brama dziezdzinca, krzyż na dziezdzincu.

dziekan

cs. *благочинный*, ang. dean;

1. *gr.* ἐπισκοπικὸς ἐπίτροπος (ὁ);
kan., ofic. → **prezbiter** wyznaczony przez → **biskupa** do sprawowania nadzoru nad określonym → **dekanatem** danej → **diecezji**; także tytuł, jakim posługuje się prezbiter zarządzający dekanatem`;
Synonimy: *pot.* **blagoczynny**, *daw., rzad.* **periodeuta**.
Połączenia:
 dziekan dekanatu rzeszowskiego.
2. *gr.* οἰκονόμος (ὁ);
kan., ofic. → **mnich** wyznaczony przez → **igumena** do sprawowania nadzoru nad wewnętrznym porządkiem danego → **monasteru**; także tytuł, jakim posługuje się mnich zarządzający monasterem`;
Synonimy: *pot.* **blagoczynny**.
Połączenia:
 dziekan monasteru supraskiego.
3. *kan., ofic.* → **prezbiter** wyznaczony przez → **ordynariusza** wojskowego do sprawowania nadzoru nad określoną jednostką strukturalną i terytorialną służb mundurowych w niektórych → **Cerkwiach lokalnych**; także tytuł, jakim posługuje się prezbiter zarządzający taką jednostką`;
Połączenia:
 dziekan marynarki wojennej, dziekan więziennictwa, prawosławny dziekan straży granicznej.

Połączenia:

pełnić funkcję dziekana.

dziekanat *cs.* БЛАГОЧІНІЕ → **dekanat**

dzieło

Połączenia:

dzieło stworzenia → stworzenie *zn.* 2

dzieło zbawcze → **dzieło zbawienia**

dzieło zbawienia

gr. ἔργο τῆς σωτηρίας (τò), *cs.* Дѣло спасѣнія, *ang.* work of salvation;
teol. `działania → **Boga** dokonane w → **Jezusie** → **Chrystusie** dla przywrócenia jedności → **człowieka** z Bogiem, zapowiedziane w → **Starym Testamencie** i opisane w → **Nowym Testamencie**`;

Synonimy: **ekonomia zbawienia**, *rzad.* **dzieło zbawcze**.

dzień

gr. ἡμέρα (ῆ), *cs.* Дѣнь, *ang.* day;

1. `określona data lub konkretny okres ustalonej jednostki podziału → **czasu**`;

Połączenia:

drugi dzień święta, dzień postny;

czterdziesty dzień

ang. fortieth day;

1. *gr.* σαραντᾱήμερο (τὸ), σαραντάμερο (τὸ), τεσσαρακονθήμερο (τὸ), *cs.* čtyřicetiletý den;
liturg. → **dzień** szczególnej → **modlitwy** za zmarłych czterdziestego dnia po → **śmierci**;
Synonimy: *daw.*, *rzad.* **czterdzieściny**.
2. *gr.* σαραντισμός (ὁ) → **obrzęd czterdziestego dnia**

dni mięsne

gr. κρεοφαγία (ἡ), κρεατοφαγία (ἡ), *cs.* masořad, masořadce;
rzad., *pot.* `okresy pomiędzy → **postami** wielodniowymi (z wyłączeniem postów jednodniowych), w których → **Cerkiew** zezwala na spożywanie nabiału oraz mięsa`;

Uwagi: połączenie *dni mięsne* nie występuje w l.poj.

dzień przedświąteczny *cs.* předprázdnice, *ang.* prefeast, forefeast → wigilia święta

dzień spoczynku

gr. ἡμέρα ἀναπαύσεως (ἡ), *ang.* day of rest;
teol., *bibl.*, *liturg.* `biblijny siódmy → **dzień** po akcie stwórczym, kiedy → **Bóg** odpoczywa od swoich dzieł i błogosławi → **stworzenie**`;
Synonimy: **sobota**.

dzień świąteczny *cs.* dēň prázdnichnyj, *ang.* feast day → **święto**

Dzień Świętej Trójcy → zesłanie Świętego Ducha na apostołów *zn.* 2

dzień święty

gr. ἱερὰ ἡμέρα (ἡ), *cs.* dēň svatýj;
daw., *liturg.* `dzień poświęcony → **Bogu**, najczęściej → **niedziela** lub → **święto** z grupy → **dwunastu wielkich świąt**`;

dzień wybrania

cs. dēň izbrynīa;
daw., *liturg.*, *teol.* → **dzień** (najczęściej środa w połowie okresu → **Wielkiego Postu**), w którym informowano → **katechumenów** o zakończeniu nauk przedchrzcielnych i przypisaniu im miana przygotowujących się do → **oświecenia** oraz rozpoczynano sprawowanie nad nimi → **egzorcyzmów**`;

dziewiąty dzień

gr. ἐνάτη ἡμέρα (ἡ), cs. ДЕВЯТЫЙ, ang. ninth day;

liturg. → **dzień** szczególnej → **modlitwy** za zmarłych przypadający dziewięć dni po → **śmierci**;

Synonimy: daw., rzad. **dziewięciny**.

święte dni

gr. Δωδεκαήμερον (τὸ), ang. Twelve Days of Christmas;

prop., liturg. `okres dwunastu → **dni** od → **święta** → **Narodzenia Chrystusa** do → **wigilii** → **Chrzta Pańskiego**, w którym nie obowiązuje → **post**;

Synonimy: **święte wieczory**, rzad. **okres bożonarodzeniowy**, pot. **swiatki**.

Uwagi: połączenie **święte dni** w tym znaczeniu nie występuje w l.poj.

2. bibl., teol. `eschatologiczna rzeczywistość poza czasoprzestrzenią`;

Synonimy: **wiek**, daw. **eon**.

Połączenia:

dzień ósmy

gr. ὄγδοη ἡμέρα (ἡ), cs. ДЕНЬ ВОСЬМЫЙ, ang. Day Eight, Eighth Day;

teol. → **niedziela** jako → **symbol** nieprzemijającego → **królestwa Bożego**;

Połączenia:

dzień Pański

gr. ἡμέρα τοῦ Κυρίου (ἡ), cs. ДЕНЬ ГОСПОДЕНЬ, ang. Day of the Lord;

1. → **paruzja**

2. → **niedziela**

dziewica

Połączenia:

Zawsze Dziewica

gr. Αειπαρθενος (ἡ), cs. ПРИМΟДѢЛА, ang. Ever-Virgin;

teol. → **Bogarodzica** jako ta, która zachowała → **dziewictwo** przed urodzeniem, podczas narodzin i po urodzeniu → **Jezusa** → **Chrystusa**;

Uwagi: forma *Wieczna Dziewica* niepoprawna.

dziewictwo

gr. παρθενία (ἡ), cs. ДѢВСТВО, ang. virginity;

1. kan., antrop. `rodzaj → **ascezy** polegający na świadomej rezygnacji ze współżycia cielesnego; jedna z → **obietnic mnisznych**;

Połączenia:

śluby dziewictwa, obiecywać dziewictwo, ślubować dziewictwo.

2. *patr.* `niewinność duchowa, przejawiająca się m.in. brakiem myśli osądających innych i zachowywaniem → **bezgrzeszności**`;

Połączenia:

duchowe dziewictwo, dziewictwo duszy.

Połączenia:

utracić dziewictwo, zachować dziewictwo.

dziewięciny → **dziewiąty dzień**

dzwon

gr. καμπάνα (ń), κώδυνας (ó), *cs.* кампáнъ, звóнъ, κόλοκολъ, *ang.* bell;

1. *liturg.* `→ **przedmiot cerkiewny** będący instrumentem muzycznym odlewany z brązu, w formie odwróconego kielicha z podwieszonym wewnątrz drążkiem (tzw. sercem), którego uderzanie o korpus powoduje wytworzenie donośnych dźwięków; umieszczany zwykle na → **dzwonnicy** i pełniący określone funkcje liturgiczne`;

Połączenia:

duży dzwon, mały dzwon, średni dzwon, zestaw dzwonów, bicie w dzwony, uderzyć we wszystkie dzwony.

2. *muzyk.* `dźwięk tego instrumentu, a także zorganizowana rytmicznie i brzmieniowo kompozycja z wielu takich dźwięków, służąca do wzywania → **wiernych** na → **nabożeństwa** oraz towarzysząca wydarzeniom liturgicznym i cerkiewnym, np. najważniejszym → **modlitwom** w czasie → **nabożeństw**, świątecznym → **procesjom**, powitaniu → **hierarchów**`;

Połączenia:

daleki dzwon, donośny dzwon, dzwon godzin kanonicznych, paschalne dzwony, żałobne dzwony;

ciężki dzwon

cs. звóнъ въ вѣлѣ тѣжкѣ, звóнъ въ крѣпѣ;

daw., muzyk. `w tradycji ruskiej: uderzenia w największe → **dzwony** lub wszystkie dzwony jednocześnie podczas szczególnie ważnych uroczystości liturgicznych, cerkiewnych i państwowych`;

dzwon zwiastujący

cs. вѣствовѣтъ, *ang.* blagovest, announcement bell;

prop., muzyk. `miarowe, powolne uderzenia w jeden, zwykle największy → **dzwon**, którego dźwięk wzywa → **wiernych** na → **nabożeństwa**; w zależności od lokalnej tradycji mogą być wykonywane także w ważnych momentach nabożeństw, np. podczas wygłaszania → **symbolu wiary**`;

Synonimy: **blagowiest.**

dzwonnica

gr. καμπανάριο (τὸ), *cs.* Звѣнница, колоκώλνη, *ang.* belfry, bell tower;
archit. ` budowla, zwykle wysoka, z pomieszczeniem na jeden bądź więcej → **dzwo-**
nów, połączona ze → **świątynią** lub znajdująca się obok niej`;

Połączenia:

dzwonnica bramowa, dzwonnica drewniana, kopuła dzwonnicy, wejść na dzwonnice.

dzwonnik

gr. καμπανάρης (ὁ), κωδωνοκρούστης (ὁ), *cs.* Звонѣцъ, *ang.* bell ringer;
daw., kan. `osoba odpowiedzialna za bicie w cerkiewne → **dzwony**; współcześnie
funkcję tę sprawuje zwykle → **ponomar** lub → **prysłużnik**`.

E

ebionita

gr. ἐβιονίτης (ὁ), ἐβιοναῖος (ὁ), *ang.* Ebionite;

patr. `przedstawiciel → **ebionizmu**`.

ebionizm

ang. Ebionitism;

teol. `→ **herezja** z I w. odrzucająca → **boskość** → **Jezusa** → **Chrystusa**, nakazująca przestrzeganie wszystkich przepisów prawa starotestamentowego oraz wyrzeczenie się wszelkich dóbr doczesnych`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *ebionizmie*, wymowa: *ebioniźmie*, rzadziej *ebionizmie*.

Eden *gr.* Ἐδέμ (ἡ), *cs.* Ědém, *ang.* Eden → **raj** *zn.* 1

efimnion *gr.* ἐφύμνιον (τὸ), *ang.* ephymnion → **przyśpiew**

egzarcha

gr. ἑξαρχος (ὁ), *ang.* exarch;

1. *kan.* `→ **biskup** kierujący → **egzarchatem**`;

Połączenia:

egzarcha Białorusi, mianować egzarchą.

2. *daw., kan.* `→ **biskup** diecezjalny`.

egzarchat

gr. ἑξαρχᾶτο (τὸ), *ang.* exarchate;

kan. `częściowo autonomiczna → **Cerkiew lokalna**, podporządkowana kanonicznie → **Cerkwi matce** (najczęściej jednemu z → **patriarchatów**), obejmująca zazwyczaj kilka → **diecezji**, z własnym → **synodem** → **biskupów**, któremu przewodniczy → **egzarcha**`;

Połączenia:

egzarchat białoruski.

egzegeta

gr. ἐρμηνευτής (ὁ), ἐξηγητής (ὁ), *ang.* exegete;

teol. `osoba zajmująca się → **egzegezą**`;

Połączenia:

znany egzegeta, być egzegetą.

egzegetyka [wym. egzegetyka],

gr. ἐξηγητική (ή), ἐρμηνεία (ή), ang. exegetics;

teol. `dział → **bibliстыki** zajmujący się interpretacją i objaśnianiem → **Pisma Świętego**`;

Połączenia:

egzegetyka Nowego Testamentu, zajmować się egzegetyką.

egzegeza

gr. ἐρμηνεία (ή), ἐξήγησις (ή), ang. exegesis;

bibl. `badanie oraz krytyczna interpretacja tekstu → **Pisma Świętego**, mające na celu wyjaśnienie jego sensu`;

Połączenia:

egzegeza Księgi Rodzaju, egzegezy patrystyczne.

Uwagi: nie mylić z *hermeneutyką*.

egzonarteks → eksonarteks

egzorcysta

gr. ἐξορκιστής (ὁ), cs. **ЗАКЛИНАТЕЛЬ**, ang. exorcist;

liturg. `→ **duchowny** dokonujący → **egzorcyzmów**`;

Połączenia:

doświadczeni egzorcyci, posługa egzorcysty.

egzorcyzm

gr. ἐξορκισμός (ὁ), cs. **ЗАКЛИНАНІЄ, ЗАПРЕЦІЕНІЄ**, ang. exorcism;

liturg. `→ **obrzęd** sprawowany przez → **duchownego**, mający na celu uwolnienie → **człowieka** lub miejsca spod władzy → **diabła**`;

Połączenia:

modlitwa egzorcyzmu, odprowadzać egzorcyzm, poddawać egzorcyzmowi.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *egzorcyzmie*, wymowa: *egzorcyźmie*, rzadziej *egzorcy-zmie*.

egzorcyzowanie

gr. ἐξορκιστή (ή), cs. **ЗАКЛИНАНІЄ, ЗАПРЕЦІЕНІЄ**, ang. exorcising;

liturg. `dokonywanie → **egzorcyzmów**`.

egzystencja gr. τρόπος υπάρξεως (ὁ), ὑπαρξή (ή), ang. existence → **hipostaza zn. 2**

ekdyk

gr. ἐκδικός (ὁ), ang. exacting penalty, avenger;

daw., kan., ofic. `w okresie bizantyjskim: cerkiewny adwokat powoływany przez → **biskupa** w celu obrony → **wiernych** przed sądem świeckim lub → **sądem cerkiewnym**, reprezentowania stanowiska → **Cerkwi** oraz nadzorowania procesów i wykonywania wyroków sądowych`.

ekfonesis [wym. ekfones'is, ekfonez'is] → **wozglas**

Uwagi: termin *ekfonesis* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

ekfoneza *rzadziej* ekfonesis → **wozglas**

Eklezja *ang.* Ecclesia → **cerkiew zn. 1**

eklezjalność

gr. ἐκκλησιαστικότητα (ή), *ang.* ecclesiality;

teol. `wspólnotowość osiągana i realizowana w → **Cerkwi**, stanowiąca uniwersalną więź wszystkich → **wiernych** z → **Jezusem** → **Chrystusem`**;

Połączenia:

naruszona eklezjalność, zachować eklezjalność.

eklezjarcha

gr. ἐκκλησιάρχης (ὁ), *cs.* ěkklesiāřchъ, *ang.* ecclesiarch;

1. *kan., liturg.* `mężczyzna (w → **monasterach** żeńskich → **mniszka**), który nadzoruje → **ponomarów** i → **prysłużników** oraz pomaga → **duchownym** podczas → **nabożeństw**, dba o czystość → **szat liturgicznych** i porządek w → **cerkwi`**;

2. *daw., kan., liturg.* ` → **duchowny** lub → **mnich** odpowiadający za budynek → **cerkwi** lub → **porządek** → **nabożeństw`**;

Połączenia:

eklezjarcha katedralny.

3. → **ustawszczyk**

Połączenia:

monasterski eklezjarcha, nadzór eklezjarchy.

eklezjologia

gr. ἐκκλησιολογία (ή), *ang.* ecclesiology;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się nauką o istocie, genezie, cechach, strukturze, zadaniach i celach → **Cerkwi`**;

Połączenia:

eklezjologia prawosławna, wykładać eklezjologię.

Uwagi: pisownia *ekleziologia*, *ekklezjologia* niepoprawna.

ekloga

gr. ἐκλογή (ή), *ang.* ecloga, eclogue;

daw., kan. `krótki zbiór wybranych → **kanonów** cerkiewnych i przepisów prawa cywilnego epoki bizantyjskiej`;

Połączenia:

ekloga cesarza Leona V Izauryjczyka, eklogi cesarza Konstantego Kopronima.

ekonom

gr. οἰκονόμος (ὁ), *cs.* ěkonómъ, домоупрѣитель, *ang.* oikonomos;

1. *kan.*, *ofic.* `stanowisko cerkiewne → **diakona** lub → **prezbitera** powołanego przez → **biskupa** i odpowiedzialnego za majątek → **diecezji** lub → **metropolii**`;
Połączenia:

wielki ekonom

gr. μέγας οἰκονόμος (ὁ), *ang.* great oikonomos;
daw., *kan.* `w okresie bizantyjskim: jeden z sześciu → **archontów**,
urzędnik → **patriarchy** Konstantynopola zarządzający majątkiem cer-
kiewnym`;

2. *cs.* κελάρη;
kan. `→ **mnich** odpowiedzialny za majątek → **monasteru** lub zarządzający jego
spizarnią`.

ekonomia

rzadziej oikonomia [wym. iekonomija];

gr. οἰκονομία (ἡ), *cs.* домогтрои́тельство, *ang.* economy, oikonomia;

1. *teol.* `działania → **Boga** w odniesieniu do świata, obejmujące → **stworzenie**, →
objawienie i → **dzieło zbawienia**`;

Synonimy: **ekonomia Boża**.

Połączenia:

ekonomia Boża *gr.* θεία οἰκονομία (ἡ), *cs.* домогтрои́тельство бо́жие, *ang.* economy of God → **ekonomia zn. 1**

ekonomia zbawienia *gr.* οἰκονομία τῆς σωτηρίας (ἡ), *cs.* домогтрои́тельство спасе́ния, *ang.* economy of salvation → **dzieło zba-
wienia**

2. *daw.*, *patr.*, *teol.* `w epoce → **ojców Cerkwi**: jedna z dwóch gałęzi (obok →
teologii) nauczania chrześcijańskiego, mówiąca o wszelkich relacjach → **Boga**
ze światem i → **człowiekiem**`;

Połączenia:

ekonomia ojców Cerkwi.

3. *kan.* `odstępstwo od ścisłego przestrzegania jednego lub kilku → **kanonów**, do-
konujące się drogą → **dyspensy** (np. zwolnienie z określonego obowiązku),
→ **pronomii** lub uzupełnienia o dodatkowe wytyczne (np. dodanie nowych
obowiązków), stosowane w okolicznościach wymagających szczególnej
duszpasterskiej troski, postrzegane jako przejaw → **miłości**; przeciwieństwo
→ **akrybii**`;

Połączenia:

działać na podstawie ekonomii, przyjęcie schizmatyków do wspólnoty
z uwzględnieniem zasady ekonomii.

Uwagi: pisownia *ekonomija*, *ikonomia* niepoprawna.

eksapostilarion

rzadziej eksapostylarion;

gr. ἐξαποστειλάριον (τὸ), *cs.* ѿ҃апоствѣлѣріѣ, *ang.* exapostilarion, exaposteilarion;

liturg. → **swietilen** → **jutrzni** niedzielnej i wybranych → **świąt**, nawiązujący tematycznie do czytanej wcześniej → **ewangelii niedzielnej**;

Połączenia:

eksapostilariony niedzielne, eksapostilarion tonu piątego.

eksapostylarion → eksapostilarion

ekscelencja

cs. прѣвославі́енство, *ang.* His Grace;

kan., ofic. `tytuł przysługujący → **biskupom**`

Połączenia:

Jego Ekscelencja Najprzewielebniejszy Jakub, Arcybiskup Białostocki i Gdański.

Uwagi: forma ceremonialna (gdymówimy lub piszemy o biskupie): *Jego Ekscelencja*, zwrot bezpośredni: *Wasza Ekscelencjo*.

ekskomunika *ang.* excommunication → anatema

eksomologitarion *gr.* Ἐξομολογητάριον (τὸ), *ang.* Exomologitarion → kanonarion *zn. 2*

eksonarteks

rzadziej egzonnarteks;

gr. ἐξωνάρθηκας (ὁ), *cs.* вѣнѣшній прѣтворѣхъ, пѣперть, *ang.* outer nartheks;

archit. `zewnątrzna część rozbudowanego → **narteksu**, nieprzeznaczona do celów liturgicznych`;

Synonimy: **przedsionek zewnętrzny**.

Połączenia:

ikona w eksonarteksie.

ekstaza

gr. ἔκστασις (ή), *cs.* восторгъ, *ang.* ecstasy;

teol. `stan duchowego uniesienia, w którym możliwe jest doświadczanie → **energii Bożych**, zawieszający czynności wszystkich zmysłów`;

Synonimy: *rzad.* **zachwył**.

Połączenia:

duchowa ekstaza, być w ekstazie, osiągnąć ekstazę.

ektenia

gr. συναπτή (ή), δέησις (ή), *cs.* ѿ҃к҃тєніѣ, *ang.* litany;

liturg. → **modlitwa** zanoszona w trakcie → **nabożeństw**, złożona z szeregu → **wewzań** wypowiadanych przez → **duchownego** (najczęściej → **diakona**) oraz odpowie-

dzi → **wiernych** (najczęściej *Kyrie eleison*, czyli *Panie, zmiłuj się*), zakończona → **wozglasem**`;

Synonimy: rzad. **litania**.

Połączenia:

ektenia podczas chirotonii, śpiewać ektenię, wygłaszać ektenię;

ektenia błagalna

gr. πληρωτικά (τὰ), *cs.* ěkteniā prośiteľnā, *ang.* Litany of Supplication;
liturg. ` → **ektenia** wygłaszana głównie podczas → **liturgii**, → **jutrzni** bądź
 → **wieczerni**, zawierająca → **wezwania**, na które → **wierni** odpowiadają
 śpiewem *Racz dać, o Panie*`;

ektenia dziękczynna

cs. ěkteniā blagodarstvennā, *ang.* Litany of Thanksgiving;
liturg. ` → **ektenia** złożona z trzech → **wezwań**, wygłaszana podczas → **li-**
turgii po udzieleniu → **komunii** → **wiernym**`;

ektenia katechumenów

gr. δέσεις ὑπὲρ τῶν κατηχομένων (ἡ), *cs.* ěkteniā ōglašených, *ang.*
 Litany for the Catechumens;
liturg. ` → **ektenia** wygłaszana podczas → **liturgii**, kończąca część nazywa-
 ną → **liturgią katechumenów**`;

ektenia mała

gr. μικρά συναπτή (ἡ), *cs.* ěkteniā málā, *ang.* Small Litany;
liturg. ` skrócona wersja → **ektenii wielkiej**, złożona z trzech → **wezwań**`;

ektenia pokoju *gr.* εἰρηνικά (τὰ), *cs.* ěkteniā mírna, *ang.* Litany of Peace
 → **ektenia wielka**

ektenia usilna → **ektenia żarliwa**

ektenia wielka

gr. μεγάλη συναπτή (ἡ), *cs.* ěkteniā velíká, *ang.* Great Litany;
liturg. ` → **ektenia** wygłaszana m.in. na początku → **liturgii**, → **wieczerni**
 oraz niektórych → **misteriów** i → **obrzędów**; rozpoczyna się → **wezwa-**
niem: *W pokoju do Pana módlmy się*`;
Synonimy: rzad. **ektenia pokoju**.

ektenia wiernych

gr. δέσεις ὑπὲρ τῶν πιστῶν (ἡ), *cs.* ěkteniā věrnych, *ang.* Litany of the
 Faithful, Supplication for the Faithful;
liturg. ` jedna z dwóch → **ektenii** wygłaszanych podczas → **liturgii** tuż przed
 → **cherubikonem**`;

ektenia za zmarłych

gr. δέησις ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων (ή), *cs.* ěktenià žalžpokóňnaa, *ang.* Litany for the Departed, Litany for Those Fallen Asleep;

liturg. → **ektenia**, której → **wezwania** dotyczą wspomnienia zmarłych, wygłaszana podczas → **liturgii** po → **ektenii żarliwej**, w trakcie → **panichidy** lub → **litii**;

ektenia żarliwa

gr. ěktenής ἱκεσία (ή), *cs.* ěktenià ižgžbaa, *ang.* Litany of Fervent Supplication, Augmented Litany;

prop., liturg. → **ektenia**, na której → **wezwania** → **wierni** odpowiadają trzykrotnym śpiewem *Kyrie eleison* (*Panie, zmiłuj się*);

Synonimy: *rzad.* **ektenia usilna**.

Uwagi: w dopełniaczu, celowniku i miejscowniku l.poj. i dopełniaczu l.mn.: *ektenii*.

ekumenia → **ekumenizm**

ekumeniczność

gr. οἰκουμενικότητα (ή), *ang.* ecumenicity;

1. → **soborowość**

2. *pot.* `otwartość na → **ekumenizm**`;

Połączenia:

zwolennik ekumeniczności.

ekumenista

gr. οἰκουμενιστής (ὁ), *ang.* ecumenist;

ofic. `zwolennik → **ekumenizmu**`.

ekumenizm

gr. οἰκουμενισμός (ὁ), *ang.* ecumenism;

ofic. `ogół idei oraz działań mających na celu zjednoczenie wszystkich → **wyznań** chrześcijańskich`;

Synonimy: **ruch ekumeniczny**, *rzad.* **ekumenia**.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *ekumenizmie*, wymowa: *ekumeniźmie*, rzadziej *ekumenizmie*.

Eleusa [wym. e-le-u-sa],

gr. Ἐλεοῦσα (ή), *cs.* ѿμνηλήνιε, *ang.* Eleusa;

ikon. `wizerunek → **Bogarodzicy** z przytulonym do Jej oblicza małym → **Jezusem** → **Chrystusem**, występujący w wielu wariantach ikonograficznych`;

Synonimy: **Miłosierna**, **Glykofilusa**, **Miłościwa**, *rzad.* **Umilenie**.

Połączenia:

pisanie ikony Eleusy, warianty Eleusy.

Elohim

gr. Ἐλωχίμ (ó), Ἐλοχίμ (ó), cs. ěλωì, ang. Elohim;
daw., teol., bibl. → **imię Boga** w hebrajskim oryginale → **Starego Testamentu**, używane wyłącznie w liczbie mnogiej, w prawosławnej → **teologii** postrzegane jako wskazanie na → **Przenajświętszą Tróję**;

Uwagi: termin *Elohim* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

eminencja

cs. πρεσβυτέρικο, πρεσβυτερίων κληρική, ang. Eminence;
kan., ofic. `tytuł przysługujący → **metropolitom** oraz → **arcybiskupom** będącym zwierzchnikami → **Cerkwi autokefalicznych**`;

Połączenia:

Jego Eminencja Wielce Błogosławiony Sawa, Metropolita Warszawski i Całej Polski.

Uwagi: forma ceremonialna (gdy mówimy lub piszemy o metropolicie lub arcybiskupie):
Jego Eminencja, zwrot bezpośredni: *Wasza Eminencjo*.

Emmanuel

gr. Ἐμμανουήλ (ó), cs. ěммануѣлъ, ang. Emmanuel;

1. bibl., teol. `semickie imię ('Bóg z nami'), które w → **prorocत्वach** Izajasza (Iz 7,14) stało się imieniem zapowiedzianego → **Mesjasza**, a w → **Ewangelii** Mateusza (Mt 1,21-23) – imieniem → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Połączenia:

chwała Emmanuela, zapowiedziany Emmanuel.

2. ikon. `wizerunek → **Jezusa** → **Chrystusa** w wieku dziecięcym, nawiązujący do → **prorocтва** Izajasza (Iz 7,14)`;

Połączenia:

mozaika Emmanuela.

enarksis [wym. enarks'is],

gr. ἐναρξίς (ή), cs. на́рало, ang. enarxis;

rząd., liturg. → **psalmodia antyfonalna** → **liturgii katechumenów** poprzedzająca → **czytanie** → **Pisma Świętego**`;

Połączenia:

proskomidia poprzedzająca enarksis, enarksis przed drzwiami cerkwi.

Uwagi: termin *enarksis* w rodz. męskim, nieodmienny, nie występuje w l.mn.

energia

Połączenia:

energia Boża

gr. ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ (ή), ang. Divine Energy;

teol. `oddziaływanie → **Przenajświętszej Trójcy** na świat i → **człowieka**,
 będące emanacją niestworzonej → **natury** Bożej`;
Uwagi: termin *energia* Boża występuje zwykle w l.mn.

enkolpion *gr.* ἐγκόλπιον (τὸ), *cs.* ѿнκόлпийъ, *ang.* encolpion, engolpion, enkolpion →
 panagia *zn. 2*

enkomion → pochwała *zn. 2*

enstasis [wym. enstas'is, enstaz'is], *gr.* ἔνστασις (ῆ), *ang.* enstasis → kontemplacja

enstaza *rzadziej* enstasis → kontemplacja

eon *gr.* αἰών (ὁ) → dzień *zn. 2*

epanagoga

gr. Ἐπαναγωγή (ῆ), *ang.* Epanagoge;

kan. `bizantyjski zbiór praw cywilnych dotyczących → **patriarchy** Konstantynopola,
 → **duchowieństwa** oraz majątku cerkiewnego, ukształtowany pod koniec IX w.`.

eparchia

1. → diecezja *zn. 1*

2. → biskupstwo *zn. 2*

epektasis [wym. epektas'is, epektaz'is] → epektaza

epektaza

rzadziej epektasis;

gr. ἐπέκτασις (ῆ), *ang.* epectasy, straining forward, epektasis;

patr., teol., antrop. `nieustanne duchowe wzrastanie i dążenie → **człowieka** do →
Boga, nieskończone ze względu na Bożą niepoznawalność; człowiek doświadcza
 wtedy jednocześnie ukojenia i niedosytu, które mobilizują go do dalszej aktywności`;
Połączenia:

radość wiecznej epektazy.

epifania

ang. Epiphany;

1. → objawienie *zn. 1*

2. → chrzest Pański *zn. 2*

Uwagi: termin *epifania* w *zn. 2* zapisujemy wielką literą.

epignoza *gr.* ἐπίγνωσις (ῆ), *ang.* epignosis → bogopoznanie

epigonat → epigonation

epigonation

rzadziej epigonat;

gr. ἐπιγονάτιο (τὸ), *ang.* epigonation;

1. → nabiedrennik

2. → palica

epikeia [wym. epikia] → epikia

epikia

rzadziej epikeia [wym. epikia];

gr. ἐπιείκεια (ή), *ang.* equity, mildness;

daw., kan. `pominięcie obowiązującego przepisu → **prawa cerkiewnego** ze względu na jego dezaktualizację, kolizję z innymi przepisami lub sytuację nieprzewidzianą w przepisie`;

Połączenia:

kierować się epikią, stosowanie epikii.

Uwagi: odmiana w l.mn.: *epikie, epikii, epikiom, epikie, epikiami, epikiach.*

epikleza

gr. ἐπίκληση (ή), *cs.* призыва́ніе, *ang.* epiclesis;

1. *liturg.* `fragment → **anafory** następujący po → **anamnezie**, w którym → **przewodniczący** ofiarowuje → **Bogu** → **Ojcu** → **dary eucharystyczne** i prosi o zesłanie → **Świętego Ducha** na wszystkich zgromadzonych i na przedłożone → **dary** oraz o → **przemianę darów**`;

Połączenia:

modlitwa epiklezy, epikleza Boskiej Liturgii św. Bazylego Wielkiego;

epikleza wschodząca

cs. призыва́ніе возхо́дящее, за́вѣщаніе, *ang.* implicit epiclesis;

rzad., liturg. `→ **epikleza** z prośbą o przyjęcie przez → **Ojca** ofiary → **Syna**, niezawierająca modlitwy o zesłanie → **Świętego Ducha** na → **dary eucharystyczne**`.

epikleza zstępująca

cs. призыва́ніе нисхо́дящее, *ang.* explicit epicleses;

rzad., liturg. `→ **epikleza** ze skierowaną do → **Ojca** prośbą o zesłanie → **Świętego Ducha** na wszystkich zgromadzonych i na przedłożone → **dary eucharystyczne** oraz o → **przemianę darów**; charakterystyczna dla → **anafory** tradycji bizantyjskiej`;

2. *rzad., liturg.* `modlitwne przywoływanie → **Świętego Ducha**`;

Połączenia:

epikleza w modlitwie oświecenia wody.

epimanika *rzadziej* epimanikion → narękawek

epimanikion *ang.* epimanikion → narękawek

episkopat *cs.* ἐπίσκοπικο, *ang.* episcopate

1. *gr.* ἐπισκοπεία (ή);
kan. `godność → **biskupa**, trzeci → **stopień kapłaństwa`**;
Synonimy: *rzad.* **biskupstwo**.
2. *gr.* ἐπίσκοποι (οἱ);
kan. `ogół → **biskupów** danej → **Cerkwi lokalnej`**;
Połączenia:
episkopat prawosławny, stanowisko episkopatu.

episkopia

1. → **diecezja zn. 1**
2. → **biskupstwo zn. 2**

epistomonarch

gr. ἐπιστημονάρχης (ὁ);
daw., liturg. ` → **mnich**, który przed → **nabożeństwami** nocnymi budził → **igumena**,
a następnie, obchodząc wszystkie → **cele** i bijąc w małe → **biło**, zwoływał pozosta-
łych mnichów`;
Synonimy: *daw.* **budziciel**.
Połączenia:
funkcja epistomonarcha.

epitafion *rzadziej* epitafios → płaszczanica

epitafios → płaszczanica

epitemia → epitymia

epitrachelion *rzadziej* epitrachil [wym. epitrach*il*], *rzadziej* jepitrachil [wym. jepitra-
ch*il*] → **epitrachilion**

epitrachil [wym. epitrach*il*], *rzadziej* jepitrachil [wym. jepitrach*il*] → **epitrachilion**

epitrachilion

rzadziej epitrachelion, *rzadziej* epitrachil [wym. epitrach*il*], *rzadziej* jepitrachil [wym. jepitrach*il*];
gr. ἐπιτραχήλιο (τὸ), *cs.* ἐπιτραχήль, *ang.* epitrachelion;
prop., liturg. ` → **szata liturgiczna** → **prezbiterów** i → **biskupów** w postaci długiego
ozdobnego pasa materiału zakładanego na szyję, połączonego z przodu jedną kra-

wędzią i opadającego do ziemi, noszona na → **podriasniku**, → **riasie**, → **mantii** lub → **podryzniku**`;

Połączenia:

kapłan w epitrachilionie, przykryć głowę spowiadającego się epitrachilionem.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *stula*.

epitymia

rzadziej epitemia;

gr. ἐπιτίμιο (τὸ), *cs.* ěpřítimě, *ang.* penance, epitimion;

kan., ofic. `zobowiązanie (np. → **post**) lub zakaz (np. → **odłączenie male**) nakładane przez → **spowiednika** lub władze cerkiewne na grzesznika jako środek wychowawczy`;

Synonimy: *pot.* **pokuta**.

Połączenia:

okres epitymii, epitymia za aborcję, zdjęcie epitymii, naruszenie epitymii, nałożyć epitymię.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *zadośćuczynienie*.

erem → pustelnia

eremita *gr.* ἐρημίτης (ὁ), *cs.* икѣтникъ, ѿшельникъ, пѣстынникъ, затворникъ, пѣстынножѣтель, *ang.* eremite, hermit → **anachoreta**

eremitka *gr.* ἐρημίτισσα (ἡ), *ang.* eremite, hermit → **anachoretka**

eremityzm *gr.* ἐρημιτισμός (ὁ), *ang.* eremitism → **anachoretizm**

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *eremityzmie*, wymowa: *eremityźmie*, *rzadziej* *eremityzmie*.

eros

gr. ἔρως (ὁ), *ang.* eros;

1. *teol., patr.* `pragnienie → **miłości**, które wyzwala gotowość do pełnego poświęcenia się`;

Synonimy: *rzad.* **szalona miłość**.

Połączenia:

eros boski → **eros Boży**

eros Boży

gr. θεῖος ἔρως (ὁ), *ang.* Divine eros;

teol., patr. `→ **wieczne**, bezgraniczne zakochanie → **Boga w** → **człowieku**, które swój szczyt osiągnęło w → **ofierze** → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Synonimy: *rzad.* **eros boski**.

2. *patr.* `zmysłowe, często egoistyczne uczucie pożądania kogoś`;

Połączenia:

owładnięty erosem.

eschatologia

gr. ἐσχατολογία (ή), *ang.* eschatology;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się ostatecznym losem świata, ludzkości oraz każdego → **człowieka**`;

Połączenia:

eschatologia biblijna, eschatologia indywidualna, eschatologia ogólna, wyklądać eschatologię.

eschaton

gr. ἔσχατον (τὸ), *ang.* eschaton;

teol. `zapowiedziany w → **Piśmie Świętym** koniec świata`;

Połączenia:

zbliżający się eschaton, oczekiwać eschatonu.

esencja

cs. ěstve, *ang.* essence;

1. → **natura**

2. → **istota zn. 1**

esonarteks

gr. ἐσωνάρθηκας (ὁ), *cs.* внѣтрений притѣоръ, *ang.* esonarthex, inner narthex;

archit. `wewnętrzna część rozbudowanego → **narteksu**, w której sprawowane są niektóre → **nabożeństwa** (→ **powieczery**, → **nabożeństwo o północy**) lub ich fragmenty (→ **litia**)`;

Synonimy: **przedsionek wewnętrzny**.

Połączenia:

mozaika w esonarteksie.

etnofiletyzm

gr. ἐθνοφυλετισμός (ὁ), *ang.* ethnophyletism;

1. *kan., ofic.* `uzależnianie przynależności do → **Cerkwi** od narodowości, połączone z dążeniem do wywyższania w obrębie Cerkwi (najczęściej → **Cerkwi lokalnej** lub → **parafii**) członków określonej nacji; osądzone jako → **herezja** w 1873 roku`;

2. *pot.* `utożsamianie → **wyznania** z narodowością`;

Synonimy: **filetyzm**.

Połączenia:

etnofiletyzm bułgarski, zwolennicy etnofiletyzmu, popaść w etnofiletyzm, potępić etnofiletyzm.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *etnofiletyzmie*, wymowa: *etnofiletyźmie*, rzadziej *etnofiletyzmie*.

etyka [wym. ɛtyka]

Połączenia:

etyka chrześcijańska

gr. χριστιανική ἠθική (ή), *ang.* Christian ethics;

ofic. `dział filozofii zajmujący się chrześcijańską nauką moralną`;

Uwagi: nie mylić z *teologią moralną*.

Eucharystia

gr. Θεία Εὐχαριστία (ή), *cs.* ěvχαρίστια, *ang.* Eucharist;

1. → **misterium Eucharystii**

2. → **Święte Dary**

euchologion *cs.* ěвχολόγiй, ěвχολόгiωνъ, молiтвенникъ → **trebnik**

eulogia

gr. εὐλογία (ή), *cs.* благословѣнiе, *ang.* eulogia;

1. → **błogosławieństwo zn. 2**

2. → **antydor**

eulogitarion *ang.* evlogitarion → **nieporoczen**

eunomianin *gr.* εὐνομιανός (ό), *ang.* Eunomian → **anomejczyk**

eunomianizm *gr.* εὐνομιανοί (οί), *ang.* Eunomianism → **anomeizm**

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *eunomianizmie*, wymowa: *eunomianiźmie*, rzadziej *eunomianizmie*.

eutychianin *gr.* εὐτυχανιστής (ό), *ang.* Eutychian → **monofizyta**

eutychianizm *gr.* εὐτυχανισμός (ό), *ang.* Eutychianism → **monofizytyzm**

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *eutychianizmie*, wymowa: *eutychianiźmie*, rzadziej *eutychianizmie*.

Ewa

Połączenia:

Nowa Ewa

gr. Νέα Εὐα (ή), *cs.* нóвaа ѣвa, вторáа ѣвa, *ang.* New Eve;

liturg., teol. `→ **Bogarodzica** jako ta, która urodziła → **Odkupiciela**, w przeciwieństwie do → **pramatki** Ewy, która popełniła → **grzech prarodzców`;**

Uwagi: termin *Nowa Ewa* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

ewangelia

gr: Εὐαγγέλιον (τὸ), cs. БЛАГОВѢСТЬ БОЖІЯ, ἑὐαγγελίῃ, ang. Good News, Glad Tidings, Gospel;

1. teol. `nauczanie → Jezusa → Chrystusa o → zbawieniu ludzkości i nadejściu → królestwa Bożego`;

Synonimy: nauczanie święte, rzad. Słowo Boże.

Połączenia:

Święta Ewangelia.

Uwagi: termin ewangelia w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. bibl. `spisany tekst nauczania → Jezusa → Chrystusa, uzupełniony o opis Jego życia i → dzieła zbawienia`;

Połączenia:

ewangelia apokryficzna, Ewangelia według św. Jana;

ewangelia kanoniczna

gr: κανονικὸν Εὐαγγέλιον (τὸ), ang. canonical Gospel;

bibl. `każda z czterech → ewangelii autorstwa → świętych → apostołów i → ewangelistów: Mateusza, Marka, Łukasza lub Jana, uznana przez → Cerkiew za napisaną pod natchnieniem Bożym, wchodząca w skład → Nowego Testamentu`;

ewangelia synoptyczna

gr: συνοπτικὸν Εὐαγγέλιον (τὸ), ang. synoptic Gospel;

bibl. `jedna z trzech → ewangelii (według → apostoła Mateusza, Marka lub Łukasza) zachowujących spójną chronologię i podobnie opisujących wydarzenia z życia → Jezusa → Chrystusa`;

Uwagi: termin ewangelia synoptyczna występuje zwykle w l.mn.

Uwagi: termin ewangelia zapisujemy wielką literą, jeśli oznacza tytuł książki, np. Ewangelia według św. Marka.

3. bibl., liturg. `księga zawierająca jedną lub wszystkie z czterech → ewangelii kanonicznych, przeznaczona do użytku domowego lub cerkiewnego`;

Synonimy: ofic. ewangeliarz.

Połączenia:

ewangelia objaśniona → ewangelia z komentarzem

ewangelia pouczająca → homiliarz

ewangelia z komentarzem

gr: ἐρμηνευόμενον Εὐαγγέλιον (τὸ), cs. толковѣе ἑὐαγγελίῃ, ang. Gospel with commentary;

bibl., patr. `księga z tekstem czterech → ewangelii kanonicznych uzupełniona o egzegetyczne komentarze autorstwa → ojców Cerkwi`;

Synonimy: rzad. ewangelia objaśniona.

4. *liturg.* → **perykopa** ewangeliczna przeznaczona do głośnego odczytania w trakcie → **nabożeństwa**;

Połączenia:

ewangelia Antypaschy, ewangelia dnia, ewangelia na oświecenie wody, ewangelia święta;

dwanaście ewangelii

1. *gr.* Δώδεκα Εὐαγγέλια (τὰ), *cs.* ěi ěvǎngeľiĭ ěkātíχz ětracťĕň, *ang.* Twelve Gospels, twelve Gospel readings;
liturg., pot. → **perykopy** ewangeliczne → **jutrzni** → **Wielkiego Piątku**, opisujące wydarzenia związane ze zbawcą → **ofiara** → **Jezusa** → **Chrystusa**: od → **wieczery mistycznej**, poprzez aresztowanie, sąd, → **ukrzyżowanie**, → **śmierć**, do złożenia do grobu;
2. *liturg., pot.* → **jutrznia** → **Wielkiego Piątku**;

ewangelia niedzielna

1. *gr.* Ἐωθινὸν Εὐαγγέλιον (τὸ), *cs.* ěvǎngeľiĕ voěkrĕĕnoĕ, *ang.* Resurrection Gospel;
liturg. jeden z jedenastu fragmentów → **ewangelii** opisujących wydarzenia po → **zmartwychwstaniu Pańskim**, czytany podczas niedzielnej → **jutrni**;
2. *gr.* Εὐαγγέλιον τῆς Κυριακῆς (τὸ), *ang.* Sunday Gospel;
liturg., pot. fragment → **ewangelii** czytany podczas niedzielnej → **liturgii**;

ewangelia pasyjna

gr. Εὐαγγέλιον τῶν Παθῶν (τὸ), *cs.* ěvǎngeľiĕ ěkātíχz ětracťĕň, *ang.* Passion Gospel;
liturg., bibl. → **perykopa** ewangeliczna obejmująca opis uwięzienia, procesu, męki, → **ukrzyżowania**, → **śmierci** i złożenia do grobu → **Jezusa** → **Chrystusa**;

Uwagi: odmiana w dopełniaczu, celowniku, miejscowniku l.poj. oraz dopełniaczu l.mn.: ewangelii.

ewangeliarz

gr. εὐαγγελιστάριο (τὸ), τετραεὐαγγέλιον (τὸ), *cs.* ětřetřeroěvǎngeľiĕ, ěvǎngeľiĕ, *ang.* Gospel Book, Evangeliary;

liturg., bibl. → **księga liturgiczna**, zwykle w ozdobnej oprawie, zawierająca teksty czterech → **ewangelii kanonicznych**, przechowywana na → **ołtarzu** i odczytywana w czasie → **nabożeństw**;

Synonimy: daw., rzad. **tetraewangeliarz**, *pot.* **ewangelia**.

Połączenia:

ewangeliarz ołtarzowy, złożony ewangeliarz;

ewangeliarz aprakos

cs. ἑὐαγγελῖε ἀπρακοῦ;

liturg. → ewangeliarz liturgiczny, w którym nie ma pełnego tekstu czterech → ewangelii kanonicznych, lecz jedynie → perykopy na kolejne dni, począwszy od → święta → Zmartwychwstania Pańskiego; wyróżnia się redakcją pełną lub skróconą, tj. ograniczoną do perykop niedzielnych i świątecznych`.

ewangelista

gr. εὐαγγελιστής (ὁ), *cs.* ἑὐαγγελίστα, *ang.* Evangelist;

teol., hagiogr., patr. `jeden z czterech autorów → ewangelii kanonicznych`;

Połączenia:

apostoł i ewangelista, ewangelista na ikonie, ewangeliści synoptyczni, symbole czterech ewangelistów.

ewangelistarion rzadziej ewangelistarz → ewangelistariusz

ewangelistariusz

rzadziej ewangelistarion, rzadziej ewangelistarz;

gr. εὐαγγελιστάριο (τὸ), *ang.* Evangelistarion;

daw., liturg., bibl. `dodatek do → ewangeliarza w formie skorowidza`.

ewangelistarz → ewangelistariusz

ewangelizacja

gr. διάδοσις τοῦ Εὐαγγελίου (ἡ), *cs.* проповѣданіе ἑὐαγγελῖα, *ang.* evangelization;

teol. `nauczanie o → Jezusie → Chrystusie i Jego → dziele zbawienia`;

Połączenia:

ewangelizacja wiernych, liturgiczna ewangelizacja.

ewergeta

gr. Εὐεργετινός (ὁ), *ang.* Evergetinos;

hagiogr. → mnich związany z → monasterem → Bogarodzicy Ewergetydy w Konstantynopolu`;

Połączenia:

modlitwa św. Pawła Ewergety.

F

fanar [wym. fanar] → **lampion zn. 2**

fanariota

gr: Φαναριώτης (ὁ), ang. Phanariot;

1. *pot.* `przedstawiciel → **Patriarchatu** Konstantynopolitańskiego`

2. *daw.* `w okresie niewoli tureckiej: przedstawiciel możnego rodu greckiego, najczęściej związany z → **Patriarchatem** Konstantynopolitańskim`;

Połączenia:

wpływowy fanariota.

felon → **fieloń**

felonion *rzadziej* felon → **fieloń**

Połączenia:

felonion mały → **fieloń krótka**

fieloń [wym. fieloń],

rzadziej felonion, *rzadziej* felon;

gr: φαλόνι (τὸ), φαιλόνιο (τὸ), φελόνιο (τὸ), cs. **ФЕЛѠНЬ**, **ФЕЛѠНЪ**, **рѣзница**, ang. phelonion, phelon;

liturg. `wierzchnia → **szata liturgiczna** → **prezbitera** (historycznie także → **biskupa**) przypominająca sięgającą do ziemi pelerynę bez rękawów, z przodu kończąca się na wysokości pasa; w tradycji rosyjskiej jej tylna górna część jest podniesiona ponad szyję prezbitera i przyjmuje kształt trapezu`;

Synonimy: *pot.* **ryza**.

Połączenia:

założyć fieloń, grecka fieloń;

fieloń krótka

gr: κοντὸ φελόνιο (τὸ), cs. **ФЕЛѠНЬ КРАТКАА**, **ФЕЛѠНЬ МАΛΛΑΑ**, ang. short phelonion;

rzad., *liturg.* `→ **szata liturgiczna** noszona dawniej przez → **lektora** i → **śpiewaka**, przypominająca kształtem → **fieloń** sięgającą do połowy pleców, obecnie zakładana tylko podczas → **chirotesji** lektorskiej`;

Synonimy: **felonion mały**, *pot.* **fielończyk**, *rzad.* **ryzica**.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *ornat*; postać miejscownika l.poj.: *fieloni*.

fiełończyk → fiełoń krótka

figura

Połączenia:

figura typologiczna *ang.* typological figure → **praobraz**

filetyzm *gr.* φυλετισμός (ὁ), *ang.* phyletism → **etnofiletyzm**

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *filetyzmie*, wymowa: *filetyźmie*, rzadziej *filetyzmie*.

filia

gr. μετόχιον (τὸ), *cs.* подκóριѣ, *ang.* metochion;

1. *kan.* `najczęściej mały → **monaster**, → **skit** bądź → **parafia** podporządkowane innemu monasterowi lub → **Cerkwi lokalnej**, znajdujące się poza ich → **terytorium kanonicznym**`;

Synonimy: **metoch**, *rzad.* **metochion**, *pot.* **podworie**.

Połączenia:

filia Cerkwi antiocheńskiej w Moskwie, filia monasteru Simonopetra, erygować filię, funkcjonować jako filia.

2. *kan.* `→ **parafia** posiadająca własną → **cerkiew** (→ **cerkiew filialna**) oraz → **starostę**, ale pozostająca pod opieką → **duchowieństwa** innej parafii i administracyjnie od niej zależna`;

Połączenia:

filia parafii w Bartnem, obsługiwać filię.

3. *daw.* `majątek przekazany → **monasterowi** lub → **parafii** przez → **fundatora**`;

Połączenia:

wino z filii monasterskiej, uprawiać ziemię w filii monasteru, utrzymywać się z filii.

Filioque [wym. filiokwe],

gr. Φιλιόκβε (τὸ), *ang.* Filioque;

teol. `formuła teologiczna wyrażająca myśl, że w → **Przenajświętszej Trójcy** → **Święty Duch** pochodzi od → **Ojca** i → **Syna**, dodana do VIII artykułu → **Nicejsko-konstantynopolitańskiego symbolu wiary**, ogłoszona pierwotnie w V w. w Hiszpanii w odpowiedzi na → **arianizm**, kwestionujący → **boskość** → **Jezusa** → **Chrystusa**, usankcjonowana na przełomie VIII i IX w. pod wpływem Karola Wielkiego; niezgodna z postanowieniem III → **soboru powszechnego** w Efezie z 431 roku, skrytykowana po raz pierwszy przez → **świętego** → **patriarchę** Focjusza Wielkiego jako niezgodna z prawosławną → **triadologią**; skutkująca zmianami w rzymskokatolickim nauczaniu o → **prymacie** → **papieża**, → **łasce** i → **odkupieniu**; jedna z głównych przyczyn → **wielkiej schizmy**`;

Połączenia:

przeciwnicy Filioque, spór o Filioque.

Uwagi: termin *Filioque* nieodmienny, zapisywany wielką literą.

filokalia

gr. Φιλοκαλία (ή), *cs.* добротолібіє, *ang.* Philokalia;

patr. `zbiór tekstów dotyczących → **ascezy** i → **hezzychazmu**, autorstwa wielkich → **ascetów**`;

Synonimy: **dobrotolubie**.

Połączenia:

duchowość filokalii, filokalia Orygenesesa, słowiańskie filokalie.

fotagogikon → **swietilen**

fotynianin

gr. φωτεινιανός (ὁ), *ang.* Photinian;

teol., patr. `przedstawiciel → **fotynianizmu**`.

fotynianizm

gr. φωτεινιανοί (οἱ), *ang.* Photinianism;

teol., patr. `→ **herezja** z IV w. odrzucająca rozróżnienie → **hipostaz** → **Przenajświętszej Trójcy**`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *fotynianizmie*, wymowa: *fotynianiżmie*, rzadziej *fotynianizmie*.

fotyzm → **swietilen**

fundator *gr.* κτήτωρ (ὁ), κτήτορας (ὁ), *cs.* κτήторъ, *ang.* founder, ktitor, ktetor;

kan. `inicjator i sponsor budowy → **cerkwi** lub → **monasteru** oraz osoba pomagająca finansowo w ich utrzymaniu`;

Synonimy: *daw., rzad.* **ktitor**.

Połączenia:

fundator świątyni, opieka fundatora, wspomnienie fundatorów.

G

Galaktotrofusa → Karmiąca

gąbka

gr: σπόγγος (ó), μούσα (ή), cs. гъба, мъга, ang. sponge;

1. liturg. → **przedmiot liturgiczny** w postaci płaskiego, sprasowanego, chłonnego materiału, służący do zbierania okruszków → **chleba eucharystycznego** z → **antyminsu** oraz → **diskosu**;

Synonimy: rzad. **musa**.

Połączenia:

gąbka do antyminsu, oczyścić diskos gąbką.

2. liturg. → **przedmiot liturgiczny** w postaci chłonnego kłębka materiału, służący do osuszania → **kielicha** po zakończonej → **liturgii** lub do → **obmycia ołtarza** podczas jego → **oświecenia**;

Połączenia:

gąbka do świętego kielicha.

gehenna gr. γέεννα (ή), cs. ге́енна, ang. Gehenna → **piekło**

gerontikon [wym. gerontikon, gerontikon], gr. Γεροντικόν (τὸ), ang. geronticon → **pateryk**

gerontissa

gr: γερόντισσα (ή), cs. гѣрѣница, ang. elderess;

1. → **matka duchowa**

2. → **igumenia**

glosolalia

gr: γλωσσολαλία (ή), cs. дѣръ ѡзвѣковѣ, ang. glossolalia;

bibl., teol. → **dar** mówienia różnymi językami`.

Glykofilusa gr. Γλυκοφιλούσα (ή), cs. гладыкоѣ ловежѣнїѣ, ang. Glykophilusa → **Eleusa**

glagolica

gr: γκλαγκολιτική γραφή (ή), γκλακόλιτσα (ή), cs. глагόлица, ang. Glagolitic, Glagolitic script, Glagolitsa;

bibl., liturg. `najstarsze pismo słowiańskie, oparte na minuskule alfabetu greckiego, ułożone przez → **świętego** → **równego apostołom** Cyryla, który zapisał w IX w. za jego pomocą → **język staro-cerkiewno-słowiański**; ostatecznie zastąpione przez → **cyrylicę**`;

Połączenia:

głagolica bułgarska, głagolica komputerowa, teksty pisane głagolicą.

głowa

Połączenia:

Głowa Cerkwi

gr. κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας (ἡ), *cs.* глава цѣркве, *ang.* Head of the Church; *teol.* `→ **Jezus** → **Chrystus** jako kierujący → **Cerkwią**, dający jej siłę i żywotność (Kol 1,18-19), będący jednocześnie częścią jej organizmu`;

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu zwierzchnik Cerkwi.

gniew

Połączenia:

gniew Boży

gr. ὀργὴ Θεοῦ (ἡ), *cs.* гнѣвъ божій, *ang.* God's anger;

bibl., teol. `pozbawienie → **człowieka** → **łaski** odbierane jako bolesne doświadczenie, będące skutkiem dobrowolnego odstępstwa od → **Boga**`;

Synonimy: *rzad.* **ogień Boży**, *pot.* **kara Boża**.

gnostycyzm

gr. γνωστικισμός (ὁ), *ang.* Gnosticism;

teol., patr. `→ **herezje** pierwszych wieków → **chrześcijaństwa**, utożsamiające → **wiarę** z wiedzą i łączące → **teologię** z filozofią helleńską i → **politeizmem**`;

Synonimy: *rzad.* **gnoza**.

Połączenia:

ukryty gnostycyzm, osądzenie gnostycyzmu.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *gnostycyzmie*, wymowa: *gnostycyźmie*, rzadziej *gnostycyzmie*.

gnostyk

gr. γνωστικός (ὁ), *ang.* Gnostic;

teol., patr. `zwolennik → **gnostycyzmu**`.

gnoza

gr. γνῶσις (ἡ), *ang.* gnosis;

1. → **bogopoznanie**

2. *teol.* `wiedza zdobywana za pośrednictwem → **objawienia**, niezbędna do osiągnięcia → **zbawienia**`;

3. → gnostycyzm

Połączenia:

gnoza chrześcijańska, poznanie poprzez gnozę.

godzien *cs.* досто́йный, досто́инъ, *ang.* worthy → aksios

godzina

1. *gr.* ὥρα (ή), *cs.* чѣсѣ, *ang.* hour;

jednostka miary → czasu, która w okresie biblijnym dzieliła → dzień i noc na dwanaście części, przy czym godzinyienne nie były równe godzinom nocnym i ich długość zmieniała się w zależności od pór roku; w czasach → Jezusa → Chrystusa miara przyjęta przez Izraelitów oraz częściowo przez Rzymian, którzy preferowali podział doby na osiem → straży`;

2. *gr.* ὥρα (ή), *cs.* чѣсѣ, *ang.* hour;liturg. → nabożeństwo → cyklu dobowego sprawowane o ustalonej porze dnia jako jeden ze sposobów realizacji biblijnego zalecenia *Módlcie się nieustannie* (Tes 5,17); w → praktyce liturgicznej sprawowane są godzinyienne (→ pierwsza godzina, → trzecia godzina, → szósta godzina, → dziewiąta godzina) i nocne (→ nabożeństwo o północy) wraz z ich wariantami wielkopostnymi (→ wielkopostne godziny) i świątecznymi (→ królewskie godziny);Synonimy: nabożeństwo godzin, *pot.* czas.

Połączenia:

dziewiąta godzina

gr. Ἐνάτη ὥρα (ή), *cs.* де́вятый чѣсѣ, *ang.* Ninth Hour;

liturg. → nabożeństwo → cyklu dobowego oparte na trzech → psalmach (Ps 83, 84, 85) i → modlitwie, sprawowane po → szóstej godzinie, → liturgii lub → typice, w zależności od wskazań → typikonu poprzedza → wieczernię lub typikę`;

Synonimy: nabożeństwo dziewiątej godziny.

Uwagi: połączenie dziewiąta godzina kanoniczna niezalecane.

pierwsza godzina

gr. Πρώτη ὥρα (ή), *cs.* пе́рвый чѣсѣ, *ang.* First Hour;

liturg. → nabożeństwo → cyklu dobowego oparte na trzech → psalmach (Ps 5, 89, 100) i → modlitwie, wprowadzone zgodnie z regułą św. Jana Kasjana jako pierwsze nabożeństwo po świcie, sprawowane pomiędzy → jutrznią a → trzecią godziną`;

Synonimy: nabożeństwo pierwszej godziny.

Uwagi: połączenie pierwsza godzina kanoniczna niezalecane.

szósta godzina

gr. Ἑκτὴ ὥρα (ή), *cs.* ше́стой чѣсѣ, *ang.* Sixth Hour;

liturg. → nabożeństwo → cyklu dobowego oparte na trzech → psalmach (Ps 53, 54, 90) i → modlitwie, sprawowane po → trzeciej godzinie; w zależności od wskazań → typikonu poprzedza → liturgię, → typikę lub → dziewiątą godzinę`;

Synonimy: nabożeństwo szóstej godziny.

Uwagi: połączenie szósta godzina kanoniczna niezalecane.

trzecia godzina

gr. Τρίτη Ὥρα (ή), *cs.* трѣтій чась, *ang.* Third Hour;

liturg. → nabożeństwo → cyklu dobowego oparte na trzech → psalmach (Ps 16, 24, 50) i → modlitwie, sprawowane pomiędzy → pierwszą godziną a → szóstą godziną`;

Synonimy: nabożeństwo trzeciej godziny.

Uwagi: połączenie trzecia godzina kanoniczna niezalecane.

trzecio-szósta godzina

gr. Τριθέκτη (ή), *cs.* междочасіе;

daw., liturg. → nabożeństwo → typikonu katedralnego oparte na → liturgii katechumenów, uzupełniane o → czytanie → paremii (→ pro-roktwa Izajasza lub Jeremiasza) i śpiew trzeciej i szóstej → pieśni → kanonu jutrzni, sprawowane w południe w dni wskazane w → typikonie: w środę i piątek → tygodnia seropustnego, w dni powszednie → Wielkiego Postu oraz w poniedziałek, wtorek, środę i piątek → Wielkiego Tygodnia`;

Synonimy: tritoekti.

3. *cs.* часы, *ang.* hours, *gr.* ὥρες (oi);

liturg. w l.mn.: kolejno sprawowane → nabożeństwa → godzin`;

Synonimy: rzad. małe godziny.

Połączenia:

sprawowanie godzin;

królewskie godziny

gr. Βασιλικὴς Ὥρες (oi), *cs.* царскіе часы, *ang.* Royal Hours;

liturg. → nabożeństwa czterech → godzin (→ pierwszej, → trzeciej, → szóstej i → dziewiątej godziny) poszerzone o → czytania → Pisma Świętego (→ paremia, → apostoł oraz → Ewangelia), sprawowane w → Wielki Piątek, w → wigilię świąt → Narodzenia Chrystusa i → Chrztu Pańskiego`;

Synonimy: ofic. nabożeństwo królewskich godzin, rzad. wielkie godziny.

Uwagi: połączenie królewskie godziny występuje wyłącznie w l.mn.

małe godziny *cs.* малые часы, *ang.* Small Hours → godzina *zn.* 3

wielkie godziny gr. Μεγάλες Ὠρες (οἱ), cs. велі́кіє часѣ, ang. Great Hours → **królewskie godziny**

wielkopostne godziny

cs. часѣ велі́каго посту, ang. Lenten Hours;

liturg. → **nabożeństwa** czterech → **godzin** (→ **pierwszej**, → **trzeciej**, → **szóstej** i → **dziewiątej godziny**) oraz → **typika** uzupełnione o → **modlitwę** św. Efrema Syryjczyka i → **czytania** → **Pisma Świętego**, sprawowane w → **dni** powszednie → **Wielkiego Postu**;

Uwagi: nie mylić z *liturgią godzin*; połączenia *godziny kanoniczne* i *liturgia godzin* niezalecane.

golgota gr. Γολγοθᾶ (ἡ), cs. голго́ѡѡ, ang. Golgotha → **ukrzyżowanie zn. 2**

gowienie → **rekolekcje**

Uwagi: odmiana w l.poj.: *gowienie, gowienia, gowieniu, gowienie, gowieniem, gowieniu*; w l.mn.: *gowienia, gowień, gowieniom, gowienia, gowieniami, gowieniach*.

gramota

gr. γράμμα (τὸ), cs. гра́ммѡта, гра́мотѡ, ang. gramata, grammata;

1. kan. → **rodzaj** → **nagrody cerkiewnej** w formie dyplomu z pieczęcią i własnoręcznym podpisem → **biskupa** diecezjalnego, przyznawanej → **wiernym**, najczęściej na wniosek → **proboszcza**, jako wyróżnienie za zaangażowanie w życie parafialne;

Połączenia:

wyróżnienie gramotą.

Uwagi: nie mylić z *listem pochwalnym*.

2. daw. → **dokument** wydawany przez władze cerkiewne lub świeckie, najczęściej akt nadania, akt prawny lub rozporządzenie;

Połączenia:

gramota księcia Jarosława, nadać gramotę.

grekokatolik

gr. ἑλληνορθόδοξος καθολικός (ὁ), ἑλληνοκαθολικός (ὁ), ang. Greek Catholic;

ofic. → **unita** zachowujący bizantyjską tradycję liturgiczną;

Połączenia:

powrót grekokatolików do Cerkwi prawosławnej.

grobowiec

gr. μνημεῖο (τὸ), cs. грѣби́льница, ang. tomb, sepulchre;

archit. → **odrębna konstrukcja architektoniczna** nad miejscem pochówku jednej lub wielu → **osób**, usytuowana na → **cmentarzu**, w → **nawie bocznej** lub w podziemiach → **cerkwi**; niekiedy z własnym → **ołtarzem** lub → **panichidnikiem**;

Synonimy: kaplica grobowa, rzad. usypalnica.

Połączenia:

grobowce rodziny carskiej, panichida w grobowcu, oświęcić grobowiec, złożyć ciało w grobowcu.

gromnica → świeca gromniczna

grób

Połączenia:

grób Pański

gr. Πανάγιος Τάφος (ὁ), cs. грѡбъ господень, ang. Holy Sepulcher;

1. ofic. `miejsce w Jerozolimie, gdzie po → śmierci zostało złożone → ciało → Jezusa → Chrystusa`;

Uwagi: wszystkie człony terminu grób Pański w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. → katafalk zn. 2

grzech

gr. ἁμαρτία (ἡ), cs. грѣхъ, ang. sin;

teol., antrop. `świadome lub nieumyślne uchybienie w dążeniu do celu, dla którego → Bóg stworzył → człowieka, dokonywane czynem, słowem, myślą lub stanem → ducha; postępowanie wbrew Bogu, odwrócenie się i oddalenie od Boga, postrzegane jako choroba, którą leczy → zbawienie`;

Połączenia:

grzech pychy, grzech obżarstwa, konsekwencje grzechu, kajać się za grzechy, popęlnić grzech, wyznawać grzechy;

grzech pierworodny cs. грѣхъ первородный, ang. original sin → grzech prarodzin

Uwagi: połączenie grzech pierworodny niezalecane ze względu na odmienną prawosławnego pojmowania znaczenia grzechu Adama i Ewy od rzymskokatolickiej koncepcji dziedziczenia tego grzechu przez kolejne pokolenia; lepiej: grzech prarodzin.

grzech prarodzin

gr. προπατορικὸ ἁμαρτήμα (τὸ), cs. грѣхъ прародитель, ang. ancestral sin; prop., teol. `nieposłuszeństwo Adama i Ewy wobec → woli Bożej, prowadzące do oddzielenia się pierwszych ludzi od → Boga, wypędzenia ich z → raju, utraty → beznamietności, nieskazitelności i → nieśmiertelności, a w dalszej konsekwencji – do dziedziczenia skutków ich → grzechu przez kolejne pokolenia`;

odpuszczenie grzechów

gr. ἄφεση ἁμαρτιῶν (ἡ), cs. ѡставлѣніе грѣхѡвъ, ѡставлѣніе прегрѣшѣній,

ang. remission of sins;

teol. `działanie → **laski**, poprzez które w odpowiedzi na → **pokajanie** i → **wiarę** → **wiernego** → **Bóg** wybacz mu popełnione → **grzechy**`.

grzeszność

gr. ἀμαρτωλότητα (ή), *cs.* грѣхολієїє, *ang.* sinfulness;

teol. `skłonność upadłej → **natury** → **człowieka** do popełniania → **grzechu** lub trwania w nim`;

Połączenia:

grzeszność ludzka.

gwiazda

ang. star;

1. *gr.* ἀστερίσκος (ό), *cs.* ѕѣ҃ѣзіа, *ang.* asterisk;

prop., liturg. `→ **przedmiot liturgiczny** w postaci dwóch skrzyżowanych metalowych łuków, umieszczany nad → **darami eucharystycznymi** na → **diskosie**`;

Synonimy: **asterysk**, **zwiezdica**, *rzad.* **asteryskos**, *rzad.* **asteriskos**, *rzad.* **gwieździca**.

Połączenia:

złota gwiazda, przykrywać gwiazdą.

2. *cs.* ѕѣ҃ѣзіа;

`wieloramienny, najczęściej ruchomy, bogato zdobiony lampion, z którym kolędnicy w okresie → **świętych dni** obwieszczają w → **kolędach** radosną nowinę o narodzeniu → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Połączenia:

gwiazda dwurzędowa, gwiazda kolędnicza, gwiazda ośmioramienna, cho-dzić z gwiazdą.

gwieździca → **gwiazda zn. 1**

H

hades gr. ᾍδης (ὁ), cs. ědǣz, ang. Hades → **piekło**

hagiasma rzadziej **hagiazma** → **agiasma**

Połączenia:

wielka hagiasma rzadziej **wielka hagiazma** → **wielkie oświecenie wody**

hagiazma → **agiasma**

Połączenia:

wielka hagiazma → **wielkie oświecenie wody**

hagioantropim

gr. ἀνθρωπωνύμιο τοῦ ἁγίου (τὸ), ang. hagioanthroponym;

hagiogr. pełna nazwa własna kanonizowanego → **świętego**, złożona zazwyczaj z określenia typu → **świętości** (np. → **męczennik**, → **prorok**, → **wyznawca**), imienia świętego oraz wyróżnika (np. → **cudotwórca**, → **hagioryta**, → **zatwornik**), np. święty hierarcha Mikołaj Cudotwórca`.

hagiograf

gr. συναξαρτιστής (ὁ), ang. hagiographer;

hagiogr. autor → **żywotu świętego`**;

Połączenia:

hagiograf athoski, **hagiograf starca Paisjusza**.

Uwagi: postać *agiograf* niepoprawna.

hagiografia

gr. ἁγιολογικά κείμενα (τὰ), ang. hagiography;

hagiogr. dział piśmiennictwa cerkiewnego obejmujący → **żywoty świętych**, księgi → **cudów**, opisy → **męczeństwa** i legendy o → **świętych`**;

Połączenia:

hagiografia bizantyjska.

Uwagi: nie mylić z *hagiologia*; postać *agiografia* niepoprawna.

hagiologia

gr. ἁγιολογία (ῆ), ang. hagiology;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się nauką o → **świętości** i → **świętych`**;

Połączenia:

hagiologia biblijna.

Uwagi: nie mylić z *hagiografią*; postać *agiologia* niepoprawna.

hagioryta

gr. ἡγιορείτης (ὁ), *cs.* ѿ҃го́реѣцъ, *ang.* Hagiorite;

hagiogr. `→ **mnich** związany ze Świętą Górą Athos`;

Synonimy: **atonita**, *rzad.* **athonita**, *rzad.*, *pot.* **świętogórzec**.

Połączenia:

Nikodem Hagioryta, święci hagioryci.

heksaameron → heksameron

heksameron

rzadziej heksaameron;

gr. ἑξαήμερον (τὸ), *cs.* шестодне́вѣцъ, шестодне́въ, *ang.* Hexameron;

bibl. `sześciodniowy stwórczy akt → **Boga**, opisany w Księdze Rodzaju (Rdz 1,1-2,4)`;

Połączenia:

komentarz do heksameronu.

heksapsalm → sześciopsalmie

hemistych

gr. ἡμιστίχιον (τό), *ang.* hemistich;

rzad., *muzyk.* `pierwsza lub druga połowa → **wersetu** śpiewana lub czytana podczas → **nabożeństwa`**;

Połączenia:

hemistych troparionu, początek hemistychu, stichira z hemistychem.

henosis [wym. henos'is, henož'is],

gr. ἑνωσις (ἡ), *cs.* соєднѣніє, *ang.* union;

liturg. `zmieszanie wina z wodą w → **kielichu** podczas → **proskomidii`**;

Uwagi: termin *henosis* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

heretyk

gr. αἰρετικός (ὁ), *cs.* ѣрѣ́тѣцъ, словѣ́рецъ, словѣ́рный, *ang.* heretic;

teol., *kan.* `zwolennik → **herezji`**;

Połączenia:

potępienie heretyków, wygnanie heretyka.

herezja

gr. αἵρεση (ἡ), *cs.* словѣ́рїє, ѣрѣ́ь, ѣрѣ́тѣство, *ang.* heresy;

teol., *patr.*, *kan.* `błędne nauczanie teologiczne, odrzucone przez → **Cerkiew`**;

Połączenia:

herezja trynitarna, potępienie herezji.

herezjarcha

gr. αἰρεσιάρχης (ὁ), *cs.* ěρεσηαράλньникъ, *ang.* heresiarch;

teol., patr. `twórca lub znany propagator → **herezji`**;

Połączenia:

herezjarcha Ariusz, herezjarcha doketyzmu, potępienie herezjarchów.

hermeneia [wym. hermeneja] → hermeneja

hermeneja

rzadziej hermeneia [wym. hermeneja];

gr. ἑρμηνεία (ῆ), *cs.* ěрμηνѣиый по́длинникъ, *ang.* Hermeneia;

prop., ikon. `podręcznik dla → **ikonografów** zawierający wzory kompozycyjne oraz objaśnienia ikonograficzne i instrukcje techniczne`;

Synonimy: *rzad.* **podlinnik**.

Połączenia:

greckie hermeneje, hermeneja dionizjańska.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *hermeneja, hermenei, hermenei, hermeneję, hermeneją, hermenei*; w l.mn.: *hermeneje, hermenei, hermenejom, hermeneje, hermenejami, hermenejach*.

hermeneutyka [wym. hermenełtyka],

gr. ἑρμηνευτική (ῆ), *ang.* hermeneutics;

teol. `dział → **biblistyki** zajmujący się sposobami interpretacji → **Pisma Świętego`**;

Połączenia:

hermeneutyka biblijna.

Uwagi: nie mylić z *egzegezą*.

heterodoksja

gr. ἑτεροδοξία (ῆ), *cs.* ěносла́віѣ, *ang.* heterodoxy;

teol. `pogląd lub → **wyznanie** odmienne od → **dogmatów** obowiązujących w → **Cerkwi`**;

Synonimy: *pot.* **innowierstwo**, *rzad.* **alodoksja**, *rzad.* **allodoksja**.

Połączenia:

głosiciel heterodoksji, walka z heterodoksją.

heterouzjanin *ang.* Heteroousian → anomejczyk

hezychasta

gr. ἡσυχαστής (ὁ), *cs.* безмо́лвникъ, молча́льникъ, *ang.* hesychast;

hagiogr., patr. `→ **mnich** praktykujący → **hezychazm`**;

Połączenia:

modlitwa hezychasty, naśladować hezychastę.

hezychazm

gr: ἡσυχασμός (ὁ), ang. hesychasm;

patr. `jedna z monastycznych dróg → **bogopoznania**, charakteryzująca się wyciszeniem i nieustannym myśleniem o → **Bogu**, do którego prowadzi praktykowanie → **modlitwy Jezusowej** połączonej z ćwiczeniami ascetycznymi`;

Połączenia:

podstawy hezychazmu, tradycja hezychazmu, praktykować hezychazm.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *hezychazmie*, wymowa: *hezychaźmie*, rzadziej *hezychazmie*.

hezychia

gr: ἡσυχία (ἡ), cs. БѢЗМΟΛВІЕ, ang. hesychia;

teol. `wewnętrzny duchowy pokój połączony z nieustannym myśleniem o → **Bogu**, osiągany poprzez praktykowanie → **modlitwy Jezusowej** i ćwiczeń ascetycznych`;

Synonimy: rzad. **wyciszenie**.

Połączenia:

nauczyciel hezychii, stan hezychii, praktykować hezychię.

Uwagi: termin *hezychia* nie występuje w l.mn.; odmiana w l.poj.: *hezychia*, *hezychii*, *hezychii*, *hezychię*, *hezychią*, *hezychii*.

hierarcha

gr: ἱεράρχης (ὁ), cs. Іерархъ, ang. hierarch;

kan., ofic. `→ **duchowny**, który otrzymał trzeci → **stopień kapłaństwa** (→ **biskup**, → **arcybiskup**, → **metropolita**, → **patriarcha**)`;

Połączenia:

hierarchowie Cerkwi lokalnych, prawosławny hierarcha, wręczyć hierarsze.

hierarchia

Połączenia:

hierarchia anielska

gr: ἀγγελικὴ ἱεραρχία (ἡ), cs. ЁГГЛЫКОЕ ЧИННОСТІАЛІЕ, ang. angelic hierarchy, hierarchy of angels;

bibl., teol. `porządek istnienia świata anielskiego, w którym każdy → **anioł** zajmuje określone miejsce w jednym z dziewięciu → **chórów anielskich**, spełniających powierzone mu zadania`;

Synonimy: **hierarchia niebiańska**.

hierarchia cerkiewna

gr: ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία (ἡ), ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας (ἡ), cs. Іерархія Церкѣнаа, ang. church hierarchy;

1. kan., ofic. `→ **sobór biskupów**, pełniący najwyższą władzę w danej → **Cerkwi lokalnej**`;

2. kan. `porządek czci i starszeństwa wśród → **duchowieństwa**, wyni-

kający z przyjętych → stopni kapłaństwa, zajmowanych stanowisk, uzyskanych → nagród cerkiewnych i liczby lat posługi`;

hierarchia niebiańska → hierarchia anielska

hieratikon → służebnik

hieroarchimandryta

gr. ἱεροαρχιμαδρίτης (ὁ), ang. hieroarchimandrite;

kan., ofic. ` → biskup sprawujący nadzór nad → monasterem znajdującym się na terenie jego → diecezji i podlegającym jego → jurysdykcji, a także → metropolita lub → patriarcha sprawujący nadzór nad → stauropigią; tytuł przynależny takiemu biskupowi, metropolicie lub patriarsze`;

Połączenia:

hieroarchimandryta ławry Począjowskiej.

hierodiakon

gr. ἱεροδιάκονος (ὁ), cs. ѿродіако́нъ, ang. hierodeacon;

kan. ` → mnich, który jest → diakonem`.

hieromęczennik

gr. ἱερομάρτυς (ὁ), ἱερομάρτυρας (ὁ), cs. ѿбщени́и мѣ́ченикъ, ang. hieromartyr;

prop., hagiogr. ` → męczennik, który był → kapłanem`;

Synonimy: ofic. kapłan męczennik.

Połączenia:

hieromęczennik Cyprian Antiocheński, hieromęczennik Maksym Gorlicki, hieromęczenniku Maksymie!, żywot hieromęczennika.

hieromnich

gr. ἱερομόναχος (ὁ), cs. ѿромона́хъ, ѿбщени́и но́инокъ, ang. hieromonk, priestmonk;

w skrócie: hierom.;

kan. ` → mnich, który jest → prezbiterem`.

Połączenia:

błogosławieństwo hieromnicha.

hieroschimnich

gr. μεγαλόσχημος ἱερομόναχος (ὁ), cs. ѿροισχιμονа́хъ, ang. hieroschemamonk;

kan. ` → prezbiter posiadający → schimę wielką`;

Synonimy: rzad. schihieromnich.

Połączenia:

błogosławieństwo hieroschimnicha, zostać hieroschimnichem.

hierowyznawca

cs. ѿбщени́и испове́дникъ, ang. hieroconfessor;

prop., *hagiogr.* → **wyznawca**, który był → **kapłanem**;

Synonimy: ofic. **kapłan wyznawca**.

Połączenia:

hierowyznawco Grzegorzu!, żywot hierowyznawcy.

hipodiakon rzadziej ipodiakon → **subdiakon**

hipostaza

gr. ὑπόστασις (ή), *cs.* ὑποστάσι, *ang.* hypostasis;

1. *teol.*, *patr.* → konkretny, jednostkowy → **byt**;

Synonimy: *pot.* **osoba**, *rzad.* **substancja**.

Połączenia:

trzy hipostazy Przenajświętszej Trójcy, zjednoczenie dwóch natur w jednej hipostazie.

2. *teol.*, *patr.* → sposób istnienia → **bytu**;

Synonimy: *rzad.* **egzystencja**.

3. *daw.*, *patr.* → w I-III w. zarówno → **osoba**, jak i → **natura**;

Synonimy: *pot.* **istota**, *rzad.* **substancja**.

hirmologion → **irmologion**

hirmos → **irmos**

Hodegetria

gr. Ὁδηγήτρια (ή), *cs.* прѣтеводѣтельница, Ѡдигітрія, *ang.* Hodegetria;

ikon. → wizerunek → **Bogarodzicy** wskazującej ręką na trzymanego przez siebie małego → **Jezusa** → **Chrystusa**;

Synonimy: **Przewodniczka**.

Połączenia:

częstochowska Hodegetria.

homileta

liturg. → **duchowny** wygłaszający → **homilię** podczas → **nabożeństwa**.

homiletyk

gr. ὁμιλητής (ὁ), *cs.* проповѣдникъ, проповѣдатель, *ang.* homilist;

liturg. → osoba zajmująca się → **homiletyką**;

Połączenia:

wykład homiletyka, znany homiletyk.

homiletyka [wym. homiletyka],

gr. ὁμιλητική (ή), *cs.* проповѣданіє, *ang.* homiletics;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się bosko-ludzkim wymiarem → **kazań**, ich treścią i sposobem głoszenia`;

Synonimy: *rzad.* **kaznodziejstwo**.

Połączenia:

nauczanie homiletyki, studiować homiletykę.

homilia

gr. ὁμιλία (ή), *cs.* проповѣдь, *ang.* homily;

liturg. ` → **kazanie**, zazwyczaj obszerne, wyjaśniające tekst biblijny lub znaczenie danego → **święta**`;

Synonimy: *rzad.* **mowa**.

Połączenia:

homilia na Niedzielę Palmową, zbiór homilii, wygłosić homilię.

Uwagi: połączenie *homilia na święto* oznacza homilię wyjaśniającą znaczenie danego święta, ale niekoniecznie wygłoszoną w tym dniu.

homiliarz

gr. διδακτικὸν Εὐαγγέλιον (τὸ), *cs.* ἑὐαγγελιὲ οὐχίτελεσσε, *ang.* Didactic Gospel;

bibl., patr. `księga z tekstem → **homilii** ewangelicznych napisanych przez → **ojców Cerkwi**`;

Synonimy: *daw., rzad.* **ewangelia pouczająca**.

Połączenia:

homiliarz zabłudowski.

homojuzjanin *gr.* ὁμοιουσσιανός (ὁ), *ang.* Homoiousian → **semiarianin**

Uwagi: nie mylić z *homouzjaninem*.

homojuzjanizm *gr.* ὁμοιουσσιανοί (οἱ) → **semiarianizm**

Uwagi: nie mylić z *homouzjanizmem*; postać miejscownika l.poj.: *homojuzjanizmie*, wymowa *homojuzjaniźmie*, rzadziej *homojuzmanizmie*.

homouzjanin

ang. Homoousian;

teol., patr. `przedstawiciel → **homouzjanizmu**`;

Uwagi: nie mylić z *homojuzjaninem*.

homouzjanizm

ang. Homoousianism;

teol., patr. `pogląd o → **współistotności** → **Ojca i** → **Syna**, obroniony na I → **soborze powszechnym** w 325 roku`

Połączenia:

zwolennik homouzjanizmu.

Uwagi: termin *homouzjanizm* nie występuje w l.mn.; nie mylić z *homojuzjanizmem*; postać miejscownika l.poj.: *homouzjanizmie*, wymowa: *homouzjaniźmie*, rzadziej *homouzjanizmie*.

horologion *rzadziej* orologion → czasosłow

horos

rzadziej oros;

gr. ὅρος (ó), *ang.* horos;

teol. `dogmatyczne orzeczenie → **soboru powszechnego**, przyjęte i obowiązujące w → **Cerkwi**`;

Połączenia:

horos soboru chalcedońskiego.

Uwagi: nie mylić z *chorosem*.

hosanna

gr. ὡσαννά, *cs.* Ѡсѧнна, *ang.* hosanna;

bibl. `przejęte z Ps 117,25, skierowane do → **Boga** błagalne wezwanie (*zbaw, wybaw*) lub radosne pozdrowienie, którym tłumy witały → **Jezusa** → **Chrystusa** wjeżdżającego do Jerozolimy na sześć dni przed → **Paschą**`;

Połączenia:

śpiewne hosanna.

Uwagi: termin *hosanna* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

hymn

gr. ὕμνος (ó), *cs.* ꙗꙗꙗꙗ, *ang.* hymn;

muzyk. `utwór poetycki wychwalający → **Boga** lub → **świętych**, śpiewany podczas → **nabożeństw**; pierwotnie wszelka → **pieśń** liturgiczna oprócz → **psalmów** i → **pieśni biblijnych**`;

Synonimy: **pieśń**.

Połączenia:

hymny liturgiczne, śpiew hymnów, pisać hymny;

hymn cherubinów *gr.* χερουβικὸς ὕμνος (ó), *ang.* Cherubic Hymn, Cherubikon → **cherubikon zn. 2**

hymn chwały anielskiej

gr. ἐπὶνίκιος ὕμνος (ó), *cs.* ѧꙗꙗꙗꙗꙗ ꙗꙗꙗꙗ, ѧꙗꙗꙗꙗ ꙗꙗꙗꙗ, *ang.* song of the angels;

muzyk. `wczesnochrześcijański → **hymn** będący częścią → **anafory**, wychwalający → **Przenajświętszą Tróję**, rozpoczynający się od słów *Święty, Święty, Święty*, oparty na tekstach biblijnych Iz 6,3 i Mt 21,9`;

Synonimy: *rzad.*, *pot.* **hymn serafinów**, *rzad.*, *pot.* **pieśń anielska**.

hymn rozsyłający → troparion rozesłania

hymn serafinów → hymn chwały anielskiej

hymn trójświęty gr. τρισάγιος ὕμνος (ὁ), ang. Thrice Holy Hymn → **trysagion**

hymn wejścia

cs. вѣнecъ вхόдa, ang. Hymn of Entry;

muzyk. ` → **troparion** śpiewany bezpośrednio po → **wersecie wejścia** podczas → **małego wejścia** → **liturgii**`;

Synonimy: rzad. **pieśń wejścia**.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *introit*.

hymn wielbienia → **wieliczenie**

hymn wstępowania → **pieśń stopni zn. 1**

hymn wysławiania → **wieliczenie**

hymnograf

gr. ὑμνογράφος (ὁ), cs. вѣcнoгpафъ, вѣcнoгpафъ, вѣcнoгpафъ, ang. hymnographer;

1. muzyk. ` autor → **hymnów**`;

Połączenia:

hymnograf supraski, zostać hymnografem.

2. hagiogr. ` → **święty** znany z autorstwa → **hymnów**`;

Połączenia:

św. Roman Hymnograf.

hymnografia

gr. ὑμνογραφία (ῆ), ang. hymnography;

1. muzyk. `dział → **liturgiki** zajmujący się badaniem, rozwojem, stylem i historią → **hymnów**`;

Połączenia:

hymnografia wczesnochrześcijańska.

2. muzyk. `zbiór → **hymnów** charakterystycznych dla poszczególnych → **świąt** i → **nabożeństw**`;

Połączenia:

hymnografia Bożego Narodzenia, hymnografia Wielkiego Czwartku.

hymnologia

gr. ὑμνολογία (ῆ), ang. hymnology;

muzyk. `nauka zajmująca się wyjaśnianiem symboliki zawartej w → **hymnografii**`.

hypakoe rzadziej hypakoi [wym. hypako*i*] → **ipakoj**

Uwagi: termin *hypakoe* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

hypakoi [wym. hypako*i*] → ipakoj

Uwagi: termin *hypakoi* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

hypodiakon *rzadziej* hipodiakon, *rzadziej* ipodiakon → subdiakon

I

idiomat

gr. ἰδίωμα (τὸ), *ang.* idiom;

teol. `cecha charakterystyczna danej → **natury**`;

Połączenia:

idiomaty dwóch natur Chrystusa.

idiomelos

gr. ἰδιόμελον (τὸ), *cs.* ιαμογλαίτην, *ang.* idiomelon;

muzyk. `→ **hymn** (najczęściej → **troparion**) z oryginalnym rytmem i melodią, niebędący jednocześnie wzorem dla innych utworów`;

Połączenia:

troparion idiomelos, stichira idiomelos.

idiorytmia

gr. ἰδιορρυθμία (ῆ), *ang.* idiorhythmia;

kan., ofic. `forma organizacji życia → **wspólnoty monastycznej** pozwalająca każdemu → **mnichowi** wybrać własny → **kanon modlitewny**, częstotliwość uczestniczenia w → **nabożeństwach** oraz sposób zarabiania na utrzymanie`;

Połączenia:

odejście od idiorytmii, przejście na idiorytmię.

idol

gr. εἶδωλο (τὸ), εἰδώλιο (τὸ), *cs.* ἰδωλ, κῶμίζ, *ang.* idol;

teol., bibl. `materialne przedstawienie przedmiotu → **kultu** politeistycznego, najczęściej w formie posągu lub rzeźby`;

Synonimy: *pot.* **bożek**, *daw.* **bałwan**.

Połączenia:

kłaniać się idolowi, oddawać cześć idolowi.

idolatra → bałwochwalca

idolatria

rzadziej idololatria;

gr. εἰδωλολατρία (ῆ), *cs.* ἰδωλολατρεία, ἰδωλοποκλονία, демонопоклонство, демонопоклоніє, *ang.* idolatry;

kan., teol. `przypisywanie i oddawanie komuś lub czemuś czci przynależnej jedynie → **Bogu**`;

Synonimy: **bałwochwalstwo**.

Połączenia:

pogańska idolatria, zwolennik idolatrii, dopuszczać się idolatrii, praktykować idolatrię.

idololatria → **idolatria**

igumen

rzadziej ihumen;

gr: ἡγούμενος (ὁ), *cs:* ěrĕmĕnĕz, *ang:* igumen, hegumen, hegumenos;

w skrócie: ig.;

1. *kan., ofic.,* `przełożony męskiej → **wspólnoty monastycznej**`;

Synonimy: *pot.* **namiestnik**, *rzad., pot.* **starzec**, *daw., rzad.* **abba**.

Uwagi: nie należy używać jako synonimów terminów *przeor* i *opat*.

2. *liturg., kan., ofic.* `tytuł przyznawany → **hieromnichom** jako → **nagroda cerkiewna**`;

Połączenia:

igumen Dionizy, kielia igumena.

igumenia

rzadziej ihumenia;

gr: ἡγουμένη (ή), ἡγουμένησσα (ή), *cs:* ěrĕmĕnĭa, *ang:* hegumenia;

w skrócie: ig.;

1. *prop., liturg., ofic.* `przełożona żeńskiej → **wspólnoty monastycznej**`;

Synonimy: **matka przełożona**.

Połączenia:

błogosławieństwo igumenii, igumenia Katarzyna.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *przeorysza*.

2. `→ **Bogarodzica** jako opiekunka i przełożona → **monasterów** (szczególnie na Athosie)`;

Połączenia:

Igumenia Athoska, Igumenia Góry Athos.

Uwagi: jako tytuł *Bogarodzicy* termin zapisywany wielką literą.

Synonimy: *rzad.* **gerontissa**.

igumeństwo

rzadziej ihumeństwo;

gr: ἡγουμενία (ή), *cs:* ěrĕmĕnĕstvŏ, *ang:* hegumenship;

1. *liturg.* `godność → **igumena** lub → **igumenii**`;

2. *daw., kan.* `→ **jurysdykcja** → **igumena** lub → **igumenii**`.

ihumen → igumen

ihumenia → igumenia

ihumeństwo → igumeństwo

ikona

gr. εἰκόνα (ή), *cs.* ikóna, *ang.* icon;

ikon., *liturg.* `przedstawienie → Jezusa → Chrystusa, → Bogarodzicy, → świętego lub świętych, scen z ich życia oraz wydarzeń biblijnych, wykonane najczęściej na desce według ściśle określonego → **kanonu**`;

Synonimy: *rzad.* **obraz święty**.

Połączenia:

ikona Chrystusa Pantokratora, ikona kanoniczna, ikona mirotcząca, pisać ikonę, pobłogosławić ikoną, pocałować ikonę;

ikona hagiograficzna

gr. βιογραφική εἰκόνα ἁγίου (ή), *ang.* hagiography icon;

ikon. `→ **ikona** z postacią → **świętego** (świętej) w centralnej części i umieszczonymi na obrzeżach → **klejmami** przedstawiającymi sceny z życia świętego i dokonane → **cuda**`;

ikona miesięczna

ang. Menaion icon;

prop., *ikon.* `każda z dwunastu → **ikon** przedstawiających → **święta** oraz → **świętych** czczonych w poszczególne dni danego miesiąca → **roku liturgicznego**`;

ikona ślubna

ang. wedding icon;

pot. `→ **ikona** (najczęściej jedna z dwóch – oddzielna dla mężczyzny i kobiety) z wizerunkiem → Jezusa → Chrystusa lub → Bogarodzicy, towarzysząca małżonkom w ich wspólnym życiu; rodzice błogosławią nią narzeczonych przed ceremonią → **ślubu**, a → **prezbiter** – młodą parę po tej ceremonii`.

ikonnik *cs.* ikónnik → ikonograf

ikonoburca → ikonoklasta

ikonoburstwo → ikonoklazm

ikonodul

gr. εἰκονόδουλος (ὁ), *ang.* iconodule;

daw., *teol.* `pejoratywne określenie → **człowieka** oddającego cześć → **ikonom**, używane przez → **ikonoklastów**`;

Synonimy: rzad. obrazochwalca.

Połączenia:

polemiki ikonodulów, synody ikonodulów.

ikonodulia

ang. iconodulism, iconoduly, iconodulia;

daw., teol. `pejoratywne określenie oddawania czci → **ikonom**, używane przez → **ikonoklastów**`;

Połączenia:

przedstawiciele ikonodulii.

Uwagi: termin *ikonodulia* nie występuje w l.mn.

ikonofil

gr. εἰκονόφιλος (ὁ), *ang.* iconophile;

daw., teol. `→ **człowiek** oddający cześć → **ikonom**`;

Połączenia:

prześladowanie ikonofilów.

ikonofilia

gr. εἰκονοφιλία (ἡ), *ang.* iconophilism, iconophily, iconophilia;

daw., teol. `oddawanie czci → **ikonom**`;

Połączenia:

obrona ikonofilii.

ikonograf

gr. ἁγιογράφος (ὁ), εἰκονογράφος (ὁ), *cs.* ikωνοπíεц, *ang.* iconographer, icon painter;

1. *ikon.* `twórca → **ikon**`;

Połączenia:

serbski ikonograf, zostać ikonografem.

2. *hagiogr.* `→ **święty** znany z autorstwa → **ikon**`;

Połączenia:

św. Andrzej Ikonograf.

Synonimy: **ikonopisarz**, rzad. **ikonnik**, rzad. **ikonopisiec**.

ikonografia

gr. ἁγιογραφία (ἡ), εἰκονογραφία (ἡ), *cs.* ikωνοπíεα τέχνη, *ang.* iconography, icon painting;

1. *ikon.* `sztuka tworzenia → **ikon**`;

Synonimy: rzad. **ikonopisanie**.

Połączenia:

kurs ikonografii, mistrz ikonografii.

2. *ikon.* `dział → **teologii** zajmujący się badaniem historii, symboliki i stylu → **ikon**`;

Połączenia:

studiowanie ikonografii.

3. *ikon.* `ogół → **ikon** przedstawiających wspólny temat lub pochodzących z jednego źródła`;

Połączenia:

ikonografia gruzińska, ikonografia święta Paschy, ikonografia sądu ostatecznego.

ikonoklasta

gr. εἰκονοκλάστης (ὁ), εἰκονομάχος (ὁ), *cs.* íkωνοεόρεϋα, *ang.* iconoclast;

teol. `przeciwnik obecności → **ikon** w życiu cerkiewnym, uznający oddawanie im czci za → **idolatrię** i dążący do ich zdelegalizowania`;

Synonimy: *rzad.* **ikonoburca**, *rzad., pot.* **obrazoburca**.

Połączenia:

potępić ikonoklastę, wpływowy ikonoklasta.

ikonoklazm

gr. εἰκονοκλασία (ἡ), *cs.* íkωνοεόρτβο, *ang.* iconoclasm;

teol., patr. `→ **herezja** z VIII i IX w. potępiona na VII → **soborze powszechnym** oraz na → **soborze** w 843 roku, odrzucająca oddawanie czci → **ikonom**, stanowiąca przyczynę niszczenia wszelkich przedstawień ikonograficznych w → **cerkwiach**, → **księgach liturgicznych**, w przestrzeni publicznej i prywatnej`;

Synonimy: *rzad.* **ikonomachia**, *rzad.* **ikonoburstwo**, *pot.* **obrazoburstwo**.

Połączenia:

potępienie ikonoklazmu, zwycięstwo nad ikonoklazmem.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *ikonoklazmie*, wymowa: *ikonoklaźmie*, rzadziej *ikonoklazmie*.

ikonolatria

gr. εἰκονολατρία (ἡ), *ang.* iconolatry;

teol., ikon. `przypisywanie i oddawanie → **ikonom** czci przynależnej jedynie → **Bogu**`;

Połączenia:

zwolennik ikonolatrii, dopuszczać się ikonolatrii, praktykować ikonolatrię, ulegać ikonolatrii.

ikonologia

gr. εἰκονολογία (ἡ), *ang.* iconology;

teol. `nauka zajmująca się wyjaśnianiem symboliki zawartej w sztuce i architekturze chrześcijańskiej`.

ikonomachia

gr: εικονομαχία (ή), ang. iconomachy;

1. ikon. `religijny i polityczny spór o rolę → **ikony** w życiu cerkiewnym, wywołany przez próbę zniesienia → **kultu** ikon przez niektórych cesarzy bizantyjskich w VIII i IX w.`;

Połączenia:

etapy ikonomachii.

2. → **ikonoklazm**

ikonopisanie → ikonografia *zn.* 1

ikonopisarz → ikonograf

ikonopisiec → ikonograf

Uwagi: odmiana w l.poj.: *ikonopisiec, ikonopiśca, ikonopiścowi, ikonopiśca, ikonopiścem, ikonopiścu*; w l.mn.: *ikonopiścy, ikonopiśców, ikonopiścom, ikonopiśców, ikonopiścami, ikonopiścach*.

ikonostas

gr: εικονοστάσιο (τò), τέμπλο (τò), cs. *íkωνοστácz*, ang. iconostasis, iconostas, icon screen;

archit. `przegroda pomiędzy → **nawą** i → **prezbiterium** z umieszczonymi na niej → **ikonami**`;

Połączenia:

ikony w ikonostasie, pięciorzędowy ikonostas, okadzenie ikonostasu.

ikos

gr: οἶκος (ò), cs. *íkocž*, ang. ikos, oikos;

1. liturg. `→ **hymn** → **kanonu jutrzni** następujący po → **kondakionie** i rozwijający jego treść`;

Połączenia:

ikos Niedzieli Seropustnej, ikos Paschy.

2. liturg. `każda z dwunastu części → **akatystu**, zawierająca → **chajretyzmy**`;

Połączenia:

śpiewany ikos, dwunasty ikos.

ilitarion

gr: εἰλητάριον (τò), ang. ilitarion;

daw., liturg. `niewielki zwój z zapisanym tekstem → **modlitw** → **liturgii**`;

Połączenia:

ilitarion synajski, teksty z ilitarionów.

iliton [wym. iliton],

cs. *ιλῆτόνῃ, ιῆτόνῃ*, ang. eileton;

1. gr. *εἰλητόν (τὸ)*;

liturg. `przechowywany na → **ołtarzu** prostokątny płat zazwyczaj jedwabnej tkaniny, na którym podczas → **liturgii** rozpościerany jest → **antymins`**;

2. gr. *μάκτρον (τὸ)*;

liturg. `prostokątny płat tkaniny używany przy udzielaniu → **komunii** do ochrony drobinek → **Ciała i Krwi** → **Jezusa** → **Chrystusa** przed ich uronieniem, do ocierania ust → **przyczastników** oraz do osuszania → **kielicha** i → **łyżeczki** po ich → **obmyciu`**;

Synonimy: **chusta**.

Uwagi: forma *jeliton* niepoprawna; pisownia *elition* niepoprawna; nie należy używać jako synonimu słowa *korporal*.

imieburca

gr. *ὀνοματοδιώκτης (ὁ)*;

teol. `przeciwnik → **imiesławia`**;

Połączenia:

spór imieburców.

imiesławie

gr. *ὀνοματολατρεία (ἡ)*, ang. Imiaslavie, Name Worshippers, Onomatodoxy;

teol., patr. `→ **herezja** z początku XX w., której twórcami byli rosyjscy → **mnisi** ze Świętej Góry Athos, którzy utożsamiali imię **Jezus** z → **naturą** boską`;

Synonimy: rzad. **onomatodoksja**.

Połączenia:

prześladowania przywódców imiesławia, spory o imiesławie.

imię

Połączenia:

imię Boga

rzadziej imię Boże;

gr. *ὄνομα τοῦ Θεοῦ (τὸ)*, cs. *имѧ божїѧ*, ang. God's name;

bibl., teol. `miano przynależne wyłącznie → **Bogu**, niebędące Jego → **istotą**, lecz jedynie sposobem Jego objawienia się światu, podkreślające Jego jedyność i niepowtarzalność; zarówno jednowyrazowe (m.in.: → **Jahwe**, → **Sabaoth**, → **Elohim**, → **Pantokrator**), jak i wielowyrazowe (m.in.: **Bóg Widzący**, **Bóg Przymierza**, → **Stwórca** Izraela, → **Miłujący Człowieka**)`;

imię Boże → **imię Boga**

inditia

rzadziej indition;

gr. ἐνδυτή (ῆ), *cs.* ѿдѣтъѧ, *ang.* endyton, inditia;

liturg. `wierzchnia, zazwyczaj dwuczęściowa, bogato zdobiona → **szata** przykrywająca → **ołtarz**`;

Synonimy: *rzad.* **wierzchni obrus**.

Połączenia:

oświecenie inditii, zdobiona inditia.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *inditia, inditii, inditii, inditię, inditiq, inditii*; w l.mn.: *inditie, inditii, inditiom, inditie, inditiami, inditiach*.

indition → **inditia**

indykcja → **indyktion**

indykcjon *rzadziej* indykacja → **indyktion**

indykt

gr. ἰνδικτος (ῆ), *cs.* ѿдѣтъѧ, нѡболѣтъѧ, нѡболѣтъѧ, *ang.* indiction;

liturg. `→ **rok liturgiczny** w czasie → **indyktionu**, rozpoczynający się 1/14 września i kończący się 31 sierpnia/13 września`;

Połączenia:

początek indyktu.

indyktion

rzadziej indykcion, *rzadziej* indykacja;

gr. ἰνδικτιών (ῆ), ἰνδικτος (ῆ), *cs.* ѿдѣтъѧ, *ang.* indiction;

liturg. `jednostka → **czasu** → **kalendarza liturgicznego** obejmująca piętnaście lat`;

Połączenia:

indyktion wielki

cs. велѣкій ѿдѣтъѧ, *ang.* Great Indiction;

liturg. `jednostka → **czasu** obejmująca 532 lata → **kalendarza juliańskiego**, liczona od biblijnej daty stworzenia świata przyjętej w Bizancjum (5509 r. p.n.e.), wykorzystywana jako podstawa → **paschalii**`.

infamia

gr. ἀτιμία (ῆ), *ang.* infamy;

kan. `ogłaszane przez → **sąd cerkiewny** publiczne pozbawienie praw związanych z pełnieniem określonej funkcji w → **Cerkwi**`;

Synonimy: *rzad.* **atimia**.

Połączenia:

poddany infamii.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *infamia, infamii, infamii, infamię, infamią, infamii*; w l.mn.: *infamie, infamii, infamiom, infamie, infamiami, infamiach*.

ingres → obrzęd wprowadzenia na katedrę

innowierca

1. *gr.* ἀλλόθρησκος (ὁ), *cs.* ěnovĕřný, *ang.* heteroreligious;
daw. `wyznający inną → religię niż → chrześcijaństwo`;
2. *gr.* ἀλλόδοξος (ὁ), ἑτερόδοξος (ὁ), *cs.* ěnoślábný, *ang.* heterodox;
daw., *rzad.* `przedstawiciel → heterodoksji`;
Połączenia:
pochówek innowiercy.

innowierstwo

- cs.* ěnoślábnost, *ang.* heterodoxy;
1. daw. `wyznawanie → religii innej niż chrześcijańska`;
 2. → heterodoksja
 3. `ogół → innowierców`.

inok → mnich

inokini [wym. ěnokini] → mniszka

intercesja

- ang.* intercession, intercessory prayer;
liturg. `→ modlitwa za → Cerkiew niewidzialną i → Cerkiew widzialną stanowiąca fragment → anafory następujący po → epiklezie`;
Połączenia:
okadzanie podczas intercesji, próśby intercesji.

introit *ang.* Introit → werset wejścia

intronizacja *gr.* ἐνθρονισμός (ὁ), *ang.* enthronement → obrzęd wprowadzenia na katedrę

ipakoi [wym. ipakoĭ], *rzadziej* hypakoe, *rzadziej* hypakoi [wym. hypakoĭ] → ipakoj

Uwagi: termin *ipakoi* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

ipakoj [wym. ipakoĭ],

- rzadziej* ipakoi [wym. ipakoĭ], *rzadziej* hypakoe, *rzadziej* hypakoi [wym. hypakoĭ];
gr. ὑπακοή (ῆ), *cs.* ěpakoĕ, *ang.* hypakoe, ypakoe;
liturg. `→ troparion dawniej wykonywany najpierw przez → śpiewaka, a następnie powtarzany przez zgromadzonych; obecnie czytany lub śpiewany podczas niedziel-

nego → **nabożeństwa o północy** albo podczas niedzielnej i świątecznej → **jutrzni**
przed → **ewangelia** lub po trzeciej → **pieśni** → **kanonu**`;

Połączenia:

ipakoj Paschy, prokimien po ipakaju.

Uwagi: pisownia *hypakoj* niepoprawna.

ipodiakon → **subdiakon**

irmologion

rzadziej hirmologion;

gr. Εἰρμολόγιον (τὸ), *cs.* ěrmołógiě, *ang.* Irmologion, Heirmologion;

1. *muzyk.* ` → **księga liturgiczna** zawierająca zbiór → **irmosów** na cały → **rok liturgiczny**`;

2. *muzyk.* ` → **księga liturgiczna** zawierająca zapis nutowy → **irmosów**; w tradycji ruskiej obejmuje także melodie ważniejszych → **hymnów**`;

Połączenia:

„Irmologion supraski”, śpiewać z irmologionu.

Uwagi: pisownia *heirmologion* niepoprawna.

irmos

rzadziej hirmos;

gr. εἰρμός (ὁ), *cs.* ěrmočě, *ang.* irmos;

muzyk. ` pierwszy → **troparion** → **pieśni** → **kanonu**, tematycznie nawiązujący do → **pieśni biblijnej**`;

Połączenia:

irmos dziewiętej pieśni kanonu, irmosy kanonu, irmosy świąteczne, śpiewać irmos.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *irmos, irmosu, irmosowi, irmos, irmosem, irmosie*; w l.mn.: *irmosy, irmosów, irmosom, irmosy, irmosami, irmosach*.

ison

rzadziej izon;

gr. ἰσοκράτημα (τὸ), *ang.* ison, ostinato, drone;

muzyk. ` niski, śpiewany na jednej wysokości dźwięk lub wolno zmieniająca się niższa partia wokalna, wykorzystywane głównie w bizantyjskim i greckim śpiewie cerkiewnym`;

Połączenia:

śpiew z isonem, usłyszeć ison.

Istniejący → **Będący**

istota

1. *gr.* οὐσία (ἡ), *cs.* ěstěstěvò, *ang.* essence;

teol., patr. → **natura**, zwłaszcza Boża`;

Synonimy: **natura**, *rzad.* **ousia**, *rzad.* **substancja**, *daw., rzad.* **esencja**.

Połączenia:

jedna istota Przenajświętszej Trójcy, wspólna istota Boga Ojca i Syna, i Ducha.

2. *gr.* ὑπαρξίς (ῆ), *cs.* бытіє, *ang.* hyparxis;

pot. `pojedynczy → **byt`**;

Synonimy: *daw., rzad.* **hipostaza**.

Połączenia:

walka istot anielskich, zgromadzenie istot ludzkich.

izon → **ison**

J

Jahwe

gr. Ἰεχωβά (ó), Γιαχβέ (ó), *cs.* Яхвѣ, яхвѣ, *ang.* Yahweh;
bibl., teol. → **imię Boga**, pod którym objawił się On w → **Starym Testamencie**,
zapisywane → **tetragramem**`;
Synonimy: **Pan**.

jarus

gr. συστοιχία (ή), βαθμίδα (ή), *ang.* tier;
archit., pot. `rząd → **ikon** w → **ikonostasie**`;
Połączenia:
jarus starotestamentowy, jarus świąteczny, tradycyjne jarusy.

jaszczyk

gr. παγκάρι (τò);
pot. `stolik, mała szafka lub skrzynka na → **świece**`;
Połączenia:
świece w jaszczyku;
cerkiewny jaszczyk *ang.* candle stand, candle table;
pot. `miejsce w → **cerkwi** lub w jej bezpośrednim sąsiedztwie, gdzie
→ **wierni** mogą kupić → **świece** i przekazać → **synodyki**`.

Jednia → Monada

jednoistotność *ang.* oneness of essence → współistotność

jednorodzony

- cs.* Единнородный, *ang.* Only-begotten;
- gr.* μονογενής;
teol. `o → **Synu**: jedyny zrodzony z → **Ojca**`;
Połączenia:
jednorodzony Jezus Chrystus, jednorodzone Słowo.
 - gr.* Μονογενής (ó);
teol. `→ **Syn** jako jedyny zrodzony z → **Ojca**`;
Połączenia:
modlitwa do Jednorodzonego.

Uwagi: termin *jednorodzony* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *jednorodzony* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *jednorodzony* funkcjonuje jako rzeczownik.

jedność

Połączenia:

jedność eklezjalna

gr. ἐκκλησιαστικὴ ἐνότητα (ή), *ang.* ecclesial unity;

kan. `pozostawanie w → łączności eucharystycznej i → łączności modlitewnej`.

jednowierca kan. `przedstawiciel → jednowierstwa`.

jednowierstwo

ang. Edinoversty;

kan. `wspólnota wywodząca się ze → staroobrzędostwa, która powróciła do → jedności eklezjalnej z → Cerkwią, zachowując swoje → praktyki liturgiczne z czasów sprzed reform → typikonu w XVII w.`;

Połączenia:

zwolennicy jednowierstwa.

jedynobóstwo → monoteizm

jegomość

kan., pot. `tytuł w odniesieniu do → prezbitera, używany przez → wiernych w niektórych rejonach Polski, zwłaszcza na południu`;

Połączenia:

jegomość i imość, spotkać jegomością.

Uwagi: odmiana w l.mn.: *ichmoście, ichmościów, ichmościom, ichmościów, ichmościami, ichmościach*; termin *jegomość* nie jest używany w zwrotach bezpośrednich do duchownego.

jejmość → matuszka zn. 1

jepitrachil [wym. jepitrachil] → epitrachilion

jerej [wym. jerej], gr. ἱερέας (ό), *cs.* ἱερέň, *ang.* iereus → *prezbiter*

Uwagi: pisownia *ijerej* niepoprawna.

jerejstwo → kapłaństwo zn. 2

Jerozolima [wym. Jerozolim, Jerozolim],

rzadziej Jeruzalem [wym. Jeruzalem, Jeruzalem];

Połączenia:

górna Jerozolima *gr.* ἄνω Ἱερουσαλήμ (ή), *cs.* гóрниĭ ἱερδζαλήμъ, *ang.* Upper Jerusalem → **królestwo Boże**

nowa Jerozolima *gr.* Νέα Ἱερουσαλήμ (ή), *cs.* нóвыĭ ἱερδζαλήμъ, *ang.* New Jerusalem → **królestwo Boże**

Jeruzalem [wym. Jeruzalem, Jeruzalem] → **Jerozolima**

Jezus

gr. Ἰησοῦς (ό), *cs.* ĭιςδѣъ, *ang.* Jesus;

teol., bibl. `imię → **Bogocześwika** nadane mu po narodzeniu w Betlejem (Mt 1,25)`;

Połączenia:

Jezus z Nazaretu, w imię Jezusa.

język

Połączenia:

język cerkiewnosłowiański

gr. ἐκκλησιαστικὴ σλαβονικὴ γλῶσσα (ή), *cs.* цѣрковнославѣнскѣĭ ѡбѣкъ, *ang.* Church Slavonic language, Church Slavic language;

w skrócie: język *cs.*;

liturg., bibl. `język używany obecnie w prawosławnej → **liturgii** słowiańskich → **Cerkwi** i w → **Kościele grekokatolickim** oraz język przekładów drukowanych → **ksiąg** cerkiewnych powstałych po drugiej połowie XVII w.; stanowi późniejsze stadium rozwojowe → **języka staro-cerkiewno-słowiańskiego**, charakteryzujące się obecnością lokalnych cech językowych (redakcja bułgarska, macedońska, serbska, ruska)`;

Synonimy: *pot.* **cerkiewszczyzna**.

język staro-cerkiewno-słowiański

gr. παλαιοςλαβικὴ γλῶσσα (ή), *cs.* старославѣнскѣĭ ѡбѣкъ, *ang.* Old Church Slavonic language, Old Church Slavic language;

w skrócie: język *scs.*;

liturg., bibl. `najstarszy literacki język słowiański, stworzony w IX w. na podstawie gwary macedońskiej okolic Sołunia przez → **świtych** braci Cyryla i Metodego w celach misyjnych, przez co stał się również językiem liturgicznym → **chrześcijan** → **rytu** słowiańskiego; do jego zapisu używana była początkowo → **głagolica**, zastąpiona następnie przez → **cyrylicę**`;

Synonimy: *pot.* **cerkiewszczyzna**.

Jordan *gr.* Ἰορδάνης (ό), *cs.* ѡρδάνѣ, *ang.* Jordan → **chrzest Pański** *zn.* 2

josiflanin [wym. jos'iflanin],

gr. Ἰωσηφίτης (ὁ), ang. Josephite;

1. *hagiogr.* `przedstawiciel stronnictwa powstałego w Rosji w XIV w., skupionego wokół → świętego → prepodobnego Józefa Wołockiego, opowiadającego się za posiadaniem przez → monastery własności ziemskich`;

Synonimy: rzad. posiadający.

judaizujący

gr. ἰουδαῖζον (ὁ);

1. *ang.* Judaizing, Judaizer;

kan. `wprowadzający elementy judaizmu do → chrześcijaństwa`;

Połączenia:

judaizujący wierny.

2. → judeochrześcjanin

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *judaizujący* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *judaizujący* funkcjonuje jako rzeczownik.

judeochrześcjanin

gr. ἰουδαιοχριστιανός (ὁ), *ang.* Judeo-Christian;

kan. `przedstawiciel → judeochrześcijaństwa`;

Synonimy: rzad. judaizujący.

judeochrześcijaństwo

gr. ἰουδαιοχριστιανισμός (ὁ), *ang.* Judeochristianity;

kan. `praktykowanie → chrześcijaństwa przy jednoczesnym zachowaniu tradycji żydowskiej i przestrzeganiu przepisów prawa starotestamentowego (np. obrzezania)`;

Uwagi: termin *judeochrześcijaństwo* nie występuje w l.mn.

jurodiwa [wym. jurodiwa],

gr. σαλή (ῆ), *cs.* ѱрѡднѣа, *ang.* yurodiva, salos;

hagiogr. `święta (→ święty), która w imię → Jezusa → Chrystusa w relacjach z otaczającym światem pozoruje szaleństwo`;

Synonimy: saloitka.

Połączenia:

modlitwa do jurodiwej.

jurodiwy [wym. jurodiwy],

rzadziej jurodiwyj [wym. jurodiwyj];

gr. σαλός (ὁ), *cs.* ѱрѡднѣый, ѱрѡднѣый, *ang.* yurodivy, salos;

hagiogr. → święty, który w imię → Jezusa → Chrystusa w relacjach z otaczającym światem pozoruje szaleństwo`;

Synonimy: człowiek Boży, saloita, szaleniec Boży, szaleniec Chrystusowy.

Połączenia:

falszywy jurodiwy, kanonizować jurodiwego.

jurodiwyj [wym. jurodiwyj] → jurodiwy

jurodstwo → jurodstwo

jurodstwo

rzadziej jurodstwo;

gr. διὰ Χριστὸν σαλότητα (ή), *cs.* ěróδovtvo, *ang.* foolishness for Christ;

hagiogr. `→ **asceza** polegająca na świadomym pozorowaniu głupoty, braku rozsądku i wystawianiu się na pośmiewisko`;

Synonimy: *ofic.* **saloityzm**, *rzad.* **szaleństwo**.

Połączenia:

formy jurodstwa, manifestacja jurodstwa, podwíg jurodstwa, praktykować jurodstwo.

jurysdykcja

gr. δικαιοδοσία (ή), *ang.* jurisdiction;

kan. `zwierzchność nad określoną jednostką cerkiewną`;

Połączenia:

jurysdykcja nad diecezją, wyjęty spod jurysdykcji, sprawować jurysdykcję, zmienić jurysdykcję.

jutrznia

gr. Ὁρθρος (ό), *cs.* ѿ҃трєнє, *ang.* Matins, Orthros;

liturg. `→ **nabożeństwo** → **cyklu dobowego** sprawowane zwykle w godzinach porannych pomiędzy → **nabożeństwem o północy** a → **pierwszą godziną**, ukazujące wypełnienie w → **Nowym Testamencie** → **prorocत्व** → **Starego Testamentu**`;

Synonimy: *pot.* **utrenia**, *rzad.*, *pot.* **zautrenia**.

Połączenia:

codzienna jutrznia, jutrznia paschalna, jutrznie wielkopostne, jutrznia za zmarłych, świąteczna jutrznia, sprawować jutrznię, uczestniczyć w jutrzni.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *rezurekcja*.

K

kaceja

gr. κάτσιον (τὸ), κατζίον (τὸ), *cs.* kácija, *ang.* katsion censer;
rzad., liturg. `mała → **kadzielnica** z rękojeścią wykorzystywana głównie w → **monasterach**`;

Połączenia:

bizantyjska kaceja, okadzanie kaceją.

kadiło → kadzidło

kadzenie → okadzanie

kadzidło

1. *gr.* θυμίαμα (τὸ), λιβάρι (τὸ), *cs.* ládan, *ang.* incense;
liturg. `mieszkanka wyschniętych i rozdrobnionych naturalnych żywic, które podczas spalania uwalniają wonny dym, używana w → **kadzielnicach**`;

Synonimy: **ladan**.

Połączenia:

dym kadzidła, wsypać kadzidło.

2. → **kadzielnica**

Synonimy: *pot.* **kadiło**.

kadzielnica

gr. θυμιατήριον (τὸ), θυμιατό (τὸ), *cs.* kadílo, kadílničnik, kadílničnica, *ang.* censer;
liturg. `→ **przedmiot liturgiczny** w formie niedużego metalowego naczynia z przykrywką, najczęściej zawieszonego na łańcuszkach połączonych uchwytem, służący do spalania → **kadzidła** i → **okadzania** m.in. → **ołtarza**, → **ikonostasu**, → **ikon**, → **krzyża**, a także → **wiernych**`;

Synonimy: *pot.* **kadiło**, *pot.* **kadzidło**.

Połączenia:

mosiężna kadzielnica, wejście z kadzielnicą, węgielki do kadzielnicy, podać kadzielnice.

kafizma → katzyma

kafoliczność → soborowość

kajający się → pokutujący

kalendarz

Połączenia:

kalendarz cerkiewny

gr. ἐκκλησιαστικὸ ἡμερολόγιο (τὸ), *ang.* Orthodox Church calendar;

1. → **kalendarz liturgiczny**

2. *liturg.* `książka zawierająca wskazania → **czytań dnia** oraz spis → **wspomnień świętych**, → **świąt** i → **postów**, wyznaczonych zgodnie z → **kalendarem liturgicznym** na dany rok`;

kalendarz gregoriański

gr. Γρηγοριανὸ ἡμερολόγιο (τὸ), *ang.* Gregorian calendar;

kan. `wprowadzony przez → **papieża** Grzegorza XIII (XVI w.) system rachuby → **czasu**, w którym rok nieprzestępny trwa 365 dni, a rok przestępny 366 dni; rok przestępny przypada na lata, które są podzielne bez reszty przez 4 (np. 2020, 2024), z wyjątkiem lat podzielnych przez 100, a niepodzielnych przez 400 (np. 1900, 2100); przyjęty w większości krajów na świecie jako podstawa kalendarza państwowego; nie został przyjęty jako podstawa → **kalendarza liturgicznego** w → **Cerkwi**; w XX i XXI w. różnica między datami kalendarza gregoriańskiego i → **kalendarza juliańskiego** wynosi 13 dni i zwiększa się średnio o 1 dzień na 128 lat`;

Uwagi: nie należy utożsamiać kalendarza gregoriańskiego z nowym stylem.

kalendarz juliański

gr. Ἰουλιανὸ ἡμερολόγιο (τὸ), *ang.* Julian calendar;

kan., liturg., ofic. `opracowany za panowania Juliusza Cezara (I w. p.n.e.) system rachuby → **czasu**, w którym rok nieprzestępny trwa 365 dni, a rok przestępny 366 dni; rok przestępny przypada na lata, które są podzielne bez reszty przez 4 (np. 2020, 2024); używany jako podstawa → **kalendarza liturgicznego** oraz → **paschaliów** w → **Cerkwiach lokalnych**, które nie wprowadziły reformy kalendarzowej i nie przyjęły → **kalendarza neojuliańskiego** (m.in. → **Cerkiew** w Polsce); w XX i XXI w. różnica między datami kalendarza juliańskiego i → **kalendarza gregoriańskiego** wynosi 13 dni i zwiększa się średnio o 1 dzień na 128 lat`;

Synonimy: *pot.* **stary styl**.

Uwagi: daty w kalendarzu juliańskim i gregoriańskim zapisuje się zwykle z wykorzystaniem ukośnika (np. 2/15 marca; 29 czerwca/12 lipca): pierwsza data oznacza dzień w kalendarzu juliańskim, a druga – dzień w kalendarzu gregoriańskim.

kalendarz liturgiczny

gr. λειτουργικὸ ἡμερολόγιο (τὸ), *cs.* místní církev, *ang.* liturgical calendar;

liturg. `system wyznaczania dat: → **świąt**, → **postów** oraz → **wspomnień świętych**`;

Synonimy: **kalendarz cerkiewny**.

kalendarz neojuliański

gr. νέο Ἰουλιανὸ ἡμερολόγιο (τὸ), *ang.* Revised Julian calendar;

liturg., *kan.*, *ofic.* `opracowany przez Milutina Milankowicia (pocz. XX w.) system rachuby → **czasu**, w którym rok nieprzestępny trwa 365 dni, a rok przestępny 366 dni; rok przestępny przypada na lata, które są podzielne bez reszty przez 4 (np. 2020, 2024), z wyjątkiem lat podzielnych przez 100, które po podzieleniu przez 900 dają resztę 0, 100, 300, 400, 500, 700, 900 (np. 2500); używany jako podstawa → **kalendarza liturgicznego** w niektórych → **Cerkwiach lokalnych**; do roku 2800 daty kalendarza neojuliańskiego pokrywają się z datami → **kalendarza gregoriańskiego**`;

Synonimy: *rzad.* **kalendarz nowojuliański**, *pot.* **nowy styl**.

kalendarz nowojuliański → **kalendarz neojuliański**

kalofonia

gr. καλοφωνία (ῆ), *ang.* kalophony;

muzyk. `bizantyjski styl śpiewu liturgicznego charakteryzujący się m.in. bogatymi ozdobnikami muzycznymi i obecnością → **kratymatów** w szczególnie ważnych miejscach`;

Synonimy: **śpiew kalofoniczny**.

kamiławka

gr. καμηλαύκι (τὸ), καλημαύχι (τὸ), *cs.* камиланчїй, *ang.* kamilavka;

1. *liturg.* `nakrycie głowy w formie wysokiego cylindra, zwykle w kolorze czarnym lub fioletowym, stanowiące element → **szat liturgicznych** → **prezbiterów** i → **diakonów**, a także część → **szaty** → **mnichów**`;

2. *liturg.*, *ofic.* `→ **nagroda cerkiewna** przyznawana → **prezbiterom** i → **diakonom**`;

Połączenia:

kamiławka grecka, kamiławka rosyjska, mnich w czarnej kamiławce, nagrodzić fioletową kamiławką, otrzymać kamiławkę.

kanawka

ang. Kanavka;

hagiogr. `ścieżka na nasypie wzdłuż rowu okalającego → **monaster** żeński w rosyjskim Diwiejewie, po której, według przekazu → **świętego** → **prepodobnego** Serafima z Sarowa, codziennie przechodzi → **Bogarodzica**, w związku z czym → **wierni**, przemierzając ten szlak, wypowiadają skierowaną do niej → **modlitwę**`;

Połączenia:

modlitwa na kanawce, święta kanawka, ziemia z kanawki, przejść kanawkę.

kandela → lampada

kanon

gr. κανών (ὁ), κανόνας (ὁ), cs. канѡнъ, ang. canon;

1. kan. `przepis → **prawa cerkiewnego**`;

Synonimy: daw. **prawidło**.

Połączenia:

„Kanon apostolskie”, kanony soborów lokalnych, siódmy kanon I soboru powszechnego, zgodnie z kanonami.

2. muzyk. `forma hymnograficzna złożona z zestawów → **irmosów** i → **tropario-nów** zgrupowanych w → **pieśni**, połączonych wspólnym tematem oraz melodią`;

Połączenia:

kanon jutrzni, kanon ku czci Bogarodzicy, kanon nad konającym, kanon paschalny, kanon pokajanny, kanon przeciwko skalaniu, kanon święta Zmartwychwstania, kanon w niebezpieczeństwie trzęsienia ziemi, śpiewać kanon;

kanon modlitewny

1. gr. παρακλητικὸς κανών (ὁ), cs. канѡнъ молебный, ang. prayerful canon;

muzyk. `rodzaj → **kanonu** o charakterze błagalnym, często wykonywany wraz ze specjalnymi → **modlitwami** i → **psalmami**`;

Synonimy: rzad. **paraklis**, rzad. **parakleza**.

2. gr. κανών (ὁ), κανόνας (ὁ), τυπικό (τὸ), cs. прѣвило, ang. prayer rule;

liturg. `zestaw → **modlitw** przeznaczony do indywidualnej praktyki ascetycznej`;

Synonimy: **reguła modlitewna**, pot. **prawidło**.

wielki kanon → wielki kanon pokajanny

wielki kanon pokajanny

gr. Μέγας Κανών (ὁ), cs. великій канѡнъ, ang. Great Canon of Repentance;

prop., muzyk. `kanon autorstwa → **świętego** → **biskupa** Andrzeja z Krety, złożony z dwustu pięćdziesięciu → **troparionów**, czytany podczas wybranych → **nabożeństw** pierwszego i piątego tygodnia → **Wielkiego Postu**`;

Synonimy: **wielki kanon**, rzad. **wielki kanon pokutny**.

wielki kanon pokutny → wielki kanon pokajanny

3. bibl. `zbiór lub spis książ → **Pisma Świętego** uznanych przez → **Cerkiew** za napisane pod natchnieniem → **Świętego Ducha**`;

Synonimy: ofic. **kanon książ Pisma Świętego**, **kanon Pisma Świętego**, **kanon książ biblijnych**, **kanon biblijny**.

Połączenia:

kanon biblijny *ang.* Biblical canon → **kanon zn. 3**

kanon ksiąg biblijnych → **kanon zn. 3**

kanon ksiąg Nowego Przymierza → **kanon Nowego Testamentu**

kanon ksiąg Pisma Świętego → **kanon zn. 3**

kanon ksiąg Starego Przymierza → **kanon Starego Testamentu**

kanon Nowego Testamentu

gr. κανόνας τῆς Καινῆς Διαθήκης (ὁ), *cs.* ΚΑΝΩΝΗ ΝΟΒΑΓΩ ΖΑΒΕΪΤΑ, *ang.* canon of the New Testament;

bibl. `zbiór lub spis dwudziestu siedmiu ksiąg składających się zgodnie ze → **Świątą Tradycją** na część → **Pisma Świętego** zwaną → **Nowym Testamentem`**;

Synonimy: ofic. **kanon ksiąg Nowego Przymierza.**

kanon Pisma Świętego *ang.* canon of Holy Scripture → **kanon zn. 3**

kanon Starego Testamentu *gr.* κανόνας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (ὁ), *cs.* ΚΑΝΩΝΗ ΕΒΕΤΧΑΓΩ ΖΑΒΕΪΤΑ, *ang.* Old Testament canon;

bibl. `zbiór lub spis pięćdziesięciu ksiąg składających się zgodnie ze → **Świątą Tradycją** na część → **Pisma Świętego** zwaną → **Starym Testamentem`**;

Synonimy: ofic. **kanon ksiąg Starego Przymierza.**

4. *ikon.* `zasady przedstawiania wizerunków → **Jezusa** → **Chrystusa**, → **Bogaro-dzicy** i → **świętych** oraz → **święt** i wydarzeń biblijnych`;

Synonimy: **kanon ikonograficzny.**

Połączenia:

malować zgodnie z kanonem, pisać ikony według kanonu;

kanon ikonograficzny *gr.* κανόνας τῆς ἀγιογραφίας (ὁ), *ang.* iconographic canon, canons of iconography → **kanon zn. 4**

5. *liturg.* `określony i spójny zestaw → **modlitw** i → **hymnów** będących częścią → **nabożeństwa`**;

Połączenia:

kanon eucharystyczny → **anafora zn. 1**

kanonarcha

gr. κανονάρχης (ὁ), *cs.* ΚΑΝΟΝΑΡΧΗΣ, *ang.* canonarch;

kan. `przedstawiciel → **duchowieństwo niższego**, zwłaszcza w → **monasterach**,

podczas → **nabożeństw** odpowiedzialny za rozpoczynanie śpiewu niektórych → **wersetów** danego dnia oraz wskazywanie → **chórowi** odpowiedniego → **tonu**`;

Połączenia:

księgi kanonarchy, obowiązki kanonarchy.

kanonarion

gr. Κανονάριον (τὸ), *ang.* Canonarion;

1. *muzyk.* `księga zawierająca → **kanony** śpiewane podczas → **jutrni**`;

2. *daw., kan.* `księga używana przez → **spowiedników**, zawierająca przepisy → **prawa cerkiewnego** i → **epitymie**`;

Synonimy: *rzad.* **penitencjał**, *rzad.* **nomokanon pokutny**, *rzad.* **eksomologitarion**.

Połączenia:

wskazania kanonarionu.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *kanonarion, kanonarionu, kanonarionowi, kanonarion, kanonarionem, kanonarionie*; w l.mn.: *kanonaria, kanonariów, kanonariom, kanonaria, kanonaria-mi, kanonariach*.

kanonikon

ang. canonikon;

1. *daw., kan.* `specjalny podatek pobierany od → **duchowieństwa** oraz → **wiernych** → **diecezji**, przeznaczany na utrzymanie → **biskupa**`;

2. → **nomokanon**

kanonista

ang. canonist;

kan. `znawca → **prawa kanonicznego**`;

Połączenia:

autorytatywny kanonista, bizantyjscy kanoniści, kanonista ochrydzki Chomatian, wykładnia kanonistów.

kanonizacja

gr. ἀγιοκατάταξη (ή), *cs.* причислѣніе къ лику свѣтѣхъ, *ang.* canonization, glorification; *kan., hagiogr.* `formalne zaliczenie zmarłego człowieka do grona → **świętych**, zwieńczone uroczystym → **ogłoszeniem świętości**, dokonywane przez → **sobór** → **Cerkwi lokalnej**`;

Połączenia:

kanonizacja męczenników chełmskich i podlaskich, proces kanonizacji.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *beatyfikacja*.

kanonnik

gr. Μέγα Ὡρολόγιον (τὸ), *cs.* канѡнникъ, *ang.* Canonnik, Kanonnik;

liturg. `księga przeznaczona do użytku domowego i liturgicznego, zawierająca → **kanony modlitewne**, → **modlitwy** i wybrane teksty → **nabożeństw** → **cyklu dobowego**`;

Synonimy: **prawilnik**.

Połączenia:

modlitwy kanonnika, czytać kanonnik.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *kanonik*.

kantor → psalmista

kantyk → pieśń *zn. 2*

kantylacja *ang.* cantillation → melorecytacja

kanun [wym. kanun] → wigilia *zn. 1*

kapelan *gr.* στρατιωτικὸς ἱερέας (ὁ) → duszpasterz

kaplica

gr. παρεκκλήσιον (τὸ), *cs.* члaдóвнл, *ang.* chapel;

archit. `niewielka → **cerkiew**, zwykle bez wydzielonego miejsca na → **prezbiterium**`;

Synonimy: *pot.* **czasownia**, *rzad.* **dom modlitwy**.

Połączenia:

kaplica grobowa → grobowiec

kapliczny

liturg., pot. ` → **ponomar w** → **cerkwi** → **seminarium duchownego**`;

Połączenia:

obowiązki kaplicznego, posługa kaplicznego.

kapłan

gr. ἱερέας (ὁ), *cs.* свлцл́енннкъ, свлцлennenолд́жнтель, ἱερέῃ, *ang.* priest;

1. → **duchowny** *zn. 2*

2. → **prezbiter**

Połączenia:

kapłan męczennik *ang.* priest martyr → **hieromęczennik**

kapłan wyznawca *ang.* priest confessor → **hierowyznawca**

kapłaństwo *cs.* свлцл́енннкство, свлцл́енство, ἱερέῃство, *ang.* priesthood

1. *gr.* ἱερατεῖο (τὸ) → **duchowieństwo**

2. *gr.* ἱερωσύνη (ῆ);

kan. `godność → **kapłana**`;

Synonimy: *pot.* **jerejstwo**.

3. *gr.* ἱερωσύνη (ή), ἱεράτευμα (τò);
teol. `wypełnianie Bożej → **woli** i osobista realizacja powołania we → **wspólnocie** → **wiary** przez wszystkich ochrzczonych (nieograniczone wyłącznie do → **duchowieństwa**)`;

Synonimy: kapłaństwo królewskie, kapłaństwo wiernych, powszechne kapłaństwo.

Połączenia:

dar kapłaństwa, posługa kapłaństwa;

kapłaństwo królewskie *gr.* βασιλειον ἱεράτευμα (τò), βασιλική ἱερωσύνη (ή), *ang.* royal priesthood → **kapłaństwo zn. 3**

kapłaństwo wiernych *gr.* ἱερωσύνη τῶν λαϊκῶν (ή) → **kapłaństwo zn. 3**

powszechne kapłaństwo → **kapłaństwo zn. 3**

kara

Połączenia:

kara Boża *cs.* наказáніє бóжїє, *ang.* God's punishment → **gniew Boży**

kardiognosta

gr. καρδιογνώστης (ὁ), *cs.* καρδιεγνώστη, *ang.* cardiognosta, kardiognosta, cardiognost, kardiognost;

1. *antrop., teol.* `→ **człowiek** obdarzony zdolnością → **kardiognozy**`;

Synonimy: *pot.* **prozorliwy**.

Połączenia:

modlitwa kardiognosty, przenikliwość kardiognosty.

2. *rzad., liturg.* `→ **Święty Duch** jako całkowicie i bezgranicznie znający głębię → **serca** każdego → **człowieka**`;

Uwagi: termin *kardiognosta* w zn. 2 zapisujemy wielką literą; nie występuje w l.mn.

kardiognoza

rzadziej kardiognozja;

gr. καρδιογνωσία (ή), *ang.* kardiognosis, cardiognosis;

1. *antrop., teol.* `zdolność poznania ukrytych myśli i uczuć, swoich lub innego → **człowieka**, jako → **dar** udzielany przez → **Boga** niektórym → **świętym**`;

Synonimy: *pot.* **prozorliwość**.

Połączenia:

otrzymać kardiognozę.

2. *liturg.* `całkowita i bezgraniczna znajomość głębi → **serca** każdego → **człowieka**, dostępna → **Świątemu Duchowi**`;

Synonimy: *pot.* **prozorliwość**.

Połączenia:

otrzymać kardiognozę.

kardiognozja → kardiognoza

Karmiąca

gr. Γαλακτοτροφοῦσα (ή), *cs.* млекопитательница, *ang.* Breast-feeder, Galaktotrophousa, Nursing;

prop., *ikon.* `wizerunek → **Bogarodzicy** karmiącej piersią małego → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Synonimy: *rzad.* Galaktotrofusa, *rzad.* Karmiąca Mlekiem, *rzad.* Mlekopitateljica.

Połączenia:

Karmiąca Mlekiem → Karmiąca

karteczka

gr. χαρτάκι (τò), *ang.* commemoration slip;

prop., *liturg.* `krótki spis imion osób żywych i zmarłych, który → **wierni** przekazują → **duchownemu** do przeczytania podczas → **proskomidii**, → **panichidy**, → **molebna** lub → **modlitwy** indywidualnej`;

Synonimy: *rzad.* karteczka intencyjna, *pot.* zapiska.

Połączenia:

karteczka za zmarłych, karteczka za żywych, podać karteczki, przeczytać karteczki;

karteczka intencyjna → karteczka

katabasja *rzadziej* katawasia [wym. katawasja] → katawasja

katafalk

ang. catafalque, bier;

1. *gr.* βάθρο φερέτρου (τò);

archit. `podwyższenie, na którym podczas → **pogrzebu** spoczywa trumna`;

2. *gr.* Ἐπιτάφιος (ὁ), *cs.* гробница;

archit. `wysokie, przypominające sarkofag podwyższenie z ornamentami, na którym umieszczana jest → **plaszczanica**`;

Synonimy: *pot.* grób Pański.

Połączenia:

wysoki katafalk, zdobione katafalki, leżeć na katafalku, ozdobić katafalk, położyć na katafalku.

katafatyzm

gr. καταφατισμός (ὁ), *ang.* cataphatism;

teol. `→ **teologia** podkreślająca możliwość opisywania → **Boga** na podstawie Jego

działania wobec → **stworzenia**, uznawana za pierwszy przed → **apofatyzm** etap mówienia o Bogu`;

Synonimy: rzad. **teologia katafatyczna**, rzad. **teologia pozytywna**.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *katafatyzmie*, wymowa: *katafatyźmie*, rzadziej *katafatyzmie*.

katafryga gr. καταφρυγαστής (ὁ), ang. Cataphrygian, Phrygian → **montanista**

katafrygijczyk gr. καταφρυγαστής (ὁ), ang. Cataphrygian, Phrygian → **montanista**

katakumby

gr. κατακόμβη (ή), cs. **πευμέρα**, ang. catacombs;

archit. `podziemne jaskinie lub budowle (często z systemem korytarzy i pomieszczeń), w których w przeszłości chowano zmarłych`;

Połączenia:

katakumby pod cerkwią, supraskie katakumby, modlić się w katakumbach, zejść do katakumb.

Uwagi: termin *katakumby* nie występuje w l.poj.

katapetasma

rzadziej katapietasma;

gr. καταπέτασμα (τὸ), cs. **катапeтáлma**, ang. katapetasma;

liturg. `→ **zasłona** w → **świętych drzwiach**`;

Synonimy: **zasłona prezbiterium**.

Połączenia:

odsłonięcie katapetasmy.

Uwagi: pisownia *katapetazma* niepoprawna.

katapietasma → **katapetasma**

katasarka

gr. κατασάρκιον (τὸ), cs. **сpачн́ца**, ang. katasarkion;

liturg. `biała lniana tkanina, którą przykrywany jest ołtarz podczas → **oświecenia cerkwi**`;

Synonimy: **chiton**, daw., rzad. **sraczyca**.

katawasia [wym. katawas'ja] → **katawasja**

katawasja

rzadziej katabasja, *rzadziej* katawasia [wym. katawasja];

gr. καταβασία (ή), cs. **катавáтa**, ang. katavasias, katabasias;

1. *muzyk.* `→ **irmos** śpiewany po → **pieśni** → **kanonu jutrzni** w dni wskazane w → **typikonie**; tradycyjnie wymaga połączenia się i wspólnego śpiewu prawego i lewego → **chóru**`;

2. *muzyk.*, *pot.* → **irmos** śpiewany po → **pieśni** → **kanonu jutrzni** (najczęściej 3, 6, 8 i 9)';

Połączenia:

kanon bez katawasji, katawasja po szóstej pieśni, śpiewać kawatasy.

Uwagi: forma *katabasa* niepoprawna.

katecheta

gr. κατηχητής (ὁ), *ang.* catechist;

kan. → **duchowny** lub → **świecki**) powołany przez → **biskupa** do nauczania prawd → **wiary** chrześcijańskiej w szkołach, punktach katechetycznych bądź instytucjach cerkiewnych`.

katechetka

gr. κατηχήτρια (ἡ), *ang.* catechist;

kan. → **mniszka** lub kobieta świecka powołana przez → **biskupa** do nauczania prawd → **wiary** chrześcijańskiej w szkołach, punktach katechetycznych bądź instytucjach cerkiewnych`.

katechetyka [wym. katechetyka],

gr. κατηχητική (ἡ), *ang.* catechetics;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się metodyką nauczania chrześcijańskiego`;

Połączenia:

wykładowca katechetyki, nauczać katechetyki.

Uwagi: nie mylić z *katechezą*.

katecheza

gr. κατήχησις (ἡ), *ang.* catechesis;

1. *cs.* **ὠγλασηένιε**;

liturg. `przekazywanie, objaśnianie i nauczanie prawd → **wiary** i → **etyki chrześcijańskiej** w formie → **kazania**, wykładu itp., a także zapis tekstowy takiego przekazu`;

Połączenia:

katecheza mistagogiczna

gr. μυσταγωγική κατήχησις (ἡ), *ang.* mystagogical catechesis;

liturg. `rodzaj → **katechezy** skierowanej do nowo ochrzczonych, objaśniającej doniosłość i znaczenie → **misterium chrztu**, → **misterium miropomazania** i → **misterium Eucharystii**`;

katecheza przedchrzcielna

gr. κατήχησις (ἡ), *cs.* **ὠγλασηένιε**, *ang.* pre-baptismal catechesis;

liturg. `nauczanie → **katechumenów** podstaw → **wiary** chrześcijańskiej, praktykowane zwłaszcza we wczesnym chrześcijaństwie`;

2. *kan.* `nauczanie zasad → **wiary** i moralności prowadzone w strukturach cerkiewnych lub w szkołach`;

Synonimy: *pot.* **religia**.

Połączenia:

katecheza szkolna i przedszkolna, lekcje katechezy.

Synonimy: **katechizacja**, *rzad.* **katechizowanie**.

katechizacja → **katecheza**

katechizm

gr. κατήχησις (ή), *cs.* катѣхизисъ, ѡглашѣніе, *ang.* catechism;

teol. `zwięzłe przedstawienie podstawowego nauczania i zasad → **wiary** chrześcijańskiej, często w formie pytań i odpowiedzi; także książka zawierająca taką treść`;

Połączenia:

katechizm prawosławny, katechizm metropolity Filareta, zapis w katechizmie, znać katechizm.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *katechizmie*, wymowa: *katechiźmie*, rzadziej *katechizmie*.

katechizowanie → **katecheza**

katechumen

gr. κατηχούμενος (ὁ), *cs.* ѡглашѣнный, *ang.* catechumen;

liturg., kan. `→ **człowiek** przygotowujący się do przyjęcia → **misterium chrztu**`;

Połączenia:

katecheza katechumenów, modlitwa nad katechumenem, przygotowanie katechumena.

katechumenat

ang. catechumenate;

liturg., kan. `okres przygotowawczy do → **misterium chrztu**`;

Połączenia:

trzyletni katechumenat, odbyć katechumenat.

katedra

1. *gr.* καθεδρικὸς ναὸς (ὁ), *cs.* кáдѣдра, кáдѣдральный собѡръ, собѡръ, *ang.* cathedral; *kan., archit.* `główna → **cerkiew** zwierzchnika → **diecezji** lub → **Cerkwi lokalnej**, znajdująca się w mieście wskazanym w oficjalnym tytule → **biskupa**`;

Synonimy: **sobór**.

Połączenia:

katedra arcybiskupa lubelskiego, katedra białostocka, katedra metropolitalna, katedra patriarchalna, katedra w Budapeszcie, zająć katedrę.

Uwagi: w odniesieniu do katedry arcybiskupa nie należy używać terminu *archikatedra*; terminy *prokatedra* i *konkatedra* niepoprawne.

2. gr. καθέδρα (ή), cs. *κἀδ,εαδρα*, ang. cathedra;
archit. `podwyższenie w centralnej części → **nawy głównej**, na którym umiesz-
 czany jest → **tron biskupa`**;
Synonimy: **ambona biskupa**.

Połączenia:

wejść na katedrę.

3. gr. καθέδρα (ή), cs. *κἀδ,εαδρα*, ang. cathedra → **tron biskupa**

katharsis [wym. katars'is, katar-z'is], ang. catharsis → **oczyszczenie zn. 1**

Uwagi: termin *katharsis* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

katholikon [wym. katolikon],

gr. καθολικόν (τὸ), cs. *τοβόρний храмъ монастырѣ*, ang. katholikon;
archit. `główna → **cerkiew** → **monasteru`**;

Połączenia:

nabożeństwo w katholikonie, święto katholikonu.

katolickość gr. καθολικότητα (ή), ang. catholicity → **soborowość**

katolicyzm

ang. Catholicism;

1. → **soborowość**

2. gr. καθολικισμός (ὁ) → **rzymski katolicyzm**

Połączenia:

rzymski katolicyzm

gr. ρωμαιοκαθολικισμός (ὁ), ang. Roman Catholicism;

1. *teol.* `ogół prawd i poglądów zgodnych z nauczaniem → **Kościół katolickiego`**

2. → **Kościół rzymskokatolicki**

Synonimy: **katolicyzm**.

katolik gr. καθολικός (ὁ), ang. Catholic → **łacinnik**

katolikos

gr. καθολικός (ὁ), ang. katholikos;

kan., ofic. `tytuł → **patriarchów** → **Cerkwi autokefalicznej Gruzji** oraz niektórych → **Kościółów przedchalcedońskich**, historycznie oznaczający zwierzchnika → **Cerkwi lokalnej poza Cesarstwem Rzymskim`**;

Połączenia:

blogosławieństwo katolikosa, katolikos Ormian.

katolikosat

ang. catholikosate;

kan. ` → **Cerkiew autokefaliczna** Gruzji oraz niektóre → **Kościoły przedchalcedońskie**`;

Połączenia:

historyczny katolikosat Abchazji, katolikosat Gruzji.

katyzma

rzadziej kafizma;

gr. κάθισμα (τὸ), *cs.* вѣхоулобїѣ, каѳізма, *ang.* kathisma;

liturg. `jedna z dwudziestu jednostek podziału → **psalterza liturgicznego** redakcji palestyńskiej, dzieląca się na trzy → **chwały**`;

Połączenia:

katyzma jutrzni;

katyzma poetycka

gr. κάθισμα (τὸ), *cs.* вѣдальнѣ, *ang.* sessional hymn, kathisma;

liturg. ` → **hymn** → **jutrzni** lub → **powieczerja** powiązany tematycznie z poprzedzającym → **psalmem** lub → **kanonem**; w tradycji bizantyjskiej wysłuchiwany na siedząco`;

Synonimy: **siedalen**, *rzad.* międzypieśń.

Uwagi: nie mylić z *katyzmą*.

Uwagi: nie mylić z *katyzmą poetycką*.

kazalnica *cs.* вѣтолѣцѣ → **ambona**

kazanie

gr. κήρυγμα (τὸ), *cs.* проповѣдь, *ang.* sermon;

liturg. `przemówienie zawierające naukę chrześcijańską, wygłaszane najczęściej podczas → **nabożeństwa** przez → **duchownego** lub wyznaczonego przez niego → **świeckiego**; również sam tekst takiego przemówienia`;

Połączenia:

kazanie niedzielne, zbiór kazań, głosić kazanie.

kazirodstwo

gr. αἰμομιξία (ἡ), ἀδελφομιξία (ἡ), *cs.* кровосмѣшѣніѣ, *ang.* incest;

antrop. ` → **grzech** współżycia cielesnego → **ludzi** blisko spokrewnionych`.

kaznodzieja

gr. ἱεροκήρυκας (ὁ), ἱεροκήρυξ (ὁ), *cs.* проповѣдникъ, благогласникъ, *ang.* preacher;

ofic. ` → **duchowny** lub wyznaczony przez duchownego → **świecki** wygłaszający → **kazanie**`;

Połączenia:

kontrowersyjny kaznodzieja, spotkanie ze znanym kaznodzieją.

kaznodziejstwo

cs. проповѣданіє, благоу҃ствованіє, ang. preaching;

1. rzad., teol. `głoszenie → **kazań**`;

Połączenia:

złoty wiek kaznodziejstwa, trudnić się kaznodziejstwem.

2. → **homiletyka**

kąpiel

Połączenia:

kąpiel odrodzenia gr. λουτρὸν παλιγγενεσίας (τὸ), ang. laver of regeneration, washing of rebirth → **misterium chrztu**

Uwagi: termin *kąpiel odrodzenia* występuje głównie w księgach liturgicznych.

kąt

Połączenia:

święty kąt

gr. εἰκονοστάσι (τὸ), ang. icon corner;

archit. `niegdyś centralne miejsce w wiejskiej chacie, najczęściej wschodni narożnik głównej izby, obecnie także inna część mieszkania, z → **ikonami**, przed którymi domownicy zbierają się na codzienne → **modlitwy**`.

kekragarion → stichira na „Panie, wołam do Ciebie”

kelia → kielia

kenoza

gr. κένωση (ή), cs. нѣстоу́пніє, ang. kenosis;

bibl., teol., ofic. `uniżenie, dobrowolna rezygnacja → **Syna** z boskiego majestatu, dokonana w celu → **zbawienia** → **człowieka** poprzez → **wcielenie**, przyjęcie pokornej postaci sługi, akceptację urągania, tortur i hańbiącej → **śmierci** na → **krzyżu** oraz zstąpienie do → **piekła**`;

Synonimy: **ogółocenie**, **pokora** kenotyczna, **samouniżenie**, **wyniszczenie**, rzad. **samouniejszenie się**.

Połączenia:

Boża kenoza, hymn o kenozie, kenoza miłości;

kenoza wewnątrztrynitarna

gr. ἐνδοτριαδική κένωση (ή), ang. Intra-Trinitarian kenosis;

teol., ofic. `pełna wzajemnego oddania się relacja → **osób** → **Przenajświętszej Trójcy**`;

Synonimy: rzad. **prakenoza**.

Uwagi: termin *kenoza* nie występuje w l.mn.

kerygmat

gr: κήρυγμα (τὸ), *ang.* kerygma;

teol. `podstawowe prawdy chrześcijańskie o → **Bogu**, a zwłaszcza o → **śmierci** i → **zmartwychwstaniu Pańskim**, jak również głoszenie tych prawd innym → **ludziom**`;

Połączenia:

egzegeza kerygmatu, głosić kerygmat.

kielejnica [wym. kielejnica]

gr: συγκελλιώτισσα (ή), διακονήτρια (ή), *cs.* κελήνница, *ang.* keleynitsa;

kan. `→ **mniszka** lub → **nowicjuszka** wyznaczona do pomocy w → **celi** → **igumenii** bądź leciwej mniszki`;

Połączenia:

kielejnica matki przełożonej, zostać kielejnicą.

kielejnik

gr: σὺγκελλος (ὁ), ἡγουμενιάρης (ὁ), *cs.* κελήνникъ, *ang.* keleynik;

kan. `→ **mnich** lub mężczyzna → **świecki** wyznaczony do → **posługi** i pomocy w → **celi** lub mieszkaniu → **hierarchy**, → **archimandryty**, → **igumena** bądź starszego mnicha`;

Połączenia:

kielejnik starca Makarego, zostać kielejnikiem.

kielia

rzadziej kelia;

cs. κελία, *ang.* cell;

1. → **cela**

2. *kan.* `niewielka → **wspólnota** monastyczna na Świętej Górze Athos`;

Połączenia:

kielia athoska, kelia Burazery, kelia św. Modesta.

kielich

gr: Ἅγιον Ποτήριον (τὸ), *cs.* чаша, потіръ, *ang.* Holy Chalice;

1. *liturg.* `→ **naczynie liturgiczne**, w którym podczas → **proskomidii** przygotowuje się wino z odrobiną wody, a po → **anaforze** znajduje się krew → **Jezusa** → **Chrystusa**; z niego udzielana jest → **wiernym** → **komunia**`;

Synonimy: *pot.* **czasza**, *rzad.* **potir**, *rzad.* **potirion**.

Połączenia:

kielich eucharystyczny, święty kielich, ukazanie kielicha, całować kielich.

Uwagi: nie należy używać jako synonimów terminów *cyborium* i *puszka*.

2. → **misterium Eucharystii**

Połączenia:

Kielich Pański, przystąpić do Kielicha.

Uwagi: termin *kielich* w zn. 2 zapisujemy wielką literą; najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

kierownictwo

Połączenia:

kierownictwo duchowe *gr.* πνευματικὴ ὁδήγησις (ή), *ang.* spiritual direction
→ **ojcostwo duchowe**

kierownik

Połączenia:

kierownik duchowy *gr.* πνευματικὸς ὁδηγός (ὁ), *ang.* spiritual director →
ojciec duchowy

kinonia [wym. kinonija],

rzadziej koinonia [wym. kinonija];

gr. κοινωνία (ή), *cs.* Ὁμωμένη, приобщеніє, *ang.* koinonia;

antrop. `aktywna więź → **człowieka** z → **Bogiem** i innymi ludźmi, oparta na szczerzej relacji wynikającej ze świadomego wyboru; również współuczestnictwo w tej relacji`;

Połączenia:

kinonia z Chrystusem, powołać do kinonii, pozostawać w kinonii.

Uwagi: termin *kinonia* występuje zwykle w l.poj.

kinonik → **werset eucharystyczny**

kinonikon *rzadziej koinonikon, rzadziej kinonik* → **werset eucharystyczny**

kinot

gr. Ἱερὰ Κοινότης (ή), Ἱερὰ Κοινότητα (ή), *ang.* Holy Kinot;

kan. `rada złożona z → **mnichów** danego → **monasteru** lub przedstawicieli kilku monasterów, powołana do bieżącego zarządzania i rozwiązywania zaistniałych problemów`;

Synonimy: **rada monasterska.**

Połączenia:

Święty Kinot Góry Athos.

kiot

gr. προσκυνητάριον (τὸ), *cs.* кі́вътъ, *ang.* kiot, kivot, icon case;

archit. `ozdobna drewniana rama, skrzynka z przeszkloną przednią częścią lub rozbudowana szafka, ścienna lub stojąca, w której umieszczana i przechowywana jest → **ikona**`;

Synonimy: *rzad.* **proskinitarion.**

Połączenia:

ikona w kioście, renowacja kiotu, rzeźbiony kiot, położyć kiot na analoju.

kiriakon → kyriakon

Kiriopascha

rzadziej Kyriopascha;

gr. Κύριον Πάσχα (τὸ), *cs.* κῡρίοπάσχα, *ang.* Kyriopascha, The Lord's Pascha;

liturg. `nazwa → święta → **Zmartwychwstania Pańskiego**, gdy przypada ono 25 marca według → **kalendarza juliańskiego** i łączy się ze świętem → **Zwiastowania Najświętszej Bogarodzicy**.

klasztor *ang.* cloister → monaster

klawi

gr. κλαβί (τὸ), *ang.* clavus;

ikon. `długi ozdobny pas materiału przewieszony przez ramię → **Jezusa** → **Chrystusa**, noszony na szacie; spotykany również w przedstawieniach → **archaniołów** oraz → **apostołów** Piotra i Pawła`;

Połączenia:

klawi na szacie, złożone klawi, narysować klawi.

Uwagi: termin *klawi* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

klątwa → anatema

klejmo

ang. kleymo;

ikon. `mała odrębna kompozycja usytuowana na obrzeżu centralnego przedstawienia na → **ikonie**, spójna z nim tematycznie, ukazująca najczęściej wydarzenia bądź postaci, charakterystyczna zwłaszcza dla → **ikon hagiograficznych**`;

Połączenia:

ikona z klejmami, dolne klejma, układ klejm.

Uwagi: termin występuje zwykle w l.mn.: *klejma*.

klepadło → biło

klepało *rzadziej* klepadło → biło

kler → duchowieństwo

Połączenia:

niższy kler → duchowieństwo niższe *zn.* 2

kleryk → seminarzysta

Uwagi: nie mylić z *klerem*.

klęczący

gr. ὑποπίπτων (ó), γονυκλινῶν (ó), cs. припадающий, ang. kneeler;
daw., kan. → pokutujący, który mógł uczestniczyć jedynie w → liturgii katechu-
menów; na jej zakończenie skłaniał głowę ku ziemi i po → modlitwie i → błogosła-
wieństwie → biskupa opuszczał → świątynię`.

klękanie

gr. γονυκλισία (ή), cs. колѣнопреклонѣніє, колѣнопоклонѣніє, ang. kneeling;
liturg. `postawa ciała, w której oba kolana opierają się na ziemi, przyjmowana pod-
czas określonych momentów → nabożeństw lub → modlitw w celu okazania →
pokory i wyrażenia szacunku lub prośby`;
Synonimy: pot. stawanie na kolana, ofic. skłanianie kolan.

Połączenia:

klękanie na liturgii, klękanie przed Kielichem, klękanie przed ikoną, okres bez
klękania.

klinik

gr. κλινικός (ó);
daw., kan. → katechumen ochrzczony podczas choroby zagrażającej życiu`;

Połączenia:

chrzest kliników.

kliros

cs. κλήρος, ang. kliros;

1. → chór zn. 2

2. → chór zn. 1

klucz

Połączenia:

klucz graniczny

cs. κρδυτλκτο, ang. boundary key;
rzad., liturg. `sposób obliczania dnia tygodnia dla określonej daty, wykorzy-
stywany przy tworzeniu → paschaliów`.

klucznik

1. gr. πορτάρης (ó), πυλωρός (ó), θυρωρός (ó), cs. двѣрникъ, κληχάρη, ang. door-
man, porter;
kan. → mnich odpowiedzialny za otwieranie i zamykanie drzwi do → monasteru`;
2. gr. κλειδοῦχος (ó), κλειδοφύλαξ (ó), ang. keyguard;
rzad., kan. → duchowny zarządzający → cerkwią katedralną, której nominal-
nym → proboszczem jest → biskup`;

Połączenia:

obowiązek klucznika, powołanie klucznika.

kłobuk

gr. κουκούλιον (τὸ), *cs.* κλοбѣкъ, *ang.* klobuk;

liturg., ofic. nakrycie głowy w formie czarnej → **kamiławki** z → **namietką**, noszone przez → **mnichów** i → **mniszki**, a także → **biskupów**; kłobuk w kolorze białym jest atrybutem → **metropolitów** i → **patriarchów** niektórych → **Cerkwi lokalnych**;

Połączenia:

biały kłobuk z krzyżem, czarny kłobuk, hieromnich w kłobuku.

kobierzec → **orlec**

kodeks *gr.* κώδικας (ὁ), *cs.* ꙗзични́къ, *ang.* codex → **nomokanon**

koinonia [wym. kinonija] → **kinonia**

koinonikon *rzadziej* kinonik → **werset eucharystyczny**

kolegialność *ang.* collegiality → **soborowość**

kolęda

1. *gr.* κάλαντα (τὰ), *ang.* Christmas carol;

muzyk. → **pieśń paraliturgiczna** ślawiąca → **narodzenie Chrystusa**;

Połączenia:

koncert kolęd, śpiewać kolędy.

2. *ang.* house blessing;

liturg., pot. wizyta duszpasterska w domach → **parafian** po święcie → **Chrztu Pańskiego**, połączona z → **modlitwą** za domowników i → **błogosławieństwem** ich domostw → **agiasmą**;

Połączenia:

chodzić z kolędą.

koliwo [wym. kɔliwo],

gr. κόλλυβα (τὰ), κόλλυβο (τὸ), *cs.* κόλѣво, ѿчѣво, *ang.* koliva, kollyva;

liturg. potrawa z gotowanej pszenicy z dodatkiem miodu i bakalii, przygotowywana ku czci → **świętych** lub w intencji zmarłych (→ **kutia**), błogosławiona przez → **prezbitera** lub → **biskupa**;

Połączenia:

przygotować koliwo, świąteczne koliwo, oświęcić koliwo.

Uwagi: pisownia *kolivo* niepoprawna; termin *koliwo* występuje zwykle w l.poj.; odmiana w l.poj.: *koliwo, koliwa, koliwu, koliwo, koliwem, koliwie*.

kołatka → **biło**

komora

Połączenia:

komora celna *ang.* toll house → **mytarstwo**

komunia

1. → **Święte Dary**

Połączenia:

Święta Komunia *gr.* Θεία Κοινωνία (ή), *cs.* свѣтѣ прѣдѣлѣ, *ang.* Holy Communion → **Święte Dary**

Uwagi: termin *komunia* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. *gr.* μετάληψη (ή), Θεία Μετάληψη (ή), Θεία Κοινωνία (ή), *cs.* прѣдѣлѣ, *ang.* Holy Communion;

liturg. `przyjęcie → **Świętych Darów**; także czas ich udzielania w trakcie → **liturgii**`;

Synonimy: *pot.* **przczaszczanie**.

Połączenia:

komunia duchowieństwa, komunია wiernych, modlitwa przed komunią, śpiew podczas komunii, przystąpić do komunii;

komunia chorych

gr. Θεία Κοινωνία τῶν ἀσθενῶν (ή), μετάληψη τῶν ἀσθενῶν (ή), *cs.* прѣдѣлѣ больныѣхъ, *ang.* Holy Communion of the Sick;

liturg. `→ **obrzęd** przyjęcia przez chorego → **Świętych Darów**, sprawowany przez → **prezbitera** poza → **liturgia**`;

3. *gr.* κοινωνία (ή), *cs.* прѣдѣлѣ, ѿбѣдѣлѣ, прѣдѣлѣ, *ang.* communion;

teol. `łączność, zwłaszcza → **łączność eucharystyczna**`;

Połączenia:

być w komunii, trwać w komunii, zerwać komunię.

komunikacja

Połączenia:

komunikacja idiomatów *gr.* κοινοποίησις τῶν ιδιωμάτων (ή), *ang.* communicatio idiomatum → **wymiana idiomatów**

konak *ang.* konak → **dom pielgrzyma**

koncelebra → **współsprawowanie**

koncelebracja *rzadziej* koncelebra → **współsprawowanie**

koncelebrans *rzadziej* koncelebrant → **współsprawujący zn. 2**

koncelebrant → współsprawujący *zn. 2*

koncelebrowanie → współsprawowanie

kondak → kondakion

kondakarion

rzadziej kontakarion;

gr. Κοντακάριον (τὸ), *cs.* сѧмогѧієнѧ, *ang.* Kondakarion, Kontakarion;

rzad., *muzyk.* ` → *księga liturgiczna* zawierająca → *kondakiony* → *nabożeństw* → *cyklu rocznego`*;

Połączenia:

kondakariony synajskie, moskiewski kondakarion.

kondakion

rzadziej kontakion, *rzadziej* kondak;

cs. конда́къ, *ang.* kontakion, kondakion;

1. *muzyk.* `krótki → *hymn* rozwijający treść → *troparionu*, mający określone miejsce w → *nabożeństwie`*;

Połączenia:

kondakion ku czci wielkiego męczennika Pantelejmona, kondakion po szóstej pieśni kanonu, tropariony i kondakiony wielkich świąt.

2. *muzyk.* `w → *akatyście*: poetycka strofa opisująca → *Jezusa* → *Chrystusa*, → *Bogarodziecę* lub → *świętego*, poprzedzająca → *ikos`*;

Połączenia:

kondakiony akatystu.

3. *daw.*, *muzyk.* `długi → *hymn* ku czci → *Jezusa* → *Chrystusa*, → *Bogarodziecy* lub → *świętego*, złożony z krótkiej pochwalnej strofy początkowej i 18 lub 24 → *ikosów`*;

Połączenia:

śpiew kondakionu.

konsystorz

gr. ἐπισκοπικὸ δικάσθριον (τὸ), *ang.* consistory;

daw. `urząd diecezjalny kierowany przez → *biskupa*, powołany do rozstrzygania spraw sądowych oraz administracyjnych `;

Połączenia:

konstystorz duchowny.

kontakarion → kondakarion

kontakion *rzadziej* kondak → kondakion

kontemplacja

gr. θεωρία (ή), *cs.* о́бμοʒрѣніє, розва́жання, *ang.* contemplation;
teol., patr. wysiłek duchowy prowadzący do → **bogopoznania**, polegający na → **modlitwie** i koncentracji myśli na → **Bogu**;
Synonimy: **theoria**, *rzad.* **medytacja**, *rzad.* **enstaza**, *rzad.* **enstasis**.

konwersja

gr. μεταστροφή (ή), *ang.* conversion;
kan., ofic. zmiana → **wyznania**;
Synonimy: *pot.* **nawrócenie**.
Połączenia:
konwersja na prawosławie, konwersja unitów.

konwertyta

gr. προσήλυτος (ὁ), *ang.* convert;
kan., ofic. → **chrześcijanin**, który zmienił → **wyznanie**;
Synonimy: *daw.* **prozelita**.
Połączenia:
konwertyta z protestantyzmu, spotkania dla konwertytów.

kopia

kopia I *gr.* λόγχη (ή), *cs.* oštěp, kopie, *ang.* spear;
liturg. → **naczynie liturgiczne** zakończone trójkątnym ostrzem, używane do przygotowania → **darów eucharystycznych**;
Synonimy: **włócznia**.
Połączenia:
mała kopia, błogosławić kopią, obmywać kopię, wycinać kopią.
Uwagi: formy *kopie*, *kopija* i *kopije* niepoprawne.

kopia II *gr.* αντίγραφο (τὸ), *cs.* kópie, *ang.* copy;
ikon. → **ikona** będąca wiernym odwzorowaniem znanego przedstawienia ikonograficznego lub nim inspirowana;
Synonimy: *pot.* **spisok**.
Połączenia:

namalować kopię ikony, cudotwórcza kopia ikony, napisać kopię ikony, kopia supraskiej ikony Bogarodzicy, wykonać kopię ikony.

korona

Połączenia:

korona ślubna

gr. στέμμα γάμου (τὸ), *cs.* věnec, *ang.* wedding crown;
liturg. ozdobna opaska, w tradycji słowiańskiej najczęściej metalowa, nadbu-

koronacja

dowana i zwieńczona → **krzyżem**, z wizerunkiem → **Jezusa** → **Chrystusa** lub → **Bogarodzicy**, nakładana podczas → **obrzędu koronowania** na głowę (lub trzymana nad głową) osoby przystępującej do → **misterium małżeństwa**;

Synonimy: **wieniec**.

Uwagi: termin używany najczęściej w l.mn.: *korony ślubne*.

korona cierniowa

gr. στέφανον ἐξ ἀκανθῶν (τὸ), ἀκάνθινο στέφανο (τὸ), *cs.* терно́вний вѣнѣцъ, терно́вий вѣнѣцъ, вѣнѣцъ ѿ терніа;

bibl. → **wieniec** z gałęzi kolczastego krzewu nałożony na głowę → **Jezusa** → **Chrystusa** przed Jego → **ukrzyżowaniem**;

koronacja → koronowanie *zn. 2*

koronowanie

gr. στέψη (ή), στεφάνωμα (τὸ), *cs.* вѣнча́ніє, *ang.* crowning;

1. → **obrzęd koronowania**

2. *ang.* anointing of a monarch, *cs.* вѣнча́ніє на ца́рство, coronation;

daw., liturg. `modlitwna ceremonia → **błogosławieństwa**, → **namaszczenia** olejem lub → **mirrą** i nałożenia korony nowemu monarsze, sprawowana przez → **biskupa**;

Synonimy: **koronacja**.

Połączenia:

koronowanie cesarza bizantyjskiego.

koryfeusz

Połączenia:

koryfeusze apostołów

gr. κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων (οἱ), *cs.* перкопреѣтѡльницы апѡстѡлѡвъ, *ang.* coryphaei of the Apostles;

hagiogr. → **święci** → **apostołowie** Piotr i Paweł, nazwani tak w uznaniu ich szczególnej roli w → **ewangelizacji**.

kosmologia

gr. κοσμολογία (ή), *ang.* cosmology;

teol., patr. `dział → **teologii** zajmujący się nauką o stworzeniu świata;

Połączenia:

kosmologia wczesnochrześcijańska.

kosmos

gr. κόσμος (ὁ), *cs.* мі́ръ, *ang.* cosmos;

teol. `całość → **stworzenia**;

Połączenia:

zbawienie kosmosu.

koszulka

gr. ἐπένδυση (ή), *cs.* рíза, *ang.* riza, okład, revetment;

ikon. `zdobienie nakładane na → **ikonę**, wykonane najczęściej ze złotej lub srebrnej blachy, zakrywające tło lub cały wizerunek oprócz jego znaczących elementów (np. oblicza, dłoni)`;

Synonimy: *pot.* **ryza**, *rzad.* **okład**.

Połączenia:

koszulka ikony, srebrna koszulka, wykonać koszulkę.

kościół

gr. ἐκκλησία (ή), *ang.* church;

1. → **cerkiew zn. 1**

Połączenia:

Kościół autokefaliczny → **Cerkiew autokefaliczna**

Kościół autonomiczny → **Cerkiew autonomiczna**

Kościół dochalcedoński → **Kościół przedchalcedoński**

Kościół greckokatolicki

gr. Ἑλληνοκαθολικὴ Ἐκκλησία (ή), *ang.* Greek Catholic Church;

kan., ofic. `→ **Kościół unicki** zachowujący bizantyjską tradycję liturgiczną`;

Synonimy: *pot.* **Kościół unicki**.

Kościół katolicki *ang.* Catholic Church;

1. → **Cerkiew powszechna**

2. *kan.* `→ **Kościół rzymskokatolicki** i pozostałe wspólnoty chrześcijańskie uznające zwierzchność rzymskiego → **papieża**`;

Kościół kiriarchalny *ang.* Kiriarchal Church → **Cerkiew Matka**

Kościół lokalny → **Cerkiew lokalna**

Kościół matka → **Cerkiew matka**

Kościół orientalny *ang.* Oriental Orthodox Church → **Kościół przedchalcedoński**

Kościół powszechny *ang.* Catholic Church, universal Church → **Cerkiew powszechna**

Kościół prawosławny → **cerkiew zn. 1**

Kościół przedchalcedoński

gr. προχαλκηδόνια Ἐκκλησία (ή), *ang.* Pre-Chalcedonian Church, Non-Chalcedonian Church, Oriental Orthodox Church;

kan. `związek wyznaniowy, który nie przyjął → **dogmatów** uchwalonych na IV → **soborze powszechnym**, w szczególności dogmatu o dwóch → **naturach** w → **osobie** → **Jezusa** → **Chrystusa**, co spowodowało odłączenie tej wspólnoty od → **Cerkwi powszechnej**`;

Synonimy: **Kościół dochalcedoński**, **Kościół orientalny**.

Kościół rzymskokatolicki

gr. Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία (ή), *ang.* Roman Catholic Church;

kan., *ofic.* `wspólnota wyznaniowa wywodząca się z historycznego → **patriarchatu** Rzymu, w wyniku sporów dogmatycznych i obrzędowych niepozostająca w → **łączności eucharystycznej** z → **Cerkwią**`;

Synonimy: *rzad.* **Kościół zachodni**, **rzymski katolicyzm**, *pot.* **Kościół katolicki**.

Kościół unicki

gr. οὐνιτικὴ Ἐκκλησία (ή), *ang.* Uniate Church;

1. `chrześcijański związek wyznaniowy będący w jedności z → **Kościółem rzymskokatolickim**, zachowujący własne tradycje liturgiczne (np. **Kościół katolicki obrządku ormiańskiego**, **Kościół melchicki**)`;
2. → **Kościół greckokatolicki**

Kościół wschodni

gr. Ανατολικὴ Ἐκκλησία (ή), *cs.* ⲕⲟⲓⲛⲟⲧⲟⲩⲏⲗⲏ ⲛⲉⲣⲉⲕⲟⲃⲏⲗ, *ang.* Eastern Church;

1. → **cerkiew zn. 1**
2. *pot.* `w l.mn.: → **Cerkwie autokefaliczne** lub → **Kościół przedchalcedoński**`;

Kościół zachodni

gr. Δυτικὴ Ἐκκλησία (ή), *ang.* Western Church;

pot. `→ **Kościół rzymskokatolicki** i inne → **Kościół chrześcijański**, które się z niego wyodrębniły`;

Wielki Kościół

gr. Μεγάλη Ἐκκλησία (ή);

1. → **Wielka Cerkiew zn. 1**
2. *kan.* `→ **Patriarchat Konstantynopolitański**`;
2. *archit.* `nieprawosławna → **świętynia chrześcijańska**`.

kowczeg

cs. ковчѣгъ, ang. kovcheg;

ikon. `wglębie w drewnianym podłożu → **ikony**, w którym umiejscawia się postać → **świętego** lub przedstawienie → **święta**`;

Połączenia:

głęboki kowczeg, ikona bez kowczegu, podwójny kowczeg.

kowszyk → czarka

kratymat

gr. κράτημα (τὸ), ang. kratima;

1. *muzyk.* `w bizantyjskim śpiewie liturgicznym: długa, melodyczna wstawka, która nie zawiera tekstu, lecz jedynie sylaby, np. *te-ri-rem* lub *e-nena*, pozwalająca regulować czas trwania → **nabożeństwa**`;
2. *muzyk.* `znak w bizantyjskiej notacji muzycznej oznaczający przedłużony dźwięk z określonym akcentem`.

krestobogorodziczen [wym. krestobogorodziczen],

gr. σταυροθεοτοκίον (τὸ), cs. крестобогородиченъ, ang. stavrotheotokion;

liturg. `→ **bogorodziczen** niektórych → **nabożeństw** środy i piątku, nawiązujący do → **Bogarodzicy** stojącej przy ukrzyżowanym → **Jezusie** → **Chrystusie**`;

Synonimy: rzad. **stauroteotokion**.

Połączenia:

krestobogorodziczen na jutrzni, krestobogorodziczen tonu piątego.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *krestobogorodziczen*, *krestobogorodziczna*, *krestobogorodziczności*, *krestobogorodziczen*, *krestobogorodzicznem*, *krestobogorodzicznie*; w l.mn.: *krestobogorodziczny*, *krestobogorodzichnow*, *krestobogorodzicznom*, *krestobogorodziczny*, *krestobogorodzicznymi*, *krestobogorodzicznach*.

kriuk

ang. kryuk;

muzyk. `→ **neuma** w staroruskim systemie zapisu śpiewu liturgicznego`;

Połączenia:

czytać kriuki, śpiewać z kriuków.

kropidło

gr. ραντιστήρι (τὸ), cs. кропило, ang. holy water sprinkler, aspergillum;

liturg. `→ **przedmiot liturgiczny** w kształcie okrągłego pędzla z długim włosiem, przeznaczony do kropienia → **wodą święconą** podczas → **obrzędów**`;

Połączenia:

batiuszka z kropidłem, unieść kropidło.

kropielnica

gr. δοχεῖο ἁγιασμοῦ (τὸ), cs. кропильница;

liturg. `niewielkie naczynie na → **wodę święconą**, służące do zanurzania w nim → **kropidła**, używane podczas → **obrzędów** cerkiewnych`;

Połączenia:

metalowa kropielnica, prysłuznik z kropielnicą, przynieść kropielnicę.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *aspersorium*.

król

Połączenia:

Król Chwały *gr.* Βασιλεὺς τῆς Δόξης (ὁ), *cs.* ц́ръл ѿ́лавы, *ang.* King of Glory

1. *teol.* `→ **Jezus** → **Chrystus** jako otoczony → **chwałą** i obdarzający nią → **człowieka**`;

2. *ikon.* `wizerunek → **Jezusa** → **Chrystusa** siedzącego na tronie, występujący w wielu wariantach ikonograficznych`;

3. *ikon.* `wizerunek → **Jezusa** → **Chrystusa** zdjętego z → **Krzyża**, występujący w wielu wariantach ikonograficznych`;

Synonimy: **Oblubieniec**.

królestwo

Połączenia:

królestwo Boże

gr. βασιλεία τοῦ Θεοῦ (ἡ), *cs.* ц́рълѣїѣ б́ожїѣ, *ang.* Kingdom of God;

bibl., teol. `uczestniczenie w → **Bogu** dzięki → **energiom Bożym**, przeżywane przez → **świętych** jeszcze w życiu doczesnym, a po → **paruzji** doświadczone przez wszystkich zbawionych`;

Synonimy: *rzad.* **górna Jerozolima**, *rzad.* **królestwo niebiańskie**, *rzad.* **królestwo niebieskie**, *rzad.* **królestwo niebios**, *rzad.* **nowa Jerozolima**.

królestwo niebiańskie *gr.* οὐράνια βασιλεία (ἡ), βασιλεία τῶν οὐρανῶν (ἡ), *cs.* ц́рълѣїѣ неб́е́ннѣ, *ang.* Heavenly Kingdom, Kingdom of Heaven → **królestwo Boże**

królestwo niebieskie *gr.* οὐράνια βασιλεία (ἡ), βασιλεία τῶν οὐρανῶν (ἡ), *cs.* ц́рълѣїѣ неб́е́ннѣ, *ang.* Heavenly Kingdom, Kingdom of Heaven → **królestwo Boże**

królestwo niebios *gr.* βασιλεία τῶν οὐρανῶν (ἡ), *cs.* ц́рълѣїѣ неб́е́нъ, *ang.* Heavenly Kingdom, Kingdom of Heaven → **królestwo Boże**

krucyferariusz → **krzyżonośca**

krzyż

gr. σταυρός (ὁ), *cs.* кр́е́тъъ, *ang.* cross;

1. *bibl., teol.* `słup z przymocowaną doń poziomą belką, podnóżkiem i umieszczono-

Synonimy: ofic. **Krzyż Święty, Krzyż Pański.**

Krzyż Chrystusowy, relikwie Krzyża, cząstka Krzyża, czcić Krzyż;

Krzyż Świąty gr. Τίμιος Σταυρός (ὁ), cs. свѣтѣ́ый крѣ́стѣ, чести́тый крѣ́стѣ, ang. Holy Cross, Precious Cross → **krzyż** zn. 1

2. *liturg.*, *archit.*, *ikon.* `dwu- lub trójwymiarowe przedstawienie narzędzia męki i → **śmierci** → **Jezusa** → **Chrystusa** lub → **świętego** (w postaci minimum dwóch skrzyżowanych belek), obiekt → **kultu** i → **przedmiot liturgiczny**`;

drewniany krzyż, krzyż grecki, krzyż łaciński, krzyż ośmioramienny, krzyż równoramienny, krzyż św. Andrzeja, błogosławić krzyżem, ucałować krzyż, umieścić krzyż, założyć krzyż, zwieńczyć krzyżem;

gr. ἱερατικὸς σταυρὸς (ὁ), *cs.* křížem̐ iερέηskī, *ang.* priest's cross;
liturg. → **krzyż** → **prezbitera** i → **biskupa** noszony na piersiach, na →
 szatach liturgicznych; w niektórych → **Cerkwiach lokalnych**: → **nagro-**
da cerkiewna przyznawana prezbiterom`;

gr. ἐπιστήθιος σταυρός (ὁ), cs. κρέтх напѣрный, ang. pectoral cross;

- Synonimy: pot. krzyżyk.*

gr. σταυρὸς εὐλογίας (ὁ), *cs.* крѣтъ напрепѣольный, *ang.* altar cross, blessing cross;

krzyż pectoralny gr. ἐπιστήθιος σταυρός (ὁ), ang. pectoral cross → **krzyż**
kapłański

254

krzyż procesyjny

gr. λιτανικός σταυρός (ò), σταυρός λιτανείας (ò), cs. κρέιτς βοζακν-
 זάλνхий, κρέιτς Запретóльный, ang. processional cross;
 liturg. → **krzyż** umieszczony na drzewcu, niesiony jako pierwszy pod-
 czas → **procesji**, przechowywany zwykle w → **prezbiterium** za → **oł-**
tarzem;

krzyż wotywny

ang. votive cross;
 archit. → duży drewniany, metalowy lub kamienny → **krzyż** ustawiany
 głównie na obrzeżach miejscowości lub przy gospodarstwach jako wyraz
 prośby o Bożą opiekę nad mieszkańcami i dobytkiem lub podziękowania
 za wybawienie od nieszczęścia; w przypadku dużej odległości od → **cer-**
kwi odbywają się przy nim wspólne → **modlitwy** i pożegnania zmarłych;
 Synonimy: rzad. **krzyż pokłonny**.

krzyż z ozdobami

gr. ἐγκόλπιος σταυρός (ò), cs. κρέιτς ιχ οὔκρασιένιεμz, ang. pectoral
 cross with decorations, jeweled cross;
 kan. → zdobiony → **krzyż kapłański** przyznawany → **prezbiterom** lub →
igumeniom jako → **nagroda cerkiewna**;

złoty krzyż

gr. χρυσός σταυρός (ò), cs. ЗлАТЫЙ κρέιτς, ang. gold cross;
 kan. → w tradycji słowiańskiej: złoty lub pozłacany → **krzyż kapłański**
 przyznawany → **prezbiterom** jako → **nagroda cerkiewna**;

3. → znak krzyża

krzyżmo rzadziej chryzmo → **mirra zn. 2**

krzyżonośca

ang. Cross-bearer;
 liturg. → **prysłużnik** odpowiedzialny za noszenie → **krzyża procesyjnego**;
 Synonimy: **staurofor**, rzad. **stauroforos**, rzad. **krucyferariusz**.

krzyżyk gr. σταυρουδάκι (τò), cs. κρέιτς

1. → **krzyż napierśny zn. 2**

Połączenia:

krzyżyk od chrztu, złoty krzyżyk.

2. liturg., pot. → **znak krzyża** czyniony olejem lub → **mirrą** na → **ciele**;

Połączenia:

krzyżyk na czole, zrobić krzyżyk.

ksiądz

ang. priest;

w skrócie: ks.;

1. kan. `tytuł przysługujący → **duchownym**`;

Połączenia:

ksiądz proboszcz, ksiądz dziekan, ksiądz wikariusz.

2. → **prezbiter**

Uwagi: odmiana w l.mn.: księża, księży, księżom, księży, księżmi, księżach.

książeczka → synodyk zn. 1

księdzowa → matuszka zn. 1

księga

Połączenia:

księga apokryficzna ang. apocryphal book → **apokryf**

księga deuterokanoniczna

gr. δευτεροκανονικὸ βιβλίον (τὸ), ang. deuterocanonical book;

bibl. `→ **księga kanoniczna** → **Starego Testamentu**, która nie wchodzi w skład hebrajskiego → **Pisma Świętego** (Tanach)`;

księga kanoniczna

gr. κανονικὸ βιβλίον (τὸ), cs. боговдохновенная книга, ang. canonical book;

bibl. `księga wchodząca w skład → **kanonu** → **Pisma Świętego**`;

księga liturgiczna

gr. λειτουργικὸ βιβλίον (τὸ), cs. богослужебная книга, ang. liturgical book;

liturg. `zbiór tekstów wykorzystywanych w trakcie → **nabożeństwa** (np. → **czasosłów**, → **minieja**, → **służebnik**, → **apostoł**, → **ewangeliarz**)`;

księga molebnów

cs. молебникъ, книга молебныхъ пѣний, ang. Supplication Service Book, Book of Molebens;

liturg. `księga zawierająca teksty → **molebnów**`;

księga posług → **trebnik**

księga praw cs. кóрмчѣѣ книга → **nomokanon**

księga protokanoniczna

gr. πρωτοκανονικὸ βιβλίον (τὸ), ang. protocanonical book;

bibl. `→ **księga kanoniczna** → **Starego Testamentu** wchodząca w skład hebrajskiego → **Pisma Świętego** (Tanach)`.

księgodzierża

gr: ἱερομνήμων (ὁ);

prop., liturg. → **prysłużnik**, który podczas → **nabożeństw** podaje → **biskupowi** → **archijeratikon**.

księstwa → zwierzchności

Uwagi: termin *księstwa* nie występuje w l.poj.

ktitor ang. ktitor, ktetor → fundator

ktitorikon → typikon fundatorski

kukol → kukulion *zn. 1-2*

Uwagi: odmiana w l.poj.: kukol, kukolu, kukolowi, kukol, kukolem, kukolu; w l.mn.: kukole, kukoli lub kukolów, kukolom, kukole, kukolami, kukolach.

kukulion

gr: κουκούλιον (τὸ);

1. rzadziej kukol;

cs. *куколь*, ang. koukoulion, cowl, cowl of guilelessness;

kan. `czarny stożkowaty kaptur z wyszytymi → **symbolami** męki → **Jezusa** → **Chrystusa**, stanowiący wierzchnie okrycie głowy → **wielkoschimników**`;

Połączenia:

kukulion z anaławem, chodzić w kukulionie.

2. rzadziej kukol;

cs. *куколь*, ang. koukoulion;

liturg. `biała lub czarna owalna czapka z krzyżem i opadającą na plecy i ramiona → **namietką** z wizerunkami → **serafinów**, stanowiąca oficjalne nakrycie głowy niektórych → **zwierzchników Cerkwi**`;

Połączenia:

czarny kukulion patriarchy Gruzji, patriarcha moskiewski w białym kukulionie.

3. ang. kukulion;

muzyk. `strofa główna → **kondakionu**`.

kult

gr: θρησκευτικὴ λατρεία (ἡ), cs. *почитáніє*, ang. cult;

teol. `cześć oddawana → **Bogu**, → **świętym** i ich → **relikwiom** oraz świętym przedmiotom liturgicznym, np. → **krzyżowi**, → **ewangeliarzowi**; ogół → **obrzędów** i → **czynności liturgicznych** będących przejawem tej czci`;

Synonimy: rzad. **proskineza**.

Połączenia:

kult ikon, kult świętych, miejsce kultu, przejaw kultu, otaczać kultem.

kum

cs. кумъ;

pot. `→ ojciec chrzestny w relacji do → matki chrzestnej i rodziców ochrzczonego dziecka`;

Połączenia:

kum z kumą, zostać kumem.

Uwagi: odmiana w l.mn.: kumowie, kumów, kumom, kumów, kumami, kumach.

kuma

cs. кума;

pot. `→ matka chrzestna w relacji do → ojca chrzestnego i rodziców ochrzczonego dziecka`;

Połączenia:

kuma z kumem, wybrać kumę.

Uwagi: odmiana w l.mn.: kumy, kum, kumom, kumy, kumami, kumach.

kutia

gr. κόλλυβο (τò), κόλλυβα (τὰ), cs. κτύľ, ang. kutia, kutya;

1. liturg., pot. `→ koliwo przygotowywane w intencji wybaczenia → grzechów zmarłych, rozdawane zebrany po → nabożeństwie żałobnym`;

2. `tradycyjna potrawa z gotowanej pszenicy zmieszanej z bakaliami, miodem i makiem, spożywana w → wigilię → świąt → Narodzenia Chrystusa i → Chrztu Pańskiego`;

Połączenia:

świeca w kutii, ozdobić kutię, pobłogosławić kutię.

Uwagi: pisownia *kucja* niepoprawna.

kuwukla → kuwuklia

kuwuklia

rzadziej kuwukla;

gr. Κουβούκλιον (τò), ang. Kuvuklion;

archit. `budowla w kształcie rotundy z przylegającym do niej zabudowanym → narteksem, wzniesiona nad → Grobem Pańskim w → świątyni → Zmartwychwstania Pańskiego w Jerozolimie`.

kyriakon

rzadziej kiriakon;

gr. κυριακόν (τò), ang. kyriakon;

archit. `główna → cerkiew → skitu`;

Połączenia:

nabożeństwo w kyriakonie, święto kyriakonu.

Kyriopascha → Kiriopascha

L

laik *cs.* ⱮⱮⱮⱮⱮ → **świecki** *zn.* 3

laikat *gr.* λαϊκοί (οἱ), *cs.* ⱮⱮⱮⱮⱮⱮⱮ, *ang.* laity → **lud Boży**

Uwagi: termin *laikat* występuje zwykle w l.poj.

lampadarios *gr.* λαμπαδάριος (ὁ), *ang.* lampadarios;

1. *ang.* singer in the left choir of church;
kan., muzyk. `przedstawiciel → **niższego kleru** odpowiadający w liturgicznej praktyce bizantyjskiej za prowadzenie śpiewu drugiego → **chóru** w czasie → **nabożeństw**`;
2. → **świeconośca**

lampion

ang. lantern;

1. *gr.* φανάρι (τὸ);
`osłona zabezpieczająca → **świecę** przed zgaśnięciem, wykorzystywana zwłaszcza do przenoszenia ognia`;

Połączenia:

lampion ze świętym ogniem, wierni z lampionami.

2. *gr.* φανάρι περιφοράς (τὸ), φανάρι λιτανείας (τὸ);
`latarenka na długim drążku, wykorzystywana podczas wieczornych i nocnych → **procesji**`;

Synonimy: *pot.* **fanar**.

Połączenia:

świeconośca z lampionem.

lapsi [wym. laps'i],

gr. πεπτωκότες (οἱ), *cs.* ⱮⱮⱮⱮⱮⱮⱮ, *ang.* lapsed;

kan. `→ **chrześcijanie**, którzy w okresie prześladowań pod groźbą tortur złożyli → **ofiare** → **bogom**`;

Synonimy: *rzad.* **upadli**.

Uwagi: termin *lapsi* nieodmienny.

kan. `pisemne → **błogosławieństwo** → **biskupa** diecezjalnego udzielane → **duchownemu** w przypadku jego przejścia do innej → **diecezji**`;

Synonimy: *rzad.* **list uwalniający**, *rzad.* **list zwalniający**.

2. *gr.* ἄδεια (ή);

kan. `pisemne zaświadczenie wydawane → **duchownemu** przez → **biskupa** diecezjalnego, potwierdzające przynależność do danej → **diecezji** oraz umożliwiające → **sprawowanie** → **nabożeństw** lub przystąpienie do → **komunii** w innych diecezjach`;

3. *gr.* κανονική ἐπιστολή (ή);

kan., patr. `tekst autorstwa → **ojca Cerkwi** pisany w odpowiedzi na pytania natury kanonicznej, zawierający objaśnienie obowiązującej praktyki → **prawa cerkiewnego**; wybór dwunastu najważniejszych listów został na → **soborze trullańskim** uznany za źródło prawa cerkiewnego na równi z → **kanonami** → **soborów powszechnych**`;

list pasterski

gr. ποιμαντορική ἐγκύκλιος (ή), *cs.* поіла́нїє, *ang.* pastoral letter;

ofic. `pismo → **biskupa** diecezjalnego lub lokalnego → **soboru biskupów** skierowane do → **wiernych** w związku z ważnym → **świętem**, wydarzeniem, rocznicą lub nadzwyczajną sytuacją`;

Synonimy: *rzad.* **orędzie**, *rzad.* **posłanie**.

list pochwalny

gr. ἐγκωμιαστική ἐπιστολή (ή), ἐπαινετική ἐπιστολή (ή), *cs.* гра́ммата, *ang.* letter of commendation, grammata;

kan. `wyróżnienie w postaci dyplomu przyznawane → **ludziom** lub instytucjom przez → **biskupa** diecezjalnego bądź → **metropolitę**`;

Uwagi: nie mylić z *gramotą*.

list uwalniający → **list kanoniczny zn. 1**

list zwalniający → **list kanoniczny zn. 1**

litania

1. → **ektenia**

2. → **litia zn. 1 i 3**

litia

rzadziej *litija*;

cs. лі́тія, *ang.* Lity, Litiya;

1. *gr.* λιτή (ή);

liturg. `fragment → **nabożeństwa całonocnego** sprawowany w → **narteksie** pod koniec → **wieczerni** lub → **powieczerza**, złożony z uroczystego wyjścia → **duchownych** z → **prezbiterium**, śpiewu lub recytacji → **stichir**, naprzemiennie wygłaszanych → **wezwań** i wielokrotnego śpiewu *Panie, zmiłuj się* oraz → **artoklazji**;
Synonimy: rzad. litania.

2. *gr.* τρισάγιο (τὸ);

liturg. `krótkie → **nabożeństwo** za zmarłych złożone z → **modlitw początkowych**, → **troparionów** i → **ektenii za zmarłych**, sprawowane w → **narteksie** lub przy → **panichidniku** po zakończeniu → **wieczerni** lub → **jutrzni** bądź przed → **rozesłaniem** → **liturgii**, a także przy grobie zmarłego`;

Synonimy: litia za zmarłych.

Połączenia:

litia za zmarłych *ang.* Lity for the departed → **litia zn. 2**

Uwagi: nie mylić z panichidą.

3. *gr.* λιτανεία (ἡ);

daw., liturg. `→ **procesja** i → **molebien** podczas świąt lub w stanach zagrożenia (np. epidemii, suszy, wojny)`;

Synonimy: rzad. litania.

Połączenia:

modlitwy litii, sprawować litię, wyjść na litię.

litija → **litia**

litijnik

gr. βάση ἁρτοκλασίας (ἡ), *ang.* Lity tray, Litiya tray;

liturg. `→ **przedmiot cerkiewny**, na którym umieszczane są chleby, pszenica, wino oraz olej, błogosławione w trakcie → **artoklazji**`;

Połączenia:

połączany litijnik, wynieść litijnik.

liturg

gr. λειτουργός (ὁ), *cs.* слѣдѣтель, *ang.* liturgos, celebrator;

liturg. `→ **biskup** lub → **prezbiter** → **sprawujący** → **liturgię**`.

liturgia

gr. Λειτουργία (ἡ), *cs.* liturgija, *ang.* Liturgy

1. *liturg.* `najważniejsze → **nabożeństwo**, podczas którego udzielana jest → **kommunia**`;

Synonimy: ofic. Boska Liturgia, rzad. Święta Liturgia, rzad. służba Boża, rzad. bezkrwawa służba.

Połączenia:

Boska Liturgia św. Bazylego Wielkiego, Boska Liturgia św. Jakuba Aposto-

ła, Boska Liturgia św. Jana Chryzostoma, Boska Liturgia św. Marka Apostoła, liturgia z wiecznią, służyć liturgię, sprawować liturgię;

Boska Liturgia gr: Θεία Λειτουργία (ή), cs. **божественная литургия**, ang. Divine Liturgy → **liturgia zn. 1**

liturgia anaforalna

prop., liturg. ` → **liturgia**, podczas której dokonuje się → **przemiana darów**`;

Synonimy: *pot.* pełna liturgia.

liturgia arcypasterska → **liturgia biskupia**

liturgia biskupia

gr: **ἀρχιερατική Θεία Λειτουργία** (ή), cs. **литургия архιερείев**, ang. Hierarchical Divine Liturgy;

prop., liturg. ` → **liturgia**, której przewodniczy → **biskup**, sprawowana w sposób bardzo uroczysty, według zasad opisanych w → **archijeratykonie**`;

Synonimy: *rzad.* **liturgia arcypasterska**, *rzad.* **liturgia pontyfikalna**.

liturgia chrzcielna

gr: **βαπτισματική Θεία Λειτουργία** (ή), ang. Baptismal Liturgy;

liturg. ` → **liturgia**, w trakcie której sprawowane jest → **misterium chrztu**`;

liturgia katechumenów

gr: **Λειτουργία τῶν Κατηχομένων** (ή), cs. **литургия ѡглашенныхъ**, ang. Liturgy of the Catechumens;

liturg. `część → **liturgii** rozpoczynająca się → **błogosławieństwem początkowym**, obejmująca czytania z → **apostoła** oraz → **ewangelii** i kończąca się → **ektenią katechumenów**; mogą być na niej obecni → **katechumeni**`;

Synonimy: *rzad.* **liturgia słowa**.

liturgia pontyfikalna → **liturgia biskupia**

liturgia słowa → **liturgia katechumenów**

Liturgia Uprzednio Poświęconych Darów → **Liturgia Uprzednio Uświęconych Darów**

Liturgia Uprzednio Uświęconych Darów

gr: **Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων** (ή), cs. **литургия прееже-ωсвятѣнныхъ**, ang. Liturgy of the Presanctified Gifts;

prop., liturg., ofic. `wieczorna → **liturgia**, podczas której nie dokonuje

się → **uświęcenie** → **darów eucharystycznych**, a → **komunia** udzielana jest z → **Darów Upřednio Uświęconych**; sprawowana jest głównie w środy i piątki → **Wielkiego Postu** oraz w poniedziałek, wtorek i środę → **Wielkiego Tygodnia**; jej powstanie przypisywane jest → **świętemu** → **papieżowi Grzegorzowi Dialogowi**;

Synonimy: pot. Liturgia Upřednio Poświęconych Darów.

liturgia wiernych

gr. Λειτουργία τῶν Πιστῶν (ή), *cs.* лѣтѣргіа вѣрныхъ, *ang.* Liturgy of the Faithful;

liturg. `część → **liturgii**, podczas której oprócz → **liturga** obecni mogą być → **wierni**; rozpoczyna się → **ektenią wiernych** i kończy → **rozesłaniem**`;

pełna liturgia → liturgia anaforalna

Święta Liturgia *cs.* свѣтѣнная лѣтѣргіа, *ang.* Divine Liturgy → **liturgia zn. 1**

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *msza*; terminy *liturgia* i *nabożeństwo* nie są synonimami.

2. *ikon.* `przedstawienie ikonograficzne inspirowane → **sprawowaniem** najważniejszego → **nabożeństwa**`;

Połączenia:

liturgia anielska *gr.* Ἀγγελικὴ Λειτουργία (ή), *ang.* Angelic Liturgy → **liturgia niebiańska**

liturgia aniołów *gr.* Λειτουργία τῶν Ἀγγέλων (ή), *ang.* Liturgy of the Angels → **liturgia niebiańska**

liturgia niebiańska

gr. Οὐράνια Λειτουργία (ή), *ang.* Heavenly Liturgy;

ikon. `typ ikonograficzny, najczęściej polichromia albo fresk, przedstawiający sprawowanie → **liturgii** przez → **aniołów** i → **świętych**`;

Synonimy: rzad. liturgia aniołów, rzad. liturgia anielska.

Uwagi: odmiana w dopełniaczu, celowniku i miejscowniku l.poj. i dopełniaczu l.mn.: *liturgii*; nie należy używać jako synonimu terminu *msza*.

liturgika

gr. λειτουργική (ή), *ang.* Liturgics;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się → **nabożeństwami**, w szczególności ich strukturą, genezą, rozwojem oraz treścią`;

Połączenia:

egzamin z liturgiki, wykladać liturgikę.

liturgikon → służebnik

Połączenia:

liturgikon biskupi → archijeratikon

locum [wym. lokum],

Połączenia:

locum tenens [wym. lokum tenens], *ang.* locum tenens → strażnik tronu

logion

gr. λόγιον (τὸ), *cs.* řečíньа χρίετωѡа, *ang.* logion;

bibl. `wypowiedź przypisywana → Jezusowi → Chrystusowi`;

Połączenia:

kanoniczny logion, niezapisane logiony, zawierać logiony.

Uwagi: w l.mn.: (*te*) logia lub logiony.

Logos *gr.* Λόγος (ὁ), *cs.* λόгосъ, *ang.* Logos → **syn zn. 1**

loros

gr. λῶρος (ὁ), λωρίδα (ή), *ang.* loros;

ikon. `szeroka, bogato zdobiona szarfa okrywająca wierzchnie odzienie, symbol władców bizantyjskich, występuje w przedstawieniach → **Króla Chwały** siedzącego na tronie, → **aniołów** oraz → **prawowiernych**`.

lud *gr.* λαός (ὁ), *cs.* людіє, *ang.* laity → **lud Boży**

Połączenia:

odpowiedź ludu, zwrócić się do ludu;

lud Boży

gr. λαὸς τοῦ Θεοῦ (ὁ), *cs.* людіє божїи, ѡиіоѡе божїи, ѡлаа божїа, *ang.* people of God, God's people;

prop., teol. `ogół → **świeckich**`;

Synonimy: *ofic.* **laikat**, *rzad.*, *pot.* **lud**.

L

łacinnik

gr. Λατῖνος (ὁ), ang. Latin;

kan. `członek → Kościoła rzymskokatolickiego`;

Synonimy: **katolik**.

ładan gr. λιβάνι (τὸ), cs. ладанъ, ang. incense → **kadzidło zn. 1**

łamanie

Połączenia:

łamanie chleba

cs. χλῆσολομλῆνῆε;

1. ang. breaking of Bread, gr. κλάση τοῦ ἄρτου (ῆ) → **misterium Eucharystii**

Uwagi: wszystkie człony terminu *łamanie chleba* w zn. 1 zapisujemy wielką literą; termin *łamanie chleba* najczęściej występuje we wczesnochrześcijańskich tekstach patrystycznych.

2. gr. κλάση τοῦ ἄρτου (ῆ), ang. breaking of bread;
liturg., bibl. `uroczyste i symboliczne rozdzielanie → **chleba** na dwie części przez przewodniczącego modlitewnej → **wieczery** żydowskiej oraz dalsze dzielenie jednej z nich między zgromadzonych; rozdzielanie chleba przez → **Jezusa** → **Chrystusa** podczas → **wieczery mistycznej**`;
3. ang. breaking of the Bread, gr. μελισμός (ὁ);
liturg. `rozdzielenie naciętego → **Świętego Chleba** na cztery części, które umieszczane są na kształt → **krzyża** na → **diskosie**; dokonywane podczas → **liturgii** po → **Modlitwie Pańskiej**, przed → **komunią**`;

Synonimy: **przełamanie chleba**.

łampada

gr. καντήλι (τὸ), καντήλιον (τὸ), cs. лампáда, ang. vigil lamp;

liturg. `naczynie z olejem i zanurzonym w nim knotem, służące do podtrzymywania ognia, umieszczane na podstawie lub podwieszane na łańcuszkach przed → **ikonami** i przy innych → **przedmiotach cerkiewnych** (np. przy → **ołtarzu**, nad → **płaszczanicą** itp.)`;

Synonimy: rzad. **kandela**.

Połączenia:

blask lampad, olej z lampady, zawiesić lampadę.

łaska

gr: χάρις (ή), *cs.* БЛАГОДАТЬ, *ang.* grace;

teol. `niestworzona siła Boża, w której → **Bóg** objawia się → **stworzeniu** i oświęca je, a także przez którą oczyszcza, oświeca i przebóstwia → **człowieka**`;

Połączenia:

zdobywanie łaski.

ławra

gr: λαύρα (ή), *cs.* лавра, *ang.* lavra, laura;

kan. `→ **monaster** o dużym znaczeniu historycznym bądź duchowym`;

Połączenia:

ławra Poczajowska, ławra Supraska, pielgrzymka do ławry, Wielka Ławra.

łączność

Połączenia:

łączność eucharystyczna

gr: εὐχαριστιακὴ κοινωνία (ή), *ang.* eucharistic communion;

teol., kan. `wzajemne uznawanie ważności → **misterium Eucharystii** przez → **Cerkwie lokalne** i wspólne w nim uczestnictwo, stanowiące wyraz jedności → **wiary** oraz potwierdzenie wyznawania tych samych → **dogmatów** i przestrzegania → **kanonów**`;

Uwagi: nie mylić z *interkomunią*.

łączność modlitewna

gr: προσευχητικὴ κοινωνία (ή), *ang.* prayerful communion;

prop., liturg. `wzajemna pamięć o sobie w → **modlitwie** oraz uczestniczenie we wspólnej modlitwie`.

łyżeczka

gr: λαβίδα (ή), *cs.* ложка, лавида, *ang.* spoon;

liturg. `naczynie liturgiczne służące do udzielania → **Świętych Darów** → **wiernym**`;

Synonimy: *pot.* **łyżca**, *rzad.* **łyżeczka komunijna**.

Połączenia:

udzielać komunii łyżeczką;

łyżeczka komunijna → **łyżeczka**

łyżca → **łyżeczka**

M

macedonianin

gr. μακεδονιανός (ó), *ang.* Macedonian;
teol., patr. `zwoleńnik → **macedonianizmu`**;
Synonimy: *rzad.* **duchoburca**, *rzad.* **pneumatomach**.

macedonianizm

gr. μακεδονιανισμός (ó), *ang.* Macedonianism;
teol., patr. `→ **herezja** z IV w. odrzucająca wiarę w → **boskość** → **Świętego Ducha`**;
Synonimy: *rzad.* **duchoburstwo**, *rzad.* **pneumatomachia**.
Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *macedonianizmie*, wymowa: *macedonianiźmie*, *rzadziej macedonianizmie*.

maforion

rzadziej maforium;
gr. μαφόριον (τò), *cs.* ѿμοφόρѣ, *ang.* maphorion;
ikon. `szal okrywający głowę i ramiona kobiet; w → **ikonografii** → **Bogarodzicy** przedstawiany z trzema gwiazdami, symbolizującymi jej → **dziewictwo`**;
Synonimy: *rzad.* **welon**.
Połączenia:
maforion Bogarodzicy, okryć maforionem.

maforium → maforion

mag

Połączenia:

magowie ze Wschodu *ang.* Magi of the East → **mędrzy ze Wschodu**

małoschimnich

gr. μικρόσχημος μοναχός (ó), *cs.* схимона́хъ, схи́мникъ, *ang.* Small Schema monk;
prop., kan. `→ **mnich** posiadający → **schimę małą`**;
Synonimy: *pot.* **mnich mantijny**.
Połączenia:
modlitwa małoschimnicha, zostać małoschimnichem.

małoschimniszka

gr: μικρόσχημη μοναχή (ή), cs. схимона́хня, схі́мница, ang. small schema nun; prop., kan. → **mniszka** posiadająca → **schimę małą**;
 Synonimy: pot. **mniszka mantijna**.

małżeństwo

gr: γάμος (ό), cs. бра́к, вѣнча́ніє, ang. marriage;

1. kan. `związek kobiety i mężczyzny połączonych → **ślubem cerkiewnym** lub cywilnym`;

Synonimy: **związek małżeński**.

Połączenia:

bogobojne małżeństwo, idealne małżeństwo, małżeństwo niesakramentalne, nierozdzielność małżeństwa;

małżeństwo mieszane

gr: μεικτός γάμος (ό), ang. mixed marriage;

kan. → **małżeństwo** osoby prawosławnej z nieprawosławnym → **chrześcijaninem**;

małżeństwo sakramentalne

cs. та́инство бра́ка, ang. sacramental marriage;

rzad., kan. `związek kobiety i mężczyzny połączonych → **misterium małżeństwa**`;

powtórne małżeństwo

gr: δεύτερος γάμος (ό), cs. дво́ебра́чїє, ang. second marriage;

kan. → **małżeństwo** pary wdowców lub osób, których → **misteria małżeństwa** zostały kanonicznie rozwiązane; zawierane w → **cerkwi** zgodnie z → **obrzędem powtórnego koronowania**, dopuszczane na podstawie zasady → **ekonomii**, często połączone z nałożeniem → **epitymii**;

2. → **misterium małżeństwa**

mandia → mantia

mandorla

gr: δόξα (ή), ang. mandorla;

ikon. `światlista forma migdału, owalu lub okręgu w płaszczyźnie → **ikony**, umieszczona centralnie za postacią → **Jezusa** → **Chrystusa** (niekiedy też → **Bogarodzicy**), symbolizująca Bożą tajemnicę i → **chwałę**, a także → **niebo**;

Połączenia:

Chrystus w mandorli, podwójna mandorla, promienista mandorla, otoczyć mandorlą.

mandy lion

gr: Ἁγιον Μανδήλιον (tò), cs. *спáлх нерѣкоѣтворный, спáлх нерѣкоѣтворѣнный*, ang. Mandy lion, Image of Edessa;

ikon., *hagiogr.* → *ikona* → *Jezusa* → *Chrystusa* wzorowana na wizerunku Jego oblicza, który w cudowny sposób pojawił się na płacie płótna`;

Synonymy: *acheiropoietos*, *rzad.* *święte oblicze*.

Uwagi: nie mylić z *chustą Weroniki*.

manicheizm

gr: *μανιχαϊσμός* (ò), ang. Manichaeism;

teol., *patr.* → *herezja* z III w., której zwolennicy łączyli elementy wierzeń pogańskich z → *chrześcijaństwem*, głosząc nauki bazujące na dualizmie i podkreślając znaczenie poznania w procesie wyzwania się spod panowania → *zła*`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *manicheizmie*, wymowa: *manicheizmie*, rzadziej *manicheizmie*.

manichejczyk

gr: *μανιχαίος* (ò), *μανιχαιστής* (ò), ang. Manichaeen, Manichean, Manichee;

teol., *patr.* → zwolennik → *manicheizmu*`.

mantia

rzadziej mandia;

gr: *μανδύας* (ò), cs. *мáнтiа, мáндiа*, ang. mantiya, mandyas, mantle;

liturg. → *szata* → *mnicha* i → *mniszki* otrzymywana podczas → *postrzyżyn schimy małej*, przypominająca płaszcz lub pelerynę sięgającą ziemi, nieposiadająca rękawów, spinana pod szyję za pomocą haftki lub sprzączki, zakładana na → *podriasnik* lub → *riase*`;

Połączenia:

chodzić w mantii, nosić mantię;

mantia biskupa

gr: *ἀρχιερατικὸς μανδύας* (ò), cs. *ἀρχιερέϊσκαλ мáнтiа*, ang. episcopal mantiya;

liturg. → *mantia* noszona przez → *biskupa*, zszyta u dołu, ozdobiona biało-czerwono-białym podłużnym pasem oraz prostokątnymi naszywkami z inicjałami rangi i imienia → *hierarchy*; najczęściej fioletowa, niebieska, zielona lub purpurowa`;

mantia archimandryty

gr: *ἡγουμενικός μανδύας* (ò), cs. *мáнтiа ἀρχιμανδρίτa*, ang. archimandrite's mantiya;

liturg. → *mantia* noszona przez → *archimandrytę*, zszyta u dołu, zazwyczaj w kolorze czarnym; ozdobiona prostokątnymi naszywkami z inicjałami rangi i imienia → *duchownego*`.

Maria

Połączenia:

Maria Dziewica

gr. Παρθένος Μαρία (ή), *cs.* дѣ́ва ма́рія, *ang.* Virgin Mary;

teol. → **Bogarodzica** jako ta, która pozostała dziewicą po urodzeniu → **Jezusa** → **Chrystusa**;

Synonimy: *rzad.* **Maria Panna**.

Uwagi: forma *Maryja Dziewica* niepoprawna.

Maria Panna → Maria Dziewica

Uwagi: forma *Maryja Panna* niepoprawna.

mariologia

gr. μαριολογία (ή), *ang.* Mariology;

teol. `dział → **dogmatyki** zajmujący się nauką o → **Bogarodzicy**;

Połączenia:

mariologia soborów powszechnych, współczesna mariologia.

martyrologion

rzadziej martyrologium;

gr. μαρτυρολόγιον (τὸ), *ang.* martyrologion;

daw., liturg. `spis imion → **męczenników** w porządku kalendarzowym według daty ich śmierci wraz z opisem ich → **męczeństwa**, stanowiący podstawę → **miniei**;

Połączenia:

„Martyrologion syryjski”, martyrologiony Cerkwi lokalnych, wpisać do martyrologionu.

martyrologium → martyrologion

martyryk → muczeniczen

maslenica *ang.* Maslenitsa, Butter Week, Pancake Week → **tydzień seropustny**

Uwagi: termin *maslenica* nie występuje w l.mn; termin *maselnica* niepoprawny.

matka

Połączenia:

Matka Boża *gr.* Μητέρα τοῦ Θεοῦ (ή), *cs.* ма́ти божіа, *ang.* Mother of God → **Bogarodzica**

matka chrzestna

gr. ἀνάδοχος (ή), *cs.* кресті́мница, *ang.* godmother;

kan. `kobieta, która podczas → **misterium chrztu** dorosłych świadczy o prawdziwości → **wierze** chrzczonego, a podczas misterium chrztu dziecka lub

niemowoy składa w jego imieniu obietnice chrzcielne i wygłasza → **symbol wiary**`;

Synonimy: pot. chrzestna.

matka duchowa

gr. γερόντισσα (ή), cs. āmma, ang. spiritual mother;

hagiogr., patr., ofic. `przewodniczka w → życiu duchowym`;

Synonimy: rzad. gerontissa, daw. amma.

matka przełożona *ang. mother superior → igumenia zn. 1*

Matka Światłości

gr. Μητέρα τοῦ Φωτός (ή), cs. máti svĕta, ang. Mother of Light;

liturg., teol. ` → Bogarodzica jako ta, która urodziła → Jezusa → Chrystusa, oświecającego każdego → człowieka`;

Uwagi: termin Matka Światłości najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

matuszka

w skrócie: m.;

1. *gr. πρεσβυτέρα (ή), παπαδιά (ή), ang. matushka, presbytera, priest's wife;*
pot. `żona → diakona bądź → prezbitera`;

Synonimy: pot. jejmość, daw. księdzowa.

Połączenia:

batiuszka z matuszką, konferencja matuszek.

Uwagi: nie należy używać jako synonimów terminów diakonisa i popadia.

2. *gr. μητέρα (ή), ang. mother;*
pot. `zwrot grzecznościowy w stosunku do → mniszki po → postrzyżynach schimy mąlej oraz → igumenii`;

Połączenia:

błogosławieństwo matuszki.

Połączenia:

matuszka Anastazja, pozdrowić matuszkę.

mądrość

Połączenia:

Mądrość Boża

gr. Σοφία Θεοῦ (ή), cs. mŕdrost' bŕžĭa, sofĭa, ang. Wisdom of God, Holy Wisdom, Divine Wisdom;

teol., bibl. `starotestamentowe → imię Boga, które tradycja patrystyczna odnosi do → Syna, objawiającego → stworzeniu Bożą doskonałość (Prz 8-9)`;

Synonimy: rzad. Sofia.

maż apostolski

Synonimy: ojciec apostolski.

medytacja *ang.* meditation → **kontemplacja**

megalinarion → wieliczanie

megaloschima → schima wielka

megaloschimnich → wielkoschimnich

melodeklamacja → melorecytacja

melodos

gr. μελωδός (ὁ), *cs.* мелодистъ, *ang.* melodos;

muzyk. 'autor tekstów lub melodii → hymnów'.

Synonimy: **pieśniarz**, *rzad.* **melurg**.

Połączenia:

melodos bizantyjski, św. Roman Melodos.

melorecytacja

gr. ἐμμελὴς ἀπαγγελία (ῆ), *ang.* melodeclamation;

prop., *muzyk.* czytanie tekstów liturgicznych w formie zbliżonej do śpiewu, na określoną melodię`;

Synonimy: kantylacja, recytacja, recytatyw, *rzad.* melodeklamacja.

Połączenia:

bizantyjska melorecytacja, głośna melorecytacja, tradycyjna melorecytacja.

melurg gr. μελουργός (ὁ), ang. melurgos → **melodos**

menologion *rzadziej* menologium; *ang.* Menologion → **minieja**

menologium → minieja

mesjanizm

gr. μεσσιανισμός (ὁ), *ang.* Messianism;

teol., bibl. `starotestamentowa → **wiara** w przyjście → **Mesjasza** lub oczekiwanie na → **paruzję**`;

Połączenia:

idea mesjanizmu, mesjanizm apokaliptyczny, mesjanizm prorocki, wczesnochrześcijański mesjanizm.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *mesjanizmie*, wymowa: *mesjanizmie*, rzadziej *mesjanizmie*; nie mylić z *mesjanizmem* filozoficznym.

Mesjasz → Chrystus

mesoniktikon [wym. mesoniktikon, mezoniktikon] → nabożeństwo o północy

mesostichos [wym. mesostichos, mezostichos],

gr: μεσόστιχον (τό);

daw., rzad., liturg. → **werset** rozdzielający → **tropariony** → **katyzm poetyckich**.

metanoja → nawrócenie *zn.* 1

metoch *rzadziej* metochion → filia *zn.* 1

metochion → filia *zn.* 1

metropolia

gr: μητρόπολη (ή), cs. мѣтрополїа, ang. metropolis, metropolia, metropolitanate;

kan. `jednostka podziału administracyjnego → **Cerkwi lokalnej** podległa → **metropolicie**`;

Połączenia:

metropolia czarnogórska, zwierzchnik metropolii, utworzyć metropolię, wchodzić w skład metropolii.

metropolita

gr: μητροπολίτης (ό), cs. мѣтрополїтъ, ang. metropolitan;

1. kan., ofic. `zwierzchnik niektórych → **Cerkwi lokalnych** (np. w Polsce, w Czechach i na Słowacji, w USA i Kanadzie)`;

Uwagi: forma ceremonialna (gdy mówimy lub piszemy o metropolicie jako zwierzchniku Cerkwi lokalnej): *Jego Eminencja*, oficjalny zwrot bezpośredni: *Wasza Eminencjo*, zwyczajowy: *Władyko*.

2. kan., ofic. `tytuł przyznawany → **biskupom** jako → **nagroda cerkiewna** w niektórych → **Cerkwiach lokalnych** (np. w Rosji)`;

3. kan., ofic. `w niektórych → **Cerkwiach lokalnych** (np. w Grecji, Bułgarii, na Cyprze): każdy → **biskup** diecezjalny`;

Połączenia:

metropolita pskowski, metropolita warszawski i całej Polski, mianować metropolitą.

męczennica

gr: μάρτυς (ή), cs. мѣченица, ang. martyr;

w skrócie: *męcz.*;

hagiogr. `święta (→ **święty**), która oddała życie za → **wiarę** w → **Jezusa** → **Chrystusa`**;
Synonimy: rzad. **cierpiętnica**.

Połączenia:

mniszka męczennica

gr. ὁσιομάρτυς (ή), *cs.* преподобномѹченица, *ang.* venerable martyr;
hagiogr. `→ **męczennica**, która była → **mniszka`**;

nowa męczennica *ang.* new martyr → **nowomęczennica**

pierwsza męczennica

gr. πρωτομάρτυς (ή), *cs.* первомѹченица, *ang.* protomartyr;
hagiogr. `święta (→ **święty**) dziewica Tekla, która jako pierwsza kobieta oddała życie za → **wiarę** w → **Jezusa** → **Chrystusa`**;

wielka męczennica *ang.* great martyr → **wielkomęczennica**

męczennik

gr. μάρτυρας (ὁ), *cs.* мѹченикѹ, *ang.* martyr;

w skrócie: **męcz.**;

hagiogr. `→ **święty**, który oddał życie za → **wiarę** w → **Jezusa** → **Chrystusa`**;

Synonimy: rzad. **cierpiętnik**.

Połączenia:

kapłan męczennik *ang.* priest martyr → **hieromęczennik**

mnich męczennik

gr. ὁσιομάρτυρας (ὁ), *cs.* преподобномѹченикѹ, *ang.* venerable martyr;
hagiogr. `→ **męczennik**, który był → **mnichem`**;

nowy męczennik *ang.* new martyr → **nowomęczennik**

pierwszy męczennik

gr. πρωτομάρτυρας (ὁ), *cs.* первомѹченикѹ, *ang.* protomartyr;
hagiogr. `→ **święty** → **równy apostołom** Stefan, jeden z siedmiu → **diakonów** powołanych przez → **apostołów**, który jako pierwszy oddał życie za → **wiarę** w → **Jezusa** → **Chrystusa`**;

Uwagi: w prawosławnej terminologii nie używa się imienia *Szczepan* jako wariantu imienia *Stefan*.

wielki męczennik → **wielkomęczennik**

męczeństwo

gr. μαρτύριο (τὸ), *cs.* мѹченичество, *ang.* martyrdom;

hagiogr. `oddanie życia za → **wiarę** w → **Jezusa** → **Chrystusa`**;

Połączenia:

dostać męczeństwa, ponieść męczeństwo, przyjąć męczeństwo.

mędrzec

Połączenia:

mędrcey ze Wschodu

gr. Μάγοι ἐξ Ἀνατολῶν (oi), *cs.* волѣбѣ, волѣбѣ ѿ волѣтѣкъ, *ang.* Wise Men of the East;

bibl., ofic. `astronomowie lub astrologowie pogańscy z Babilonii, Persji lub Arabii, którzy, prowadzeni przez Gwiazdę Betlejemską, przybyli złożyć hołd i dary (→ **dary mędrców**) → **Jezusowi** → **Chrystusowi**; tekst biblijny (Mt 2,1-12) nie wymienia ich imion i nie podaje ich liczby, która w źródłach patrystycznych i ikonografii waha się od dwóch do dwunastu`;

Synonimy: **rzad. magowie ze Wschodu.**

Uwagi: termin *mędrcey ze Wschodu* występuje zwykle w l.mn.; nie należy używać jako synonimów terminów *trzej królowie* oraz *trzech mędrców*.

miasto

Połączenia:

miasto Boże *gr.* πόλη τοῦ Θεοῦ (ἡ), *cs.* гра́дъ божїй, *ang.* City of God → **królestwo Boże**

miejsce

Połączenia:

górne miejsce

gr. Ὑψὸν Καθέδρα (ἡ), *cs.* го́рнѣ, *ang.* High Place;

archit. `miejsce za → **ołtarzem** w → **apsydzie** → **prezbiterium** z umieszczonym w jego centrum → **wysokim tronem**, który dawniej wieńczył → **syntron** i rozdzielał go na dwie części`;

Synonimy: **podwyższone miejsce.**

miejsce diakonów → **diakonikon zn. 2**

Uwagi: termin *miejsce diakonów* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

podwyższone miejsce → **górne miejsce**

międzypieśń *gr.* μεσώδιο κάθισμα (τὸ) → **katzma poetycka**

mięsopust *gr.* Ἀπόκρεω (ἡ), Ἀποκριά (ἡ), *cs.* masopust, masopustie, *ang.* meatfare
→ **tydzień mięsopustny**

millenaryzm *ang.* millenarianism → **chiliazm**

miłosierdzie

gr. ἔλεος (τὸ), ἐλεημοσύνη (ἡ);

1. *ang.* mercy, *cs.* милоуѣтъ;
teol. `dobroć → **Boga** wobec → **człowieka**, przejawiająca się w gotowości do okazywania cierpliwości, łaskawości i → **odpuszczania grzechów`**;
Połączenia:
bezgraniczne miłosierdzie.
2. *ang.* charity, *cs.* милосѣрдїѣ;
teol., antrop. ` → **cnota** bezinteresownej pomocy wynikającej z troski i współczucia wobec → **stworzenia`**;
Połączenia:
okazać miłosierdzie.

Miłosierna *ang.* Tender Mercy → Eleusa

Miłościwa → Eleusa

Miłościwy

gr. Ἐλεήμων (ὁ), *cs.* милоуѣтливый, *ang.* Merciful;
teol., liturg. ` → **Bóg** jako okazujący → **miłość** → **stworzeniu`**;
Połączenia:
łaska Miłościwego.

miłość

gr. ἀγάπη (ή), *cs.* любовь, *ang.* love;

1. *teol., bibl.* `silna więź, której towarzyszy głębokie uczucie, przejawiająca się gotowością do bezinteresownego, dobrowolnego poświęcenia się komuś lub czemuś; w relacji → **człowieka** do → **Boga** oraz bliźniego największa z → **cnót teologicznych`**;

Połączenia:

dar miłości, miłość do bliźniego, miłość do Boga, miłość do nieprzyjaciół;

szalona miłość → eros *zn. 1*

2. *teol., patr.* ` → **imię Boga** podkreślające Jego pełen bezinteresowności i troski stosunek do → **stworzenia`**;

Uwagi: termin *miłość* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Synonimy: agape.

minea *rzadziej* mineja → **minieja**

mineja → **minieja**

minieja

rzadziej minea, *rzadziej* mineja;

gr. Μηνάιον (τὸ), *cs.* мнѣя, мнѣя, *ang.* Menaion, Menaia;

muzyk. ` → księga liturgiczna zawierająca zmienne teksty → nabożeństw → świąt nieruchomych i ku czci → świętych wspominanych w ciągu → roku liturgicznego`;

Synonimy: rzad. minologion, rzad. minologion miesięczny, rzad. menologion, rzad. menologium.

Połączenia:

kanon z miniei, nabożeństwo bez miniei, korzystać z miniei, posługiwać się minieją;

minieja czytana → minieja lekcyjna

minieja dodatkowa → minieja uzupełniająca

minieja lekcyjna

cs. мни́ей чѣтїй, *ang.* Menologion, Menaion Reader;

liturg. `księga zawierająca → żywoty świętych uporządkowane zgodnie z → kalendarzem liturgicznym, przeznaczona głównie do użytku domowego`;

Synonimy: rzad. minieja czytana, rzad. minologion do czytania.

minieja ogólna

gr. ἀκολουθία ἀνωνύμων ἁγίων (ἡ), *cs.* мни́ей ѿбщная, *ang.* General Menaion;

muzyk. ` → księga liturgiczna zawierająca teksty zmienne ogólnych → nabożeństw ku czci → świętych i → chórów świętych (np. jednego lub kilku → proroków, → męczenników); używana przede wszystkim w sytuacji, gdy nie ma przygotowanego nabożeństwa ku czci danego świętego`;

Synonimy: rzad. minologion ogólny.

minieja świąteczna

gr. ἑορτολόγιον (τὸ), *cs.* мни́ей прѣздни́чная, *ang.* Festal Menaion;

muzyk. ` → księga liturgiczna zawierająca teksty zmienne → nabożeństw wybranych → świąt`;

Synonimy: rzad. minologion świąteczny.

minieja uzupełniająca

cs. мни́ей допoлнѣтeльная, *ang.* Supplementary Menaion;

muzyk. ` → księga liturgiczna zawierająca nowe teksty zmienne → nabożeństw ku czci → świętych, które nie weszły w skład pełnych wydań → miniei`;

Synonimy: rzad. minieja dodatkowa.

minologion rzadziej menologion, rzadziej menologium; *gr.* Μηνολόγιον (τὸ), *ang.* Menologion, Menology → minieja

Połączenia:

minologion do czytania → minieja lekcyjna

minologion miesięczny → minieja

minologion ogólny → minieja ogólna

minologion świąteczny → minieja świąteczna

mira → mirra

mirnica

gr. μυροδοχεῖον (τὸ), *cs.* мѣрница, мѣронница, *ang.* myrrh box, myrnitsa;

liturg. `naczynie do przechowywania → **mirry**`;

Synonimy: *rzad.* miron, *rzad.* chrzymał, *daw., rzad.* myronał, *daw., rzad.* mirofora, *daw., rzad.* myrofora.

miro → mirra *zn.* 3

mirofora

rzadziej myrofora;

1. *gr.* μυροφόρος (ή), *cs.* мѣронница, *ang.* Myrrh-bearer;

hagiogr. `kobieta należąca do grupy → **świętych** niewiast (m.in. Marta i Maria z Betanii, Maria Kleofasowa – żona Kleofasa, Zuzanna), które przyszły ran-kiem w pierwszy dzień po → **sobocie** do grobu zmartwychwstałego → **Jezusa** → **Chrystusa** z wonnościami (olejkami) i pachnidłami (→ **mirrą**), aby dokonać rytualnego namaszczenia Jego ciała; ich wspomnienie obchodzi się w trzecią → **niedzielę** po → **święcie** → **Zmartwychwstania Pańskiego**`;

Synonimy: *ofic.* niewiasta niosąca wonności, niosąca mirrę, *pot.* mironosica.

Uwagi: jako część nazwy święta występuje w l.mn. (zapis wielką literą): *Niedziela Mi-rofor.*

2. → mirnica

miron → mirnica

mironosica [wym. mirono**g**s'ica] → mirofora *zn.* 1

miropomazanie *gr.* Χρίσμα (τὸ), *cs.* мѣропомазаніє, *ang.* Chrismation → **misterium**
miropomazania

mirotoczący

gr. μυροβλύτης (ὁ), *cs.* мѣропочивый, мѣропочецъ, *ang.* Myrrh-gusher, Myrrh-streaming, Myroblete;

1. *prop.* `w nadprzyrodzony sposób wydzielający → **mirrę**`;

Połączenia:

mirotocząca ikona, mirotoczące relikwie.

2. *prop.*, *hagiogr.* `przydomek → **świętego**, którego → **relikwie** obficie wydzielają → **mirrę**`;

Połączenia:

św. Dymitr Mirotoczący, św. Symeon Mirotoczący.

Synonimy: rzad. **wydzielający mirrę**, rzad. **toczący mirrę**.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *mirotoczący* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *mirotoczący* funkcjonuje jako rzeczownik; forma *mirotoczywyj* niepoprawna.

mirra

rzadziej mira;

1. *gr.* μύρον (τὸ), *cs.* мύρμα, *ang.* myrrh;

bibl. `wonna żywica będąca składnikiem olejów służących do → **namaszczenia** oraz przygotowywania → **kadzidła**`;

Synonimy: daw. **myrra**.

Połączenia:

niosąca mirrę → **mirofora zn. 1**

Uwagi: nie mylić z kadzidłem.

2. *gr.* Ἁγιον Μύρον (τὸ), *cs.* мýро, *ang.* Chrism, Holy Chrism;

liturg. `specjalnie przygotowany olej używany podczas → **misterium miropomazania**, symbolizujący bogactwo → **darów** → **Świętego Ducha**`;

Synonimy: rzad. **krzyżmo**, rzad. **chryzmo**, daw. **myron**.

Połączenia:

święta mirra, namaścić mirrą, oświęcić mirrę.

3. *gr.* μύρον (τὸ), *cs.* мýро, *ang.* myrrh;

hagiogr. `oleista, pachnąca substancja, którą wydzielają niektóre → **relikwie** i → **ikony**`;

Synonimy: *pot.* **miro**, daw. **myrro**.

Połączenia:

toczący mirrę → **mirotoczący**

wydzielający mirrę → **mirotoczący**

Uwagi: rzeczownik rodzaju żeńskiego, forma *(to) mirro* niepoprawna.

misa

Połączenia:

misa chrzcielna

gr. κολυμβήθρα (ή), *cs.* крестильна, кѹпѣль, *ang.* baptismal font;

liturg. `umieszczone w → **baptysterium** duże naczynie z wodą, w której podczas → **misterium chrztu** zanurzane są nowo narodzone dzieci`.

misja

ang. mission;

1. *gr.* ἱεραποστολή (ή);

teol. `działalność ewangelizacyjna podejmowana w celu wypełnienia słów → **Jezusa** → **Chrystusa**: *Idąc więc, nauczajcie wszystkie narody* (Mt 28,19)`;

Synonimy: **misjonarstwo**.

Połączenia:

misja wśród narodów pogańskich, misja na Alasce.

2. *gr.* ἱεραποστολή (ή);

rzad., kan. `miejsce działania misjonarzy`;

Połączenia:

budynki misji w Nairobi.

3. → **misja kanoniczna**

Połączenia:

cofnąć misję, otrzymać misję;

misja kanoniczna

gr. διοριστήριο ἔγγραφο (τὸ), *ang.* canonical mission;

kan. `uprawnienie konkretnej osoby do wykonywania zadań duszpasterskich i katechetycznych, nadawane pisemnie przez → **biskupa** diecezjalnego`;

Synonimy: *pot.* **misja**.

misjonarstwo → **misja zn. 1**

mistagog

gr. μυσταγωγός (ὁ), *cs.* тайновѣдецъ, таинствєнновѣдецъ, *ang.* mystagogue;

daw. `→ **człowiek** wyjaśniający znaczenie → **misteriów**`;

Połączenia:

posługa mistagoga, spotkanie z mistagogiem, wczesnochrześcijańscy mistagodzy.

mistagogia

gr. μυσταγωγία (ή), *cs.* тайновѣдство, *ang.* mystagogy;

teol. `nauka objaśniająca znaczenie → **misteriów** i → **wiary**`;

Połączenia:

mistagogia chrześcijańska.

misterium

gr. μυστήριον (τὸ), *cs.* та́инство, *ang.* mystery, sacrament;

1. *prop., teol.* `szczególny → **obrzęd**, podczas którego → **wiernemu** udzielana jest uświęcająca → **łaska** → **Świętego Ducha`**;

Synonimy: sakrament.

Połączenia:

misteria uzdrowienia, sprawować misterium, uczestniczyć w misteriach;

misterium chrztu

gr. μυστήριον τῆς βαπτίσεως (τὸ), μυστήριον τοῦ βαπτίσματος (τὸ), *cs.* та́инство креще́нія, креще́ніе, *ang.* Mystery of Baptism;

teol., liturg., ofic. ` → **misterium**, w którym poprzez trzykrotne zanurzenie w wodzie (rzadziej poprzez polanie wodą) i wezwanie imion → **Przenajświętszej Trójcy** → **katechumen** dostępuje odpuszczenia → **grzechów** i rodzi się do → **życia wiecznego`**;

Synonimy: sakrament chrztu, chrzest święty, chrzest, *rzad.* oświecenie, *rzad.* kąpiel odrodzenia.

misterium Eucharystii

gr. μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας (τὸ), *cs.* та́инство εὐχαρίστιᾱ, *ang.* Mystery of Eucharist;

teol., liturg., ofic. `ustanowione przez → **Jezusa** → **Chrystusa** najważniejsze → **misterium** → **Cerkwi**, dokonujące się podczas → **liturgii**, łączące przedłożenie → **Bogu** → **darów eucharystycznych**, → **przemianę darów** oraz przyjęcie → **Świętych Darów**, uobecniające → **wieczność mistyczną**; najwyższy widzialny przejaw jedności → **wiernych** z Jezusem, w Jezusie i przez Jezusa Chrystusa`;

Synonimy: Eucharystia, sakrament Eucharystii, *rzad.* Wieczera Pańska, Bezkrwawa Ofiara, *rzad.* Ofiara, *daw.*, *rzad.* Łamanie Chleba, *daw.*, *rzad.* Kielich.

misterium kapłaństwa

gr. μυστήριον τῆς ἱερωσύνης (τὸ), *cs.* ρѣкоположе́ніе, ρѣководство, *ang.* Mystery of Priesthood, Mystery of Holy Orders;

liturg., kan., ofic. ` → **misterium**, w którym poprzez nałożenie rąk → **biskupa** (lub biskupów) na głowę wybranego kandydata zstępuje na niego → **Święty Duch**, czyniąc go godnym sprawowania misteriów i prowadzenia → **wiernych** do → **królestwa Bożego`**;

Synonimy: sakrament kapłaństwa, chirotonia, *pot.* święcenia.

misterium małżeństwa

gr. μυστήριον τοῦ γάμου (τὸ), *cs.* та́инство бра́ка, бра́къ, *ang.* Mystery of Marriage;

teol., liturg., kan., ofic. ` → **misterium**, w którym kobieta i mężczyzna

poprzez → łaskę → Świętego Ducha jednoczą się ze sobą w → miłości na podobieństwo związku → Jezusa → Chrystusa z → Cerkwią (Ef 5,21-33); sprawowane przez → prezbitera lub → biskupa`;
Synonimy: sakrament małżeństwa, małżeństwo.

misterium miropomazania

gr: μυστήριον τοῦ χρίσματος (τὸ), *cs:* та́инство мѣропомáзаніѧ, *ang:* Mystery of Chrismation;
prop., liturg., teol., ofic. → misterium, w którym poprzez → namaszczenie → mirrą na przystępującego doń nowo ochrzczonego, pojednanego z → Cerkwią → apostatę lub przyjmowanego do → prawosławia → konwertytę zstępuje → Święty Duch`;
Synonimy: *pot.* miropomazanie, *pot.* sakrament miropomazania, *rzad.* bierzmowanie.

misterium namaszczenia → misterium miropomazania

misterium pokajania

gr: μυστήριον τῆς μετανοίας (τὸ), *cs:* та́инство пока́ніѧ, та́инство ѿповѣди, *ang:* Mystery of Repentance;
liturg., teol., ofic. → misterium, w którym poprzez dokonywane ze → skrucną w obecności → spowiednika wyjawienie → grzechów, → modlitwę rozgrzeszającą i → odpuszczenie grzechów → wierny powraca do jedności z → Bogiem i → Cerkwią`;
Synonimy: sakrament pokajania, *pot.* sakrament pokuty, *pot.* sakrament spowiedzi, *pot.* spowiedź, *rzad.* drugi chrzest.

misterium świętego oleju

gr: μυστήριον τοῦ εὐχέλαιου (τὸ), μυστήριον τοῦ ἁγίου ἐλαίου (τὸ), *cs:* та́инство є́леωєвѧцієніѧ, *ang:* Mystery of Holy Unction, Mystery of Anointing of the Sick;
prop., teol., liturg. → misterium, w którym poprzez → modlitwę, siedmiokrotne → namaszczenie oświęconym olejem i przyzywanie → łaski → uzdrowienia z chorób duchowych i cielesnych chory → wierny dostępuje → odpuszczenia grzechów`;
Synonimy: sakrament świętego oleju, namaszczenie chorych, sakrament chorych, sakrament namaszczenia chorych, *rzad.* obrzęd świętego oleju, *pot.* soborowanie.
Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *ostatnie namaszczenie*.

2. → tajemnica

Połączenia:

misterium Bożej obecności, misterium śmierci, przeżyć misterium.

mistycyzm

gr. μυστικὴ ζωή (ή), ang. mysticism;

patr. `ogół osobistych, wewnętrznych przeżyć duchowych → **mistyka**`;

Połączenia:

mistycyzm ascetów, mistycyzm chrystocentryczny.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *mistycyzmie*, wymowa: *mistycyźmie*, rzadziej *mistycyzmie*.

mistyk

gr. μύστις (ὁ), μυστικός (ὁ), cs. тайновѣдецъ, тайнникъ, ang. mystic;

rzad., antrop., patr. `→ **człowiek**, który poprzez → **modlitwę**, → **ascezę** lub → **objawienie** doświadcza zjednoczenia z → **Bogiem**`;

Połączenia:

syryjscy mistycy.

mitra

gr. μίτρα (ή), cs. мѣтла, ang. miter, mitre;

1. kan., liturg., ofic. `liturgiczne nakrycie głowy w formie czterodzielnej zamkniętej korony z wizerunkami → **Boga**, → **Bogarodzicy** i niektórych → **świętych**, ozdobione kamieniami szlachetnymi, noszone przez → **biskupów**, → **archimandrytów** i → **mitratów**`;

2. kan., liturg., ofic. `→ **nagroda cerkiewna** przyznawana → **hieromnichom** wraz z tytułem → **archimandryty** oraz → **protojerejom**`;

Połączenia:

archimandryta w mitrze, mitra biskupia z krzyżem, prawo noszenia mitry.

mitrat

gr. μιτροφόρος (ὁ), ang. mitred;

liturg., ofic. `→ **prezbiter**, który otrzymał → **nagrodę cerkiewną** w postaci prawa do noszenia → **mitry**`;

Synonimy: **mitroforny protojerej**.

Połączenia:

ksiądz mitrat.

Mlekopitatielnica [wym. mlekopita^{ti}elnica], cs. млекопитательница, ang. Mlekopitatenitsa → **Karmiaca**

mnich

gr. μοναχός (ὁ), καλόγερος (ὁ), cs. монахъ, ѿнокъ, чернѣцъ, чернорізецъ, беззѣп-рѣжный, беззопрѣжный, ang. monk;

kan. `mężczyzna, który poświęcił życie → **Bogu**, przyjął → **postrzyżyny mnisze** oraz żyje we → **wspólnocie monastycznej** lub w odosobnieniu`;

Synonimy: rzad., pot. **inok**, rzad., pot. **czerniec**.

Połączenia:

mnich małej schimy, mnich pustelnik, radzić się mnicha, zostać mnichem;

mnich męczennik

gr. ὁσιομάρτυρας (ὁ), *cs.* преподобномъченикъ, *ang.* venerable martyr;
hagiogr. ` → **męczennik**, który był → **mnichem**`;

mnich nieśpiący → **nieśpiący****mnich riasoforny**

gr. ρασοφόρος μοναχός (ὁ), *ang.* Rasophore monk, Rassophore monk;
kan. ` → **człowiek**, który przyjął pierwszy stopień → **stanu mniszego**`;
Synonimy: *pot.* riasofor.

mnich wyznawca

gr. ὁσιος ὁμολογητής (ὁ), *cs.* мона́хъ исповѣдникъ, преподобноисповѣдникъ, *ang.* venerable confessor;
hagiogr. ` → **wyznawca**, który był → **mnichem**`;

święty mnich → **prepodobny**

Uwagi: użycie terminu *zakonnik* w odniesieniu do prawosławnego mnicha uznaje się za nieodosowne.

mniszka

gr. μοναχή (ἡ), *cs.* мона́хиня, ѿнокина, черніца, чернорі́зница, *ang.* nun;
kan. `kobieta, która poświęciła życie → **Bogu**, przyjęła → **postrzyżyny mnisze** oraz żyje we → **wspólnocie monastycznej** lub w odosobnieniu`;
Synonimy: *rzad.*, *pot.* **inokini**.

Połączenia:

mniszka małej schimy, zostać mniszką;

mniszka mantijna *ang.* Stavrophore nun → **małoschimniszka**

mniszka męczennica *gr.* ὁσιομάρτυς (ἡ), *cs.* преподобномъченица, *ang.* venerable martyr;
hagiogr. ` → **męczennica**, która była → **mniszką**`;

mniszka riasoforna

gr. ρασοφόρος μοναχή (ἡ), *ang.* Rassophore nun;
kan. ` → **mniszka** posiadająca → **riasofor**`;

mniszka wyznawczyni

gr. ὁσία ὁμολογήτρια (ἡ), *cs.* преподобноисповѣдница, *ang.* venerable confessor;
hagiogr. ` → **wyznawczyni**, która była → **mniszką**`;

święta mniszka → **prepodobna**

Uwagi: użycie terminu *zakonnica* w odniesieniu do prawosławnej mniszki uznaje się za nie stosowne.

moce

gr. Δυνάμεις (οἱ), *cs.* síly, *ang.* Powers;

bibl., teol. `nazwa jednego z → **chórów anielskich**`;

Synonimy: *rzad.* **siły**.

Połączenia:

moce bezcielesne *gr.* ἄσώματοι δυνάμεις (οἱ), *cs.* síly bezplótne, *ang.* Bodiless Powers → **chór anielski zn. 2**

Uwagi: termin *moce bezcielesne* nie występuje w l.poj.

moce niebiańskie *rzadziej* moce niebieskie; *gr.* οὐράνιοι δυνάμεις (οἱ), *cs.* síly nebesny, *ang.* Powers of Heaven, Heavenly Powers → **chór anielski zn. 2**

Uwagi: termin *moce niebiańskie* nie występuje w l.poj.

moce niebieskie *gr.* οὐράνιοι δυνάμεις (οἱ), *cs.* síly nebesny, *ang.* Powers of Heaven, Heavenly Powers *bibl., teol.* → **chór anielski zn. 2**

Uwagi: termin *moce niebieskie* nie występuje w l.poj.

Uwagi: termin *moce* nie występuje w l.poj.

modlitewnik

gr. προσευχητάριον (τὸ), *cs.* molitvobolšez, *ang.* prayer book;

liturg. `książka z → **modlitwami** przeznaczona do indywidualnego użytku`;

Synonimy: *pot.* **molitwosłow**, *daw., rzad.* **antologion**.

Połączenia:

modlitewnik kapłański, modlitewnik mniszy, modlitewnik prawosławny, modlitewnik żołnierza prawosławnego, redaktor modlitewnika, modlić się z modlitewnika.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *brewiarz*.

modlitwa

gr. εὐχή (ἡ), προσευχή (ἡ), *cs.* molítva, *ang.* prayer;

teol., liturg. `zwrócenie się do → **Boga**, → **Bogardzicy**, → **aniołów** lub → **świętych** w celu → **wysławiania**, → **dziękczynienia** lub → **błagania**; także tekst tego wezwania`;

Połączenia:

modlitwa liturgiczna, modlitwa codzienna, modlitwa nad olejem, modlitwa prywatna, modlitwa przed posiłkiem, modlitwa w intencji nauczycieli, modlitwa trynitarna, modlitwy wieczorne, odmawiać modlitwę, poprosić o modlitwę, zmówić modlitwę;

modlitwa anaforalna *ang.* anaphoral prayer → **anafora zn. 1**

modlitwa arcykapłańska

gr. ἀρχιερατικὴ προσευχή (ή), *ang.* High Priestly Prayer;

bibl. `fragment mowy → Jezusa → Chrystusa wygłoszonej podczas → wieczery mistycznej (J 17,1-26)`;

modlitwa cicha

gr. μυστικὴ εὐχή (ή), *cs.* гласо́лгтн молі́тва ꙗ́внѡ, *ang.* silent prayer, inaudible prayer;

prop., liturg. `→ modlitwa czytana półgłosem podczas → nabożeństw i → misteriów przez → prezbitera lub → biskupa`;

Synonimy: modlitwa tajna.

modlitwa dziękczynna

1. *gr.* εὐχαριστία (ή), *cs.* благода́рнаа молі́тва, благода́рнаа, *ang.* thanksgiving prayer;

liturg. `→ modlitwa wznoszona jako wyraz wdzięczności po otrzymaniu Bożej pomocy (np. po zdaniu egzaminu, uzdrowieniu)`;

2. *gr.* εὐχαριστία μετὰ τὴν Θεῖαν Μετάληψιν (ή), εὐχαριστήρια εὐχή (ή), *cs.* благода́рствєннаа молі́тва, *ang.* thanksgiving prayers;

liturg. `w l.mn.: zestaw pięciu → modlitw odmawianych po przyjęciu → komunii`;

modlitwa Jezusowa

gr. προσευχή τοῦ Ἰησοῦ (ή), εὐχή (ή), εὐχή τοῦ Ἰησοῦ (ή), *cs.* молі́тва іисѡва, *ang.* Jesus Prayer;

teol. `→ modlitwa koncentrująca → serce lub → umysł na → Bogu poprzez nieustanne powtarzanie imienia → Jezusa → Chrystusa, najczęściej w modlitewnej frazie: Panie Jezu Chryste, Synu Boży, zmiłuj się nade mną, grzesznym`;

Synonimy: modlitwa serca, modlitwa umysłu.

modlitwa na rozgrzeszenie → modlitwa rozgrzeszająca

modlitwa na skłonienie kolan

gr. εὐχή τῆς γονυκλισίας (ή), *cs.* колѣнопоклѡннаа молѣніѧ, *ang.* kneeling prayers;

liturg. `każda z → modlitw odmawianych przez → prezbitera lub → biskupa podczas → wieczerni → święta → Zesłania Świętego Ducha na Apostołów, kończącej okres, w którym → wierni nie klękają ani nie czynią → pokłonów wielkich`;

Uwagi: termin modlitwa na skłonienie kolan występuje najczęściej w l.mn.

modlitwa nieustanna

gr. διαρκὴς προσευχή (ή), ἀδιάλειπτος προσευχή (ή), *cs.* непре́рѣннаа молі́тва, *ang.* unceasing prayer;

hagiogr., liturg. → **modlitwa**, którą odmawia się bez przerwy, zgodnie z zaleceniem → **apostoła Pawła** (1 Tes 5,17); najczęściej jest to → **modlitwa Jezusowa** lub → **nieustający psalterz**;

Modlitwa Pańska

gr. Κυριακή Προσευχή (ή), *cs.* моли́тва господа́, *ang.* Lord's Prayer;
liturg., bibl. `biblijny tekst → **modlitwy** rozpoczynającej się od słów *Ojciec nasz*, którą → **Jezus** → **Chrystus** przekazał → **apostołom** (Mt 6,9-13 i Łk 11,2-4);

modlitwa przed amboną

gr. ὀπισθάμβωνος εὐχή (ή), *cs.* заамвонная моли́тва, ѿпѣти́тельная моли́тва, *ang.* prayer behind the Ambo;
liturg. → **modlitwa** czytana głośno przez → **prezbitera** przed → **amboną** na zakończenie → **liturgii**;
Synonimy: *rzad.* **modlitwa zaambonowa**, *rzad.* **modlitwa rozesłania**.

modlitwa rozesłania *cs.* ѿпѣти́тельная моли́тва, *ang.* dismissal prayer → **modlitwa przed amboną**

modlitwa rozgrzeszająca

gr. συγχωρητικὴ εὐχή (ή), *cs.* моли́тва разрѣши́тельная, *ang.* prayer of absolution;

1. *liturg.* → **modlitwa** zawierająca skierowaną do → **Boga** prośbę o wybaczenie → **grzechów**, wypowiedzana przez → **spowiednika** na zakończenie → **misterium pokajania**;

Synonimy: *pot.* **rozgrzeszenie**.

2. *liturg.* → **modlitwa** zawierająca skierowaną do → **Boga** prośbę o wybaczenie → **grzechów** zmarłego, czytana przez → **biskupa** lub → **prezbitera** podczas → **pogrzebu**; zgodnie z tradycją tekst tej modlitwy należy włożyć w rękę zmarłego;

Synonimy: *rzad.* **modlitwa na rozgrzeszenie**.

modlitwa serca *gr.* καρδιακή προσευχή (ὁ), *cs.* моли́тва се́рдца, *ang.* prayer of the heart → **modlitwa Jezusowa**

modlitwa tajna *ang.* secret prayer → **modlitwa cicha**

modlitwa umysłu *gr.* νοερά προσευχή (ή), *cs.* моли́тва о́γμᾱ, *ang.* mental prayer → **modlitwa Jezusowa**

modlitwa wejścia *cs.* моли́тва вхо́да;

1. *gr.* εὐχή τῆς Εἰσόδου (ή), *ang.* prayer of the Entry;
liturg. → **modlitwa** odmawiana przez → **prezbitera** lub → **biskupa** przed → **świętymi drzwiami** podczas → **wejścia małego**;

2. *ang.* Entrance prayers;

liturg. `w l.mn.: → **modlitwy** odmawiane przez → **duchownych** przed rozpoczęciem → **sprawowania** → **liturgii**`;

modlitwa zaambonowa → **modlitwa przed amboną**

modlitwy fotagogeniczne → **modlitwy światłości**

Uwagi: termin *modlitwy fotagogeniczne* nie występuje w l.poj.

modlitwy początkowe

gr. προοιμιακή προσευχή (ή), *cs.* МОЛИТВОСЛÓБІА НАЧІАЛЬНЫЯ, НАЧІАЛА, *ang.* usual beginning;

liturg. `stały zestaw → **modlitw** odmawianych na początku większości → **nabożeństw**: *Królu Niebiański* (w → **okresie paschalnym** zamieniana na → **troparion** → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego**), *Święty Boże, Przenajświętsza Trójco* oraz → **Modlitwa Pańska**`;

modlitwy światłości

gr. εὐχὴς τοῦ Λυχνικοῦ (οἱ), *cs.* СВЕТІЛЬНИЧНЫЯ МОЛІТБЫ, *ang.* prayers of light, lamp-lighting prayers;

liturg. `zestaw siedmiu → **cichych modlitw** odmawianych na początku → **wieczerni**`;

Synonimy: *rzad.* **modlitwy fotagogeniczne**.

Uwagi: termin *modlitwy światłości* nie występuje w l.poj.

mogiłki → **cmentarz**

Uwagi: termin *mogiłki* nie występuje w l.poj.

molebien

rzadziej **molebień**;

gr. παράκληση (ή), *cs.* МОЛÉБЕНЪ, *ang.* service of intercession, service of supplication, moleben;

prop., liturg. `krótkie → **nabożeństwo** o charakterze dziękczynnym lub błagalnym, sprawowane w intencji osób żyjących, skierowane do → **Boga**, → **Bogarodzicy** lub → **świętych**`;

Połączenia:

molebien do Jezusa Chrystusa, molebien dziękczynny, molebien przed podróżą, molebien w czasie zarazy, molebien w trakcie suszy, molebien za chorych, molebien za uczniów, sprawować molebien.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *molebien, molebna, molebnowi, molebien, molebnem, molebnie*; w l.mn.: *molebny, molebnów, molebnom, molebny, molebnami, molebnach*; forma *moleben* niepoprawna.

molebień → **molebien**

Uwagi: odmiana w l.poj.: *molebień, molebnia, molebniowi, molebień, molebnem, molebniu*; w l.mn.: *molebnie, molebni, molebniom, molebnie, molebniami, molebniach*.

molitwosłów [wym. molitwosłow] → **modlitewnik**

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *molitwosłowie*.

mołokanin

gr: μολοκάνος (ὁ);

1. *ang.* Molokan;

teol. `przedstawiciel → **sektę** odrzucającej → **kult** → **ikon**, → **trynitaryzm**, → **post** oraz → **duchowieństwo**, wskazującej na niezbedność przestrzegania starotestamentowych przepisów dotyczących całkowitego zakazu spożywania niektórych pokarmów, powstałej w XVI w. w Rosji`;

2. *ang.* Molokans;

`w l.mn.: sama ta → **sektę** lub ogół jej zwolenników`.

monachizm → **monastycyzm**

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *monachizmie*, wymowa: *monachiźmie*, rzadziej *monachizmie*.

Monada

gr: Μονάς (ἡ), Μονάδα (ἡ), *ang.* Monad;

teol. `→ **Bóg** jako jedność w → **Przenajświętszej Trójcy**`;

Synonimy: rzad. **Jednia**.

monarchianizm

gr: μοναρχιανισμός (ὁ), *ang.* Monarchianism;

patr., teol. `grupa → **herezji** negujących istnienie → **Przenajświętszej Trójcy** lub wyznających naturalną wyższość → **Ojca** nad → **Synem** i → **Świętym Duchem**, dzieląca się na → **adopcjanizm** i → **sabelianizm**`;

Połączenia:

monarchianizm dynamiczny gr: δυναμικοὶ μοναρχιανοί (οἱ), *ang.* Dynamic Monarchianism → **adopcjanizm**

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *monarchianizmie*, wymowa: *monarchianiźmie*, rzadziej *monarchianizmie*.

monaster

rzadziej *monastyr*;

gr: μονή (ἡ), μοναστήρι (τὸ), cs. **монастырь**, *ang.* monastery;

1. *kan.* `zespół budynków (rzadziej budynek) wraz z → **cerkwią**, w których swoją siedzibę ma → **wspólnota monastyczna**`;

2. *kan.* `liczna → **wspólnota monastyczna**`;

Połączenia:

błogosławieństwo monasteru.

Synonimy: rzad. **klasztór**.

Połączenia:

monaster męski, monaster św. Onufrego w Jabłecznej, monaster żeński, monaster w Polsce, pielgrzymka do monasteru, odwiedzić monaster;

monaster stauropigialny *gr.* σταυροπηγιακή μονή (ή), *ang.* stavropegial monastery → **stauropigia zn. 2**

monastycyzm

gr. μοναχισμός (ὁ), *cs.* монашество, *ang.* monasticism;

patr., kan. `forma życia religijnego wymagająca od → **człowieka** przyjęcia → **stanu mniszego**, całkowitego poświęcenia się → **Bogu**, życia w → **modlitwie nieustannej**, → **posłuszeństwie**, → **ubóstwie** i → **celibacie** oraz dążenia do → **przebóstwienia**`;

Synonimy: **życie monastyczne**, **życie mnisze**, *rzad.* **monachizm**.

Połączenia:

monastycyzm syryjski.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *monastycyzmie*, wymowa: *monastycyźmie*, rzadziej *monastycyzmie*.

monastyr → **monaster**

monoenergizm

gr. μονοενεργητισμός (ὁ), *ang.* Monoenergism;

teol., patr. `→ **herezja** z VII w., której zwolennicy głosili, że w → **Jezusie** → **Chrystusie** istnieją dwie → **natury**, ale tylko jedno działanie`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *monoenergetyzmie*, wymowa: *monoenergetyźmie*, rzadziej *monoenergetyzmie*.

monofizyta

gr. μονοφυσίτης (ὁ), *ang.* Monophysite;

teol., patr. `zwolennik → **monofizytyzmu**`;

Synonimy: **eutychanin**.

Połączenia:

afrykańscy monofizyci, uznać za monofizytę.

monofizytyzm

gr. μονοφυσитισμός (ὁ), *ang.* Monophysitism;

teol., patr. `→ **herezja** z V w., której zwolennicy głosili, że → **Jezus** → **Chrystus** posiadał tylko jedną → **naturę**`;

Synonimy: **eutychanizm**.

Połączenia:

monofizytyzm eklezjologiczny

gr. ἐκκλησιολογικὸς μονοφυσитισμός (ὁ), *ang.* monophysite ecclesiology;

teol. `postrzeganie → **Cerkwi** jako organizmu wyłącznie Bożego, w którym → **zbawienie** dokonuje się w sposób niezależny od człowieka`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *monofizytyzmie*, wymowa: *monofizytyźmie*, rzadziej *monofizytyzmie*.

monoteizm

gr. μονοθεϊσμός (ó), *ang.* monotheism;

teol. `→ **wiara** w istnienie jednego → **Boga**; przeciwieństwo → **politeizmu**`;

Synonimy: **jedynobóstwo**, **religia monoteistyczna**.

Połączenia:

wyznawca monoteizmu.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *monoteizmie*, wymowa: *monoteiźmie*, rzadziej *monoteizmie*; termin *monoteizm* nie występuje w l.mn.

monoteleta

gr. μονοθελητής (ó), *cs.* ěдинокóльный, *ang.* Monothelete, Monothelite;

teol., patr. `zwolennik → **monoteletyzmu**`;

Połączenia:

wypędzenie monoteletów, potępić monoteletę.

monoteletyzm

gr. μονοθελητισμός (ó), *cs.* ěдинокóльство, *ang.* Monotheletism, Monothelitism;

teol., patr. `→ **herezja** z VII w., której zwolennicy głosili, że → **Jezus** → **Chrystus** ma dwie → **natury**, ale tylko jedną, Bożą → **wolę**`;

Połączenia:

potępienie monoteletyzmu.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *monoteletyzmie*, wymowa: *monoteletyźmie*, rzadziej *monoteletyzmie*.

montanista

gr. μοντανιστής (ó), *ang.* Montanist;

teol., patr. `zwolennik → **montanizmu**`;

Synonimy: rzad. **artotyryta**, rzad. **katafrygijczyk**, daw., rzad. **katafryga**.

montanizm

gr. μοντανισμός (ó), *ang.* Montanism;

teol., patr. `→ **herezja** z II-IV w. przedkładająca wagę osobistych wizji nad autorytet → **biskupów**, odrzucająca możliwość → **odpuszczenia grzechów** po przyjęciu → **misterium chrztu**, akcentująca rolę → **ascezy** i dyscypliny moralnej, wprowadzająca zmiany w sposobie sprawowania misterium chrztu i → **misterium Eucharystii**`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *montanizmie*, wymowa: *montaniźmie*, rzadziej *montanizmie*.

moszczewik [wym. moszczewi^ɨk] → **relikwiarz zn. 1**

mowa → homilia

muczeniczen [wym. muczeniczen],

cs. мѹченичєнє, ang. stichera for the martyrs, troparion for the martyrs, muchenichen; prop., liturg. → troparion ku czci → męczenników lub → męczennic`;

Synonimy: rzad. martyryk.

Połączenia:

muczeniczen św. archimandryty Grzegorza, muczeniczen tonu piątego.

Uwagi: odmiana w l.poj.: muczeniczen, muczeniczna, muczenicznowi, muczeniczen, muczenicznym, muczenicznie; w l.mn.: muczeniczny, muczenicznów, muczenicznom, muczeniczny, muczenicznami, muczenicznach.

musa → gąbka zn. 1

myrofora

1. → mirofora zn. 1

2. → mirnica

myron → mirra zn. 2

myronał → mirnica

myrra → mirra zn. 1

myrro → mirra zn. 3

mytarstwo

gr. τελωνεῖο (τὸ), cs. мытарство, ang. telonion, aerial toll house;

patr. `jeden z dwudziestu etapów na drodze → duszy po → śmierci → człowieka, kiedy to sprawdza się, czy za życia dany człowiek nie popełnił określonych → grzechów i czy jego dobre uczynki oraz → modlitwa wznoszona za jego duszę przez żyjących przewyższają popełnione grzechy; niezdogmatyzowany element → eschatologii`;

Synonimy: telonion, rzad. komora celna.

Połączenia:

mytarstwo obżarstwa, przechodzić mytarstwa.

N

nabiedrennik [wym. nabiedrennik],

rzadziej nabiedrzec;

gr. ἐπιμήριο (τὸ), ναμπιέντρενικ (τὸ), cs. набѣдренникъ, ang. epigonation, nabedrennik;

1. liturg. → **szata liturgiczna** → **prezbiterów** w postaci usztywnionego prostokątnego płata ozdobnej tkaniny, zawieszanego na wstędze przy prawym lub lewym biodrze`;

2. liturg., ofic. → **nagroda cerkiewna** przyznawana → **prezbiterom`**;

Synonimy: **epigonation**, rzad. **epigonat**.

Połączenia:

haftowany nabiedrennik, prawo noszenia nabiedrennika, założyć nabiedrennik.

nabiedrzec → nabiedrennik

nabożeństwo

gr. ἀκολουθία (ἡ), cs. богослужѣніе, служба, ang. office, worship, service;

liturg. → **modlitwa** wspólnotowa połączona z → **czynnościami liturgicznymi** i podporządkowana regułom → **typikonu`**;

Synonimy: pot. **służba**.

Połączenia:

nabożeństwo ku czci św. Dymitra, nabożeństwo pogrzebowe, nabożeństwo wielkopostne, przewodniczenie nabożeństwu, służenie nabożeństwa, sprawowanie nabożeństwa, świąteczne nabożeństwo, prowadzić nabożeństwo;

nabożeństwo całonocne

gr. ὀλονυκτία (ἡ), παννυχίδα (ἡ), ἀγρυπνία (ἡ), cs. всенощное бдѣніе, ang. all-night service, pannychis;

1. liturg. `jedno lub szereg następujących po sobie → **nabożeństw** (np. → **powieczерze**, → **jutrznia**, → **pierwsza godzina**, → **trzecia godzina**, → **szósta godzina**, → **liturgia**) sprawowanych w nocy`;

2. prop., liturg. `uroczysta, świąteczna → **modlitwa** wspólnotowa, która zgodnie ze wskazaniami → **typikonu** powinna trwać od zachodu słońca do brzasku, w praktyce słowiańskiej najczęściej składa się z → **wieczerni**, → **jutrni** i → **pierwszej godziny** i jest sprawowana w godzinach wieczornych`;

Synonimy: **całonocne czuwanie**.

Synonimy: rzad. **nocne czuwanie**.

nabożeństwo dziewiątej godziny → dziewiąta godzina

nabożeństwo godzin → godzina *zn.* 2

nabożeństwo królewskich godzin → królewskie godziny

nabożeństwo o północy

gr. Μεσονυκτικόν (τὸ), ἀκολουθία τοῦ Μεσονυκτικοῦ (ἡ), *cs.* полѣнощница, *ang.* Midnight Office, Mesoniktikon;

liturg. ` → nabożeństwo → cyklu dobowego sprawowane najczęściej około północy, tematycznie skoncentrowane na → paruzji`;

Synonimy: nabożeństwo środka nocy, *rzad.* nabożeństwo północne, *rzad.* nocne nabożeństwo, *pot.* połunoszcznica, *rzad.* mesoniktikon, *rzad.* czuwanie o północy, *rzad.* północne czuwanie.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *nokturn*.

nabożeństwo pierwszej godziny → pierwsza godzina

nabożeństwo pomiędzy godzinami

gr. ἀκολουθία τῶν Μεσῳρίων (ἡ), Μεσῳρία (τὰ), *cs.* междочасіе, *ang.* Mesoria, Mesorion, Inter Hour;

liturg. ` → nabożeństwo tradycji bizantyjskiej i monastycznej sprawowane w → poście filipowym i → poście apostołskim po każdym z nabożeństw → godzin`;

nabożeństwo północne → nabożeństwo o północy

nabożeństwo szóstej godziny → szósta godzina

nabożeństwo środka nocy → nabożeństwo o północy

nabożeństwo świętej mirry

gr. ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Μύρου (ἡ), *ang.* Sanctification of the Holy Chrism;

liturg. ` → obrzęd łączący → modlitwy i praktyczne czynności niezbędne do sporządzenia → mirry; tradycyjnie rozpoczynany w → Wielkim Tygodniu pod przewodnictwem → zwierzchnika Cerkwi; kończy się uroczystym → oświęceniem mirry podczas → liturgii w → Wielki Czwartek`;

nabożeństwo trzeciej godziny → trzecia godzina

nabożeństwo typika → typika

nabożeństwo z alleluja

gr. Ὁρθρος με ἀλληλούϊα (ὁ), *cs.* ἀλληλῳδία славѣа;

liturg. ` wariant codziennej → jutrzni w okresach → postu: zamiast *Bóg i Pan* śpiewa się → alleluja`;

nocne nabożeństwo

gr: νυχτερινή ἀκολουθία (ή), cs. бѣдѣніе, ang. night vigil;

1. liturg. → **nabożeństwo** sprawowane w nocy`;

2. → **nabożeństwo o północy**

śpiewne nabożeństwo

gr: ᾠσματικὴ ἀκολουθία (ή), ang. sung office, sung service;

daw., liturg. → **nabożeństwo** → **typikon katedralnego**, podczas którego wszystkie teksty liturgiczne oprócz → **modlitw**, → **weszań** i → **aklamacji** są śpiewane`.

nabożność ang. piety → **pobożność zn. 1**

naczynie

Połączenia:

naczynie liturgiczne

gr: ἱερὸν σκεῦος (τὸ), cs. церковъ евангеліи, ang. liturgical vessel;

liturg. `przedmiot używany do → **sprawowania** → **liturgii** lub do przechowywania i przenoszenia → **Świętych Darów`**.

nadnaturalność

gr: ὑπερφυσίων (τὸ), cs. преестество, пачеестество, ang. supernaturality;

teol. → **niestworzonność** jako cecha → **Boga** będącego ponad wszelką → **naturą`**;

Synonimy: rzad. **ponadnaturalność**, daw., rzad. **nadprzyrodzonność**.

nadprzyrodzonność → **nadnaturalność**

nadzieja

gr: ἐλπίδα (ή), cs. надежда, ang. hope;

teol. `pokładane w → **Bogu** pełne zaufanie, że wszystko, co się dzieje, wynika z Jego → **miłości** do → **ludzi**; wraz z → **wiarą** i miłością uznawana za → **cnotę teologiczną** i → **dar** Boży`;

Połączenia:

nadzieja zbawienia, nie tracić nadziei, pokładać nadzieję w Bogu.

nagroda

Połączenia:

nagroda cerkiewna

gr: ὀφφίκιον (τὸ), ang. award, ecclesiastical award;

kan., liturg. `wyróżnienie → **duchownych** oraz → **wiernych** poprzez udzielenie im → **błogosławieństwa** na noszenie dodatkowych lub bardziej ozdob-

ných → **szat liturgicznych** (np. → **palica**) lub posługiwanie się dodatkowymi tytułami (np. → **protodiakon**, → **archont**) bądź poprzez wręczenie im → **listu pochwalnego**, orderu lub medalu; przyznawane przez → **biskupa diecezjalnego** bądź → **sobór biskupów**.

najprzewielebniejszy

gr. Σεβασμιώτατος (ὁ), Θεοφιλέστατος (ὁ), Πανιερώτατος (ὁ), cs. **высокопреосвященнейшій владыка, преосвященнейшій владыка**, ang. Most Reverend; kan., ofic. `tytuł przysługujący → **biskupom** oraz → **arcybiskupom**`;

Połączenia:

Jego Ekscelencja Najprzewielebniejszy Abel, Arcybiskup Lubelski i Chełmski.

Uwagi: forma ceremonialna (gdy mówimy lub piszemy o biskupie lub arcybiskupie): *Jego Ekscelencja Najprzewielebniejszy* (imię), zwrot bezpośredni: *Wasza Ekscelencjo Najprzewielebniejszy* (imię w wołaczcu).

namaszczenie

gr. χρίση (ή), cs. **пома́заніє, о́змащеніє**, ang. anointment;

liturg. `naznaczenie olejem lub → **mirrą** części → **ciała** → **człowieka**, → **antyminsu**, ścian → **cerkwi** lub → **ołtarza** `;

Synonimy: daw. **pomazanie**.

Połączenia:

dokonać namaszczenia;

namaszczenie chorych gr. εὐχέλαιο (τὸ), cs. **ѡлеωєвѡщеніє**, ang. anointing of the sick → **misterium świętego oleju**

namiestnik

cs. **наместникъ**;

1. → **igumen**

2. kan. ` → **mnich** pełniący funkcję przełożonego → **wspólnoty monastycznej** w imieniu → **hieroarchimandryty** `;

Połączenia:

namiestnik monasteru stauropegialnego.

namietka

gr. ἐπιρριπτάριον (τὸ), ἐπανωκαλήμαυχο (τὸ), ἐπανωκαμήλαυκο (τὸ), ang. veil;

liturg. `cienka, długa tkanina powlekająca → **kamiławkę** bądź → **kukulion** i okrywająca plecy → **mnichów**, → **mniszek** oraz → **biskupów** `;

Synonimy: **welon**.

namietność

gr. πάθος (τὸ), cs. **стра́тъ**, ang. passion

1. *teol.* `znieskształcony popęd objawiający się skłonnością do popełniania → **grzechu`**;

Synonimy: *rzad.* **pożądliwość**, *rzad.* **żądza**.

2. *teol.* `trwanie w → **grzechu`**;

Połączenia:

opanowanie przez namiętności.

napierśnik → **panagia zn. 2**

napiew [wym. napiew],

gr. μέλος (τὸ), *cs.* **пѣснь**, *ang.* tune, napev;

muzyk. `melodia → **hymnografii** cerkiewnej`;

Połączenia:

napiew bizantyjski, napiew gruziński, napiew supraski, napiewy wielkopostne.

nareczenie [wym. nareczen'je], *gr.* Μεγάλο Μήνυμα (τὸ), *cs.* **наречіє**, *ang.* appointing
→ **obrzęd mianowania biskupa**

narękawek

gr. ἐπιμανίκιον (τὸ), ἐπιμάνικο (τὸ), *cs.* **пóръчье**, *ang.* cuff;

liturg. `szytywny szeroki mankiet z ozdobnej tkaniny nakładany na rękaw → **podria-snika** lub → **podryznika** tuż przy nadgarstku i mocowany przy pomocy sznurków, stanowiący element → **szaty liturgicznej** → **duchownych`**;

Synonimy: **porucz**, *rzad.* **epimanikion**, *rzad.* **epimanika**.

Połączenia:

narękawek lewy, narękawek prawy, założyć narękawki.

Uwagi: termin używany zwykle w l.mn.: **narękawki**.

narodzenie

Połączenia:

Boże Narodzenie *gr.* Χριστούγεννα (τὰ), *ang.* Christmas → **narodzenie Chry-stusa zn. 2**

narodzenie Bogarodzicy

gr. γενέθλιο τῆς Θεοτόκου (τὸ), γέννηση τῆς Θεοτόκου (ἡ), *cs.* **рождество богородицы**, *ang.* nativity of the Theotokos → **narodzenie Najświętszej Bo-garodzicy**

narodzenie Chrystusa

gr. Γέννηση τοῦ Χριστοῦ (ἡ), *cs.* **рождество христово**, *ang.* Nativity of Christ;

1. *bibl.* `narodziny → **Jezusa** → **Chrystusa**, opisane w → **Ewangelii Ma-teusza** (Mk 1,18-25) i w **Ewangelii Łukasza** (Łk 2,1-20)`;

2. *prop.*, *liturg.* → **święto nieruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** obchodzone 25 grudnia/7 stycznia ku czci narodzenia → Jezusa → **Chrystusa**;

Synonimy: ofic. Narodzenie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa, *pot.* Boże Narodzenie.

Uwagi: wszystkie człony terminu *narodzenie Chrystusa* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Synonimy: rzad. **narodzenie Jezusa Chrystusa.**

narodzenie Jezusa Chrystusa *gr.* Γέννηση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (ή), *cs.* **inědiz χρίετκόво рождество**, *ang.* Nativity of Jesus Christ → **narodzenie Chrystusa**

narodzenie Matki Bożej *ang.* nativity of the Theotokos, nativity of the Mother of God → **narodzenie Najświętszej Bogarodzicy**

narodzenie Najświętszej Bogarodzicy

gr. Γενέθλιο τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (τὸ), Γέννηση τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (ή), *cs.* **рождество преевѣтіа богородицы**, *ang.* Nativity of the Most Holy Theotokos;

1. *bibl.* → **narodzenie** → **Bogarodzicy** (córkę → **świętych** → **sprawiedliwych** Joachima i Anny), opisane w → **apokryfie Protoewangelia Jakuba** i przekazane w → **Świętej Tradycji**;

2. *prop.*, *liturg.* → **święto nieruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** obchodzone 8/21 września ku czci narodzenia → **Bogarodzicy**;

Synonimy: ofic. Narodzenie Najświętszej Władczyńi Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii, *pot.* Przeczysta, *pot.* Preczysta.

Uwagi: wszystkie człony terminu *narodzenie Najświętszej Bogarodzicy* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Synonimy: rzad. **narodzenie Matki Bożej, pot. narodzenie Bogarodzicy.**

Narodzenie Najświętszej Władczyńi Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii *gr.* Γενέθλιον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας (Τὸ), *cs.* **рождество преевѣтіа владѣицы нашѣа богородицы и пречиоуѣвы маріи**, *ang.* Nativity of Our Most Holy Lady Theotokos and Ever Virgin Mary → **narodzenie Najświętszej Bogarodzicy zn. 2**

Narodzenie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa *gr.* Γέννησις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Η), *cs.* **рождество гѣспода бѣга и спѣа нашѣа инѣдиз χρίετѣа**, *ang.* Nativity of Our Lord God and Savior Jesus Christ → **narodzenie Chrystusa zn. 2**

naród

Połączenia:

naród wybrany

gr. ἐκλεκτὸς λαός (ὁ), *cs.* избранный народъ, *ang.* chosen people, chosen nation;

bibl. → **ludzie**, z którymi → **Bóg** zawiera → **przymierze** i których obdarza → **misją** ukazywania innym przykładu → **wiary** w jedynego Boga; w → **Starym Testamencie** byli to Izraelici (Rdz 28,14-15; Pwt 7,7), w → **Nowym Testamencie** → **chrześcijanie** (Mt 21,42; 1 P 2,9).

narteks

cs. притворъ, преддворіе, *ang.* narthex;

archit. część → **cerkwi** przed → **drzwiami zachodnimi**, przeznaczona niegdyś dla → **katechumenów** i → **pokutujących**, w której sprawowane są niektóre → **nabożeństwa** (→ **powieczerze**, → **nabożeństwo o północy**) lub ich fragmenty (→ **litia**); może być podzielona na → **esonarteks** i → **eksonarteks**;

Synonimy: **przedsionek**.

Połączenia:

litia w narteksie, przejście przez narteks.

narzeczeństwo

ang. engagement;

kan. okres między oświadczeniami a → **ślubem cerkiewnym**, będący czasem przygotowania do → **misterium małżeństwa** oraz sprawdzenia deklaracji kobiety i mężczyzny;

Połączenia:

błogosławieństwo narzeczeństwa.

natura

gr. φύσις (ἡ), *cs.* природа, *ang.* nature;

teol., patr. zasada istnienia → **hipostazy**, decydująca o tym, czym jest dany → **byt**;

Synonimy: **istota**, *rząd.* **esencja**, *daw.* **przyroda**.

Połączenia:

Boża i ludzka natura, odmienność natur.

nauczanie

Połączenia:

nauczanie święte

1. → ewangelia *zn.* 1

2. → symbol wiary

nauczyciel

Połączenia:

nauczyciel Cerkwi *gr.* διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας (ὁ), *cs.* оу́чи́тель цѣркви, *ang.* Church teacher → **powszechny nauczyciel**

powszechny nauczyciel

cs. вселѣнскій оу́чи́тель, *ang.* ecumenical teacher;

1. *gr.* οἰκουμενικὸς διδάσκαλος (ὁ);

hagiogr. `tytuł przypisany każdemu z trzech → **świętych** → **biskupów**: Bazylemu Wielkiemu, Grzegorzowi Teologowi oraz Janowi Chryzostomowi, podkreślający ich szczególny wpływ na rozwój → **teologii**`;
Synonimy: *rzad.* **nauczyciel Cerkwi**.

2. *gr.* διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης (ὁ);

liturg. `każdy z → **apostołów**, w szczególności → **święty** apostoł Paweł`;

Uwagi: w tekstach liturgicznych termin *powszechny nauczyciel* występuje zwykle w l.mn.

nawa

gr. κυρίως ναός (ὁ), *ang.* nave, central part of the church;

archit. `część → **cerkwi** pomiędzy → **przedsionkiem** a → **prezbiterium**`;

Synonimy: *daw.*, *rzad.* **świątynia**, *daw.*, *rzad.* **cerkiew**.

Połączenia:

okadzanie nawy;

nawa boczna

gr. πλάγιο κλίτος (τὸ), *ang.* aisle;

archit. `przestrzeń po obu stronach → **nawy głównej**, zwykle oddzielona od niej kolumnami lub filarami`;

nawa główna

ang. main nave;

archit. `centralna → **nawa** wielonawowej → **cerkwi**, wyznaczająca główną oś budynku`.

nawrócenie

gr. μετάνοια (ἡ), *cs.* пока́нїє;

1. *ang.* repentance;

antrop., *kan.* `połączona ze → **skruchą** zmiana dotychczasowego sposobu myślenia i działania na zgodny z Bożymi → **przykazaniami**`;

Synonimy: **pokajanie**, *rzad.* **metanoja**.

Połączenia:

nawrócenie grzesznika, wezwanie do nawrócenia.

2. *ang.* conversion;

pot. `przyjęcie → **chrześcijaństwa**`;

Połączenia:

nawrócenie Słowian, nawrócenie Szawła.

3. → **konwersja**

nazareizm

gr. Ναζωραῖοι (οἱ), *ang.* Nazarenes;

patr. `ruch powstały w Jerozolimie w IV w.; jego zwolennicy przestrzegali wszystkich przepisów prawa starotestamentowego`;

Połączenia:

walka z nazareizmem.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *nazareizmie*, wymowa: *nazareizmie*, rzadziej *nazareizmie*.

nazarejczyk

cs. назарани́н, *ang.* Nazorean, Nazarene;

1. *gr.* Ναζωραῖος (ὁ);

bibl. `→ **Jezus** → **Chrystus** jako pochodzący z miasta Nazaret`;

Połączenia:

Jezus Nazarejczyk.

Uwagi: termin *nazarejczyk* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. *gr.* Ναζωραῖος (ὁ);

daw., bibl. `w l.mn.: pejoratywne określenie → **chrześcijanina** odnotowane w Dziejach Apostolskich (Dz 24,5); pojawia się również we współczesnym języku hebrajskim`;

3. *gr.* Ναζαρηνός (ὁ), Ναζωραῖος (ὁ);

patr. `przedstawiciel → **nazareizmu**`

nazireat [wym. naz'ireat],

ang. Nazirism, Nazirites;

bibl. `opisany w Księdze Liczb (Lb 6,2-8) → **ślub** niestrzyżenia włosów, → **wstrzeмиężliwości** od wina i sycery oraz niezbliżania się do zwłok`;

Połączenia:

zasady nazireatu.

nazirejczyk [wym. naz'irejczyk],

rzadziej nazyrejczyk, *rzadziej* nazorejczyk;

gr. Ναζιραῖος (ὁ), *ang.* Nazirite, Nazarite;

bibl. `→ **człowiek**, który złożył → **śluby** → **nazireatu**`.

nazorejczyk → **nazirejczyk**

nazyrejczyk *rzadziej* nazorejczyk → **nazirejczyk**

neofita

gr. νεόφυτος (ὁ), *cs.* νεοφύτης, *ang.* neophyte;

kan. → **człowiek**, który niedawno dokonał → **konwersji** lub przyjął → **misterium chrztu**;

nepsis [wym. neps'is], gr. νῆψις (ῆ), *ang.* watchfulness, soberness → **czujność**

Uwagi: termin *nepsis* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

nestorianin

gr. νεστοριανός (ὁ), *ang.* Nestorian;

teol., patr. → **zwoleńnik** → **nestorianizmu**;

Połączenia:

nestorianie syryjscy.

nestorianizm

gr. νεστοριανισμός (ὁ), *ang.* Nestorianism;

teol., patr. → **herezja** z IV w. rozróżniająca w → **Jezusie** → **Chrystusie** dwie → **osoby** oraz odmawiająca Marii z Nazaretu, matce Jezusa, tytułu *Bogarodzica*;

Połączenia:

zanikanie nestorianizmu, dialog z nestorianizmem.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *nestorianizmie*, wymowa: *nestorianiźmie*, rzadziej *nestorianizmie*.

neuma

gr. νεῦμα (τὸ), *ang.* neume;

muzyk. → **znak graficzny obrazujący ruch i charakter melodii w śpiewie liturgicznym**;

Połączenia:

śpiewać z neum, czytać neumy.

niebiosa → niebo

niebo

gr. οὐρανός (ὁ), *cs.* не́бо, *ang.* heaven;

1. *bibl., teol.* → **świat niewidzialny, stworzony przez** → **Boga** w pierwszym → **dniu** → **stworzenia**;

Połączenia:

Stwórca Nieba i Ziemi.

2. → **królestwo Boże** *zn.* 1-2

3. *bibl.* → **sklepienie niebieskie i atmosfera Ziemi, uformowane drugiego** → **dnia** → **stworzenia**;

Połączenia:

jaśnieć jak gwiazdy na niebie, pod niebem.

Synonimy: *ofic.* **niebiosa**.

niebyt

gr. μὴ ὄν (τὸ), cs. НЕБЫТІЄ, ТЬМА КРОМѢШНАА, ang. non-existence;
 teol. `brak istnienia`;

Połączenia:

stworzony z niebytu.

nieczystość

gr. ἀκαθαρσία (ή), cs. НЕЧИСТОТѦ, ang. impurity;

1. antrop. `stan → **człowieka** owładniętego → **namiętnościami** i → **grzechami**, zwłaszcza cielesnymi`;

Połączenia:

pograżać się w nieczystości.

2. bibl. `złamanie starotestamentowego prawa odnoszącego się do pokarmów, miejsc oraz kontaktów międzyludzkich`;

Połączenia:

nieczystość cmentarza.

3. teol. `→ **grzech** współżycia cielesnego lub autoerotyzmu`;

Połączenia:

nieczystość pozamałżeńska.

niedziela

gr. Κυριακή (ή), cs. ВОСКРЕСЕННЫЙ ДЕНЬ, НЕДѢЛА, ang. Sunday;

liturg., teol. `pierwszy → **dzień** → **tygodnia**, poświęcony → **Bogu** i wspomnieniu → **zmartwychwstania Pańskiego**; początek → **cyklu tygodniowego**`;

Synonimy: **dzień Pański**, **dzień święty**, **mała Pascha**, **dzień ósmy**.

Połączenia:

Niedziela Antypaschy cs. НЕДѢЛА АНТИПА́СХИ → **Antypascha**

Niedziela Apostoła Tomasza gr. Κυριακή τοῦ Θωμᾶ (ή), cs. НЕДѢЛА СВАТѦГВ АПО́СТОЛА ДУМЫ, ang. Sunday of St. Thomas, Thomas Sunday → **Antypascha**

Niedziela Celnika i Faryzeusza

gr. Κυριακή Τελώνου καὶ Φαρισαίου (ή), cs. НЕДѢЛА У МЫТАРѦ И ФАΡΊСΕИ, НЕДѢЛА МЫТАРѦ И ФАΡΊСЕА, НЕДѢЛА ФАΡΊСΕЕВ, НЕДѢЛА МЫТАРѢВ, ang. Sunday of the Publican and Pharisee;

liturg. `→ **niedziela przygotowawcza** przywołująca ewangeliczną przypowieść o celniku i faryzeuszu (Łk 18, 10-14); początek liturgicznego wykorzystywania tekstów → **triodionu postnego**`;

Niedziela Krzyża Świętego

gr. Κυριακή τῆς Σταυροπροσκυνήσεως (ή), cs. НЕДѢЛА КРЕ́СТОПОКЛО́ННАА, ang. Sunday of the Holy Cross;

prop., *liturg.* `trzecia → **niedziela** → **Wielkiego Postu**, podczas której → **wierni** oddają pokłon przed uroczyscie wyniesionym → **krzyżem** (→ **obrzęd wyniesienia krzyża**), pozostającym na środku → **cerkwi** w trakcie kolejnych pięciu dni`;

Synonimy: *ofic.* **Niedziela Oddawania Czcii Świętemu Krzyżowi**.

Uwagi: forma **Niedziela Adoracji Świętego Krzyża** niepoprawna.

Niedziela Kwietna *cs.* НЕДЕЛА ЦВЕТНАА, НЕДЕЛА ЦВЕТНОГОЦНАА, *ang.* Palm Sunday → **wejście Pana do Jerozolimy zn. 2**

Niedziela Mięsopestna

gr. Κυριακή τῆς Ἀπόκρεω (ή), *cs.* НЕДЕЛА МАСОПѢСТНАА, *ang.* Meatfare Sunday;

liturg., *ofic.* `przedostatnia → **niedziela przygotowawcza**, od której → **wierni** wstrzymują się od spożywania potraw mięsnych, kończąca → **tydzień mięsopestny**, poświęcona wspomnieniu → **sądu ostatecznego`**;

Synonimy: **Niedziela o Sądzie Ostatecznym**.

Niedziela Nowa → **Antypascha**

Niedziela o Sądzie Ostatecznym *gr.* Κυριακή περὶ τῆς φοβερὰς Κρίσεως (ή), *cs.* НЕДЕЛА О СТРАШНОМЪ СЪДѢ, *ang.* Sunday of the Last Judgment → **Niedziela Mięsopestna**

Niedziela o Tomaszu *cs.* НЕДЕЛА У СТОМАТѢ, *ang.* Sunday of St. Thomas → **Antypascha**

Niedziela Oddawania Czcii Świętemu Krzyżowi *gr.* Κυριακή τῆς Προσκυνήσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (ή), *ang.* Sunday of the Veneration of the Precious Cross → **Niedziela Krzyża Świętego**

Niedziela Ojców *cs.* НЕДЕЛА ОЦѢЦЪ, *ang.* Sunday of the Fathers → **Niedziela Świętych Ojców**

Niedziela Ortodoksji *gr.* Κυριακή τῆς Ορθοδοξίας (ή), *cs.* НЕДЕЛА ПРАВОСЛАВІА, *ang.* Sunday of Orthodoxy → **Triumf Prawosławia**

Niedziela Palmowa *gr.* Κυριακή τῶν Βαΐων (ή), Κυριακή Βαϊοφόρος (ή), Βαϊοφόρος (ή), *cs.* НЕДЕЛА БАІЊ, НЕДЕЛА ЦВѢТНАА, *ang.* Palm Sunday → **wejście Pana do Jerozolimy zn. 2**

Niedziela Praojców *cs.* НЕДЕЛА ПРАОЦѢЦЪ, *ang.* Sunday of the Forefathers → **Niedziela Świętych Praojców**

Niedziela Prawosławia → **Triumf Prawosławia**

Niedziela Przebaczenia gr. Κυριακή τῆς Συγχωρήσεως (ή), ang. Forgiveness Sunday → **Niedziela Seropustna**

Niedziela Przebaczenia Win → **Niedziela Seropustna**

Niedziela Przewodnia → **Antypascha**

niedziela przygotowawcza

gr. προπαρασκευαστική Κυριακή (ή), ang. Sunday of preparation;
liturg. `jedna z → **niedziel** → **przedpościa** (Niedziela o Zacheuszu, → **Niedziela Celnika i Faryzeusza**, Niedziela o Synu Marnotrawnym, → **Niedziela Mięsopestna**, → **Niedziela Seropustna**), która przez odpowiednią tematykę → **czytań** lub dodatkową → **hymnografię** przygotowuje → **wiernych** do → **Wielkiego Postu**`;

Niedziela Seropustna

gr. Κυριακή τῆς Τυροφάγου (ή), Κυριακή τῆς Τυρινῆς (ή), cs. НЕДЕЛА ѿпостна, ang. Cheesefare Sunday;
liturg., ofic. `ostatnia → **niedziela przygotowawcza**, kończąca → **tydzień seropustny**, poświęcona wspomnieniu wypędzenia Adama i Ewy z → **raju**; → **dzień** sprawowania → **obrzędu przebaczenia win**, po którym rozpoczyna się → **Wielki Post**`;
Synonimy: **Niedziela Przebaczenia**, **Niedziela Przebaczenia Win**, *rzad.* **Niedziela Wygnania Adama z Raju**.

Niedziela Świętej Pięćdziesiątnicy gr. Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς (ή), cs. НЕДЕЛА ѿБѢГІА ПАТНДЕІАТННЦЫ, ang. Sunday of Holy Pentecost → **zesłanie Świętego Ducha na apostołów zn. 2**

Niedziela Świętych Ojców

gr. Κυριακή πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως (ή), cs. НЕДЕЛА ѿБѢГІХ ѾТЦѢ, ang. Sunday of the Fathers;
liturg., ofic. `pierwsza → **niedziela przed** → **świętem** → **Narodzenia Chrystusa**, poświęcona wspomnieniu wszystkich ziemskich przodków → **Jezusa** → **Chrystusa**`;
Synonimy: **Niedziela Ojców**.

Niedziela Świętych Praojców

gr. Κυριακή τῶν Ἁγίων Προπατόρων (ή), cs. НЕДЕЛА ѿБѢГІХ прѦОТЦѢ, ang. Sunday of the Holy Forefathers;
liturg., ofic. `druga → **niedziela przed** → **świętem** → **Narodzenia Chrystusa**, poświęcona wspomnieniu starotestamentowych przodków → **Jezusa** → **Chrystusa**, zarówno mężczyzn, jak i kobiet`;
Synonimy: **Niedziela Praojców**.

Niedziela Tomasza gr. Κυριακή τοῦ Θωμᾶ (ή), cs. *Доминна недѣла*, ang. Sunday of St. Thomas → **Antypascha**

Niedziela Triumfu Ortodoksji cs. *недѣла торжества православіа*, ang. Sunday of the Triumph of Orthodoxy → **Triumf Prawosławia**

Niedziela Triumfu Prawosławia cs. *недѣла торжества православіа*, ang. Sunday of the Triumph of Orthodoxy → **Triumf Prawosławia**

Niedziela Wszystkich Świętych

gr. Κυριακή τῶν Ἀγίων Πάντων (ή), cs. *недѣла всѣхъ святыхъ*, ang. Sunday of All Saints;

liturg., ofic. `pierwsza → **niedziela** po → **święcie** → **Zesłania Świętego Ducha na Apostołów**, poświęcona wspomnieniu wszystkich → **świętych** jako owoców zesłania → **Świętego Ducha**; kończy → **okres poświąteczny** Pięćdziesiątnicy i liturgiczne wykorzystanie tekstów → **pentekostarionu**;

Niedziela Wypędzenia Adama z Raju cs. *Адамово ѡзгнаніе* → **Niedziela Seropustna**

nieporoczen

cs. *непороченъ*, ang. neporochen;

1. gr. εὐλογητάριον (τὸ);

liturg. `każdy z → **troparionów** wykonywanych w czasie → **jutrzni** niedzielnej po śpiewie *Chwalcie imię Pańskie* (Ps 134-135), a także podczas jutrzni sobotniej po czytaniu → **katyzm**, poprzedzany → **wersetem** z → **Psalmu 118**;

2. gr. Ἀμωμος (ὁ);

liturg. `siedemnasta → **katzma** złożona z → **Psalmu 118**, wykonywana podczas określonych → **nabożeństw** (np. → **jutrzni**, → **panichidy**, → **pogrzebu**), często uzupełniana o dodatkowe → **tropariony** lub → **przyśpiewy**;

Synonimy: **eulogitarion**, rzad. **nieskalany**.

Połączenia:

tropariony po nieporocznych, śpiewać nieporoczny.

Uwagi: termin *nieporoczen* funkcjonuje jako rzeczownik; występuje zwykle w l.mn.; odmiana w l.poj.: *nieporoczen, nieporocznego, nieporocznemu, nieporoczen, nieporocznym, nieporocznym; w l.mn.: nieporoczny, nieporocznych, nieporocznym, nieporoczny, nieporocznymi, nieporocznych*.

nieposiadający

gr. ἀκτήμονος (ὁ), cs. *непѣтѣтель*, ang. Non-possessor;

1. *patr.* `przedstawiciel stronnictwa głoszącego konieczność zachowania → **ubóstwa**, rezygnacji → **monasterów** z własności ziemskich oraz utrzymywania się → **mnichów** wyłącznie z własnej pracy i → **ofiar** → **pielgrzymów**, powstałego

w Rosji w XIV w. i skupionego wokół → **świętego** → **prepodobnego** Nila Sor-skiego`;

2. *patr.* `w l.mn.: samo stronnictwo lub ogół jego zwolenników`;

Połączenia:

ruch nieposiadających, zwolennicy nieposiadających.

Synonimy: rzad. **niezachłanny**.

nieprawość

gr. ἀνομία (ή), *cs.* БЕЗЗАКОНІЕ, НЕПРАВДОБАНІЕ, *ang.* wrongdoing;

kan. `działanie niezgodne z → **prawem Bożym**`;

Połączenia:

czynić nieprawości, dopuścić się nieprawości.

Uwagi: termin *nieprawość* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

nierząd

gr. πορνεία (ή), *cs.* БЛДѢЗ, *ang.* prostitution;

kan. `→ **grzech** współżycia ze sobą osób niebędących → **małżeństwem**`.

nieskalany *cs.* НЕПОРÓЧНЫ, *ang.* amomoi, undefiled → **nieporoczen**

Uwagi: termin *nieskalany* funkcjonuje jako rzeczownik; występuje zwykle w l.mn.

niestworzoność

gr. ἄκτιστον (τò);

teol. `cecha → **Boga** wynikająca z braku przyczyny istnienia Jego → **natury**, odróżniająca Go od → **stworzenia**`;

Połączenia:

dogmat o niestworzoności Logosu.

nieśmiertelność

gr. ἀθανασία (ή), *cs.* БЕЗСМЕРТНЫЙ, *ang.* immortality;

1. *teol.* `→ **wieczność** → **Boga** jako cecha → **bytu** niestworzonego i niepodlegającego → **śmierci**`;

2. *teol.* `niepodleganie → **śmierci** jako cecha niektórych → **stworzeń**`;

Połączenia:

nieśmiertelność aniołów, nieśmiertelność duszy.

nieśpiący

gr. ἀκοίμητος (ò), *cs.* НЕУСПЯЕМЫЙ, *ang.* unsleeping, sleepless;

1. *patr., teol.* `→ **asceta** powstrzymujący się od snu, poświęcający → **czas** nocy → **modlitwie** lub → **nabożeństwu**`;

Połączenia:

wytrwała modlitwa nieśpiącego.

2. *hagiogr., patr.* `członek konstantynopolitańskiej → **wspólnoty monastycznej** z V w., która nieustannie, w dzień i w nocy, sprawowała wszystkie → **nabożeństwa** → **cyklu dobowego**`;

Synonimy: **mnich nieśpiący**.

Połączenia:

liturgiczny trud nieśpiących, nieustanna modlitwa w monasterze nieśpiących.

Synonimy: **akimita**, *rzad.* **akoimeta**, *rzad.* **akojmeta**.

niewiasta

Połączenia:

niewiasta niosąca wonności *gr.* μυροφόρος γυναίκα (ή), *cs.* жена мѣроносіца, *ang.* myrrh-bearing woman → **mirofora zn. 1**

niezachłanny → **nieposiadający**

nika

gr. νικᾶ, *cs.* нѣка, *ang.* Nika;

ikon., liturg. `greckie słowo zwycięża, umieszczane zwykle na → **krzyżach** i → **prosforach**, wskazujące na → **Jezusa** → **Chrystusa**, który przez → **ukrzyżowanie** i → **zmartwychwstanie** zwyciężył → **śmierć**`;

Uwagi: termin *nika* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

nimb

gr. αἴγλη (ή), ἅλως (ή), φωτοστέφανο (τὸ), *cs.* кѣлієъ, *ang.* halo, nimbus;

ikon. `światlisty okrąg lub owal na → **ikonie** znajdujący się za głową → **Chrystusa**, → **Bogarodzicy** lub innych postaci, wskazujący na ich → **świętość**`;

Synonimy: **aureola**.

Połączenia:

nimby świętych, złożony nimb;

nimb kwadratowy

gr. τετράγωνο φωτοστέφανο (τὸ), *ang.* square halo;

rzad., ikon. `w malarstwie bizantyjskim: światlisty prostokąt na → **ikonie** znajdujący się za głową osoby przedstawianej za jej życia (zazwyczaj cesarza)`.

noetyczność

gr. νοημοσύνη (ή), *ang.* noetic;

teol. `ogół możliwości → **umysłu**`;

Połączenia:

noetyczność człowieka.

nominaacja → **obrzęd mianowania biskupa**

nomokanon

gr. νομοκάνων (ὁ), νομοκάνονας (ὁ), *cs.* номоканѡнъ, номоканѡнное прѣвило, законопрѣвильникъ, *ang.* Nomocanon;

daw., kan. `księga zawierająca przepisy → **prawa cerkiewnego`**;

Synonimy: **kodeks**, *rzad.* **księga praw**, *rzad.* **kanonikon**.

Połączenia:

patriarszy nomokanon, reguły nomokanonu;

nomokanon pokutny *ang.* penitential nomokanon → **kanonarion zn. 2**

notacja

Połączenia:

notacja neumatyczna

ang. neumatic notation;

muzyk. `system zapisu staroruskich melodii liturgicznych za pomocą specjalnych znaków graficznych – → **kriuków`**;

Synonimy: *rzad.* **notacja znamienna**.

notacja znamienna → **notacja neumatyczna**

nous [wym. nus] → umysł

Uwagi: termin *nous* nieodmienny, nie występuje w l.mn.; najczęściej występuje w tekstach patrystycznych.

nowacjanin

ang. Novatianist;

teol., patr. `przedstawiciel → **nowacjanizmu`**;

Połączenia:

dołączyć do nowacjan, prześladowania nowacjan.

nowacjanizm

gr. νοβατιανισμός (ὁ), *ang.* Novatianism;

patr., teol. `→ **schizma** z III-VI w., której zwolennicy odrzucali możliwość powrotu → **apostatów** na łono → **Cerkwi**, nie uznawali → **kapłanów** przyjmujących → **lapsi**, stworzyli własną strukturę cerkiewną i chrzcili ponownie tych, którzy chcieli do nich dołączyć`;

Połączenia:

odłamy nowacjanizmu, walka z nowacjanizmem.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *nowacjanizmie*, wymowa: *nowacjaniźmie*, rzadziej *nowacjanizmie*.

nowicjat

gr. δοκμὴ (ἡ), *cs.* поелѣшаніе, поелѣшничество, нелѣзъ, *ang.* novitiate, probation;

kan. `pierwszy etap życia we → **wspólnocie monastycznej**, będący okresem próby i przygotowania do przyjęcia → **postrzyżyn mniszych**`;

Synonimy: *pot.* **posłuszanie**.

Połączenia:

odbywać nowicjat, zrezygnować z nowicjatu.

nowicjusz

gr. δόκιμος μοναχός (ó), *cs.* полагшникъ, *ang.* novice;

kan. `mężczyzna przyjęty do → **wspólnoty monastycznej** na okres próbny, przygotowujący się do przyjęcia → **postrzyżyn mniszych**`;

Synonimy: *pot.* **posłusznik**.

Połączenia:

niedoświadczeni nowicjusze, posłuszny nowicjusz, pomagać nowicjuszowi, pouczać nowicjusza.

nowicjuszka

gr. δόκιμη μοναχή (ή), *cs.* полагшница, *ang.* novice;

kan. `kobieta przyjęta do → **wspólnoty monastycznej** na okres próbny, przygotowująca się do przyjęcia → **postrzyżyn mniszych**`;

Synonimy: *pot.* **posłusznica**.

Połączenia:

pomagać nowicjuszce, pouczać nowicjuskę.

nowomęczennica

gr. νεομάρτυς (ή), *cs.* новомъченица, *ang.* new-martyr;

hagiogr. `→ **męczennica**, która poniosła → **śmierć** z rąk przedstawicieli innych → **religii** w czasach po upadku Konstantynopola (w tradycji greckiej) lub z rąk ateistów w okresie prześladowań ze strony ideologii ateistycznych (w tradycji rosyjskiej i serbskiej)`;

Synonimy: *rzad.* **nowa męczennica**.

Połączenia:

nowomęczennica Ludmiła Pietrowa.

nowomęczennik

gr. νεομάρτυρας (ó), *cs.* новомъченикъ, *ang.* new-martyr;

hagiogr. `→ **męczennik**, który poniósł → **śmierć** z rąk przedstawicieli innych → **religii** w czasach po upadku Konstantynopola (w tradycji greckiej) lub z rąk ateistów w okresie prześladowań ze strony ideologii ateistycznych (w tradycji rosyjskiej i serbskiej)`;

Synonimy: *rzad.* **nowy męczennik**.

Połączenia:

nowomęczennik Jerzy, nowomęczennicy chińscy.

nowy

gr. νέος, *cs.* но́вый, *ang.* New;

hagiogr. `o → **świętym**: noszący imię wcześniejszego znanego świętego`;

Połączenia:

św. Akakiusz Nowy.

O

obichod [wym. obichod],

cs. Обиходъ, *ang.* Obikhod;

muzyk. zbiór podstawowych melodii i → **pieśni** → **nabożeństw** (najczęściej → **liturgii** lub → **nabożeństwa całonocnego**); także księga zawierająca te melodie`;

Połączenia:

melodia z obichodu, obichod moskiewski, obichody kijowskie, śpiewać z obichodu.

obiednia → **typika zn. 1**

obiednica [wym. obiednica] → **typika zn. 1**

obietnica

Połączenia:

obietnica mnisza

gr. μοναχική υπόσχεση (ή), *cs.* ѿночечкѣй ѡбѣтъ, *ang.* monastic vow;
kan. `przyrzeczenie wieczystego → **postu**, → **dziewictwa**, → **ubóstwa**, → **pobożności** i → **posłuszeństwa**, które składa się w trakcie przyjęcia → **postrzyżyn schimy małej** lub → **postrzyżyn schimy wielkiej`**;

Synonimy: *rzad.* obietnica monastyczna, *rzad.* śluby mnisze, *rzad.* śluby monastyczne.

obietnica monastyczna → **obietnica mnisza**

objawienie

gr. ἀποκάλυψη (ή), *cs.* ѿкровѣніѣ, богоѡвлѣніѣ, *ang.* revelation

1. cs. ѡвлѣніѣ;

teol. `pośrednie lub bezpośrednie odkrycie → **człowiekowi** → **woli** Bożej, przyjmowane w zależności od jego duchowego stanu oraz przy udziale → **łaski`**;

Synonimy: *rzad.* epifania.

Połączenia:

objawienia starotestamentowe, być godnym objawienia, doznać objawienia;

Objawienie Pańskie *gr.* Θεοφάνεια (ή), Θεοφάνια (τὰ), *cs.* богоѡвлѣніѣ, *ang.* Theophany → **chrzest Pański zn. 2**

Święte Objawienie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa gr. Ἁγία Θεοφάνεια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (τὰ), cs. **свѣтѣ богоявленіе господѣ бога и спаса нѣшего ижеда христѣ**, ang. Holy Theophany of Our Lord, God, and Savior Jesus Christ → **chrzest Pański zn. 2**

2. *teol.* `prawdy pochodzące od → **Boga**, zachowane w → **Piśmie Świętym** i → **Świętej Tradycji**;

Połączenia:

święte Objawienie, źródło Objawienia.

Uwagi: termin *objawienie* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

oblicze

Połączenia:

święte oblicze → **mandylion**

oblubienica

gr. νύμφη (ή), cs. **невеста**, ang. bride

1. *bibl., teol.* `→ **Cerkiew** w relacji do → **Jezusa** → **Chrystusa** (Ef 5,25-29, Ap 19,7) ;

Połączenia:

Oblubienica Chrystusa.

Uwagi: termin *oblubienica* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. *liturg.* `→ **Bogarodzica** jako ta, która została wybrana przez → **Boga** ;

Połączenia:

Oblubienica Dziewicza.

Uwagi: termin *oblubienica* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

3. *liturg.* `święta (→ **święty**), zwłaszcza → **prepodobna** lub → **męczennica**, jako ta, która całkowicie poświęciła swoje życie → **Jezusowi** → **Chrystusowi** ;

Połączenia:

męczeństwo oblubienicy Chrystusowej.

Oblubieniec

1. gr. Νυμφίος (ὁ), cs. **женихъ**, ang. Bridegroom;

bibl., liturg. `→ **Jezus** → **Chrystus** w relacji do → **Cerkwi** (por. Ef 5,25-30) ;

Połączenia:

ikona Oblubieńca, Oblubieniec Cerkwi, oczekiwać Oblubieńca.

2. gr. Νυμφίος (ὁ), cs. **женихъ**, ang. Bridegroom → **Król Chwały zn. 3**

3. gr. Μνηστὴρ (ὁ), cs. **ѡбръзченикъ**, ang. Betrothed;

hagiogr. `przydomek św. Józefa, męża → **Bogarodzicy**, wskazujący na to, że nie był on biologicznym ojcem → **Jezusa** → **Chrystusa** i uszanował → **dziewictwo Bogarodzicy** ;

Połączenia:

sprawiedliwy Józef Oblubieniec.

obmycie

gr: νίψιμο (tò), cs. омовѣніє, ang. washing;

liturg. → **czynność liturgiczna** o charakterze praktycznym i symbolicznym, wykonywana podczas różnych → **posług** i → **obrzędów**, polegająca na polaniu wodą części lub całego ciała człowieka bądź → **przedmiotów cerkiewnych** w celu ich rytualnego oczyszczenia`;

Synonimy: rzad. **ablucja**.

Połączenia:

obmycie rąk, obmycie ust;

obmycie ołtarza

gr: πλύση τῆς Ἀγίας Τραπέζης (ή), cs. омовѣніє ѿлтарѣ, ang. washing of the altar table;

liturg. → **obrzęd** polania → **ołtarza** ciepłą wodą i wytarcia go przez → **biskupa** (rzadziej → **prezbitera**) w trakcie → **oświecenia cerkwi**`.

obnowleniec

gr: ἀνακαινιστής (ὁ), ang. Renovationist, Obnovlenets;

kan. `przedstawiciel → **obnowleństwa**`.

obnowleństwo

gr: ἀνακαινισμός (ὁ), ἀνακαινιστές (οἱ), ang. Renovationism;

prop., kan. `schizmatyczny ruch w → **Cerkwi** rosyjskiej powstały na początku XX w., łączący koncepcje socjalizmu z potrzebą wewnętrznych reform kanonicznych, potępiony przez → **sobór** Cerkwi prawosławnej w Rosji w 1923 roku`;

Synonimy: rzad. **odnowicielstwo**.

Uwagi: termin **obnowleństwo** nie występuje w l.mn.

obraz

Połączenia:

mały obraz anielski cs. ма́лый ѿ́нгельскій ѿбра́зъ, ang. Lesser Angelic Image → **schima mała**

obraz Boży

gr: εἰκόνα τοῦ Θεοῦ (ή), cs. ѿбра́зъ божій, божѣственная ꙗ́вль, ang. God's image, image of God;

teol., antrop., bibl. `niezbywalna cecha → **natury** → **człowieka**, odróżniająca go od innych → **stworzeń**, darowana mu przez → **Boga**, najczęściej utożsamiana z posiadaniem nieśmiertelnej → **duszy** i wolnej → **woli** oraz możliwością osiągnięcia → **podobieństwa Bożego**`;

obraz święty gr: ἱερὰ εἰκόνα (ή), ang. holy icon, holy image → **ikona**

wielki obraz anielski *gr.* μέγα καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα (τὸ), *cs.* великі́й ѿг҃гельскій ѿбраза, *ang.* Greater Angelic Image → **schima wielka**

obrazoburca → ikonoklasta

obrazoburstwo → ikonoklazm

obrazochwalca → ikonodul

obrus

Połączenia:

wierzchni obrus *cs.* вѣрхнее ѡдѣяніе, *ang.* upper cloth → **inditia**

obrządek → ryt *zn.* 1

obrzezanie

Połączenia:

Obrzezanie Pana Naszego Jezusa Chrystusa *gr.* Περιτομή τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἡ), *cs.* ѡбрѣзаніе по плѣти г҃спода на́шего іисуса хри́ста, *ang.* Circumcision of our Lord Jesus Christ → **Obrzezanie Pańskie**

Obrzezanie Pańskie

gr. Περιτομή τοῦ Κυρίου (Ἡ), *cs.* ѡбрѣзаніе г҃сподне, *ang.* Circumcision of the Lord;

liturg. ` → **święto nieruchome** z grupy → **święt wielkich** obchodzone 1/14 stycznia ku czci → **Jezusa** → **Chrystusa**, na pamiątkę Jego obrzezania i nadania Mu imienia`;

Synonimy: *ofic.* **Obrzezanie Pana Naszego Jezusa Chrystusa.**

obrzęd

gr. τάξις (ἡ), ἀκολουθία (ἡ), *cs.* чїнз, ѿбрада, *ang.* ceremony, service, office, rite;

liturg. `zespół czynności i praktyk zakorzenionych w tradycji, często określonych przepisami liturgicznymi i stanowiących element → **nabożeństw**`;

Połączenia:

obrzęd godzin, obrzęd Niedzieli Prawosławia, obrzęd oświecenia wody, obrzęd oświecenia pól, obrzęd pochówku, obrzęd pogrzebu, obrzęd przeniesienia da-rów, obrzęd wieczerni, obrzęd wielkiej agiasmy, obrzęd wychwalania święta, obrzęd zaręczyn;

obrzęd czterdziestego dnia

gr. εὐχή τοῦ ἐκκλησιασμοῦ (ἡ), ἀκολουθία τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέρας (ἡ), *cs.* воцѣркоблѣніе, *ang.* Churching, Fortieth Day Service;

liturg. ` → **obrzęd** sprawowany w → **cerkwi**, złożony z czterech → **modlitw**

czytanych nad matką i jej dzieckiem w czterdziestym dniu po jego urodzeniu, połączony z → **wprowadzeniem** dziecka, jeśli jest ono ochrzczone`;
Synonimy: rzad. **czterdziesty dzień**.

obrzęd koronowania

gr: ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος (ή), *cs*: чіннз вѣнчáníѡ, *ang*: Service of Crowning, Office of Crowning;

liturg., *ofic.* `główna część → **misterium małżeństwa**, podczas której → **duchowny** nakłada na głowy kobiety i mężczyzny → **korony ślubne**, trzykrotnie ich błogosławi, czyta nad ich głowami → **Ewangelię**, daje im do wypicia wspólny kielich wina i trzykrotnie prowadzi ich w → **procesji** wewnątrz → **cerkwi**`;

Synonimy: **koronowanie**.

obrzęd mianowania biskupa

gr: ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Μηνύματος (ή), *cs*: нареčeníe, *ang*: Rite of Nomination of a Hierarch;

kan., *liturg.* `→ **obrzęd** poprzedzający → **chirotonię** biskupią, podczas którego → **stawlenikowi** i zgromadzonym → **wiernym** oficjalnie oznajmiana jest decyzja o wyborze nowego → **biskupa**, połączony z → **molebnem** sprawowanym przez → **zwierzchnika Cerkwi** lub wyznaczonego przez niego biskupa`;
Synonimy: rzad. **nominacja**, rzad., *pot.* **nareczenie**.

obrzęd obmycia nóg

gr: ἀκολουθία τοῦ Νιπτῆρος (ή), *cs*: чіннз оѣмоуѣніѡ нóгъ, *ang*: Rite of Foot Washing;

liturg. `→ **obrzęd** sprawowany w → **Wielki Czwartek**, zwykle przez → **zwierzchnika Cerkwi**, polegający na umyciu nóg dwunastu → **prezbiterom**, nawiązujący do obmycia przez → **Jezusa** → **Chrystusa** nóg → **apostołom** (J 13,5)`;

obrzęd odnowienia → oświecenie cerkwi

obrzęd panagii

gr: ὕψωση τῆς Παναγίας (ή), *cs*: чіннз ѡ панагін, *ang*: Rite of the Panagia, Lifting of the Panagia;

liturg. `→ **obrzęd** składający się z uroczystego przeniesienia → **prosfor** Bogarodzicy z → **cerkwi** do → **trapezarii**, a po skończonym posiłku – z → **modlitwy** do → **Bogarodzicy** i wspólnego spożycia rozdrobionej → **prosfor**, sprawowany głównie w → **monasterach** w → **niedziele** i → **święta wielkie** po zakończonej → **liturgii**`;

obrzęd podniesienia czcigodnego i życiodajnego krzyża

gr: ὕψωση τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ (ή), *cs*: чіннз воздвѣженіѡ

четна́гъ и живо́твора́щихъ крестѣ, *ang.* Elevation of the Venerable and Life-Giving Cross;

liturg. → **obrzęd** → **blogosławieństwa** czterech stron świata połączony z pięciokrotnym podnoszeniem i opuszczaniem → **krzyża**, kiedy to → **chór** wielokrotnie śpiewa *Panie, zmiłuj się*, a → **diakon** wygłasza → **wezwania** → **litii**; sprawowany podczas → **święta** → **Podwyższenia Krzyża Pańskiego**, zwykle przez → **biskupa** w → **katedrze**;

obrzęd pogrzebu Bogarodzicy

gr. ἀκολουθία Ἐπιταφίου τῆς Παναγίας (ἡ), *cs.* чинъ погребѣнія пресвѣтыя богородицы, *ang.* Rite of the Burial of the Mother of God;

liturg. → **nabożeństwo** sprawowane w dniu → **święta** → **Zaśnięcia Najświętszej Bogarodzicy** lub w jego → **poświęciu**, upamiętniające → **śmierć** i pochówek → **Bogarodzicy** w Getsemani;

obrzęd powtórnego koronowania

gr. ἀκολουθία εἰς δίγαμον (ἡ), *cs.* поелѣдованіе ѿ двобра́чномъ, *ang.* Rite of Second Marriage;

liturg. → **obrzęd** → **powtórnego małżeństwa**, złożony z modlitw akcentujących żal za → **grzechy**, prośby o → **blogosławieństwo** na nowe małżeńskie życie, nałożenia obrączek oraz → **obrzędu koronowania**;

obrzęd przebaczenia win

gr. τελετὴ τῆς συγχωρήσεως (ἡ), *cs.* чинъ прощѣнія, *ang.* Rite of Forgiveness;

liturg. → **obrzęd** sprawowany w → **cerkwi** po → **wieczerni** → **Niedzieli Seropustnej**, podczas którego członkowie lokalnej wspólnoty proszą siebie nawzajem o wybaczenie → **grzechów**;

obrzęd świętego oleju → misterium świętego oleju

obrzęd typika → typika

obrzęd wprowadzenia na katedrę

gr. ἐνθρόνισις ἐπισκόπου (ἡ), *cs.* чинъ возведе́нія на престѣлъ, *ang.* Rite of Enthronement of a Hierarch, installation of a hierarch;

liturg., kan. → **obrzęd** objęcia przez nowego → **biskupa** diecezjalnego zwierzchnictwa i opieki nad powierzoną mu → **diecezją** lub → **metropolią**, polegający na uroczystym posadzeniu biskupa na → **tronie biskupa** podczas → **liturgii** z udziałem → **współsprawujących biskupów**;

Synonimy: **intronizacja**, **ingres**.

obrzęd wyniesienia krzyża

cs. чинъ прошехождѣнія крестѣ;

liturg. → uroczyste przeniesienie → **krzyża** z → **ołtarza** do → **nawy**, aby →

wierni mogli oddawać mu pokłon, odbywające się podczas → **jutrzni** → **Niedzieli Krzyża Świętego**, → **Podwyższenia Krzyża Pańskiego** oraz → **święta Procesji Czcigodnego i Życiodajnego Krzyża** (1/14 sierpnia)';

obrzęd wyznania wiary

cs. чинъ исповѣданїа, *ang.* Profession of Faith;

liturg. → **obrzęd** poprzedzający → **chirotonię** → **biskupa**, podczas którego kandydat składa trzy → **wyznania wiary**, w tym → **Nicejsko-konstantynopolitański symbol wiary**, zobowiązując się do ich przestrzegania i głoszenia → **wiernym**';

obrzęd zaręczyn

gr. ἀκολουθία τοῦ ἀρραβῶνος (ἡ), *cs.* чинъ ѡбръчѣнїа, *ang.* Service of Betrothal; *liturg.* → **obrzęd**, w którym kobieta i mężczyzna deklarują przed → **Bo-giem**, → **duchownym** i zgromadzonymi → **wiernymi** swą wolę zawarcia → **małżeństwa**, co potwierdzają nakładane im wówczas obrączki; sprawowany na początku okresu → **narzeczeństwa** lub bezpośrednio poprzedzający → **ślub cerkiewny**';

Synonimy: **zaręczyny, zaręczyny cerkiewne.**

Uwagi: formy *akolucja* i *akoluthia* niepoprawne.

oczyszczenie

cs. ѡчищєнїє, *ang.* purification;

1. *gr.* κάθαρση (ἡ);

patr. → pierwszy etap → **życia duchowego**, w którym → **człowiek**, dzięki → **łasce**, otrzymuje → **dar rozróżniania** i jest w stanie świadomie odrzucać → **po-kusy** i → **grzechy** oraz dążyć do osiągnięcia stanu → **beznamiętności**';

Synonimy: **katharsis.**

2. *gr.* ἐξαγνισμός (ὁ), κάθαρση (ἡ);

antrop. → uwolnienie od czegoś niepożądanego, najczęściej → **pokus**, → **namięt-ności** lub → **grzechów**';

Połączenia:

oczyszczenie ciała, oczyszczenie umysłu.

oddanie

Połączenia:

oddanie święta

gr. ἀπόδοσις τῆς ἑορτῆς (ἡ), *cs.* Ѡдданїє прѣздняка, *ang.* Apodosiis, Leave-taking of the Feast;

liturg. → liturgiczne zakończenie obchodów → **święta**, ostatni dzień → **po-święcia**; śpiewane są wówczas → **hymny** pierwszego dnia danego święta';

Synonimy: **rzad. zakończenie święta.**

Odkupiciel

gr: Λυτρωτής (ὁ), cs. ѿкѹпѣтель, ang. Redeemer;
teol. → Jezus → Chrystus jako ten, który dokonał → odkupienia`.

odkupienie

gr: ἀπολύτρωση (ἡ), cs. ѿкѹплѣніє, ѿзбавлѣніє, ang. redemption;
teol. `wyzwolenie → ludzi z niewoli → grzechu oraz umożliwienie im osiągnięcia → zbawienia poprzez → ofiarę krzyżową i → zmartwychwstanie → Jezusa → Chrystusa`.

odłączenie

gr: ἀφορισμός (ὁ), cs. ѿλѣчініє, ang. excommunication;

1. gr: ἀφορισμός (ὁ), ἀποκλεισμός (ὁ);

kan. `orzekane na podstawie → kanonów pozbawienie grzesznika możliwości przystępowania do → komunii, powodowane → herezją, trwaniem w → grzechu lub ciężkim grzechem`;

Połączenia:

odłączenie małe

gr: μικρὸς ἀφορισμός (ὁ), cs. ѿλѣчініє малое, ang. minor excommunication;

kan. `orzekane przez → spowiednika tymczasowe pozbawienie grzesznika możliwości przystępowania do → komunii`;

odłączenie wielkie gr: μέγας ἀφορισμός (ὁ), cs. ѿλѣчініє великое, ang. major excommunication → anatema

2. antrop., teol. `powodowane przez → grzech odwrócenie się i oddalenie → człowieka od → Boga i wspólnoty → wiernych`;

Połączenia:

okres odłączenia.

odnowicielstwo → obnowieństwo

odnowienie

Połączenia:

odnowienie cerkwi

gr: ἐγκαίνιασμός (ὁ), ἐγκαίνια ναοῦ (τὰ), cs. ѿновлѣніє храма, ang. re consecration;

daw., liturg. `→ oświęcenie cerkwi, która przeszła gruntowny remont lub została wcześniej → zbezczeszczona`;

Synonimy: odnowienie świątyni.

odnowienie świątyni → odnowienie cerkwi

odpiewanie [wym. odpiewan'je], *ang.* otpevanie → **pogrzeb**

odprawianie → **sprawowanie**

odstępca → **apostata**

odstupka

cs. ωστѣпка, *ang.* regression;

liturg. `powtórzenie → **czytań** ewangelicznych i apostołskich w schemacie tygodniowych czytań liturgicznych, występujące w sytuacji, gdy liczba tygodni między następującymi po sobie → **świętami** → **Zmartwychwstania Pańskiego** jest większa od liczby czytań wyznaczonych przez → **typikon`**;

Połączenia:

wrześniowa odstupka, zastosować odstupkę.

Uwagi: nie mylić z *prestupką*.

odszczepieniec

1. → **schizmatyk**

2. → **apostata**

odwieczny

gr. Προαιώνιος (ó), *cs.* прѣвѣчный, безначальный, прѣдначальный, *ang.* Ancient, Eternal, Pre-eternal;

1. *teol.* `o → **Bogu** lub Jego działaniu: istniejący przed → **czasem`**;

Połączenia:

odwieczny Boże, odwieczny plan zbawienia.

2. *teol.* ` → **Bóg** jako istniejący przed → **czasem`**;

Połączenia:

Odwieczny Dniami

gr. Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν (ó), *cs.* вѣтхїй дѣньми, *ang.* Ancient of Days;

ikon. `wizerunek → **Jezusa** → **Chrystusa** jako starca z siwymi włosami i brodą`;

Synonimy: *rzad.* **Przedwieczny Dniami.**

Uwagi: termin *odwieczny* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Synonimy: *rzad.* **przedwieczny.**

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *odwieczny* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *odwieczny* funkcjonuje jako rzeczownik.

odźwierny

gr. θυρωρός (ó), *cs.* вратѣрь, *ang.* doorkeeper;

daw., liturg. ` → **człowiek**, który podczas → **nabożeństw** otwierał i zamykał → **wiel-**

kie drzwi, sprawdzając, czy na → **liturgię wiernych** nie pozostał w → **nawie** żaden z → **katechumenów**’.

ofiara

cs. ЖЕРТВА, ang. sacrifice, offering;

1. gr. θυσία (ή);

teol. `dobrowolny i świadomy → **dar** życia składany → **Bogu** w celu przebłagania, dziękczynienia lub wychwalania poprzez poświęcenie się lub wyrzeczenie się czegoś`;

Połączenia:

ofiara postu, ofiara pielgrzymowania, ofiara modlitewna, ofiara przebłagalna, rozumna ofiara.

2. gr. θυσία (ή);

teol. `dobrowolne, doskonale i całkowite oddanie życia przez → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Połączenia:

doskonała ofiara, ofiara Krzyża, ofiara naszego zbawienia, zbawcza ofiara Chrystusa.

3. → **misterium Eucharystii**

Połączenia:

Mistyczna Ofiara, Ofiara Eucharystyczna, Święta Ofiara.

Uwagi: termin *ofiara* w zn. 3 zapisujemy wielką literą; najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

4. gr. θυσία (ή);

liturg. `→ **obrzęd** związany z przynoszeniem → **Bogu** → **kadzidła**, ognia, wina, wody, dymu kadzidlanoego i innych → **darów**; w odróżnieniu od historycznego judaizmu → **chrześcijaństwo** nie praktykuje ofiarowywania zwierząt`;

Połączenia:

ofiara dziękczynienia, ofiara okadzania, ofiara wieczorna.

5. gr. προσφορά (ή), θυσία (ή);

`materialny → **dar** składany w → **cerkwi** lub wolontaryjna praca czy → **poświęcenie** dla dobra innych`;

Połączenia:

ofiara na biednych, ofiara na budowę ikonostasu, ofiara za posługę.

Synonimy: daw. **zertwa**.

Połączenia:

przedłożona ofiara, przyniesiona ofiara, składać ofiarę, złożenie ofiary;

bezkrwawa ofiara

gr. ἀναιμακτη θυσία (ή), cs. ББКРВНАА ЖЕРТВА, ang. bloodless sacrifice;

1. teol., bibl. `→ **dar** składany → **Bogu**, niezwiązany z przelaniem krwi, np. → **kadzidło**, olej, wino, chleb, → **świeca**`;

2. → **misterium Eucharystii**

Uwagi: wszystkie człony terminu *bezkrwawa ofiara* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

ofiarnik → **żertwiennik**

ofiarowanie

Połączenia:

Ofiarowanie Pańskie *ang.* Presentation of the Lord → **spotkanie Pańskie zn. 2**

ogień

Połączenia:

ogień Boży *gr.* πῦρ τοῦ Θεοῦ (τὸ), *cs.* О́гнь божественный, *ang.* God's fire
→ **gniew Boży**

ogień piekielny

gr. πῦρ τῆς κολάσεως (τὸ), *cs.* О́гнь ѿдичі́й, *ang.* hell-fire;
bibl. `męka odczuwana w → **piekle** przez → **istoty** potępione`;
Synonimy: *rzad.* **ogień wieczny**.

ogień wieczny *gr.* αἰώνιον πῦρ (τὸ), *cs.* О́гнь вѣчный, *ang.* eternal fire →
ogień piekielny

święty ogień

gr. Ἅγιον Φῶς (τὸ), *ang.* Holy Fire;
liturg., ofic. `ogień, który podczas specjalnego → **nabożeństwa** sprawowanego przez → **patriarchę** Jerozolimy zstępuje corocznie w → **Wielką Sobotę** na → **Grób Pański**`.

ogłoszenie

Połączenia:

ogłoszenie świętości

gr. ἀγιοκατάταξις (ἡ), ἀνακήρυξις τοῦ ἁγίου (ἡ), *cs.* проглаве́ніе, *ang.* glorification;
kan., hagiogr., liturg. `zakończenie procesu → **kanonizacji** poprzez sprawowanie → **liturgii**, w trakcie której po raz pierwszy publicznie ukazywana jest → **wiernym** → **ikona** → **świętego**, śpiewane są poświęcone mu → **hymny** oraz odczytywane są → **żywot świętego** i kanoniczna decyzja → **soboru** → **Cerkwi lokalnej**`.

ogółocenie → **kenoza**

oikonomia [wym. ikonomija] → ekonomia

ojciec

cs. *Отец*, ang. father;

1. gr. Πατήρ (ὁ); teol. `pierwsza z → **osób** → **Przenajświętszej Trójcy**, z której przedwiecznie rodzi się → **Syn** i od której pochodzi → **Święty Duch**`;

Synonimy: **Bóg Ojciec**.

Połączenia:

Ojciec Niebiański, Ojciec Niebieski, Ojcie nasz, w imię Ojca.

Uwagi: termin *ojciec* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. gr. πατέρας (ὁ);

antrop. `opiekun lub autorytet duchowy`;

Połączenia:

ojciec apostołski ang. Apostolic Father → **mąż apostołski**

Uwagi: termin *ojciec apostołski* występuje najczęściej w l.mn.

ojciec Cerkwi

gr. πατέρας τῆς Ἐκκλησίας (ὁ), cs. *Отецъ цѣркви*, ang. Church Father;

teol., hagiogr., patr. `pisarz, → **teolog**, najczęściej → **hierarcha** → **Cerkwi**, który znacząco przyczynił się do formowania chrześcijańskiego → **nauczania** i zwalczania → **herezji**`;

Synonimy: rzad. **ojciec Kościoła**.

Uwagi: termin *ojciec Cerkwi* występuje najczęściej w l.mn.

ojciec chrzestny

gr. ἀνάδοχος (ὁ), cs. *Богпріѣмникъ*, ang. godfather;

kan. `mężczyzna, który podczas → **misterium chrztu** dorosłego świadczy o prawidłowej → **wierze** chrzczonego, a podczas misterium chrztu dziecka lub niemowcy składa w jego imieniu obietnice chrzcielne i wygłasza → **symbol wiary**`;

Synonimy: pot. **chrzestny**.

ojciec duchowy

gr. πνευματικὸς πατέρας (ὁ), πνευματικός (ὁ), cs. *Духовникъ*, ang. spiritual father;

antrop. `→ **duchowny** towarzyszący → **wiernym** na drodze → **życia duchowego**; obecnie najczęściej → **prezbiter**, który prowadzi swych podopiecznych, wysłuchując → **spowiedzi**, udzielając porady duchowej i wspomagając → **modlitwą**`;

Synonimy: **przewodnik duchowy**, **spowiednik**, rzad. **kierownik duchowy**, pot. **duchownik**, pot. **starzec**, daw. **abba**.

ojciec kapadocki

gr. Καπαδόκης Πατέρας (ὁ), cs. О́тѣцъ кеарїѣнъ каппадокійскїа, ang. Cappadocian Father;

hagiogr. `jeden z trzech → **świętych** → **hierarchów** i wielkich → **teologów** IV w. pochodzących z Kapadocji: Bazyli Wielki, Grzegorz Teolog lub Grzegorz z Nyssy`;

Uwagi: w tekstach teologicznych termin *ojciec kapadocki* występuje zwykle w l.mn.

ojciec Kościoła → ojciec Cerkwi

ojciec pustyni

gr. πατέρας τῆς ἐρήμου (ὁ), ang. Desert Father;

teol., hagiogr., patr. ` → **mnich**, który swym życiem, swoimi pouczeniami lub tekstami ascetycznymi przyczynił się do rozwoju → **monastycyzmu**, zazwyczaj żyjący w III-VI w. w Egipcie, Syrii lub Palestynie`;

Uwagi: termin *ojciec pustyni* występuje najczęściej w l.mn.

3. gr. πατέρας (ὁ) antrop., liturg. `tytuł przysługujący → **duchownym** i → **mni-
chom**`;

Połączenia:

czcigodni ojcowie.

ojcostwo

Połączenia:

ojcostwo duchowe

gr. πνευματικῆ πατρότητα (ἡ), cs. ѿтѣцѣство, ang. spiritual fatherhood;

teol., patr. ` → **posługa** → **ojca duchowego**`;

Synonimy: **przewodnictwo duchowe**, rzad. **kierownictwo duchowe**, rzad. **starcostwo**, rzad., pot. **starczewstwo**.

okadzanie

gr. θυμιάτισμα (τὸ), θυμίαση (ἡ), cs. каждѣніє, ang. censuring;

liturg. `wypełnianie wonnym dymem z → **kadzielnicy** przestrzeni, w której sprawowane jest → **nabożeństwo**, jako → **ofiara** składana → **Bogu** w postaci spalania → **kadzidla**`;

Synonimy: pot. **kadzenie**.

Połączenia:

okadzanie cerkwi, okadzanie ikonostasu, okadzanie Świętych Darów, okadzanie zmarłego;

okadzanie małe

gr. προθυμίαση (ἡ), cs. мѧлоє каждѣніє, ang. lesser censuring, small censuring;

liturg. ` → **okadzanie** wyłącznie → **ikonostasu**, → **duchowieństwa** i → **wier-**

nych, w niektórych przypadkach także → **prezbiterium**, dokonywane przez → **diakona**, → **prezbitera** lub → **biskupa**`;

okadzanie pełne → **okadzanie wielkie**

okadzanie wielkie

gr. θυσίαση τοῦ ναοῦ (ή), *cs.* πόλιοε καθάριε, *ang.* great censuring, greater censuring;

liturg. ` → **okadzanie** całej → **cerkwi**, znajdującego się w niej → **duchowieństwa** i → **wiernych**, dokonywane najczęściej na początku → **nabożeństwa** przez → **diakona**, → **prezbitera** lub → **biskupa**`;

Synonimy: **okadzanie pełne**.

okład

gr. ἐπένδυση (ή);

1. → **koszulka**

2. *ikon.* `wykonane z metalu bądź drewna upiększenie → **ołtarza** okrywające jego boczne ściany, najczęściej zawierające przedstawienia ikonograficzne związane z → **wieczerą mistyczną** oraz cierpieniami i → **śmiercią** krzyżową → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Połączenia:

srebrny okład.

okres

Połączenia:

okres bożonarodzeniowy → **święte dni**

okres paschalny

gr. πασχαλινὴ περίοδος (ή), περίοδος τοῦ Πάσχα (ή), *ang.* Paschal season, Paschaltide;

prop., liturg. `czterdzieści dni od → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego** do **święta** → **Wniebowstąpienia Pańskiego**`;

Synonimy: *rzad.* **okres wielkanocny**.

okres poświęteczny → **poświęcie**

okres przedświęteczny → **przedświęcie**

okres wielkanocny → **okres paschalny**

Połowa Okresu Pięćdziesiątnicy

gr. Μεσοπεντηκοστή (ή), *cs.* преполовѣніе пятидесятницы, *ang.* Mid-Pentecost, Mid-Feast of Pentecost;

liturg., ofic. ` → **święto ruchome** przypadające w środę piątego tygodnia →

okresu paschalnego, dokładnie w połowie czasu pomiędzy → świętami → Zmartwychwstania Pańskiego i → Zesłania Świętego Ducha na Apostołów`;
Synonimy: rzad., pot. Połowa Okresu Wielkanocnego.

Połowa Okresu Wielkanocnego → Połowa Okresu Pięćdziesiątnicy

oktoechos *rzadziej* oktoichos → oktoich

oktoich

rzadziej oktoechos, *rzadziej* oktoichos;

gr. Παρακλητική (ή), Ὀκτώηχος (ὁ), *cs.* Ὀκτώηχъ, Ὀсмогласникъ, *ang.* Octoechos, Oktoikh, Parakletiki;

muzyk. ` → księga liturgiczna zawierająca zmienne części → nabożeństw → cyklu tygodniowego uporządkowane według → tonów`;

Synonimy: rzad. oktoich wielki.

Połączenia:

kanon z oktoicha, nabożeństwo bez oktoicha, zabytkowe oktoichy, korzystać z oktoicha, posługiwać się oktoichem;

oktoich mały

gr. Ἀναστασιματάριον (τὸ), *cs.* Ὀκτώηχъ Воскресный, Ὀсмогласникъ Воскресный, *ang.* Anastasimatarion;

muzyk. ` → księga liturgiczna zawierająca zmienne części → nabożeństw niedzielnych uporządkowane według → tonów`;

Synonimy: rzad. oktoich niedzielny.

oktoich niedzielny → oktoich mały

oktoich wielki → oktoich

oktoichos → oktoich

olifa

ang. olifa, oil varnish;

ikon. `werniks organiczny na bazie oleju lnianego, a dawniej – mieszanki oleju oliwkowego i żywic, zabezpieczający → ikonę i uwydatniający jej kolory`;

Połączenia:

pożółkła olifa, pokryć olifą, zabezpieczyć olifą.

ołtarnik *ang.* altar boy, altar server → prysłużnik

ołtarz

gr. βωμός (ὁ), θυσιαστήριον (τὸ), *cs.* Ὀλтарь, *ang.* altar;

1. *gr.* Ἁγία Τράπεζα (ή), *cs.* свѣтѣла трапѣза, прѣстолъ, *ang.* altar table;

archit. `stół przeznaczony do sprawowania → **liturgii**`;

Synonimy: *rzad.* **święty stół**, *pot.* **prestoł**.

Połączenia:

ewangelarz na ołtarzu, okadzanie ołtarza, oświęcić ołtarz;

ołtarz boczny

gr. παρεκκλήσιον (τὸ), *cs.* придѣлъ, парекκληсія, *ang.* side altar;

archit. `→ **ołtarz** znajdujący się w → **przedziale** → **cerkwi**, najczęściej obok głównego → **prezbiterium**, oświęcony ku czci → **święta** lub → **świętego**`;

Synonimy: *rzad.* **pareklision**.

ołtarz ofiarny *ang.* table of oblation → **zertwiennik zn. 1**

2. → **prezbiterium**

omfalion

gr. ὀμφάλιον (τὸ), *ang.* omphalion;

daw., archit. `okrąg lub owal w centralnym miejscu posadzki → **nawy głównej**, na którym sprawowane są różne czynności liturgiczne, wykonany najczęściej z kolorowego marmuru`;

Połączenia:

anałoj przed omfalionem, bizantyjski omfalion, marmurowy omfalion.

omofor [wym. omofɔr] → omoforion

omoforion

rzadziej omofor [wym. omofɔr];

gr. ὀμοφόριον (τὸ), *cs.* ὀμοφόρѣ, ὀμοφόрїй, *ang.* omophor, omophorion;

liturg. `→ **szata liturgiczna** → **biskupa** w kształcie szerokiego pasa materiału z wyszytymi lub naszytymi → **krzyżami**, noszona na ramionach`;

Połączenia:

nieść omoforion, ucałować skraj omoforionu, zdjąć omoforion;

omoforion mały

gr. μικρὸ ὀμοφόριον (τὸ), *cs.* мѧлый ὀμοφόрѣ, *ang.* small omophorion;

liturg. `→ **szata liturgiczna** → **biskupa** w postaci zakładanego na ramiona szerokiego pasa materiału z wyszytymi lub naszytymi → **krzyżami**, którego obydwa spięte ze sobą końce zwisają na klatce piersiowej`;

omoforion wielki

gr. μεγάλὸ ὀμοφόριον (τὸ), *cs.* великій ὀμοφόрѣ, *ang.* great omophorion;

liturg. `→ **szata liturgiczna** → **biskupa** w postaci zakładanego na ramiona długiego i szerokiego pasa materiału z wyszytymi lub naszytymi → **krzyżami**, którego końce otaczają szyję i opadają z obu stron lewego ramienia`;

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *paliusz*.

onomatodoksja *ang.* Onomatodoxy → imiesławie

opatrzność

gr. Θεία Πρόνοια (ή), *cs.* смотре́ніє, смотре́ніє, *ang.* Providence;
teol. `pełne → miłości, mądrości i poszanowania wolnej → woli → człowieka działanie → Boga, poprzez które przejawia On swoją troskę o → zbawienie ludzi`;
Synonimy: opatrzność Boża.

Połączenia:

wiara w opatrzność, zawierzyć opatrzności;

opatrzność Boża *cs.* про́мыслъ божій, провѣдѣніє, *ang.* Divine Providence
 → opatrzność

opętanie

gr. δαιμονισμός (ό), *cs.* вѣше́ніє, вѣшовáніє, *ang.* possession;
teol., bibl. `częściowe lub całkowite zniewolenie → człowieka przez → diabła, uleganie destrukcyjnej diabelskiej → woli, ukierunkowanej na doprowadzenie człowieka do zagłady`;

Połączenia:

silne opętanie.

opętany

gr. δαιμονισμένος (ό), *cs.* вѣшенъ, вѣснѣй, вѣснѣмый, *ang.* possessed;

1. *antrop.* `pozostający pod panowaniem → diabła`;

Połączenia:

opętane miejsce, opętany człowiek.

2. *bibl., antrop.* `→ człowiek pozostający pod częściową lub całkowitą władzą → diabła`;

Połączenia:

uzdrowienie opętanego.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *opętany* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *opętany* funkcjonuje jako rzeczownik.

opieka

Połączenia:

Opieka Bogarodzicy *gr.* Ἁγία Σκέπη τῆς Θεοτόκου (ή), *ang.* Protection of the Theotokos → **Opieka Najświętszej Bogarodzicy**

Opieka Matki Bożej *ang.* Protection of the Mother of God → **Opieka Najświętszej Bogarodzicy**

Opieka Najświętszej Bogarodzicy

gr. Ἁγία Σκέπη τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (ή), *cs.* покрѣвъ прѣсвѣтыѧ богородицы, *ang.* Protection of the Most Holy Theotokos;

prop., *liturg.* ` → **święto wielkie** ku czci → **Bogarodzicy** podkreślające jej troskę o → **ludzi**, obchodzone 1/14 października (w tradycji greckiej 28 października)`;

Synonimy: ofic. Opieka Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii, Opieka Matki Bożej, *rzad.* Opieka Bogarodzicy, *pot.* Pokrow, *pot.* Pokrowa.

Opieka Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii *gr.* Ἁγία Σκέπη τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας (Ἡ), *cs.* покрѣвъ прѣвѣтѣѣа владѣчицы нѣшеѣ богородицы н прѣинодѣѣвы маріи, *ang.* Protection of our Most Holy Lady the Mother of God and Ever-Virgin Mary → **Opieka Najświętszej Bogarodzicy**

opiekun

Połączenia:

opiekun cerkiewny *ang.* church warden → **starosta**

Oranta → Orantka

Orantka

rzadziej Oranta;

gr. Πλατυτέρα (ή), *ang.* Orans;

ikon. `wizerunek → **Bogarodzicy** z uniesionymi i rozpostartymi w geście modlitewnym rękoma, występujący w wielu wariantach ikonograficznych`;

Połączenia:

ikona Orantki, warianty Orantki.

orar [wym. orar] → orarion

orarion

rzadziej orar [wym. orar];

gr. ὀράριο (τὸ), *cs.* ὀράριѣ, *ang.* orarion;

liturg., *ofic.* ` → **szata liturgiczna** → **diakona** i → **subdiakona** w postaci długiego, wąskiego pasa materiału, u subdiakona skrzyżowana na plecach i klatce piersiowej, u diakona przerzucona przez lewe ramię`;

Połączenia:

orarion protodiakoński, orariony subdiakonów, przepasać się orarionem, wznosić orarion;

orarion podwójny

gr. διπλὸ ὀράριο (τὸ), *ang.* double orarion;

liturg. ` → **orarion** złożony z długiego pasa materiału, który → **diakon** prze-

klada przez lewe ramię, pierś, prawe biodro, plecy i ponownie przez lewe ramię; w tradycji słowiańskiej: → **nagroda cerkiewna** przyznawana diakonowi; w tradycji greckiej i gruzińskiej prawo do noszenia podwójnego orarionu ma każdy diakon`;

orarion pojedynczy

gr. μονὸ ὀράριο (τὸ);

liturg. ` → **orarion** nakładany przez → **diakona** na lewe ramię, złożony z pojedynczego pasa materiału, którego końce opadają swobodnie z przodu i tyłu`.

ordynariusz

gr. ἐπαρχιούχος ἐπίσκοπος (ὁ), cs. прѣвѣщій архієрѣй, ang. ordinary;

kan. ` → **biskup** kierujący → **diecezją**`;

Połączenia:

błogosławieństwo ordynariusza, pozdrowić ordynariusza.

Orędowniczka

gr. Μεσίτρια (ἡ), cs. заступница, ходатаица, предходатаица, ang. Intercessor, Advocate;

liturg., hagiogr. ` → **Bogarodzica** jako wstawiająca się za → **ludźmi** i całym światem przed swoim → **synem**, → **Jezusem** → **Chrystusem**`.

Orędownik

gr. Μεσίτης (ὁ), cs. заступникъ, ang. Intercessor, Advocate;

liturg., bibl. ` → **Jezus** → **Chrystus** jako wstawiający się za → **ludźmi** i całym światem przed swoim → **Ojcem**`.

orędzie → list pasterski

orlec

gr. ὀρετός (ὁ), cs. Орлеца, ang. eagle rug;

liturg. ` niewielki, okrągły dywanik z wizerunkiem wznoszącego się nad miastem orła, rozkładany pod nogami → **biskupa** podczas → **nabożeństwa**`;

Synonimy: rzad. **kobierzec**.

Połączenia:

przynieść orlece, stanąć na orlcu.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *orlec, orlca, orlcowi* lub *orlcu, orlec, orlcem, orlcu*; w l.mn.: *orlce, orlców, orlcom, orlce, orlcami, orlcach*.

orologion → czasosłów

oros → horos

oświęcenie

gr. καθαγιασμός (ó), ἁγιασμός (ó), cs. ѿблагослѣніє, ang. blessing, consecration; prop., teol., liturg. → **obrzęd**, w którym → **modlitwy** wspólnoty i → **czynności liturgiczne** → **duchownego** wyrażają prośbę, aby → **Bóg** pobłogosławił daną rzecz lub dany obiekt i zesłał na nie swoją → **łaskę**;

Synonimy: rzad. **święcenie**, **poświęcenie**, rzad., pot. **wyświęcenie**.

Połączenia:

modlitwa oświęcenia ziół, obrzęd oświęcenia pól, oświęcenie domu, oświęcenie krzyża, oświęcenie miodu, oświęcenie palm, oświęcenie świec;

małe oświęcenie wody

gr. Μικρὸς Ἀγιασμός (ó), cs. малое ѿблагослѣніє воды, ang. Small Blessing of Waters;

liturg. → **obrzęd**, podczas którego następuje → **oświęcenie wody** poprzez zanurzenie w niej → **krzyża** (rzadziej → **relikwii**);

Synonimy: **małe poświęcenie wody**.

oświęcenie cerkwi

gr. ἐγκαίνιασμός (ó), ἐγκαίνια ναοῦ (τὰ), cs. ѿблагослѣніє цѣркви, чиня ѿблагослѣніа храмъ, ang. consecration of a church;

liturg., kan. → **uroczysty** → **obrzęd** ofiarowania → **Bogu** nowej lub wyremontowanej → **świątyni**, obejmujący przygotowanie i → **oświęcenie** → **ołtarza** poprzez umieszczenie w nim → **relikwii** → **świętego**, oświęcenie → **antyminsu**, oświęcenie całej świątyni → **wodą święconą** i naznaczenie → **mirrą** czterech przeciwległych ścian → **znakami krzyża**, połączony z ustanowieniem → **święta parafialnego** i powierzeniem świątyni lokalnej wspólnocie, sprawowany przez → **biskupa** (w wyjątkowych sytuacjach przez → **prezbitera**) przed → **liturgią**;

Synonimy: **oświęcenie świątyni**, daw., rzad. **obrzęd odnowienia**.

oświęcenie świątyni → **oświęcenie cerkwi**

oświęcenie wody

gr. ἁγιασμός (ó), cs. водоблагослѣніє, ang. blessing of water;

liturg. → **czynność liturgiczna** połączona z modlitewnymi prośbami o zesłanie → **błogosławieństwa** Bożego na wodę;

Synonimy: pot. **poświęcenie wody**.

wielkie oświęcenie wody

gr. Μέγας Ἀγιασμός (ó), Μεγάλος Ἀγιασμός (ó), cs. великое водоблагослѣніє, великаа ἁγίασμα, ang. Great Blessing of Water, Great Agiasma;

liturg. → **obrzęd**, podczas którego następuje → **oświęcenie wody**, sprawowany jedynie podczas → **święta** → **Chrztu Pańskiego**;

Synonimy: wielkie poświęcenie wody, wielka agiasma, wielka haciasma, rzad. wielka hagiania.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *konsekracja*; nie mylić z *oświeceniem*.

otchłań gr. ἄβυσσος (ὁ), cs. бѣздна, ang. abyss → **piekło**

ousia [wym. us'ija], ang. ousia → **istota**

owczarnia

gr. ποίμνη (ή), cs. па́ства, ang. flock;

liturg., bibl. `biblijne oraz liturgiczne określenie → **wiernych**`;

Połączenia:

Boża owczarnia, święta owczarnia.

Uwagi: termin *owczarnia* występuje zwykle w l.poj.

P

palamizm

gr: Παλαμισμός (ὁ), ang. Palamism;

teol., patr: `nauczanie → **świętego** → **hierarchy** Grzegorza Palamasa, broniące → **hezychazmu** oraz wprowadzające rozróżnienie między niestworzoną i niedostępną dla → **stworzenia** → **naturą** → **Boga** a niestworzonymi, ale dostępnymi → **energiami Bożymi**`;

Synonimy: **teologia palamicka**.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *palamizmie*, wymowa: *palamiźmie*, rzadziej *palamizmie*.

palica

[wym. **pa**lica],

gr: ἐπιγονάτιο (τὸ), cs. палица, ang. epigonation, palitsa;

1. liturg. ` → **szata liturgiczna** → **biskupów** i szczególnie zasłużonych → **prezbiterów** w postaci usztywnionego płata tkaniny w kształcie rombu zawieszanego za większy róg na wstędze przy prawym biodrze`;
2. liturg., ofic. ` → **nagroda cerkiewna** przyznawana → **igumenom** i → **protoprezbiterom**`;

Synonimy: **epigonation**, rzad. **epigonat**.

Połączenia:

palica z wizerunkiem Chrystusa, prawo noszenia palicy, założyć palicę.

pamięć

Połączenia:

pamięć świętego → wspomnienie świętego

Pan

gr: Κύριος (ὁ), cs. госпóдь, ang. Lord;

1. → **Jahwe**
2. → **Pantokrator** *zn. 1*

Połączenia:

Pan Zastępów gr: Κύριος τῶν δυνάμεων (ὁ), cs. госпóдь вселѣннѣхъ, ang. Lord of hosts, Lord God of hosts → **Sabaoth**

panagia

rzadziej panagija;

gr. Παναγία (ή), cs. παναγία, ang. Panagia;

1. *teol.* → **Bogarodzica** jako ta, która jest najświętsza spośród wszystkich → **świętych**;

Uwagi: termin *panagia* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. cs. **напѣрѣникъ**; *liturg.* → niewielka, najczęściej okrągła lub owalna → **ikona** → **Bogarodzicy** (rzadziej → Jezusa → **Chrystusa**) noszona na piersi przez → **biskupa**;

Synonimy: **enkolpion**, *rzad.* **napierśnik**.

Połączenia:

panagia biskupia, srebrna panagia, wręczyć panagię.

panagiar

rzadziej panagiarion;

gr. Παναγιάριον (τò), cs. **панагѣ́ръ**, ang. panagiarion;

liturg. → naczynie w kształcie kielicha lub misy z podstawką i wiekiem, przeznaczone do przechowywania i przenoszenia → **prosfor** **Bogarodzicy**, np. podczas → **obrzędu panagii**;

Połączenia:

srebrny panagiar, mnich z panagiarem.

panagiarion → panagiar

panagija → panagia

panamar *rzadziej* paramonarz → ponomar

panamarka → diakonikon *zn. 1*

panichida

gr. μνημόσυνο (τò), cs. **панихѣ́да**, ang. memorial service, panikhída, parastas;

liturg. → **nabożeństwo** za zmarłych złożone z → **modlitw początkowych**, → **troparionów**, → **ektenii za zmarłych** i → **kanonu** → **tonu** szóstego *Jak po suchym łądzie*, sprawowane najczęściej przy → **panichidniku**;

Synonimy: *rzad.*, *pot.* **parastas**.

Połączenia:

koliwo na panichidę, wspomnieć podczas panichidy, służyć panichidę;

wielka panichida

gr. νεκρώσιμη παννυχίδα (ή), cs. **парастάση**, ang. Great Panikhida;

liturg. → **panichida** uzupełniona o śpiew lub recytację → **nieporocznych** i sobotniego → **kanonu** za zmarłych → **tonu** ósmego *Wodę przeszedł*;

Synonimy: *rzad.* **parastas**.

panichidnik

gr. τραπέζι μνημοσύνου (τò), ang. memorial table;

liturg. `kwadratowy lub prostokątny → **świecznik** z wizerunkiem ukrzyżowanego → **Jezusa** → **Chrystusa**, umieszczony na niewysokim stoliku, przy którym sprawowane są → **nabożeństwa** za zmarłych`;

Połączenia:

modlitwa przy panichidniku, okadzić panichidnik, postawić świece na panichidniku.

panikadiło

gr. πολυκάντηλο (τò), *cs.* панникади́ло, *ang.* polycandelon;

liturg. `duży wiszący → **świecznik** lub żyrandol, najczęściej elektryczny, umieszczany w centralnej części → **nawy głównej**, jak również w → **prezbiterium** lub → **nawach bocznych**, zapalany w określonych momentach → **nabożeństw**`;

Synonimy: rzad. **polikandylion**.

Połączenia:

połączane panikadiło, zawiesić panikadiło.

panowania

gr. Κυριότητες (οἱ), *cs.* госпóдствá, *ang.* Dominions;

bibl., teol. `nazwa jednego z → **chórów anielskich**`;

Uwagi: termin *panowania* nie występuje w l.poj.

panprawosławny → wszechprawosławny

Uwagi: termin *panprawosławny* funkcjonuje jako przymiotnik.

Pantanassa → Wszechkrólowa

Pantokrator

gr. Παντοκράτωρ (ὁ), Παντοκράτορας (ὁ), *ang.* Pantocrator, All-powerful;

1. *cs.* бóгъ вѣдѣржѣтель, госпóдь вѣдѣржѣтель;

teol., bibl. `→ **Bóg** posiadający władzę absolutną; jedno z biblijnych → **imion Boga**, w → **Nowym Testamencie** przypisywane → **Jezusowi** → **Chrystusowi**`;

Synonimy: **Wszechwładca**, **Wszechwładny**, **Wszechmogący**, **Wszechmocny**, **Pan**, rzad. **Adonai**, rzad. **Adonaj**.

Połączenia:

Chrystus Pantokrator, wola Pantokratora.

2. *cs.* спáсь вѣдѣржѣтель;

ikon. `wizerunek → **Jezusa** → **Chrystusa** jako władcy lub sędziego wszechświata, występujący w wielu wariantach ikonograficznych`;

Połączenia:

mozaika Pantokratora, Pantokrator na tronie, szaty Pantokratora.

papież

gr. πάπας (ὁ), *cs.* pápa, *ang.* pope;

kan. `tytuł → **biskupa** Rzymu, prawosławnego → **patriarchy** Aleksandrii i koptyjskiego patriarchy Aleksandrii`;

Połączenia:

mowa papieża, papież i patriarcha aleksandryjski.

papizm

gr. παπισμός (ὁ), *ang.* papism;

kan. `odrzućca przez → **Cerkiew** rzymskokatolicka koncepcja → **prymatu** oraz nieomyślności → **biskupa** Rzymu; przeciwieństwo → **soborowości**`;

Połączenia:

przejawy papizmu.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *papizmie*, wymowa: *papiźmie*, rzadziej *papizmie*.

papocezaryzm

gr. παποκαισαρισμός (ὁ), *ang.* papacaesarism;

kan. `ingerowanie władz cerkiewnych w administrację, prawo i politykę państwa`;

Połączenia:

walka z papocezaryzmem.

Uwagi: nie mylić z *cezarpapizmem*.

paraeklezjarcha

cs. параекклѣзі́архъ, кандилобжигатель;

1. → **ponomar**

2. → **ustawszczyk**

parafia

gr. ἐνορία (ή), *cs.* приходъ, парóχѣа, *ang.* parish;

1. *kan.* `podstawowa jednostka duszpasterska i administracyjna w → **diecezji**, posiadająca wyznaczone granice, zarządzana przez → **proboszcza**, składająca się z → **duchowieństwa** oraz → **świeckich**, biorąca swoją nazwę od → **cerkwi**, która jest jej centrum liturgicznym`;

Połączenia:

parafia wojskowa, erygować parafię.

Uwagi: *święto* w *parafii*, nie: *święto na parafii*.

2. *ang.* parish community; *pot.* `ogół → **wiernych** należących do podstawowej jednostki duszpasterskiej i administracyjnej w → **diecezji**`;

Połączenia:

pielgrzymka parafii, rekolekcje parafii.

parafianin

gr. ἐνορίτης (ὁ), *cs.* прихожа́нинъ, *ang.* parishioner;

kan. `członek → **parafii**`.

Paraklet *cs.* παρακλητής, *ang.* Paraclete → **Pocieszyciel**

parakleza → **kanon modlitewny zn. 1**

paraklis *rzadziej* parakleza; *gr.* παράκλησις (ή), *cs.* парάκληїѣ, *ang.* paraklis → **kanon modlitewny zn. 1**

paraman

gr. ανάλαβος (ὁ), πολυσταύριον (τὸ), *cs.* параманъ, парамандъ, парамандїа, *ang.* paramandyas, paraman;

liturg. `nieduży, czterokątny, czarny płat tkaniny z wyszytym wizerunkiem → **krzyża**, czaszki Adama, włóczni oraz trzciny z gąbką, posiadający sznurki przyszyte na rogach, noszony przez → **małoschimnika** na plecach, ramionach i piersiach pod → **podriasnikiem**; odpowiednik → **anaławu**, noszonego przez → **wielkoschimnika**`;

Synonimy: **schima**.

Połączenia:

paraman na małą schimę, wielki paraman z kapturem, wielki patriarchy paraman.

Uwagi: w tradycji greckiej zamiast terminu *paraman* używany jest termin *analaw*.

paramonarz *gr.* παραμονάριος (ὁ), *cs.* парамонарь, *ang.* paramonarius → **ponomar**

parastas

gr. Παραστάσιμον (τὸ), *cs.* парастάѣ, *ang.* Parastas;

1. → **wielka panichida**

2. → **panichida**

parasynagoga

gr. παρασυναγωγή (ή), *ang.* parasynagogue;

kan. `niekanoniczne zgromadzenie prowadzone przez → **duchownego**, który został poddany → **suspensie**, lub funkcjonujące wbrew stosownemu postanowieniu zwierzchniej władzy cerkiewnej (→ **biskupa**, → **metropolity**, → **soboru biskupów**)`;

Połączenia:

utworzenie parasynagogi, znamiona parasynagogi.

pareklision [wym. pareklis'jon], *ang.* paraclesion, parakklesion → **ołtarz boczny**

Uwagi: pisownia *paraeklisia* niepoprawna.

paremia

gr. παροιμία (ή), *cs.* паремїа, *ang.* paroimia;

liturg. `fragment księgi → **Pisma Świętego**, najczęściej → **Starego Testamentu**, rzadziej listów apostoelskich, czytany podczas → **nabożeństw**`;

Połączenia:

czytanie paremii, paremia apostoła, paremia szóstej godziny, paremia wieczer-
ni, paremie świętego, prokimien przed paremią.

Uwagi: pisownia *paremija* niepoprawna.

paremiarz

gr. Προφητολόγιον (τὸ), *cs.* паремѣйникъ, *ang.* Prophetologion;

bibl., liturg. → księga liturgiczna zawierająca → **paremie** przeznaczone do → **czy-**
tania w dni świąteczne`;

Synonimy: **profetologion**.

Połączenia:

paremiarz lektora, słowiański paremiarz.

paruzja

gr. παρουσία (ἡ), *cs.* вѣторѣ пришеѣтвїѣ, *ang.* parousia;

teol. `zapowiedziane w → **Piśmie Świętym** ponowne przyjście → **Jezusa** → **Chry-**
stusa w → **chwale**, poprzedzone działalnością → **proroków** Eliasza i Henocha, poja-
wieniem się → **Antychrysta** oraz → **wskrzeszeniem** umarłych, poprzedzające → **sąd**
ostateczny i nastanie → **królestwa Bożego`**;

Synonimy: **drugie przyjście**, **dzień Pański**, **powtórne przyjście**.

Połączenia:

dzień paruzji, oczekiwanie na paruzję.

pas

gr. ζώνη (ἡ), *cs.* пѡасъ, *ang.* belt;

1. *ang.* zone;

liturg. ` → **szata liturgiczna** w postaci długiej i wąskiej tkaniny zakończonej tro-
kami, którą → **prezbiter** przepasuje → **podryznik** i → **epitrachilion**, a → **biskup**
→ **podsakosnik** i **epitrachilion`**;

2. *liturg.* `element stroju → **mnicha** w postaci długiego i wąskiego (najczęściej
czarnego) skórzanego materiału, zapinany lub zawiązywany na wysokości bio-
der, nakładany na → **podriasnik`**;

Synonimy: *pot.* **pojas**.

Połączenia:

pobłogosławić pas, ucałować pas, założyć pas.

pascha

gr. πάσχα (τὸ), *cs.* пасха, паска, *ang.* Pascha;

1. *liturg.* → **zmartwychwstanie Pańskie zn. 2**

Połączenia:

Pascha Chrystusowa, świętować Paschę;

mała Pascha gr: μικρὸ Πάσχα (τὸ), cs. *mlálla páčha*, ang. little Pascha → niedziela

Pascha Krzyża

gr: Πάσχα σταυρώσιμον (τὸ), cs. *páčha kréčtħaa*;

liturg. `ostatnie trzy dni → **Wielkiego Tygodnia**, w których wspominane są męka i → **śmierć** → Jezusa → **Chrystusa**`;

Synonimy: rzad. **Pascha Krzyżowa**.

Pascha Krzyżowa → **Pascha Krzyża**

Święta i Wielka Niedziela Paschy gr: Ἁγία καὶ μεγάλη Κυριακὴ τοῦ Πάσχα (ἡ), cs. *svatáa ě velíkħaa neděla páčħi*, ang. Great and Holy Sunday of Pascha → **zmartwychwstanie Pańskie zn. 2**

Uwagi: termin *pascha* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. ang. **Passover, Pesach**;

bibl. `wyzwolenie Izraelitów z niewoli egipskiej i ich przejście przez Morze Czerwone`;

Połączenia:

starotestamentowa pascha.

3. ang. **Passover, Pesach**;

bibl. `starotestamentowe → **święto** upamiętniające wyzwolenie Izraelitów z niewoli egipskiej i ich przejście przez Morze Czerwone`;

Połączenia:

Pascha żydowska.

Uwagi: termin *pascha* w zn. 3 zapisujemy wielką literą.

4. rzad. `ciasto serowe lub drożdżowe przygotowywane na → **święto** → **Zmartwychwstania Pańskiego**`;

Uwagi: odmiana w l.poj.: *pascha, paschy, passze, paschę, paschą, passze*; w l.mn.: *paschy, pasch, paschom, paschy, paschami, paschach*.

paschalia

gr: Πασχάλιον (τὸ), cs. *paschálĭa*, ang. Paschalion;

liturg. `tablica zawierająca wyznaczone daty → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego** w danym okresie (obejmujące najczęściej 532 lata, czyli → **indyktion wielki**) i wskazująca sposób obliczania tych dat`;

Synonimy: rzad. **tablica paschalna**.

Połączenia:

paschalia aleksandryjskie, w paschaliach rzymskich, obliczyć paschalia.

Uwagi: termin *paschalia* nie występuje w l.poj.; postać dopełniacza l.mn.: *paschaliów*.

pasja

ang. **Passion Service**;

liturg. → **nabożeństwo** zawierające → **czytanie** ewangeliczne o męce i → **śmierci** krzyżowej → **Jezusa** → **Chrystusa**, sprawowane zwyczajowo podczas → **wieczerni** w → **niedziele** → **Wielkiego Postu**;

Połączenia:

trzecia pasja, uczestniczyć w pasji.

pasterz

Połączenia:

Dobry Pasterz

gr. Καλὸς Ποιμὴν (ὁ), Καλὸς Ποιμένας (ὁ), *cs.* добрый пастырь, *ang.* Good Shepherd;

1. *bibl.* → **Jezus** → **Chrystus** jako doskonały opiekun → **owczarni**, oddający za nią życie`;
2. *ikon.* `wizerunek → **Jezusa** → **Chrystusa** z owcą na ramionach`.

pastoforium

gr. παστοφόριο (τὸ), *cs.* престо́ва, па́стофώριε, *ang.* pastophorion, pastophorium; *daw., rzad., archit.* `jedno z dwóch bocznych pomieszczeń w → **cerkwi**, najczęściej znajdujące się w → **apsydach** → **prezbiterium**; pomieszczenie z lewej strony prezbiterium pełni funkcję → **żertwiennika**, z prawej – → **diakonikonu**`;

Uwagi: termin *pastoforium* w l.poj. nieodmienny; w l.mn.: *pastoforia, pastoforiów, pastoforium, pastoforia, pastoforiami, pastoforiach*.

pastorał

gr. ἀρχιερατικὴ ράβδος (ῆ), *ang.* pastoral staff;

1. → **żezł**
2. → **posoch**

patena → diskos

pateryca *gr.* πατερίτσα (ῆ), *cs.* патеріца, *ang.* pateritsa → **żezł**

pateryk

rzadziej paterykon;

gr. Πατερικόν (τὸ), *cs.* О́тче́чникъ, патері́къ, *ang.* paterik, patericon, paterikon; *hagiogr.* `zbiór opowiadań dydaktycznych z życia znanych → **mnichów** i → **ascetów** związanych z określonym → **monasterem**, → **pustelnią** lub regionem, obejmujący zwężle → **żywoty świętych**, wybrane pouczenia i → **apoftegmaty**`;

Synonimy: *rzad.* **gerontikon**.

Połączenia:

pateryk kijowsko-pieczerski, pateryk synajski, pateryki staroruskie.

paterykon → pateryk

patriarcha

gr. πατριάρχης (ὁ), cs. патрі́архъ, ang. patriarch;

1. *hagiogr.* `starotestamentowy → **święty** będący → **praojcem** lub protoplastą → **narodu wybranego**`;

Połączenia:

patriarcha Abraham, patriarchowie narodu wybranego.

2. *kan., ofic.* `→ **zwierzchnik Cerkwi** będącej → **patriarchatem**`;

Połączenia:

błogosławieństwo patriarchy, patriarcha bułgarski.

Uwagi: forma ceremonialna (gdy mówimy lub piszemy o patriarche): *Jego Świętobliwość*, zwrot bezpośredni: *Wasza Świętobliwość*.

patriarchat

gr. πατριαρχεῖο (τὸ), cs. патрі́архія, ang. patriarchate;

kan. `→ **Cerkiew autokefaliczna** podległa → **patriarsze**, pierwotnie o istotnym znaczeniu i szczególnym autorytecie, w okresie późniejszym również obejmująca swoją → **jurysdykcją** duży obszar`;

Połączenia:

zwierzchnik patriarchatu, wchodzić w skład patriarchatu.

patrologia

gr. πατρολογία (ή), ang. patrology, patristics;

patr., teol. `dział → **teologii** zajmujący się poznawaniem życia i twórczości → **ojców Cerkwi** i pisarzy starochrześcijańskich`;

Połączenia:

publikacje z patrologii, studiować patrologię, wykładać patrologię.

Uwagi: nie mylić z *patrystyką*.

patron

gr. πολιούχος (ὁ), προστάτης (ὁ), cs. покрови́тель, ang. patron;

antrop., liturg. `→ **święty**, który jest opiekunem → **człowieka**, → **cerkwi**, miejscowości, narodu, kraju, grupy zawodowej lub społecznej`;

Połączenia:

patron miasta, patroni rodziny, święto patrona, wstawiennictwo patrona, czcić patrona.

patrystyka [wym. patrystyka],

gr. πατερική θεολογία (ή), ang. patristics;

1. *patr.* `dział → **teologii** zajmujący się treścią pism → **ojców Cerkwi**`;
2. *patr.* `nauka → **ojców Cerkwi** i pisarzy starochrześcijańskich, przedstawiająca i uzasadniająca prawdy → **wiary** chrześcijańskiej`;

Synonimy: **teologia patrystyczna**.

Połączenia:

mówić o patrystyce, sięgać do patrystyki, studiować patrystykę, wyklądać patrystykę.

Uwagi: nie mylić z *patrologią*.

pątnik → pielgrzym

pelagianin

gr. πελαγιανός (ὁ), *ang.* Pelagian;

teol., patr. `zwolennik → pelagianizmu`.

pelagianizm

gr. πελαγιανισμός (ὁ), *ang.* Pelagianism;

teol., patr. `→ herezja z V w., której zwolennicy nauczali, że → człowiek jest w stanie zbawić się własnymi siłami, bez pomocy → łaski`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *pelagianizmie*, wymowa: *pelagianiźmie*, rzadziej *pelagianizmie*.

pendition

ang. pendition;

ikon. `umieszczana na → ikonach wstążka opasająca głowę → anioła, symbolizująca jego → posłuszeństwo → Bogu`.

penitencjał → kanonarion *zn. 2*

pentakostarion *rzadziej* pentikostarion → pentekostarion

pentarchia

gr. πενταρχία (ή), *ang.* Pentarchy;

kan. `pięć starożytnych → patriarchatów (rzymski, konstantynopolitański, aleksandryjski, antiocheński, jerozolimski), obejmujących poszczególne regiony całego Cesarstwa Rzymskiego, współistniejących i współfunkcjonujących zgodnie z zasadami pierwszeństwa czci i honorowego → prymatu`.

pentekostarion

rzadziej pentakostarion, *rzadziej* pentikostarion;

gr. Πεντηκοστήριον (τὸ), *cs.* пентикостѣрій, пентикостѣрионъ, *ang.* Pentecostarion; *muzyk.* `→ księga liturgiczna zawierająca teksty → nabożeństw → cyklu paschalnego od → święta → Zmartwychwstania Chrystusa do → Niedzieli Wszystkich Świętych`;

Synonimy: triodion paschalny, triodion kwietny, *rzad.* triodion kwiecisty.

Połączenia:

nabożeństwa pentekostarionu.

pentikostarion → pentekostarion

periodeuta *ang.* periodeuta → dziekan *zn.* 1

persona → osoba

perychoreza

gr. περιχώρηση (ή), *ang.* perichoresis

1. *teol.* `odwieczne współistnienie → Ojca, → Syna i → Świętego Ducha w jednej → naturze, polegające na wzajemnym przenikaniu się → hipostaz bez utraty ich tożsamości`;

Synonimy: *ofic.* perychoreza trynitarna.

Połączenia:

perychoreza trynitarna *gr.* τριαδολογική περιχώρηση (ή), *ang.* Trinitarian perichoresis → perychoreza *zn.* 1

2. *teol.* `współistnienie dwóch → natur, Bożej i ludzkiej, w jednej → hipostazie → Jezusa → Chrystusa, polegające na ich wzajemnym przenikaniu się i wymianie ich cech przy jednoczesnym zachowaniu tożsamości każdej z nich`;

Synonimy: *ofic.* perychoreza chrystologiczna, *rzad.* perychoreza natur.

Połączenia:

perychoreza chrystologiczna *gr.* χριστολογική περιχώρηση (ή), *ang.* Christological perichoresis → perychoreza *zn.* 2

perychoreza natur *gr.* περιχώρηση τῶν φύσεων (ή) → perychoreza *zn.* 2

perykopa

gr. περικοπή (ή), *cs.* Зачало, *ang.* pericope;

1. → czytanie *zn.* 2

2. *bibl., liturg.* `numerowany fragment → Ewangelii, Dziejów Apostolskich lub listów apostoelskich przeznaczony do głośnego odczytania w trakcie → nabożeństwa, rozpoczynający się frazą wstępną (np. *W owym czasie*)`;

Synonimy: *pot.* zaczęło.

Połączenia:

dwunasta perykopa Ewangelii Marka.

piątek

Połączenia:

Wielki Piątek

gr. Μεγάλη Παρασκευή (ή), *cs.* Вели́кийъ пѧтѡкъ, *ang.* Holy Friday;

liturg. `piątek → Wielkiego Tygodnia, poświęcony wspomnieniu →

ukrzyżowania i → śmierci → Jezusa → Chrystusa; → dzień, w którym nie sprawuje się → liturgii (→ post liturgiczny) i obowiązuje → post ścisły`.

pieczęć

Połączenia:

pieczęć miropomazania

gr. σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου (ή), *cs.* печать дара дѣла свѣтѣгѡ, *ang.* seal of the gift of the Holy Spirit;

liturg. `→ znak krzyża czyniony → mirrą przez → biskupa lub → prezbitera podczas → misterium miropomazania na czole, oczach, nozdrzach, ustach, piersiach, uszach, dłoniach i stopach osoby namaszczonej, czemu towarzyszy wypowiedanie słów *pieczęć daru Ducha Świętego`.*

piekło

gr. κόλαση (ή), *cs.* žláz, *ang.* hell;

1. *bibl., teol.* `stan wiecznej męki przeżywany w różnym stopniu przez → diablów i → ludzi, którzy odrzucili → Boga`;

Połączenia:

kara piekła.

2. *bibl.* `stan → dusz wszystkich umarłych do czasu → zmartwychwstania Pańskiego`;

Synonimy: **szeol.**

Połączenia:

bramy piekieł, zstąpienie do piekła.

Synonimy: **otchłań, gehenna, rzad. hades, rzad. czeluść.**

pielgrzym

gr. προσκυνητής (ός), *cs.* молѣтвенникъ, пѣтнникъ, пѣтешѣтвенникъ, *ang.* pilgrim; *antrop.* `→ wierny podróżujący do miejsc → świętych`;

Synonimy: **pątnik.**

pielgrzymka

cs. пѣтешѣтвѣ, *ang.* pilgrimage;

1. *gr.* προσκύνημα (τὸ);

antrop. `indywidualna bądź grupowa podróż do miejsc → świętych, motywowana różnymi duchowymi przesłankami (→ pobożności, dziękczynienie, prośba, → błaganie i inne)`;

Połączenia:

pielgrzymka autokarowa, pielgrzymka paschalna, plan pielgrzymki, pielgrzymka na Świętą Górę Grabarkę, pielgrzymka do Ziemi Świętej, pójść na pielgrzymkę, rozpocząć pielgrzymkę.

2. *antrop.* `grupa → **wiernych** podejmujących wspólny trud podróży do miejsc → **świętych**`;

Połączenia:

odpoczynek pielgrzymki, stuosobowa pielgrzymka, jechać z pielgrzymką.

pieierzwon

ang. perezvon;

liturg., muzyk. `powolne uderzenia w kilka → **dzwonów** po kolei, od największego do najmniejszego, wykonywane podczas → **pogrzebu**, → **procesji** z → **płaszczanicą** oraz wyniesienia płaszczanicy lub → **krzyża**`;

Połączenia:

żałobny pieierzwon, usłyszeć pieierzwon, wykonać pieierzwon.

pieśniarz → melodos

pieśń

gr. ᾠδή (ή), *cs.* пѣнь, *ang.* ode, song, hymn;

1. *bibl., muzyk.* `utwór poetycki pochodzący z → **Pisma Świętego**, stanowiący całość lub wybrany dłuższy fragment → **psalmu** lub → **pieśni biblijnej**`;

Połączenia:

pieśń Anny, pieśń Salomona, pieśń Symeona, pieśń trzech młodzieńców, pieśń Zachariasza;

pieśń anielska → hymn chwały anielskiej

pieśń Bogarodzicy

gr. ᾠδή τῆς Θεοτόκου (ή), *cs.* пѣнь богородицы, *ang.* Song of the Theotokos, Magnificat;

bibl., muzyk. `nowotestamentowa → **pieśń biblijna** śpiewana podczas → **jutrni**, oparta na słowach → **Bogarodzicy** zapisanych w → **Ewangelii Łukasza** (Łk 1, 46-55)`;

pieśń biblijna

gr. βιβλική ᾠδή (ή), *ang.* Biblical Ode;

bibl., muzyk., liturg. `jeden z dziewięciu poetyckich tekstów → **Pisma Świętego** spoza Księgi Psalmów, przeznaczony do wykorzystania podczas → **nabożeństw**, zapisany w dodatkowej części → **psalterza liturgicznego**`;

pieśń stopni

cs. степенна;

1. *gr.* ἀναβαθμοί (οἱ), *ang.* Anavathmoi, Hymns of Ascent;
muzyk. `jeden z dwudziestu pięciu (w tradycji greckiej siedemdziesięciu pięciu) krótkich → **hymnów** nawiązujących tematycznie do

→ **psalmów** 119-133, wykonywany podczas → **jutrni** przed czytaniem → **Ewangelii**, przyporządkowany do określonego → **tonu**`;
Synonimy: **anabatni**, **antyfona niedzielna**, **antyfona wstępowań**, **pieśń wstępowań**, *rzad.* **antyfona na stopniach**, *rzad.* **hymn wstępowania**.

2. *gr.* ᾠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν (ή), *ang.* Song of Ascents, Song of Degrees;
bibl. `nagłówek każdego z → **psalmów** 119-133, wskazujący na ich zbieżną tematykę, spójną strukturę (połączone wersety kolejnych psalmów) oraz starotestamentową praktykę ich śpiewu na piętnastu stopniach świątyni jerozolimskiej`;

pieśń wstępowań → **pieśń stopni zn. 1**

2. *muzyk.* `utwór poetycki o charakterze modlitewnym`;

Synonimy: **hymn**, *daw.*, *rzad.* **kantyk**.

Połączenia:

pieśni wielkopostne, pieśń liturgiczna;

pieśń cherubinów → **cherubikon zn. 2**

pieśń duchowa

rzadziej pieśń duchowna;

gr. ᾠδὴ πνευματική (ή), *cs.* πνευμαλόςѣ, *ang.* spiritual song;
daw., *rzad.*, *muzyk.* `w okresie wczesnochrześcijańskim: improwizowany pochwalny tekst poetycki nawiązujący tematycznie do treści → **Pisma Świętego**, niekiedy śpiewany podczas → **nabożeństwa**`;

pieśń duchowna → **pieśń duchowa**

pieśń paraliturgiczna

gr. ψαλμοτράγουδο (τὸ), *ang.* paraliturgical song;
muzyk., *pot.* `utwór poetycki o tematyce religijnej niewchodzący w skład → **nabożeństwa**`;

pieśń wejścia → **hymn wejścia**

3. *muzyk.* `część → **kanonu** składająca się z → **irmosu** i → **troparionów**`;

Połączenia:

ektenia po szóstej pieśni, piąta pieśń kanonu Wielkiego Czwartku.

Połączenia:

pieśni pochwalne, śpiew pieśni.

Pięćdziesiątnica *gr.* Πεντηκοστή (ή), *cs.* Пятидесятница, *ang.* Pentecost → **zesłanie Świętego Ducha na apostołów zn. 2**

pismo

Połączenia:

Pismo Święte

gr. Ἁγία Γραφή (ή), *cs.* БОЖЕСТВЕННОЕ ПИСАНИЕ, СВЯЩЕННОЕ ПИСАНИЕ, *ang.* Holy Scripture;

teol. `zbiór → **bogonatchnionych** ksiąg podzielonych na → **Stary Testament** i → **Nowy Testament**, wraz ze → **Świątą Tradycją** będących źródłem → **Objawienia`**;

Synonimy: **Biblia, Słowo Boże.**

plebania

gr. πρεσβυτέριο (τò), *ang.* rectory, presbytery;

archit. `dom (rzadziej mieszkanie) będący własnością → **parafii**, przeznaczony dla → **duchowieństwa**, mieszczący zwykle kancelarię i salę parafialną`;

Synonimy: **dom parafialny.**

Połączenia:

plebania parafii św. Jerzego, spotkanie na plebanii.

płaczący

gr. προσκλαίων (ò), χειμαζόμενος (ò), *cs.* плачущий, *ang.* weeper, mourner;

daw., kan. `→ **pokutujący**, który nie mógł uczestniczyć w → **nabożeństwach**, stał w → **narteksie** i z płaczem prosił przechodzących → **wiernych** o wybaczenie → **grzechów** i → **modlitwę`**.

płaszczanica

rzadziej płaszczanica;

gr. Ἐπιτάφιος (ò), *cs.* плащаница, *ang.* Epitaphios, Winding Sheet, shroud;

ikon., liturg. `prostokątny płat materiału z przedstawieniem zmarłego → **Jezusa** → **Chrystusa**, → **Bogarodzicy** lub → **świętego** → **proroka** i poprzednika Jana Chrzciciela, używany podczas → **nabożeństw** upamiętniających → **pogrzeb** tych osób`;

Synonimy: **epitafios, rzad. epitafion.**

Połączenia:

całowanie płaszczanicy, pokłon przed płaszczanicą, procesja z płaszczanicą, wyniesienie płaszczanicy, wyszywana płaszczanica.

Uwagi: wyrażenia *adoracja płaszczanicy* i *adorowanie płaszczanicy* niepoprawne.

płaszczanica → płaszczanica

pneumatoforyczność

antrop. `cecha → **człowieka** działającego pod natchnieniem → **Świętego Ducha`**;

Synonimy: *rzad.* **duchoność.**

Połączenia:

pneumatoforyczność ascety, pneumatoforyczność starca, zauważalna pneumatoforyczność, przejawiać pneumatoforyczność.

Uwagi: termin *pneumatoforyczność* nie występuje w l.mn.

pneumatologia

gr. πνευματολογία (ή), *ang.* pneumatology;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się nauką o → **Świętym Duchu`**;

Połączenia:

pneumatologia św. Bazylego Wielkiego, wczesnochrześcijańska pneumatologia, wykładać pneumatologię.

pneumatomach *gr.* πνευματομάχος (ό), *ang.* Pneumatomach → **macedonianin**

pneumatomachia *gr.* πνευματομαχία (ή), *ang.* Pneumatomachi → **macedonianizm**

pobłogosławienie → **błogosławieństwo zn. 2**

pobożność

cs. благочестіє, *ang.* piety, devotion;

1. *gr.* εὐσέβεια (ή), εὐλάβεια (ή);

teol. `ogół zewnętrznych i wewnętrznych form wyrażania czci → **Bogu`**;

Synonimy: **nabożność, religijność.**

Połączenia:

pobożność ludowa.

2. *gr.* θεοσέβεια (ή), εὐσέβεια (ή);

antrop. `szacunek do → **Boga i** → **świętych`**;

Synonimy: **bojaźń Boża.**

Połączenia:

brak pobożności, przejaw pobożności.

pocałunek

Połączenia:

pocałunek pokoju

gr. ἀσπασμὸς εἰρήνης (ό), *cs.* цѣловáníе мíръ, *ang.* Kiss of Peace;

liturg., bibl. `starożytny gest liturgiczny wyrażający jedność → **wiernych**, polegający na wzajemnym ucałowaniu ramion i dłoni oraz wypowiedzeniu słów: *Chrystus pośród nas. Jest i będzie*, wykonywany obecnie jedynie przez → **duchowieństwo**, najczęściej przed → **anaforą`**;

Synonimy: **rzad. pocałunek święty.**

pocałunek święty → **pocałunek pokoju**

pochwała [wym. pochwała],

cs. похва́ла;

1. *ang.* glorification;

liturg. `fragment → **nabożeństwa** lub → **święto** mające na celu wysławianie → **Boga**, → **aniołów** lub → **świętych**`;

Połączenia:

pochwała Bogarodzicy

cs. похва́ла богоро́дницы, *ang.* Salutations to the Theotokos;

1. → **Sobota Akatystu**

Uwagi: wszystkie człony terminu *pochwała Bogarodzicy* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. *ikon.* `wizerunek → **Bogarodzicy** w otoczeniu → **proroków**, którzy zapowiadali przyjście → **Chrystusa**, niekiedy zawierający sceny zaczerpnięte z → **ikony** → **akatystu**`;

pochwała wielka

gr. Φήμη (ή), πολυχρόνιον (τὸ), cs. велі́каѧ похва́ла, *ang.* polychronion, Many Years;

liturg. `→ **polichronion** śpiewany zwierzchnikom → **Cerkwi autokefalicznych** przed ostatnim → **troparionem** po → **wejściu małym** podczas → **liturgii biskupiej** sprawowanej przez → **zwierzchnika Cerkwi**`;

2. *ang.* lamentation, enkomion, *gr.* ἐγκώμιον (τὸ);

liturg. `w l.mn.: → **nieporoczny** wykonywane podczas → **jutrni** → **Wielkiej Soboty** lub → **obrzędu pogrzebu Bogarodzicy**`;

Synonimy: *rzad.* **enkomia**.

Połączenia:

pochwały Bogarodzicy, pochwały Wielkiej Soboty.

Pocieszyciel

gr. Παράκλητος (ὁ), cs. ѡтѣшитель, параклѣтъ, *ang.* Comforter;

1. *bibl., teol.* `→ **Święty Duch** zapowiadany przez → **Jezusa** → **Chrystusa** (J 14,16-17; 14,26), posłaniec (J 16,7) i nauczyciel → **ludzi** (J 14,26) oraz ten, który prowadzi świat do → **zbawienia** (J 16,8)`;

2. *rzad., bibl.* `→ **Jezus** → **Chrystus** posłany przez → **Ojca** (1 J 2,1-2; J 14,16-17)`;

Synonimy: **Paraklet**, *rzad.* **Uświęciiciel**.

Połączenia:

oczekiwany Pocieszyciel, zapowiadany Pocieszyciel, zesłanie Pocieszyciela.

początki → **zwierzchności**

Uwagi: termin *początki* nie występuje w l.poj.

poczet

hagiogr. `grupa lub ogół → **istot**, którym → **Cerkiew** oddaje cześć`;

Połączenia:

poczet męczenników, poczet świętych podlaskich, dołączyć do pocztu, włączyć w poczet;

poczet anielski *ang.* retinue of angels → **chór anielski**

poczet świętych *ang.* retinue of saints → **chór świętych**

podlinnik

cs. ікѡнописный по́длинник, *ang.* podlinnik, icon painter's manual;

1. *ikon.*, *pot.* `wzór kompozycji ikonograficznej`;

2. *gr.* πρότυπον (τὸ) → **hermeneja**

podniesienie → anafora *zn. 2*

podobien

gr. προσόμοιον (τὸ), ὅμοιον (τὸ), *cs.* подѡбїенъ, *ang.* prosomion, podobien;

muzyk. `→ **hymn** naśladujący melodię i rytm innego utworu, najczęściej → **samo-podobna**`;

Synonimy: **prosomion**.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *podobien, podobna, podobnowi, podobien, podobnem, podobnie*; w l.mn.: *podobny, podobnów, podobnom, podobny, podobnami, podobnach*.

podobieństwo

Połączenia:

podobieństwo Boże

gr. ὁμοίωσις τοῦ Θεοῦ (ἡ), *cs.* подѡбїѣ бѡжїѣ, *ang.* likeness of God, God's likeness;

antrop., *bibl.*, *teol.* `cel życia → **człowieka**, darowany mu przez → **Boga**, sprowadzający się do stopniowego upodabniania się do Boga i osiągnięcia → **przebóstwienia**`.

podrasnik → podriasnik

podriasnik

rzadziej podrasnik;

gr. ζωστικό (τὸ), λέντιον (τὸ), ἐσώρασσo (τὸ), *cs.* подрѣвникъ, *ang.* cassock;

prop., *liturg.* `→ **szata** → **duchownych** (w tym → **niższego kleru**), → **mnichów** i → **mniszek** przypominająca tunikę, sięgająca ziemi, z długimi rękawami, najczęściej w kolorze czarnym`;

Synonimy: *ofic.* **sutanna**.

Połączenia:

biały podriasnik, grecki podriasnik, chodzić w podriasniku.

podryznik

gr. στιχάριον (τὸ), *cs.* подрѣзникъ, *ang.* sticharion;

liturg. `spodnia → **szata liturgiczna** → **prezbitera** przypominająca tunikę, sięgająca ziemi, z długimi rękawami, szyta z cienkiego materiału, najczęściej w kolorze białym, nakładana na → **podriasnik`**;

Synonimy: **sticharion**.

Połączenia:

lniany podryznik, założyć podryznik.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *alba*.

podsakosnik [wym. podsakkosnik] → podsakosnik

podsakosnik [wym. podsakkosnik],

rzadziej podsakosnik [wym. podsakkosnik];

gr. στιχάριον (τὸ), *cs.* рѣзникъ, *ang.* sticharion, stikharion;

liturg. `spodnia → **szata liturgiczna** → **biskupa** przypominająca tunikę, sięgająca ziemi, z długimi rękawami, rozcięta po bokach i spięta guzikami, szyta z cienkiego materiału, najczęściej w kolorze białym, nakładana na → **podriasnik`**;

Synonimy: **sticharion**.

Połączenia:

biskup w podsakosniku, nałożyć podsakosnik.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *alba*.

podnienie → cyborium *zn.* 1

podświecznik → świecznik

podwíg *gr.* ἄθλος (ὁ), *cs.* подвѣгъ, *ang.* podvig → asceza

podwiźnica [wym. podwiźnica] → ascetka

podwiźnik *cs.* подвѣжникъ → asceta

podworie → filia *zn.* 1

Uwagi: pisownia *podworije* i *podworje* niepoprawna.

podwyższenie

Połączenia:

Podwyższenie Czcigodnego i Życiodajnego Krzyża Pańskiego *gr.* Παγκόσμιος Ὑψωσις τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ Σταυροῦ (Η), *cs.* воздвѣжѣніе чертнѣго и животворѣцагв крестѣ господнѣа, *ang.* Universal Exaltation

of the Venerable and Life-Giving Cross → **podwyższenie Krzyża Pańskiego**
zn. 2

podwyższenie Krzyża Pańskiego

gr. Ὑψωση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (ἡ), cs. воздвѣженіе креста господна, ang. Elevation of the Holy Cross, Exaltation of the Precious Cross;

1. *hagiogr.* `uroczyste wystawienie przez → **patriarchę** Makarego w IV w. → **Krzyża** Chrystusowego po jego odnalezieniu przez → **świętą** cesarzową Helenę, przekazane przez → **Świętą Tradycję** i cerkiewną historiografię`;
2. *liturg.* `→ **święto nieruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** obchodzone 14/27 września ku czci → **Jezusa** → **Chrystusa**, upamiętniające odnalezienie → **Krzyża** Chrystusowego przez → **świętą** cesarzową Helenę i ukazanie go → **wiernym** przez → **patriarchę** Jerozolimy Makarego`;

Synonimy: ofic. Podwyższenie Czcigodnego i Życiodajnego Krzyża Pańskiego.

Uwagi: wszystkie człony terminu podwyższenie Krzyża Pańskiego w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

poganin gr. παγανιστής (ὁ), cs. ѡзбѣчникъ, ѡллинъ, ang. pagan, heathen → **bałwochwalca**

pogaństwo gr. παγανισμός (ὁ), cs. ѡзбѣчєство, ang. paganism → **politeizm**

pogost cs. погостъ, ang. pogost → **dziedziniec**

pogrzeb

gr. κηδεία (ἡ), cs. погребѣніе, ang. funeral, burial;

liturg. `→ **nabożeństwo** sprawowane nad → **ciałem** zmarłego, rozpoczyna się → **wyprowadzeniem ciała** i kończy pochówkiem`;

Synonimy: pot. odpiewanie.

Połączenia:

obrzęd pogrzebu, pogrzeb dzieci, pogrzeby kapłanów, sprawować pogrzeb;

pogrzeb ograniczony

liturg., kan. `sprawowany za zgodą → **biskupa** → **obrzęd** pochówku samobójcy lub, bardzo sporadycznie, → **człowieka** nieochrzczonego`;

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu egzekwie.

pojas → **pas**

pokajanie [wym. pokajanie, pokajan'je],

gr. μετάνοια (ἡ), cs. пока́ніе, ang. repentance;

1. → nawrócenie *zn.* 1
2. → skrucha *zn.* 1
3. *pot.* `okres odbywania → **epitymii** bądź sama epitymia`; *Synonimy: pot. pokuta.*
Połączenia:
być w monasterze na pokajaniu, odbywać pokajanie.

pokłon

gr. μετάνοια (ή), *cs.* поклѡнѣ, *ang.* bow;
liturg. `modlitewny gest oddawania czci → **Bogu** i → **świętym** poprzez pochylenie głowy lub całego → **ciała**`;
Synonimy: rzad. proskineza.
Połączenia:
bić pokłony, składać pokłon;

pokłon do ziemi *gr.* ἑδαφιαία προσκύνησις (ή), ἑδαφιαία μετάνοια (ή), *cs.* поклѡнѣ до зємлѣ, *ang.* bow to the earth → **pokłon wielki**

pokłon mały

gr. μικρή μετάνοια (ή), *cs.* поклѡнѣ мѧлыѣ, *ang.* small prostration, small bow, metania;
liturg. `modlitewny gest oddawania czci → **Bogu** i → **świętym** poprzez pochylenie tułowia aż do dotknięcia wyprostowaną ręką ziemi i powrót do postawy wyprostowanej, praktykowany podczas → **nabożeństw** i → **modlitwy** prywatnej`; *Synonimy: rzad. pokłon w pas.*

pokłon w pas *ang.* waist prostration, waist reverence → **pokłon mały**

pokłon wielki

gr. μεγάλη μετάνοια (ή), *cs.* велѣкѣ поклѡнѣ, *ang.* great metania, full prostration, large bow;
liturg. `modlitewny gest oddawania czci → **Bogu** i → **świętym** poprzez pochylenie całego ciała aż do dotknięcia rękoma, kolanami i czołem ziemi i powrót do postawy wyprostowanej, praktykowany podczas → **nabożeństw** i → **modlitwy** prywatnej, szczególnie w czasie → **postów**`;
Synonimy: rzad. pokłon do ziemi, rzad. prostracja.

pokora

gr. ταπεινωση (ή), *cs.* смирѣніє, *ang.* humility;
teol. `→ **cnota** świadomego uniżenia, uległości i całkowitego przyjęcia → **woli** Bożej w dążeniu do → **zbawienia**, będąca przeciwieństwem → **pychy**`;
Synonimy: rzad. ubóstwo duchowe.

Połączenia:

doskonała pokora, pokora Jezusa Chrystusa;

pokora kenotyczna *ang.* kenotic humility → **kenoza**

pokrewieństwo

Połączenia:

pokrewieństwo duchowe

gr. πνευματική συγγένεια (ή), *cs.* родитѣлѣ дѣхѣноє, *ang.* spiritual kinship; *kan.* `relacja pomiędzy → **ojcem chrzestnym** i → **matką chrzestną** a chrzczonym i jego rodzicami, zaistniała w następstwie → **misterium chrztu`**; *Synonimy:* *rzad.* **powinowactwo duchowe**.

Pokrow [wym. pokrow], *rzadziej* Pokrowa; *gr.* Ἁγία Σκέπη (ή), *cs.* покрѣвъ, *ang.* Pokrov → **Opieka Najświętszej Bogarodzicy**

Uwagi: termin *Pokrow* nie występuje w l.mn.; odmiana w l.poj.: *Pokrow, Pokrowy, Pokrowie, Pokrowę, Pokrową, Pokrowie*.

Pokrowa → **Opieka Najświętszej Bogarodzicy**

Uwagi: termin *Pokrowa* nie występuje w l.mn.; odmiana w l.poj.: *Pokrowa, Pokrowy, Pokrowie, Pokrowę, Pokrową, Pokrowie*.

pokrowiec

gr. κάλυμμα (τὸ), *cs.* покрѣвецъ, покрѣвъ, *ang.* veil;

liturg. `płat materiału, którym podczas → **liturgii** przykrywane są oddzielnie → **kielich** oraz → **diskos**; najczęściej rozcięty na kształt → **krzyża** równoramiennego`;

Synonimy: **pokrowiec mały, welon mały**, *rzad.* **welon**.

Połączenia:

pokrowiec na diskos, okadzić pokrowiec, przykrywać pokrowcami;

pokrowiec duży

gr. ἡρ (ὁ), ἄερας (ὁ), *cs.* ѿѣръ, козѣдѣхъ, покрѣвъ, *ang.* large veil, aer;

liturg. `prostokątny płat materiału, którym podczas → **liturgii** przykrywane są → **kielich** i → **diskos**`;

Synonimy: **welon duży, aer**, *pot.* **wozduch**.

pokrowiec mały *gr.* κάλυμμα (τὸ), *ang.* small veil → **pokrowiec**

pokrywało → **całun zn. 1**

pokusa

gr. πειρασμός (ὁ), *cs.* ѿκѣшѣніє, *ang.* temptation;

antrop. `niezgodne z → **wolą** Bożą i trudne do opanowania pragnienie upadłej → **natury** → **człowieka**, które może zostać przezwyciężone lub prowadzić do → **grzechu**`;

Synonimy: daw., rzad. pokuszenie.

Połączenia:

diabelskie pokusy, pokusa ciała, walka z pokusami, oprzeć się pokusie, ulegać pokusom.

pokuszenie → pokusa

pokuta

1. → pokajanie *zn.* 3

2. → epitymia

pokutnik

gr: μετανοῶν (ó), *cs.* κἀνοῦν, *ang.* repentant;

1. *antrop.* `osoba ze szczególną gorliwością praktykująca → pokajanie`;

Połączenia:

ofiarny pokutnik, pokajanie pokutnika.

2. → pokutujący

pokutujący

gr: μετανοῶν (ó), *cs.* κἀνοῦν, *ang.* penitent;

kan. `we wczesnym → chrześcijaństwie: → wierny odłączony od → misterium Eucharystii z powodu popadnięcia w → herezję, wyrzeczenia się → wiary bądź naruszenia zasad moralnych, po okazaniu → skruchy przechodzący jeden z etapów publicznego → pokajania (→ płaczący, → słuchający, → klęczący, → stojący)`;

Synonimy: daw. pokutnik, rzad. kajający się.

Połączenia:

modlitwa pokutujących, skrucha pokutującego.

polichronion

gr: πολυχρόνιον (τό), *cs.* многолѣтїе, многолѣтїе, *ang.* polychronion;

1. *liturg.* `życzenia opieki Bożej i wielu lat życia śpiewane → hierarchii cerkiewnej (czasami także władzom państwowym) podczas niektórych → nabożeństw lub na ich zakończenie`;

2. *prop., muzyk.* `tradycyjne życzenia wielu lat życia (Mnogaja leta, Na długie lata) śpiewane → hierarchii cerkiewnej, władzom państwowym, solenizantom i jubilatam po → molebnach sprawowanych w ich intencji lub podczas innych uroczystości; zwykle poprzedzone specjalnymi życzeniami składanymi przez → diakona`;

Połączenia:

trzykrotny polichronion, wykonać polichronion.

polielej [wym. poli-elej] → polieleos

polieleos [wym. poli-ele^os],

rzadziej polijelej [wym. polijelej], *rzadziej* polielej [wym. poli-elej];

gr. Πολυέλεος (ó), *cs.* πολυελέη, *ang.* Polyeleos;

1. *liturg.* `uroczysta część świątecznej lub niedzielnej → **jutrzni**, następująca po lekturze → **katyzm**, a przed śpiewem → **kanonu**, najczęściej sprawowana w centralnej części → **nawy głównej**; podczas niej śpiewane są → **psalmy** 134 i 135 oraz czytana jest → **Ewangelia**`;

Połączenia:

jutrznia z polieleosem, wyjść na polieleos.

2. *muzyk.* `zestaw → **psalmów** (najczęściej 134 i 135) śpiewanych podczas uroczystej części świątecznej bądź niedzielnej → **jutrzni** (→ **polieleos zn. 1**)`;

Połączenia:

„Wielki polieleos multański”, zaśpiewać polieleos.

Uwagi: termin *polieleos* występuje zwykle w l.poj.; odmiana w l.poj.: *polieleos, polieleosu, polieleosowi, polieleos, polieleosem, polieleosie*; pisownia *polyeleos* niezalecana.

polijelej [wym. polijelej], *rzadziej* polielej [wym. poli-elej] → **polieleos**

polikandylion *ang.* polycandelon → **panikadło**

poliptyk

ang. polyptych;

ikon. `zestaw połączonych ze sobą → **ikon** (zazwyczaj dwóch – → **dyptyk** lub trzech – → **tryptyk**)`;

Połączenia:

poliptyk podróżny.

polistaurion

gr. πολυσταύριον (tò), *ang.* polystavrion;

1. *daw., liturg.* `→ **szata liturgiczna** → **biskupa** w postaci → **fieloni** z naszytymi lub wyszytymi → **krzyżami**`;
2. *rzad., liturg.* `materiał na → **szaty liturgiczne**, na który naszyto (lub na którym wyszyto) wiele → **krzyży**`;

Połączenia:

patriarszy polistaurion, chodzić w polistaurionie, nałożyć polistaurion.

politeizm

gr. πολυθεϊσμός (ó), *cs.* ἑλληνισμο, *ang.* polytheism;

teol. `→ **wiara** w istnienie wielu bogów; przeciwieństwo → **monoteizmu**`;

Synonimy: **wielobóstwo**, *rzad.* **pogaństwo**.

Połączenia:

wyznawać politeizm.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *politeizmie*, wymowa: *politeizmie*, *rzadziej* *politeizmie*.

połonoszcznica → nabożeństwo o północy

pomazanie → namaszczenie

pomazaniec

1. gr. Χριστός (ó), cs. χρίστος, ang. Anointed One → **Chrystus**

Uwagi: termin *pomazaniec* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. gr. κεχρισμένος (ó), χρισμένος (ó), cs. помазанный, ang. anointed;
bibl. `w → **Starym Testamencie**: → **człowiek** namaszczony olejem przez →
proroka lub → **arcykapłana** na znak nadania mu godności królewskiej, proroc-
kiej lub kapłańskiej`;

Połączenia:

pomazaniec Pański.

3. gr. χρισμένος (ó), κεχρισμένος (ó), cs. помазанный, ang. anointed;
daw., antrop. `monarcha namaszczony olejem lub → **mirrą** podczas ceremonii
→ **koronowania**`;

Połączenia:

władca pomazaniec, majestat pomazańca Bożego.

pomiannik → synodyk zn. 1

pominalnik → synodyk zn. 1

ponadnaturalność → nadnaturalność

ponomar

rzadziej panamar, *rzadziej* paramonarz;

gr. νεωκόρος (ó), βηματοάρχης (ó), cs. пономѣрь, свѣщевжигатель, кандилонжигатель, параклисиάρχъ, ang. ponomar;

kan., liturg. `męczyzna (w → **monasterach** żeńskich → **mniszka**) posługujący
w → **cerkwi**, odpowiedzialny za porządek i czystość, zapalanie → **świec**, lamp i →
kadzielnicy, przechowywanie i przygotowanie → **ksiąg liturgicznych** i → **szat li-**
turgicznych, pełniący często funkcję → **prysłużnika**, stróża, → **dzwonnika** lub →
odźwiernego`;

Synonimy: daw., rzad. **paraeklezjarcha**, rzad. **zakrystian**.

Połączenia:

obowiązki ponomara.

popowiec

1. ang. Priested Old Believer;

kan. `przedstawiciel odłamu → **staroobrzędostwa** zachowującego → **kapłań-**
stwo hierarchiczne we wspólnocie`;

Połączenia:

nawrócony popowiec, prześladowany popowiec.

2. gr. πόποβτσυ (oi), ang. Popovtsy, Priested Old Believers;
kan. `w l.mn.: sama ta → **schizma** lub ogół jej zwolenników`;

Połączenia:

doktryna popowców, hierarchia popowców.

porucz → narękawek

Uwagi: termin występuje zwykle w l.mn.: *porucze*; odmiana w l.poj.: *porucz, poruczy, poruczy, porucz, porucz, porucz, poruczy*; w l.mn.: *porucze, poruczy, poruczom, porucze, poruczami, poruczach*.

porządek

gr. τάξις (ή), cs. полагѣдованіе, чиннополагѣдованіе, ang. order;

liturg. `schemat określonego → **nabożeństwa** lub kolejno sprawowanych nabożeństw, oparty zwykle na ich stałych elementach (→ **modlitwach** lub → **hymnografii**)`;

Połączenia:

porządek całonocnego czuwania, porządek chrztu, porządek jutrzni, porządek sprawowania nabożeństw, porządek wieczerni, zgodnie z porządkiem;

śpiewny porządek

gr. ἀσματικὸ τυπικὸ (τὸ), ang. Asmatic rule;

daw., liturg. `praktyka sprawowania → **nabożeństw** charakteryzująca się dominacją → **śpiewu antyfonalnego** → **psalmów**, których → **wersety** są przedzielone refrenami, rzadziej → **troparionami**, oraz → **modlitwami** → **kapłanów**`;

Synonimy: rzad. **reguła azmatyczna**.

posiadający gr. φιλοκτήμονος (ὁ), ang. Possessor → josiflanin

posłanie → list pasterski

posługa

1. gr. ὑπηρεσία (ή), διακονία (ή), cs. вѣщцѣннослужѣніе, служѣніе, ang. service;
liturg. `→ **obrzęd** lub → **misterium** sprawowane przez → **duchownego** na prośbę → **wiernego** lub grupy wiernych`;

Synonimy: pot. **treba**, ofic. **posługa kapłańska**.

Połączenia:

udać się z posługą;

posługa kapłańska ang. priestly ministry → **posługa zn. 1**

2. gr. διακονία (ή), διακόνημα (τὸ), cs. послужіаніе, ang. ministry, obedience;
liturg., kan. `każda praca wykonywana z → **błogosławieństwem** → **Cerkwi** i na jej rzecz`;

Synonimy: rzad. **diakonia**, pot. **posłuszanie**.

Połączenia:

posługa spowiednika, posługa psalmisty, posługa kapelana.

posługiwanie

gr. διακονία (ή), ang. ministering;

kan., liturg. `wypełnianie konkretnych obowiązków duszpasterskich, misyjnych lub diakonijnych`;

Połączenia:

posługiwanie kapelana szpitalnego, posługiwanie siostr miłosierdzia, posługiwanie w domu opieki.

Uwagi: nie mylić z przysługiwaniem.

posłuszanie [wym. posłuszanie, posłuszan'je],

cs. послѣшаніе;

1. gr. διακόνημα (τὸ), ang. obedience;

kan. `stałe lub jednorazowe zajęcie wyznaczane → mnichowi lub → mniszce przez przełożonego lub przełożoną`;

Połączenia:

ciężkie posłuszanie, dostać posłuszanie, posłuszanie w sadzie, zwolnić z posłuszania.

2. → posługa zn. 2

3. gr. ὑπακοή (ή) → nowicjat

posłuszeństwo

gr. ὑπακοή (ή), cs. послѣшаніе, ang. obedience;

teol. `wypełnianie → woli → Boga, przełożonych lub → ojca duchowego w celu osiągnięcia → zbawienia`;

Połączenia:

bezgraniczne posłuszeństwo, posłuszeństwo hierarchii cerkiewnej.

posłusznica [wym. posłuszница],

gr. ὑποτακτική (ή), cs. послѣшница, ang. probationer;

1. → nowicjuszka

2. pot. `uczennica → matki duchowej`.

posłusznik

gr. ὑποτακτικός (ὁ), cs. послѣшникъ, ang. probationer;

1. → nowicjusz

2. pot. `uczeń → ojca duchowego`.

posoch

gr. ράβδος (ή), ἀρχιερατικὸν παστοῦνι (τὸ), cs. πότοχъ, ang. crozier, episcopal staff;

prop., liturg. `laska z ozdobną głowicą stanowiąca → symbol władzy → biskupa oraz przełożonego lub przełożonej → wspólnoty monastycznej`;

Synonimy: pot. laska biskupia, rzad., ofic. pastorał.

Połączenia:

posoch igumena, posoch igumenii.

post

gr. νηστεία (ή), *cs.* πόστъ, пощѣніє, ѿлканіє, ѿлчба, безбѣдіє, *ang.* fast, lent, fasting; *antrop., liturg.* `częściowe lub całkowite powstrzymywanie się poszczególnych → **ludzi** lub całych wspólnot od spożywania określonych rodzajów pożywienia (np. mięsa i nabiału) lub oddawania się przyjemnościom i rozrywkom, połączone ze wzmożoną → **modlitwą**, jałmużną na rzecz bliźnich i innymi przejawami → **ascezy**, podejmowane w celu podtrzymywania w sobie zdolności do unikania → **grzechu**`;

Połączenia:

post jednodniowy, post wielodniowy, naruszać post, podejmować post, przestrzegać zasad postu, zalecać post, zaniedbywać post;

post apostolski

gr. νηστεία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων (ή), *cs.* πόστъ ἀπόστοльскій, *ang.* Apostles' Fast;

liturg., ofic. `postny okres od poniedziałku po → **Niedzieli Wszystkich Świętych** do dnia → **Apostołów** Piotra i Pawła (29 czerwca/12 lipca)`;

Synonimy: *pot.* **post piotrowy**.

post bożonarodzeniowy *gr.* νηστεία τῶν Χριστουγέννων (ή), *cs.* πόστъ рождѣтвенный, *ang.* Nativity Fast → **post filipowy**

post czterdziestodniowy

gr. σαρακοστή (ή), *cs.* чѣтыредеśтница, чѣтыредеśтоднѣный πόστъ, чѣтыредеśтний πόστъ, *ang.* forty days fasting, forty day fasting;

1. → **Wielki Post**

2. *gr.* σαρανταήμερο (τὸ) → **post filipowy**

post eucharystyczny

gr. εὐχαριστιακὴ νηστεία (ή), *ang.* eucharistic fast;

liturg. `→ **post ścisły** praktykowany przed przystępowaniem do → **komunii**, przestrzegany zwykle od poprzedzającego wieczora lub od północy`;

Synonimy: **post liturgiczny**.

post filipowy

gr. νηστεία τοῦ ἁγίου Φιλίππου (ή), *cs.* πόστъ рождѣтвенный, *ang.* St. Philip Fast;

prop., liturg. `czterdziestodniowy okres postny przed → **świętem** → **Narodzenia Chrystusa**`;

Synonimy: *pot.* **post bożonarodzeniowy**, *rzad.* **post czterdziestodniowy**.

post liturgiczny

ang. liturgical fast;

1. *liturg.* → **post eucharystyczny**

2. *liturg.* `dzień lub okres, w którym zgodnie z zaleceniami → **typikonu** → **liturgia** nie jest sprawowana lub jej → **sprawowanie** następuje dopiero po → **wieczerni**, np. w → **wigilie** → **święt** → **Narodzenia Chrystusa** czy → **Chrztu Pańskiego**`;

post piotrowy *cs.* **πετρόβη πόστ** → post apostolski

post ściśły

gr. αὐστηρὴ νηστεία (ή), *cs.* **εὐστροφὴ πόστ**, *ang.* strict fast, total fast;

antrop. `całkowite powstrzymywanie się od jedzenia i picia przez określony czas`;

post uspienski

rzadziej post uspienski;

gr. νηστεία τῆς Παναγίας (ή), νηστεία τοῦ Δεκαπενταύγουστου (ή), *cs.* **ὤγεινικὴ πόστ**, *ang.* Dormition Fast;

liturg. `dwutygodniowy okres postny przed → **świętem** → **Zaśnięcia Najświętszej Bogarodzicy**`;

Uwagi: pisownia *uśpienski* niepoprawna.

post uspiński → post uspienski

Wielki Post

gr. Μεγάλη Νηστεία (ή), Μεγάλη Τεσσαρακοστή (ή), *cs.* **βελήκῃ πόστ**, **εὐαγγέλιῃ ἢ βελήκῃ πόστ**, *ang.* Great Fast, Great Lent, Great and Holy Lent;

liturg. `sześciotygodniowy okres postny przed → **świętem** → **Zmartwychwstania Pańskiego**; trwa od poniedziałku po → **Niedzieli Przebaczenia Win** do piątku szóstego tygodnia, po czym następuje → **Sobota Łazarza**, → **Niedziela Palmowa** i → **Wielki Tydzień**; w tym najdłuższym i najsurowszym z okresów postnych → **Boska Liturgia** sprawowana jest jedynie w soboty i niedziele`;

Synonimy: **Wielka Czerdziestnica**, **post czterdziestodniowy**, *rzad.* **czterdziestnica**, *daw.* **czterdziestnica**.

Uwagi: w tekstach liturgicznych i teologicznych opisywany jako *postna* lub *duchowa wiosna*, *czas pokajania* i *czas radosnego smutku*.

postnik

gr. νηστευτής (ό), *cs.* **πόστник**, *ang.* faster;

1. *antrop.* `→ **wierny** ściśle przestrzegający → **reguł** → **postu**`;

Połączenia:

ascetyczny trud postnika, sumienny postnik, wielki postnik, naśladować zmagania postnika.

2. *hagiogr.* → **święty**, który praktykował nadzwyczaj surowy → **post**;

Połączenia:

św. Jan Postnik.

postrzyżyny

gr. κουρά (ή), *cs.* пострижѣніе, *ang.* tonsure;

liturg. → **obrzęd** polegający na podcięciu włosów na znak posłuszeństwa → **Bogu**;

Połączenia:

postrzyżyny mantijne → **postrzyżyny schimy męskiej**

postrzyżyny mniszkie

gr. μοναχική κουρά (ή), *cs.* монашескіѣ постригъ, монашеское пострижѣніе, пострижѣніе монаховъ, *ang.* monastic tonsure;

liturg. → **obrzęd** przyjęcia → **stanu mniszego** poprzez złożenie → **obietnic mniszych**, potwierdzone podcięciem włosów;

Synonimy: **rzad.** **postrzyżyny monastyczne.**

Uwagi: połączenie *postanowienia zakonne* niezalecane; lepiej: *postrzyżyny mnisze*.

postrzyżyny monastyczne → **postrzyżyny mnisze**

postrzyżyny riasoformne → **postrzyżyny w riasoform**

postrzyżyny schimy męskiej

gr. ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Σχήματος (ή), *cs.* послѣдованіе малаго ѿбразу, *ang.* Tonsure into Small Schema;

liturg. → **obrzęd** przyjęcia → **schimy męskiej**;

Synonimy: **postrzyżyny mantijne**, **postrzyżyny w mantię**.

postrzyżyny schimy wielkiej

gr. ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Σχήματος (ή), *cs.* послѣдованіе великаго ѿгелликаго ѿбразу, *ang.* Tonsure into Great Schema;

liturg. → **obrzęd** przyjęcia → **schimy wielkiej**;

postrzyżyny w mantię *ang.* tonsure into Stavrophore → **postrzyżyny schimy męskiej**

postrzyżyny w riasę *gr.* ρασοευχή (ή) → **postrzyżyny w riasoform**

postrzyżyny w riasoform

gr. ρασοευχή (ή), τελετή τῆς ρασοφορίας (ή), *ang.* Tonsure into Rassophore;

liturg. ` → **obrzęd** przyjęcia → **riasoforu**`;

Synonimy: *pot.* **postrzyżyny riasoformne**, *pot.* **postrzyżyny w riasę**.

poświęcenie

1. *gr.* καθιέρωση (ή), ἀφιέρωση (ή), *ang.* dedication, sacrifice;

teol., liturg. `dzielenie się czymś, co staje się → **ofiarą** składaną komuś lub czemuś`;

Połączenia:

poświęcenie czasu bliżnim, poświęcenie niedzieli Bogu, poświęcenie życia.

2. → **oświęcenie**

Połączenia:

małe poświęcenie wody → **małe oświęcenie wody**

poświęcenie wody → **oświęcenie wody**

wielkie poświęcenie wody → **wielkie oświęcenie wody**

poświęcie

gr. μεθεόρτια (τὰ), *cs.* попразднество, *ang.* afterfeast, postfeast;

liturg. `dni po → **święcie wielkim**, w których podczas → **nabożeństw** śpiewa się świąteczne → **hymny**`;

Synonimy: **okres poświęteczny**.

Połączenia:

poświęcie Narodzenia Chrystusa, stichiry poświęcia.

potęgi

gr. Ἐξουσίαι (οἱ), *cs.* вла́сти, *ang.* Powers;

teol., bibl. `nazwa jednego z → **chórów anielskich**`;

Synonimy: **władze**.

Uwagi: termin **potęgi** nie występuje w l.poj.

potępienie

gr. καταδίκη (ή), κατάκριση (ή), *cs.* ѿδѣжденіє, *ang.* damnation, condemnation;

teol. `oceniecie kogoś, czyjegoś działania lub jakiegoś zjawiska jako bardzo złego`;

Połączenia:

potępienie jawno grzesznicy, potępienie zachowania;

potępienie wieczne

gr. αἰώνια καταδίκη (ή), *cs.* вѣчноѿ ѿδѣжденіє;

teol. `kara → **piekła**, powodowana dobrowolnym odrzuceniem → **Boga**`.

potir rzadziej potirion → **kielich zn. 1**

potirion → **kielich zn. 1**

powieczerie [wym. powieczerje] → **powieczerze**

powieczerze

rzadziej powieczerie;

gr. Απόδειπνον (τὸ), *cs.* по́вече́ріє, *ang.* Compline;

liturg. → **nabożeństwo** → **cyklu dobowego** złożone z → **psalmów** i → **modlitw** przygotowujących do snu, sprawowane po → **wieczerni**, w → **monasterach** najczęściej po wieczornym posiłku`;

Synonimy: *rzad.* **apodypnon**.

Połączenia:

małe powieczerze, wielkie powieczerze, czytać powieczerze, sprawować powieczerze.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *kompleta*.

powinowactwo

gr. ἀρχιστεία (ή), *cs.* вѣ́нство, родство, *ang.* relation;

kan. `relacja pomiędzy jednym z małżonków i jego krewnymi a krewnymi drugiego małżonka; zachodzi jedynie po zawarciu → **małżeństwa**`;

Połączenia:

powinowactwo duchowe *ang.* spiritual kinship → **pokrewieństwo duchowe**

powołanie

gr. κλήση (ή), *cs.* призва́ніє, *ang.* vocation;

antrop. `kierowane przez → **Boga** do → **człowieka** wezwanie do wypełniania → **woli** Bożej poprzez rozwijanie talentów i zdolności pomagających w dążeniu do → **zbawienia**`;

Połączenia:

powołanie do kapłaństwa, powołanie do małżeństwa, powołanie do życia mni-szego, odczytać powołanie, realizować powołanie, trwać w powołaniu.

powołany

Połączenia:

pierwszy powołany

gr. πρωτόκλητος (ὁ), *cs.* перво́званный, *ang.* First-Called;

hagiogr. `→ **apostoł** Andrzej, brat apostoła Piotra`.

powszechność *ang.* universality → **soborowość**

powściągliwość

gr. σωφροσύνη (ή), σύνεση (ή), *cs.* цѣлоумѣ́ріє, *ang.* self-control, restraint, continence;

antrop. `zdolność powstrzymywania się od pochopnego postępowania lub ulegania → **namiętnościom`**;

Połączenia:

dar powściągliwości, niebywała powściągliwość ascety, powściągliwość w słowach, okazać powściągliwość, zachować powściągliwość.

Uwagi: termin *powściągliwość* występuje tylko w l.poj.

pozbawienie

Połączenia:

pozbawienie kapłaństwa → depozycja

poznanie

Połączenia:

poznanie Boga *gr.* γινῶσθαι τοῦ Θεοῦ (ή), *ang.* knowledge of God → **bogopoznanie**

pożądliwość *gr.* ἐπιθυμία (ή), *cs.* πόχоть, *ang.* lust, greed → **namiętność zn. 1**

półarianin → semiarianin

półarianizm → semiarianizm

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *półarianizmie*, wymowa: *półarianiźmie*, rzadziej *półarianizmie*.

prakenoza → kenoza wewnątrztrynitarna

praksapostolos → praksapostoł

praksapostoł

rzadziej praksapostolos;

gr. Πραξαπόστολος (ὁ), *cs.* практи́ческий апо́столъ, *ang.* praxapostolos;

liturg. `wariant → **księgi liturgicznej** → **apostoła** zawierający wyłącznie → **lekcje** czytane na → **nabożeństwach`**;

Połączenia:

bułgarski praksapostoł.

praksis [wym. praks'is],

gr. πράξις (ή), *ang.* praxis;

patr. `wysiłek fizyczny, działanie, akt lub czynność, które w połączeniu z → **kontemplacją** prowadzą do → **bogopoznania`**;

Połączenia:

praksis ascetów.

Uwagi: termin *praksis* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

praktyka [wym. praktyka],

Połączenia:

praktyka cerkiewna

gr. ἐκκλησιαστικὴ πράξις (ή), *ang.* ecclesial practice;

kan. `ujednolicony sposób realizacji przepisów → **prawa cerkiewnego** obowiązujący w określonej strukturze eklezjalnej (→ **Cerkwi lokalnej**, → **diecezji** lub → **parafii**)`;

praktyka liturgiczna

gr. λειτουργικὴ τάξις τῆς Ἐκκλησίας (ή), λειτουργικὴ πράξις (ή), *ang.* liturgical practice;

liturg. `sposób sprawowania → **nabożeństw** i model organizacji życia liturgicznego`.

pramatka

gr. προμήτωρ (ή), *cs.* прамáтн, *ang.* first mother;

bibl. `Ewa, pierwsza kobieta stworzona przez → **Boga**`;

Połączenia:

grzech pramatki, pramatka Ewa i praojciec Adam.

praobraz

gr. προτύπωση (ή), προεικόνιση (ή), προεικονισμός (ό), *ang.* prefigure;

bibl., teol. `starotestamentowe wydarzenie, postać lub rzecz zapowiadające → **Jezusa** → **Chrystusa** lub inne osoby, wydarzenia oraz rzeczy związane z Jego życiem i → **ofiara**`;

Synonimy: *rzad.* **prefiguracja**, *rzad.* **figura typologiczna**.

Połączenia:

praobraz Eucharystii, praobraz Krzyża Świętego, praobrazy Matki Bożej.

praojciec

gr. προπάτωρ (ό), προπάτορας (ό), *cs.* прáсѡтєцъ, *ang.* forefather;

bibl., ikon., liturg. `starotestamentowy ziemski przodek → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Połączenia:

dzień wspomnienia praojców, Niedziela Praojców, spis praojców.

prarodziec

gr. προπάτωρ (ό), *cs.* прародíтєлн, *ang.* forefather, forebear;

bibl. `każdy z pierwszych → **ludzi**: Adam lub Ewa`;

Połączenia:

stworzenie prarodzców, upadek prarodzców.

prawidło → **kanon zn. 1**

prawilnik [wym. prawilnik], *cs.* правильник → **kanonnik**

prawilo [wym. prawilo], *cs.* правило → **kanon modlitewny zn. 2**

prawo

Połączenia:

prawo Boże

gr. νόμος τοῦ Θεοῦ (ὁ), *cs.* zákony boží, *ang.* law of God, God's law; *teol., kan.* `odwieczny i niezmienny zbiór zasad moralnych wyrażających → **wolę Bożą**, nadany przez → **Boga** → **człowiekowi** drogą nadprzyrodzoną (→ **prawo pozytywne**) lub naturalną (→ **prawo naturalne**)`;

prawo cerkiewne

gr. ἐκκλησιαστικὸ δίκαιο (τὸ), *ang.* church law; *prop., teol., kan.* `ustalenia regulujące sposób funkcjonowania → **Cerkwi**, wynikające z → **prawa Bożego**, → **prawa kanonicznego** i prawa cywilnego`; *Synonimy:* **prawo kościelne**.

prawo kanoniczne

gr. κανονικὸ δίκαιο (τὸ), *ang.* canon law; *kan., teol.* `ustanowione przez władzę cerkiewną (→ **sobór powszechny**, → **sobór lokalny** lub → **sobór biskupów** → **Cerkwi lokalnej**) i przestrzegane w → **Cerkwi** normy prawne zwane → **kanonami**, określające funkcjonowanie struktur eklezjalnych i sposób zarządzania nimi oraz prawa, obowiązki i kary kanoniczne dotyczące → **duchowieństwa** i → **wiernych**`;

prawo kościelne → **prawo cerkiewne**

prawo naturalne

gr. φυσικὸ δίκαιο (τὸ), *ang.* natural law; *teol., kan.* `→ **prawo Boże** objawione → **człowiekowi** przez → **naturę**, z której wynikają normy postępowania`;

prawo pozytywne

gr. θετικὸ δίκαιο (τὸ); *teol., kan.* `→ **prawo Boże** przekazane → **człowiekowi** w → **Starym Testamencie** i → **Nowym Testamencie** za pośrednictwem nadnaturalnego → **objawienia**, zachowane w → **Piśmie Świętym** i → **Świętej Tradycji**`.

prawosławie

gr. Ὀρθοδοξία (ἡ), *cs.* православіє, православіє, *ang.* Orthodoxy;

1. *teol.* `ogół prawd i poglądów zgodnych z → **dogmatami** → **Cerkwi**`;

Synonimy: **ortodoksja**.

2. → **cerkiew zn. 1**

Uwagi: termin *prawosławie* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Połączenia:

kolebka prawosławia, zainteresowanie prawosławiem, przyjąć prawosławie.

Uwagi: termin *prawosławie* nie występuje w l.mn.; połączenie *wyznawca prawosławia* nie-zalecane, lepiej: *prawosławny, prawosławny chrześcijanin*.

prawosławny

gr. ὀρθόδοξος (ὁ), *cs.* правосла́вный, *ang.* Orthodox;

1. 'odnoszący się do → **Cerkwi**, związany z Cerkwią`;

Połączenia:

prawosławna szkoła, prawosławne zwyczaje, prawosławny światopogląd.

2. *kan.* 'zgodny z nauką → **Cerkwi`**;

Połączenia:

prawosławna duchowość, prawosławna liturgia.

3. *kan.* '→ **człowiek** należący do → **Cerkwi`**;

Połączenia:

zgromadzenie prawosławnych, zostać prawosławnym.

Uwagi: w znaczeniach 1-2 termin *prawosławny* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 3 termin *prawosławny* funkcjonuje jako rzeczownik.

prawowierna

gr. εὐσεβής (ή), *cs.* благовѣрнаа, правовѣрнаа, *ang.* right-believing;

hagiogr. 'święta (→ **święty**), która była władczynią`;

Połączenia:

czczone prawowierne, modlitwa prawowiernej.

prawowierność

gr. εὐσεβεία (ή), θεοσεβεία (ή), θεοπιστία (ή), *cs.* благовѣрїе, благочѣстїе, *ang.* right-believing, Orthodoxy;

antrop. 'przestrzeganie zasad → **wiary**, wyrażające się w → **pobożności** i → **miłości** do → **Boga`**;

Połączenia:

życie w prawowierności.

prawowierny

cs. благовѣрный, *ang.* right-believing;

1. *gr.* εὐσεβής;

antrop. 'przestrzegający zasad → **wiary`**;

Połączenia:

prawowierny chrześcijanin.

2. *gr.* εὐσεβής (ὁ);

hagiogr. '→ **święty**, który był władcą`;

Połączenia:

czczeni prawowierni, modlitwa prawowiernego.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *prawowierny* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *prawowierny* funkcjonuje jako rzeczownik.

prazdnik → święto

Preczysta → narodzenie Najświętszej Bogarodzicy *zn. 2*

prefacja

ang. preface;

liturg. `pierwsza część → **anafory**, wychwalająca → **Boga**, kończąca się → **hymnem chwały anielskiej**`;

Połączenia:

prefacja św. Bazylego Wielkiego, wygłaszanie prefacji.

prefiguracja *ang.* prefiguration → **praobraz**

prepodobna

rzadziej przepodobna;

gr. ὁσία (ή), *cs.* преподобная, *ang.* venerable;

prop., hagiogr. `święta (→ **święty**), która była → **mniszka**`;

Synonimy: *ofic.* **świętobliwa**, *pot.* **święta mniszka**.

Połączenia:

modlitwa prepodobnej, prepodobne pustelniczki.

prepodobny

rzadziej przepodobny;

gr. ὁσιος (ὸ), *cs.* преподобный, *ang.* venerable;

prop., hagiogr. `→ **święty**, który był → **mnichem**`;

Synonimy: *ofic.* **świętobliwy**, *daw.* **świętobliwy**, *pot.* **święty mnich**.

Połączenia:

prepodobny Antoni Supraski, relikwie prepodobnego.

prestoł [wym. **prestoł**], *cs.* престолъ, *ang.* prestol → **ołtarz** *zn. 1*

Uwagi: odmiana w l.poj.: *prestoł, prestołu, prestołowi, prestoł, prestołem, prestole*; w l.mn.: *prestoły, prestołów, prestołom, prestoły, prestołami, prestołach*.

prestupka

cs. преступка;

1. *ang.* Omission;

liturg. `przerwanie ciągłości → **czytania** i przeskok do kolejnych fragmentów → **Ewangelii** lub → **lekcji**`;

Połączenia:

czytanie z **prestupką**.

2. ang. Lukan Jump;

liturg. `przerwanie ciągłości codziennych i niedzielnych → **czytań** ewangelicznych poprzez przeskok do czytań przypadających na kolejne tygodnie (np. opuszczenie czytań → **Ewangelii** Mateusza po → **święcie** → **Podwyższenia Krzyża Pańskiego** i rozpoczęcie czytań z Ewangelii Łukasza)`;

Połączenia:

prestupka po Chrście Pańskim, wrześniowa prestupka.

Uwagi: nie mylić z *odstupką*.

prezbiter

gr. πρεσβύτερος (ὁ), *cs.* пресвѣтеръ, *ang.* presbyter;

kan., liturg., ofic. `→ **duchowny**, który poprzez → **chirotonię** otrzymał drugi → **stopień kapłaństwa**; może sprawować wszystkie → **nabożeństwa** i → **misteria** oprócz → **misterium kapłaństwa**`;

Synonimy: **kapłan**, *rzad.* **ksiądz**, *pot.* **swiaszczennik**, *rzad., pot.* **jerej**.

Połączenia:

błogosławieństwo prezbitera, doświadczony prezbiter, wyświęcić na prezbitera.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *prezbiter, prezbitera, prezbiterowi, prezbitera, prezbiterem, prezbiterze*; w l.mn.: *prezbiterzy lub prezbiterowie, prezbiterów, prezbiterom, prezbiterów, prezbiterami, prezbiterach*; użycie terminu *pop* w odniesieniu do prezbitera (i innych duchownych prawosławnych) uznaje się za niestosowne.

prezbiterat

cs. пресвѣтерство, *ang.* presbyterate;

rzad., kan. `godność → **prezbitera**, drugi → **stopień kapłaństwa**`;

Uwagi: połączenie **święcenia prezbiteratu** niezalecane.

prezbiterium

gr. Ἱερὸν Βῆμα (τὸ), Ἁγίον Βῆμα (τὸ), ἱερατεῖον (τὸ), *cs.* Олтарь, Евѣдѣлице, *ang.* presbytery, sanctuary;

archit. `część ołtarzowa → **cerkwi**, najczęściej podwyższona i oddzielona od → **nawy głównej** → **ikonostasem**, do której wstęp mają jedynie → **duchowni** i osoby pomagające przy → **sprawowaniu** → **nabożeństw**`;

Synonimy: *daw., rzad.* **święte świątych**, *daw., rzad.* **bima**, *rzad., pot.* **ołtarz**.

Połączenia:

wrota prezbiterium → **drzwi ikonostasu**

zasłona prezbiterium → **katapetasma**

proboszcz

gr. ἱερατικὸς προϊστάμενος (ὁ), *cs.* настоѣтель, *ang.* rector;

w skrócie: **prob.**;

kan. → **duchowny** (najczęściej → **prezbiter**) zarządzający → **parafią** i pełniący funkcję przełożonego → **cerkwi**;

Połączenia:

proboszczowie dekanatu sokólskiego, wykaz proboszczów, mianować proboszczem.

procesja

gr: πομπή (í), λυταρεία (í), cs. κρείττην χόδα, ang. procession;

liturg. `uroczysty pochód → **duchowieństwa** i → **wiernych** wewnątrz lub na zewnątrz → **cerkwi** przy śpiewie → **hymnów** liturgicznych`;

Połączenia:

procesja na cmentarz, procesja z relikwiami, procesje z płaszczyzną, święteczna procesja, odbyć procesję, zakazać procesji.

proemion

rzadziej proimion;

gr: προοίμιον (τò), ang. prooimion;

liturg. `pierwsza strofa → **kondakionu** bądź → **akatystu**, która w zwieszłej formie przedstawia treść całego utworu`;

Połączenia:

pierwotny proemion, proemiony akatystów.

profanacja ang. profanation → **zbezczeszczenie**

profeta → **prorok**

profetologion → **paremiarz**

profetyzm → **prorokowanie**

proimion → **proemion**

prokimien → **prokimien**

Uwagi: odmiana w l.poj.: *prokimien, prokimenu, prokimenowi, prokimien, prokimenem, prokimienie*; w l.mn.: *prokimieny, prokimienów, prokimienom, prokimieny, prokimienami, prokimienach*.

prokimienon *rzadziej* prokimien → **prokimien**

prokimien

rzadziej prokimienon, *rzadziej* prokimien;

gr: προκείμενον (τò), cs. проκíменъ, ang. prokimien, prokeimenon;

liturg. `krótka → **pieśń** złożona z jednego → **wersetu** → **psalmu** (niekiedy krótkiej frazy z ksiąg → **Nowego Testamentu**), poprzedzająca zwykle → **czytanie** → **Pisma**

Świętego, wygłaszana przez → **duchownego** lub → **lektora**, a następnie trzykrotnie (rzadziej pięciokrotnie) śpiewana responsoryjnie przez → **chór**`;

Połączenia:

powtarzanie prokimieniu, prokimien dziewiątej godziny, prokimien jutrzni, prokimien tonu piątego, prokimien wieczni, prokimieny niedzielne, śpiewać prokimien;

prokimien wielki

gr. μέγα προκεείμενον (τὸ), *cs.* великій прокіменъ, *ang.* Great Prokeimenon; *liturg.* `pięciokrotnie powtarzany → **prokimien** → **wielkiej wieczni** sprawowanej w wybrane → **święta z cyklu dwunastu**, w → **tygodniu paschalnym** i w niedziele → **Wielkiego Postu**`.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *prokimien, prokimieniu, prokimienowi, prokimien, prokimieniem, prokimienie*; w l.mn.: *prokimieny, prokimienów, prokimienom, prokimieny, prokimienami, prokimienach*.

proklamacja

gr. ἐκφώνησις (ή), δοξολογική ἐκφώνησις (ή), *cs.* вѣзгласъ, *ang.* proclamation; *liturg.* `→ **wezwanie** lub krótka modlitewna fraza wygłaszane przez → **biskupa** lub → **prezbitera** na początku każdego → **nabożeństwa**`;

Połączenia:

proklamacje molebnów, wygłosić proklamację.

prolog *gr.* πρόλογος (ὁ), *cs.* прѳлогъ, *ang.* Prologue → **synaksarion**

pronomia

gr. προνομία (ή);

daw., kan. `nadanie dodatkowego prawa, wykraczającego poza ramy → **prawa cerkiewnego**`;

Synonimy: rzad. **przywilej**.

Połączenia:

pronomia na budowę kaplicy domowej, pronomie Patriarchatu Konstantynopolańskiego.

proroctwo

gr. προφητεία (ή), *cs.* прорѳечество, прорѳечествіе, *ang.* prophecy;

bibl. `→ **objawienie** odnoszące się do przyszłości`;

Połączenia:

proroctwa eschatologiczne, proroctwa o Bogarodzicy, otrzymać proroctwo, wypełnić proroctwo.

prorok

gr. προφήτης (ὁ), *cs.* прорѳкъ, *ang.* prophet;

hagiogr. `→ **święty**, który natchniony → **łaską**, głosił → **ludziom** → **wolę** → **Boga**`;

Synonimy: rzad. **profeta**.

Połączenia:

prorocy Boży, prorok Izajasz, prorok Najwyższego, prorok z Nazaretu, powołać proroka

prorok mniejszy

gr: μικρὸς προφήτης (ὁ), *ang.* minor prophet;

bibl. `jeden z dwunastu → **proroków** (Ozeasz, Amos, Micheasz, Joel, Abdiasz, Jonasz, Nahum, Habakuk, Sofoniasz, Aggeusz, Zachariasz, Malachiasz), autor najmniejszych objętościowo prorockich ksiąg → **Starego Testamentu**`;

prorok większy

gr: μέγας προφήτης (ὁ), *ang.* major prophet;

bibl. `jeden z czterech → **proroków** (Izajasz, Jeremiasz, Ezechiel, Daniel), autor największych objętościowo prorockich ksiąg → **Starego Testamentu**`.

prorokini

gr: προφήτιδα (ἡ), *cs.* пророчица, *ang.* prophetess;

hagiogr. `święta (→ **święty**), która natchniona → **łaską**, głosiła → **ludziom** → **wolę** → **Boga**`;

Połączenia:

prorokini Anna, prorokini Judyta.

prorokowanie

gr: προφητεία (ἡ), *cs.* пророчествование, *ang.* prophesying;

bibl., teol. `głoszenie → **prorocत्व**`;

Synonimy: rzad. **profetyzm**.

Połączenia:

dar prorokowania.

prosfora

gr: πρόσφορο (τὸ), προσφορά (ἡ), *cs.* проѕфора, *ang.* prosphora, prosphoro, prosphoron;

1. *liturg.* `chleb pieczony z czystej mąki, wody i zakwasu, złożony z dwóch połączonych ze sobą okrągłych części i oznaczony pieczęcią ze znakiem → **krzyża** oraz inicjałami → **Jezusa** → **Chrystusa** lub → **Bogarodzicy**; część → **darów eucharystycznych**`;

Połączenia:

prosforę na proskomidię, przynieść prosforę;

prosfora bogorodziczna → **prosfora Bogarodzicy**

prosfora Bogarodzicy

gr. μερίδα τῆς Θεοτόκου (ἡ), *cs.* богородичная профора, *ang.* Panagia, prosphoron of the Theotokos;
liturg. → **prosfora** oznaczona pieczęcią z inicjałami lub → **ikoną** → **Bogarodzicy**, używana podczas → **proskomidii** i w → **obrzędzie panagii**;
Synonimy: *pot.* **prosfora bogorodziczna**.

2. → **antydor**

prosformia

gr. ἄρτοποιεῖον (τὸ);
archit. `pomieszczenie, w którym przygotowuje się i wypieka → **prosforę**`;

Połączenia:

prosformia monasterska, prosformia przy cerkwi.

prosformica

ang. prosphora baker;
prop., kan. `kobieta zajmująca się przygotowywaniem → **prosfor**, zwłaszcza w → **monasterach**`;

Połączenia:

doświadczone prosformice, posługa prosformicy.

prosformik

gr. προσφοριάρης (ὁ), *cs.* просфорникъ, *ang.* prosphora baker;
kan. `mężczyzna zajmujący się przygotowywaniem → **prosfor**, zwłaszcza w → **monasterach**`;

Połączenia:

monasterscy prosformicy, posługa prosformika.

proskineza

rzadziej proskyneza;

gr. προσκύνησις (ἡ), *cs.* поклонѣніе, *ang.* veneration;

1. → **kult**

2. → **pokłon**

proskinitarion

gr. προσκυνητήριον (τὸ), προσκυνητάρι (τὸ), *ang.* proskynetarion;

1. → **anałoj**

2. → **kiot**

proskomidia

gr. προσκομιδὴ (ἡ), *cs.* проскомідія, *ang.* Proskomedia, Proskomide;

liturg. `pierwsza część → **liturgii anaforalnej**, podczas której przygotowywane są → **dary eucharystyczne**, sprawowana przy → **zertwienniku**`;

Synonimy: rzad. **prothesis**.

Połączenia:

sprawować proskomidię, uczestniczyć w proskomidii.

proskyneza → proskineza

prosomion → podobien

prostracja → pokłon wielki

prośba → wezwanie *zn.* 1

protekdikos → protekdyk

protekdyk

rzadziej protekdikos;

gr: πρωτέκδικος (ὁ), *ang.* protekdikos;

daw., *kan.* `w okresie bizantyjskim: jeden z sześciu → **archontów**, urzędnik → **Pa-triarchatu** Konstantynopolińskiego, główny adwokat cerkiewny, przewodniczący grupy → **ekdyków**, reprezentujący → **Cerkiew** w procesach sądowych i pełniący funkcję adwokata lub mediatora w sądach świeckich i cerkiewnych`;

Połączenia:

wstawiennictwo protekdyka.

prothesis [wym. protes'is, protez'is],

1. → **żertwiennik**

2. → **proskomidia**

3. → **skewofilakion**

protodiakon

gr: πρωτοδιάκονος (ὁ), *cs.* прѡтодїаконъ, *ang.* protodeacon;

w skrócie: protod.;

1. *kan.*, *ofic.* `wyższy rangą → **diakon** należący do → **duchowieństwa białego`;**

2. *kan.*, *ofic.* `tytuł przyznawany → **diakonom** jako → **nagroda cerkiewna`;**

Połączenia:

ektenia protodiakona, obrzęd podniesienia do godności protodiakona.

protoewangelia

gr: πρωτευαγγέλιο (τό), *ang.* protevangelium, protoevangelium, protoevangelion; *teol.*, *bibl.* `pierwsza zapowiedź przyjścia → **Chrystusa**, zapisana w Księdze Rodzaju 3,15`;

Połączenia:

mesjańskie wypełnienie protoewangelii.

Uwagi: nie mylić z *Protoewangelią Jakuba*, apokryfem noszącym faktycznie tytuł *Narodziny Marii. Objawienie Jakuba*.

protojerej [wym. protojerej],

gr: πρωτοπρεσβύτερος (ó), πρωτοπαπás (ó), cs. первоначальнѣйшій свѣщѣнникъ, протоіерей, ang. protoiereus, archpriest;
w skrócie: prot.;

1. kan., ofic. `zasłużony → **prezbiter** należący do → **duchowieństwa białego**`;
Połączenia:

mitroforny protojerej [wym. mitroforny protojerej], ang. mitred archpriest
→ **mitrat**

2. kan., ofic. `tytuł przyznawany żonatym → **prezbiterom** jako → **nagroda cerkiewna** w niektórych → **Cerkwiach lokalnych**, np. w Polsce i Rosji`;

Uwagi: pisownia *protoijerej* niepoprawna; terminy *protojerej* i *protoprezbiter* nie są synonimami w tradycji Cerkwi w Polsce i Rosji, są jednak tożsame w tradycji Cerkwi w Grecji.

protojerejstwo

cs. протоіерейство, ang. archpriesthood;

1. kan. `godność → **protojereja**`;
2. kan. `→ **nagroda cerkiewna** przyznawana żonatym → **prezbiterom**`;

Połączenia:

przyznać protojerejstwo, otrzymać protojerejstwo.

protopop

gr: πρωτοπαπás (ó), ang. protopope, archpriest;

daw., rzad. `tytuł → **protojereja** lub → **prezbitera** w → **Cerkwi** rosyjskiej w XVII i XVIII w.`;

Połączenia:

protopop Awwakum.

Uwagi: termin *protopop* występuje wyłącznie w tekstach historycznych.

protoprezbiter

gr: πρωθιερέας (ó), πρωτοπρεσβύτερος (ó), cs. первоначальнѣйшій свѣщѣнникъ, протопресвітеръ, ang. Protopresbyter;

1. kan., ofic. `szczególnie zasłużony → **prezbiter** należący do → **duchowieństwa białego**`;
2. kan., ofic. `najwyższy tytuł przyznawany żonatym → **prezbiterom** jako → **nagroda cerkiewna** w niektórych → **Cerkwiach lokalnych**, np. w Polsce i Rosji; w Cerkwi greckiej: jedyny tytuł (tożsamy z tytułem → **protojereja**) przyznawany jako nagroda cerkiewna żonatym prezbiterom`;

Synonimy: rzad. **archiprezbiter**.

Połączenia:

podnieść do godności protoprezbitera.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *protoprezbiter, protoprezbitera, protoprezbiterowi, protoprezbitera, protoprezbiterem, protoprezbiterze*; w l.mn.: *protoprezbiterzy* lub *protoprezbiterowie, protoprezbiterów, protoprezbiterom, protoprezbiterów, protoprezbiterami, protoprezbiterach*; terminy *protoprezbiter* i *protojerej* nie są współcześnie synonimami.

protopsalt

rzadziej protopsaltes, *rzadziej* protopsalta;

gr: πρωτοψάλτης (ó), ang. Protopsaltes;

kan., muzyk. `w praktyce bizantyjskiej: przedstawiciel → **niższego kleru** odpowiedzialny za prowadzenie śpiewu pierwszego → **chóru** podczas → **nabożeństw**`;

Połączenia:

konstantynopolitańscy protopsalci, protopsalt cerkwi św. Andrzeja, znany protopsalt.

Uwagi: odmiana w l.mn.: *protopsalci, protopsaltów, protopsaltom, protopsaltów, protopsaltami, protopsaltach*.

protopsalta → protopsalt

protopsaltes *rzadziej* protopsalta → protopsalt

Uwagi: odmiana w l.poj.: *protopsaltes, protopsaltesa, protopsaltesowi, protopsaltesa, protopsaltesem, protopsaltesie*; w l.mn.: *protopsaltesi, protopsaltesów, protopsaltesom, protopsaltesów, protopsaltesami, protopsaltesach*.

protosingiel [wym. protos'ingiel] → protosynkel

protosynkel *rzadziej* protosingiel [wym. protos'ingiel] → protosynkel

protosynkel

rzadziej protosynkel, *rzadziej* protosingiel [wym. protos'ingiel];

gr: πρωτοσύγκελλος (ó), cs. πρωτοεγγέλλας, ang. protosyngellos, protosynkellos, protosyncellus;

kan. `stanowisko lub tytuł cerkiewny → **prezbitera** pełniącego funkcję najbliższego współpracownika → **biskupa** i odpowiedzialnego za administrację → **diecezji**`;

Połączenia:

protosynkel patriarchy rumuńskiego.

prozelita

gr: προσήλυτος (ó), ang. proselyte;

1. → **konwertyta**

2. *daw., bibl.* → **bałwochwalca**, który przyjął judaizm lub → **chrześcijaństwo**;
Połączenia:
 gorliwy prozelita, żarliwi prozelici, zostać prozelitą.

prozelityzm

gr. προσηλυτισμός (ὁ), *ang.* proselytism;

1. *ofic.* `działalność prowadzona w celu pozyskania nowych członków spośród → **chrześcijan** innych → **wyznać**`;

2. *daw., bibl.* `nawracanie → **bałwochwalców** na judaizm lub → **chrześcijaństwo**`;

Połączenia:

bezwzględny prozelityzm, uprawiać prozelityzm.

Uwagi: termin *prozelityzm* nie występuje w l.mn.; postać miejscownika l.poj.: *prozelityzmie*,
 wymowa: *prozelityźmie*, rzadziej *prozelityzmie*.

proзорliwość *gr.* προόραση (ἡ), διόραση (ἡ), *cs.* прозорли́вость, прозѳръ, *ang.* clairvoyance, foresight → **kardiognoza zn. 1**

prozorliwy *gr.* διορατικός (ὁ), προορατικός (ὁ), *ang.* clairvoyant → **kardiognosta zn. 1**

Pryczastie *cs.* прѣча́стїе → **Święte Dary**

Uwagi: termin nie występuje w l.mn.; odmiana w l.poj.: *Pryczastie, Pryczastia, Pryczastiu, Pryczastie, Pryczastiem, Pryczastiu*.

pryczastien → **werset eucharystyczny**

Uwagi: odmiana w l.poj.: *pryczastien, pryczastna, pryczastnowi, pryczastien, pryczastnem, pryczastnie*; w l.mn.: *pryczastny, pryczastnów, pryczastnom, pryczastny, pryczastnami, pryczastnach*.

pryczastnik

gr. κοινωνών (ὁ), *cs.* прѣча́стникъ, *ang.* communicant;

pot. → **wierny** przystępujący do → **komunii**`;

Połączenia:

wielu pryczastników.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *pryczastnik, pryczastnika, pryczastnikowi, pryczastnika, pryczastnikiem, pryczastniku*; w l.mn.: *pryczastnicy, pryczastników, pryczastnikom, pryczastników, pryczastnikami, pryczastnikami*.

pryczaszczenie → **komunia zn. 2**

prymat

gr. πρωτεῖο (τὸ), *cs.* přévrascťvo, *ang.* primacy;

kan. `honorowe pierwszeństwo jednego spośród → **zwierzchników Cerkwi**, nieoznaczające absolutnej lub nadrzędnej władzy`;

Połączenia:

prymat patriarchy Konstantynopola, spory o prymat papieski, zasada prymatu.

Uwagi: *prymat* nie oznacza absolutnego pierwszeństwa władzy w Cerkwi; nie mylić z *prymasem*.

prysłużnik

gr: παπαδοπαίδι (tò), παπαδάκι (tò), *ang.* acolyte, altar server;

liturg. `chłopiec bądź mężczyzna pomagający → **duchownym** w trakcie → **nabożeństwo**; po otrzymaniu → **błogosławieństwa** może nakładać → **sticharion**`;

Synonimy: *rzad.* **ołtarnik**.

Połączenia:

batiuszka z prysłużnikami, gorliwy prysłużnik, prysłużnicy ze świecami, sticharion prysłużnika, przysługujący prysłużnik.

Uwagi: nie należy używać jako synonimów terminów *akolita* i *ministrant*; forma *prysłużnik* niepoprawna.

przebóstwienie

gr: θεώση (ή), *cs.* ўбожѣніє, *ang.* theosis, divinization;

teol. `upodobnienie się → **człowieka** do → **Boga** i zjednoczenie się z Nim, osiągnięte dzięki → **łasce**; ostatni etap → **życia duchowego człowieka**`;

Synonimy: **theosis**, **przemienienie człowieka**.

Połączenia:

stan przebóstwienia.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *deifikacja*.

Przeczysta

gr: Πανάχραντος (ή), *cs.* пречі́стѣ, *ang.* Most Pure, Supremely Pure;

teol., liturg. `→ **Bogarodzica** jako nieskalana → **grzechem**`;

Uwagi: termin *Przeczysta* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

przeczysty

gr: πανάχραντος (ό), *cs.* пречі́стѣ, *ang.* Most Pure;

teol. `o kimś lub o czymś wyjątkowym i nieskalanym → **grzechem**`;

Połączenia:

przeczysta Matka, przeczyste Ciało i życiodajna Krew, przeczyste ręce Zbawiciela.

przedmiot

Połączenia:

przedmiot cerkiewny

gr: ἐκκλησιαστικά εἶδη (τὰ), εἶδη ναοῦ (τὰ), *cs.* церковный, церковный, *ang.* Orthodox church furniture;

liturg., archit. `ruchoma lub nieruchoma rzecz wchodząca w skład wyposażenia → **cerkwi** (np. → **chorągiew**, → **świecznik**, → **panichidnik**)`;

przedmiot liturgiczny

gr. ἱερὸν σκεῦος (τὸ), cs. *свѣщѣнный предметъ*, ang. liturgical object;
rzad., liturg. → **przedmiot cerkiewny** wykorzystywany wyłącznie podczas
→ **sprawowania** → **nabożeństw** (np. → **kadzielnica**, → **pokrowiec**, → **an-**
tymins, → **iliton**)`.

przedpoście

ang. pre-Lenten season;

prop. `rozpoczynający się w Niedzielę o Zacheuszu czterotygodniowy, poprzedza-
jący → **Wielki Post** okres, w czasie którego → **hymnografia** → **nabożeństw** i reguły
→ **typikonu** wskazują na wyjątkowe znaczenie → **pokajania** i stopniowo zachęcają
do podejmowania kolejnych wysiłków ascetycznych`;

Połączenia:

nabożeństwa przedpościa, niedziele przedpościa, rozpocząć przedpoście.

przedsionek → narteks

Połączenia:

przedsionek wewnętrzny → **esonarteks**

przedsionek zewnętrzny → **eksonarteks**

przedświęcie

gr. προεόρτια (τὰ), cs. *предпразднество, предпразднество*, ang. forefeast, prefeast;
liturg. `dzień lub dni poprzedzające → **święto wielkie**, w których podczas → **nabo-**
żeństw śpiewa się specjalne → **hymny**`;

Synonimy: **okres przedświąteczny**.

Połączenia:

okres przedświęcia, troparion przedświęcia.

przedwieczny cs. *превѣчный, первовѣчный, предначальный* → **odwieczny**

Połączenia:

Przedwieczny Dniami → **Odwieczny Dniami**

przedział

gr. παρεκκλήσιον (τὸ), cs. *предѣлъ*, ang. side altar;
archit. `dodatkowe → **prezbiterium** w bocznej → **apsydzie** → **cerkwi**`;
Uwagi: nie mylić z *diakonikonem*; nie mylić z *kaplicą*.

przełamanie

Połączenia:

przełamanie chleba → **łamanie chleba**

przemiana

Połączenia:

przemiana darów

gr. μεταβολή τῶν Δώρων (ή), cs. преложеніє, ang. change of the gifts; teol., liturg. `Boże, mistyczne działanie dokonywane przez → **Ojca** → **łaską** → **Świętego Ducha** podczas → **liturgii**, poprzez które przedłożone przez → **wiernych** i sprawującego liturgię → **dary eucharystyczne** stają się → **Świętymi Darami**`;

Synonimy: **przemienienie darów**, rzad. **uświęcenie darów**, rzad. **przeobrażenie darów**.

Uwagi: nie należy używać jako synonimów terminów **przeistoczenie** i **przeistoczenie darów**.

przemienienie

Połączenia:

przemienienie człowieka gr. μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου (ή), ang. transfiguration of man → **przebóstwienie**

przemienienie darów → **przemiana darów**

przemienienie Pańskie

gr. Μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου (ή), cs. превображеніє господне, ang. Transfiguration of the Lord;

1. *bibl.* `ukazanie → **apostołom** Piotrowi, Janowi i Jakubowi boskiej → **chwały** → **Jezusa** → **Chrystusa** na górze Tabor, opisane w → **Ewangelii** Mateusza (Mt 17,1-8), Ewangelii Marka (Mk 9,1-7) i Ewangelii Łukasza (Łk 9,28-36)`;

2. *liturg.* `→ **święto nieruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** obchodzone 6/19 sierpnia, upamiętniające ukazanie boskiej → **chwały** → **Jezusa** → **Chrystusa** na górze Tabor`;

Synonimy: *ofic.* **Święte Przemienienie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa**, *pot.* **Spas**, *pot.* **Drugi Spas**, *pot.* **Spas jabłkowy**.

Uwagi: wszystkie człony terminu **przemienienie Pańskie** w zn. 2 zapisujemy wielką literą; forma *Preobrażenije* niepoprawna.

Święte Przemienienie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa gr. Αγία Μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Η), cs. свѣтѣ превображеніє господа бога и спаса нашего Іисуса Христа, ang. Holy Transfiguration of Our Lord God and Savior Jesus Christ → **przemienienie Pańskie** zn. 2

przeobrażenie

Połączenia:

przeobrażenie darów → przemiana darów

przepodobna → prepodobna

przepodobny → prepodobny

przewielebny

gr. αἰδεσιμολογιώτατος (ὁ), *cs.* прѣвѣлцѣнный, *ang.* Very Reverend, Right Reverend; *prop., kan., ofic.* `tytuł przysługujący → **duchownym**, zwłaszcza → **mitratom**, → **protoprezbiterom** i → **protojerejom**, a także → **prezbiterom** pełniącym funkcję → **proboszcza** lub → **dziekana**`;

Połączenia:

przewielebne duchowieństwo, przewielebny ksiądz mitrat.

Uwagi: proponowana forma ceremonialna, gdy mówimy lub piszemy o prezbiterze: *przewielebny ojciec*, oficjalny zwrot bezpośredni: *przewielebny ojciec*.

przewodnictwo

Połączenia:

przewodnictwo duchowe *gr.* πνευματικὴ καθοδήγησις (ἡ), *ang.* spiritual guidance → **ojcostwo duchowe**

przewodniczący

gr. προεστώς (ὁ), προϊστάμενος (ὁ), προεξάρχων (ὁ), *cs.* прѣдстоѣтель, прѣвослѣдѣтель, прѣдсѣдѣтель, *ang.* presiding;

liturg. `→ **biskup** lub → **prezbiter** prowadzący → **nabożeństwo** współsprawowane z innymi → **duchownymi**`;

Połączenia:

przewodniczący liturgii.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *celebrans*.

przewodniczenie

gr. χοροστασία (ἡ), *cs.* прѣдсѣдѣніє, прѣдсѣдѣніє, *ang.* presiding, celebrating, officiating;

liturg. `prowadzenie przez → **biskupa** lub → **prezbitera** → **nabożeństwa** sprawowanego wspólnie z innymi → **duchownymi**`;

Połączenia:

przewodniczenie całonocnemu czuwaniu, przewodniczenie modlitwie, przewodniczenie nabożeństwu.

Przewodniczka *ang.* Directress → **Hodegetria**

przewodnik

Połączenia:

przewodnik duchowy gr: πνευματικὸς καθοδηγητής (ὁ), ang. spiritual guide
→ ojciec duchowy

Przyczyna

gr: Αἴτιος (ὁ), cs. вѣнѣчникъ, ang. Cause;

1. teol. `→ **Ojciec** jako źródło → hipostazy → Syna i → **Świętego Ducha`**;

2. teol. `→ **Bóg** jako źródło wszystkiego, co dobre`.

przyjście

Połączenia:

drugie przyjście cs. вѣторѣ пришествіѣ, ang. Second Coming → paruzja

powtórne przyjście → paruzja

przykazanie

gr: ἐντολή (ἡ), cs. заповѣдь, ang. commandment;

bibl., teol. `prawo wynikające z → **Objawienia`**;

Połączenia:

przykazania Boże, przykazania miłości, przestrzegać przykazań, złamać przykazanie;

dziesięcioro przykazań gr: δέκα ἐντολές (οἱ), cs. дѣцать заповѣдей, ang. Ten Commandments → **dekalog**

Uwagi: odmiana w l.mn.: *dziesięcioro przykazań, dziesięciorga przykazań, dziesięciorgu przykazaniom, dziesięcioro przykazań, dziesięciorgiem przykazań, dziesięciorgu przykazaniach.*

dziesięć przykazań rzadziej dziesięcioro przykazań; gr: δέκα ἐντολές (οἱ), cs. дѣцать заповѣдей, ang. Ten Commandments → **dekalog**

przykazanie błogosławieństwa

gr: ἐντολή τῶν Μακαρισμῶν (ἡ), cs. заповѣдь блаженствъ, ang. commandment of beatitude, Beatitude, commandment of blessedness;

rzad., teol. `jedna z dziewięciu zasad moralnych sformułowanych przez → **Jezusa** → **Chrystusa** w czasie kazania na górze (Mt 5,3-12), z których każda rozpoczyna się od słowa *błogosławieni`*.

przymierze

Połączenia:

Dawne Przymierze → Stary Testament

Nowe Przymierze → Nowy Testament

Stare Przymierze → Stary Testament

przyroda → natura

przysługiwanie

ang. altar serving;

liturg. `pomaganie → **duchownemu** podczas → **sprawowania** → **nabożeństw** (m.in. trzymanie → **świecy**, podawanie → **kadzielnicy**, udział w → **procesjach**)`;

Połączenia:

błogosławieństwo na przysługiwanie.

Uwagi: nie mylić z *posługiwaniem*.

przyśpiew

gr. προῦμιον (τὸ), *cs.* припѣвъ, *ang.* refrain;

1. *muzyk.* `refren → **akatystu**, powtarzany na zakończenie każdego → **ikosu**`;

2. *muzyk.* `refren poprzedzający → **tropariony** → **kanonu**`;

Połączenia:

przyśpiew triodionu, świąteczne przyśpiewy.

Synonimy: *rzad.* **efimnion**, *rzad.* **zaśpiew**.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *responsorium*.

przywilej → pronomia

psalm

gr. ψαλμός (ὁ), *cs.* Ѳсалмъ, *ang.* Psalm;

bibl. biblijny utwór poetycki o charakterze modlitewnym (zazwyczaj dziękczynnym, błagalnym lub pokutnym), najczęściej autorstwa → **proroka** Dawida`;

Połączenia:

psalmy Dawidowe, śpiewać psalmy;

psalm chwalebny → **psalm pochwalny**

Uwagi: termin *psalm chwalebny* występuje zwykle w l.mn.

psalm pochwalny

gr. Αἶνοι (οἱ), *cs.* хвалѣтны, *ang.* Psalm of praise;

liturg. `→ **psalm** 148, 149 lub 150, wykonywany podczas → **jutrzni** po → **świątlnie**`;

Synonimy: *rzad.* **psalm chwalebny**.

Uwagi: termin *psalm pochwalny* występuje zwykle w l.mn.

psalm poprzedzający → **psalm wstępny**

psalm rozpoczynający → psalm wstępny

psalm wstępny

gr. προοιμιακὸς ψαλμός (ὁ), cs. *Ψαλόμъ предначинательный*, ang. Proemial Psalm;

liturg. `pierwszy → psalm → wieczerni (Ps 103)`;

Synonimy: rzad. psalm poprzedzający, rzad. psalm rozpoczynający.

psalm typika

gr. ψαλμός τῶν Τυπικῶν (ὁ), cs. *Ѣзвѣразительный Ѳсаломъ*, ang. Typika Psalm;

liturg. `→ psalmy 102 i 145 oraz → błogosławieństwa śpiewane podczas → liturgii katechumenów zamiast → antyfon codziennych lub → antyfon świątecznych; również określenie samego psalmu 102 lub 145`;

Synonimy: antyfona obrazująca.

psalmista

gr. ἱεροψάλτης (ὁ), ψάλτης (ὁ), cs. *Ѳсаломщикъ, Ѳсаломникъ, Ѳалмопѣвецъ*, ang. cantor, psalomshchik, chanter;

1. kan., muzyk. `przedstawiciel → niższego kleru odpowiadający za śpiew podczas → nabożeństw, powołany do → posługi przez → biskupa poprzez → chirotesję`;
Synonimy: daw., rzad. diak, daw., rzad., pot. diaczek, daw., rzad. psalta.

2. kan., muzyk. `osoba prowadząca → chór cerkiewny, odpowiedzialna za śpiew podczas → nabożeństw; w praktyce słowiańskiej często pełniąca dodatkowo obowiązki → lektora`;

Połączenia:

diakon psalmista, psalmista parafialny.

Synonimy: rzad. kantor, rzad. śpiewak, rzad., pot. psalomszczyk.

psalmistka

gr. ἱεροψάλτης (ἡ), ψάλτρια (ἡ), cs. *Ѳсаломщикъ, Ѳсаломникъ, Ѳалмопѣвецъ*, ang. cantor, chanter;

kan., muzyk. `kobieta prowadząca → chór cerkiewny, odpowiedzialna za śpiew podczas → nabożeństw; w praktyce słowiańskiej często pełniąca dodatkowo obowiązki → lektora`;

Synonimy: rzad., pot. psalomszczyca.

Połączenia:

psalmistka parafialna, obowiązki psalmistki.

psalmodia

gr. ψαλμοδία (ἡ), cs. *Ѳалмопѣнїе*, ang. psalmody;

1. muzyk. `śpiew lub → melorecytacja określonych → psalmów lub ich fragmentów`;

Połączenia:

gruzińska psalmodia;

psalmodia alternatywna → psalmodia antyfonalna

psalmodia antyfonalna

gr. ἀντιφωνική ψαλμοδία (ή), *ang.* antiphonal psalms;

muzyk. `wykonywanie → psalmów za pomocą → śpiewu antyfonalnego`;

Synonimy: psalmodia alternatywna.

psalmodia medytacyjna

ang. meditative psalms;

muzyk. ` → melorecytacja całego → psalmu przez jedną osobę`;

psalmodia responsoryjna

ang. responsorial psalms;

muzyk. `wykonanie → psalmu polegające na powtarzaniu przez → chór wersów recytowanych wcześniej przez → psalmistę`;

psalmodia wspólna

ang. common psalms;

muzyk. `wygłaszanie → psalmu przez całą wspólnotę → wiernych`;

2. *liturg.* `tematyczny dobór i odpowiednie umiejscowienie → psalmów lub ich fragmentów w → nabożeństwach`;

Połączenia:

psalmodia całonocnego czuwania, modlitwy i psalmodia godzin.

psalta → psalmista *zn.* 1

psaltykon

ang. Psalter;

daw., muzyk. `księga zawierająca melodie tekstów liturgicznych do indywidualnego wykonywania przez → psalmistę podczas → nabożeństw, zapisane za pomocą → neum`;

Połączenia:

psaltykon bizantyjski.

psałomszczyca [*wym.* psալոմսչիցա] → psalmistka

psałomszczyk → psalmista

psalterz

gr. ψαλτήριον (τὸ), *cs.* Псалтирь, Псаломскаѧ кнѣга, *ang.* Psalter, Book of Psalms;

bibl., liturg. `księga zawierająca → psalmy`;

Połączenia:

psalterz Bogarodzicy, psalterz Efrema Syryjczyka, czytać psalterz;

nieustający psalterz

cs. ψαλτήριον συνεχόμενον, *ang.* continuous psalmody;

liturg. `ciągła całodobowa lektura → psalterza przez zmieniających się kolejno → mnichów (lub → mniszki)`;

psalterz liturgiczny

gr. Ψαλτήριον (τὸ), *cs.* ψαλτήριъ ѿѣдобеннаѧ, *ang.* Liturgical Psalter, Psalter with Order, Ordered Psalter;

liturg. `→ księga liturgiczna zawierająca sto pięćdziesiąt → psalmów, podzielonych na dwadzieścia → kacyzm, uzupełniona o → modlitwy i elementy → nabożeństw → cyklu dobowego`;

Synonimy: *rzad.* psalterz pełny.

psalterz objaśniony

gr. Ψαλτήριον μετὰ ἐρμηνείας (τὸ), *cs.* ψαλτήριъ толковѧѧ, *ang.* Psalter with Commentary, Psalterion;

bibl., patr. `→ księga zawierająca teksty → psalmów opatrzone egzegetycznymi komentarzami autorstwa → ojców Cerkwi, przeznaczona do użytku domowego`;

psalterz pełny → psalterz liturgiczny

pulpit → analoj

pustelnia

gr. ἐρημητήριον (τὸ), ἀναχωρητήριον (τὸ), *cs.* кѣлѣѧ, пѣчѣѧ, *ang.* hermitage;

1. *archit., kan.* `miejsce odosobnienia → anachorety`;

Połączenia:

pustelnia świętego, pielgrzymka do pustelni.

2. *kan.* `w tradycji rosyjskiej: niewielka → wspólnota monastyczna zakładana z dala od siedzib ludzkich oraz innych ośrodków monastycznych`;

Połączenia:

pustelnia Glińska, pustelnia Optyńska.

Synonimy: *rzad.* erem, *rzad.* skit, *rzad.* samotnia.

pustelnica *rzadziej* pustelniczka; *ang.* hermit, solitary → anachoretka

pustelnictwo *ang.* hermitic life → anachoretyzm

pustelniczka *ang.* hermit, solitary → anachoretka

pustelnik *gr.* ἐρημίτης (ὁ), *cs.* кѣлѣѧникъ, пѣчѣѧникъ, *ang.* hermit, solitary → anachoreta

R

rada

Połączenia:

Rada Boża → Wielka Rada

rada monasterska → kinot

Wielka Rada

gr. Μεγάλη Βουλή (ή), *cs.* великій соборъ, *ang.* Divine Council;
bibl., teol. `narada → **Przenajświętszej Trójcy** przed → **stworzeniem** → **człowieka**, na którą wskazują słowa *Uczyńmy człowieka na obraz nasz, według naszego podobieństwa* (Rdz 1,26)`;
Synonimy: **Rada Boża**.

radonica [wym. radonica, radonica],

ang. Radonitsa, Radonica;

liturg. `dzień pierwszej powszechnej → **modlitwy** za zmarłych po → **Zmartwychwstaniu Pańskim**, przypadający we wtorek po → **Niedzieli Antypaschy**`;

Połączenia:

radonica w cerkwi cmentarnej.

raj

gr. παράδεισος (ὁ), *cs.* ráj, *ang.* paradise;

1. *bibl.* `ogród biblijny, miejsce pobytu pierwszych → **ludzi**`;

Synonimy: **Eden**.

Połączenia:

bramy raju, raj utracony.

2. → **królestwo Boże**

raka *gr.* λάρναξ (ή), λάρνακα (ή), *ang.* raka, shrine → **relikwiarz zn. 2**

rasa → **riasa**

raskolnik → **schizmatyk**

raskoł [wym. raskoł] → **schizma**

razstryga

ang. defrocked;

rzad., *kan.*, *pot.* `były → **duchowny**, który został pozbawiony → **kapłaństwa**; także były → **mnich**, który został pozbawiony → **stanu mniszego**`.

recytacja *ang.* recitation → **melorecytacja**

recytatyw *ang.* recitative → **melorecytacja**

refektarz *ang.* refectory → **trapezaria**

reguła

Połączenia:

reguła azmatyczna → **śpiewny porządek**

reguła mnisza

gr. μοναχικὸς κανόνας (ὁ), *cs.* прѣвило мона́ховъ, прѣвило мона́шество́ющихъ, прѣвило мона́шество́ующимъ, келѣйное прѣвило, *ang.* monastic prayer rule; *liturg.* `codzienny → **kanon modlitewny**, który zgodnie z zaleceniem → **ojca duchowego** wypełniają → **mnisi** i → **mniszki**`; *Uwagi:* nie mylić z *regułą monastyczną*.

reguła modlitewna *gr.* κανόνας (ὁ), *cs.* прѣвило, *ang.* prayer rule → **kanon modlitewny** *zn. 2*

reguła monasterska → **typikon** *zn. 3*

reguła monastyczna *gr.* μοναχικὸ τυπικὸ (τὸ), *cs.* оу҃рѣѣвъ мона́сты́рскій, *ang.* monastic rule → **typikon** *zn. 3*
Uwagi: nie mylić z *regułą mniszą*.

rekluz *ang.* recluse → **zatwornik**

rekluza *ang.* recluse → **zatwornica**

rekluzja *ang.* reclusion → **zatwornictwo**

rekolekcje

cs. го́вѣніє, *ang.* retreat;

liturg. `indywidualne lub wspólnotowe przygotowanie do przyjęcia → **misterium Eucharystii**, związane ze szczególnym wysiłkiem modlitewnym oraz ascetycznym (np. → **post**, pokłony), praktykowane najczęściej w trakcie postów wielodniowych w → **parafiach** i → **monasterach**`;

Synonimy: *pot.* **gowienie**.

Połączenia:

rekolekcje duchowieństwa, rekolekcje przed Paschą, rekolekcje wielkopostne,

trzydniowe rekolekcje, odbyć rekolekcje, uczestniczyć w rekolekcjach, zorganizować rekolekcje.

Uwagi: termin *rekolekcje* nie występuje w l.poj.

religia

gr. θρησκεία (ή), ang. religion;

1. *teol.* `system poglądów oparty na → **wierze** w istnienie siły wyższej (→ **Boga** lub → **bóstw**) oraz towarzyszący mu określony → **kult**`;

Połączenia:

religia dominująca, religia prześladowana, wyznawać religię;

religia monoteistyczna

gr. μονοθεϊστική θρησκεία (ή), ang. monotheistic religion;

teol. `→ **religia** oparta na → **wierze** w jednego → **Boga**`;

religia politeistyczna

gr. πολυθεϊστική θρησκεία (ή), ang. polytheistic religion;

teol. `→ **religia** oparta na → **wierze** w wielu → **bogów**`;

Uwagi: nie mylić z *denominacją* ani *związkiem wyznaniowym*.

2. → **katecheza zn. 2**

Połączenia:

religia prawosławna, religia rzymskokatolicka.

religijność gr. θρησκευτικότητα (ή) → **pobożność zn. 1**

relikwia

gr. λείψανο (τò), λείψανα (τὰ), cs. **мóщи**, ang. relic, relics;

hagiogr. `całe ciało → **świętego** lub jego fragmenty (np. czaszka, kości)`;

Połączenia:

częstka relikwii, nierozłożone relikwie, relikwie prawej ręki, relikwie św. Gabriela, odnalezienie relikwii, pokłonić się relikwiom, przyłożyć się do relikwii, wydobyć relikwie.

Uwagi: termin *relikwia* występuje zwykle w l.mn.; połączenie *święte relikwie św. N.* niezalecane, lepiej: *relikwie św. N.*; połączenie *relikwie w sarkofagu* niezalecane, lepiej: *relikwie w relikwiarzu*.

relikwiarz

gr. λειψανοθήκη (ή), ang. reliquary;

1. cs. **кобчѣжѣцѣ**;

liturg. `oddzielna skrzyneczka lub umieszczany w → **ikonie** zdobiony, metalowy pojemniczek, w których przechowywane są niewielkie cząsteczki → **relikwii**`;

Synonimy: *pot.* **moszczewik**.

2. *cs.* *ράκα*;

liturg. `skrzynia w postaci zdobionej trumny, w której przechowywane są → **relikwie** → **świętego**, świętej lub kilku świętych`;

Synonimy: *rzad.*, *pot.* **raka**.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *sarkofag*.

Połączenia:

relikwiarze na Athosie, wynieść relikwiarz.

riasa

rzadziej rasa;

gr. *ράσο* (τὸ), *ἐξώρασο* (τὸ), *cs.* *ράσα*, *ang.* *riasa*, *ryasa*, *ryassa*;

liturg. `→ **szata** → **duchownych** oraz → **mnichów** i → **mniszek** przypominająca sięgającą do ziemi, rozciętą z przodu i spiętą pod szyją pelerynę z długimi, szerokimi rękawami, najczęściej w kolorze czarnym, zakładana na → **podriasnik**; w tradycji greckiej noszona także przez śpiewaków`;

Połączenia:

jedwabna riasa, podriasnik z riasą, riasy duchownych, zakładać riasę.

riasofor

ang. *Rasophore*, *Rassophore*;

1. *gr.* *ρασοφορία* (ή);

kan. `następujący po → **nowicjacie** stopień → **stanu mniszego**, kiedy to → **nowicjusz** lub → **nowicjuszka** otrzymują prawo noszenia → **riasy**, → **kłobuka** i → **pasa** oraz zostają przyjęci do → **wspólnoty monastycznej**`;

Połączenia:

mnich w riasoforze, otrzymać riasofor, przyjąć riasofor.

2. → **mnich riasoforny**

rodziciel

Połączenia:

Boży Rodziciele

gr. *Θεοπάτορες* (οἱ), *cs.* *богоотцы*, *ang.* *Ancestors of God*;

hagiogr. `→ **święci** → bogoojcowie Joachim i Anna, rodzice → **Bogarodzicy**`;

Uwagi: termin *Boży Rodziciele* nie występuje w l.poj.

rodzicielka

Połączenia:

Boża Rodzicielka *cs.* *бо́жья роди́тельница*, *ang.* *Birth-giver of God* → **Bogarodzica**

rok

Połączenia:

rok cerkiewny

gr. ἐκκλησιαστικὸν ἔτος (τὸ), *cs.* церковное новолѣтїе, церковный годъ, *ang.* church year;

liturg., *pot.* `jednostka → **czasu** stosowana w → **Cerkwi**, rozpoczynająca się 1/14 września i kończąca się 31 sierpnia/13 września`;

Synonimy: *prop.* rok liturgiczny.

rok liturgiczny

gr. λειτουργικὸν ἔτος (τὸ), *cs.* литургійный годъ, *ang.* liturgical year;

liturg. `roczny system → **świąt**, → **postów**, → **wspomnień świętych**, który wyznacza życie liturgiczne → **Cerkwi**`;

Synonimy: *pot.* rok cerkiewny.

rozdział

Połączenia:

rozdziały Marka

gr. κεφάλαια τοῦ Μάρκου (τὰ), *cs.* мάρковы главы, *ang.* Mark's Chapters;

liturg. `dodatkowe komentarze → **typikonu** opisujące sposób → **sprawowania** → **nabożeństw** w sytuacjach, kiedy → **święta nieruchome** lub → **święta ruchome** przypadną w określone → **dni** → **roku liturgicznego**`;

Uwagi: termin **rozdziały Marka** nie występuje w l.poj.

rozesłanie

gr. ἀπόλυσις (ῆ), *cs.* ѿпѣтъ, *ang.* dismissal, apolysis;

liturg. `→ **błogosławieństwo** → **biskupa** lub → **prezbitera** kończące → **nabożeństwo**, skierowane do → **wiernych** w imię → **Jezusa** → **Chrystusa**, uzupełnione o wspomnienie → **Bogarodzicy** i → **świętych**`;

Synonimy: **błogosławieństwo końcowe**, *rzad.* **apoliza**.

Połączenia:

rozesłanie niedzielne, rozesłanie świąteczne, rozesłanie Wielkiego Piątku, wygłosić rozesłanie;

małe rozesłanie

cs. малый ѿпѣтъ, *ang.* small dismissal;

liturg. `krótka formuła → **rozesłania** kończącego określone → **nabożeństwa**: → **godziny**, → **powieczерze**, → **nabożeństwo o północy** i → **małą wieczernię**`;

wielkie rozesłanie

cs. великий ѿпѣтъ, *ang.* great dismissal;

liturg. → **rozesłanie** kończące → **wieczernię**, → **jutrznę** lub → **liturgię**,
połączone z przywołaniem imion → **świętych**.

rozeznanie → **dar rozróżniania**

rozgrzeszenie *gr.* συγχώρεση (ή), *cs.* **разгpешение**, *ang.* absolution → **modlitwa roz-**
grzeszająca zn. 1

rozłam → **schizma**

rozum

gr. διάνοια (ή), λογική (ή), *cs.* **разум**, *ang.* reason, intellect;

1. *antrop., patr.* → **zdolność** → **człowieka** do rozsądzania, wynikająca ze zdobytego na drodze → **kontemplacji** doświadczenia → **umysłu** i umożliwiającą analizę i ocenę określonej sytuacji;

Połączenia:

rozum kontemplacyjny.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *umysł*.

2. *antrop., patr.* → **umysł**, który nie spełnia swej głównej funkcji kontemplacyjnej i nie jest skierowany ku → **Bogu**, lecz zajmuje się wypracowaniem opinii lub wewnętrzną polemiką, w wyniku których zyskuje jedynie wiedzę o świecie widzialnym;

Połączenia:

rozważać rozumem.

Połączenia:

rozum dyskursywny

gr. λογικόν (τὸ), *ang.* discursive mind;

antrop. → intelektualna zdolność → **duszy** umożliwiająca budowanie opinii przy wykorzystaniu zarówno → **umysłu**, jak i innych środków i metod poznania: refleksji, intuicji, wyobrażenia i poznania symbolicznego.

rozwiązanie

Połączenia:

rozwiązanie małżeństwa

gr. λύση γάμου (ή), *cs.* **бракоразгpежение, разгpежение брака**, *ang.* dissolution of marriage;

kan., ofic. → kanoniczna decyzja → **biskupa** diecezjalnego stwierdzająca całkowity rozpad zawartego w → **Cerkwi** → **małżeństwa**, opierająca się na rozumieniu → **misterium** jako niedziałającego wbrew woli → **człowieka**;

Synonimy: **rozwód**.

rozwód *gr.* διαζύγιο (τὸ), *ang.* divorce → **rozwiązanie małżeństwa**

ruch

Połączenia:

ruch ekumeniczny *gr.* οἰκουμενικὴ κινήση (ή), *ang.* ecumenical movement
→ **ekumenizm**

rypida

rzadziej rypidion;

gr. ῥυπίδιον (τὸ), ἑξαπτέρυγον (τὸ), *cs.* řipída, *ang.* ripidion, hexapterygon, liturgical fan;

liturg. ` → **przedmiot cerkiewny** z umieszczonym na drzewcu wizerunkiem → **se-rafina**, wykorzystywany głównie w trakcie → **nabożeństw** z udziałem → **biskupa`**;
Synonimy: *rzad.*, *pot.* **wachlarz**.

Połączenia:

pożłacana rypida, poruszać rypidą, wynieść rypidę.

rypidion → **rypida**

rypidonośca

ang. fan-bearer;

liturg. ` → **prysłużnik** odpowiedzialny za noszenie → **rypidy`**.

ryt

gr. τάξις (ή), λειτουργική παράδοση (ή), *cs.* чїнз, чинноположѣнїє, послѣдованїє, *ang.* rite, order;

1. *liturg.* `tradycja liturgiczna dotycząca wszystkich lub wybranych elementów → **praktyki liturgicznej**, utrwalona i stosowana powszechnie lub na określonym terytorium`;

Synonimy: **obrzędek**.

Połączenia:

liturgia rytu aleksandryjskiego, nabożeństwa rytu bizantyjskiego, procesja w rycie jerozolimskim, ryt słowiański, ryt wschodni;

ryt biskupi

gr. τάξις ἀρχιερατικῆς χοροστασίας (ή), *cs.* послѣдованїє архїерейскої члѣбы, *ang.* hierarchical rite;

liturg. `schemat → **nabożeństwa** sprawowanego przez → **biskupa`**;

ryt kapłański

ang. simple rite, priestly rite;

liturg. `schemat → **nabożeństwa** sprawowanego przez → **prezbitera`**;

2. → **typikon zn. 1**

ryza

ang. riza;

1. → **fiełń**

2. → **koszulka**

ryzica [wym. ryz'ica] → **fiełń krótka**

ryznica [wym. ryznica],

cs. рѣзница, ang. sacristy, vestry;

1. gr. σκευοφυλάκιον (τὸ);

archit. `pomieszczenie pomocnicze w → **cerkwi**, najczęściej → **diakonikon**, w którym przechowywane są → **szaty liturgiczne**`;

Połączenia:

ubierać się w ryznicę, dobudować ryznicę.

2. liturg., pot. `wszystkie → **szaty liturgiczne** należące do → **parafii** lub → **monasteru**`;

Połączenia:

bogata ryznica, uzupełnić ryznicę.

ryzniczy

gr. σκευοφύλακας (ὁ), cs. ризохрани́тель, ang. sacristan, paraecclesiarch;
kan. `→ **mnich** odpowiedzialny za → **szaty liturgiczne** w → **monasterze**`;

Połączenia:

obowiązki ryzniczego, zostać ryzniczym.

rząd

Połączenia:

rząd deesis [wym. rząd deis'is, rząd deiz'is],

ang. Deesis row;

ikon. `drugi lub trzeci rząd → **ikonostasu** z umieszczoną w nim → **ikoną** → **deesis**, której towarzyszą najczęściej ikony → **świętych**`.

S

sabaita

rzadziej sawaita;

gr. σαβαΐτης (ó), cs. *савваїтъ*, ang. Sabaite, Sabbaite;

hagiogr. → **mnich** związany z → **lawrą** → **Prepodobnego Sawy Uświęconego**;

Połączenia:

Jan Milczący Sabaita, święci sabaici.

Sabaoth [wym. sabaot],

gr. Σαβαώθ (ó), cs. *савваѡтъ*, ang. Sabaoth;

bibl., teol. `starotestamentowe → **imię Boga**, oznaczające władzę → **chórów anielskich**;

Synonimy: **Pan Zastępów**.

Połączenia:

Pan Sabaoth.

sabelianizm

gr. σαβελλιανισμός (ó), σαβελλισμός (ó), ang. Sabelianism;

teol., patr. `→ **herezja** z III w. odrzucająca istnienie trzech → **hipostaz** → **Przenajświętszej Trójcy**;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *sabelianizmie*, wymowa: *sabelianiźmie*, rzadziej *sabelianizmie*.

sakelariusz

gr. σακελλάριος (ó), cs. *саккелάρїй*, ang. sakellarios;

daw., kan. `w okresie bizantyjskim: stanowisko cerkiewne → **diakona**, rzadziej → **prezbitera**, odpowiedzialnego za kontrolę majątku → **monasteru**;

Połączenia:

powołanie sakelariusza;

wielki sakelariusz

gr. μέγας σακελλάριος (ó), ang. great sakellarios;

daw., kan. `w okresie bizantyjskim: jeden z sześciu → **archontów**, urzędnik → **patriarchy** Konstantynopola kontrolujący finanse → **patriarchatu** i odpowiedzialny za opiekę nad → **monasterami** i zarządzanie ich majątkami`.

Uwagi: pisownia *seculariusz* niepoprawna.

sakeliusz

gr. Σακελλίου (ὁ), cs. сакеллїй, ang. sakelliou;

daw., kan. `w okresie bizantyjskim: jeden z sześciu → **archontów**, urzędnik → **patriarchy** konstantynopolitańskiego, najczęściej wybierany spośród → **diakonów**, odpowiedzialny za → **cerkwie** parafialne i → **monastery** żeńskie`.

sakkos → sakos

sakos

rzadziej sakkos;

gr. σάκκος (ὁ), σάκος (ὁ), ang. sakkos;

liturg. `wierzchnia → **szata** liturgiczna → **biskupa** przypominająca tunikę i sięgająca do połowy łydki, z długimi, szerokimi rękawami, rozcięta po bokach i spięta guzikami, nakładana na → **podsakosnik**`;

Połączenia:

biskup w sakosie, nakładać sakos.

sakra

ang. consecration;

pot. `→ **święcenia** biskupie`;

Połączenia:

przyjąć sakrę, udzielić sakry.

sakrament → misterium zn. 1

Połączenia:

sakrament chorych ang. Sacrament of the Sick → **misterium świętego oleju**

sakrament chrztu ang. Sacrament of Baptism → **misterium chrztu**

sakrament Eucharystii ang. Sacrament of Eucharist → **misterium Eucharystii**

sakrament kapłaństwa ang. Sacrament of Priesthood → **misterium kapłaństwa**

sakrament małżeństwa ang. Sacrament of Marriage → **misterium małżeństwa**

sakrament miropomazania ang. Sacrament of Chrismation → **misterium miropomazania**

sakrament namaszczenia chorych ang. Sacrament of Anointing of the Sick → **misterium świętego oleju**

sakrament pokajania ang. Sacrament of Repentance → **misterium pokajania**

sakrament pokuty *ang.* Sacrament of Penance → misterium pokajania

sakrament spowiedzi *ang.* Sacrament of Confession → misterium pokajania

sakrament świętego oleju → misterium świętego oleju

saloita → jurodiwy

saloitka → jurodiwa

saloityzm → jurodztwo

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *saloityzmie*, wymowa: *saloityźmie*, rzadziej *saloityzmie*.

samopodobien

gr. ἀυτόμελον (τὸ), *cs.* самоподобѣнѣ, *ang.* automelon;

prop., muzyk. ` → **troparion** stanowiący wzór rytmiczny i melodyczny dla innych troparionów`;

Synonimy: **automelon**.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *samopodobien*, *samopodobna*, *samopodobnowi*, *samopodobien*, *samopodobnem*, *samopodobnie*; w l.mn.: *samopodobny*, *samopodobnów*, *samopodobnom*, *samopodobny*, *samopodobnami*, *samopodobnach*.

samotnia → pustelnia

samotnik *ang.* solitary → anachoreta

samoumnieszenie się → kenoza

samouniżenie *ang.* self-emptying → kenoza

sarks

gr. σάρξ (ἡ), *cs.* плоть, *ang.* flesh;

1. *antrop., bibl.* ` → **ciało** jako materia`;

2. → **ciało zn. 2**

Uwagi: termin *sarks* nieodmienny, nie występuje w l.mn.

sawaita → sabaita

sąd

Połączenia:

sąd cerkiewny

gr. ἐκκλησιαστικὸ δικάστήριο (τὸ), *ang.* ecclesiastical court, spiritual court;

kan. `wewnętrzny organ → **diecezji** i → **Cerkwi autokefalicznej** złożony z powołanych przez → **biskupa** lub → **zwierzchnika Cerkwi** → **duchow-**

ných, zajmujący się rozstrzyganiem w sprawach naruszeń → **prawa cerkiewnego**`;

sąd indywidualny

gr. μερικὴ κρίση (ή), cs. **сѣдъ божій**, ang. particular judgment;

teol. `wyznaczenie przez → **Boga** miejsca przebywania → **duszy** → **człowieka** po → **śmierci** w oczekiwaniu na → **sąd ostateczny**; w odróżnieniu od sądu ostatecznego dotyczy tylko duszy`;

sąd ostateczny

gr. Τελευταία Κρίση (ή), Τελική Κρίση (ή), cs. **судъ страшный** **сѣдъ**, ang. Last Judgement, Dreadful Judgment;

teol., ofic. `osądzenie → **ludzi** przez → **Jezusa** → **Chrystusa**, decydujące o ich wiecznym losie, poprzedzone → **paruzją** i → **wskrzeszeniem** wszystkich zmarłych`;

Synonimy: rzad. **straszny sąd**.

straszny sąd → **sąd ostateczny**

sbornik → **antologion**

schiarhidiakon [wym. schi-archidiakon],

cs. **схѣтархидіаконъ**, ang. Schema-archdeacon;

kan. `→ **archidiakon**, który jest → **schimniczem**`;

Połączenia:

schiarhidiakon monasteru.

schibiskup

ang. Schema-bishop;

prop., kan. `→ **biskup**, który przyjął → **schimę wielką**`;

Połączenia:

homilia schibiskupa.

schihierodiakon

gr. μεγαλόσχημος διάκονος (ό), ang. Schema-hierodeacon;

kan. `→ **diakon** posiadający → **schimę wielką**`;

Połączenia:

szaty schihierodiakonów.

schihieromnich ang. Schema-hieromonk → **hieroschimnich**

schiiigumen [wym. schi-igumen],

ang. Schema-hegumen;

kan. `→ **igumen**, który posiada → **schimę wielką**`;

Połączenia:

błogosławieństwo schiigumena.

schima

gr. σχῆμα (τὸ), *cs.* σχήμα, *ang.* Schema;

1. → paraman

2. *pot.* ` → schima mała lub → schima wielka`;

Synonimy: *rzad.* anielski wzór, *rzad.* anielski wzorzec.

Połączenia:

otrzymać schimę, przyjąć schimę;

schima mała

gr. μικρὸ σχῆμα (τὸ), *cs.* σχήμα μάλα, *ang.* Small Schema, Little Schema, Lesser Schema;

1. *kan.* `drugi stopień → stanu mniszego, związany z dobrowolnym złożeniem obietnic → postu, → dziewictwa, → pobożności i → posłuszeństwa, przyjęciem nowego imienia oraz prawem noszenia → mantii`;

2. *kan.* `obietnice zachowania → postu, → dziewictwa, → pobożności i → posłuszeństwa składane przez → mnicha riasoformego lub → mniszkę riasoformą, którzy otrzymują wówczas nowe imię i prawo noszenia → mantii`;

Synonimy: *rzad.* mały obraz anielski.

schima wielka

gr. μέγα σχῆμα (τὸ), *cs.* σχήμα велика, *ang.* Great Schema, Great Habit, Megaloschema, Megaloschemos;

1. *kan.* `najwyższy stopień → stanu mniszego, związany z dobrowolnym złożeniem dodatkowych obietnic, dążeniem do życia w odosobnieniu, całkowitym oddaniem się → modlitwie, otrzymaniem nowego imienia oraz prawem noszenia → kukulionu`;

2. *kan.* `obietnice zachowania → postu, → dziewictwa, → pobożności i → posłuszeństwa składane przez → małoschimnicha lub → małoschimniskę, którzy otrzymują wówczas nowe imię i prawo noszenia → kukulionu; w tradycji słowiańskiej są zwalniani ze wszystkich obowiązków monasteryjskich oprócz → ojcostwa duchowego oraz prowadzą życie w odosobnieniu, skupiając się na → modlitwie`;

Synonimy: *rzad.* megaloschima, *rzad.* wielki wzór, *rzad.* wielki obraz anielski.

schimnich

cs. схимник, схимонах, *ang.* Schemamonk;

1. → wielkoschimnich
2. rzad. → mnich, który przyjął → schimę małą albo → schimę wielką`.

schimniszka

cs. схимона́хня, ang. Schemanun;

1. → wielkoschimniszka
2. rzad. → mniszka, która przyjęła → schimę małą albo → schimę wielką`.

schizma

gr. σχίσμα (tò), ang. schism, division;

kan. `zerwanie → jedności eklezjalnej z → Cerkwią powszechną, najczęściej z przy-
czyn obrzędowych, kanonicznych lub personalnych`;

Synonimy: rozłam, rzad. raskoł.

Połączenia:

uleczenie schizmy, doprowadzić do schizmy, pozostawać w schizmie;

schizma akacjańska

gr. Ακακιανὸ σχίσμα (τὸ), ang. Acacian Schism;

kan. `zerwanie → jedności eklezjalnej → patriarchatów Rzymu i Konstan-
tynopola w latach 484-519, wywołane odmową uznania postanowień IV →
soboru powszechnego w Chalcedonie przez Patriarchat Konstantynopoli-
tański i → ekskomuniką → patriarchy Akacjusza przez → papieża Feliksa
III`;

schizma focjańska

gr. σχίσμα τοῦ Φωτίου (τὸ), ang. Photian Schism;

kan. `zerwanie → jedności eklezjalnej → patriarchatów Rzymu i Konstanty-
nopola w latach 867-879, wywołane obłożeniem → ekskomuniką → papie-
ża Mikołaja I przez → patriarchę Focjusza za wprowadzenie → Filioque`;

schizma staroobrzędowców

gr. σχίσμα τῶν παλαιοπίστων (τὸ), cs. ραικόλз, ang. Old Ritualists' Schism;

kan. `rozłam w → Cerkwi w Rosji spowodowany przez skupionych wokół
→ protopopa Awwakuma przeciwników reform liturgicznych → patriarchy
Nikona, ujednolicających rosyjską i grecką → praktykę liturgiczną, potę-
piony przez → sobór moskiewski w 1667 roku`;

schizma Wschód-Zachód ang. East-West Schism → wielka schizma

wielka schizma

gr. Μεγάλο Σχίσμα (τὸ), cs. велі́кій ραικόлз, ang. Great Schism;

kan., ofic. `sprowokowane różnicami teologicznymi i obrzędowymi wza-
jemne → anatemy → patriarchy Konstantynopola i legatów papieskich

w 1054 roku, prowadzące do zerwania → **jedności eklezjalnej** pomiędzy Rzymem a Konstantynopolem i pozostałymi → **Cerkwiami lokalnymi**`;

Synonimy: **schizma Wschód-Zachód**.

Uwagi: połączenie *schizma wschodnia* niezalecane; lepiej: *wielka schizma*, *schizma 1054 roku* lub *schizma Wschód-Zachód*.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *schizma*, *schizmy*, *schizmie*, *schizmę*, *schizmą*, *schizmie*; w l.mn.: *schizmy*, *schizm*, *schizmom*, *schizmy*, *schizmami*, *schizmach*.

schizmatyk

gr. σχισματικός (ὁ), *cs.* расколникъ, *ang.* schismatic;

kan. `inicjator lub zwolennik → **schizmy**`;

Synonimy: **raskolnik**, *daw.*, *rzad.* **odszczepieniec**.

Połączenia:

nawrócenie schizmatyka.

sekta

gr. σέκτα (ή), σέχτα (ή), παραθρησκεία (ή), *ang.* sect;

kan. `wyodrębniona grupa → **wiernych**, która pod przewodnictwem lidera zerwała → **jedność eklezjalną** z → **Cerkwią powszechną**, najczęściej z przyczyn kanonicznych, obrzędowych lub personalnych`;

Połączenia:

sekty chrześcijańskie, stworzyć sektę.

Uwagi: nie mylić z *herezją*.

semianachoretyzm [wym. semi-anachoretyzm],

ang. semi-anachoretism;

kan. `odmiana → **anachoretyzmu**, w której dopuszczone są kontakty z innymi → **anachoretami**`;

Połączenia:

początki semianachoretyzmu, praktykować semianachoretyzm.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *semianachoretyzmie*, wymowa: *semianachoretyźmie*, rzadziej *semianachoretyzmie*.

semiarianin

gr. ἡμιάρειος (ὁ), ἡμιαρειανός (ὁ), *ang.* Semiarian, Semi-Arian;

teol., *patr.* `zwolennik → **semiarianizmu**`;

Synonimy: *rzad.* **homojuzjanin**, *rzad.* **półarianin**.

semiarianizm

gr. ἡμιαρειανοί (οἱ), ἡμιάρειοι (οἱ), *ang.* Semiarianism, Semi-Arianism;

teol., *patr.* `odłam → **arianizmu** utrzymujący, że → **Ojciec** i → **Syn** nie mają tej samej → **natury**, lecz jedynie podobną`;

Synonimy: *rzad.* **homojuzjanizm**, *rzad.* **półarianizm**.

Połączenia:

dialog semiarianizmu z ortodoksją.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *semiarianizmie*, wymowa: *semiarianiźmie*, rzadziej *semiarianizmie*.

seminarium

Połączenia:

seminarium duchowne

gr. ἱερατικὴ σχολή (ή), *ang.* seminary, theological seminary;

ofic. `szkoła teologiczna mająca na celu kształcenie i przygotowanie kandydatów do → **kapłaństwa** oraz innych posług w → **Cerkwi**`.

seminarzysta

gr. ἱεροσπουδαστής (ό), *ang.* seminarian;

kan. `student → **seminarium duchownego**`;

Synonimy: *rzad.*, *ofic.* **alumn**, *rzad.*, *pot.* **kleryk**.

Połączenia:

chór seminarzystów.

Septuaginta

gr. Ἑβδομήκοντα (οἱ), Μετάφραση τῶν Ἑβδομήκοντα (ή), *ang.* Septuagint;

bibl. `pierwsze tłumaczenie → **Starego Testamentu** na język grecki, powstałe w Aleksandrii pomiędzy 250 a 150 r. p.n.e., stanowiące podstawę prawosławnego → **kano-nu Starego Testamentu** i źródło jego cytatów w księgach → **Nowego Testamentu**`;

Połączenia:

księgi Septuaginty, przekład z Septuaginty.

seraf → serafin

serafin

rzadziej seraf;

cs. **серафимъ**, *ang.* Seraph;

1. *gr.* σεραφεῖμ (τὸ), σεραφίμ (τὸ);

bibl. `sześcioskrzydły → **anioł** opisany m.in. w Księdze Izajasza (Iz 6,1-3. 6), w → **ikonografii** przedstawiany najczęściej z sześcioma skrzydłami`;

2. *gr.* Σεραφεῖμ (τὰ), Σεραφίμ (τὰ), *ang.* Seraphim;

teol., *bibl.* `w l.mn.: nazwa jednego z → **chórów anielskich**`;

Połączenia:

chwalebniejsza od serafinów.

serce

gr. καρδία (ή), *cs.* **сърдце**, *ang.* heart;

patr., antrop. `szeroko rozumiane wnętrze → **człowieka**, siedlisko świadomej i rozumnej → **woli**, w którym kumuluje się energia życiowa i z którego wychodzą: myśli, zamiary, decyzje i wspomnienia`;

Połączenia:

czystość serca, myśli serca, serce miłujące, wyznawać sercem.

seropust *cs.* **серопустіє, серопустъ** → **tydzień seropustny**

sfera

gr. σφαῖρα (ή), *ang.* sphere, sfera;

ikon. `kula z monogramem imienia → **Jezusa** → **Chrystusa**, w → **ikonografii** często trzymana w ręce przez → **anioła**`;

Połączenia:

połączana sfera.

siedalen → **katzma poetycka**

Uwagi: odmiana w l.poj.: *siedalen, siedalna, siedalnowi, siedalen, siedalnym, siedalnie*; w l.mn.: *siedalny, siedalnów, siedalom, siedalny, siedalnami, siedalnach*.

siedmioświecznik

gr. ἐπτάκερο (τό), *cs.* **сѣдмороуѣтні́льный, сѣдмороуѣтлы́й**, *ang.* seven-branched candelabrum, seven-branched candlestick;

liturg. `siedmioramienny → **świecznik**, w tradycji słowiańskiej ustawiany za → **ołtarzem** we wschodniej części → **prezbiterium**`.

sień → **cyborium zn. 2**

siestryczestwo [wym. siestryczestwo],

gr. ἀδελφότητα (ή), *ang.* sisterhood;

pot. `formalne bądź nieformalne zrzeszenie kobiet działających na rzecz → **Cerkwi**`;

Połączenia:

siestryczestwo przy parafii, spotkania siestryczestwa.

siły → **moce**

Uwagi: termin *siły* nie występuje w l.poj.

simantron [wym. s'imantron], *ang.* semantron → **biło**

siostra

gr. ἀδελφή (ή), *cs.* **сестра**, *ang.* sister;

w skrócie: s.;

1. *kan.* `członkini → **wspólnoty monastycznej**`;

Połączenia:

siostry z monasteru.

2. *bibl., ofic.* `tradycyjny zwrot używany w odniesieniu do chrześcijanek`;

Połączenia:

bracia i siostry, siostra w Chrystusie, umiłowana siostró.

3. *ofic.* `członkini → **bractwa** lub → **siestryczestwa**`;

Synonimy: *pot.* **bratczyca**.

skewofilakion

rzadziej skewofylakion;

gr: σκευοφυλάκιον (τὸ), *cs.* соудохранительница, діаконикъ, *ang.* skevophylakion, skeuophylakion;

daw., archit. `jedno z dwóch bocznych pomieszczeń w → **narteksie** → **cerkwi**, przeznaczone do przechowywania → **naczyń liturgicznych**, do którego → **wierni** przynosili przed → **liturgią** chleb, wino, olej lub → **kadzidło** i w którym → **duchowni** przygotowywali → **dary eucharystyczne**, przenoszone w czasie → **wielkiego wejścia** na → **ołtarz**; w tradycji bizantyjskiej mogło stanowić samodzielny mniejszy budynek przy cerkwi`;

Synonimy: **żertwiennik**, **prothesis**.

Połączenia:

przeniesienie darów ze skewofilakionu.

skewofilaks

gr: σκευοφύλαξ (ὁ), *ang.* skevophylax, skeuophylax;

daw., kan. `w okresie bizantyjskim: → **diakon**, rzadziej → **prezbiter**, odpowiedzialny za skarbiec świątynny i → **przedmioty liturgiczne**`;

Połączenia:

wielki skewofilaks

gr: μέγας σκευοφύλαξ (ὁ), *ang.* great skevophylax, great skeuophylax;

daw., kan. `w okresie bizantyjskim: jeden z sześciu → **archontów**, urzędnik → **patriarchy** Konstantynopola odpowiedzialny za → **przedmioty liturgiczne**, porządek przebiegu → **nabożeństw** i skarbiec, wybierany zwykle spośród → **diakonów**, niekiedy spośród → **prezbiterów**; przełożony grupy dwunastu → **skewofilaksów**`.

Uwagi: pisownia *skeuofylaks* niepoprawna.

skewofylakion → skewofilakion

skit

gr: σκήτη (ἡ), *cs.* кѣти, *ang.* skete;

kan. `niewielka wspólnota monastyczna, samodzielna bądź podległa większemu → **monasterowi**, w której mieszka → **mnich** (lub → **mniszka**) bądź też kilku mnichów (mniszek) pragnących prowadzić życie w odosobnieniu`;

Synonimy: **pustelnia**, **erem**.

Połączenia:

męski skit, skit w Odrynkach, żeński skit, zamieszkać w skicie.

skłanianie

Połączenia:

skłanianie kolan *ang.* bending on one's knees, kneeling → **klękanie**

skrucha

gr. συντριβή (ή), *cs.* пока́ніє, ιοκρῶσένιє, *ang.* repentance;

antrop. `poczucie winy i głęboki żal za popełnione → **grzechy**`;

Połączenia:

modlitwa ze skruchą, serce przepełnione skruchą, okazać skruchę, wyznać grzech ze skruchą.

skufia

gr. σκουφί (τὸ), σκούφος (ὁ), *cs.* ικϋφiа, *ang.* skufiya, skufia, skouphos;

1. *liturg.* `codzienne nakrycie głowy → **duchownych** i → **mnichów** w formie miękkiej składanej czapeczki, najczęściej w kolorze czarnym, fioletowym lub bordowym`;

2. *liturg.* `→ **nagroda cerkiewna** przyznawana → **prezbiterom**`;

Połączenia:

aksamitne skufie, nałożyć skufię, otrzymać skufię.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *skufia, skufii, skufii, skufię, skufią, skufii*; w l.mn.: *skufie, skufii, skufiom, skufie, skufiami, skufiach*; forma zdrobniała, potoczna: *skufijka* lub *skufiejka*.

sławnik

gr. δοξαστικόν (τὸ), *cs.* ιλiвникъ, *ang.* slavnik, doxastikon;

liturg. `→ **troparion** poprzedzony pierwszą częścią → **doksologii krótkiej**, po którym najczęściej następuje → **bogorodziczen**`;

Synonimy: rzad. **doksastykon**.

Połączenia:

sławnik trzeciej pieśni kanonu.

sławosłowie → doksologia zn. 2

słowo

gr. Λόγος (ὁ), *cs.* ιλiво, *ang.* word;

1. → **syn zn. 1**

Uwagi: termin *słowo* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. *pot.* `→ **kazanie** lub → **homilia**`;

Połączenia:

Słowo Boże

gr. Λόγος τοῦ Θεοῦ (ὁ), cs. слово божіє, ang. Word of God;

1. → **Pismo Świete**
2. → **ewangelia zn. 1**
3. → **syn zn. 1**

śluchający

gr. ἀκροώμενος (ὁ), cs. слухающій, ang. hearer;

daw., kan. ` → **pokutujący**, który mógł uczestniczyć jedynie w → **liturgii katechumenów**, a po jej zakończeniu musiał opuścić → **cerkiew`**;

Połączenia:

błogosławić śluchających.

ślupnictwo

ang. stylitism;

antrop. `rodzaj → **ascezy** polegający na długotrwałym przebywaniu na szczycie wysokiej konstrukcji (najczęściej na słupie) oraz → **czuwaniu** i praktykowaniu → **modlitwy nieustannej`**;

Synonimy: **stylityzm**.

Połączenia:

ślupnictwo syryjskie.

ślupnik

gr. στύλῖτης (ὁ), cs. столпникъ, ang. stylite;

antrop. ` → **asceta** praktykujący → **ślupnictwo`**;

Synonimy: **stylita**.

Połączenia:

św. Symeon Słupnik.

śluzący → sprawujący

śluzba → nabożeństwo

Połączenia:

bezkrwawa śluzba gr. ἀναιμάκτη λατρεία (ἡ), cs. безкровная служба, ang. bloodless worship → **liturgia zn. 1**

śluzba Boża

gr. θεία λατρεία (ἡ), cs. божеслуженіє;

1. *teol.* `uwielbienie → **Boga**, okazywane zwykle poprzez → **sprawowanie** → **nabożeństwa** lub uczestnictwo w nim`;
2. → **liturgia**

służebnik

gr. ἱερατικόν (τὸ), *cs.* *служѣбникъ*, *ang.* clergy service book, hieratikon, sluzhebnik; *liturg.* → księga liturgiczna zawierająca teksty → modlitw wypowiedzianych przez → prezbitera podczas → nabożeństw (najczęściej teksty → wieczerni, → jutrzni i → liturgii);

Synonimy: rzad. liturgikon, rzad. hieratikon.

Połączenia:

inskrypcja w służebniku, komentarz służebnika, służyć zgodnie ze służebnikiem, zgodnie z tekstem służebnika;

służebnik biskupi *ang.* bishop's service book → archijeratikon

służenie → sprawowanie

Uwagi: służenie nabożeństwa, nie: służenie nabożeństwu; służenie służby, nie: służenie służbie.

soborowanie *cs.* *соборованіе*, *ang.* soborovaniye → misterium świętego oleju

soborowość

gr. συνοδικότητα (ή), συνοδικὸς θεσμός (ὁ), *ang.* conciliarity; *teol.* `sposób definiowania → wiary → Cerkwi i organizacja życia cerkiewnego, w którym równą i wzajemnie sprawdzającą się rolę odgrywają: → Objawienie, autorytet → biskupów i powszechny zmysł wiary → wiernych`;

Synonimy: powszechność, rzad. ekumeniczność, rzad. kolegialność, rzad. katoliczność, rzad. katolicyzm, rzad. kafoliczność.

sobota

gr. Σάββατον (τὸ), *cs.* *суббота*, *ang.* Saturday;

liturg. `ostatni → dzień → cyklu tygodniowego, poświęcony wspomnieniu wszystkich → świętych i → modlitwie za zmarłych`;

Synonimy: daw., rzad. dzień spoczynku.

Połączenia:

powszechna sobota przodków

cs. *вселеńska родітельскаа субота*;

liturg. → Sobota Mięsopustna lub → Rodzicielska Sobota Pięćdziesiątnicy; dzień powszechnej → modlitwy za zmarłych`;

Rodzicielska Sobota Pięćdziesiątnicy

gr. Ψυχοσάββατο τῆς Πεντηκοστῆς (τὸ), *ang.* Saturday of the Souls, Saturday before Pentecost, Soul Saturday before Pentecost;

prop., liturg. → sobota przed → Pięćdziesiątnicą, poświęcona powszechnej → modlitwie za zmarłych`;

Synonimy: pot. Troicka Sobota.

Sobota Akatystu

gr. Σάββατον τοῦ Ακαθίστου Ὑμνου (τὸ), cs. **ѿбѣўта акаѳѣста**, ang. Saturday of the Akathist;

liturg., ofic. `piąta → **sobota** → **Wielkiego Postu**, poświęcona modlitwemu wychwalaniu → **Bogarodzicy**; w trakcie → **jutrzni** śpiewany jest → **akatyst Bogarodzicy**`;

Synonimy: rzad. **Chwała Najświętszej Bogarodzicy**, rzad., pot. **Pochwała Bogarodzicy**.

sobota dusz → **sobota rodzicielska**

Sobota Łazarza

gr. Σάββατον τοῦ Λαζάρου (τὸ), cs. **лѣзарева ѿбѣўта**, ang. Lazarus Saturday; liturg., ofic. ` → **sobota** poprzedzająca → **Wejście Pana do Jerozolimy**, poświęcona → **wspomnieniu** → **wskrzeszenia Łazarza**`;

Sobota Mięsopustna

gr. Σάββατον τῆς Ἀπόκρεω (τὸ), cs. **ѿбѣўта мѣсопѣстнаа**, ang. Meatfare Saturday, Saturday of Meatfare Week;

liturg. ` → **sobota** przed → **Niedzielą Mięsopustną**, poświęcona powszechnej → **modlitwie** za zmarłych`;

sobota przodków → **sobota rodzicielska**

sobota rodzicielska

gr. ψυχосάββατο (τὸ), cs. **роднѣтельскаа ѿбѣўта**, ang. Saturday of Souls; liturg. ` → **dzień** szczególnej, powszechnej → **modlitwy** za zmarłych, tradycyjnie związany ze sprawowaniem → **panichid** i modlitwą na → **cmენტarzach** nad grobami przodków; → **kalendarz liturgiczny** wyznacza pięć takich dni w → **roku liturgicznym**: → **Sobotę Mięsopustną**, → **Rodzicielską Sobotę Pięćdziesiątnicy**, trzy kolejne → **soboty** (druga, trzecia i czwarta) → **Wielkiego Postu**; tradycja słowiańska dodatkowo zalicza do tej grupy → **Sobotę Świętego Dymitra**`;

Synonimy: rzad. **sobota dusz**, **sobota przodków**, rzad. **sobota zaduszna**.

Sobota Świętego Dymitra

gr. Ψυχосάββατο τοῦ ἁγίου Δημητρίου (τὸ), ang. St. Demetrius Saturday; liturg. ` → **sobota rodzicielska** poprzedzająca dzień → **świętego** → **wielkomęczennika Dymitra**`;

sobota zaduszna → **sobota rodzicielska**

Troicka Sobota → **Rodzicielska Sobota Pięćdziesiątnicy**

Wielka Sobota

liturg. → sobota → Wielkiego Tygodnia, poświęcona wspomnieniu złożenia → ciała → Jezusa → Chrystusa do grobu i Jego zstąpienia do → piekła`.

- Połączenia:*

siedem soborów powszechnych, sobór diecezjalny, pojechać na sobór, uczestniczyć w soborze;

sobór biskupów

kan. zgromadzenie → **biskupów** pod przewodnictwem → **zwierzchnika Cerkwi**, zwoływane najczęściej w celu omówienia ważnych spraw dotyczących danej → **Cerkwi lokalnej**; także organ władzy Cerkwi lokalnej; *Synonimy:* *rzad.* **synod biskupów.**

sobór lokalny

gr. τοπική σύνοδος (ή), *cs.* помѣстный соборъ, *ang.* Local Council; *kan.* zgromadzenie przedstawicieli → **duchowieństwa**, często także → **stanu mniszego** i → **świeckich**, będące najwyższym organem władzy → **Cerkwi lokalnej**;

sobór powszechny

kan. `zgromadzenie przedstawicieli → **Cerkwi lokalnych**, będące najwyższą władzą w → **Cerkwi**`;

*Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *sobór ekumeniczny*.*

- Połączenia:*

białostocki sobór św. Mikołaja, nabożeństwo w soborze, sobór w ławrze,
pójść do soboru.

4. *ang.* synaxis, *cs.* ιοβόρз, *gr.* σύναξις (ή);

liturg. → **święto** gromadzące → **wiernych** w celu powszechnego uczczenia jednego lub grupy → **świętych**; również grupa świętych`;

Synonimy: **synaksa**, *rzad.* **synaksis**.

Połączenia:

sobór świętych estońskich, Sobór Świętych Kijowsko-Pieczerskich Spoczywających w Bliższych Pieczarach, Sobór Świętych Męczenników Chełmskich i Podlaskich;

Sobór Najświętszej Bogarodzicy

gr. Σύναξις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (H), *cs.* соборъ прѣсвѣтѣла богородицы, *ang.* Synaxis of the Most Holy Theotokos;

liturg. → **święto nieruchome** ku czci → **Bogarodzicy** obchodzone drugiego dnia → **święta** → **Narodzenia Chrystusa**, czyli 26 grudnia/8 stycznia`;

Synonimy: **Synaksa Bogarodzicy**.

Sobór Świętego Jana Chrzciciela

gr. Σύναξις τοῦ τιμίου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου (H), *cs.* соборъ свѣтѣла гл҃гоу ювѣнна, *ang.* Synaxis of the Holy Glorious Prophet, Forerunner and Baptist John;

liturg. → **święto nieruchome** ku czci → **świętego** → **proroka** i poprzednika Jana Chrzciciela, obchodzone 7/20 stycznia`;

Sobór Świętych Dwunastu Apostołów

gr. Σύναξις τῶν Ἁγίων Ἐνδόξων καὶ Πανευφύμων Ἀποστόλων Δώδεκα (H), *cs.* соборъ свѣтѣхъ двонадцѣти апостолѣхъ, *ang.* Synaxis of the Holy, Glorious and All-Praised Twelve Apostles;

liturg. → **święto nieruchome** ku czci → **dwunastu apostołów**, obchodzone 30 czerwca/13 lipca`;

Synonimy: *rzad.* **Synaksa Apostołów**.

Sobór Trzech Hierarchów

gr. Σύναξις τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν (H), *cs.* соборъ трѣхъ свѣтѣтелей, *ang.* Synaxis of the Three Hierarchs;

liturg. → **święto** ku czci → **świętych** → **biskupów**: Bazylego Wielkiego, Grzegorza → **Teologa** i Jana Chryzostoma, obchodzone 30 stycznia/12 lutego`.

soczelnik

liturg., pot. → **wigilia** → **święt** → **Narodzenia Chrystusa** lub → **Chrztu Pańskiego**, podczas której najczęściej obowiązuje → **post ścisły**`.

Sofia *gr.* Σοφία (ή), *cs.* софія, *ang.* Sophia → **Mądrość Boża**

sofiologia

gr. σοφιολογία (ή), ang. Sophiology;

1. *teol.* `nurt filozoficzny z przełomu XIX i XX w. niewłaściwie definiujący → **Mądrość Bożą**, przez Rosyjską Cerkiew Prawosławną oficjalnie uznany za → **herezję**;
2. *rzad., teol.* `nauka o → **Jezusie** → **Chrystusie** jako → **Mądrości Bożej**;

Połączenia:

sofiologia św. Grzegorza z Nyssy.

solea

rzadziej soleja;

gr. σολέας (ὁ), σολέα (ή), cs. εὐλεὰ, ang. solea;

archit. `szerokie podwyższenie przed → **ikonostasem**;

Synonimy: daw. **ambona mała**.

Połączenia:

kazanie na solei, wejść na soleę.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *solea, solei, solei, soleę, soleq, solei*; w l.mn.: *solee, solei, soleom, solee, soleami, soleach*.

soleja → solea

Uwagi: postać dopełniacza, celownika i miejscownika l.poj. oraz dopełniacza l.mn.: *solei*.

soteriologia

gr. σωτηριολογία (ή), ang. soteriology;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się nauką o → **zbawieniu**;

Połączenia:

elementy soteriologii, soteriologia Nowego Testamentu.

Spas ang. Spas, Savior → przemienienie Pańskie zn. 2

Połączenia:

Drugi Spas ang. Second Feast of the Saviour → **przemienienie Pańskie zn. 2**

Pierwszy Spas

ang. First Savior, First Spas;

liturg., pot. `→ **święto** → **Procesji** Czcigodnego i Życiodajnego → **Krzyża**, obchodzone 1/14 sierpnia`;

Synonimy: *pot.* **Spas miodowy**.

Spas jabłkowy ang. Apple Spas → **przemienienie Pańskie zn. 2**

Spas miodowy ang. Honey Savior, Honey Spas → **Pierwszy Spas**

spisok → kopia II

spotkanie

Połączenia:

Spotkanie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa *gr.* Ὑπαπαντή τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (H), *cs.* срѣтеніе гóспода бóга и спáса нáшегo иисѹса христá, *ang.* Meeting of Our Lord and Savior Jesus Christ in the Temple → **spotkanie Pańskie zn. 2**

spotkanie Pańskie

gr. Ὑπαπαντή τοῦ Κυρίου (ή), *cs.* срѣтеніе гoспóдне, *ang.* Meeting of the Lord;

1. *bibl.* przyniesienie przez → **Bogarodnicę** i Józefa czterdziestodniowego → **Jezusa** → **Chrystusa** do → **świątyni** jerozolimskiej, opisane w → **Ewangelii Łukasza** (Łk 2,22-38)';
2. *liturg.* → **święto nieruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** poświęcone → **Bogarodzicy**, ustanowione na pamiątkę przyniesienia → **Jezusa** → **Chrystusa** do → **świątyni** jerozolimskiej w czterdziestym dniu po narodzinach, obchodzone 2/15 lutego`;

Synonimy: *ofic.* **Spotkanie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa**, *rzad.* **Ofiarowanie Pańskie**.

Uwagi: wszystkie człony terminu *spotkanie Pańskie* w zn. 2 zapisujemy wielką literą; połączenie *Ofiarowanie Pańskie* niezalecane.

spowiednica

gr. ἐξομολογητήριον (τò);

daw., rzad., archit. specjalnie wydzielone pomieszczenie w → **cerkwi** (rzadziej na → **plebanii** lub w budynkach monasterskich), w którym → **wierni** przystępują do → **misterium pokajania**`;

Połączenia:

spowiednica monasterska, udać się do spowiednicy.

spowiednik

cs. дѣховнікъ;

1. *gr.* ἐξομολογητής (ὁ), πνευματικός (ὁ), *ang.* confessor; *kan., liturg.* → **prezbiter** lub → **biskup**, który sprawuje → **misterium pokajania**`;
2. → **ojciec duchowy**

Połączenia:

kolejka do spowiednika, spowiednik biskupa, spowiednik monasteru, stały spowiednik, poprosić spowiednika o poradę, udać się do spowiednika, wybrać sobie spowiednika.

spowiedź

gr. ἐξομολόγησις (ή), *cs.* ѣсповѣдь, ѣсповѣданіе, *ang.* confession;

1. → **misterium pokajania**

2. *gr.* ἑξαγόρευσις (ή);

liturg., *antrop.* `dokonywane ze → **skruchą** wyjawienie → **grzechów** przed → **Bogiem**`;

Połączenia:

spowiedź indywidualna, iść do spowiedzi, przystąpić do spowiedzi;

spowiedź generalna → **spowiedź ogólna** *zn.* 1

spowiedź ogólna

ang. general confession;

1. *gr.* γενική ἑξομολόγησις (ή);

liturg., *kan.* `wyznawanie → **grzechów** z całego życia przez → **stawle-nika** przed przyjęciem → **misterium kapłaństwa**, a przez → **wiernego** po wyborze nowego → **ojca duchowego**`;

Synonimy: **spowiedź generalna**.

2. *liturg.*, *pot.* `alternatywna forma → **misterium pokajania**, podczas którego → **prezbiter** objaśnia jego znaczenie, nawołuje do → **skruchy**, czyta → **modlitwy** z wyszczególnieniem najczęściej popełnianych → **grzechów**, po czym nad każdym → **wiernym** wypowiada → **modlitwę rozgrzeszającą**; sprawowana jedynie w razie niemożności wysłuchania → **spowiedzi** indywidualnej`.

sprawiedliwa

gr. δίκαιη (ή), *cs.* прáвeднaицa, прáвeднaлa, *ang.* righteous;

1. *hagiogr.* `starotestamentowa święta (→ **święty**) niebędąca → **prorokinią**`;

Połączenia:

sprawiedliwa Anna, matka proroka Samuela.

2. *hagiogr.* `nowotestamentowa święta (→ **święty**) zmarła śmiercią naturalną, będąca osobą → **świecką**`;

Połączenia:

sprawiedliwa Pelagia z Tarsu.

Połączenia:

nabożeństwo ku czci sprawiedliwych, żywot sprawiedliwej.

sprawiedliwość

gr. δικαιοσύνη (ή), *cs.* прáвeднoстb, *ang.* righteousness;

1. *teol.* `cecha → **Boga**, najczęściej w relacji do → **człowieka**, wyrażająca się w sposobie działania polegającym na chronieniu i rozwijaniu dobra oraz usuwaniu → **zła**, a także nagradzaniu za dobre czyny i karaniu za złe, zgodnie z troskliwością → **miłością**`;

Synonimy: **sprawiedliwość Boża**.

Połączenia:

sprawiedliwość Boża gr. θεία δικαιοσύνη (ή), ang. righteousness of God
→ **sprawiedliwość zn. 1**

2. *teol.* `wypełnianie → **prawa Bożego**`;

Połączenia:

cnota sprawiedliwości, zachowywać sprawiedliwość, żyć w sprawiedliwości.

sprawiedliwy

gr. δίκαιος (ὁ), cs. прáведный, прáведникъ, ang. righteous;

1. *teol., liturg.* `→ **Bóg**, który jest wierny swoim obietnicom`;

Połączenia:

jedyny Sprawiedliwy.

Uwagi: termin *sprawiedliwy* w zn. 1 zapisujemy wielką literą; występuje najczęściej w tekstach liturgicznych.

2. *teol., bibl., liturg.* `→ **człowiek** zbawiony`;

Połączenia:

królestwo sprawiedliwych, sprawiedliwi i grzesznicy.

3. *hagiogr.* `starotestamentowy → **święty**, który nie był → **prorokiem**`;

Połączenia:

sprawiedliwy Hiob Cierpiący.

4. *hagiogr.* `nowotestamentowy → **święty** będący osobą świecką lub przedstawicielem → **duchowieństwa białego**, który zmarł śmiercią naturalną`;

Połączenia:

sprawiedliwy Jan z Kronsztadu.

5. *hagiogr.* `wyróżnik → **świętego** wskazujący na jego prawe życie i szlachetne postępowanie`;

Połączenia:

akatyś do sprawiedliwego, modlitwa do sprawiedliwych.

sprawowanie

gr. τελετουργία (ή), τέλεση (ή), cs. собѣршáнїе, ang. celebration;

liturg. `prowadzenie → **nabożeństwa** przez → **duchownego**`;

Synonimy: pot. **służenie**, pot. **odprawianie**, rzad. **celebra**, rzad. **celebracja**, rzad. **celebrowanie**, rzad. **święte działanie**, rzad. **święta czynność**.

Połączenia:

soborowe sprawowanie, sprawowanie akatysty, sprawowanie nabożeństwa, sprawowanie jutrzni, sprawowanie panichidy za zmarłego, uroczyste sprawowanie.

sprawujący

gr. ιερουργός (ὁ), λειτουργός (ὁ), cs. слáужитель, ang. celebrant;

1. *liturg.* `o → **duchownym** prowadzącym → **nabożeństwo`**;

2. *liturg.* ` → **duchowny** prowadzący → **nabożeństwo`**;

Synonimy: **celebrans.**

Połączenia:

modlitwa sprawującego, szaty sprawującego.

Synonimy: *pot.* **służący.**

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *sprawujący* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *sprawujący* funkcjonuje jako rzeczownik.

sraczyca *cs.* **срачица**, *ang.* srachitsa → **katasarka**

stacja

gr. στάσις (ή), *cs.* **стаσις**, *ang.* stasis;

1. → **chwała zn. 3**

2. *daw., liturg.* `jedna z trzech jednostek podziału → **psalterza liturgicznego** redakcji palestyńskiej, składająca się z 50 → **psalmów**, wykorzystywana w monastycznej → **praktyce liturgicznej`**;

Połączenia:

psalmy trzeciej stacji.

stalla *ang.* stall → **stasidia**

stan

Połączenia:

stan duchowny → **duchowieństwo**

Uwagi: termin *stan duchowny* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

stan kapłański → **duchowieństwo zn. 1**

stan mniszy

cs. **монашество**, *ang.* monastic rank;

1. *gr.* μοναστική ιδιότητα (ή);

kan. `godność → **mnicha** lub → **mniszki**; wyróżnia się trzy stopnie stanu mniszego: → **riasofor**, → **schimę małą** i → **schimę wielką`**;

2. *gr.* μοναστική πολιτεία (ή);

kan., ofic. `ogół → **mnichów** i → **mniszek`**;

stan pierwotny

gr. ἀρχέγονη κατάσταση (ή), ἀρχέγονη μακαριότητα (ή), *cs.* **первоустройство**, *ang.* natural condition, original state;

teol., bibl. `stan niewinności → **ludzi przed** → **grzechem prarodzców`**;

Synonimy: *rzad.* **szczęśliwość pierwotna.**

stanie

gr. ὀρθοστασία (ή), *cs.* στοάλη, *ang.* standing;

liturg. `forma → **ascezy** polegająca na zachowywaniu pozycji pionowej w trakcie → **modlitwy** indywidualnej lub podczas → **nabożeństw**`;

Połączenia:

całonocne stanie, stanie na akatyście, stanie na „Ojcze nasz”.

starcostwo *rzadziej* starczestwo; *ang.* elderhood → **ojcostwo duchowe**

starczewstwo gr. Γερωντισμός (ό), *ang.* elderhood → **ojcostwo duchowe**

starec → **starzec**

starokalendarzowiec

gr. παλαιοημερολογίτης (ό), *ang.* Old Calendarist;

1. *kan.* `przedstawiciel → **schizmy**, która nie przyjęła reformy → **kalendarza liturgicznego** i zachowując → **kalendarz juliański**, zerwała łączność z → **Cerkwią**`;

2. `w l.mn.: sama ta → **schizma** lub ogół jej zwolenników`;

Połączenia:

Bułgarska Cerkiew Starokalendarzowców, greccy starokalendarzowcy.

staroobrzędostwo

gr. Παλαιοὶ Πιστοὶ (οἱ), παλαιόπιστοὶ (οἱ), *ang.* Old Believers, Old Ritualists;

kan. `niekanoniczna wspólnota religijna wyodrębniona z → **Cerkwi** w Rosji w 1667 roku wskutek → **schizmy staroobrzędowców**; w XVIII w. podzielona na trzy główne ruchy: → **jednowierstwa**, → **bezpopowców** i → **popowców**`;

Synonimy: **starowierstwo**.

Połączenia:

podziały staroobrzędostwa.

staroobrzędowiec

gr. παλαιόπιστος (ό), *ang.* Old Believer, Old Ritualist;

kan. `przedstawiciel → **staroobrzędostwa**`;

Synonimy: **starowier**, **starowierca**.

Połączenia:

powrót staroobrzędowców do prawosławia.

starosta

gr. ἐκκλησιαστικός ἐπίτροπος (ό), *cs.* попечитель, *ang.* starosta, warden;

kan. `osoba odpowiedzialna za stan materialny → **cerkwi** parafialnej i porządek w niej, wchodząca w skład rady parafialnej`;

Synonimy: *rzad.* **opiekun cerkiewny**.

Połączenia:

starosta cerkwi filialnej, starosta w parafii, mianować starostą, pełnić funkcję starosty, wybrać na starostę.

starowiec → **staroobrzędowiec**

Uwagi: odmiana w l.poj.: *starowiec, starowiera, starowierowi, starowiera, starowierem, starowierze*; w l.mn.: *starowierzy, starowierów, starowierom, starowierów, starowierami, starowierach*.

starowierca *rzadziej* starowiec → **staroobrzędowiec**

starowierstwo → **staroobrzędostwo**

starzec

rzadziej starec;

gr. γέροντας (ó), γέρων (ó), *cs.* старець, *ang.* elder;

1. → ojciec duchowy

2. → abba *zn.* 2

3. → igumen *zn.* 1

Połączenia:

starzec Paisjusz, duchowa opieka starca, porady starca, szukać starca.

stasidia [wym. stas'idia],

gr. στασίδι (τò), *ang.* stasidion;

archit. `umieszczone przy ścianie → **świątyni** krzesło ze składanym siedziskiem i wysokimi poręczami`;

Synonimy: *rzad.* **stalla**.

Połączenia:

drewniana stasidia, rzeźbione stasidie.

staurofor

rzadziej stauroforos;

gr. σταυροφόρος (ó), *ang.* Stavrophore;

1. *liturg., ofic.* `w niektórych → **Cerkwiach autokefalicznych:** → **prezbiter**, który otrzymał → **nagrodę cerkiewną** w postaci prawa do noszenia → **krzyża kapłańskiego**`;

Połączenia:

błogosławieństwo staurofora, staurofor Polikarp.

2. → **krzyżonośca**

stauroforos

1. → **staurofor**

2. → **krzyżonośca**

stauropigia

gr: σταυροπήγιον (τὸ), ang. stavropegion;

1. kan. `przepis → **prawa kanonicznego** pozwalający na wyłączenie → **monasteru** lub innej podstawowej jednostki administracyjnej spod jurysdykcji → **biskupa** lokalnego i przekazanie jej → **zwierzchnikowi Cerkwi** lub → **synodowi** → **Cerkwi lokalnej`**;

Połączenia:

ustanowienie stauropigii.

2. kan. `→ **monaster** wyłączony spod → **jurysdykcji** lokalnego → **biskupa**, podległy → **zwierzchnikowi Cerkwi** lub → **synodowi** → **Cerkwi lokalnej`**;

Synonimy: **monaster stauropigialny**.

Połączenia:

patriarsza stauropigia, ustanowienie stauropigii, przekształcić w stauropigię.

3. daw., kan., liturg. `ustawienie → **krzyża** w miejscu budowy nowej → **cerkwi`**;
- Uwagi: pisownia *stawropigia* niepoprawna.

stauroteotokion → **krestobogorodziczen**

stawanie

Połączenia:

stawanie na kolana ang. bending of one's knees, kneeling → **klękanie**

stawlenik [wym. st^{aw}lenik],

rzadziej stawlennik [wym. st^{aw}lennik];

gr: ὑποψήφιος (ὁ), cs. **сѣ́блєнникъ**, ang. candidate;

kan. `oficjalnie zatwierdzony przez → **biskupa** albo → **sobór biskupów** mężczyzna mający przyjąć → **misterium kapłaństwa`**;

Połączenia:

przysięga stawlenika, spowiedź stawlenika, pogratulować stawlenikowi.

stawlennik [wym. st^{aw}lennik] → **stawlenik**

stich *rzadziej* stichos → **werset**

stichar [wym. stich^{ar}] → **sticharion**

sticharion

rzadziej stichar [wym. stich^{ar}];

gr: στιχάριον (τὸ), cs. **сѣ́тихъ**, ang. sticharion, stikharion;

liturg. `→ **szata liturgiczna** przypominająca tunikę, sięgająca ziemi, z długimi rękawami, nakładana na → **podriasnik** i noszona przez → **lektora**, → **subdiakona**, →

diakona, → **prezbitera** (→ **podryznik**) i → **biskupa** (→ **podsakosnik**) oraz osoby świeckie, które otrzymały na to → **błogosławieństwo** → **duchownego**`;

Synonimy: **podryznik**, **podsakosnik**.

Połączenia:

lektor w sticharionie, sticharion diakoński, zakładać sticharion.

Uwagi: forma *stycharion* niepoprawna; nie należy używać jako synonimu terminu *alba*.

stichera *rzadziej* stychera → **stichira**

sticherarion *rzadziej* sticherarz, *rzadziej* stichirar [wym. stichirar] → **stichirarion**

sticherarz *rzadziej* stichirar [wym. stichirar] → **stichirarion**

stichira

rzadziej stichera, *rzadziej* stychera;

gr. στιχηρόν (τὸ), *cs.* стѣхѣра, *ang.* sticheron, sichera;

muzyk. `→ **troparion** wykonywany przed → **wersetem** → **psalmu** lub nim poprzedzany`;

Połączenia:

stichira alfabetyczna

gr. στιχηρόν κατὰ ἀλφάβητον (τὸ), *cs.* стѣхѣра по алфавѣтѣ, стѣхѣра по азбѣди, *ang.* Alphabetical stichera;

muzyk. `→ **stichira** wchodząca w skład grupy stichir, których pierwsze wyrazy zaczynają się kolejnymi literami alfabetu (najczęściej greckiego)`;

Uwagi: nie mylić z *apostichira*.

stichira chwalebna

gr. στιχηρόν τῶν Αἰνῶν (τὸ), *cs.* стѣхѣра на хвалѣтєхъ, хвалѣтнаѧ стѣхѣра, *ang.* sticheron of the Praises;

muzyk. `→ **stichira** wykonywana podczas → **jutrni** pomiędzy → **wersetami** → **psalmów** 148, 149 i 150`;

stichira ewangeliczna

gr. ἐωθινὸν δοξαστικόν (τὸ), Ἑωθινόν (τὸ), *cs.* стѣхѣра ἐὐαγγελικαѧ, *ang.* Gospel sticheron;

prop., muzyk. `jedna z jedenastu → **stichir** wykonywanych pod koniec niedzielnej → **jutrni**, tematycznie nawiązująca do przeczytanej wcześniej → **Ewangelii**`;

Synonimy: **stichira na świtanie**.

stichira na „Panie, wołam do Ciebie”

gr. κεκραγᾶριον (τὸ), *cs.* стѣхѣра на гѡсподи въззвѣхъ, *ang.* kekragarion, sticheron at Lord, I Call;

muzyk. ` → **stichira** wykonywana podczas → **wieczerni** po → **wersecie** jednego z → **psalmów**: 140, 141, 129, 116`;
Synonimy: rzad. **kekragarion**.

stichira na stichowni *cs.* **стѣхѣра на стѣхѣрѣ**, *ang.* sticheron at the Aposticha → **apostichira**

stichira na świtanie *cs.* **стѣхѣра ѿπρεηηαα**, *ang.* Matins sticheron → **stichira ewangeliczna**

stichira niedzielna

gr. στιχηρὸν Ἀναστάσιμον (τὸ), *cs.* **стѣхѣра воскресѣна**, *ang.* Sunday sticheron;
 muzyk. ` → **stichira** wychwalająca zmartwychwstanie → **Jezusa** → **Chrystusa**, umieszczona w tekstach sobotniej → **małej wieczerni** i → **wielkiej wieczerni** w grupie pierwszych trzech stichir`;

stichira Paschy

gr. στιχηρὸν τοῦ Πάσχα (τὸ), *cs.* **стѣхѣра πάχι**, *ang.* Paschal stichera, Resurrection stichera, stichera of Pascha;
 muzyk. ` jedna z pięciu → **stichir** przeplatanych wersetami → **Psalmu** 67 (*Niech powstanie Bóg...*), śpiewanych m.in. przed zakończeniem paschalnej → **jutrni** i → **wieczerni** oraz zwyczajowo podczas → **procesji** paschalnych`;
Uwagi: termin *stichira Paschy* występuje zwykle w l.mn.

stichira wschodnia

gr. στιχηρὸν Ἀνατολικόν (τὸ), *cs.* **стѣхѣра востѣчна**, **стѣхѣра ἀνατολίεβα**, *ang.* Anatolian sticheron;
 muzyk. ` → **stichira** wchodząca w skład 64 (dawniej 80) stichir wykonywanych podczas sobotniej → **wieczerni** i niedzielnej → **jutrni**, poprzedzana → **stichirami niedzielnymi**`.

stichirar [wym. stichirar] → **stichirarion**

stichirarion

rzadziej sticherarion, *rzadziej* sticherarz, *rzadziej* stichirar [wym. stichirar];
gr. Στιχηράριον (τὸ), *cs.* **стѣхѣрѣрь**, *ang.* sticherarion;
 muzyk. ` → **księga liturgiczna** zawierająca → **stichiry** opatrzone notacją muzyczną`;
Połączenia:
 bizantyjski stichirarion, miesięczny stichirarion, stichirarion św. Porfiriusza, śpiewać ze stichirarionu.

stichos → **werset**

stichownia

gr. ἀπόστιχα (τὰ), *cs.* **стѣхѣрна**, *ang.* aposticha;

rzad., *liturg.* `grupa → **wersetów** z → **psalmów** śpiewanych przed → **stichirami** na → **wieczerni** lub → **jutrzni**`;

Połączenia:

stichiry na stichowni.

stojący

gr. συνιστάμενος (ὁ), *ang.* stander, co-stander;

daw., *kan.* `→ **pokutujący**, który może uczestniczyć w całej → **liturgii**, jednak nie wolno mu przystąpić do → **komunii**`.

stopień

Połączenia:

stopień kapłaństwa

gr. βαθμὸς τῆς ἱερωσύνης (ὁ), *cs.* ιερακτινικὴν ὀνείαν, *ang.* rank of clergy, rank of holy orders;

kan. `jeden z trzech poziomów hierarchii → **duchowieństwa**: → **diakonat**, → **prezbiterat**, → **episkopat**`;

stół

Połączenia:

stół ofiarny → **żertwiennik** *zn.* 1

święty stół *cs.* ιερά τράπεζα, *ang.* Holy Table → **ołtarz** *zn.* 1

straż

gr. φυλακή (ή), *cs.* стража, *ang.* watch;

daw., *bibl.* `rzymska jednostka miary → **czasu**, przyjęta w Palestynie w czasach → **Jezusa** → **Chrystusa**, dzieląca dobę na osiem części, wyznaczająca zmiany warty rzymskich oddziałów`;

Połączenia:

po pierwszej straży nocnej, trzecia straż nocna.

strażnik

Połączenia:

strażnik tronu

gr. τοποτηρητής (ὁ), *cs.* мѣстоблюститель, *ang.* locum tenens;

kan. `→ **biskup** tymczasowo zarządzający → **diecezją** po → **śmierci** jej → **ordynariusza**`;

Synonimy: *rzad.* **locum tenens**.

studyta

gr. Στουδίτης (ὁ), *cs.* студітъ, *ang.* Studite;

hagiogr. ` → **mnich** związany z → **monasterem** Studion w Konstantynopolu`;

Połączenia:

prepodobny Teodor Studyta, znani studyci, spotkać studytę.

stworzenie

1. *gr.* δημιουργία (ή), κτίση (ή), πλάσμα (τò), *cs.* **твѣрѣ**, *ang.* creation;
teol. `to, co → **Bóg** powołał z → **niebytu** do istnienia`;

Połączenia:

doskonałe stworzenie, stworzenia duchowo-cielesne, upadek stworzenia;

nowe stworzenie *gr.* νέα κτίση (ή), *cs.* **нѡва твѣрѣ**, *ang.* new creation
→ **nowy człowiek**

2. *gr.* δημιουργία (ή), *cs.* **творѣніѣ**, *ang.* act of creation, creation;
teol. `sam akt powołania do istnienia, najczęściej w kontekście działania → **Boga**`;

Synonimy: **dzieło stworzenia.**

Połączenia:

stworzenie człowieka, stworzenie świata.

Stworzyciel → Stwórca

Stwórca

gr. Κτίστης (ὁ), Ποιητής (ὁ), Δημιουργός (ὁ), *cs.* **творѣцѣ**, **сѡтворѣтель**, **зихдѣтель**,
ang. Creator;

teol., bibl. `→ **Bóg** jako źródło wszelkiego istnienia`;

Synonimy: **Stworzyciel, Twórca.**

Połączenia:

dzieło Stwórcy, Stwórca Nieba i Ziemi.

stychera → stichira

styl

Połączenia:

nowy styl *gr.* νέο ἡμερολόγιο (τò), *ang.* New Style → **kalendarz neojuliański**

stary styl *gr.* παλαιὸ ἡμερολόγιο (τò), *ang.* Old Style → **kalendarz juliański**

stylita → słupnik

stylityzm → słupnictwo

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *stylityzmie*, wymowa: *stylityźmie*, rzadziej *stylityzmie*.

subdiakon

rzadziej hypodiakon, *rzadziej* hipodiakon, *rzadziej* ipodiakon;

gr. ὑποδιάκονος (ó), *cs.* ὑποδιάκονъ, *ang.* subdeacon;

kan., *liturg.*, *ofic.* `przedstawiciel → **niższego kleru** odpowiedzialny za asystę i pomoc → **biskupowi** podczas → **nabożeństw**, powołany do posługi poprzez → **chirotesję**`;

Połączenia:

posługa subdiakona, subdiakon biskupa hajnowskiego.

Uwagi: pisownia *hippodiacon*, *hipoddiakon*, *ipoddiakon* niepoprawna.

subordynacjonizm

ang. Subordinationism;

patr., *teol.* ` → **herezja** z II-IV w. odrzucająca równość → **hipostaz** → **Przenajświętszej Trójcy**`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *subordynacjonizmie*, wymowa: *subordynacjonizmie*, *rzadziej subordynacjonizmie*.

substancja

ang. substance;

1. → **hipostaza** *zn.* 1 i 3

2. → **istota**

sudarion

gr. σουδάριον (τὸ), *cs.* сѹдариѣ, *ang.* sudarium;

bibl. `płat tkaniny, którym owinięta była głowa zmarłego → **Jezusa** → **Chrystusa**`.

sukcesja

Połączenia:

sukcesja apostolska

gr. ἀποστολική διαδοχή (ή), *cs.* ἀποστολικое преемство, *ang.* apostolic succession;

1. *teol.* `nieprzerwane, trwające od czasów apostoelskich przekazywanie pełni prawd → **wiary** w → **Cerkwi**`;

2. *kan.* `nieprzerwane, trwające od czasów apostoelskich przekazywanie → **posługi** biskupiej w → **Cerkwi** poprzez udzielanie → **chirotonii**`.

sułog [wym. sułok] → **sułok**

sułok [wym. sułok],

rzadziej sułog [wym. sułok];

cs. сѹлѡкъ, сѹлѡгъ, *ang.* sulok;

liturg. `w tradycji → **Cerkwi** ruskiej: tkanina zdobiąca górną część → **żezła**`;

Połączenia:

żezły z sułokami, zakryć rękę sułokiem.

sumienie

gr: συνείδηση (ή), cs. **сѡвѣстѣ**, ang. conscience;

antrop. `wrodzona i dynamiczna świadomość → **człowieka** wynikająca z jego upodobnienia do → **Boga**, stanowiąca nadnaturalny wewnętrzny głos, oddziałujący na poznanie, zmysły i → **wolę**`;

Połączenia:

głos sumienia, rachunek sumienia, wyrzuty sumienia, żywe sumienie, zagłuszyć sumienie.

suspensa

gr: ἀργία (ή), cs. **Запрещѣніе**, ang. suspension;

kan. `kara czasowego pozbawienia możliwości → **sprawowania** i → **współsprawowania**, nakładana na → **duchownego** przez → **biskupa** diecezjalnego (w przypadku biskupa diecezjalnego – przez → **sobór biskupów** → **Cerkwi autokefalicznej**) za popełnienie przestępstwa lub naruszenie → **prawa cerkiewnego**`;

Połączenia:

nałożyć suspensę.

sutanna → podriasnik

swiaszczennik gr: ιερέας (ό), cs. **свѣщенникъ**, ang. priest → **prezbiter**

swiatki → święte dni

Uwagi: termin *swiatki* nie występuje w l.poj.

swietilen

gr: φωταγωγικόν (τὸ), cs. **свѣтѣленъ**, ang. svetilen, photagogikon;

liturg. `→ **troparion** wykonywany pomiędzy → **kanonem** a → **psalmami pochwalnymi** (Ps 148, 149 i 150) → **jutrzni**, zawierający motyw → **światłości Bożej** i → **oświecenia**`;

Synonimy: fotagogikon, daw., rzad. fotyzm.

Połączenia:

swietilen miniei, swietilen święta Zwiastowania Najświętszej Bogarodzicy.

Uwagi: odmiana w l.poj.: swietilen, swietilna, swietilnowi, swietilen, swietilnem, swietilnie; w l.mn.: swietilny, swietilnów, swietilnom, swietilny, swietilnami, swietilnach.

symbol

gr: σύμβολο (τὸ), cs. **сѣмбѡлъ**, ang. symbol;

1. *teol.* `jedyna możliwa realność wyrażająca i uobecniająca inną realność, której niczym innym nie da się zastąpić i która nie jest dziełem ludzkich ustaleń czy spekulacji, np. → **Jezus** → **Chrystus** stanowiący jedyną możliwą real-

ność wyrażającą realność → **Ojca** (*Kto Mnie zobaczył, zobaczył także i Ojca*; J 14,9)';

Połączenia:

niezmienny symbol, symbol Ciała i Krwi.

2. 'coś, co w sposób naturalny lub umowny oznacza coś innego; przywoływane w celu wyrażenia i uobecnienia złożonej rzeczywistości za pomocą uproszczonych odniesień';

Synonimy: **znak**.

Połączenia:

symbol przymierza, symbol religijny.

3. *teol.* 'zwięzłe zestawienie → **dogmatów**';

Połączenia:

artykuł symbolu wiary, symbol wiary św. Atanazego Aleksandryjskiego, wygłaszać symbol;

apostolski symbol wiary

gr. Σύμβολο τῶν Ἀποστόλων (τὸ), *cs.* ἀποστολικὴ εὐμβόλη κῆρυ, *ang.* Apostles' Creed, Apostolic Creed;

teol., kan. 'jedna z najstarszych redakcji → **symbolu wiary**, rozwinięta na podstawie *Tradycji apostolskiej* → **świętego** → **męczennika** Hipolita Rzymskiego z III w. i → **katechez** przedchrzcielnych';

Synonimy: **symbol apostolski**.

Nicejsko-konstantynopolitański symbol wiary

gr. Σύμβολο τῆς Πίστεως Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως (τὸ), *ang.* Nicene-Constantinopolitan Creed, Nicene-Constantinopolitan Symbol of Faith;

liturg., teol., kan., ofic. 'zwięzłe zestawienie → **dogmatów** spisane i zatwierdzone na I i II → **soborze powszechnym** i uznane za obowiązujące i niezmiennie na III soborze powszechnym, wypowiedane podczas → **nabożeństw** jako deklaracja wspólnej → **wiary**';

Synonimy: *rzad.* **credo**, *rzad., pot.* **Wierzę**, *rzad.* **wyznanie wiary**.

Symbol apostolski → Apostolski symbol wiary

symbol wiary

gr. Σύμβολο τῆς πίστεως (τὸ), *cs.* εὐμβόλη κῆρυ, *ang.* Symbol of Faith, Creed;

teol., kan., liturg. 'zwięzłe zestawienie → **dogmatów** stanowiące streszczenie → **katechezy przedchrzcielnej** lub wykład → **wiary** wyrażony w postaci krótkiej formuły';

Synonimy: **wyznanie wiary**, **credo**, *daw., rzad.* **nauczanie święte**.

symfonia

gr: συμφωνία (ή), cs. *сѡгласїѣ*, ang. Symphonia, Symphony;
 kan. `bizantyjska koncepcja współdziałania władzy świeckiej (cesarz) i duchowej (→ **patriarcha**), polegająca na tym, że każda z władz wykonuje odrębne zadania w podległych im sferach życia w celu zapewnienia bezpieczeństwa materialnego i rozwoju duchowego mieszkańców cesarstwa; naruszenie tego współdziałania prowadzi do → **papocezaryzmu** lub → **cezaropapizmu**`;

Połączenia:

idea symfonii, naruszenie symfonii, zasada symfonii.

symonia

gr: συμφωνία (ή), cs. *сѡмонїа*, ang. simony;
 kan. `sprzedawanie godności cerkiewnych oraz dóbr duchowych, w tym handel → **misteriami**`;

Synonimy: rzad. **świętokupstwo**.

syn

gr: υἱός (ὁ), cs. *сѡнѡ*, ang. son;

1. teol. `druga z → **osób** → **Przenajświętszej Trójcy**, która rodzi się z → **Ojca** poza → **czasem**, a w konkretnym momencie historii staje się → **człowiekiem** z → **Bogarodzicy** za sprawą → **Świętego Ducha**`;

Synonimy: ofic. **Bóg Syn**, **Syn Boży**, **Słowo Boże**, **Bóg Słowo**, **Słowo**, **Logos**.

Uwagi: termin **syn** w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. antrop. `→ **człowiek** w relacji do → **Boga** lub swego biologicznego bądź duchowego przodka`;

Połączenia:

syn Dawida, **syn marnotrawny**, **syn pierworodny**, **synowie Abrahama**, **synowie diabła**, **synowie Zebedeusza**;

syn chrzestny

gr: βαπτισμιός (ὁ), ἀναδεχτός (ὁ), ang. godson;

kan., ofic. `ochrzczony chłopiec lub mężczyzna w relacji do → **ojca chrzestnego** oraz → **matki chrzestnej**`;

Synonimy: pot. **chrześniak**.

syn człowieczy

gr: υἱός τοῦ ἀνθρώπου (ὁ), cs. *сѡнѡ челоѡѡчєскѡй*, ang. son of man;

1. → **Chrystus**

Uwagi: wszystkie człony terminu **syn człowieczy** w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. → **człowiek**

Połączenia:

syn Boży

gr: υἱὸς τοῦ Θεοῦ (ὁ), *cs:* ѿнхъ божїй, *ang:* son of God;

1. → **syn zn. 1**

Uwagi: wszystkie człony terminu *syn Boży* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. *bibl.* → **anioł** lub → **człowiek** w relacji do → **Boga**.

synaita

gr: σιναιτης (ὁ), *cs:* синаїтѣ, *ang:* Sinaite;

hagiogr. → **mnich** mieszkający na Synaju, najczęściej związany z monasterem św. Katarzyny;

Połączenia:

Grzegorz Synaita, ojcowie synaici.

synaksa

rzadziej synaxis;

gr: σύναξις (ἡ), σύναξις (ἡ), *cs:* соборъ, *ang:* synaxis;

1. *kan.* → zebranie → **wiernych** (najczęściej → **mnichów** lub → **mniszek**) zwoływane w celu omówienia ważnych spraw danej wspólnoty;

Połączenia:

synaksa mnichów, synaksa parafialna.

2. → **sobór zn. 1 i 4**

Połączenia:

Synaksa Apostołów

gr: Σύναξις τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (Ἡ), *cs:* соборъ ἀποστόλων, *ang:* Synaxis of the Holy Apostles;

1. → **Sobór Świętych Dwunastu Apostołów**

2. *liturg.* → **święto nieruchome** ku czci → **siedemdziesięciu apostołów**, obchodzone 4/17 stycznia.

Synaksa Bogarodzicy *ang.* Synaxis of the Theotokos → **Sobór Najświętszej Bogarodzicy**

synaksarion

gr: συναξάριον (τὸ), *cs:* сѣна҃ѣрїѣ, сѣна҃ѣрїѣ, мѣсѣцелόѣѣ, *ang:* Synaxarion;

hagiogr., liturg. → **żywot świętego** lub informacja dotycząca → **święta**, umieszczane zwykle w → **miniei** lub w → **tridionie** po szóstej → **pieśni** → **kanonu jutrzni**; także zbiór tych informacji i żywotów świętych;

Synonimy: *rzad.* **prolog**.

Połączenia:

synaksarion Paschy, korzystać z synaksarionu.

synaksis [wym. synaks'is],

1. → **synaksa zn. 1**
2. → **sobór zn. 1 i 4**

synergia

gr: συνέργεια (ή), συνεργία (ή), ang. synergy;

1. *teol.* `doskonale harmonijne wspólne działanie → **osób** → **Przenajświętszej Trójcy`**;

Połączenia:

synergia dzieła stworzenia.

2. *teol., antrop.* `wspólne harmonijne działanie Bożej → **łaski**, wolnej → **woli** i aktywności → **człowieka**, niezbędne do duchowego doskonalenia się i → **zbawienia`**;

Synonimy: rzad. **synergizm**.

Połączenia:

owoce synergii.

synergizm gr: συνεργισμός (ό), ang. synergism → **synergia zn. 2**

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *synergizmie*, wymowa: *synergiźmie*, rzadziej *synergizmie*.

synkel

gr: σύγκελλος (ό), ang. synkellos;

daw., kan. `w okresie bizantyjskim: stanowisko cerkiewne najbliższego współpracownika → **patriarchy** Konstantynopola, pierwotnie pełniącego funkcję jego → **kielejnika**, niekiedy → **spowiednika**, później wpływowego asystenta odpowiedzialnego za administrację → **patriarchatu**; w XI w. jego funkcje przejął → **wielki chartofilaks`**;

Połączenia:

mianowanie synkelem.

synod

gr: σύνοδος (ή), cs. сѣно́дъ, ang. synod;

1. → **sobór zn. 1**
2. *kan.* `w niektórych → **Cerkwiach lokalnych**: organ władzy cerkiewnej zarządzający → **Cerkwią** w okresach pomiędzy posiedzeniami → **soboru biskupów**; w jego skład wchodzi głównie → **biskupi`**;

Synonimy: **synod biskupów**.

Połączenia:

stały członek synodu, synody konstantynopolitańskie, Święty Synod Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, przewodniczyć synodowi;

synod biskupów

cs. свѣтѣйшій съно́дъ, *ang.* Synod of Bishops, Holy Synod;

1. → **sobór biskupów**

2. → **synod zn. 2**

synodikon → **synodyk**

synodyk

rzadziej synodikon;

cs. сѣнодѣи́къ;

1. *gr.* δῆπτυχο (τὸ), *ang.* commemoration booklet;

liturg. `spis imion żywych i zmarłych → **wiernych** odczytywany w trakcie → **nabożeństwa** lub → **modlitwy** indywidualnej`;

Synonimy: **pomiannik**, *rzad.* **pominalnik**, *rzad.* **dyptych**, *pot.* **książeczka**.

Połączenia:

odczytywać synodyk.

2. *gr.* Συνοδικὸν τῆς Ὁρθοδόξιας (τὸ), *ang.* Synodikon;

rzad., *liturg.* `dogmatyczno-modlitewny tekst przywołujący kanoniczne postanowienia → **soborów powszechnych** zwalczające → **herezje**, stanowiący ważną część → **molebna** → **Triumfu Prawosławia**`;

3. *ang.* Synodikon of Orthodoxy;

rzad., *liturg.* `→ **molebien** → **Triumfu Prawosławia**`;

Połączenia:

sprawować synodyk.

4. *ang.* Synodikon;

daw., *rzad.* `zbiór artykułów katechetycznych dotyczących → **śmierci**, → **życia wiecznego** i wspomnienia zmarłych publikowany w Rosji w XVI-XVII w.`;

Połączenia:

„Synodyk diedowskiej pustyni”.

synoptyk

gr. συνοπτικός (ὁ), *ang.* synoptic writer;

bibl. `jeden z trzech autorów → **ewangelii synoptycznej**`;

Połączenia:

świadeństwo synoptyków, opisane przez synoptyków, według synoptyków.

syntron

gr. σύνθρονον (τὸ), *ang.* synthronon;

archit. `część → **górnego miejsca** wzdłuż ścian → **apsydy** po lewej i prawej stronie → **wysokiego tronu**, przeznaczona dla współsprawujących → **biskupów** i → **prezbiterów**; dawniej kilka rzędów wysokich kamiennych stopni w formie amfiteatru, współcześnie najczęściej krzesła lub → **stasidie**`;

Połączenia:

przejsć do syntronu.

system

Połączenia:

system ósmiotonowy

gr. Ὀκτώηχος (ὁ), σύστημα τῶν ὀκτὼ ἤχων (τὸ), *cs.* Ὀκτώηχъ, Ὀμογλῆστικъ, *ang.* eight mode system, Octoechos;

muzyk. `zestaw melodii wykorzystywanych w praktyce liturgicznej oparty na ośmiu → **tonach** przypisanych poszczególnym tekstom liturgicznym: → **stichiom**, → **troparionom**, → **irmosom**, → **prokimienom**, → **przyśpiewom**, → **samopodobnom**; także ośmiotygodniowy cykl → **hymnografii** codziennej`; *Synonimy:* *rzad.* **ośmiogłos**.

szaleniec

Połączenia:

szaleniec Boży *ang.* fool for God's sake → **jurodiwy**

szaleniec Chrystusowy *ang.* fool-for-Christ, fool for Christ's sake → **jurodiwy**

szaleństwo → **jurodztwo**

szata

gr. ἄμφιον (τὸ);

1. *cs.* ѿблaчeнїe, *ang.* vestment;

liturg. `strój lub element stroju używany podczas → **nabożeństw** i → **misteriów**`;

Połączenia:

szata chrzcielna

gr. χιτὼνας βάπτισης (ὁ), *cs.* ѿнабѣлїй, крещіальна рѣза, *ang.* baptismal garment, baptismal gown;

liturg. `długa biała tunika okrywająca tułów, ręce i nogi, którą nowo ochrzczony zakłada w trakcie → **misterium chrztu**`;

szata grzebalna → **całun** *zn.* 1

szata liturgiczna

gr. ἱερὸν ἄμφιον (τὸ), *cs.* рѣза, ѿблaчeнїe, *ang.* liturgical garment, sacred vestment;

liturg. `jeden z elementów stroju zakładanego przez → **duchownego** na czas sprawowania → **nabożeństwa**`;

szata pogrzebowa → **całun** *zn.* 1

Ś

ślub

1. gr. γάμος (ó), cs. бракосочетáнiє, ang. wedding;

kan. `zawarcie → **małżeństwa**`;

Synonimy: rzad. **zaślubiny**.

Połączenia:

przygotowanie do ślubu, brać ślub;

ślub cerkiewny

gr. θρησκευτικός γάμος (ó), cs. бра́кx церко́вный, ang. church wedding;

kan., liturg. `ceremonia zawarcia → **małżeństwa sakramentalnego** lub
→ **powtórnego małżeństwa**`;

ślub konkordatowy

ang. concordat wedding;

kan., pot. `→ **ślub cerkiewny** wywołujący jednocześnie skutki prawne
ślubu cywilnego`;

2. gr. ὄρκος (ó), cs. ѿбѣтъ, ang. vow;

`świadome, nieprzymuszone i nieograniczone czasem przyrzeczenie wyrażające
podporządkowanie wolnej → **woli** → **człowieka woli** → **Boga**`;

Połączenia:

ślub bezżeństwa, ślub milczenia, wypełnić śluby;

śluby mnisze ang. monastic vows → obietnica mnisza

Uwagi: termin *śluby mnisze* nie występuje w l.poj.

śluby monastyczne ang. monastic vows → obietnica mnisza

Uwagi: termin *śluby monastyczne* nie występuje w l.poj.

Uwagi: termin *ślub* w zn. 2 występuje zwykle w l.mn.

śmierć

gr. θάνατος (ó), cs. смѣръ, ang. death;

antrop. `odłączenie → **duchy** od → **ciała**, będące skutkiem → **grzechu prarodzców**`;

Synonimy: **zaśnięcie**.

Połączenia:

dobra śmierć, pamięć o śmierci, pragnienie śmierci;

śmierć duchowa

gr. πνευματικὸς θάνατος (ὁ), *ang.* spiritual death;

teol. `odwrócenie się od → **Życiodawcy** skutkujące utratą → **łaski**`.

śmiertelność

gr. θνητότητα (ἡ), *ang.* mortality;

teol. `podległość → **śmierci** jako jednemu ze skutków → **grzechu prarodzców**`;

Połączenia:

śmiertelność ciała.

śpiew

Połączenia:

śpiew antyfonalny

gr. ἀντιφωνικὴ ψαλμωδία (ἡ), *cs.* ἀντιφώνησις πΐνῃε, *ang.* antiphonal psalmody;

muzyk. `śpiew wykonywany naprzemiennie przez dwa → **chóry** bądź dwóch → **psalmistów**`;

Synonimy: śpiew antyfonowy, *rzad.* śpiew naprzemienny.

śpiew antyfonowy → śpiew antyfonalny

śpiew demestwenny

cs. демѣственный распѣвъ, демѣственное пѣнїе, *ang.* demestvenny chant;

muzyk. `wariant staroruskiego śpiewu jednogłosowego o bogatej melodyce, zapisywany za pomocą specjalnej → **notacji neumatycznej**, niepodlegający → **systemowi ósmiotonowemu**`;

śpiew kalofoniczny → kalofonia

śpiew melizmatyczny

gr. παπαδικὸ μέλος (τὸ), *ang.* melismatic chant, chant of the Papadikon;

muzyk. `śpiew liturgiczny, który charakteryzuje się długimi frazami melodycznymi przypisanymi jednej sylabie; najczęściej spotykany przy wykonywaniu → **cherubikonu** oraz → **wersetu eucharystycznego**`;

śpiew naprzemienny → śpiew antyfonalny

śpiew neumatyczny

gr. ζναμένι μέλος (τὸ), *cs.* зна́менный распѣвъ, *ang.* znamenny chant;

muzyk., liturg. `staroruski, jednogłosowy system śpiewu liturgicznego zapisywany za pomocą → **notacji neumatycznej**`;

Synonimy: śpiew знамениenny.

śpiew ośmiogłosowy → śpiew ośmiotonowy

Uwagi: śpiew ośmiogłosowy nie oznacza śpiewu wielogłosowego na osiem głosów jednocześnie.

śpiew ośmiotonowy

gr. ὀκτώηχος ψαλμοδία (ή), cs. гласоу́бѣ пѣнїе, ang. eight modes system chant, chants in the eight modes;

muzyk. `śpiew liturgiczny podporządkowany zasadom → systemu ośmiotonowego`;

Synonimy: śpiew ośmiogłosowy.

śpiew znamieny → śpiew neumatyczny

śpiewak

gr. ἱεροψάλτης (ὁ), ψάλτης (ὁ), cs. пѣисноу́бѣцъ, пѣисноу́бѣцъ, ang. cantor, chanter;

muzyk. ` → człowiek śpiewający podczas → nabożeństw samodzielnie lub z innymi ludźmi`;

Synonimy: chórzysta, psalmista.

Połączenia:

śpiewak cerkiewny.

śpiewka

ang. choir practice;

pot. `próba → chóru cerkiewnego`;

Połączenia:

pójść na śpiewkę, śpiewka po służbie.

śpiewnik

Połączenia:

śpiewnik cerkiewny → bogogłosnik

świadectwo

gr. μαρτυρία (ή), cs. нѣпоуѣданїе, ang. witness;

patr., teol. `świadome potwierdzenie przez → człowieka własnej → wiary, na przykład w obliczu prześladowań`;

Synonimy: wyznanie.

Połączenia:

codzienne świadectwo, świadectwo męczenników, bać się świadectwa, dać świadectwo, uchylać się od świadectwa, złożyć świadectwo.

światło

Połączenia:

światło boskie *gr.* θεῖον φῶς (τὸ), *cs.* божественный свѣтъ, *ang.* Divine Light → **chwała zn. 4**

światło nieprzemijające *gr.* ἀνέσπερον φῶς (τὸ), *cs.* непроходимый свѣтъ, *ang.* Undying Light → **chwała zn. 4**

światło niestworzone *gr.* ἄκτιστον φῶς (τὸ), *cs.* несотворенный свѣтъ, *ang.* Uncreated Light → **chwała zn. 4**

światło Taboru *gr.* Θαβώρειον φῶς (τὸ), φῶς τοῦ Θαβώρ (τὸ), *cs.* „Давѡрекоє вѣннѣ, *ang.* Light of Tabor, Tabor Light → **chwała zn. 4**

światłość

Połączenia:

światłość Boża *gr.* θεῖον φῶς (τὸ), *cs.* божіє вѣннѣ, *ang.* Divine Light → **chwała zn. 4**

światłość niegasnąca *gr.* ἀνέσπερον φῶς (τὸ), *cs.* неугасимый свѣтъ, *ang.* Undying Light → **chwała zn. 4**

światłość niezachodząca *gr.* ἀνέσπερον φῶς (τὸ), *cs.* незаходимый свѣтъ, *ang.* Undying Light → **chwała zn. 4**

światłość prawdziwa *gr.* φῶς τὸ ἀληθινόν (τὸ), *cs.* свѣтъ истинный, *ang.* True Light → **chwała zn. 4**

światłość Taboru *gr.* Θαβώρειον φῶς (τὸ), φῶς τοῦ Θαβώρ (τὸ), *cs.* „Давѡркін свѣтъ, *ang.* Light of Tabor, Tabor Light → **chwała zn. 4**

świętek

Połączenia:

Zielone Świątki → zesłanie Świętego Ducha na apostołów **zn. 2**

świętobliwa *ang.* venerable → **prepodobna**

świętobliwość

gr. Παναγιότητα (ἡ), *ang.* Holiness, His Holiness;

kan., ofic. `tytuł przysługujący niektórym → **patriarchom`**;

Połączenia:

błogosławieństwo świętobliwości.

Uwagi: forma ceremonialna (gdy mówimy lub piszemy o patriarche): *Jego Świętobliwość*, zwrot bezpośredni: *Wasza Świętobliwość*.

świętobliwy

rzadziej świętobliwy;

cs. *вѣщѣнный*, ang. venerable;

1. *antrop.* `o → **człowieku** pobożnym, czcigodnego życia`;

Połączenia:

świętobliwy biskup, świętobliwy mąż, Wielce Świętobliwy Ireneusz, Arcybiskup Peci, Metropolita Belgradzko-Karłowacki, Patriarcha Serbski.

2. → **prepodobny**

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *świętobliwy* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *świętobliwy* funkcjonuje jako rzeczownik.

świątynia

gr. *ναός* (ó), cs. *храмъ*, ang. temple, shrine;

1. *kan., bibl.* `budynek pełniący funkcję miejsca → **kultu**`;

Połączenia:

ofiara na świątynię, świątynia chrześcijańska, świątynia starotestamentowa, świątynia trójnawowa, budować świątynię, modlić się w świątyni, wypędzić ze świątyni.

2. → **cerkiew zn. 2**

3. → **nawa**

Połączenia:

pośrodku świątyni, wejść z przedsionka do świątyni.

świeca

gr. *κερί* (τò), cs. *свѣцѣ*, ang. candle;

liturg. `podłużna pałka z knotem w środku, wykonana najczęściej z wosku, zapalana w → **cerkwiach** i domach → **wiernych** podczas → **modlitwy**`;

Synonimy: pot. **świeczka**.

Połączenia:

świeca diakońska, świece ślubne, postawić świecę, trzymać świecę;

świeca gromniczna

gr. *λαμπάδα* (ή), ang. thunder candle;

liturg. `duża woskowa → **świeca**, której → **oświęcenie** dokonywane jest w → **cerkwiach** podczas → **święta** → **Spotkania Pańskiego**; → **wierni** przechowują ją w domach i zapalają w trudnych momentach życia`;

Synonimy: **gromnica**.

świeca za zmarłych

liturg., pot. `→ **świeca** stawiana w → **cerkwi** na → **panichidniku** lub innym → **świeczniku** w intencji osoby lub osób zmarłych`;

świeca za żywych

liturg., *pot.* → **świeca** stawiana w → **cerkwi** na → **świeczniku** w intencji osoby lub osób żyjących`.

świecki

1. *gr.* κοσμικός, λαϊκός, *cs.* бѣлѣцъ, *ang.* lay;
`niezwiązany z → **duchowieństwem** oraz → **stanem mniszym**`;

Połączenia:

imię świeckie, osoby świeckie, świeccy teolodzy.

2. *gr.* κοσμικός, *cs.* мірскі́й, *ang.* secular;
`niezwiązany z → **Cerkwią**`;

Połączenia:

świecka władza, świecki sposób myślenia, świeckie prawo.

Uwagi: w tym znaczeniu nie należy używać jako synonimu terminu *laicki* 'niezwiązany ze stanem duchownym'.

3. *gr.* λαϊκός (ὁ), *cs.* міръяні́нъ, *ang.* layman, lay person;
prop., *kan.* → **chrześcijanin**, który nie jest ani → **duchownym** (nie należy także do → **niższego kleru**), ani → **mnichem**`;

Synonimy: *rzad.* laik, *pot.* wierny.

Połączenia:

duchowni i świeccy, miejsce świeckich w Cerkwi.

Uwagi: w znaczeniach 1-2 termin *świecki* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 3 termin *świecki* funkcjonuje jako rzeczownik.

świeconośca

gr. λαμπαδηφόρος (ὁ), κηροφόρος (ὁ), *cs.* свѣцѣно́сецъ, *ang.* candle bearer;
rzad., *liturg.* → **prysłużnik** noszący zapalony przenośny → **świecznik** lub → **świecę**`;

Synonimy: *daw.*, *rzad.* lampadarios.

Połączenia:

świeconośca przy biskupie.

świeczka → świeca

świecznik

gr. κηροστάτης (ὁ), μανουάλι (τὸ), κηροπήγιο (τὸ), *cs.* свѣцѣнникъ, свѣтѣльникъ, *ang.* candle stand;

liturg. → **przedmiot cerkiewny** służący do umieszczania na nim od jednej do wielu → **świec** bądź → **lampad**, najczęściej metalowy i ozdobny, przenośny, stojący lub wiszący`;

Synonimy: *pot.* podświecznik.

Połączenia:

świecznik dwuramienny, świecznik stojący, czyścić świecznik, trzymać świecznik;

podwójny świecznik → dikirion

potrójny świecznik

1. → trikirion

2. → trójświecznik paschalny

świecznik paschalny → trójświecznik paschalny

święcenie

1. → oświęcenie

2. *gr.* χειροτονία (ή), *cs.* χῆροτονία, *ang.* ordination;
pot. `w l.mn.: → sprawowanie lub przyjęcie → misterium kapłaństwa`;
Synonimy: misterium kapłaństwa.

Połączenia:

przyjąć święcenia, udzielić święceń.

3. *gr.* τιμηση (ή), *cs.* прѣзданованіе, *ang.* celebration, commemoration;
daw., rzad. `świętowanie albo czczenie pamięci`;

Połączenia:

święcenie dnia Pańskiego.

święto

gr. ἑορτή (ή), *cs.* прѣзданикъ, прѣзданеѣтво, *ang.* feast day, festival;

liturg. `→ dzień w → kalendarzu liturgicznym poświęcony szczególnemu wychwalaniu → Boga, → Bogarodzicy bądź → świętego`;

Synonimy: dzień świąteczny, *pot.* prazdnik.

Połączenia:

dwanaście świąt → dwanaście wielkich świąt

dwanaście świąt głównych → dwanaście wielkich świąt

dwanaście wielkich świąt

gr. Δωδεκάορτον (τὸ), *cs.* дванадесѣть прѣзданикъ, *ang.* Twelve Great Feasts;

liturg. `najważniejsze → święta → roku liturgicznego, poświęcone wspomnieniu ważnych wydarzeń związanych z → Jezusem → Chrystusem (→ Podwyższenie Krzyża Pańskiego, → Narodzenie Chrystusa, → Chrztost Pański, → Spotkanie Pańskie, → Wejście Pana do Jerozolimy, → Wniebowstąpienie Pańskie, → Zesłanie Świętego Ducha na Apostołów, → Przemienienie Pańskie) oraz → Bogarodzicą (→ Narodzenie Najświętszej Bogarodzicy, → Wprowadzenie Najświętszej Bogarodzicy do Świątyni, → Zwiastowanie Najświętszej Bogarodzicy, → Zaśnięcie Najświętszej Bo-

garodnicy); do tej grupy nie wchodzi święto → **Zmartwychwstania Pańskiego**`;

Synonimy: rzad. **dwanaście świąt głównych**, rzad. **dwanaście świąt**.

święto małe

cs. малый праздник, *ang.* minor feast day, six stichera feast day;

liturg. `jedno z mniej ważnych → **święt**, o nierozbudowanej → **hymnografii**`;

święto nieruchome

gr. ἀκίνητη ἑορτή (ἡ), *cs.* непереходящий праздник, *ang.* fixed feast day, immovable feast day;

liturg. `→ **święto** posiadające stałą datę w → **kalendariusz liturgiczny**`;

święto parafialne

gr. ἑορτή ἐνορίας (ἡ), ἐνοριακή ἑορτή (ἡ), *cs.* храмовый праздник, пресвитеріальний праздник, *ang.* parochial feast day, parish feast day;

1. *liturg.*, *ofic.* `dzień, w którym wspomina się wydarzenie biblijne bądź → **świętego**, ku czci których oświęcono → **cerkiew** lub jeden z jej → **ołtarzy bocznych**`;

2. *liturg.*, *pot.* `dzień, w którym wspominany jest → **święty** szczególnie czczony w → **parafii**, niebędący jednocześnie → **patronem** → **cerkwi parafialnej**`;

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *odpust*.

święto polieleosowe [wym. święto poli-eleosowe],

cs. полае́лѣйный праздник, *ang.* polyeleos feast day;

liturg. `→ **święto**, w czasie którego nie sprawuje się → **nabożeństwa całonocnego**, a podczas → **jutrzni** dodawany jest uroczysty fragment zwany → **polieleosem**`;

święto ruchome

gr. κίνητη ἑορτή (ἡ), *ang.* movable feast day;

liturg. `→ **święto**, którego data nie jest stała, ale wyznaczana w zależności od dat innych świąt`;

święto średnie

cs. сре́дній праздник, *ang.* vigil feast day;

liturg. `→ **święto z czuwaniem** lub → **święto polieleosowe**`;

Święto Świąt *gr.* ἑορτῶν ἑορτή (ἡ), *cs.* праздни́ковъхъ праздни́къ, *ang.* Feast of Feasts → **zmartwychwstanie Pańskie zn. 2**

Uwagi: termin **Święto Świąt** najczęściej występuje w tekstach liturgicznych i poetyckich.

święto wielkie

gr. μεγάλη ἑορτή (ἡ), cs. великій прѣздникъ, ang. great feast day;
liturg. `jedno z → **dwunastu wielkich świąt** lub inne ważne → **święto** →
roku liturgicznego (np. → **święto parafialne**) z → **nabożeństwami** sprawo-
wanymi według szczególnych wskazań → **typikonu**`;

święto z cyklu dwunastu

cs. дванадцатый прѣздникъ, ang. one of the Twelve Great Feasts;
liturg. `→ **święto** należące do grupy → **dwunastu wielkich świąt**`;

święto z czuwaniem

cs. бдѣнный прѣздникъ, прѣздникъ съ бдѣніємъ, ang. feast with all-night
vigil, feast day with all-night vigil;
liturg. `→ **święto**, podczas którego sprawowane jest → **nabożeństwo cało-
nocne**`;

Uwagi: pozdrowić z okazji święta, nie: pozdrowić ze świętem.

świętobliwy → **świętobliwy**

świętogórzec → **hagioryta**

świętokradztwo

gr. ἱεροσυλία (ἡ), cs. свѣщеннограбѣтельство, свѣщеннотѣтельство, ang. sacrilege;
kan. `→ **grzech** znieważenia → **Boga**, → **świętych** oraz miejsc i przedmiotów zwią-
zanych z → **kultem** przez ich kradzież lub celowe → **zbezczeszczenie**`;

Połączenia:

ujawnienie świętokradztwa.

świętokupstwo → **symonia**

świętość

gr. ἀγιότητα (ἡ), ἀγιωσύνη (ἡ), cs. свѣтостъ, ang. sainthood, Holiness;
teol. `cecha → **świętego**`;

Połączenia:

świętość Boża, udział w świętości, osiągać świętość, przejawiać świętość.

święty

cs. свѣтѣй;

w skrócie: **św.**;

1. gr. ἱερός, ἅγιος, ang. divine, holy;

teol. `doskonały w odniesieniu do → **Boga**; także w stosunku do → **człowieka** lub
→ **aniola**, którzy dzięki → **łasce** myślą, pragną i działają zgodnie z → **wolą** Bożą`;

Połączenia:

święci aniołowie, święci mężowie, Święty Bóg.

2. gr. ἅγιος, ἁγιος, ang. holy, sacred;

teol. `związany z → **kultem**`;

Połączenia:

miejsca święte, święte monastery, święte oleje, święty kielich, święty sobór biskupów.

3. gr. ἅγιος (ὁ), ang. Saint;

teol. `→ **człowiek**, który osiągnął → **zbawienie**`;

Połączenia:

akatyst do świętego, nieznani święci.

Połączenia:

święte świętych

gr. Ἁγία τῶν Ἀγίων (τὰ), cs. свѣтѣла свѣтѣлыхъ, ang. Holy of Holies → **prezbiterium**

Uwagi: termin *święte świętych* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

Uwagi: w znaczeniach 1-2 termin *święty* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 3 termin *święty* funkcjonuje jako rzeczownik.

T

tablica

Połączenia:

tablica paschalna → paschalia

tajemnica

gr. μυστήριον (tò), *cs.* та́йна, та́инство, *ang.* mystery;

teol. `przedmiot → **wiary** niemożliwy do samodzielnego poznania przez → **stworzenie**; może być objawiany przez → **Boga**`;

Synonimy: ofic. **misterium**.

Połączenia:

tajemnica Boga, objawienie tajemnic;

Boskie Tajemnice *gr.* θεῖα μυστήρια (tà), *cs.* божественныя та́йны, *ang.* Divine Mysteries, Sacred Mysteries → **Święte Dary**

Uwagi: termin *Boskie Tajemnice* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

Święte Tajemnice *gr.* Ἁγία Μυστήρια (tà), *cs.* свѣтѣя та́йны, *ang.* Holy Mysteries → **Święte Dary**

Uwagi: termin *Święte Tajemnice* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

taksiarcha [wym. taks'jarcha],

ang. taxiarch;

daw., kan. `w → **monasterach** opartych na regułach → **typikonu studyjskiego**: → **mnich** odpowiadający za zachowanie ciszy i porządku w → **cerkwi**, → **trapezarii** oraz → **celach**`;

Połączenia:

obowiązki taksiarchy.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *taksiarcha, taksiarchy, taksiarsze, taksiarchę, taksiarchą, taksiarsze*; w l.mn.: *taksiarchowie, taksiarchów, taksiarchom, taksiarchów, taksiarchami, taksiarchach*.

taniec

Połączenia:

taniec Izajasza

gr. χορός τοῦ Ἰσαΐα (ó), *cs.* ἡοῤίε лнкѣнъ, *ang.* Dance of Isaiah;

1. rzad., liturg. `trzykrotna → **procesja** nowożeńców i prowadzącego ich

- **duchownego** w centrum → **nawy**; jeden z końcowych → **obrzędów**
→ **misterium małżeństwa**`;
2. *rzad., liturg.* `trzykrotna → **procesja** → **stawlenika** wokół → **ołtarza**;
jeden z → **obrzędów** → **misterium kapłaństwa**`.

taumaturg → cudotwórca

taumaturgia → cudotwórstwo

teandryczność → teandryzm

teandryzm

gr. θεανδρία (ή), *ang.* theandry;

teol. `połączenie cech boskich i ludzkich`;

Synonimy: *rzad.* **teandryczność**.

Połączenia:

teandryzm natury, teandryzm Pisma Świętego.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *teandryzmie*, wymowa: *teandryźmie*, rzadziej *teandryzmie*.

telonion → mytarstwo

templon

gr. τέμπλον (τὸ), φράγμα τοῦ πρεσβυτερίου (τὸ), *ang.* templon;

daw., archit. `niska przegroda pomiędzy → **nawą** a → **prezbiterium**, będąca prototypem → **ikonostasu**`;

Połączenia:

bizantyjski templon, rekonstrukcja templonów, umieścić na templonie.

teofania

cs. БОГОЪВЛѢНІЕ;

1. *gr.* Θεοφάνεια (ή), *ang.* revelation;

teol. `doświadczane zmysłowo ukazanie się → **Boga** → **człowiekowi**`;

Połączenia:

teofania w Starym Testamencie, być świadkiem teofanii.

2. *gr.* Θεοφάνια (τὰ), *ang.* Theophany → **chrzest Pański zn. 2**

Uwagi: termin *teofania* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

teoforyczność

gr. θεοφορία (ή);

teol. `cecha → **człowieka**, rzeczy lub miejsca przejawiających obecność → **Boga**`;

Synonimy: *rzad.* **bogonośność**.

Połączenia:

teoforyczność świętych.

teognozja → bogopoznanie

teolog

gr: θεολόγος (ὁ), cs. богослѡвецъ, богослѡбѣцъ, богослѡбеникъ, ang. theologian;

1. *teol.* `osoba zajmująca się → **teologią**`;

Połączenia:

prawdziwy teolog, być teologiem.

2. *hagiogr.* `→ **święty**, którego nauczanie jest uznawane przez → **Cerkiew** za szczególnie głębokie i ważne dla → **teologii**`;

Połączenia:

św. Grzegorz Teolog, św. Jan Teolog, św. Symeon Nowy Teolog.

teologia

gr: θεολογία (ή), cs. богослѡкїѣ, ang. theology;

1. *teol.* `sposób mówienia o Bogu wynikający z → **bogopoznania**`;

Połączenia:

teologia apofatyczna gr: ἀποφατικὴ θεολογία (ή), ang. apophatic theology → **apofatyzm**

teologia katafatyczna gr: καταφατικὴ θεολογία (ή), ang. cataphatic theology → **katafatyzm**

teologia negatywna ang. negative theology → **apofatyzm**

teologia pozytywna ang. positive theology → **katafatyzm**

2. *teol.* `dziedzina nauki zajmująca się → **Bogiem**, Jego relacją do świata i → **człowieka** oraz → **kultem** z Nim związanym`;

Połączenia:

teologia biblijna

gr: βιβλικὴ θεολογία (ή), ang. biblical theology;

teol. `dział → **biblistyki** zajmujący się badaniem i rozwojem → **teologii** w → **Piśmie Świętym**`;

teologia dogmatyczna ang. dogmatic theology → **dogmatyka**

teologia duszpasterska → **teologia pasterska**

teologia moralna

gr: ἠθικὴ θεολογία (ή), ang. moral theology;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się nauką o moralności → **człowieka** oraz jego → **powołaniem** w świetle → **Objawienia**`;

Uwagi: nie mylić z *etyką chrześcijańską*.

teologia palamicka *ang.* Palamite theology → **palamizm**

teologia pasterska

gr. ποιμαντική θεολογία (ή), *ang.* pastoral theology;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się działalnością duszpasterską → **Cerkwi**`;

Synonimy: *rzad.* **teologia pastoralna**, *rzad.* **teologia duszpasterska**.

teologia pastoralna *ang.* pastoral theology → **teologia pasterska**

teologia patrystyczna *ang.* patristic theology → **patrystyka** *zn.* 1

teologia porównawcza

gr. συμβολική (ή), *ang.* comparative theology;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się krytycznym wyjaśnianiem różnic między nauką → **Cerkwi** a nauką innych wspólnot chrześcijańskich`;

teologia Trójcy Świętej *ang.* Trinitarian theology → **triadologia**

Uwagi: nie mylić z *religioznawstwem* ani *filozofią religii*.

3. *patr.*, *teol.* `w epoce → **ojców Cerkwi**: jedna z dwóch gałęzi (obok → **ekonomii**) nauczania o → **Bogu** samym w sobie`.

Uwagi: postać *bogosłowie* niepoprawna.

teologumen

rzadziej theologumena, *rzadziej* theologoumenon [wym. theologumenon];

gr. θεολογούμενον (τὸ), *ang.* theologoumenon;

teol. `rozpowszechniona opinia teologiczna niebędąca → **dogmatem**, mająca jednak podstawy w → **Piśmie Świętym** lub → **Świętej Tradycji**`;

Połączenia:

teologumeny ojców bizantyjskich, utrwalony theologumen, poprzec zdanie theologumenem.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *teologumen*, *teologumenu*, *teologumenowi*, *teologumen*, *teologumenem*, *teologumenie*; w l.mn.: *teologumeny*, *teologumenów*, *teologumenom*, *teologumeny*, *teologumenami*, *teologumenach*.

teologumena *rzadziej* theologoumenon [wym. theologumenon] → **teologumen**

teopaschista → **teopasjanin**

teopaschizm → **teopasjanizm**

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *teopaschizmie*, wymowa: *teopaschiźmie*, *rzadziej* *teopaschizmie*.

teopasjanin

gr. θεοπασχίτης (ὁ), *ang.* Theopaschite;

teol. `przedstawiciel → **teopasjanizmu**`;

Synonimy: rzad. **teopaschista**.

teopasjanizm

gr. θεοπασχητισμός (ὁ), *ang.* Theopaschism;

teol. `→ **herezja** z V w. głosząca, że cierpienie i → **śmierć** krzyżowa dotyczyły również boskiej, a nie tylko ludzkiej → **natury** → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Synonimy: rzad. **teopaschizm**.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *teopasjanizmie*, wymowa: *teopasjaniżmie*, rzadziej *teopasjanizmie*.

teotokion → **bogorodyczn**

terytorium

Połączenia:

terytorium kanoniczne

gr. κανονικὸν ἔδαφος (τὸ), *ang.* canonical territory;

kan. `obszar pod → **jurysdykcję** → **biskupa** lub → **Cerkwi lokalnej**`.

testament

Połączenia:

Nowy Testament

gr. Καινὴ Διαθήκη (ἡ), *cs.* НО́ВЫЙ ЗАВѢ́ТЪ, *ang.* New Testament, New Covenant;

1. *bibl.* `druga część → **Pisma Świętego**, opisująca → **wcielenie** → **Syna Bożego** oraz nauczanie i → **dzieło zbawienia** → **Jezusa** → **Chrystusa**`;
 2. *teol.* `obietnica złożona przez → **Jezusa** → **Chrystusa** → **apostołom** podczas → **wieczery mistycznej** (Mt 26,27-28; Mk 14,23-24; Łk 22,20; 1 Kor 11,25)`;
- Synonimy:* rzad. **Nowe Przymierze**.

Stary Testament

gr. Παλαιὰ Διαθήκη (ἡ), *cs.* КѠ́ПЧІИ ЗАВѢ́ТЪ, *ang.* Old Testament, Old Covenant;

1. *bibl.* `pierwsza część → **Pisma Świętego**, opisująca prehistorię ludzkości, dzieje patriarchów jako protoplastów narodu wybranego, wybranie i ukształtowanie się Izraela jako ludu, z którym Bóg zawarł przymierze, i dalszą historię tego ludu do czasu przyjścia → **Jezusa** → **Chrystusa**`;
2. *teol.* `→ **przykazania**, → **prawo Boże** dane → **ludziom** i Boża obietnica złożona → **narodowi wybranemu** w czasach poprzedzających przyjście → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Synonimy: **Stare Przymierze**, rzad. **Dawne Przymierze**.

tetraewangelia

gr. τετραεὐάγγελο (τὸ), cs. чѣтвеѣроєвѣнгѣлїє, ang. Tetraevangelion;

liturg., bibl. `cztery → ewangelie kanoniczne`;

Synonimy: czteroewangelia.

Połączenia:

czytanie tetraewangelii, fragmenty tetraewangelii.

Uwagi: nie mylić z tetraewangeliażem.

tetraewangeliaż → ewangeliaż

Uwagi: pisownia tetra ewangeliaż, tetra ewangelia niepoprawna; postać Ewangelia aprakos, Ewangelia tetr niepoprawna.

tetragram

gr. Τετραγράμματο (τὸ), ang. Tetragrammaton, Tetragram;

bibl. `cztery litery JHWH, będące hebrajskim zapisem objawionego → imienia Boga – → Jahwe`.

tetramorf → tetramorfa

tetramorfa

rzadziej tetramorfos, rzadziej tetramorf;

gr. τετράμορφο (τὸ), ang. Tetramorph;

ikon. `zestawienie zaczerpniętych z Księgi Ezechiela (1,10) symboli czterech → ewangelistów (→ anioł – ewangelista Mateusz, lew – ewangelista Marek, wół – ewangelista Łukasz i orzeł – ewangelista Jan) w jednej kompozycji`;

Połączenia:

drewniana tetramorfa, tetramorfa z granitu.

tetramorfos rzadziej tetramorf → tetramorfa

tetrapod

cs. τετραπόδι, ang. tetrapod;

archit. `niewysoki stolik na czterech nogach umieszczony pośrodku → cerkwi przed → ikonostasem, służący jako podstawa dla → ikon lub innych → przedmiotów liturgicznych; pełni funkcję → analoja, może też stanowić podstawę → panichidnika; używany w niektórych rejonach Polski, zwłaszcza na południu`;

Połączenia:

tetrapod z ikoną, stanąć przed tetrapodem.

tetrawela ang. tetravela → zasłona ołtarza

theologoumenon [wym. teologumenon] → teologumen

theoria [wym. teorija], ang. theoria → kontemplacja

theosis [wym. t̩eos'is, teoz'is] → **przebóstwienie**

Theotokos [wym. teot̩kos] → **Bogarodzica**

toczący mirrę → **mirotoczący**

tomos

gr. τόμος (ὁ), ang. tomos;

kan. `oficjalny dokument ogłaszany przez → **zwierzchników Cerkwi** lub → **sobory biskupów**, dotyczący kwestii dogmatycznych lub jurysdykcyjnych`;

Połączenia:

tomos o nadaniu autokefalii, otrzymać tomos.

ton

gr. ἦχος (ὁ), cs. гл̩а́съ, ang. tone, mode;

muzyk. `jeden z ośmiu wzorów melodycznych wykorzystywanych w śpiewie liturgicznym, element → **systemu ośmiotonowego**`;

Połączenia:

ton pierwszy, irmos tonu ósmego;

ton poboczny

gr. πλάγιος ἦχος (ὁ), ang. plagal tone, plagal mode;

muzyk. `jeden z czterech → **tonów** → **systemu ośmiotonowego**, utworzony poprzez modyfikację → **tonu podstawowego**`;

Synonimy: **ton plagalny**.

ton podstawowy

gr. κύριος ἦχος (ὁ), ang. authentic mode;

muzyk. `jeden z pierwszych czterech → **tonów** → **systemu ośmiotonowego**, oparty pierwotnie na jednej z podstawowych greckich skal muzycznych: doryckiej, frygijskiej, lidyjskiej lub miksolidyjskiej`;

ton plagalny → **ton poboczny**

tradycja

Połączenia:

Święta Tradycja

gr. Ἱερὰ Παράδοση (ἡ), cs. св̩я́щенноє пр̩εда́νїє, ang. Holy Tradition;

teol. `→ **Objawienie** niezapisane w → **Piśmie Świętym**, chronione w nie-naruszonym stanie, przekazywane kolejnym pokoleniom i objaśniane w → **Cerkwi** poprzez → **wiarę**, doświadczenie i → **świętość** jej członków, w postanowieniach → **soborów powszechnych**, praktyce liturgicznej, dziełach → **ojców Cerkwi**, → **kanonach** i innych przejawach życia cerkiewnego`.

transcendencja → transcendentność

transcendentność

gr. ὑπερβατικότητα (ή), ang. transcendence;

teol. `sposób istnienia → Boga pozostający poza możliwościami ludzkiego poznania`;

Synonimy: transcendencja.

trapeza [wym. trapeza],

rzadziej trapeza [wym. trapeza];

gr. τράπεζα (ή), cs. трапéза, ang. trapeza;

1. `wspólny posiłek, zwłaszcza w → **monasterze**`;

Połączenia:

modlitwa przed trapezą, postna trapeza, posługiwać przy trapezie.

2. → trapezaria

trapezaria

gr. траπεζαρία (ή), cs. трапéзница, ang. refectory, trapezaria;

prop., archit. `pomieszczenie w → **cerkwi**, → **monasterze** lub → **seminarium duchownym** służące do spożywania posiłków`;

Synonimy: refektarz, pot. trapezna, rzad. trapeza.

Połączenia:

śniadanie w trapezarii, zabytkowa trapezaria.

Uwagi: odmiana w l.poj.: trapezaria, trapezarii, trapezarii, trapezarię, trapezarią, trapezarii; w l.mn.: trapezarie, trapezarii, trapezariom, trapezarie, trapezariami, trapezariach.

trapeza [wym. trapeza] → trapeza

trapezna [wym. trapezna] → trapezaria

Uwagi: odmiana w l.poj.: trapezna, trapeznej, trapeznej, trapezną, trapezną, trapeznej; w l.mn.: trapezne, trapeznych, trapeznym, trapezne, trapeznymi, trapeznych.

treba cs. трéба, ang. need → posługa zn. 1

trebnik

gr. Εὐχολόγιον (τὸ), cs. трéбникъ, ang. Euchologion, Book of Needs;

prop., liturg. `księga zawierająca teksty → **obzędów** oraz → **modlitwy** (głównie dotyczące intencji indywidualnych), które nie wchodzą w skład → **nabożeństw** → **cyklu dobowego**`;

Synonimy: ofic. euchologion, rzad. księga posług.

Połączenia:

trebnik patriarchy, „Trebnik Piotra Mohyły”, wielki trebnik, korzystać z trebnika.

trezwon → trójdzwon

triadikon → troiczen

triadologia

gr: τριαδολογία (ή), ang. Triadology;

teol. `dział → **teologii** zajmujący się nauką o → **Przenajświętszej Trójcy**`;

Synonimy: rzad. **teologia Trójcy Świętej**.

Połączenia:

triadologia przedsoborowa.

trikirij → trikiron

trikiron

rzadziej trikirij;

gr: τρικέριον (τò), τρικήριον (τò), cs. трикѣрій, трисвѣтцикъ, ang. trikiron;

liturg. `przenośny → **świecznik** z trzema skrzyżowanymi lub stykającymi się w górnej części → **świecami**, używany przez → **biskupa** podczas → **nabożeństw** do → **błogosławieństwa** → **wiernych**`;

Synonimy: **potrójny świecznik**.

Połączenia:

połączany trikiron, błogosławić trikironem.

tridion

gr: τριώδιον (τò), cs. три́ѡдіонъ, три́ѡдь, ang. Triodion;

1. muzyk. `→ **księga liturgiczna** ze zmiennymi częściami → **nabożeństw** okresu od → **niedziel przygotowawczych** przed → **Wielkim Postem** do → **Niedzieli Wszystkich Świętych**; złożona z dwóch części: → **tridionu postnego** (do → **Wielkiej Soboty** włącznie) oraz → **pentekostarionu** (od → **jutrni** → **Zmartwychwstania Pańskiego**)`;

2. → **tridion postny**

Połączenia:

alleluja tridionu, kanon tridionu;

tridion kwiecisty

gr: Τριώδιον χαρμόσυνον (τò), cs. три́ѡдь цѣѣтнѡя, ang. Flowery Triodion, Festal Triodion

1. → **pentekostarion**

2. → **tridion kwietny** zn. 2

tridion kwietny

gr: Τριώδιον χαρμόσυνον (τò), cs. три́ѡдь цѣѣтнѡя, ang. Flowery Triodion, Festal Triodion ;

1. → **pentekostarion**

2. daw., muzyk. `→ **księga liturgiczna** ze zmiennymi częściami → **na-**

bożeństw okresu od → Soboty Łazarza do → Niedzieli Wszystkich Świętych`;

Synonimy: rzad. triodion kwiecisty.

triodion nutowy

cs. трїѡдѣ нѡтѣнаго пѣнїѧ;

muzyk. `→ księga liturgiczna zawierająca opracowania nutowe tekstów → nabożeństw → Wielkiego Postu, niekiedy poszerzona o → pieśni → okresu paschalnego`;

triodion paschalny → pentekostarion

triodion postny

gr. τριῳδιον (τὸ), Τριῳδιον κατανυκτικόν (τὸ), cs. трїѡдѣ по́стѣнаѧ, ang. Lenten Triodion;

muzyk., ofic. `→ księga liturgiczna ze zmiennymi częściami → nabożeństw sprawowanych w czasie → niedziel przygotowawczych, → Wielkiego Postu, → Soboty Łazarza, → Wejścia Pana do Jerozolimy i → Wielkiego Tygodnia, pierwotnie zawierająca wyłącznie krótkie → trójpieśni`;

Synonimy: rzad. triodion.

trisagion → trysagion

tritoekti → trzecio-szоста godzina

Uwagi: termin *tritoekti* nieodmienny, nie występuje w liczbie mnogiej.

tryumf

rzadziej tryumf;

Połączenia:

Tryumf Ortodoksji → Tryumf Prawosławia

Tryumf Prawosławia

gr. Θρίαμβος τῆς Ὁρθοδοξίας (ὁ), cs. торже́ствѡ правосла́віѧ, ang. Triumph of Orthodoxy;

liturg., ofic. `pierwsza → niedziela → Wielkiego Postu, poświęcona wspomnieniu ostatecznego zwycięstwa nad → herezjami trynitarnymi i chrystologicznymi, przypieczętowanego pokonaniem → ikonoklazmu, wprowadzona do → kalendarza liturgicznego w roku 842`;

Synonimy: Niedziela Prawosławia, Niedziela Tryumfu Prawosławia, Tryumf Ortodoksji, rzad. Niedziela Ortodoksji, rzad. Niedziela Tryumfu Ortodoksji.

troiczen [wym. tro-iczen],

gr. τριαδικόν (τὸ), cs. трїѡдиченѧ, ang. Troichen, Triadikon;

muzyk. `→ troparion ku czci → Przenajświętszej Trójcy`;

Synonimy: rzad. **triadikon**.

Połączenia:

troiczen kanonu, czytanie troiczna.

Uwagi: odmiana w l.poj.: *troiczen, troiczna, troicznowi, troiczen, troicznym, troicznie*; w l.mn.: *troiczny, troicznów, troicznom, troiczny, troicznami, troicznach*.

trojnik

liturg., pot. `atrybut niektórych → **biskupów** (najczęściej → **zwierzchników Cerkwi**) składający się z → **krzyża kapłańskiego** i dwóch → **panagii** noszonych na piersiach, na → **szatach liturgicznych**`;

Połączenia:

srebrne trojniki, nałożyć trojnik.

tron

1. *gr.* θρόνος (ó), *cs.* κáδ,εδρα, τθάλλημμε, *ang.* throne;
archit. `zdobione, stacjonarne lub przenośne krzesło przypisane → **człowiekowi** pełniącemu konkretną funkcję (np. → **biskupowi**, → **igumenowi**, królowi), często symbolicznie nawiązujące do władzy lub → **posługi** związanej z tą funkcją`;
Połączenia:

wprowadzić na tron, zająć miejsce na tronie, zasiadać na tronie;

tron biskupa

gr. δεσποτικὸς θρόνος (ó), *cs.* κáδ,εδρα, гóρньй преетóлз, гóρнее мѣсто, τθάλλημμε, *ang.* bishop's throne;
archit. `→ **wysoki tron** lub ozdobne siedzisko → **biskupa** w centrum → **nawy głównej**, ustawiane na → **katedrze**`;
Synonimy: rzad. **katedra**.

tron na górze → **wysoki tron**

wysoki tron

gr. Ἄνω Καθέδρα (ή), *cs.* гóрньй преетóлз, *ang.* throne on high;
archit. `stacjonarny → **tron biskupa** na → **górnym miejscu**`;
Synonimy: **tron na górze**.

2. *gr.* Θρόνοι (oi), *cs.* преетóлз, *ang.* Thrones;
teol., bibl. `w l.mn.: nazwa jednego z → **chórów anielskich**`;
3. *gr.* θρόνος (ó), *cs.* κáδ,εδρα, *ang.* throne;
rzad., pot. `władza, urząd lub godność → **biskupa**`;
Połączenia:
wynieść na tron.

troparion

cs. тропáрь, *ang.* troparion, tropar;

1. *gr.* τροπάριον (τὸ); *liturg.* `krótki → **hymn** o określonym temacie, określonej melodii i ustalonym miejscu w → **nabożeństwie**`;

Połączenia:

tropariony błogosławieństw, tropariony kanonu;

troparion rozesłania

gr. ἀπολυτίκιον (τὸ), *cs.* ѿпѡдѣтѣльный тропарь, *ang.* dismissal hymn;

prop., liturg. ` → **troparion** wykonywany na zakończenie → **wieczerni** lub → **jutrzni**`;

Synonimy: **apolitykion**, *rzad.* **apolytikion**, *rzad.* **apolytikon**, *rzad.* **hymn rozsyłający**, *pot.* **troparion**.

2. *ang.* apolytikion → **troparion rozesłania**

Połączenia:

troparion niedzieli, troparion tonu czwartego, troparion świętego męczennika Gabriela.

tropologion

gr. Τροπολόγιον (τὸ), *ang.* Tropologion;

daw., rzad., muzyk. ` → **księga liturgiczna** tradycji jerozolimskiej i studyjskiej używana w IX-XII w., zawierająca zbiór → **hymnów** → **nabożeństw** → **cyklu rocznego** i stanowiąca podstawę późniejszych opracowań bardziej rozbudowanych ksiąg: → **oktoichu**, → **triodionu** oraz → **miniei**`;

Połączenia:

gruziński tropologion, tropologion Jadgari.

Trójca *gr.* Τριάδα (ἡ), Τριάς (ἡ), *cs.* трѣница, *ang.* Trinity → **Przenajświętsza Trójca**

Połączenia:

Jednoistotna Trójca, modlitwa do Świętej Trójcy, niepodzielna Trójca, wierzyć w Trójcę;

Przenajświętsza Trójca

gr. Παναγία Τριάδα (ἡ), Παναγία Τριάς (ἡ), *cs.* преблѣтѣлѣ трѣница, *ang.* Most Holy Trinity;

teol. ` → **Bóg** w trzech → **osobach**: → **Ojciec**, → **Syn** i → **Święty Duch**`;

Synonimy: **Święta Trójca**, *rzad.* **Trójca**.

Święta Trójca *gr.* Ἁγία Τριάδα (ἡ), Ἁγία Τριάς (ἡ), *cs.* свѣтлѣ трѣница, *ang.* Holy Trinity → **Przenajświętsza Trójca**

trójdzwon

cs. трѣзвѡнѣ, *ang.* trezvон;

muzyk. `uderzenia we wszystkie lub kilka → **dzwonów** równocześnie, powtarzane

najczęściej trzykrotnie, wykonywane przed szczególnie uroczystymi → **nabożeństwami**, podczas świątecznych → **procesji**, powitania → **biskupa** itp.`;

Synonimy: pot. trezwon.

Połączenia:

trójdzwon paschalny, trójdzwon świąteczny.

trójjedyny

gr. Ὁ εἷς Τριαδικός (ὁ), *cs.* трїєдїнный, *ang.* Triune;

1. *teol.* `zachowujący jedność w troistości → **osób boskich`;**

Połączenia:

trójjedyny Bóg.

2. *teol.* `→ **Bóg** jako jeden w → **Przenajświętszej Trójcy`;**

Połączenia:

modlitwa do Trójjedynego.

Uwagi: termin *trójjedyny* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *trójjedyny* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *trójjedyny* funkcjonuje jako rzeczownik.

trójpieśń

gr. τριώδιος κανών (ὁ), τριώδιον (τὸ), *cs.* трїпѣснєцъ, *ang.* triodoion, triode;

liturg. `→ **kanon** złożony z trzech → **pieśni**, wykonywany głównie od poniedziałku do piątku podczas → **jutrzni** → **Wielkiego Postu`;**

Połączenia:

trójpieśń wtorku, zaśpiewać trójpieśń.

trójświecznik

Połączenia:

trójświecznik paschalny

gr. τρίκερο Ἀναστάσεως (τὸ), *cs.* трїсвѣщникъ, трїкїрїй, *ang.* Paschal trikirion;

liturg. `→ **świecznik** z trzema → **świecami** używany przez → **duchownych** podczas → **nabożeństw** → **okresu paschalnego`;**

Synonimy: rzad. potrójny świecznik, świecznik paschalny.

trychotomia

gr. τριχοτομία (ή), τριχοτόμηση (ή), *ang.* trichotomy;

antrop., patr. `rozróżnienie w → **człowieku** → **ciała**, → **dustry i** → **ducha`;**

Połączenia:

trychotomia kapadocka.

trychotomizm

gr. τριχοτόμηση (ή), *ang.* trichotomism, tripartite view;

antrop., *teol.* `pogląd zakładający → trychotomię`;

Połączenia:

apologia trychotomizmu, dzieła o trychotomiźmie.

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *trychotomizmie*, wymowa: *trychotomiźmie*, rzadziej *trychotomizmie*.

trynitaryzm

gr. Τριαδικὸ δόγμα (τὸ), *ang.* Trinitarianism;

teol. `→ **wiara** w → **Przenajświętszą Trójcę**`;

Uwagi: postać miejscownika l.poj.: *trynitaryzmie*, wymowa: *trynitaryźmie*, rzadziej *trynitaryzmie*.

tryptyk

gr. τρίπτυχο (τὸ), *ang.* triptych;

ikon. `trzy → **ikony** wykonane najczęściej na niewielkich, połączonych ze sobą płaszczyznach, które można złożyć`;

Połączenia:

tryptyk podróżny.

trysagion

rzadziej trisagion;

gr. τρισάγιον (τὸ), *cs.* трисагѣіе, *ang.* Trisagion;

teol., *liturg.* `wczesnochrześcijańska → **modlitwa** **Święty Boże, Święty Mocny, Święty Nieśmiertelny, zmiłuj się nad nami**, wychwalająca → **Przenajświętszą Trójcę**, oparta na tekście biblijnym (Iz 6,3), często powtarzana w → **nabożeństwach**, stanowiąca stały element → **modlitw początkowych**`;

Synonimy: **hymn trójświęty**, *pot.* **tryswiatoje**.

Połączenia:

melodia trysagionu, śpiew trysagionu.

tryswiatoje → trysagion

tryumf → triumf

Twórca → Stwórca

tydzień

gr. ἑβδομάδα (ἡ), *cs.* седмица, *ang.* week;

liturg., *bibl.* `okres siedmiu → **dni**, odliczany od → **niedzieli** do → **soboty** (w okresie od → **Zmartwychwstania Pańskiego** do → **Zesłania Świętego Ducha na Apostołów**) lub od poniedziałku do niedzieli (w pozostałych tygodniach roku)`;

Połączenia:

XX tydzień po Pięćdziesiątnicy, I tydzień Wielkiego Postu;

tydzień ciągły → **tydzień niepostny**

Tydzień Męki Pańskiej gr. ἑβδομάδα τῶν Ἀγίων Παθῶν (ἡ), cs. страстная седмица, ang. Passion Week → **Wielki Tydzień**

tydzień mięsopustny

gr. ἑβδομάδα τῆς Ἀπόκρεω (ἡ), ἑβδομάδα τῶν Ἀπόκρεω (ἡ), cs. масопустная седмица, ang. Meatfare Week;
liturg. `przedostatni tydzień → **przedpościa**, zakończony → **Niedziela Mięsopustną**, bez → **postu** w środę i piątek`;
Synonimy: pot. **mięsopust**.

tydzień niepostny

gr. ἀπολυτὴ ἑβδομάδα (ἡ), cs. сплошная седмица, ang. fast-free week;
prop., liturg. `tydzień, w którym w środę i piątek (kanonicznie i tradycyjnie postne dni) nie obowiązuje → **post**`;
Synonimy: ofic. **tydzień ciągły**.

tydzień paschalny

gr. Διακαινήσιμος (ἡ), cs. седмица пасхи, ang. Easter Week, Pascha Week;
prop., liturg. `siedem → **dni** liczonych od pierwszego dnia → **święta** → **Zmartwychwstania Pańskiego**, których wszystkie → **nabożeństwa** mają ten sam, świąteczny charakter`;
Synonimy: rzad. **tydzień wielkanocny**, rzad. **tydzień świetlisty**, rzad. **tydzień światły**.

tydzień przedpostny ang. pre-Lenten week → **tydzień seropustny**

tydzień seropustny

gr. Τυροφάγος (ἡ), Τυρινή (ἡ), cs. сырная седмица, сыропудственная седмица, ang. Cheesefare Week;
liturg. `ostatni tydzień → **przedpościa**, zakończony → **Niedziela Seropustną**, w którym → **wierni** nie mogą już spożywać pokarmów mięsnych, nie mają jednak postnych ograniczeń w konsumpcji nabiału`;
Synonimy: daw., rzad. **tydzień przedpostny**, pot. **seropust**, pot. **Maslenica**.

tydzień światły cs. светлая седмица, ang. Bright Week → **tydzień paschalny**

tydzień świetlisty rzadziej tydzień światły; cs. светлая седмица, ang. Bright Week → **tydzień paschalny**

tydzień wielkanocny → **tydzień paschalny**

Wielki Tydzień

gr. Μεγάλη ἑβδομάδα (ἡ), cs. великая седмица, страстная седмица, ang. Great Week, Great and Holy Week, Holy Week;
liturg. `→ **tydzień przed** → **świętem** → **Zmartwychwstania Pańskiego**,

w którym wspomniane są: ostatnie → **dni** ziemskiego życia → **Jezusa** → **Chrystusa**, Jego męka i → **śmierć** na → **krzyżu** oraz złożenie do grobu; rozpoczyna się liturgicznie podczas → **wieczerni święta** → **Wejścia Pana do Jerozolimy** i kończy się przed → **nabożeństwem o północy** w → **Wielką Sobotę wieczorem**;

Synonimy: rzad. Tydzień Męki Pańskiej.

typik → typikon

typika [wym. **typika**],

gr. ακολουθία τῶν Τυπικῶν (ή), Τυπικά (τὰ), *cs.* ѿзобра́зѣтельны, *ang.* Typika;

1. *liturg.* → **nabożeństwo** → **cyklu dobowego** sprawowane po nabożeństwie → **szóstej godziny**, poprzedzające lub zastępujące → **liturgię**, złożone m.in. z → **psalmów typik**, w nielicznych → **Cerkwiach lokalnych** odprawiane bez udziału → **prezbitera**;

Synonimy: rzad., pot. obiednia, rzad., pot. obiednica.

Połączenia:

sprawować typikę.

2. *daw., liturg.* → **nabożeństwo** sprawowane przez → **mnichów** w → **celach**, w czasie którego mogli przyjmować → **Święte Dary** uświęcone wcześniej w → **cerkwi** podczas → **liturgii**;

Połączenia:

typika pustelników.

Synonimy: nabożeństwo typika, obrzęd typika.

typikariusz → ustawszczyk

typikon [wym. **typikon**],

rzadziej typik;

gr. τύπος (ὁ), τυπικόν (τὸ), *cs.* типикѡнъ, тѣпникъ, церковный ѡ҃р҃тавъ, *ang.* typikon;

1. *liturg.* → zasady sprawowania → **nabożeństw** w lokalnej wspólnocie, spisane bądź funkcjonujące w ustnym przekazie

Synonimy: rzad. ryt.

Połączenia:

reguła typikonu, typikon liturgiczny, wskazania typikonu, sprawować według typikonu;

typikon azmatyczny → **typikon katedralny**

typikon Grobu Pańskiego → **typikon jerozolimski** *zn. 1*

typikon jerozolimski

ang. Jerusalem Typikon;

1. *liturg.* `reguła sprawowania nabożeństw opracowana na podstawie praktyki → **katedry** Zmartwychwstania Pańskiego w Jerozolimie`; *Synonimy:* **typikon Grobu Pańskiego**.
2. *liturg.* `reguła sprawowania nabożeństw wzorowana na praktyce → **monasteru** św. Sawy Oświeconego`; *Synonimy:* **typikon palestyński, typikon św. Sawy**.

typikon katedralny

liturg. `→ **typikon** opracowany na podstawie → **śpiewnego porządku** → **katedry** konstantynopolitańskiej (Hagia Sophia)`;
Synonimy: **typikon azmatyczny, rzad. typikon Wielkiej Cerkwi**.

typikon palestyński → **typikon jerozolimski zn. 2**

typikon studyjski

ang. Studite Typikon;

liturg., kan. `typikon oparty na regule → **wspólnoty monastycznej** Studion, czyli → **monasteru** św. Jana Chrzciciela w Konstantynopolu`.

typikon św. Sawy *ang.* Typikon of St. Savas → **typikon jerozolimski zn. 2**

typikon Wielkiej Cerkwi *ang.* Typikon of the Great Church → **typikon katedralny**

2. *liturg.* `→ **księga liturgiczna** zawierająca wskazania dotyczące sprawowania i przebiegu → **nabożeństw**`;
3. *kan., liturg.* `zasady życia → **mnichów** we → **wspólnocie** monastycznej, regulujące kwestie życia duchowego, takie jak: → **modlitwa**, → **nabożeństwa** i → **post**, i sprawy organizacyjne: prawa i obowiązki mnichów oraz porządek codziennego życia we wspólnocie`;

Synonimy: **reguła monasterska, reguła monastyczna**.

Połączenia:

typikon monasterski, typikon monastyczny;

typikon fundatorski

gr. κτιτορικόν (τὸ), *ang.* Founder's Typikon;

kan. `typikon nadawany → **wspólnocie** monastycznej przez → **fundatorów**, uzupełniony zazwyczaj o spis przyznanego uposażenia`;

Synonimy: **typikon ktitorski, daw., rzad. ktitorikon**.

typikon ktitorski → **typikon fundatorski**

Synonimy: **ustaw**.

U

ubóstwo

gr. ἀκτημοσύνη (ή), πτωχεία (ή), *cs.* нестатѣљность, нестатѣљнѣ, безцѣренностъ, *ang.* poverty;

antrop., teol. `świadome ograniczanie doczesnych potrzeb do tego, co niezbędne do życia; jedna z → **obietnic mniszych**`;

Połączenia:

życie w ubóstwie, ślubować ubóstwo;

ubóstwo duchowe

1. → **pokora**

2. *gr.* πνευματικὴ φτώχεια (ή), *cs.* нищетѣ дщѣнѣ, *ang.* poverty in spirit; *pot.* `pustka duchowa wywołana przez → **grzech**`.

ucerkiewnianie

gr. ἐκκλησιασμός (ό), *cs.* воцерковлѣнѣ, *ang.* Churching;

prop., antrop. `aktywny proces pogłębiania zaangażowania → **człowieka** w życie → **Cerkwi**, jak również działania podejmowane w celu utrwalania tego zaangażowania`;

Synonimy: *pot.* **wocerkowlenie**.

Połączenia:

ucerkiewnianie młodzieży, ucerkiewnianie pielgrzyma.

ukrzyżowanie

cs. распѣтѣ, *ang.* crucifixion;

1. *gr.* Σταύρωση (ή);

ikon. `→ **ikona** przedstawiająca mękę i → **śmierć** → **Jezusa** → **Chrystusa** lub → **świętego** na → **krzyżu**`;

Połączenia:

plaszczanica z ukrzyżowaniem, ukrzyżowanie apostoła Piotra, namalować ukrzyżowanie, napisać ukrzyżowanie.

2. *gr.* Ἑσταυρωμένος (ό);

liturg., ikon. `przestrzenne ukazanie męki i → **śmierci** → **Jezusa** → **Chrystusa** na → **krzyżu** (najczęściej ponadmetrowym), po którego obu stronach umieszczone są zwykle postacie → **Bogarodzicy** i → **apostoła Jana** → **Teologa**; ustawiane w centrum → **nawy głównej** podczas → **nabożeństw** → **Wielkiego Tygodnia**`;

Synonimy: *pot.* **golgota**.

Połączenia:

ukrzyżowanie na panichidniku, okadzić ukrzyżowanie, ucałować ukrzyżowanie.

umilenie [wym. umilenie, umilen'je],

cs. ѡмилѣніє, ang. tenderness;

1. gr. κατάνυξη (ή);

prop., antrop. `wzruszenie duchowe wywołane → **łaską**`;

Połączenia:

łązy umilenia, pogрузь się w umileniu.

2. → **Eleusa**

Uwagi: termin *umilenie* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

umysł

gr. νοῦς (ό), cs. ѡмъ, ang. mind, nous;

1. antrop., patr. `jedna ze zdolności ludzkiej → **duszy**, oparta na myśli i intuicji, umożliwiająca na drodze bezpośredniego pojmowania lub duchowego postrzegania → **bogopoznanie**, poznawanie → **istoty** rzeczy lub zasady rzeczy stworzonych`;

Połączenia:

kontemplować umysłem.

2. → **duch zn. 3**

Synonimy: rzad. **nous**.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *rozum*.

unia

Połączenia:

unia hipostatyczna

gr. ὑποστατικὴ ἐνωσις (ή), ang. hypostatic union;

teol. `sposób istnienia dwóch → **natur** w jednej → **hipostazie** → **Jezusa** → **Chrystusa** przy jednoczesnym zachowaniu ich tożsamości: bez podziału, bez rozłączenia, bez zmiany i bez zmieszania; zdefiniowany w 453 roku na IV → **soborze powszechnym**`.

unieważnienie

Połączenia:

unieważnienie małżeństwa

gr. ἀκύρωσις γάμου (ή), cs. прекращеніє брѣка, ang. annulment;

kan. `anulowanie przez → **sąd cerkiewny** → **małżeństwa** zawartego w sposób sprzeczny z → **kanonami**, inicjowane ujawnionymi okolicznościami: → **cudzołóstwem** lub zatajeniem kanonicznych przeszkód do zawarcia małżeństwa (m.in. choroby psychicznej jednego lub obojga małżonków, pozo-

gr. Ὀυνίτης (ὸ), Ὀυνιάτης (ὸ), ang. Uniat;
pot. 'członek związku wyznaniowego uznającego zwierzchnictwo → biskupa Rzymu'.

Uwagi: termin *upadli* nie występuje w l.poj.

gr. δικαίωση (ή), *cs.* ὤπρaβdάνήe, *ang.* justification;
teol. `stan → **uświęcenia** → **człowieka** osiągnany przez współpracę → **łaski** z ludzką
 → **wola**, → **wiara** i działaniami`;

dostać usprawiedliwienia, otrzymać usprawiedliwienie.

gr. τυπικάρης (ὁ), *cs.* παραεκκλησίάρχъ, *ang.* ustavshchik;
liturg., kan. → **mnich** odpowiedzialny za zgodny z → **typikonem** porządek sprawo-
 wanych → **nabożeństw**, nadzorujący → **dyrygenta**, → **kanonarchę**, → **lektora** i →
psalmiste;

pełnić funkcję ustawszczyka, wskazania ustawszczyka.

gr. υιοθεσία (ή), cs. **уыновлѣніе, ыноположѣніе, ыночтворѣніе**, ang. adoption, sonship, usynovlenie;

1. *teol., patr.* `proces wchodzenia → **człowieka** w bliską relację z → **Bogiem**, wspierany działaniem → **łaski**, rozpoczynany w → **misterium chrztu**, a osiąga-
jący pełnię w → **przebóstwieniu**`;

dar usynowienia, usynowienie w Chrystusie.

2. *kan., liturg.* → **obrząd**, podczas którego dokonuje się przejęcie opieki nad osieroconym dzieckiem`;

obrzęd usynowienia.

gr. ὀστεοφυλάκιον (*tò*), *cs.* ѿ҃стѣпáльница, *ang.* ossuary;

1. *archit.* `w tradycji greckiej: miejsce złożenia wyjętych z grobu kości (przeważnie czaszek)`;

Połączenia:

athoskie usypalnice, panichida w usypalnicy.

2. → **grobowiec**

Uwagi: odmiana w l.poj.: *usypalnica, usypalnicy, usypalnicy, usypalnicę, usypalnicą, usypalnicy.*

uświęcenie

gr. ἁγίαση (ῆ), *ang.* sanctification;

teol. `przemiana następująca pod wpływem → **łaski**`;

Połączenia:

uświęcenie czasu modlitwy, uświęcenie człowieka;

uświęcenie darów → **przemiana darów**

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *konsekracja*.

Uświęciciel *cs.* просвѣтитѣль, *ang.* Spirit the Sanctifier, Sanctifying Spirit → **Pocieszyciel**

utensylia → **utensylia liturgiczne**

Połączenia:

utensylia liturgiczne

gr. ἐκκλησιαστικὰ εἶδη (τὰ), *cs.* ořtvarь церковнаа, *ang.* liturgical utensils; *rzad., liturg.* `przedmioty używane do → **sprawowania** → **liturgii** lub do przechowywania i przenoszenia → **Świątych Darów**`;

Synonimy: *pot.* **utensylia**.

Uwagi: termin *utensylia liturgiczne* występuje tylko w l.mn.; zalecany termin w l.poj. to *naczynie liturgiczne*.

utrenia [wym. **utrenia**] → **jutrznia**

uzdrowiciel

gr. ἰαματικός (ὁ), *cs.* цѣлѣтель, цѣлѣбникъ, *ang.* healer;

hagiogr. `→ **święty** obdarzony → **darem** leczenia chorób cielesnych i duchowych`;

Połączenia:

akatyst do uzdrowiciela, uzdrowiciel Pantelejmon.

uzdrowienie

gr. θεραπεία (ῆ), ἴαση (ῆ), *cs.* љцѣлѣнїє, *ang.* healing;

antrop. `→ **cu**d wyleczenia z choroby cielesnej lub duchowej`;

Połączenia:

liczne uzdrowienia, uzdrowienie chorego.

W

wachlarz → rypida

wchod

Połączenia:

wchod mały → wejście małe

wchod wielki → wejście wielkie

wcielenie

gr. ἐνσάρκωσις (ή), ἐνανθρώπησις (ή), *cs.* вѡплоцѣніѣ, вочеловѣченіѣ, *ang.* incarnation;

bibl., teol. `przyjęcie przez → Syna pełni → natury → człowieka przy jednoczesnym zachowaniu pełni → boskości, co nastąpiło przy Jego poczęciu przez → Bogarodziecę za sprawą → Świętego Ducha`;

Synonimy: ofic. wcielenie Boga.

Połączenia:

akt wcielenia;

wcielenie Boga → wcielenie

wejście

Połączenia:

wejście Chrystusa do Jerozolimy *gr.* εἰσόδος τοῦ Χριστοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα (ή), *ang.* Entry of Christ into Jerusalem, Entrance of Christ into Jerusalem → wejście Pana do Jerozolimy

wejście małe

gr. Μικρὰ Εἵσοδος (ή), *cs.* малый вхѡдъ, *ang.* Little Entrance, Small Entrance;

liturg. `→ procesja, podczas której → duchowny przenosi przez → święte drzwi → ewangeliarz, odbywająca się wewnątrz → cerkwi w czasie → liturgii katechumenów`;

Synonimy: daw., rzad. wejście pierwsze, *pot.* wchod mały, *rzad., pot.* wychod mały.

wejście Pana do Jerozolimy

cs. вхѡдѣхъ госпѡдень въ іерουσαλήμъ, ang. Entry of Our Lord into Jerusalem, Entrance of Our Lord into Jerusalem;

1. gr. εἰσοδος τοῦ Κυρίου στὰ Ἱεροσόλυμα (ἡ);

bibl. `wjazd do Jerozolimy → Jezusa → Chrystusa, radośnie witanego przez mieszkańców miasta, opisany w → Ewangelii (Mt 21,1-11, Mk 11,1-11, Łk 19,29-38, J 12,12-19)`;

2. gr. Εἴσοδος τοῦ Κυρίου στήν Ἱερουσαλήμ (ἡ);

liturg. `→ święto ruchome z grupy → dwunastu wielkich świąt poświęcone → Jezusowi → Chrystusowi, ustanowione na pamiątkę Jego wjazdu do Jerozolimy, obchodzone w → niedzielę przed → Zmartwychwstaniem Pańskim`;

Synonimy: Niedziela Palmowa, rzad. Niedziela Kwietna.

Uwagi: wszystkie człony terminu wejście Pana do Jerozolimy w zn. 2 oprócz przyimka do zapisujemy wielką literą; połączenie Wjazd Chrystusa do Jerozolimy niezalecane.

Synonimy: wejście Chrystusa do Jerozolimy.

wejście pierwsze gr. πρώτη Εἴσοδος (ἡ), ang. First Entrance → wejście małe

wejście wieczerni

gr. Εἴσοδος τοῦ Ἑσπερινοῦ (ἡ), cs. večerní vchod, ang. Vespers Entry;

prop., liturg. `→ procesja, podczas której → duchowny przenosi → kadzielnicę lub → ewangeliarz przez → święte drzwi, odbywająca się wewnątrz → cerkwi w czasie → wieczerni przy śpiewie → hymnu Światłości cicha`.

wejście wielkie

gr. Μεγάλη Εἴσοδος (ἡ), cs. veličká vchod, ang. Great Entrance;

liturg. `→ procesja, podczas której → duchowny przenosi → dary eucharystyczne z → żertwiennika i, przechodząc przez → święte drzwi, stawia je na → ołtarzu, odbywająca się wewnątrz → cerkwi w czasie → liturgii (→ cherubikonu)`;

Synonimy: pot. wchod wielki, rzad., pot. wychod wielki.

wejście z ewangeliarzem

gr. Εἴσοδος μετὰ Εὐαγγελίου (ἡ), cs. vchod s evaňgelijem, ang. Entrance with the Gospel Book;

liturg. `→ wejście wieczerni, podczas którego → duchowny przenosi przez → święte drzwi → ewangeliarz, odbywające się w czasie → wieczerni, w trakcie której czytana jest → Ewangelia`.

wejście z kadzidłem

gr. Εἴσοδος μετὰ θυμιατοῦ (ἡ), cs. vchod s kadňolom, ang. Entrance with the censer;

liturg. ` → **wejście wieczerni**, podczas którego → **duchowny** przenosi przez → **święte drzwi** samą → **kadzielnicę**, odbywające się w czasie → **wieczerni**, w trakcie której nie jest czytana → **Ewangelia**`.

welon

1. → **pokrowiec**

Połączenia:

welon duży → **pokrowiec duży**

welon mały → **pokrowiec**

2. → **namietka**

3. → **maforion**

welum → **cyborium zn. 2**

werset

gr. στίχος (ὁ), *cs.* рѣ́къ, *ang.* stikh, stichos, verse;

liturg. `wiersz biblijny, najczęściej → **psalmu**, rzadziej → **pieśni biblijnej**, poprzedzający lub rozdzielaający → **tropariony** bądź → **allelujarion**`;

Synonimy: *pot.* **stich**, *rzad.* **stichos**.

Połączenia:

wersety stichir wieczornych;

werset eucharystyczny

gr. κοινωνικόν (τὸ), *cs.* прича́стєнъ, кѣ́ноуи́къ, *ang.* Communion Verse, Communion Chant, Koinonikon;

muzyk. ` → **hymn** liturgiczny śpiewany podczas → **komunii** → **duchowieństwa** i → **wiernych**, złożony z → **wersetu** z księgi prorockiej lub → **psalmu** oraz → **alleluja**, treściowo powiązany ze → **świętem** lub liturgicznym wspomnieniem danego dnia`;

Synonimy: *kinonik*, *pot.* **pryczastien**, *rzad.* **kinonikon**, *daw.*, *rzad.* **koinonikon**.

werset na alleluję → **allelujarion**

werset przed ewangelią → **allelujarion**

Uwagi: nie mylić z **prokimieniem**.

werset wejścia

gr. εἰσοδικόν (τὸ), *cs.* вхо́дное, вхо́дный рѣ́къ, *ang.* Entrance Chant, Entrance Hymn;

muzyk. `werset → **psalmu** lub → **pieśni biblijnej** śpiewany podczas → **małego wejścia** po słowach *Oto mądrość! Stańmy prosto!*; w → **święta wielkie** wypowiedany przez → **duchownego**, a w pozostałe dni śpiewany przez →

chór jako zmodyfikowany werset Psalmu 94 (Ps 94,6a: *Przyjdźcie, pokłońmy się i przypadnijmy do Chrystusa*), uzupełniony o → **troparion** *Zbaw nas, Synu Boży*`;
Synonimy: rzad. introit.

wertep

rzad., pot. `przedstawienie sceniczne lub kukielkowe opowiadające o narodzeniu → Jezusa → Chrystusa`;

Połączenia:

kolędnicy z wertepem, obejrzyć wertep.

wezwanie

cs. БОЗГЛА́СЪ, БОЗГЛАШЕ́НІЕ;

1. *gr. αἴτημα (τὸ), δέησις (ή), αἴτησις (ή), ang. petition; liturg. `krótka fraza modlitewna będąca częścią → ektenii, wypowiedzana przez → duchownego, mająca najczęściej charakter błagalny lub pokajanny, poprzedzająca odpowiedź → wiernych (najczęściej Panie, zmiłuj się)`;*

Synonimy: prośba.

Połączenia:

wezwanie diakona.

2. → wozgłas

wiara

gr. πίστις (ή), cs. вѣра, ang. faith;

1. *teol. `ludzka odpowiedź na prawdę o → Bogu głoszoną w → Ewangeli, wypełniona przekonaniem o Jego istnieniu, pokładaniem w Nim ufności i postępowaniem zgodnym z Jego nauczaniem; wraz z → nadzieją i → miłością uznawana za → cnotę teologiczną i → dar Boży`;*

Połączenia:

męczennicy za wiarę, utrata wiary, wiara w Boga, wiara w Jezusa Chrystusa, wiara w Przenajświętszą Tróję, wiara w świętość Cerkwi.

2. *pot. `określona → religia`;*

Połączenia:

nasza wiara, wiara chrześcijańska, wiara prawosławna.

widzenie

Połączenia:

widzenie Boga

gr. θεοπτία (ή), cs. БОЖЕСТВЕННОЕ ВИДѢНІЕ, БОГОВИДѢНІЕ, ang. seeing of God; bibl. `bezpośrednie obcowanie z → Bogiem, będące udziałem → prarodźców w → raju i Mojżesza w Namiocie Spotkania`.

wieczernia

gr. Ἑσπερινός (ὁ), cs. вѣчѣрнѧ, ang. Vespers;

liturg. `pierwsze → **nabożeństwo** → **cyklu dobowego**, sprawowane w trakcie zachodu słońca lub bezpośrednio po nim, tematycznie skoncentrowane na wydarzeniach → **Starego Testamentu**: stworzeniu świata, upadku pierwszych ludzi i oczekiwaniu na przyjście → **Chrystusa**`;

Połączenia:

codzienne wieczernie, świąteczna wieczernia, wieczernia wielkopostna, sprawować wieczernię;

mała wieczernia

gr. Μικρὸς Ἑσπερινός (ὁ), cs. малѧ вѣчѣрнѧ, ang. Small Vespers;

liturg. `skrótowa → **wieczernia** (m.in. z mniejszą liczbą → **stichir** i bez → **ektenii**), sprawowana głównie w → **monasterach** przed → **nabożeństwem całonocnym**`.

wielka wieczernia gr. Μέγας Ἑσπερινός (ὁ), cs. великаѧ вѣчѣрнѧ, ang. Great Vespers;

liturg. ` → **wieczernia** zawierająca największą liczbę → **stichir**, sprawowana najczęściej w przededniu → **niedzieli** i → **świąt wielkich**`.

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *nieszpory*.

wieczernik

gr. ὑπερῶν (τὸ), cs. гóрниѧ, ang. upper room;

1. bibl., ikon., liturg. `pomieszczenie, w którym odbywała się → **wieczera mistyczna**; miejsce ustanowienia → **misterium Eucharystii**, a później miejsce → **zesłania Świętego Ducha na apostołów**`;

Uwagi: termin *wieczernik* w zn. 1 zapisujemy wielką literą.

2. rzad., archit. `miejsce na → **solei** przed → **świętymi drzwiami**, gdzie → **wierni** przystępują do → **komunii**`.

wieczera

Połączenia:

ostatnia wieczerza ang. Last Supper → **wieczera mistyczna**

wieczera miłości gr. δεῖπνο ἀγάπης (τὸ), cs. вѣчѣрѧ любви, ang. agape meal → **agapa**

wieczera mistyczna

gr. Μυστικὸς Δεῖπνος (ὁ), cs. тайная вѣчѣрѧ, ang. Mystical Supper;

bibl., liturg. `wspólny posiłek przygotowany w → **Wieczerniku** przez → **apostołów**, podczas którego → **Jezus** → **Chrystus** ustanowił → **misterium Eucharystii**`;

Synonimy: **wieczera Pańska**, *pot. ostatnia wieczerza*.

wieczera Pańska

gr. Δείπνο τοῦ Κυρίου (τὸ), cs. та́йнаа вѣчєраа, ang. Lord's Supper;

1. → **wieczera mistyczna**

2. → **misterium Eucharystii**

Uwagi: wszystkie człony terminu *wieczera Pańska* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

wieczność

gr. αἰωνιότητα (ἡ), cs. вѣчностъ, ang. eternity;

1. teol. `istnienie → **Boga** poza → **czasem**, bez początku i końca, wynikające z Jego → **niestworzoności**`;

Połączenia:

wieczność Stwórcy.

2. teol. `stan istnienia całego → **stworzenia** poza → **czasem** i historią; rozpocznie się po → **paruzji**`;

Połączenia:

osiągnąć wieczność.

wieczór

Połączenia:

święte wieczory → **święte dni**

wiek cs. вѣкъ, ang. age → dzień zn. 2

wielebny

gr. εὐλαβέστατος (ὁ), cs. преподобный, ang. The Reverend;

prop., kan., ofic. `tytuł przysługujący → **duchownym**, zwłaszcza → **prezbiterom** i → **diakonom**`;

Połączenia:

wielebne duchowieństwo, wielebny ojciec diakon.

Uwagi: proponowana forma ceremonialna, gdy mówimy lub piszemy o prezbiterze: *wielebny ojciec*, gdy mówimy lub piszemy o diakonie: *wielebny ojciec diakon*, oficjalny zwrot bezpośredni: *wielebny ojciec*, *wielebny ojciec diakonie*.

wieliczenie [wym. wieliczenie, wieliczan'je],

gr. μεγαλυνάριον (τό), cs. величание, оублажаніе, хвалѣннаа пѣснь, ang. Magnification;

muzyk. `krótki, uroczysty → **hymn** → **jutrzni** poświęcony → **Jezusowi** → **Chrystusowi**, → **Bogarodzicy** lub → **świętemu**, śpiewany naprzemiennie z → **wersetami** wybranego → **psalmu**`;

Synonimy: **hymn wielbienia**, **megalinarion**, rzad. **hymn wysławiania**.

Połączenia:

tekst wieliczania, wieliczenie święta Zwiastowania Najświętszej Bogarodzicy, wieliczenie świętego.

Uwagi: pisownia *wieliczanie* niepoprawna.

Wielkanoc *cs.* ВЕЛІ́КЪ ДЭ́НЬ, ВЕЛІ́КІЙ ДЭ́НЬ, *ang.* Easter → **zmartwychwstanie Pańskie** *zn. 2*

wielkomęczennica

gr. μεγαλομάρτυς (ή), *cs.* ВЕЛНКОМѢЧНИЦА, *ang.* great-martyr;

hagiogr. `powszechnie czczona święta (→ **święty**), która poniosła → **śmierć** męczeńską po długich torturach`;

Synonimy: *rzad.* **wielka męczennica**.

Połączenia:

ikona wielkomęczennicy, wielkomęczennica Barbara.

wielkomęczennik

gr. μεγαλομάρτυρας (ὁ), *cs.* ВЕЛНКОМѢЧНИКЪ, ВЕЛНКОСТРАДАЛЕЦЪ, *ang.* great-martyr;

hagiogr. `powszechnie czczony → **święty**, który poniósł → **śmierć** męczeńską po długich torturach`;

Synonimy: *rzad.* **wielki męczennik**.

Połączenia:

wieliczenie wielkomęczennika, wielkomęczennik Jerzy Zwycięzca.

wielkoschimnich

gr. μεγαλόσχημος (ὁ), μεγαλόσχημος μοναχός (ὁ), *cs.* вѣ́ликии, вели́кои, *ang.* Schemamonk, Megaloschemos;

kan. `→ **mnich**, który przyjął → **schimę wielką**`;

Synonimy: **megaloschimnich**, *pot.* **schimnich**.

Połączenia:

kukulion wielkoschimnicha, modlitwa wielkoschimnicha.

wielkoschimniszka

gr. μεγαλόσχημη (ή), μεγαλόσχημη μοναχή (ή), *ang.* Schemanun;

kan. `→ **mniszka**, która przyjęła → **schimę wielką**`;

Synonimy: *pot.* **schimniszka**.

Połączenia:

kukulion wielkoschimniszki, postrzyżyny wielkoschimniszki.

wielobóstwo → **politeizm**

wieniec

1. → **korona ślubna**

2. → **wieńczyk**

wieńczyk

cs. вѣнчикъ, ang. chaplet, headband for the departed;

liturg., pot. `krótki pasek z papieru lub tkaniny z nadrukowanymi → **ikonami** → **Jezusa** → **Chrystusa**, → **Bogarodzicy** i → **świętego** → **proroka** i poprzednika Jana Chrzciciela oraz tekstem → **trysagionu**, umieszczany na czole zmarłego → **świeckiego** na początku → **pogrzebu**`;

Synonimy: rzad. **wieniec**.

wierny

ang. believer, faithful;

1. antrop. `lojalny wobec → **Boga** i → **Cerkwi**`;

Połączenia:

wierny lud.

2. antrop. `→ **człowiek**, który przyjął → **misterium chrztu** i uczestniczy w życiu → **Cerkwi**`;

Połączenia:

liczba wiernych, miejsce wiernego, zgromadzenie wiernych.

3. → **świecki zn. 3**

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *wierny* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniach 2-3 termin *wierny* funkcjonuje jako rzeczownik.

Wierzę gr. Πιστεύω (tò), ang. Creed, Pistevo → Nicejsko-konstantynopolitański symbol wiary

wigilia

gr. παραμονή (ή), cs. канѣріє, наѣчєріє, ang. Eve;

1. liturg. `→ **dzień**, którego → **nabożeństwa** zawierają specjalne → **hymny** i który poprzedza inny dzień, zwykle świąteczny lub mający ważne znaczenie`;

Synonimy: pot. **kanun**.

Połączenia:

wigilia niedzieli, wigilia święta parafialnego, wigilia Wielkiego Postu;

wigilia święta

gr. παραμονή ἑορτής (ή), cs. наѣчєріє, прєдпрѣзданєство, ang. eve of the feast;

liturg. `dzień przed → **świętem**, odznaczający się specjalną → **hymnografią**, wprowadzającą w tematykę danego święta`;

Synonimy: **dzień przedświąteczny**.

2. ang. Eve of the Nativity, Christmas Eve;

pot. `→ **dzień** poprzedzający → **święto** → **Narodzenia Chrystusa**`;

Uwagi: termin *wigilia* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

wikariat

ang. vicarage;

rząd., kan. → **diecezja** na terenie innej → **Cerkwi lokalnej**, utworzona za jej zgodą`;

Połączenia:

serbski wikariat w Rumunii, wikariat w Albanii.

wikariusz

1. *gr.* ἐφημέριος (ὁ), *ang.* vicar priest;

kan., ofic. → **prezbiter** pomagający → **proboszczowi** w → **posłudze** duszpasterskiej w większej → **parafii**`;

Synonimy: *pot.* **wikarny**, *pot.* **wikary**.

Połączenia:

wikariusze parafii św. Jerzego.

2. *gr.* βοηθὸς ἐπίσκοπος (ὁ), *χωρεπίσκοπος* (ὁ), *cs.* **χρηπίσκοπъ**, *ang.* auxiliary bishop, vicar bishop, chorepiscopus;

kan., ofic. → **biskup** pomagający → **ordynariuszowi** w → **posłudze** duszpasterskiej w większej → **diecezji**`;

Połączenia:

wikariusz diecezji warszawsko-bielskiej.

wikarny

1. *gr.* βοηθός (ὁ), *ang.* auxiliary;

kan. `o → **duchownym** pełniącym funkcję pomocniczą`;

Połączenia:

księża wikarni parafii Zmartwychwstania Pańskiego, biskup wikarny diecezji białostocko-gdańskiej.

2. → **wikariusz zn. 1**

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *wikarny* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *wikarny* funkcjonuje jako rzeczownik.

wikary → wikariusz zn. 1

władyka

gr. δεσπότης (ὁ), *cs.* **БЛАДЫКА**;

1. *ang.* Master;

liturg. `tytuł przysługujący → **biskupom** i → **prezbiterom** celebrującym → **na-bożeństwo**, używany w tekstach liturgicznych (w zwrotach wypowiedzianych przez → **diakona**)`;

Połączenia:

najprzewielebniejszy władyko.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin używany jest jedynie w wołaczach l.poj.: *władyko*.

2. *ang.* Vladyka;

pot. `tytuł używany zwyczajowo przez → **wiernych** w stosunku do → **biskupów**`;

Połączenia:

czcigodny władcyko, nasz władcyka, spotkanie z władcyką.

władze → potęgi

włócznia → kopia I

wniebowstąpienie

Połączenia:

Wniebowstąpienie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa gr. Ανάληψις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (H), cs. **ВОЗНЕСЕНІЕ ГОСПОДА БОГА И СПАСА НАШЕГО ІІСУСА ХРИСТА**, ang. Ascension of Our Lord God and Savior Jesus Christ → **wniebowstąpienie Pańskie** zn. 2

wniebowstąpienie Pańskie

gr. ἀνάληψις τοῦ Κυρίου (ἡ), cs. **ВОЗНЕСЕНІЕ ГОСПОДНЕ**, ang. Ascension of the Lord;

1. bibl. `wzniesienie się → **Jezusa** → **Chrystusa** do → **nieba** czterdziestego dnia po → **zmartwychwstaniu Pańskim**, mające miejsce w obecności → **apostołów** na Górze Oliwnej, opisane w → **ewangeliiach** Marka (Mk 16,19) i Łukasza (Łk 24,50-52) oraz **Dziejach Apostolskich** (Dz 1,9-11)`;
2. liturg. `→ **święto ruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** upamiętniające wzniesienie się → **Jezusa** → **Chrystusa** do → **nieba**, obchodzone czterdziestego dnia po → **święcie** → **Zmartwychwstania Pańskiego**`;

Synonimy: ofic. **Wniebowstąpienie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa**.

Uwagi: nie mylić z **wniebowzięciem**.

wniebowzięcie

gr. μετάστασις (ἡ), cs. **ВОЗНЕСЕНІЕ**, ang. assumption;

teol., bibl. `przeniesienie → **człowieka** przez → **Boga** do → **nieba** za → **życia** lub po → **śmierci**, cieleśnie (4 Krl 2,11) lub duchowo (2 Kor 12,2-4)`;

Uwagi: nie mylić z **wniebowstąpieniem**; nie należy używać jako synonimu terminu **zaśnięcie Najświętszej Bogarodzicy**.

wocerkowlenie cs. **ВОЦЕРКОВЛЕНІЕ** → **ucerkiewnianie**

woda

Połączenia:

woda jordańska *cs.* ἰορδάνικαλ βολά, *ang.* Jordan water, holy water → **agiasma**

woda kreszczeńska → **agiasma**

woda święcona

gr. ἁγιασμός (ὁ), ἁγίασμα (τὸ), *cs.* свѣтѣла бодѣ, свѣщѣнна бодѣ, *ang.* holy water;

liturg. `woda, nad którą sprawowano → **oświęcenie wody**`.

wola

gr. θέλημα (τὸ), θέληση (ή), βούληση (ή), *cs.* вола, *ang.* will;

antrop., teol. `niezbywalna siła → **natury** → **bytu** rozumnego, nierozdzielnie z nim związana, poprzedzająca wszelkie działania, wykorzystywana przez → **Boga** do → **zbawienia** świata, przyjmowana przez → **ludzi** jako Boży → **dar** umożliwiający samookreślenie się → **duszy** i dążenie do zbawienia`;

Połączenia:

dwie wole w Chrystusie, wola życia, wolna wola, wypełnić wolę Ojca;

wola gnomiczna

gr. γνωμικὸ θέλημα (τὸ), *ang.* gnostic will;

1. *teol.* `według → **monoteletów**: jedna hipostatyczna → **wola** → Jezusa → **Chrystusa**, której istnienie wyklucza → **synergię** dwóch → **natur** Jezusa Chrystusa i prowadzi do odrzucenia Jego boskiej natury`;
2. *antrop., patr.* `→ **wola** → **człowieka** skażona skutkami → **grzechu prarodziców**`.

woskomastyks

gr. κηρομαστίχη (ή), *cs.* воскомастичъ, *ang.* wax/mastic;

liturg. `mieszanina wosku, żywicy (mastyksu i → **mirry**), tłuczonego marmuru i aromatycznych olejków, używana po podgrzaniu podczas → **oświęcenia świątyni** oraz wykorzystywana do umocowania → **relikwii** w → **relikwiarzach** i → **antyminsach**`;

Połączenia:

przygotowywać woskomastyks, zalewać woskomastyksem, zanurzać w woskomastyksie.

wozduch → **pokrowiec duży****wozglas**

gr. ἐκφώνηση (ή), *cs.* возгласъ, возгласієнїє, *ang.* exclamation, ekphonesis;

liturg. `krótka pochwalna fraza skierowana do → **Boga**, wygłaszana przez → **biskupa** lub → **prezbitera** na zakończenie → **modlitwy**`;

Synonimy: ekfoneza, ekfonesis, rzad. aklamacja.

Połączenia:

wozgłas po ektenii katechumenów, wygłaszać wozgłas.

wprowadzenie

gr. σαραντισμός (ὁ), ἐκκλησιασμός (ὁ), *cs.* воцѣрковлѣніє, *ang.* Churching;

liturg. → **obrzęd** uroczystego powitania w → **cerkwi** i ofiarowania → **Bogu** nowo ochrzczonego, sprawowany przez → **prezbitera** po → **chrzcie**;

Połączenia:

wprowadzenie dziecka, wprowadzenie nowo ochrzczonych;

wprowadzenie Najświętszej Bogarodzicy do świątyni

gr. Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου (τὰ), *cs.* введѣніє во храмъ пресвѣтѣйа богородицы, *ang.* Entry of the Most Holy Mother of God into the Temple, Entrance of the Most Holy Mother of God into the Temple;

1. *bibl.* wejście trzyletniej → **Bogarodzicy** do → **świątyni** jerozolimskiej i zamieszkanie przez nią tam w celu ofiarowania życia na służbę → **Bogu**, stanowiące spełnienie obietnicy danej przed jej narodzinami przez rodziców – → **świętych** → **Bożych Rodzicieli** Joachima i Annę, opisane w → **apokryfie** *Protoewangelia Jakuba*;

2. *liturg.* → **święto nieruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** obchodzone 2/15 lutego ku czci wejścia trzyletniej → **Bogarodzicy** do → **świątyni** jerozolimskiej;

Synonimy: ofic. **Wprowadzenie Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii do Świątyni**.

Uwagi: wszystkie człony terminu *wprowadzenie Najświętszej Bogarodzicy do świątyni* w zn. 2 oprócz przyimka *do* zapisujemy wielką literą; połączenie *Ofiarowanie Najświętszej Maryi Panny* niezalecane.

Uwagi: połączenie *wprowadzenie do świątyni Najświętszej Bogarodzicy* niezalecane.

Wprowadzenie Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii do Świątyni *gr.* ἐν τῷ Ναῷ Εἰσόδος τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας (Ἡ), *cs.* введѣніє во храмъ пресвѣтѣйа владѣицы нашеѣ богородицы и причесодѣвки маріи, *ang.* Entry into the Temple of Our Most Holy Lady Mother of God and Ever-Virgin Mary, Entrance of Our Most Holy Lady Mother of God and Ever-Virgin Mary into the Temple → **wprowadzenie Najświętszej Bogarodzicy do świątyni** zn. 2

wrota

Połączenia:

carskie wrota

gr. Βασιλικὴ Πύλη (ἡ), *cs.* цѣрковна врата, *ang.* Royal Doors;

1. → święte drzwi
2. → królewskie drzwi *zn. 2*

królewskie wrota

gr. Βασιλικὴ Πύλη (ἡ), *cs.* царикаа браτὰ, *ang.* Royal Doors;

1. → święte drzwi
2. → królewskie drzwi *zn. 2*

rajskie wrota *cs.* ράηκαα браτὰ → święte drzwi

święte wrota → święte drzwi

wewnętrzne wrota → zasłona

wrota diakońskie → drzwi diakońskie

wrota południowe *cs.* ѿ҃ж҃наа браτὰ → drzwi południowe

wrota północne *cs.* сѣвер҃наа браτὰ → drzwi północne

wrota prezbiterium → drzwi ikonostasu

wskrzeszenie

gr. ἔγερσις (ἡ), Ἀνάστασις (ἡ), *cs.* воіскрешієнїє, *ang.* resurrection;

teol. `dokonane przez → **Boga**, niekiedy za pośrednictwem → **świętych**, przywrócenie zmarłego do życia`;

Połączenia:

cud wskrzeszenia, wskrzeszenie Łazarza.

Uwagi: nie mylić ze *zmartwychwstaniem*.

wspominanie

gr. μνημόνευσις (ἡ), *cs.* поминанїє, *ang.* commemoration;

liturg. `odczytywanie imienia podczas → **nabożeństw**, przede wszystkim w czasie → **proskomidii** albo → **modlitwy** intencyjnej`;

Połączenia:

wspominanie świętych, wspominanie zmarłych, wspominanie żywych.

wspomnienie

Połączenia:

wspomnienie świętego

gr. μνήμη τοῦ ἁγίου (ἡ), *cs.* пámатѣ свѣтáгѡ, *ang.* commemoration of a saint;

liturg., hagiogr. `dzień w szczególny sposób poświęcony → **świętemu**`;

Synonimy: **pamięć świętego**.

wspólnota

Połączenia:

wspólnota mnisza → wspólnota monastyczna

wspólnota monastyczna

gr: μοναστική κοινότητα (ή), μοναστικὸν καθίδρυμα (τὸ), cs. *monášeická obciňna*, ang. *monastic community*;

kan., ofic. `społeczność → mnichów lub → mniszek mieszkających w jednym miejscu`;

Synonimy: rzad. wspólnota mnisza.

współistotność

gr: ὁμοούσιον (τὸ), cs. *ědnhotěiě*, ang. *consubstantiality*;

teol. `jedna wspólna → natura → osób boskich`;

Synonimy: rzad. jednoistotność.

współsłużący → współsprawujący

współsłużenie → współsprawowanie

współsprawowanie

gr: συλλειτουργόν (τὸ), cs. *soľdějěniě*, ang. *concelebration*;

liturg. `aktywne uczestnictwo → duchownych w → nabożeństwie prowadzonym przez → przewodniczącego`;

Synonimy: pot. współsłużenie, rzad. koncelebra, rzad. koncelebracja, rzad. koncelebrowanie.

Połączenia:

współsprawowanie liturgii, współsprawowanie misterium.

współsprawujący

gr: συλλειτουργός (ὁ), cs. *soľdějětěľ*, *soľdějěnněkě*, ang. *concelebrant*;

1. liturg. `o → duchownym, który wraz z innymi duchownymi sprawuje to samo → nabożeństwo`;

Połączenia:

współsprawujący prezbiter.

2. liturg. `jeden z wielu → duchownych sprawujących to samo → nabożeństwo`;

Synonimy: rzad. koncelebrans, rzad. koncelebrant.

Połączenia:

modlitwa współsprawującego, procesja współsprawujących, wozgłas współsprawującego.

Synonimy: pot. współsłużący.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *współsprawujący* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *współsprawujący* funkcjonuje jako rzeczownik.

wstrzemięźliwość

gr. ἐγκράτεια (ή), *cs.* воздержаніе, *ang.* temperance, continence, self-control;
antrop. `dobrowolne samoograniczanie się w działaniach z obawy przed popełnieniem → **grzechu** lub zniewoleniem → **namiętnościami**`;

Synonimy: **abstynencja**.

Połączenia:

brak wstrzemięźliwości, wstrzemięźliwość od alkoholu, wstrzemięźliwość seksualna, wstrzemięźliwość w jedzeniu i picu, praktykować wstrzemięźliwość, zalecać wstrzemięźliwość.

Wszechkrólowa

gr. Παντάνασσα (ή), *cs.* всецаріца, *ang.* Queen of All;
ikon. `wizerunek → **Bogarodzicy** trzymającej małego → **Jezusa** → **Chrystusa** i siedzącej na → **tronie**, występujący w wielu wariantach ikonograficznych`;

Synonimy: *rzad.* **Pantanassa**.

wszechmocny

1. → **wszechmogący zn. 1**

2. → **Pantokrator zn. 1**

Uwagi: termin *wszechmocny* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Synonimy: **wszechmogący**.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *wszechmocny* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *wszechmocny* funkcjonuje jako rzeczownik.

wszechmogący

gr. Παντοδύναμος (ό), *cs.* всемогущій, всемо́цный, *ang.* Almighty;

1. *teol.* `o → **Bogu** nieograniczonym w swojej władzy`;

2. → **Pantokrator zn. 1**

Uwagi: termin *wszechmogący* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Synonimy: **wszechmocny**.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *wszechmogący* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *wszechmogący* funkcjonuje jako rzeczownik.

Wszechobecny

gr. πανταχοῦ παρών (ό), *cs.* вседе́йствующій, *ang.* ubiquitous, omnipresent, everywhere present;

teol. `o → **Bogu** jako nieograniczonym przestrzenią`;

wszechprawosławny

gr. πανορθόδοξος, *cs.* всеправосла́вный, *ang.* Pan-Orthodox;

pot. `odnoszący się do wszystkich → **Cerkwi autokefalicznych**`;

Synonimy: *rzad.* **panprawosławny**.

Połączenia:

sobór wszechprawosławny.

Uwagi: termin *wszechprawosławny* funkcjonuje jako przymiotnik.

Wszechwładca → **Pantokrator** *zn. 1*

wszechwładny

gr. Παντοκράτωρ (ὁ), Παντοκράτορας (ὁ), *cs.* вседержительный, вседержитель, *ang.* Ruler of All;

1. *teol.* `o → **Bogu** jako posiadającym władzę absolutną`;

2. → **Pantokrator** *zn. 1*

Uwagi: termin *wszechwładny* w *zn. 2* zapisujemy wielką literą.

Uwagi: w znaczeniu 1 termin *wszechwładny* funkcjonuje jako przymiotnik; w znaczeniu 2 termin *wszechwładny* funkcjonuje jako rzeczownik.

Wybawiciel *cs.* избавитель, *ang.* Redeemer → **Zbawiciel**

wychod

Połączenia:

wychod mały → wejście małe

wychod wielki → wejście wielkie

wyciszenie → hezychia

wydziałający mirrę → mirotoczący

wyklęcie → anatema

wymiana

Połączenia:

wymiana idiomatów

gr. ἀντίδοση τῶν ιδιωμάτων (ή), *ang.* exchange of attributes, communication of attributes;

teol. `wzajemne przenikanie się cech Bożej i ludzkiej → **natury** → **Jezusa** → **Chrystusa**, możliwe dzięki ich zjednoczeniu w jednej → **hipostazie**`;

Synonimy: *daw.*, *rzad.* **komunikacja idiomatów**.

wyniszczenie → kenoza

wyprowadzenie

Połączenia:

wyprowadzenie ciała

gr. ἐκφορά (ή), *ang.* conveyance of the body to the church;

prop., *liturg.* → **obrzęd** składający się z → **litii** sprawowanej przy zmarłym, podczas której jego → **ciało** przenoszone jest na miejsce → **pogrzebu**;

wysławianie

ang. praise;

1. → **doksologia zn. 1**

2. → **wieliczenie**

wyświęcenie

1. *ang.* ordination, *cs.* řкоположе́ніє, χῆροτονία, *gr.* χειροτονία (ή);

liturg. `udzielenie → **misterium kapłaństwa**;

Połączenia:

uczestnik wyświęcenia, wyświęcenie diakona, wyświęcenie na prezbitera.

2. → **oświęcenie**

wyznanie

gr. ὁμολογία (ή), *cs.* ἡποβέданіє, *ang.* confession;

1. *teol.* `grupa religijna oparta na wspólnych zasadach → **wiary**, mająca własny → **ryt** i własną strukturę`;

Połączenia:

wyznanie mojżeszowe, wyznanie prawosławne, wyznanie rzymskokatolickie.

2. → **świadectwo**

Połączenia:

wyznanie wiary → symbol wiary

3. *gr.* ἐξαγόρευση (ή);

kan. `ujawnienie własnego → **grzechu** lub własnych myśli`;

Połączenia:

szczerze wyznanie, wyznanie grzechów.

wyznawca

gr. ὁμολογητής (ὁ), *cs.* ἡποβέдникъ, *ang.* confessor;

hagiogr. `prześladowany ze względu na → **wiarę** → **święty**, który nie poniósł → **śmierci** męczeńskiej`;

Połączenia:

czczeni wyznawcy, modlitwa do wyznawcy.

wyznawczyni

gr. ὁμολογήτρια (ή), *cs.* исповѣдница, *ang.* confessor;

hagiogr. `prześladowana ze względu na → **wiarę** święta (→ **święty**), która nie poniosła → **śmierci** męczeńskiej`;

Połączenia:

czczone wyznawczynie, modlitwa do wyznawczyni.

worzec

Połączenia:

anielski worzec *gr.* ἀγγελικὸν σχῆμα (τὸ), *cs.* ἄγγέλκйй Ѡбразъ, *ang.* angelic

Image → **schima zn. 2**

Uwagi: termin *anielski worzec* występuje najczęściej w tekstach liturgicznych.

wzór

Połączenia:

anielski wzór *gr.* ἀγγελικὸν σχῆμα (τὸ), *cs.* ἄγγέλκйй Ѡбразъ, *ang.* angelic

Image → **schima zn. 2**

Uwagi: termin *anielski wzór* występuje najczęściej w tekstach liturgicznych.

wielki wzór → **schima wielka**

Z

zachwyt *cs.* восторгъ, *ang.* admiration, delight → **ekstaza**

zaczęło → **perykopa zn. 2**

zadostojnik

gr. ἀντὶ τοῦ Ἀξιόν ἐστιν, *cs.* Задостойникъ, *ang.* in place of Axion Estin, Zadostojnik;

prop., liturg. → **hymn**, zazwyczaj poświęcony → **Bogarodzicy**, śpiewany podczas → **liturgii** pod koniec → **anafory** w dni wskazane w → **typikonie** zamiast *Zaprawdę godne jest*;

Połączenia:

zadostojnik Paschy, zadostojnik święta, śpiewać zadostojnik.

zaduszny

gr. νεκρώσιμος, *cs.* Заупокойный, *ang.* for the departed;

liturg. odnoszący się do zmarłych;

Synonimy: *pot.* **zaupokojny**.

Połączenia:

nabożeństwo zaduszne, stichiry zaduszne, troparion zaduszny.

zakończenie

Połączenia:

zakończenie święta → oddanie święta

zakrystia *ang.* sacristy → **diakonikon zn. 1**

zakrystian → **ponomar**

zapiska → **karteczka**

zapiwka

ang. ablution, zapiwka;

pot. ciepła woda, najczęściej z domieszką soku lub wina, spożywana przez → **wiernych** tuż po → **komunii**;

Połączenia:

kubeczki z zapiwką, przygotować zapiwkę.

zapona

gr. σάβανον (τὸ), cs. ЗАПОНА, ang. savanon;

rzad., liturg. `biały ochronny fartuch zakładany na → **szaty liturgiczne** podczas → **oświecenia cerkwi**`;

Połączenia:

duchowni w zaponach, założyć zaponę.

zapowiedź

gr. ἀναγγελία γάμου (ή), cs. ѠГЛАШЕНІЕ, ang. banns;

kan. `publiczne ogłoszenie przez duchownego w → **cerkwi** zamiaru zawarcia → **małżeństwa** przez członków wspólnoty → **wiernych**, mające na celu potwierdzenie braku kanonicznych przeszkód do sprawowania → **misterium małżeństwa**`;

Połączenia:

zapowiedzi przedmałżeńskie, zapowiedzi przedślubne, odczytywać zapowiedź.

Uwagi: termin *zapowiedź* występuje zwykle w l.mn.

zapusty

gr. Ἀποκριά (ή), ang. Shrovetide;

pot. `ostatni dzień spożywania mięsa i nabiału przed wielodniowym → **postem**`;

Połączenia:

zapusty przed postem filipowym.

Uwagi: termin *zapusty* nie występuje w l.poj.

zaręczyny gr. ἀρραβῶνας (ὁ), cs. ѠБЕРЪЧЕНІЕ, ang. engagement, betrothal → **obrzęd zaręczyn**

Połączenia:

zaręczyny cerkiewne → **obrzęd zaręczyn**

zasłona

gr. παραπέτασμα (τὸ), βῆλον (τὸ), cs. ЗАКѢЛА, ang. curtain;

liturg. `tkanina zawieszona w przejściu łączącym → **narteks** z → **nawą** lub **nawę** z → **prezbiterium** (→ **katapetasma**), odsuwana w określonych momentach → **nabożeństw**`;

Synonimy: daw., rzad. **wewnętrzne wrota**.

Połączenia:

odsunięta zasłona, wyszywana zasłona;

zasłona ołtarza

gr. καταπέτασμα (τὸ), βῆλον (τὸ), cs. ЗАКѢЛА, ang. altar curtain, curtain of the Holy Doors;

daw., rzad., archit. `w okresie wczesnochrześcijańskim: → **zasłona** umieszczona między czterema kolumnami → **cyborium**, oddzielająca miejsce → **modlitwy** → **duchowieństwa** od pozostałej części → **cerkwi**`;

Synonimy: daw., rzad. **tetrawela**.

zasłona prezbitarium → katapetasma

zastęp gr. τάγμα (τὸ), ang. host → **chór zn. 3**

Połączenia:

zastęp anielski gr. ἀγγελικὸν τάγμα (τὸ), cs. ἄγγέλскѣ чѣлы, ἄγγέλское бѣнство, ang. host of Angels → **chór anielski**

zastęp świętych → **chór świętych**

zaślubiny → **ślub zn. 1**

zaśnięcie gr. κοιμηση (ή), cs. ѿспѣніє, ang. dormition → **śmierć**

Połączenia:

zaśnięcie Najświętszej Bogarodzicy

gr. Κοιμηση τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (ή), cs. ѿспѣніє пресвѣтѣйшѣ богородици, ang. Dormition of the Theotokos, Falling Asleep of the Theotokos;

1. bibl. `zakończenie ziemskiego życia → **Bogarodzicy**, opisane m.in. w → **apokryfie Słowo Jana Teologa na Zaśnięcie Bogarodzicy`**;
2. liturg. `→ **święto nieruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** obchodzone 15/28 sierpnia ku czci zakończenia ziemskiego życia → **Bogarodzicy**, jej → **pogrzebu** i → **zmartwychwstania`**;

Synonimy: ofic. **Zaśnięcie Najświętszej Chwalebnej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii.**

Uwagi: połączenie **wniebowzięcie Najświętszej Bogarodzicy** niepoprawne.

Zaśnięcie Najświętszej Chwalebnej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii gr. Κοιμησης τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας (Η), cs. ѿспѣніє пресвѣтѣйшѣ владѣици нѣшеѣ богородици и пречистѣйшѣ маріи, ang. Dormition of Our Most Holy Lady the Mother of God and Ever-Virgin Mary → **zaśnięcie Najświętszej Bogarodzicy zn. 2**

Uwagi: termin **zaśnięcie** najczęściej występuje w tekstach liturgicznych i w ikonografii.

zaśpiew cs. прѣпѣвъ;

1. gr. ἀπήχημα (τὸ);

muzyk. `melodyjny początek → **hymnu**, wykonywany solo, po którym dołącza się śpiew → **chóru`**;

Połączenia:

zaśpiew protopsaltry.

2. → **przyśpiew**

zatwornica

gr. ἑγκλειστή (ῆ), cs. Зѧтвѣрница, ang. recluse;
 kan. → **ascetka** praktykująca → **zatwornictwo**`;
 Synonimy: rzad. **rekluza**.

Połączenia:

św. Melania Zatwornica.

zatwornictwo

gr. ἐγκλεισμός (ὁ), cs. Ѡщѣльствіє, Ѡзвѣти въ Зѧтвѣрѣ, ang. reclusion;
 kan. `rodzaj → **ascezy** polegający na częściowym lub całkowitym odseparowaniu od świata zewnętrznego, najczęściej we własnej → **celi**, połączony z praktykowaniem → **postu** i → **modlitwy nieustannej**`;
 Synonimy: rzad. **rekluzja**.

Połączenia:

zatwornictwo rosyjskie.

zatwornik

gr. ἑγκλειστος (ὁ), cs. Зѧтвѣрникъ, Ѡщѣльникъ, ang. recluse;
 kan. → **asceta** praktykujący → **zatwornictwo**`;
 Synonimy: rzad. **rekluz**.

Połączenia:

św. Arefa Zatwornik.

zaupokojny → zaduszny

Uwagi: odmiana w l.poj.: *zaupokojny, zaupokojnego, zaupokojnemu, zaupokojny, zaupokojnym, zaupokojnym*; w l.mn.: *zaupokojne, zaupokojnych, zaupokojnym, zaupokojne, zaupokojnymi, zaupokojnych*.

zautrenia [wym. zautrenia], cs. Зѧѡтрєнѧ → jutrznia

Zbawca → Zbawiciel

Zbawiciel

gr. Σωτήρας (ὁ), Σωτήρ (ὁ), cs. спѧсѣтель, спѧсѣ, ang. Savior;
 teol., bibl. → **Jezus** → **Chrystus** dokonujący → **dzieła zbawienia**`;
 Synonimy: **Odkupiciel**, rzad. **Wybawiciel**, rzad. **Zbawca**.

Połączenia:

Zbawiciel Świata.

zbawienie

gr. σωτηρία (ῆ), cs. спѧсѣніє, ang. salvation;
 teol. `następujące poprzez → **synergie** wyzwolenie → **człowieka z** → **grzechu** i jego skutków`;

Połączenia:

powszechne zbawienie, zbawienie dusz i ciał, dostąpić zbawienia, osiągnąć zbawienie.

zbezczeszczenie

gr. βεβήλωση (ή), *cs.* ѿквернёніє, *ang.* desecration, sacrilege;

kan. `celowe odnoszenie się do oświęconego przedmiotu lub miejsca bez należnej czci`;

Synonimy: **profanacja.**

Połączenia:

zbezczeszczenie ołtarza.

zeon

gr. ζέον (τὸ), *cs.* теплоѡа, *ang.* zeon;

liturg. `gorąca woda dolewana do → **kielicha** eucharystycznego przed → **komunią**, stanowiąca → **symbol** → **Świętego Ducha**`;

Połączenia:

kowszyk z zeonem, wlewanie zeonu.

zesłanie

Połączenia:

zesłanie Świętego Ducha

gr. Κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (ή), *cs.* сошествіє свѣтѣаго дѡха, *ang.* Descent of the Holy Spirit → **zesłanie Świętego Ducha na apostołów**

zesłanie Świętego Ducha na apostołów

gr. Κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στοὺς Ἀποστόλους (ή), *cs.* сошествіє свѣтѣаго дѡха на апόστοлы, *ang.* Descent of the Holy Spirit upon the Apostles;

1. *bibl.* `opisane w **Dziejach Apostolskich** (Dz 2,1-13) zstąpienie → **Świętego Ducha** na uczniów → **Jezusa** → **Chrystusa**`;
2. *liturg.* `→ **święto ruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** obchodzone w pięćdziesiątym dniu po → **święcie** → **Zmartwychwstania Pańskiego** ku czci zesłania → **Świętego Ducha** na uczniów → **Jezusa** → **Chrystusa**`;

Synonimy: *ofic.* **Niedziela Świętej Pięćdziesiątnicy, Pięćdziesiątnica, rzad. Dzień Świętej Trójcy, pot. Zielone Świątki.**

Uwagi: wszystkie człony terminu **zesłanie Świętego Ducha na apostołów** w zn. 2 oprócz przyimka *na* zapisujemy wielką literą; forma *Trojca* niezalecana.

Synonimy: *rzad.* **zstąpienie Świętego Ducha na apostołów, pot. zesłanie Świętego Ducha.**

zgoda

Połączenia:

zgoda ojców

gr. Συμφωνία τῶν Πατέρων (ή), *ang.* consensus of the Fathers, consensus patrum;

patr., teol. `zasada sformułowana przez → **świętego** → **mnicha** Wincentego z Lerynu (V w.), zgodnie z którą wyjaśnianie → **Pisma Świętego** i nauka → **Cerkwi** muszą być zgodne z → **nauczaniem** → **Jezusa** → **Chrystusa**, → **apostołów**, → **ojców Cerkwi** i późniejszych → **teologów** – tak jak wierzyli i nauczali wszyscy, zawsze i wszędzie`;

Synonimy: ofic. **consensus patrum**.

zikaron [wym. z'ikarɔn] → **anamneza**

zło

gr. κακό (τὸ), *cs.* злò, *ang.* evil;

teol. `stan niedoskonałości istotnych i inteligentnych części → **bytu** albo wynikające z wolnej → **woli** świadome lub nieświadome działanie, które są niezgodne z wolą Bożą, przeczają → **miłości** i nie prowadzą do → **zbawienia**`;

Połączenia:

przyczyny zła, zło na świecie, czynić zło.

Uwagi: termin **zło** nie występuje w l.mn.

zmartwychwstanie

gr. Ανάσταση (ή), *cs.* воскресѣніє, *ang.* resurrection;

antrop., teol. `powrót do życia po → **śmierci**`;

Połączenia:

powszechne zmartwychwstanie, zmartwychwstanie na trzeci dzień, zmartwychwstanie umarłych, oczekiwać zmartwychwstania;

zmartwychwstanie Chrystusa *gr.* Ανάσταση τοῦ Χριστοῦ (ή), *cs.* воскресѣніє христòво, *ang.* Resurrection of Christ → **zmartwychwstanie Pańskie**

zmartwychwstanie Pańskie

gr. Ανάσταση τοῦ Κυρίου (ή), *cs.* воскресѣніє господне, *ang.* Resurrection of the Lord;

1. *bibl.* `powrót → **Jezusa** → **Chrystusa** do życia po Jego → **śmierci** na → **Krzyżu**, poświadczony w → **ewangeliiach** (Mt 28,1-15, Mr 16,1-20, Łk 24,1-49, J 20,1-31)`;
2. *liturg.* `najważniejsze → **święto** → **roku liturgicznego**, upamiętniające powrót → **Jezusa** → **Chrystusa** do życia po Jego → **śmierci** na → **Krzyżu**, według postanowień I → **soboru powszechnego** obchodzone zawsze w → **niedzielę**`;

Synonimy: ofic. Święta i Wielka Niedziela Paschy, Pascha, rzad. Święto Świąt, pot. Wielkanoc.

Uwagi: wszystkie człony terminu *zmartwychwstanie Pańskie* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Synonimy: rzad. *zmartwychwstanie Chrystusa*.

Uwagi: termin *zmartwychwstanie* występuje zwykle w l.poj.

zmysł

Połączenia:

zmysł duszy

gr. αἰσθητήριον τῆς ψυχῆς (τὸ), *cs.* чѹвствѣ дѹшнѣ, *ang.* sense of the soul; *antrop., patr.* `zdolność widzenia i interpretowania zjawisk duchowych, umożliwiająca postrzeganie → **Boga** i osiągnięcie wiedzy duchowej`.

znak

1. → **cud**

2. → **symbol zn. 2**

Połączenia:

dwupalcowy znak krzyża

gr. σταυροκόπημα με τὰ δύο δάχτυλα (τὸ), *ang.* Sign of the Cross with two fingers;

daw., liturg. `sposób ułożenia palców prawej ręki w celu wykonania → **znaku krzyża** lub udzielenia → **błogosławieństwa**, praktykowany obecnie tylko przez → **staroobrzędowców** i → **jednowierców**; w odróżnieniu od → **trójpalcowego znaku krzyża** połączone ze sobą są palce wskazujący i środkowy (pozostają wyprostowane i, czyniąc znak krzyża, dotyka się nimi czoła, brzucha oraz prawego i lewego ramienia); kciuk, palec serdeczny i mały są zgięte i przylegają do dłoni`;

trójpalcowy znak krzyża

gr. σταυροκόπημα με τὰ τρία δάχτυλα (τὸ), *ang.* Sign of the Cross with three fingers;

liturg. `sposób ułożenia palców prawej ręki w celu wykonania → **znaku krzyża** lub udzielenia → **błogosławieństwa**; w odróżnieniu od → **dwupalcowego znaku krzyża** połączone ze sobą są: kciuk, palec wskazujący i środkowy (pozostają wyprostowane i, czyniąc znak krzyża, dotyka się nimi czoła, brzucha oraz prawego i lewego ramienia); palec serdeczny i mały są zgięte i przylegają do dłoni`;

znak krzyża

gr. σημεῖο τοῦ Σταυροῦ (τὸ), σταυροκόπημα (τὸ), *cs.* крѣѣтное знамѣнѣ, *ang.* Sign of the Cross;

liturg. `gest modlitewny lub liturgiczny (→ **błogosławieństwo**) wykonywany ręką, której ruch kreśli kształt → **krzyża**`;

Synonimy: **krzyż**.

Znamienie [wym. znamięńje],

gr. Πλατυτέρα (ή), *cs.* **ЗНАМЕНИЕ**, *ang.* Sign of the Theotokos;

ikon. `wariant → **Orantki**, w którym przed → **Bogarodnicą** widnieje okrąg przedstawiający → **Jezusa** → **Chrystusa** jako dziecko`;

Połączenia:

ikony Znamienia, namalować Znamienie.

zstąpienie

Połączenia:

zstąpienie Świętego Ducha na apostołów → zesłanie Świętego Ducha na apostołów

zwiastowanie

Połączenia:

zwiastowanie Najświętszej Bogarodzicy

gr. Εὐαγγελισμός τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (ὁ), *cs.* **БЛАГОВѢЩЕНІЕ ПРЕСВѢТЫА БОГОРОДНИЦЫ**, *ang.* Annunciation to the Theotokos, Annunciation to the Mother of God;

1. *bibl.* `zapowiedź niepokalanego poczęcia → **Jezusa** → **Chrystusa** objawiona → **Bogarodzicy** przez → **archanioła** Gabriela, opisana w → **Ewangelii** Łukasza (Łk 1,26-38)`;

2. *liturg.* `→ **święto nieruchome** z grupy → **dwunastu wielkich świąt** ustanowione na pamiątkę objawienia → **Bogarodzicy** przez → **archanioła** Gabriela dobrej nowiny o tym, że narodzi się z niej → **Jezus** → **Chrystus**, obchodzone 25 marca/7 kwietnia`;

Synonimy: *ofic.* **Zwiastowanie Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii**.

Uwagi: wszystkie człony terminu *zwiastowanie Najświętszej Bogarodzicy* w zn. 2 zapisujemy wielką literą.

Uwagi: połączenie *zwiastowanie Najświętszej Marii Panny* niezalecane.

Zwiastowanie Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii *gr.* Εὐαγγελισμός τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας (Ο), *cs.* **БЛАГОВѢЩЕНІЕ ПРЕСВѢТЫА ВЛАДЫЧИЦЫ НАШЕА И ПРИМОДѢВЫ МАРІИ**, *ang.* Annunciation of Our Most Holy Lady, the Theotokos and Ever-Virgin Mary → **zwiastowanie Najświętszej Bogarodzicy zn. 2**

związek

Połączenia:

związek małżeński *ang.* marital union → **małżeństwo** *zn.* 1

zwierzchnik

Połączenia:

zwierzchnik Cerkwi

gr. προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας (ὁ), προϊστάμενος τῆς Ἐκκλησίας (ὁ), *cs.* předseda, *uk.* голова церкви, *ang.* Head of the Church, primate;

kan. → **biskup** stojący na czele → **Cerkwi autokefalicznej**, przewodniczący lokalnego → **soboru biskupów** jako pierwszy pośród równych, używający nadanego mu przez statut tytułu → **arcybiskupa**, → **metropolity** lub → **patriarchy**;

Uwagi: nie należy używać jako synonimu terminu *Głowa Cerkwi*.

zwierzchności

gr. Ἀρχές (οἱ), *cs.* hlavní, *ang.* Principalities;

bibl., teol. `nazwa jednego z → **chórów anielskich**`;

Synonimy: *rzad.* **księstwa**, *rzad.* **początki**.

Uwagi: termin *zwierzchności* nie występuje w l.poj.

zwiezdica → gwiazda *zn.* 1

Uwagi: odmiana w l.mn.: *zwiezdice, zwiezdic, zwiezdicom, zwiezdice, zwiezdicami, zwiezdicach*.

zwodziciel *gr.* πλάνος (ὁ), *cs.* klamář, *ang.* deceiver → **diabeł** *zn.* 2

Uwagi: termin *zwodziciel* najczęściej występuje w tekstach liturgicznych.

zwolnienie

Połączenia:

zwolnienie kanoniczne → **dyspensa**

zwyczaj

gr. ἔθος (τὸ), *ang.* custom;

kan. `niepisana zasada wprowadzona praktyką niezależnie od przepisów → **prawa kanonicznego**, obowiązująca część lub ogół wspólnoty, oparta na kryteriach rozumności i dawności`;

Połączenia:

lokalne zwyczaje, powszechny zwyczaj, zwyczaj wyboru biskupa spośród mnichów.

Ż

żądza *gr.* πόθος (ὁ), *ang.* lust → **namiętność** *zn.* 1

żegnanie się

gr. σταυροκόπημα (τὸ), *cs.* крестнѣніе, ѡтѣнѣніе, крестнымъ знаменіемъ, знаменатию крестнымъ знаменіемъ, *ang.* making the Sign of the Cross;
liturg., *pot.* `czynienie → **znaku krzyża`**;

żertwa → **ofiara**

żertwiennik [wym. żertwiennik],

gr. πρόθεσις (ἡ), *cs.* жертьвенникъ;

1. *ang.* table of preparation;

archit. `stół stanowiący niezbędny element wyposażenia → **cerkwi**, znajdujący się w → **prezbiterium** lub w wydzielonej → **apsydzie**; w trakcie → **proskomidii** przygotowywane są na nim → **dary eucharystyczne`**;

Synonimy: **ołtarz ofiarny, stół ofiarny.**

Połączenia:

okadzanie żertwiennika, przeniesienie darów z żertwiennika.

2. *cs.* предложе́ніе, *ang.* Prothesis;

archit. `wydzielone miejsce w północno-wschodniej części → **prezbiterium**, północna → **apsyda** prezbiterium lub odrębne pomieszczenie w → **cerkwi** służące do przygotowania → **darów eucharystycznych** w trakcie → **proskomidii`**;

Synonimy: *daw.*, *rzad.* **skewofilakion.**

Połączenia:

wejście do żertwiennika, wniesienie chleba i wina do żertwiennika.

Synonimy: *rzad.* **ofiarnik, prothesis.**

żeźł

gr. ποιμαντορικὴ ράβδος (ἡ), *cs.* жезл, пастеріца, *ang.* crosier, bishop's staff, pastoral staff, paterissa;

prop., *liturg.* `długa laska, najczęściej zwieńczona → **krzyżem** i dwoma wężami; liturgiczny atrybut → **biskupa`**;

Synonimy: *rzad.*, *ofic.* **pastorał**, *rzad.* **pateryca.**

Połączenia:

metropolici z żezłami, żezł biskupi, opierać się na żeźle, trzymać żeźł.

Uwagi: rzeczownik rodzaju męskiego, forma (to) *żezło* niepoprawna.

życie

Połączenia:

życie duchowe

gr. πνευματικὴ ζωὴ (ἡ), *cs.* жѣзнь дѣховная, *ang.* spiritual life;
teol., patr. `dynamiczny proces obejmujący wszystkie działania → **człowie-**
ka współpracującego z → **łaską** w celu osiągnięcia → **zbawienia**, składający
 się według → **ojców Cerkw**i z trzech etapów: → **oczyszczenia**, → **oświece-**
nia i → **przebóstwienia**`;

życie mnisze *gr.* μοναχικὴ ζωὴ (ἡ), *cs.* монашеское житїє, *ang.* monastic life
 → **monastycyzm**

życie monastyczne *gr.* μοναστικὴ ζωὴ (ἡ), *cs.* монашеское житїє, *ang.* mo-
 nastic life → **monastycyzm**

życie przyszłe *gr.* μέλλουσα ζωὴ (ἡ), *cs.* бѣдѣщая жѣзнь, *ang.* future life, life
 of the age to come → **życie wieczne**

życie wieczne

gr. αἰώνια ζωὴ (ἡ), *cs.* премірна, премірный жиботѣ, вѣчный жиботѣ,
ang. eternal life;
teol., bibl. `stan wiecznej szczęśliwości lub → **potępienia**, który nastąpi po
 → **sądzie ostatecznym**`;
Synonimy: rzad. **życie przyszłe**.

życie wspólnotowe *gr.* κοινοβιακὴ ζωὴ (ἡ), *cs.* ѡбщєжїтельство, ѡбщє-
 жїтїє, *ang.* communal life → **cenobityzm**

Życiodawca

gr. Ζωοδότης (ὁ), Ζωοδοτήρ (ὁ), *cs.* жѣзнодѣца, жѣзнодѣтель, жиботоначѣль-
 никѣ, жиботодѣвецѣ, *ang.* Lifegiver, Giver of Life;
prop., bibl., teol. ` → **Bóg** jako stwórca i źródło życia; w → **Nowym Testamencie**
 termin używany najczęściej w odniesieniu do → **Jezusa** → **Chrystusa** i → **Świętego**
Ducha`;

Synonimy: **Dawca Życia**.

Połączenia:

grób Życiodawcy, Niebiański Życiodawca, Życiodawco Chryste Boże.

żywot

Połączenia:

żywot świętego

gr. βίος τοῦ ἁγίου (ὁ), *cs.* житїє, *ang.* life of the saint;

hagiogr. `opis życia → **świętego**, często zawierający historię jego pośmiertnego → **kultu**, przebieg → **kanonizacji** i świadectwa → **cudów**; w przypadku → **męczennika** dopełniony opisem jego → **męczeństwa** `.

INDEKS
ODPOWIEDNIKÓW
GRECKICH

ἄββᾱς (ὁ) → abba	ἁγιασμός (ὁ) → oświęcenie wody, → oświęcenie, → woda święcona
ἄβυσσος (ὁ) → otchłań	ἁγιογραφία (ἡ) → ikonografia
ἀγαμία (ἡ) → celibat, → bezżenność	ἁγιογράφος (ὁ) → ikonograf
ἄγαμος κληρικός (ὁ) → celibatariusz	ἁγιοκατάταξη (ἡ) → kanonizacja, → ogłosze- nie świętości
ἀγάπη (ἡ) → miłość, → agapa	ἁγιολογία (ἡ) → hagiologia
ἀγγελικὴ ἱεραρχία (ἡ) → hierarchia aniel- ska	ἁγιολογικὰ κείμενα (τὰ) → hagiografia
Ἀγγελικὴ Λειτουργία (ἡ) → liturgia aniel- ska	Ἅγιον Βάπτισμα (τὸ) → chrzest święty
ἀγγελικὸν σχῆμα (τὸ) → anielski wzorzec, → anielski wzór	Ἅγιον Βῆμα (τὸ) → prezbiterium
ἀγγελικὸν τάγμα (τὸ) → zastęp anielski	Ἅγιον Μανδύλιον (τὸ) → mandylion
ἀγγελικὸς χορὸς (ὁ) → chór anielski	Ἅγιον Μύρον (τὸ) → mirra
Ἄγγελοι (οἱ) → anioł	Ἅγιον Πνεῦμα (τὸ) → Święty Duch
ἀγγελολογία (ἡ) → angelologia	Ἅγιον Ποτήριον (τὸ) → kielich
ἄγγελος (ὁ) → anioł	Ἅγιον Φῶς (τὸ) → święty ogień
Ἄγγελος τῆς Μεγάλης Βουλῆς (ὁ) → Anioł Wielkiej Rady	ἁγιορείτης (ὁ) → hagioryta
Ἄγγελος τοῦ Κυρίου (ὁ) → anioł Pański	ἅγιος → święty
ἀγγελοφάνεια (ἡ) → angelofania	ἅγιος (ὁ) → święty
Ἁγία Γραφή (ἡ) → Pismo Święte	ἅγιος Ἄρτος (ὁ) → święty chleb
Ἅγια Δῶρα (τὰ) → Święte Dary	ἁγιότητα (ἡ) → świętość
Ἅγια Θεοφάνεια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (τὰ) → Święte Objawienie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrys- tusa	ἅγιος δίσκος (ὁ) → diskos
Ἅγια Μυστήρια (τὰ) → Święte Tajemnice	ἁγιωσύνη (ἡ) → świętość
Ἁγία Πύλη (ἡ) → święte drzwi	ἀγνοῆτες (οἱ) → agnoetyzm
Ἁγία Σκέπη (ἡ) → Pokrow	ἀγνότητα (ἡ) → czystość
Ἁγία Σκέπη τῆς Θεοτόκου (ἡ) → Opieka Bo- grodzicy	ἀγονυκλίτης (ὁ) → agoniklita
Ἁγία Σκέπη τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας (Ἡ) → Opieka Najświętszej Władczyni Naszej Bogrodzicy i Zawsze Dziewicy Marii	ἄγραφα (τὰ) → agrafon
Ἁγία Σκέπη τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (ἡ) → Opieka Najświętszej Bogrodzicy	ἀγρυπνία (ἡ) → czuwanie, → całonocne czu- wanie, → nabożeństwo całonocne
Ἁγία Τράπεζα (ἡ) → ołtarz	ἀγύναιος (ὁ) → aginianin
Ἁγία Τριάδα (ἡ) → Święta Trójca	ἄγνυος (ὁ) → aginianin
Ἁγία Τριάς (ἡ) → Święta Trójca	ἀγχιστεία (ἡ) → powinowactwo
Ἅγια τῶν Ἁγίων (τὰ) → święte świętych	Ἀγία καὶ μεγάλη Κυριακὴ τοῦ Πάσχα (ἡ) → Święta i Wielka Niedziela Paschy
ἁγίαση (ἡ) → uświęcenie	Ἀγία Μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἡ) → Święte Przemienienie Pana Boga i Zbawi- ciela Naszego Jezusa Chrystusa
ἁγίασμα (τὸ) → agiasma, → woda święcona	ἁδαμianoί (οἱ) → adamytyzm
	ἁδαμίτες (οἱ) → adamytyzm
	ἄδεια (ἡ) → list kanoniczny, → dyspensa
	ἀδελφή (ἡ) → siostra
	ἀδελφός (ὁ) → Brat Pański
	ἀδελφομζία (ἡ) → kazirodztwo

ἀδελφός (ὁ) → brat
 ἀδελφότητα (ἡ) → bractwo, → brać, → sie-
 stryczestwo
 Ἅδης (ὁ) → hades
 ἀδιακρισία (ἡ) → adiakrisia
 ἀδιάλειπτος προσευχή (ἡ) → modlitwa nie-
 ustanna
 Ἀδωναΐ (ὁ) → Adonai
 Ἀειπάρθενος (ἡ) → Zawsze Dziewica
 ἄερας (ὁ) → pokrowiec duży
 ἀεργία (ἡ) → bezczynność
 ἀετιανοί (οἱ) → aecjanizm
 ἀετιανός (ὁ) → aecjanin
 ἀετός (ὁ) → orlec
 ἀθανασία (ἡ) → nieśmiertelność
 ἄθλος (ὁ) → podwíg
 ἀθωνίτης (ὁ) → athonita
 αἶγλη (ἡ) → nimb, → aureola
 αἰδεσιμολογία (ὁ) → przewiełbny
 αἶθριον (τὸ) → atrium
 αἰμομιξία (ἡ) → kazirodztwo
 Αἶνοι (οἱ) → psalm pochwalny
 αἵρεση (ἡ) → herezja
 αἵρεσιάρχης (ὁ) → herezjarcha
 αἵρετικός (ὁ) → heretyk
 αἴσθητήριον τῆς ψυχῆς (τὸ) → zmysł duszy
 αἵτημα (τὸ) → wezwanie
 αἵτηση (ἡ) → wezwanie
 Αἵτιος (ὁ) → Przyczyna
 αἰών (ὁ) → eon
 αἰώνια ζωή (ἡ) → życie wieczne
 αἰώνια καταδίκη (ἡ) → potępienie wieczne
 αἰώνιον πῦρ (τὸ) → ogień wieczny
 αἰωνιότητα (ἡ) → wieczność
 ἀκαθαρσία (ἡ) → nieczystość
 ἀκάθαρτο πνεῦμα (τὸ) → duch nieczysty
 Ἀκάθιστος (ὁ) → akatyst
 Ἀκάθιστος Ὑμνος (ὁ) → akatyst
 Ἀκακίανθον σχίσμα (τὸ) → schizma akacjańska
 ἀκάνθινον στέφανον (τὸ) → korona cierniowa
 ἀκηδία (ἡ) → acedia
 ἀκίνητη ἐορτή (ἡ) → święto nieruchome
 ἀκοίμητος (ὁ) → nieśpiący

ἀκολουθία (ἡ) → obrzęd
 ἀκολουθία (ἡ) → nabożeństwo
 ἀκολουθία ἀνωνύμων ἁγίων (ἡ) → minieja
 ogólna
 ἀκολουθία εἰς δίγαμον (ἡ) → obrzęd powtór-
 nego koronowania
 ἀκολουθία Ἐπιταφίου τῆς Παναγίας (ἡ) →
 obrzęd pogrzebu Bogarodzicy
 ἀκολουθία τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέρας (ἡ) →
 obrzęd czterdziestego dnia
 ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Μύρου (ἡ) → nabożeń-
 stwo świętej mirry
 ἀκολουθία τοῦ ἁρραβῶνος (ἡ) → obrzęd za-
 ręczyn
 ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Μηνύματος (ἡ) →
 obrzęd mianowania biskupa
 ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Σχήματος (ἡ) →
 postrzyżyny schimy wielkiej
 ἀκολουθία τοῦ Μεσονυκτικοῦ (ἡ) → nabo-
 żeństwo o północy
 ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Σχήματος (ἡ) → pos-
 trzyżyny schimy małej
 ἀκολουθία τοῦ Νιπτῆρος (ἡ) → obrzęd obmy-
 cia nóg
 ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος (ἡ) → obrzęd
 koronowania
 ἀκολουθία τῶν Μεσωρίων (ἡ) → nabożeń-
 stwo pomiędzy godzinami
 ἀκολουθία τῶν Τυπικῶν (ἡ) → typika
 ἀκρίβεια (ἡ) → akrybia
 ἀκροστιχίδα (ἡ) → akrostych
 ἀκρόωμενος (ὁ) → słuchający
 ἀκτήμονος (ὁ) → nieposiadający
 ἀκτημοσύνη (ἡ) → ubóstwo
 ἄκτιστον (τὸ) → niestworzonosć
 ἄκτιστον φῶς (τὸ) → światło niestworzone
 ἀκύρωση γάμου (ἡ) → unieważnienie mał-
 żeństwa
 ἀλληλουάριον (τὸ) → allelujarion
 ἀλληλοῦια → alleluja
 ἀλλοδοξία (ἡ) → alodoksja
 ἀλλόδοξος (ὁ) → innowierca
 ἀλλόθρησκος (ὁ) → innowierca

Ἄλφα καὶ Ὠμέγα (τὸ) → Alfa i Omega
 ἄλως (ἡ) → nimb, → aureola
 ἁμαρτία (ἡ) → grzech
 ἁμαρτωλότητα (ἡ) → grzeszność
 ἄμβων (ὁ) → ambona
 ἄμβωνας (ὁ) → ambona
 ἀμήν → amen
 ἀμμά (ἡ) → amma
 ἀμνός (ὁ) → baranek
 ἄμφιον (τὸ) → szata
 Ἄμωμος (ὁ) → nieporoczen
 ἀναβαθμοί (οἱ) → pieśń stopni
 ἀναγγελία γάμου (ἡ) → zapowiedź
 ἀνάγνωσις (ἡ) → czytanie
 ἀνάγνωσμα (τὸ) → czytanie
 ἀνάγνωσμα τῆς ἐορτῆς (τὸ) → czytanie świę-
 ta
 ἀνάγνωσμα τῆς ἡμέρας (τὸ) → czytanie dnia
 ἀνάγνωσμα τοῦ ἁγίου (τὸ) → czytanie świę-
 tego
 ἀναγνώστης (ὁ) → lektor
 ἀναδεχτή (ἡ) → córka chrzestna
 ἀναδεχτός (ὁ) → syn chrzestny
 ἀνάδοχος (ἡ) → matka chrzestna
 ἀνάδοχος (ὁ) → ojciec chrzestny
 ἀνάθεμα (τὸ) → anatema
 ἀναθεματισμός (ὁ) → anatematyzacja
 ἀναίμακτη θυσία (ἡ) → bezkrwawa ofiara
 ἀναίμακτη λατρεία (ἡ) → bezkrwawa służba
 ἀνακαινισμός (ὁ) → obnowieństwo
 ἀνακαινιστές (οἱ) → obnowieństwo
 ἀνακαινιστής (ὁ) → obnowieniec
 ἀνακήρυξις τοῦ ἁγίου (ἡ) → ogłoszenie świę-
 tości
 ἀνάλαβος (ὁ) → anafaw
 ἀνάλαβος (ὁ) → paraman
 ἀναλόγιον (τὸ) → anafaj
 ἀναμαρτησία (ἡ) → bezgrzeszność
 ἀνάμνησις (ἡ) → anamneza
 ἀνάξιος → anaksios
 ἀνάργυρος (ὁ) → darmoleczący
 Ἀνάστασις (ἡ) → zmartwychwstanie, → anas-
 tasis, → wskreszenie

Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου (ἡ) → zmartwych-
 wstanie Pańskie
 Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ (ἡ) → zmartwych-
 wstanie Chrystusa
 Ἀναστασηματάριον (τὸ) → anastazymatarion
 Ἀναστασιματάριον (τὸ) → oktoich mały
 Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία (ἡ) → Kościół wschodni
 Ἀναφορά (ἡ) → anafora
 ἀναφώνησις (ἡ) → aklamacja
 ἀναχώρησις (ἡ) → anachoreza
 ἀναχωρητήριον (τὸ) → pustelnia
 ἀναχωρητής (ὁ) → anachoreta
 ἀναχωρητισμός (ὁ) → anachoretizm
 ἀναχωρήτρια (ἡ) → anachoretka
 ἀνέσπερον φῶς (τὸ) → światłość niegasnąca,
 → światłość niezachodząca, → światło
 nieprzemijające
 ἀνθολόγιον (τὸ) → antologion
 ἀνθρωπολατρεία (ἡ) → antropolatria
 ἀνθρωπολογία (ἡ) → antropologia
 ἄνθρωπος (ὁ) → człowiek
 ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ (ὁ) → człowiek Boży
 ἀνθρωπώνυμο τοῦ ἁγίου (τὸ) → hagioantro-
 ponim
 ἀνοιξαντάρια (τὰ) → aniksandarion
 ἀνομία (ἡ) → nieprawość, → anomia
 ἀνόμοιοι (οἱ) → anomeizm
 ἀνόμοιος (ὁ) → anomejczyk
 ἀντὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐστιν → zadostojnik
 ἀντίγραφο (τὸ) → kopia
 ἀντίδοσις τῶν ιδιωμάτων (ἡ) → wymiana
 idiomatów
 ἀντίδωρο (τὸ) → antydor
 ἀντιμήνσιον (τὸ) → antymins
 Ἀντίπασχα (τὸ) → Antypascha
 ἀντιτριαδικός (ὁ) → antytrynarysta
 ἀντίτυπον (τὸ) → antytyp
 Ἀντιφωνάριον (τὸ) → antyfonarion
 ἀντιφωνικὴ ψαλμωδία (ἡ) → śpiew antyfo-
 nalny, → psalmodia antyfonalna
 ἀντίφωνον (τὸ) → antyfona
 ἀντίφωνον τῆς ἐορτῆς (τὸ) → antyfona świę-
 teczna

ἀντίφωνον τῆς Κυριακῆς (τὸ) → antyfona
 niedzielną
 ἀντίφωνον τοῦ Ψαλτηρίου (τὸ) → antyfona
 katechizmowa
 ἀντίφωνον τῶν καθημερινῶν (τὸ) → antyfona
 codzienna
 ἀντίχριστος (ὁ) → antychryst
 ἄνω Ἱερουσαλήμ (ἡ) → góra Jerozolima
 Ἄνω Καθέδρα (ἡ) → górne miejsce
 Ἄνω Καθέδρα (ἡ) → wysoki tron
 ἀνάληψη τοῦ Κυρίου (ἡ) → wniebowstąpienie Pańskie
 Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (ἡ) → Wniebo-
 wstąpienie Pana Boga i Zbawiciela Nasze-
 go Jezusa Chrystusa
 ἄξιος → aksios
 ὁράτη Ἐκκλησία (ἡ) → Cerkiew niewidzial-
 na
 ἀπάθεια (ἡ) → beznamietność
 ἀπήχημα (τὸ) → zaśpiew
 Ἀπόδειπνον (τὸ) → powieczerze
 ἀπόδοση τῆς ἐορτῆς (ἡ) → oddanie święta
 ἀποκάλυψη (ἡ) → objawienie, → apokalipsa
 ἀποκατάστασις (ἡ) → apokatastaza
 ἀποκλεισμός (ὁ) → odłączenie
 Ἀπόκρεω (ἡ) → mięsopust
 Ἀποκριά (ἡ) → mięsopust, → zapusty
 ἀποκρισάριος (ὁ) → apokryzjariusz
 ἀποκρισιάριος (ὁ) → apokryzjariusz
 ἀπόκρυφο (τὸ) → apokryf
 ἀπολιναρισμός (ὁ) → apolinaryzm
 ἀπολογητής (ὁ) → apologeta
 ἀπολογητική (ἡ) → apologetyka
 ἀπολογία (ἡ) → apologia
 ἀπόλυσις (ἡ) → rozesłanie
 ἀπολυτὴ ἐβδομάδα (ἡ) → tydzień niepostny
 ἀπολυτίκιον (τὸ) → troparion rozesłania
 ἀπολύτρωση (ἡ) → odkupienie
 ἀποστασία (ἡ) → apostazja
 ἀποστάτης (ὁ) → apostata
 ἀπόστιχα (τὰ) → stichownia
 ἀπόστιχον (τὸ) → apostichira

ἀποστολικὴ διαδοχὴ (ἡ) → sukcesja aposto-
 lską
 ἀποστολικὴ περικοπή (ἡ) → lekcja
 ἀποστολικὸς πατέρας (ὁ) → mąż apostolski
 ἀποστολικότητα (ἡ) → apostolskość
 Ἀπόστολοι τῶν Σλάβων (οἱ) → apostołowie
 Słowian
 Ἀπόστολος (ὁ) → apostoł, → lekcja
 Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν (ὁ) → Apostoł Naro-
 dów
 ἀποφατικὴ θεολογία (ἡ) → teologia apofa-
 tyczna
 ἀποφατισμός (ὁ) → apofatyzm
 ἀπόφθεγμα (τὸ) → apoftegmat
 ἄπρακος (ὁ) → aprakos
 ἄπρακτος (ὁ) → aprakos
 ἀργία (ἡ) → bezczynność, → suspensa
 ἀρειανισμός (ὁ) → arianizm
 ἀρειανιστής (ὁ) → arianin
 ἀρειανός (ὁ) → arianin
 ἀρετὴ (ἡ) → cnota
 ἀρετὴ τῆς ψυχῆς (ἡ) → cnota duszy
 ἀρετολογία (ἡ) → aretologia
 ἀρραβῶνας (ὁ) → zaręczyny
 ἀρτοκλασία (ἡ) → artoklazja
 ἀρτολατρεία (ἡ) → artolatria
 ἀρτοποιεῖον (τὸ) → prosfornia
 ἄρτος (ὁ) → chlebiec, → artos
 ἄρτος τῆς ἀρτοκλασίας (ὁ) → chlebiec
 Ἄρτος τῆς Ζωῆς (ὁ) → Chleb Życia
 ἄρτος τῆς Θεῆας Εὐχαριστίας (ὁ) → chleb
 eucharystyczny
 ἄρτος τῆς προθέσεως (ὁ) → chleb ofiarny
 ἀρτοτυρίτης (ὁ) → artotyryta
 ἀρτοφόριον (τὸ) → artoforion, → darochra-
 nitielnica, → daronosica
 ἀρχάγγελος (ὁ) → archanioł
 ἀρχέγονη κατάστασις (ἡ) → stan pierwotny
 ἀρχέγονη μακαριότητα (ἡ) → stan pierwotny
 Ἀρχές (οἱ) → zwierchności
 ἀρχιδιάκονος (ὁ) → archidiakon
 ἀρχιεπισκοπή (ἡ) → arcybiskupstwo
 ἀρχιεπίσκοπος (ὁ) → arcybiskup

ἀρχιερατικὴ Θεία Λειτουργία (ἡ) → liturgia
 biskupia
 ἀρχιερατικὴ περιφέρεια (ἡ) → dekanat
 ἀρχιερατικὴ προσευχή (ἡ) → modlitwa arcy-
 kapłańska
 ἀρχιερατικὴ ράβδος (ἡ) → pastoral
 ἀρχιερατικὸ μαστοῦνι (τὸ) → posoch
 Ἀρχιερατικόν (τὸ) → archijeratikón
 ἀρχιερατικὸς μανδύας (ὁ) → mantia biskupa
 ἀρχιερέας (ὁ) → arcykapłan, → archijerej
 ἀρχιερεὺς (ὁ) → arcykapłan
 ἀρχιμανδρεῖο (τὸ) → archimandria
 ἀρχιμανδρίτης (ὁ) → archimandryta
 ἀρχιποιμένας (ὁ) → arcypasterz
 ἀρχιποιμὴν (ὁ) → arcypasterz
 ἀρχιπρεσβύτερος (ὁ) → archiprezbiter
 ἀρχιστράτηγος (ὁ) → arcystateg
 ἀρχόντισσα (ἡ) → archontissa
 ἄρχων (ὁ) → archont
 ἄρχων τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας
 (ὁ) → archont Wielkiej Cerkwi
 ἄσκησις (ἡ) → asceza
 ἀσκητής (ὁ) → asceta
 ἀσκητικὴ (ἡ) → ascetyka
 ἀσκητισμός (ὁ) → ascetyzm
 ἀσκήτρια (ἡ) → ascetka
 ἀσματικὴ ἀκολουθία (ἡ) → śpiewne nabożeń-
 stwo
 ἀσματικὸ τυπικὸ (τὸ) → śpiewny porządek
 Ἀσματικόν (τὸ) → azmatykon
 ἀσπασμός εἰρήνης (ὁ) → pocałunek pokoju
 ἀστερίσκος (ὁ) → gwiazda
 ἀσώματοι δυνάμεις (οἱ) → moce bezcielesne
 ἀτιμία (ἡ) → infamia
 αὐλή (ἡ) → dziedziniec
 αὐστηρὴ νηστεία (ἡ) → post ścisły
 αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία (ἡ) → Cerkiew auto-
 kefaliczna
 αὐτοκεφαλία (ἡ) → autokefalia
 αὐτοκεφαλισμός (ὁ) → autokefalizacja
 αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία (ἡ) → Cerkiew auto-
 kefaliczna
 αὐτόμελον (τὸ) → samopodobien

αὐτόνομη Ἐκκλησία (ἡ) → Cerkiew auto-
 miczna
 αὐτονομία (ἡ) → autonomia
 ἄφεσις ἁμαρτιῶν (ἡ) → odpuszczenie grze-
 chów
 ἀφιέρωσις (ἡ) → poświęcenie
 ἀφορισμός (ὁ) → odłączenie
 ἀχειροποίητος → acheiropoietos
 ἀψίδα (ἡ) → apsyda
 ἄηρ (ὁ) → pokrowiec duży
 βαθμίδα (ἡ) → jarus
 βαθμὸς τῆς ιερωσύνης (ὁ) → stopień kapłań-
 stwa
 βάθρο φερέτρου (τὸ) → katafalk
 Βαϊοφόρος (ἡ) → Niedziela Palmowa
 βάπτισμα (ἡ) → chrzest
 Βάπτισμα τοῦ Κυρίου (ἡ) → chrzest Pański
 Βάπτισμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 (ἡ) → Chrzest Pana Naszego Jezusa
 Chrystusa
 βάπτισμα (τὸ) → chrzest
 βάπτισμα τῆς μετανοίας (τὸ) → chrzest na-
 wrócenia
 βάπτισμα τοῦ αἵματος (τὸ) → chrzest krwi
 βαπτισματικὴ Θεία Λειτουργία (ἡ) → liturgia
 chrzcielna
 βαπτιστήριον (τὸ) → baptysterium
 βάση ἀρτοκλασίας (ἡ) → litijnik
 βασιλεία τοῦ Θεοῦ (ἡ) → królestwo Boże
 βασιλεία τῶν οὐρανῶν (ἡ) → królestwo nie-
 bieckie, → królestwo niebios, → króles-
 two niebiańskie
 βασιλεῖον ιεράτευμα (τὸ) → kapłaństwo kró-
 lewskie
 Βασίλειος Πύλη (ἡ) → królewskie drzwi
 Βασιλεὺς τῆς Δόξης (ὁ) → Król Chwały
 Βασιλικά (τὰ) → bazylika
 Βασιλικὸς Ὁρὸς (οἱ) → królewskie godziny
 βασιλικὴ (ἡ) → bazylika
 βασιλικὴ ιερωσύνη (ἡ) → kapłaństwo kró-
 lewskie
 Βασιλικὴ Πύλη (ἡ) → carskie wrota, → kró-
 lewskie wrota

βάφτιση (ή) → chrzest
 βαφτισμιά (ή) → córka chrzestna
 βαφτισμιός (ὁ) → syn chrzestny
 βεβήλωση (ή) → zbezczeszczenie
 βῆλον (τὸ) → zasłona, → zasłona ołtarza
 βῆμα (τὸ) → bima
 βηματάρης (ὁ) → ponomar
 βημόθυρο (τὸ) → święte drzwi
 βιβλικὲς σπουδές (οἱ) → biblistyka
 βιβλική θεολογία (ή) → teologia biblijna
 βιβλική ψδὴ (ή) → pieśń biblijna
 Βίβλος (ή) → Biblia
 βιογραφική εἰκόνα ἁγίου (ή) → ikona hagio-
 graficzna
 βίος τοῦ ἁγίου (ὁ) → żywot świętego
 βλαστήμια (ή) → bluźnierstwo
 βλασφημία (ή) → bluźnierstwo
 βογομιλισμός (ὁ) → bogomilizm
 βογόμιλος (ὁ) → bogomilec
 βοηθός (ὁ) → wikarny
 βοηθὸς ἐπίσκοπος (ὁ) → wikariusz
 βόρεια πύλη (ή) → drzwi północne
 βούληση (ή) → wola
 βωμός (ὁ) → ołtarz
 Γαλακτοτροφούσα (ή) → Karmiąca
 γάμος (ὁ) → ślub, → małżeństwo
 γέεννα (ή) → gehenna
 Γενέθλιον τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν
 Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας (Τὸ)
 → Narodzenie Najświętszej Władczyni
 Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy
 Marii
 γενικὴ ἐξομολόγησις (ή) → spowiedź ogólna
 γέννησις τῆς Θεοτόκου (ή) → narodzenie
 Bogarodzicy
 Γέννησις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (ή) →
 narodzenie Najświętszej Bogarodzicy
 γενέθλιο τῆς Θεοτόκου (τὸ) → narodzenie
 Bogarodzicy
 Γενέθλιο τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (τὸ) →
 narodzenie Najświętszej Bogarodzicy
 γέροντας (ὁ) → starzec
 Γεροντικόν (τὸ) → gerontikon

Γεροντισμός (ὁ) → starczestwo
 γερόντισσα (ή) → matka duchowa, → geron-
 tissa
 γέρων (ὁ) → starzec
 Γιαχβέ (ὁ) → Jahwe
 γκλαγκολιτική γραφή (ή) → głągolica
 γκλακόλιτσα (ή) → głągolica
 Γλυκοφιλούσα (ή) → Glykofilusa
 γλωσσολαλία (ή) → glosolalia
 γνωμικὸ θέλημα (τὸ) → wola gnomiczna
 γνῶσις (ή) → gnoza
 γνῶσις τοῦ Θεοῦ (ή) → poznanie Boga
 γνωστικισμός (ὁ) → gnostycyzm
 γνωστικός (ὁ) → gnostyk
 Γολγοθᾶ (ή) → golgota
 γονυκλινῶν (ὁ) → klęczący
 γονυκλισία (ή) → klękanie
 γράμμα (τὸ) → gramota
 Γρηγοριανὸ ἡμερολόγιο (τὸ) → kalendarz
 gregoriański
 γυμνοί (οἱ) → adamityzm
 Γέννησις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (ή) → narodzi-
 nie Jezusa Chrystusa
 Γέννησις τοῦ Χριστοῦ (ή) → narodzenie
 Chrystusa
 Γέννησις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Η) → Narodzenie
 Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa
 Chrystusa
 δαίμονας (ὁ) → demon
 δαίμονας τῆς ἀκηδίας (ὁ) → demon acedii
 δαιμονισμένος (ὁ) → opętany
 δαιμονισμός (ὁ) → opętanie, → bieszenie się
 δαίμων (ὁ) → demon
 Δέσις (ή) → deesis
 δέσις (ή) → wezwanie, → ektenia
 δέσις ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων (ή) → ektenia
 katechumenów
 δέσις ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων (ή) → ektenia
 za zmarłych
 δέσις ὑπὲρ τῶν πιστῶν (ή) → ektenia wier-
 nych
 δεῖπνο ἀγάπης (τὸ) → wieczerza miłości

Δεῖπνο τοῦ Κυρίου (τὸ) → wieczerza Pańska
 δέκα ἐντολές (οἱ) → dziesięć przykazań, →
 dziesięcioro przykazań
 Δεκάλογος (ὁ) → dekalog
 δεσπότης (ὁ) → władca
 δεσποτικὸς θρόνος (ὁ) → tron biskupa
 δεύτερη Ἀνάσταση (ἡ) → agapa
 δεύτερο βάπτισμα (τὸ) → drugi chrzest
 δευτεροκανονικὸ βιβλίον (τὸ) → księga deute-
 rokanoniczna
 δεύτερος γάμος (ὁ) → powtórne małżeństwo
 δημιουργία (ἡ) → stworzenie
 Δημιουργός (ὁ) → Stwórca
 διὰ Χριστὸν σαλότης (ἡ) → jurodztwo
 διάβολος (ὁ) → diabeł
 διάδοση τοῦ Εὐαγγελίου (ἡ) → ewangelizacja
 διάδρομος (ὁ) → ambit
 διαζύγιο (τὸ) → rozwód
 Διακαινισμός (ἡ) → tydzień paschalny
 διακόνημα (τὸ) → posłuszenie, → posługa
 διακονήτρια (ἡ) → kielejnicza
 διακονία (ἡ) → posługa, → diakonia, → dia-
 konat, → posługiwanie
 διακονικόν (τὸ) → diakonikon
 διακόνισσα (ἡ) → diakonisa
 διάκονος (ὁ) → diakon
 διάκος (ὁ) → diakon
 διάκριση (ἡ) → diakrisis
 διάνοια (ἡ) → rozum
 διαρκὴς προσευχή (ἡ) → modlitwa nieustanna
 διασπορά (ἡ) → diaspora
 διάταξις (ἡ) → diataksis
 διαφωτιστής (ὁ) → oświeciciel
 διαφωτίστρια (ἡ) → oświecicielka
 διδακτικὸ Εὐαγγέλιον (τὸ) → homiliarz
 διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας (ὁ) → nauczyciel
 Cerkwi
 διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης (ὁ) → powszechny
 nauczyciel
 δίκαιη (ἡ) → sprawiedliwa
 δικαιοδοσία (ἡ) → jurysdykcja
 δίκαιος (ὁ) → sprawiedliwy
 δικαιοσύνη (ἡ) → sprawiedliwość

δικαίωση (ἡ) → usprawiedliwienie
 δικέρι (τὸ) → dikirion
 δικήριον (τὸ) → dikirion
 διόραση (ἡ) → proзорliwość
 διορατικός (ὁ) → proзорliwy
 διορισμός (ὁ) → dekret
 διοριστήριον ἔγγραφο (τὸ) → misja kanonicz-
 na
 διπλὸν ὀράριον (τὸ) → orarion podwójny
 δίπτυχον (τὸ) → synodyk, → dyptych, → dyp-
 tyk
 διχοτόμηση (ἡ) → dychotomizm, → dycho-
 tomia
 διχοτομία (ἡ) → dychotomia
 διώδιον (τὸ) → dwupieśń
 διώδιος κανὼν (ὁ) → dwupieśń
 δόγμα (τὸ) → dogmat
 δογματική (ἡ) → dogmatyka
 δογματικόν (τὸ) → dogmatyk
 δοκητής (ὁ) → doketa
 δοκητισμός (ὁ) → doketyzm
 δοκιμή (ἡ) → nowicjat
 δόκιμη μοναχὴ (ἡ) → nowicjuszka
 δόκιμος μοναχός (ὁ) → nowicjusz
 δομέστικος (ὁ) → domestyk
 δονατισμός (ὁ) → donatyzm
 δονατιστής (ὁ) → donatysta
 δόξα (ἡ) → chwała, → mandorla
 δόξα καὶ νῦν → chwała i teraz
 δόξα τοῦ Θεοῦ (ἡ) → chwała Boża
 δόξα τοῦ Κυρίου (ἡ) → chwała Pańska
 δοξαστικόν (τὸ) → słownik
 δοξολογία (ἡ) → doksologia
 δοξολογία μικρά (ἡ) → doksologia codzienna
 δοξολογικὴ ἐκφώνηση (ἡ) → proklamacja
 δοχεῖο ἁγιασμοῦ (τὸ) → kropielnica
 δοχεῖο νεροῦ ἢ κρασιοῦ (τὸ) → czarka
 Δυνάμεις (οἱ) → moce
 δυναμικοὶ μοναρχιανοί (οἱ) → monarchia-
 nizm dynamiczny
 Δυτικὴ Ἐκκλησία (ἡ) → Kościół zachodni
 δώδεκα Ἀπόστολοι (οἱ) → dwunastu aposto-
 łów

Δώδεκα Εὐαγγέλια (τὰ) → dwanaście ewangelii
 Δωδεκαήμερον (τὸ) → święte dni
 Δωδεκάορτον (τὸ) → dwanaście wielkich świąt
 δῶρα (τὰ) → dar
 δῶρα τῶν Μάγων (τὰ) → dary mędrców
 δῶρο (τὸ) → dar
 ἐβδομάδα (ἡ) → tydzień
 ἐβδομάδα τῆς Ἀπόκρεω (ἡ) → tydzień mięsopustny
 Ἑβδομάδα τῶν Ἁγίων Παθῶν (ἡ) → Tydzień Męki Pańskiej
 ἐβδομάδα τῶν Ἀποκρεω (ἡ) → tydzień mięsopustny
 ἐβδομαδιαῖος λειτουργικὸς κύκλος (ὁ) → cykl tygodniowy, → cykl niedzielny
 Ἑβδομήκοντα (οἱ) → Septuaginta
 ἐβδομήκοντα Ἀπόστολοι (οἱ) → siedemdziesięciu apostołów
 ἐβιοναῖος (ὁ) → ebionita
 ἐβιονίτης (ὁ) → ebionita
 ἔγγαμος κληρὸς (ὁ) → duchowieństwo białe
 ἔγερση (ἡ) → wskreszenie
 ἐγκαίνια ναοῦ (τὰ) → odnowienie cerkwi, → oświęcenie cerkwi
 ἐγκαινιασμός (ὁ) → odnowienie cerkwi, → oświęcenie cerkwi
 ἐγκλεισμός (ὁ) → zatwornictwo
 ἐγκλειστη (ἡ) → zatwornica
 ἐγκλειστος (ὁ) → zatwornik
 ἐγκόλπιον (τὸ) → enkolpion
 Ἑγκόλπιον ἀναγνώστου καὶ ψάλτου (τὸ) → antologion psalmisty
 ἐγκόλπιος σταυρός (ὁ) → krzyż z ozdobami
 ἐγκράτεια (ἡ) → wstrzeźliwość
 ἐγκωμιαστικὴ ἐπιστολὴ (ἡ) → list pochwalny
 ἐγκώμιον (τὸ) → pochwała
 ἐγρήγορση (ἡ) → czujność
 ἐδαφιαία μετάνοια (ἡ) → pokłon do ziemi
 ἐδαφιαία προσκύνησις (ἡ) → pokłon do ziemi
 Ἑδέμ (ἡ) → Eden
 ἔθιμο (τὸ) → zwyczaj

ἔθνοφυλετισμός (ὁ) → etnofiletyzm
 εἶδη ναοῦ (τὰ) → przedmiot cerkiewny
 εἰδώλιο (τὸ) → idol
 εἶδωλο (τὸ) → idol
 εἰδωλολάτρης (ὁ) → bałwochwalca
 εἰδωλολατρία (ἡ) → idolatria
 εἰκόνα (ἡ) → ikona
 εἰκόνα τοῦ Θεοῦ (ἡ) → obraz Boży
 εἰκονογραφία (ἡ) → ikonografia
 εἰκονογράφος (ὁ) → ikonograf
 εἰκονόδουλος (ὁ) → ikonodul
 εἰκονοκλασία (ἡ) → ikonoklazm
 εἰκονοκλάστης (ὁ) → ikonoklasta
 εἰκονολατρία (ἡ) → ikonolatria
 εἰκονολογία (ἡ) → ikonologia
 εἰκονομαχία (ἡ) → ikonomachia
 εἰκονομάχος (ὁ) → ikonoklasta
 εἰκονοστάσι (τὸ) → święty kąt
 εἰκονοστάσιο (τὸ) → ikonostas
 εἰκονοφιλία (ἡ) → ikonofilia
 εἰκονόφιλος (ὁ) → ikonofil
 εἰλητάριον (τὸ) → ilitarion
 εἰλητόν (τὸ) → iliton
 εἰρηνικά (τὰ) → ektenia pokoju
 Εἰρμολόγιον (τὸ) → irmologion
 εἶρμός (ὁ) → irmos
 Εἰσὸδια τῆς Θεοτόκου (τὰ) → wprowadzenie Najświętszej Bogarodzicy do świątyni
 εἰσοδικόν (τὸ) → werset wejścia
 Εἵσοδος μετὰ Εὐαγγελίου (ἡ) → wejście z ewangelia­rzem
 Εἵσοδος μετὰ θυμιατοῦ (ἡ) → wejście z kadzidłem
 Εἵσοδος τοῦ Ἑσπερινοῦ (ἡ) → wejście wieczerni
 εἵσοδος τοῦ Κυρίου στὰ Ἱεροσόλυμα (ἡ) → wejście Pana do Jerozolimy
 Εἵσοδος τοῦ Κυρίου στήν Ἱερουσαλήμ (ἡ) → wejście Pana do Jerozolimy
 εἵσοδος τοῦ Χριστοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα (ἡ) → wejście Chrystusa do Jerozolimy
 ἔκδικος (ὁ) → ekdyk
 ἐκκλησία (ἡ) → kościół, → cerkiew

Ἐκκλησία τῶν Κατακομβῶν (ή) → cerkiew
katakumbowa
ἐκκλησίάρχης (ό) → eklezjarcha
ἐκκλησιασμός (ό) → wprowadzenie, → ucer-
kiewnianie
ἐκκλησιαστικά εἶδη (τά) → utensylia litur-
giczne, → przedmiot cerkiewny
ἐκκλησιαστική ἐνότητα (ή) → jedność ekle-
zjalna
ἐκκλησιαστική ἡμέρα (ή) → doba liturgiczna
ἐκκλησιαστική ἱεραρχία (ή) → hierarchia
cerkiewna
ἐκκλησιαστική πόρτα (ή) → brama cerkiewna
ἐκκλησιαστική πράξη (ή) → praktyka cer-
kiewna
ἐκκλησιαστική σλαβονική γλῶσσα (ή) →
język cerkiewnosłowiański
ἐκκλησιαστικό δίκαιο (τὸ) → prawo cerkiew-
ne
ἐκκλησιαστικό δικαστήριον (τὸ) → sąd cer-
kiewny
ἐκκλησιαστικό ἔτος (τὸ) → rok cerkiewny
ἐκκλησιαστικό ἡμερολόγιο (τὸ) → kalendarz
cerkiewny
ἐκκλησιαστικός ἐπίτροπος (ό) → starosta
ἐκκλησιαστικότητα (ή) → eklezjalność
ἐκκλησιολογία (ή) → eklezjologia
ἐκκλησιολογικός μονοφυσитισμός (ό) → mo-
nofizytyzm eklezjologiczny
ἐκλεκτός λαός (ό) → naród wybrany
ἐκλογή (ή) → ekloga
ἔκστασις (ή) → ekstaza
ἐκτενής ἱκεσία (ή) → ektenia żarliwa
Ἑκτη Ὡρα (ή) → szósta godzina
ἐκφορά (ή) → wyprowadzenie ciała
ἐκφώνηση (ή) → proklamacja, → wozgłas
ἐλεημοσύνη (ή) → miłosierdzie
Ἑλεήμων (ό) → Miłościwy
ἔλεος (τὸ) → miłosierdzie
Ἑλεούσα (ή) → Eleusa
Ἑλληνοκαθολική Ἐκκλησία (ή) → Kościół
grekokatolicki
ἑλληνοκαθολικός (ό) → grekokatolik

ἑλληνόρρυθμος καθολικός (ό) → grekokato-
lik
Ἑλοχίμ (ό) → Elohim
ἐλπίδα (ή) → nadzieja
Ἑλωχίμ (ό) → Elohim
Ἑμμανουήλ (ό) → Emmanuel
ἐμμελής ἀπαγγελία (ή) → melorecytacja
ἐν τῷ Ναῶ Εἰσοδος τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου
καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας (Η) → Wpro-
wadzenie Najświętszej Władczyni Naszej
Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii do
Świątyni
ἐνανθρώπησις (ή) → wcielenie
ἐναρξίς (ή) → enarksis
Ἑνας Τριαδικός (ό) → trójjedyny
ἐνάτη ἡμέρα (ή) → dziewiąty dzień
Ἑνάτη Ὡρα (ή) → dziewiąta godzina
ἐνδοτριαδική κένωσις (ή) → kenoza wew-
nątrztrynitarna
ἐνδυτή (ή) → inditia
ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ (ή) → energia Boża
ἐνθρόνισις ἐπισκόπου (ή) → obrzęd wprowa-
dzenia na katedrę
ἐνθρονισμός (ό) → intronizacja
ἐνορία (ή) → parafia
ἐνοριακή ἐορτή (ή) → święto parafialne
ἐνορίτης (ό) → parafianin
ἐνσάρκωσις (ή) → wcielenie
ἐνστασις (ή) → enstasis
ἐντολή (ή) → przykazanie
ἐντολή τῶν Μακαρισμῶν (ή) → przykazanie
błogosławieństwa
ἐνωσις (ή) → henosis
ἐξαγνισμός (ό) → oczyszczenie
ἐξαγόρευσις (ή) → wyznanie, → spowiedź
ἐξαήμερον (τὸ) → heksameron
ἐξαποστειλάριον (τὸ) → eksapostilarion
ἐξαπτέρυγον (τὸ) → rypida
ἐξαρχάτο (τὸ) → egzarchat
ἐξαρχος (ό) → egzarcha
ἐξάψαλμος (ό) → sześciopsalmie
ἐξήγησις (ή) → egzegeza
ἐξηγητής (ό) → egzegeta

ἐξηγητική (ή) → egzegetyka
 ἐξομολόγησις (ή) → spowiedź
 Ἐξομολογητάριον (τὸ) → eksomologitarion
 ἐξομολογητήριον (τὸ) → spowiednica
 ἐξομολογητής (ὁ) → spowiednik
 ἐξόρκισις (ή) → egzorcyzowanie
 ἐξορκισμός (ὁ) → egzorcyzm
 ἐξορκιστής (ὁ) → egzorcysta
 Ἐξουσίες (οἱ) → potęgi
 ἐξωνάρθηκας (ὁ) → eksonarteks
 ἐξώρασο (τὸ) → riasa
 ἑορτή (ή) → święto
 ἑορτή ἐνορίας (ή) → święto parafialne
 Ἑορτολόγιον (τὸ) → minieja święteczna
 Ἑορτῶν Ἑορτή (ή) → Święto Świąt
 ἐπαινετική ἐπιστολή (ή) → list pochwalny
 Ἐπαναγωγή (ή) → epanagoga
 ἐπανοκαλήμανχο (τὸ) → namietka
 ἐπανοκαμήλαυκο (τὸ) → namietka
 ἐπαρχία (ή) → diecezja
 ἐπαρχιούχος ἐπίσκοπος (ὁ) → ordynariusz
 ἐπέκτασις (ή) → epektaza
 ἐπένδυσις (ή) → koszulka, → okład
 ἐπίγεια Ἐκκλησία (ή) → Cerkiew ziemską
 ἐπίγνωσις (ή) → epignosis
 ἐπιγονάτιον (τὸ) → palica, → epigonation
 ἐπιείκεια (ή) → epikia
 ἐπιθυμία (ή) → pożądlliwość
 ἐπικλήσις (ή) → epikleza
 ἐπιμανίκιον (τὸ) → narękawek
 ἐπιμάνικο (τὸ) → narękawek
 ἐπιμήριον (τὸ) → nabiedrennik
 ἐπινίκιος ὕμνος (ὁ) → hymn chwały aniel-
 skiej
 ἐπιρριπτάριον (τὸ) → namietka
 ἐπισκοπάτο (τὸ) → diecezja
 ἐπισκοπεία (ή) → episkopat
 ἐπισκοπεῖο (τὸ) → biskupstwo
 ἐπισκοπή (ή) → diecezja, → biskupstwo
 ἐπισκοπικόν (τὸ) → biskupstwo
 ἐπισκοπικὸν δικαστήριον (τὸ) → konsystorz
 ἐπισκοπικὸς ἐπίτροπος (ὁ) → dziekan
 ἐπίσκοποι (οἱ) → episkopat

ἐπίσκοπος (ὁ) → biskup
 ἐπιστήθιος σταυρός (ὁ) → krzyż pektoralny,
 → krzyż napierśny
 ἐπιστημονάρχης (ὁ) → epistomonarch
 Ἐπιτάφιος (ὁ) → płaszczanica, → katafalk
 ἐπιτίμιον (τὸ) → epitymia
 ἐπιτραχήλιον (τὸ) → epitrachilion
 ἐπτάκερο (τὸ) → siedmioświecznik
 ἔργο τῆς σωτηρίας (τὸ) → dzieło zbawienia
 ἐρημητήριον (τὸ) → pustelnia
 ἐρημίτης (ὁ) → pustelnik, → eremita
 ἐρημιτισμός (ὁ) → eremityzm
 ἐρημίτισσα (ή) → eremitka
 ἐρμηνεία (ή) → egzegetyka, → egzegeza, →
 hermeneja
 ἐρμηνευόμενον Εὐαγγέλιον (τὸ) → ewangelia
 z komentarzem
 ἐρμηνευτής (ὁ) → egzegeta
 ἐρμηνευτική (ή) → hermeneutyka
 ἔρως (ὁ) → eros
 Ἐσπερινός (ὁ) → wieczernia
 Ἐσταυρωμένος (ὁ) → ukrzyżowanie
 ἐσχατολογία (ή) → eschatologia
 ἔσχατον (τὸ) → eschaton
 ἐσωνάρθηκας (ὁ) → esonarteks
 ἐσώρασο (τὸ) → podriasnik
 ἑτεροδοξία (ή) → heterodoksja
 ἑτερόδοξος (ὁ) → innowierca
 ἐτήσιος λειτουργικὸς κύκλος (ὁ) → cykl
 roczny
 Εὐαγγέλιον (τὸ) → ewangelia
 Εὐαγγέλιον τῆς Κυριακῆς (τὸ) → ewangelia
 niedzielna
 Εὐαγγέλιον τῶν Παθῶν (τὸ) → ewangelia
 pasyjna
 Εὐαγγελισμὸς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (ὁ)
 → zwiastowanie Najświętszej Bogarodzicy
 Εὐαγγελισμὸς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ
 Ἀειπαρθένου Μαρίας (ὁ) → Zwiastowa-
 nie Najświętszej Władczyni Naszej Boga-
 rodzicy i Zawsze Dziewicy Marii
 εὐαγγελιστάριον (τὸ) → ewangelistariusz →
 ewangeliarz

εὐαγγελιστής (ὁ) → ewangelista
 Εὐεργετικός (ὁ) → ewergeta
 εὐλάβεια (ἡ) → pobożność
 εὐλαβέστατος (ὁ) → wielebny
 εὐλογημένη (ἡ) → błogosławiona
 εὐλογημένος → błogosławiony
 εὐλόγησις (ἡ) → błogosławieństwo
 εὐλόγησις τῶν ἄρτων (ἡ) → błogosławieństwo chlebów
 εὐλογητάριον (τὸ) → nieporoczen
 εὐλογία (ἡ) → błogosławieństwo → eulogia
 εὐνομιανοί (οἱ) → eunomianizm
 εὐνομιανός (ὁ) → eunomianin
 εὐσέβεια (ἡ) → pobożność → prawowierność
 εὐσεβής → prawowierny
 εὐσεβής (ἡ) → prawowierna
 εὐσεβής (ὁ) → prawowierny
 εὐτυχανισμός (ὁ) → eutychianizm
 εὐτυχανιστής (ὁ) → eutychianin
 εὐχαριστήρια εὐχή (ἡ) → modlitwa dziękczynna
 εὐχαριστία (ἡ) → modlitwa dziękczynna
 εὐχαριστία μετὰ τὴν Θεῖαν Μετάληψιν (ἡ) → modlitwa dziękczynna
 εὐχαριστιακά δῶρα (τὰ) → dary eucharystyczne
 εὐχαριστιακή κοινωνία (ἡ) → łączność eucharystyczna
 εὐχαριστιακή νηστεία (ἡ) → post eucharystyczny
 εὐχέλαιο (τὸ) → namaszczenie chorych
 εὐχὲς τοῦ Λυχνικοῦ (οἱ) → modlitwy świateł
 εὐχή (ἡ) → modlitwa → modlitwa Jezusowa
 εὐχή τῆς γονυκλισίας (ἡ) → modlitwa na skłonienie kolan
 εὐχή τῆς Εἰσόδου (ἡ) → modlitwa wejścia
 εὐχή τοῦ ἐκκλησιασμοῦ (ἡ) → obrzęd czterdziestego dnia
 εὐχή τοῦ Ἰησοῦ (ἡ) → modlitwa Jezusowa
 Εὐχολόγιον (τὸ) → trebnik
 ἐφημέριος (ὁ) → wikariusz
 ἐφύμνιον (τὸ) → efimnion

Ἑωθινὸ Εὐαγγέλιο (τὸ) → ewangelia niedzielna
 Ἑωθινόν (τὸ) → stichira ewangeliczna
 ἑωθινὸν δοξαστικόν (τὸ) → stichira ewangeliczna
 ζέον (τὸ) → zeon
 ζναμένι μέλος (τὸ) → śpiew neumatyczny
 ζώνη (ἡ) → pas
 Ζωοδοτήρ (ὁ) → Życiodawca
 Ζωοδότης (ὁ) → Życiodawca
 ζωστικό (τὸ) → podriasnik
 ἡγουμένη (ἡ) → igumenia
 ἡγουμενία (ἡ) → igumeństwo
 ἡγουμενιάρης (ὁ) → kielejnik
 ἡγουμενικός μανδύας (ὁ) → mantia archimandryty
 ἡγουμένησσα (ἡ) → igumenia
 ἡγούμενος (ὁ) → igumen
 ἡθικὴ θεολογία (ἡ) → teologia moralna
 ἡμέρα (ἡ) → dzień
 ἡμέρα ἀναπαύσεως (ἡ) → dzień spoczynku
 ἡμέρα τοῦ Κυρίου (ἡ) → dzień Pański
 ἡμερήσιος λειτουργικὸς κύκλος (ὁ) → cykl dobowy
 ἡμιαρειανοί (οἱ) → semiarianizm
 ἡμιαρειανός (ὁ) → semiarianin
 ἡμιάρειοι (οἱ) → semiarianizm
 ἡμιάρειος (ὁ) → semiarianin
 ἡμιστίχιον (τὸ) → hemistych
 ἡσυχασμός (ὁ) → hezychazm
 ἡσυχαστήριον (τὸ) → dom zakonny
 ἡσυχαστής (ὁ) → hezychasta
 ἡσυχία (ἡ) → hezychia
 ἦχος (ὁ) → ton
 Θαβώρειον φῶς (τὸ) → światło Taboru, → światłość Taboru
 θάνατος (ὁ) → śmierć
 θαῦμα (τὸ) → cud
 θαυματουργία (ἡ) → cudotwórstwo
 θαυματουργός (ὁ) → cudotwórca
 θεανδρία (ἡ) → bogoczłowieczeństwo, → teandryzm
 Θεάνθρωπος (ὁ) → Bogoczłowiek

θεία δικαιοσύνη (ή) → sprawiedliwość Boża
 Θεία Εὐχαριστία (ή) → Eucharystia
 Θεία Κοινωνία (ή) → komunia, → Święta
 Komunia
 Θεία Κοινωνία τῶν ἀσθενῶν (ή) → komunia
 chorych
 θεία λατρεία (ή) → służba Boża
 Θεία Λειτουργία (ή) → Boska Liturgia
 Θεία Μετάληψη (ή) → komunia
 θεῖα μυστήρια (τὰ) → Boskie Tajemnice
 θεία οἰκονομία (ή) → ekonomia Boża
 Θεία Πρόνοια (ή) → opatrność
 Θεῖο Βρέφος (τὸ) → Dzieciątko
 θεῖο πρόσωπον (τὸ) → osoba boska
 θεῖον φῶς (τὸ) → światłość Boża, → światło
 boskie
 θεῖος ἔρως (ὁ) → eros Boży
 θέλημα (τὸ) → wola
 θέληση (ή) → wola
 θεογνωσία (ή) → bogopoznanie
 θεολογία (ή) → teologia
 θεολογικὴ ἀρετή (ή) → cnota teologiczna
 θεολόγος (ὁ) → teolog
 θεολογούμενον (τὸ) → teologumen
 θεοपाश्चισμός (ὁ) → teopasjanizm
 θεοपाश्चितς (ὁ) → teopasjanin
 Θεοπάτορες (οἱ) → Boży Rodziciele
 θεοπάτωρ (ὁ) → bogoojciec
 θεοπιστία (ή) → prawowierność
 θεόπνευστος → bogonatchniony
 θεοπτία (ή) → widzenie Boga
 θεός (ὁ) → bóg
 Θεὸς Λόγος (ὁ) → Bóg Słowo
 Θεὸς Πατήρ (ὁ) → Bóg Ojciec
 Θεὸς σεσαρκωμένος (ὁ) → Bóg Wcielony
 Θεὸς Υἱός (ὁ) → Bóg Syn
 θεοσεβεία (ή) → bogobojność, → pobożność,
 → prawowierność
 θεότης (ή) → boskość
 θεότητα (ή) → boskość, → bóstwo
 θεοτοκίον (τὸ) → bogorodziczen
 Θεοτόκος (ή) → Bogarodzica
 Θεοφάνεια (ή) → Objawienie Pańskie

Θεοφάνεια (ή) → teofania
 Θεοφάνια (τὰ) → teofania, → Objawienie
 Pańskie
 Θεοφιλέστατος (ὁ) → najprzewielebniejszy
 θεοφορία (ή) → teoforyczność
 θεραπεία (ή) → uzdrowienie
 θετικὸ δίκαιο (τὸ) → prawo pozytywne
 θεωρία (ή) → kontemplacja
 θέωση (ή) → przebóstwienie
 θνητότητα (ή) → śmiertelność
 θρησκεία (ή) → religia
 θρησκευτικὴ λατρεία (ή) → kult
 θρησκευτικὴ ὑπηρεσία (ή) → dekanat
 θρησκευτικὸς γάμος (ὁ) → ślub cerkiewny
 θρησκευτικότητα (ή) → religijność
 Θρίαμβος τῆς Ὁρθοδοξίας (ὁ) → Triumf Pra-
 wosławia
 Θρόνοι (οἱ) → tron
 θρόνος (ὁ) → tron
 θυμίαμα (τὸ) → kadzidło
 θυμίαση (ή) → okadzanie
 θυμίαση τοῦ ναοῦ (ή) → okadzanie wielkie
 θυμιατήριον (τὸ) → kadzielnica
 θυμιάτισμα (τὸ) → okadzanie
 θυμιατό (τὸ) → kadzielnica
 θυρωρός (ὁ) → odźwierny, → klucznik
 θυσία (ή) → ofiara
 θυσιαστήριον (τὸ) → ołtarz
 ἱαματικός (ὁ) → uzdrowiciel
 ἴαση (ή) → uzdrowienie
 ἰδιόμελον (τὸ) → idiomelos
 ἰδιορρυθμία (ή) → idiorytmia
 ἰδίωμα (τὸ) → idiomat
 ἱερὰ εἰκόνα (ή) → obraz święty
 ἱερὰ ἡμέρα (ή) → dzień święty
 Ἱερὰ Κοινότης (ή) → kinot
 Ἱερὰ Κοινότητα (ή) → kinot
 Ἱερὰ Παράδοση (ή) → Święta Tradycja
 ἱεραποστολή (ή) → misja
 ἱεράρχης (ὁ) → hierarcha
 ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας (ή) → hierarchia
 cerkiewna
 ἱερατεῖο (τὸ) → kapłaństwo

ιερατεῖον (τὸ) → prezbitarium
 ιεράτευμα (τὸ) → kapłaństwo
 ιερατικὴ σχολή (ἡ) → seminarium duchowne
 Ἱερατικόν (τὸ) → służebnik
 ιερατικὸς προϊστάμενος (ὁ) → proboszcz
 ιερατικὸς σταυρός (ὁ) → krzyż kapłański
 ιερέας (ὁ) → kapłan, → swiaszczennik, → jerej
 ιεροαρχιμαδρίτης (ὁ) → hieroarchimandryta
 ιεροδιάκονος (ὁ) → hierodiakon
 ιεροκήρυκας (ὁ) → kaznodzieja
 ιεροκήρυξ (ὁ) → kaznodzieja
 ιερομάρτυρας (ὁ) → hieromęczennik
 ιερομάρτυς (ὁ) → hieromęczennik
 ιερομνήμων (ὁ) → księgodzierzca
 ιερομόναχος (ὁ) → hieromnich
 ἱερὸν ἄμφιον (τὸ) → szata liturgiczna
 Ἱερὸν Βῆμα (τὸ) → prezbitarium
 ἱερὸν δισκάριον (τὸ) → diskos
 ἱερὸν σκεῦος (τὸ) → naczynie liturgiczne, → przedmiot liturgiczny
 ιεροπραξία (ἡ) → czynność liturgiczna, → święte działanie
 ἱερός → święty
 ιεροσπουδαστής (ὁ) → seminarzysta
 ιεροσυλία (ἡ) → świętokradztwo
 ιεουργία (ἡ) → święte działanie
 ιεουργός (ὁ) → sprawujący
 ιεροψάλτης (ἡ) → psalmistka
 ιεροψάλτης (ὁ) → śpiewak
 ιεροψάλτης (ὁ) → psalmista
 ιερωσύνη (ἡ) → kapłaństwo
 ιερωσύνη τῶν λαϊκῶν (ἡ) → kapłaństwo wiernych
 Ἰεχωβά (ὁ) → Jahwe
 Ἰησοῦς (ὁ) → Jezus
 ἱκεσία (ἡ) → błaganie
 ἰνδικτιών (ἡ) → indykction
 ἰνδικτος (ἡ) → indykction, → indykt
 Ἰορδάνης (ὁ) → Jordan
 ιουδαῖζον (ὁ) → judaizujący
 ιουδαioχριστιανισμός (ὁ) → judeochrześcijaństwo

ιουδαioχριστιανός (ὁ) → judeochrześcijanin
 Ἰουλιανὸς ἡμερολόγιο (τὸ) → kalendarz juliański
 ἰσαπόστολος → równy apostołom
 ἰσοκράτημα (τὸ) → ison
 Ἰωσηφίτης (ὁ) → josiflanin
 καθαγιασμός (ὁ) → oświęcenie
 καθαίρεση (ἡ) → depozycja
 καθαρότητα (ἡ) → czystość
 κάθαρση (ἡ) → oczyszczenie
 καθέδρα (ἡ) → katedra
 καθεδρικός ναός (ὁ) → sobór, → katedra
 καθιέρωση (ἡ) → poświęcenie
 κάθισμα (τὸ) → katyzma, → katyzma poetyczna
 Κάθοδος τοῦ Αγίου Πνεύματος (ἡ) → zesłanie Świętego Ducha
 Κάθοδος τοῦ Αγίου Πνεύματος στοῦς Ἀποστόλους (ἡ) → zesłanie Świętego Ducha na apostołów
 καθολικὴ Ἐκκλησία (ἡ) → Cerkiew powszechna
 καθολικισμός (ὁ) → katolicyzm
 καθολικόν (τὸ) → katholikon
 καθολικός (ὁ) → katolikos, → katolik
 καθολικότητα (ἡ) → katolickość
 Καινὴ Διαθήκη (ἡ) → Nowy Testament
 καισαροπαπισμός (ὁ) → cesaropapizm
 κακό (τὸ) → zło
 κάλαντα (τὰ) → kolęda
 καλημαύχι (τὸ) → kamiławka
 καλόγερος (ὁ) → mnich
 Καλὸς Ποιμένας (ὁ) → Dobry Pasterz
 Καλὸς Ποιμήν (ὁ) → Dobry Pasterz
 καλοφωνία (ἡ) → kalofonia
 κάλυμμα (τὸ) → pokrowiec, → pokrowiec mały
 καμηλαύκι (τὸ) → kamiławka
 καμπάνα (ἡ) → dzwon
 καμπανάρης (ὁ) → dzwonnik
 καμπανάριο (τὸ) → dzwonnica
 Κανονάριον (τὸ) → kanonarion
 κανονάρχης (ὁ) → kanonarcha

κανόνας (ὁ) → kanon modlitewny, → reguła modlitewna, → kanon
 κανόνας τῆς ἀγιογραφίας (ὁ) → kanon ikonograficzny
 κανόνας τῆς Καινῆς Διαθήκης (ὁ) → kanon Nowego Testamentu
 κανόνας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (ὁ) → kanon Starego Testamentu
 κανονικὴ ἐπιστολή (ἡ) → list kanoniczny
 κανονικὸ βιβλίον (τὸ) → księga kanoniczna
 κανονικὸ δίκαιο (τὸ) → prawo kanoniczne
 κανονικὸ ἔδαφος (τὸ) → terytorium kanoniczne
 κανονικὸ Εὐαγγέλιον (τὸ) → ewangelia kanoniczna
 καντήλι (τὸ) → lampada
 καντήλιον (τὸ) → lampada
 κανὼν (ὁ) → kanon modlitewny, → kanon
 Καπαδόκης Πατέρας (ὁ) → ojciec kapadoki
 καρδιά (ἡ) → serce
 καρδιακὴ προσευχή (ὁ) → modlitwa serca
 καρδιογνωσία (ἡ) → kardiognoza
 καρδιογνωστὴς (ὁ) → kardiognosta
 κατ' οἶκον ἐκκλησία (ἡ) → cerkiew domowa
 καταβασία (ἡ) → katawasja
 καταδίκη (ἡ) → potępienie
 κατακόμβη (ἡ) → katakumby
 κατακομβικὴ Ἐκκλησία (ἡ) → cerkiew katakumbowa
 κατάκριση (ἡ) → potępienie
 κατάνυξις (ἡ) → umilenie
 καταπέτασμα (τὸ) → katapetasma, → zasłona ołtarza
 κατασάρκιον (τὸ) → katasarka
 καταφατικὴ θεολογία (ἡ) → teologia katafaticzna
 καταφατισμός (ὁ) → katafatyzm
 καταφρυγαστής (ὁ) → katafrygijczyk, → katafryga
 κατζίον (τὸ) → kaceja
 κατήχησις (ἡ) → katechizm, → katecheza, → katecheza przedchrzcielna

κατηχητής (ὁ) → katecheta
 κατηχητικὴ (ἡ) → katechetyka
 κατηχήτρια (ἡ) → katechetka
 κατηχούμενος (ὁ) → katechumen
 κάτσιον (τὸ) → kaceja
 κατώτερος κλῆρος (ὁ) → duchowieństwo niższe
 κεκραγάριον (τὸ) → stichira na „Panie wołam do Ciebie”
 κελί (τὸ) → cela
 κελλί (τὸ) → cela
 κελλίον (τὸ) → cela
 κερί (τὸ) → świeca
 κεφάλαια τοῦ Μάρκου (τὰ) → rozdziały Marka
 κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας (ἡ) → Głowa Cerkwi
 κεχρισμένος (ὁ) → pomazaniec
 κηδεία (ἡ) → pogrzeb
 κηρομαστήχη (ἡ) → woskomastyks
 κηροπήγιο (τὸ) → świecznik
 κηροστάτης (ὁ) → świecznik
 κηροφόρος (ὁ) → świeconośca
 κήρυγμα (τὸ) → kazanie, → kerygmat
 κιβώριον (τὸ) → cyborium
 κινητὴ ἑορτή (ἡ) → święto ruchome
 κλαβί (τὸ) → klawi
 κλάση τοῦ ἄρτου (ἡ) → łamanie chleba
 κλειδοῦχος (ὁ) → klucznik
 κλειδοφύλαξ (ὁ) → klucznik
 κληρικὸς (ὁ) → duchowny
 κλῆρος (ὁ) → duchowieństwo
 κλήση (ἡ) → powołanie
 κλινικός (ὁ) → klinik
 κοίμησις (ἡ) → zaśnięcie
 Κοίμησις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (ἡ) → zaśnięcie Najświętszej Bogarodzicy
 Κοίμησις τῆς Ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας (ἡ) → Zaśnięcie Najświętszej Chwalebnej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii
 κοιμητήριον (τὸ) → cmentarz
 κοινοβιακὴ ζωὴ (ἡ) → życie wspólnotowe

κοινοβιακὸ σύστημα (τὸ) → cenobityzm
 κοινοβιακὸς μοναχισμὸς (ὁ) → cenobityzm
 κοινοβιακὸς μοναχὸς (ὁ) → cenobita
 κοινοβιάρχης (ὁ) → cenobiarcha
 κοινόβιο (τὸ) → cenobia
 κοινοποίηση τῶν ιδιωμάτων (ἡ) → komunikacja idiomatów
 κοινωνία (ἡ) → kinonia, → komunia
 κοινωνικόν (τὸ) → werset eucharystyczny
 κοινωνών (ὁ) → pryczastnik
 κόλαση (ἡ) → piekło
 κόλλυβα (τὰ) → koliwo, → kutia
 κόλλυβο (τὸ) → koliwo, → kutia
 κολυμβήθρα (ἡ) → misa chrzcielna
 κομποσκοίνι (τὸ) → czotki
 κομποσχοίνι (τὸ) → czotki
 Κοντακάριον (τὸ) → kondakarion
 κοντὸ φελώνιο (τὸ) → fieloń krótka
 κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων (οἱ) → koryfeusze apostołów
 κοσμικός → świecki
 κοσμολογία (ἡ) → kosmologia
 κόσμος (ὁ) → kosmos
 Κουβούκλιον (τὸ) → kuwuklia
 κουκούλιον (τὸ) → kukulion, → kłobuk
 κουρά (ἡ) → postrzyżyny
 κράτημα (τὸ) → kratymat
 κρεατοφαγία (ἡ) → dni mięsne
 κρεοφαγία (ἡ) → dni mięsne
 κτήτορας (ὁ) → fundator
 κτήτωρ (ὁ) → fundator
 κτίση (ἡ) → stworzenie
 Κτίστης (ὁ) → Stwórca
 κτιτορικόν (τὸ) → typikon fundatorski
 κύκλος τοῦ Πάσχα (ὁ) → cykl paschalny
 Κυριακή (ἡ) → niedziela
 Κυριακή Βαῖοφόρος (ἡ) → Niedziela Palmowa
 Κυριακή περὶ τῆς φοβερᾶς Κρίσεως (ἡ) → Niedziela o Sądzie Ostatecznym
 Κυριακή πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως (ἡ) → Niedziela Świętych Ojców
 Κυριακή Προσευχῇ (ἡ) → Modlitwa Pańska

Κυριακή Τελώνου καὶ Φαρισαίου (ἡ) → Niedziela Celnika i Faryzeusza
 Κυριακή τῆς Ἀπόκρεω (ἡ) → Niedziela Mięsopustna
 Κυριακή τῆς Ορθοδοξίας (ἡ) → Niedziela Ortodoksji
 Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς (ἡ) → Niedziela Świętej Pięćdziesiątnicy
 Κυριακή τῆς Προσκυνήσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (ἡ) → Niedziela Oddawania Czcii Świętemu Krzyżowi
 Κυριακή τῆς Σταυροπροσκυνήσεως (ἡ) → Niedziela Krzyża Świętego
 Κυριακή τῆς Συγχωρήσεως (ἡ) → Niedziela Przebaczenia
 Κυριακή τῆς Τυρινῆς (ἡ) → Niedziela Seropustna
 Κυριακή τῆς Τυροφάγου (ἡ) → Niedziela Seropustna
 Κυριακή τοῦ Θωμᾶ (ἡ) → Niedziela Apostoła Tomasza, → Niedziela Tomasza
 Κυριακή τῶν Ἁγίων Πάντων (ἡ) → Niedziela Wszystkich Świętych
 Κυριακή τῶν Ἁγίων Προπατέρων (ἡ) → Niedziela Świętych Praojców
 Κυριακή τῶν Βαῖων (ἡ) → Niedziela Palmowa
 κυριακόν (τὸ) → kyriakon
 κυριλικὸ ἀλφάβητο (τὸ) → cyrylica
 Κύριος (ὁ) → Pan
 κύριος ἦχος (ὁ) → ton podstawowy
 Κύριος τῶν δυνάμεων (ὁ) → Pan Zastępów
 Κυριότητες (οἱ) → panowania
 κυρίως ναός (ὁ) → nawa
 κῶδικας (ὁ) → kodeks
 κώδωνας (ὁ) → dzwon
 κωδωνοκρούστης (ὁ) → dzwonnik
 κένωση (ἡ) → kenoza
 Κύριον Πάσχα (τὸ) → Kiriopascha
 λάβαρον (τὸ) → chorągiew
 λαβίδα (ἡ) → łyżeczka
 λαῖκοι (οἱ) → laikat
 λαϊκός → świecki

λαϊκός (ὁ) → świecki
 λαμπάδα (ἡ) → świeca gromniczna
 λαμπαδάριος (ὁ) → lampadarios
 λαμπαδηφόρος (ὁ) → świeconośca
 λαός (ὁ) → lud
 λαὸς τοῦ Θεοῦ (ὁ) → lud Boży
 λάρνακα (ἡ) → raka
 λάρναξ (ἡ) → raka
 Λατῖνος (ὁ) → łacinnik
 λατρεία (ἡ) → latria
 λαύρα (ἡ) → ławra
 Λειτουργία (ἡ) → liturgia
 Λειτουργία τῶν Ἀγγέλων (ἡ) → liturgia anio-
 łów
 Λειτουργία τῶν Κατηχομένων (ἡ) → liturgia
 katechumenów
 Λειτουργία τῶν Πιστῶν (ἡ) → liturgia wier-
 nych
 Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων (ἡ)
 → Liturgia Upřednio Uświęconych Da-
 rów
 λειτουργική (ἡ) → liturgika
 λειτουργική παράδοση (ἡ) → ryt
 λειτουργική πράξις (ἡ) → praktyka liturgiczna
 λειτουργική τάξις τῆς Ἐκκλησίας (ἡ) → prak-
 tyka liturgiczna
 λειτουργικὸ βιβλίον (τὸ) → księga liturgiczna
 λειτουργικὸ ἔτος (τὸ) → rok liturgiczny
 λειτουργικὸ ἡμερολόγιον (τὸ) → kalendarz
 liturgiczny
 λειτουργικὸς κύκλος (ὁ) → cykl nabożeństw
 λειτουργός (ὁ) → sprawujący, → liturg
 λείψανα (τὰ) → relikwia
 λείψανο (τὸ) → relikwia
 λειψανοθήκη (ἡ) → relikwiarz
 λέντιον (τὸ) → podriasnik
 λιβάρι (τὸ) → kadzidło, → ładan
 λιτανεία (ἡ) → litia
 λιτανικὸς σταυρός (ὁ) → krzyż procesyjny
 λιτή (ἡ) → litia
 λογική (ἡ) → rozum
 λογικόν (τὸ) → rozum dyskursywny
 λόγιον (τὸ) → logion

Λόγος (ὁ) → Logos, → słowo
 Λόγος τοῦ Θεοῦ (ὁ) → Słowo Boże
 λόγχι (ἡ) → kopia
 λουτρὸν παλιγγενεσίας (τὸ) → kąpiel odro-
 dzenia
 λύση γάμου (ἡ) → rozwiązanie małżeństwa
 λυτανεία (ἡ) → procesja
 Λυτρωτής (ὁ) → Odkupiciel
 λωρίδα (ἡ) → loros
 λῶρος (ὁ) → loros
 Μάγοι ἐξ Ἀνατολῶν (οἱ) → mędrcey ze
 Wschodu
 μακάρια (ἡ) → błogosławiona
 μακάριος → błogosławiony
 μακάριος (ὁ) → błogosławiony
 Μακαριότης (ἡ) → błogosławioność
 Μακαριότητα (ἡ) → błogosławioność
 μακαρισιμοί (οἱ) → błogosławieństwo
 μακεδονianiσμός (ὁ) → macedonianizm
 μακεδονιανός (ὁ) → macedonianin
 μάκτρον (τὸ) → iliton
 μανδύας (ὁ) → mantia
 μανιχαῖος (ὁ) → manichejczyk
 μανιχαῖσμός (ὁ) → manicheizm
 μανιχαιστής (ὁ) → manichejczyk
 μανουάλι (τὸ) → świecznik
 μαντήλι (τὸ) → apostenlik
 μαντήλιον (τὸ) → chusta
 μαριολογία (ἡ) → mariologia
 μάρτυρας (ὁ) → męczennik
 μαρτυρία (ἡ) → świadectwo
 μαρτύριο (τὸ) → męczeństwo
 μαρτυρολόγιον (τὸ) → martyrologion
 μάρτυς (ἡ) → męczennica
 μαφόριον (τὸ) → maforion
 μέγα καὶ ἀγγελικὸν σχῆμα (τὸ) → wielki ob-
 raz anielski
 μέγα προκείμενον (τὸ) → prokimien wielki
 Μέγα Σάββατον (τὸ) → Wielka Sobota
 μέγα σχῆμα (τὸ) → schima wielka
 Μέγα Ὡρολόγιον (τὸ) → kanonnik
 Μεγάλες Ὁρὲς (οἱ) → wielkie godziny
 Μεγάλη Βουλὴ (ἡ) → Wielka Rada

μεγάλη δοξολογία (ή) → doksologia wielka
 Μεγάλη Ἑβδομάδα (ή) → Wielki Tydzień
 Μεγάλη Εἵσοδος (ή) → wejście wielkie
 Μεγάλη Ἐκκλησία (ή) → Wielki Kościół, →
 Wielka Cerkiew
 μεγάλη ἑορτή (ή) → święto wielkie
 μεγάλη μετάνοια (ή) → pokłon wielki
 Μεγάλη Νηστεία (ή) → Wielki Post
 Μεγάλη Παρασκευή (ή) → Wielki Piątek
 Μεγάλη Πέμπτη (ή) → Wielki Czwartek
 Μεγάλη Πύλη (ή) → wielkie drzwi
 Μεγάλη Σαρακοστή (ή) → Wielka Czer-
 dzienica
 μεγάλη συναπτή (ή) → ektenia wielka
 Μεγάλη Τεσσαρακοστή (ή) → Wielki Post
 Μεγάλο Μήνυμα (τό) → nareczenie
 Μεγάλο Σχίσμα (τό) → wielka schizma
 μεγάλο ὠμοφόριο (τό) → omoforion wielki
 μεγαλομάρτυρας (ὁ) → wielkomęczennik
 μεγαλομάρτυς (ή) → wielkomęczennica
 Μεγάλος Ἀγιασμός (ὁ) → wielkie oświecenie
 wody
 μέγας ἀφορισμός (ὁ) → odłączenie wielkie
 μέγας προφήτης (ὁ) → prorok większy
 μεγαλόσχημη (ή) → wielkoschimniszka
 μεγαλόσχημη μοναχή (ή) → wielkoschim-
 niszka
 μεγαλόσχημος (ὁ) → wielkoschimnich
 μεγαλόσχημος διάκονος (ὁ) → schihierodia-
 kon
 μεγαλόσχημος μοναχός (ὁ) → wielkoschim-
 nich
 μεγαλόσχημος ἱερομόναχος (ὁ) → hie-
 roschimnich
 μεγαλυνάριον (τό) → wieliczenie
 Μέγας Ἀγιασμός (ὁ) → wielkie oświecenie
 wody
 Μέγας Ἀρχιερεύς (ὁ) → Wielki Arcykapłan
 Μέγας Ἐσπερινός (ὁ) → wielka wieczernia
 Μέγας Κανών (ὁ) → wielki kanon pokajanny
 μέγας οἰκονόμος (ὁ) → wielki ekonom
 μέγας σακελλάριος (ὁ) → wielki sakelariusz
 μέγας σκευοφύλαξ (ὁ) → wielki skewofilaks

μέγας χαρτοφύλαξ (ὁ) → wielki chartofilaks
 μεθεόρτια (τὰ) → poświęcie
 μεικτὸς γάμος (ὁ) → małżeństwo mieszane
 μελισμός (ὁ) → łamanie chleba
 μέλλουσα ζωή (ή) → życie przyszłe
 μέλος (τὸ) → napiew
 μελουργός (ὁ) → melurg
 μελωδός (ὁ) → melodos
 μερίδα (ή) → cząsteczka
 μερίδα τῆς Θεοτόκου (ή) → prosfora Boga-
 rodzicy
 μερικὴ κρίση (ή) → sąd indywidualny
 μεσημβρινὸς δαίμονας (ὁ) → demon połud-
 nia
 Μεσίτης (ὁ) → Orędownik
 Μεσίτρια (ή) → Orędowniczka
 Μεσονυκτικόν (τὸ) → nabożeństwo o półno-
 cy
 Μεσοπεντηκοστή (ή) → Połowa Okresu Pięć-
 dziesiątnicy
 μεσόστιχον (τό) → mesostichos
 μεσσιανισμός (ὁ) → mesjanizm
 μεσώδιο κάθισμα (τὸ) → międzypieśń
 Μεσώρια (τὰ) → nabożeństwo pomiędzy
 godzinami
 μεταβολὴ τῶν Δώρων (ή) → przemiana da-
 rów
 μετάληψη (ή) → komunია
 μετάληψη τῶν ἀσθενῶν (ή) → komunία cho-
 rych
 μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου (ή) → przemie-
 nienie człowieka
 Μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου (ή) → przemie-
 nienie Pańskie
 μετάνοια (ή) → nawrócenie, → pokajanie, →
 pokłon
 μετανοῶν (ὁ) → pokutujący, → pokutnik
 μετάσταση (ή) → wniebowzięcie
 μεταστροφή (ή) → konwersja
 Μετάφραση τῶν Ἑβδομήκοντα (ή) → Septu-
 aginta
 μετόχιον (τὸ) → filia
 μὴ ὄν (τὸ) → niebyt

Μηναῖον (τὸ) → minieja
 Μηνολόγιον (τὸ) → minologion
 μητέρα (ἡ) → matuszka
 Μητέρα τοῦ Θεοῦ (ἡ) → Matka Boża
 Μητέρα τοῦ Φωτός (ἡ) → Matka Światłości
 Μητήρ Ἐκκλησία (ἡ) → Cerkiew matka
 μητρόπολη (ἡ) → metropolia
 μητροπολίτης (ὁ) → metropolita
 Μικρὰ Εἵσοδος (ἡ) → wejście małe
 μικρὰ συναπτή (ἡ) → ektenia mała
 μικρὴ δοξολογία (ἡ) → doksologia mała,
 → doksologia codzienna, → doksologia
 krótka
 μικρὴ μετάνοια (ἡ) → pokłon mały
 μικρὸ Πάσχα (τὸ) → mała Pascha
 μικρὸ σχῆμα (τὸ) → schima mała
 μικρὸ ὁμοφόριο (τὸ) → omoforion mały
 Μικρὸς Ἀγιασμός (ὁ) → małe oświęcenie
 wody
 μικρὸς ἀφορισμός (ὁ) → odłączenie małe
 Μικρὸς Ἑσπερινός (ὁ) → mała wieczernia
 μικρὸς προφήτης (ὁ) → prorok mniejszy
 μικρόσχημη μοναχὴ (ἡ) → małoschimnizka
 μικρόσχημος μοναχός (ὁ) → małoschimnich
 μίτρα (ἡ) → mitra
 μιτροφόρος (ὁ) → mitrat
 μνημεῖο (τὸ) → grobowiec
 μνήμη τοῦ ἁγίου (ἡ) → wspomnienie świę-
 tego
 μνημόνευση (ἡ) → wspominanie
 μνημόσυνο (τὸ) → panichida
 Μνήστωρ (ὁ) → oblubieniec
 μοιχεία (ἡ) → cudzołóstwo
 μολοκάνος (ὁ) → mołokanin
 Μονάδα (ἡ) → Monada
 μοναρχιανισμός (ὁ) → monarchianizm
 Μονάς (ἡ) → Monada
 μοναστήρι (τὸ) → monaster
 μοναστική ζωὴ (ἡ) → życie monastyczna
 μοναστική ιδιότητα (ἡ) → stan mniszy
 μοναστική κοινότητα (ἡ) → wspólnota mona-
 styczna
 μοναστική πολιτεία (ἡ) → stan mniszy

μοναστικὸ καθίδρυμα (τὸ) → wspólnota mo-
 nastyczna
 μοναχὴ (ἡ) → mniszka
 μοναχικὴ ζωὴ (ἡ) → życie mnisze
 μοναχικὴ κουρά (ἡ) → postrzyżyny mnisze
 μοναχικὴ ὑπόσχεση (ἡ) → obietnica mnisza
 μοναχικὸ σχῆμα (τὸ) → anaław
 μοναχικὸ τυπικὸ (τὸ) → reguła monastyczna
 μοναχικὸς κανόνας (ὁ) → reguła mnisza
 μοναχισμός (ὁ) → monastycyzm
 μοναχός (ὁ) → mnich
 μονή (ἡ) → monaster
 μονογενής → jednorodzony
 Μονογενής (ὁ) → jednorodzony
 μονοενεργητισμός (ὁ) → monoenergizm
 μονοθεϊσμός (ὁ) → monoteizm
 μονοθεϊστικὴ θρησκεία (ἡ) → religia mono-
 teistyczna
 μονοθελητισμός (ὁ) → monoteletyzm
 μονοθελητής (ὁ) → monoteleta
 μονοφυσίτης (ὁ) → monofizyta
 μονοφυσιτισμός (ὁ) → monofizytyzm
 μοντανισμός (ὁ) → montanizm
 μοντανιστής (ὁ) → montanista
 μούσα (ἡ) → gąbka
 μπεζπόποτς (οἱ) → bezpopowiec
 μυροβλύτης (ὁ) → mirotoczący
 μυροδοχεῖον (τὸ) → mirnica
 μύρον (τὸ) → mirra
 μυροφόρος (ἡ) → mirofora
 μυροφόρος γυναίκα (ἡ) → niewiasta niosąca
 wonności
 μυσταγωγία (ἡ) → mistagogia
 μυσταγωγικὴ κατήχηση (ἡ) → katecheza mis-
 tagogiczna
 μυσταγωγός (ὁ) → mistagog
 μυστήριον (τὸ) → misterium, → tajemnica
 μυστήριον τῆς βαπτίσεως (τὸ) → misterium
 chrztu
 μυστήριον τῆς Θεῆας Εὐχαριστίας (τὸ) → mis-
 terium Eucharystii
 μυστήριον τῆς ἱερωσύνης (τὸ) → misterium
 kapłaństwa

μυστήριον τῆς μετανοίας (τὸ) → misterium pokajania
 μυστήριον τοῦ ἁγίου ἐλαίου (τὸ) → misterium świętego oleju
 μυστήριον τοῦ βαπτίσματος (τὸ) → misterium chrztu
 μυστήριον τοῦ γάμου (τὸ) → misterium małżeństwa
 μυστήριον τοῦ εὐχελαίου (τὸ) → misterium świętego oleju
 μυστήριον τοῦ χρίσματος (τὸ) → misterium miropomazania
 μυστικὴ εὐχή (ἡ) → modlitwa cicha
 μυστικὴ ζωή (ἡ) → mistycyzm
 μυστικός (ὁ) → mistyk
 Μυστικὸς Δεῖπνος (ὁ) → wieczerza mistyczna
 μύστις (ὁ) → mistyk
 Ναζαρηνός (ὁ) → nazarejczyk
 Ναζιραῖος (ὁ) → nazirejczyk
 Ναζωραῖοι (οἱ) → nazareizm
 Ναζωραῖος (ὁ) → nazarejczyk
 ναμπιέντρενικ (τὸ) → nabiedrennik
 ναός (ὁ) → świątynia
 Ναὸς τῆς Ἀναστάσεως (ὁ) → anastasis
 Νέα Εὔα (ἡ) → Nowa Ewa
 Νέα Ἱερουσαλήμ (ἡ) → nowa Jerozolima
 νέα κτίσις (ἡ) → nowe stworzenie
 νεκρικὸ σεντόνι (τὸ) → całun
 νεκροταφεῖο (τὸ) → cmentarz
 νεκρώσιμη παννυχίδα (ἡ) → wielka panichida
 νεκρώσιμος → zaduszny
 νέο ἡμερολόγιο (τὸ) → nowy styl
 νέο Ἰουλιανὸ ἡμερολόγιο (τὸ) → kalendarz neojuliański
 νεομάρτυρας (ὁ) → nowomęczennik
 νεομάρτυς (ἡ) → nowomęczennica
 νέος → nowy
 Νέος Ἀδάμ (ὁ) → Nowy Adam
 νέος ἄνθρωπος (ὁ) → nowy człowiek
 νεόφυτος (ὁ) → neofita
 νεστοριανισμός (ὁ) → nestorianizm
 νεστοριανός (ὁ) → nestorianin
 νεῦμα (τὸ) → neuma

νεωκόρος (ὁ) → ponomar
 νηστεία (ἡ) → post
 νηστεία τῆς Παναγίας (ἡ) → post uspienski
 νηστεία τοῦ ἁγίου Φιλίππου (ἡ) → post fili-powy
 νηστεία τοῦ Δεκαπενταύγουστου (ἡ) → post uspienski
 νηστεία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων (ἡ) → post apostolski
 νηστεία τῶν Χριστουγέννων (ἡ) → post bo-
 żonarodzeniowy
 νηστευτής (ὁ) → postnik
 νήψις (ἡ) → nepsis
 νικᾶ → nika
 νίψιμο (τὸ) → obmycie
 νοβατιανισμός (ὁ) → nowacjanizm
 νοερά προσευχή (ἡ) → modlitwa umysłu
 νοημοσύνη (ἡ) → noetyczność
 νομοκάνονας (ὁ) → nomokanon
 νομοκάνων (ὁ) → nomokanon
 νόμος τοῦ Θεοῦ (ὁ) → prawo Boże
 νότια πύλη (ἡ) → drzwi południowe
 νοῦς (ὁ) → umysł
 ντουχομπορικός (ὁ) → duchoborca
 ντουχομπόρος (ὁ) → duchoborca
 νύμφη (ἡ) → oblubienica
 Νυμφίος (ὁ) → oblubieniec
 νυχτερινὴ ἀκολουθία (ἡ) → nocne nabożeń-
 stwo
 ξενώνας (ὁ) → dom pielgrzymia
 ὄγδοη ἡμέρα (ἡ) → dzień ósmy
 Ὁδηγήτρια (ἡ) → Hodegetria
 οἰκονομία (ἡ) → ekonomia, → dyspensa
 οἰκονομία τῆς σωτηρίας (ἡ) → ekonomia zbawienia
 οἰκονόμος (ὁ) → dziekan, → ekonom
 οἶκος (ὁ) → ikos
 οἶκος τῆς προσευχῆς (ὁ) → dom modlitwy
 οἶκος τοῦ Θεοῦ (ὁ) → dom Boży
 οἶκος τοῦ Κυρίου (ὁ) → dom Pański
 οἰκουμενικὴ κινήσις (ἡ) → ruch ekumeniczny
 οἰκουμενικὴ σύνοδος (ἡ) → sobór powszechny

οἰκουμενικὸς διδάσκαλος (ὁ) → powszechny
 nauczyciel
 οἰκουμενικότητα (ἡ) → ekumeniczność
 οἰκουμενισμός (ὁ) → ekumenizm
 οἰκουμενιστής (ὁ) → ekumenista
 Ὀκτώηχος (ὁ) → system ośmiotonowy, →
 oktoich
 ὀκτώηχος ψαλμωδία (ἡ) → śpiew ośmiotonowy
 ὀλονυκτία (ἡ) → nabożeństwo całonocne
 ὁμιλητής (ὁ) → homiletyk
 ὁμιλητική (ἡ) → homiletyka
 ὁμιλία (ἡ) → homilia
 ὅμοιον (τὸ) → podobien
 ὁμοιουσιανοί (οἱ) → homojużjanizm
 ὁμοιουσιανός (ὁ) → homojużjanin
 ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ (ἡ) → podobieństwo Boże
 ὁμολογητής (ὁ) → wyznawca
 ὁμολογήτρια (ἡ) → wyznawczyni
 ὁμολογία (ἡ) → wyznanie
 ὁμοούσιον (τὸ) → współistotność
 ὁμφάλιον (τὸ) → omfalion
 ὄν (τὸ) → byt
 ὄνομα τοῦ Θεοῦ (τὸ) → imię Boga
 ὀνοματοδίακτης (ὁ) → imiebursa
 ὀνοματολατρεία (ἡ) → imiesławie
 ὀπισθάμβωνος εὐχή (ἡ) → modlitwa przed
 amboną
 ὀράριο (τὸ) → orarion
 ὀρατή Ἐκκλησία (ἡ) → Cerkiew widzialna
 ὀργή τοῦ Θεοῦ (ἡ) → gniew Boży
 Ὁρθοδοξία (ἡ) → ortodoksja, → prawosławie
 ὀρθόδοξος (ὁ) → prawosławny
 Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία (ἡ) → Cerkiew prawo-
 sławna
 ὀρθοστασία (ἡ) → stanie
 Ὁρθρος (ὁ) → jutrznia
 Ὁρθρος με ἀλληλουῖα (ὁ) → nabożeństwo
 z allelują
 ὄρκος (ὁ) → ślub
 ὄρος (ὁ) → horos
 ὁσία (ἡ) → prepodobna
 ὁσία ὁμολογήτρια (ἡ) → mniszka wyznaw-
 czyni

ὁσιομάρτυρας (ὁ) → mnich męczennik
 ὁσιομάρτυς (ἡ) → mniszka męczennica
 ὁσιος (ὁ) → prepodobny
 ὁσιος ὁμολογητής (ὁ) → mnich wyznawca
 ὁστεοφυλάκιον (τὸ) → usypalnica
 Ὁσινιάτης (ὁ) → unita
 Ὁσινίτης (ὁ) → unita
 ὀνιτική Ἐκκλησία (ἡ) → Kościół unicki
 οὐράνια βασιλεία (ἡ) → królestwo niebieskie,
 → królestwo niebiańskie
 Οὐράνια Λειτουργία (ἡ) → liturgia niebiań-
 ska
 οὐράνιοι δυνάμεις (οἱ) → moce niebieskie, →
 moce niebiańskie
 οὐρανός (ὁ) → niebo
 οὐσία (ἡ) → istota
 ὀφίκιον (τὸ) → nagroda cerkiewna
 παγανισμός (ὁ) → pogaństwo
 παγανιστής (ὁ) → poganin
 παγκάρι (τὸ) → jaszczyk
 Παγκόσμιος Ὑψωσις τοῦ Τιμίου καὶ
 Ζωοποιοῦ Σταυροῦ (Ἡ) → Podwyższenie
 Czcigodnego i Życiodajnego Krzyża Pań-
 skiego
 πάθος (τὸ) → namiętność
 Παλαιὰ Διαθήκη (ἡ) → Stary Testament
 παλαιὸ ἡμερολόγιο (τὸ) → stary styl
 παλαιοημερολογίτης (ὁ) → starokalendarzo-
 wiec
 Παλαιοὶ Πιστοὶ (οἱ) → staroobrzędostwo
 παλαιόπιστοί (οἱ) → staroobrzędostwo
 παλαιόπιστος (ὁ) → staroobrzędowiec
 παλαιὸς ἄνθρωπος (ὁ) → stary człowiek
 Παλαιὸς τῶν Ἡμερῶν (ὁ) → Odwieczny
 Dniami
 παλαιοσλαβική γλῶσσα (ἡ) → język staro-
 cerkiewno-słowiański
 Παλαμισμός (ὁ) → palamizm
 Παναγία (ἡ) → panagia
 Παναγία Τριάδα (ἡ) → Przenajświętsza Trój-
 ca
 Παναγία Τριάς (ἡ) → Przenajświętsza Trójca
 Παναγίριον (τὸ) → panagiar

Πανάγιος Τάφος (ὁ) → grób Pański
 Παναγιότητα (ἡ) → świątobliwość
 Πανάχραντος (ἡ) → Przeczysta
 πανάχραντος (ὁ) → przeczysty
 Πανιερώτατος (ὁ) → najprzewielebniejszy
 παννυχίδα (ἡ) → nabożeństwo całonocne
 πανορθόδοξος → wszechprawosławny
 Παντάνασσα (ἡ) → Wszechkrólowa
 πανταχοῦ παρών (ὁ) → Wszechobecny
 Παντοδύναμος (ὁ) → wszechmogący
 Παντοκράτορας (ὁ) → wszechwładny, →
 Pantokrator
 Παντοκράτωρ (ὁ) → wszechwładny, → Pan-
 tokrator
 παπαδάκι (τὸ) → prysłużnik
 παπαδιά (ἡ) → matuszka
 παπαδικὸ μέλος (τὸ) → śpiew melizmatyczny
 παπαδοπαίδι (τὸ) → prysłużnik
 πάπας (ὁ) → papież
 παπισμός (ὁ) → papizm
 παποκαισαρισμός (ὁ) → papocezaryzm
 παππούλης (ὁ) → batiuszka
 παράδεισος (ὁ) → raj
 παραθρησκεία (ἡ) → sekta
 παράκληση (ἡ) → molebienie
 παράκλησις (ἡ) → paraklis
 Παρακλητική (ἡ) → oktoich
 παρακλητικὸς κανὼν (ὁ) → kanon modlitew-
 ny
 Παράκλητος (ὁ) → Pocieszyciel
 παραμονάριος (ὁ) → paramonarz
 παραμονή (ἡ) → wigilia
 παραμονή ἑορτής (ἡ) → wigilia święta
 παραπέτασμα (τὸ) → zasłona
 παραπόρτιον (τὸ) → małe drzwi
 Παραστάσιμον (τὸ) → parastas
 παρασυναγωγή (ἡ) → parasynagoga
 παρεκκλήσιον (τὸ) → kaplica, → przedział,
 → ołtarz boczny
 παρθενία (ἡ) → dziewictwo
 Παρθένος Μαρία (ἡ) → Maria Dziewica
 παροιμία (ἡ) → paremia
 παρουσία (ἡ) → paruzja

πασαπνοάριο (τὸ) → chwalitien
 παστοφόριο (τὸ) → pastoforium
 πάσχα (τὸ) → pascha
 Πάσχα σταυρώσιμον (τὸ) → Pascha Krzyża
 πασχαλινὴ περίοδος (ἡ) → okres paschalny
 Πασχάλιον (τὸ) → paschalia
 πατέρας (ὁ) → ojciec
 πατέρας τῆς Ἐκκλησίας (ὁ) → ojciec Cerkwi
 πατέρας τῆς ἐρήμου (ὁ) → ojciec pustyni
 πατερικὴ θεολογία (ἡ) → patrystyka
 Πατερικόν (τὸ) → pateryk
 πατερίτσα (ἡ) → paterycza
 Πατήρ (ὁ) → ojciec
 πατριαρχεῖο (τὸ) → patriarchat
 πατριάρχης (ὁ) → patriarcha
 πατρολογία (ἡ) → patrologia
 πειρασμός (ὁ) → pokusa
 πελαγιανισμός (ὁ) → pelagianizm
 πελαγιανός (ὁ) → pelagianin
 πενταρχία (ἡ) → pentarchia
 Πεντηκοστόριον (τὸ) → pentekostarion
 Πεντηκοστή (ἡ) → Pięćdziesiątnica
 πεπτωκότες (οἱ) → lapsi
 περικοπή (ἡ) → perykopa
 περίοδος τοῦ Πάσχα (ἡ) → okres paschalny
 Περιτομή τοῦ Κυρίου (ἡ) → Obrzezanie Pań-
 skie
 Περιτομή τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 (ἡ) → Obrzezanie Pana Naszego Jezusa
 Chrystusa
 περιχώρηση (ἡ) → perychoreza
 περιχώρηση τῶν φύσεων (ἡ) → perychoreza
 natur
 Πιστεύω (τὸ) → Wierzę
 πίστις (ἡ) → wiara
 πλάγιο κλίτος (τὸ) → nawa boczna
 πλάγιος ἦχος (ὁ) → ton poboczny
 πλάνος (ὁ) → zwodziciel
 πλάσμα (τὸ) → stworzenie
 Πλατυτέρα (ἡ) → Znamienie, → Orantka
 πληρωτικά (τά) → ektenia błagalna
 πλύσις τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς (ἡ) → obmycie
 ołtarza

πνεῦμα (τὸ) → duch
 Πνεῦμα Θεοῦ (τὸ) → Duch Boży
 Πνεῦμα Κυρίου (τὸ) → Duch Pański
 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον (τὸ) → Święty Duch
 πνεῦμα τοῦ σκότους (τὸ) → duch ciemności
 πνευματικὴ ἐμπειρία (ἡ) → doświadczenie
 mistyczne
 πνευματικὴ ζωὴ (ἡ) → życie duchowe
 πνευματικὴ καθοδήγησις (ἡ) → przewodnic-
 two duchowe
 πνευματικὴ ὁδήγησις (ἡ) → kierownictwo
 duchowe
 πνευματικὴ πατρότητα (ἡ) → ojcostwo du-
 chowe
 πνευματικὴ συγγένεια (ἡ) → pokrewieństwo
 duchowe
 πνευματικὴ φτώχεια (ἡ) → ubóstwo duchowe
 πνευματικός (ὁ) → ojciec duchowy, → spo-
 wiednik
 πνευματικός θάνατος (ὁ) → śmierć duchowa
 πνευματικός καθοδηγητής (ὁ) → przewodnik
 duchowy
 πνευματικός ὁδηγός (ὁ) → kierownik ducho-
 wy
 πνευματικός πατέρας (ὁ) → ojciec duchowy
 πνευματικότητα (ἡ) → duchowość
 πνευματολογία (ἡ) → pneumatologia
 πνευματομαχία (ἡ) → pneumatomachia, →
 duchoburstwo
 πνευματομάχος (ὁ) → pneumatomach, →
 duchoburca
 πόθος (ὁ) → żądza
 Ποιητής (ὁ) → Stwórca
 ποιμαντικὴ διακονία (ἡ) → duszpasterstwo
 ποιμαντικὴ θεολογία (ἡ) → teologia pasterska
 ποιμαντορικὴ ἐγκύκλιος (ἡ) → list pasterski
 ποιμαντορικὴ ράβδος (ἡ) → żezł
 ποίμνη (ἡ) → owczarnia
 πόλη τοῦ Θεοῦ (ἡ) → miasto Boże
 πολιοῦχος (ὁ) → patron
 πολυανδρία (ἡ) → dwumęstwo
 Πολυέλεος (ὁ) → polieleos
 πολυθεϊσμός (ὁ) → politeizm

πολυθεϊστικὴ θρησκεία (ἡ) → religia polite-
 istyczna
 πολυκάντηλο (τὸ) → panikadilo
 πολυσταύριον (τὸ) → anafaw, → polistaurion,
 → paraman
 πολυχρόνιον (τὸ) → polichronion, → poch-
 wała wielka
 πομπή (ἡ) → procesja
 πονηρὸ πνεῦμα (τὸ) → zły duch
 πόποβτσυ (οἱ) → popowiec
 πορνεία (ἡ) → nierząd
 πόρτα τῆς ἐκκλησίας (ἡ) → brama cerkiewna
 πορτάρης (ὁ) → klucznik
 Πραξαπόστολος (ὁ) → praksapostoł
 Πράξεις μαρτύρων (οἱ) → akta męczenników
 πράξις (ἡ) → praksis
 πρεσβυτέρα (ἡ) → matuszka
 πρεσβυτέριο (τὸ) → plebania
 πρεσβύτερος (ὁ) → prezbiter
 Προαιώνιος (ὁ) → odwieczny
 προαύλιο (τὸ) → dziedziniec
 προεικόνιση (ἡ) → praobraz
 προεικονισμός (ὁ) → praobraz
 προεξάρχων (ὁ) → przewodniczący
 προεόρτια (τὰ) → przedświęcie
 προεστώς (ὁ) → przewodniczący
 Προηγιασμένα Δῶρα (τὰ) → Dary Uprzednio
 Uświęcone
 προηγιασμένος Τίμιος Ἀμνός (ὁ) → Dary dla
 chorych
 πρόθεσις (ἡ) → żertwiennik
 προθυμίασις (ἡ) → okadzanie małe
 προϊστάμενος (ὁ) → przewodniczący
 προϊστάμενος τῆς Ἐκκλησίας (ὁ) →
 zwierzchnik Cerkwi
 προκαθήμενος τῆς Ἐκκλησίας (ὁ) →
 zwierzchnik Cerkwi
 προκείμενον (τὸ) → prokimien
 πρόλογος (ὁ) → prolog
 προμήτωρ (ἡ) → pramatka
 προνομία (ἡ) → pronomia
 προοιμιακὴ προσευχή (ἡ) → modlitwy po-
 czątkowe

προοιμιακὸς ψαλμὸς (ὁ) → psalm wstępny
 προοίμιον (τὸ) → proemion
 προόραση (ἡ) → proзорliwość
 προορατικός (ὁ) → proзорliwy
 προπαρασκευαστικὴ Κυριακὴ (ἡ) → niedzie-
 la przygotowawcza
 προπάτορας (ὁ) → praojciec
 προπατορικὸ ἁμάρτημα (τὸ) → grzech praro-
 dziców
 προπάτωρ (ὁ) → prarodzic, → praojciec
 προσευχή (ἡ) → modlitwa
 προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ (ἡ) → modlitwa Jezu-
 sowa
 προσευχητάριον (τὸ) → modlitewnik
 προσευχητικὴ κοινωνία (ἡ) → łączność mo-
 dlitewna
 προσηλυτισμός (ὁ) → prozelityzm
 προσήλυτος (ὁ) → prozelita
 προσήλυτος (ὁ) → konwertyta
 προσκλαίων (ὁ) → płaczący
 προσκομιδὴ (ἡ) → proskomidia
 προσκύνημα (τὸ) → pielgrzymka
 προσκύνηση (ἡ) → proskineza
 προσκυνητάρι (τὸ) → proskinitarion
 προσκυνητάριον (τὸ) → kiot
 προσκυνητήριον (τὸ) → proskinitarion
 προσκυνητής (ὁ) → pielgrzym
 προσόμοιον (τὸ) → podobien
 προστάτης (ὁ) → patron
 προσφορά (ἡ) → prosfora, → ofiara
 προσφοριάρης (ὁ) → prosformik
 πρόσφορο (τὸ) → prosfora
 πρόσωπον (τὸ) → osoba
 πρότυπον (τὸ) → podlinnik
 προτύπωση (ἡ) → praobraz
 προὔμνιον (τὸ) → przyśpiew
 προφητεία (ἡ) → prorocтво, → prorokowanie
 προφήτης (ὁ) → prorok
 προφήτιδα (ἡ) → prorokini
 Προφητολόγιον (τὸ) → paremiarz
 προχαλκηδόνια Ἐκκλησία (ἡ) → Kościół
 przedchalcedoński
 πρωθιερέας (ὁ) → protoprezbiter

πρωτεῖο (τὸ) → prymat
 πρωτέκδικος (ὁ) → protekdyk
 πρωτευαγγέλιο (τὸ) → protoewangelia
 πρώτη Εἵσοδος (ἡ) → wejście pierwsze
 Πρώτη Ὡρα (ἡ) → pierwsza godzina
 πρωτοδιάκονος (ὁ) → protodiakon
 πρωτοκανονικὸ βιβλίον (τὸ) → księga protoka-
 noniczna
 πρωτόκλητος (ὁ) → pierwszy powołany
 πρωτομάρτυρας (ὁ) → pierwszy męczennik
 πρωτομάρτυς (ἡ) → pierwsza męczennica
 πρωτοπαπᾶς (ὁ) → protojerej, → protopop
 πρωτοπρεσβύτερος (ὁ) → protoprezbiter, →
 protojerej
 πρωτοσύγκελλος (ὁ) → protosynkel
 πρωτοψάλτης (ὁ) → protopsalt
 πτωχεία (ἡ) → ubóstwo
 πύλη τοῦ τέμπλου (ἡ) → drzwi ikonostasu
 πυλωρός (ὁ) → klucznik
 πῦρ τῆς κολάσεως (τὸ) → ogień piekielny
 πῦρ τοῦ Θεοῦ (τὸ) → ogień Boży
 ράβδος (ἡ) → posoch
 ραντιστήρι (τὸ) → kropidło
 ράσο (τὸ) → riasa
 ρασοευχή (ἡ) → postrzyżyny w riasę
 ρασοευχή (ἡ) → postrzyżyny w riasofor
 ρασοφορία (ἡ) → riasofor
 ρασοφόρος μοναχὴ (ἡ) → mniszka riasoformna
 ρασοφόρος μοναχός (ὁ) → mnich riasoformny
 ριπίδιον (τὸ) → rypida
 Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία (ἡ) → Kościół
 rzymskokatolicki
 ρωμαιοκαθολικισμός (ὁ) → rzymski katoli-
 cyzm
 σάβανον (τὸ) → zapona, → całun
 Σαβαώθ (ὁ) → Sabaoth
 Σάββατον (τὸ) → sobota
 Σάββατον τῆς Ἀπόκρεω (τὸ) → Sobota Mię-
 sopustna
 Σάββατον τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου (τὸ) →
 Sobota Akatystu
 Σάββατον τοῦ Λαζάρου (τὸ) → Sobota Łaza-
 rza

σαββαίτης (ὁ) → sabaita
 σαβελλιανισμός (ὁ) → sabelianizm
 σαβελλισμός (ὁ) → sabelianizm
 σακελλάριος (ὁ) → sakelariusz
 Σακελλίου (ὁ) → sakeliusz
 σάκκος (ὁ) → sakos
 σάκος (ὁ) → sakos
 σαλή (ἡ) → jurodiwa
 σαλός (ὁ) → jurodiwy
 σαρακοστή (ἡ) → post czterdziestodniowy,
 → czterdziestnica
 σαρανταήμερο (τὸ) → post czterdziestodnio-
 wy, → czterdzieściny, → czterdziesty dzień
 σαρανταλείτουργο (τὸ) → czterdzieściny
 σαραντάμερο (τὸ) → czterdziesty dzień, →
 czterdzieściny
 σαραντισμός (ὁ) → czterdziesty dzień, →
 wprowadzenie
 σάρξ (ἡ) → sarks, → ciało
 σατανάς (ὁ) → szatan
 Σεβασμώτατος (ὁ) → najprzewielebniejszy
 σέκτα (ἡ) → sekta
 Σεόλ (ὁ) → szeol
 Σεραφεῖμ (τὰ) → serafin
 σεραφεῖμ (τὸ) → serafin
 Σεραφίμ (τὰ) → serafin
 σεραφίμ (τὸ) → serafin
 σέχτα (ἡ) → sekta
 σήμαντρο (τὸ) → biło
 σημεῖο τοῦ Σταυροῦ (τὸ) → znak krzyża
 σιμωνία (ἡ) → symonia
 σιναιῖτης (ὁ) → synaita
 σκευοφύλακας (ὁ) → ryzniczy
 σκευοφυλάκιον (τὸ) → rznica, → skewofi-
 lakion
 σκευοφύλαξ (ὁ) → skewofilaks
 σκήτη (ἡ) → skit
 σκουφί (τὸ) → skufia
 σκούφος (ὁ) → skufia
 σολέα (ἡ) → solea
 σολέας (ὁ) → solea
 σουδάριον (τὸ) → sudarion
 Σοφία (ἡ) → Sofia

Σοφία Θεοῦ (ἡ) → Mądrość Boża
 σοφιολογία (ἡ) → sofologia
 σπόγγος (ὁ) → gąbka
 στασίδι (τὸ) → stasidia
 στάσις (ἡ) → stacja
 σταυροθεοτοκίον (τὸ) → krestobogorodzi-
 czen
 σταυροκόπημα (τὸ) → znak krzyża, → żegna-
 nie się
 σταυροκόπημα με τὰ δύο δάχτυλα (τὸ) →
 dwupalcowy znak krzyża
 σταυροκόπημα με τὰ τρία δάχτυλα (τὸ) →
 trójpalcowy znak krzyża
 σταυροπηγιακή μονή (ἡ) → monaster stauro-
 pigialny
 σταυροπήγιον (τὸ) → stauropigia
 σταυρός (ὁ) → krzyż
 σταυρὸς εὐλογίας (ὁ) → krzyż ołtarzowy
 σταυρὸς λαίμοῦ (ὁ) → krzyż napierśny
 σταυρὸς λιτανείας (ὁ) → krzyż procesyjny
 Σταυρὸς τοῦ Κυρίου (ὁ) → Krzyż Pański
 σταυρουδάκι (τὸ) → krzyżyk
 σταυροφόρος (ὁ) → staurofor
 Σταύρωση (ἡ) → ukrzyżowanie
 στέμμα γάμου (τὸ) → korona ślubna
 στέφανον ἐξ ἀκανθῶν (τὸ) → korona ciernio-
 wa
 στεφάνωμα (τὸ) → koronowanie
 στέψη (ἡ) → koronowanie
 στιχάριον (τὸ) → podryznik, → sticharion, →
 podsakosnik
 Στιχηράριον (τὸ) → stichirarion
 στιχηρόν (τὸ) → stichira
 στιχηρόν Ἀναστάσιμον (τὸ) → stichira nie-
 dzielna
 στιχηρόν Ἀνατολικόν (τὸ) → stichira wschod-
 nia
 στιχηρόν κατὰ ἀλφάβητον (τὸ) → stichira
 alfabetyczna
 στιχηρόν τοῦ Πάσχα (τὸ) → stichira Paschy
 στιχηρόν τῶν Αἰνῶν (τὸ) → stichira chwa-
 lebna
 στιχολογία (ἡ) → czytanie

στίχος (ὁ) → werset
 στόκος (ὁ) → lewkas
 Στουδίτης (ὁ) → studyta
 στρατιωτικὸς ἱερέας (ὁ) → kapelan
 στυλίτης (ὁ) → słupnik
 συγκελλιώτισσα (ἡ) → kielejnica
 σύγκελλος (ὁ) → synkel, → kielejnik
 συγχώρεση (ἡ) → rozgrzeszenie
 συγχωρητικὴ εὐχή (ἡ) → modlitwa rozgrze-
 szająca
 συλλειτουργόν (τὸ) → współsprawowanie
 συλλειτουργός (ὁ) → współsprawujący
 συμβολικὴ (ἡ) → teologia porównawcza
 σύμβολο (τὸ) → symbol
 Σύμβολο τῆς πίστεως (τὸ) → symbol wiary
 Σύμβολο τῆς Πίστεως Νικαίας-
 Κωνσταντινουπόλεως (τὸ) → Nicejsko
 -konstantynopolitański symbol wiary
 Σύμβολο τῶν Ἀποστόλων (τὸ) → apostolski
 symbol wiary
 συμφωνία (ἡ) → symfonia
 Συμφωνία τῶν Πατέρων (ἡ) → zgoda ojców
 συναξάριον (τὸ) → synaksarion
 συναξαριστής (ὁ) → hagiograf
 σύναξις (ἡ) → sobór, → synaksa
 σύναξις (ἡ) → sobór, → synaksa
 Σύναξις τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου (Ἡ) →
 Sobór Najświętszej Bogarodzicy
 Σύναξις τοῦ τιμίου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ
 Ἰωάννου (Ἡ) → Sobór Świętego Jana
 Chrzciciela
 Σύναξις τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (Ἡ) → Syna-
 ksa Apostolów
 Σύναξις τῶν Ἁγίων Ἐνδόξων καὶ
 Πανευφώνων Ἀποστόλων Δώδεκα (Ἡ) →
 Sobór Świętych Dwunastu Apostolów
 Σύναξις τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν (Ἡ) → Sobór
 Trzech Hierarchów
 συναπτὴ (ἡ) → ektenia
 συνείδηση (ἡ) → sumienie
 συνέργεια (ἡ) → synergia
 συνεργία (ἡ) → synergia
 συνεργισμός (ὁ) → synergizm

σύνεση (ἡ) → powściągliwość
 σύνθρονον (τὸ) → synton
 συνιστάμενος (ὁ) → stojący
 Συνοδικὸν τῆς Ὁρθοδοξίας (τὸ) → synodyk
 συνοδικὸς θεσμός (ὁ) → soborowość
 συνοδικότητα (ἡ) → soborowość
 σύνοδος (ἡ) → synod, → sobór
 σύνοδος τῆς ἱεραρχίας (ἡ) → sobór biskupów
 σύνοδος τῶν ἐπισκόπων (ἡ) → sobór biskupów
 συνοπτικὸ Εὐαγγέλιο (τὸ) → ewangelia sy-
 noptyczna
 συνοπτικός (ὁ) → synoptyk
 συντριβὴ (ἡ) → skrucha
 σύστημα τῶν ὀκτὼ ἡχῶν (τὸ) → system
 ośmiotonowy
 συστοιχία (ἡ) → jarus
 σφαῖρα (ἡ) → sfera
 σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου (ἡ) →
 pieczęć miropomazania
 σχῆμα (τὸ) → schima
 σχίσμα (τὸ) → schizma
 σχίσμα τοῦ Φωτίου (τὸ) → schizma focjańska
 σχίσμα τῶν παλαιοπίστων (τὸ) → schizma
 staroobrzędowców
 σχισματικός (ὁ) → schizmatyk
 σῶμα (τὸ) → ciało
 σῶμα καὶ αἷμα (τὸ) → ciało i krew
 σῶμα πνευματικόν (τὸ) → ciało duchowe
 Σῶμα Χριστοῦ (τὸ) → Ciało Chrystusa
 σῶμα ψυχικόν (τὸ) → ciało cielesne
 Σωτήρ (ὁ) → Zbawiciel
 Σωτήρας (ὁ) → Zbawiciel
 σωτηρία (ἡ) → zbawienie
 σωτηριολογία (ἡ) → soteriologia
 σωφροσύνη (ἡ) → powściągliwość
 τάγμα (τὸ) → zastęp
 τάλαντο (τὸ) → biło
 τάξις (ἡ) → obrzęd, → porządek, → ryt
 τάξις ἀρχιερατικῆς χοροστασίας (ἡ) → ryt
 biskupi
 τάξις τῆς ὑψώσεως τοῦ Τιμίου καὶ Ζωοποιοῦ
 Σταυροῦ (ἡ) → obrzęd podniesienia czci-
 godnego i życiodajnego krzyża

ταπείνωση (ή) → pokora
 τέλεση (ή) → sprawowanie
 τελετή τῆς ρασοφορίας (ή) → postrzyżyny
 w riasofor
 τελετή τῆς συγχωρήσεως (ή) → obrzęd prze-
 baczenia win
 τελετουργία (ή) → sprawowanie
 Τελευταία Κρίση (ή) → sąd ostateczny
 Τελική Κρίση (ή) → sąd ostateczny
 τελωνείο (τò) → mytarstwo
 τέμπλο (τò) → ikonostas
 τέμπλον (τò) → templon
 τεσσαρακονθήμερο (τò) → czterdziesty dzień
 Τεσσαρακοστή (ή) → czterdziestnica
 Τετραγράμματο (τò) → tetragram
 τετράγωνο φωτοστέφανο (τò) → nimb kwad-
 ratowy
 τετραευαγγέλιο (τò) → ewangeliarz
 τετραευάγγελο (τò) → tetraewangelia
 τετράμορφο (τò) → tetramorfa
 τετραώδιος κανών (ò) → czteropieśń
 τῆς Θεοτόκου → bogorodziczny
 τίμηση (ή) → święcenie
 Τίμια Δῶρα (τὰ) → Czcigodne Dary
 Τίμια Δῶρα γιά τοὺς ἀσθενεῖς (τὰ) → Dary
 dla chorych
 Τίμιος Σταυρός (ò) → Krzyż Świąty
 τόμος (ò) → tomos
 τοπική Ἐκκλησία (ή) → Cerkiew lokalna
 τοπική σύνοδος (ή) → sobór lokalny
 τοποτηρητής (ò) → strażnik tronu
 τράπεζα (ή) → trapeza
 τραπεζαρία (ή) → trapezaria
 τραπέζι μνημοσύνου (τò) → panichidnik
 Τριάδα (ή) → Trójca
 Τριαδικό δόγμα (τò) → trynitaryzm
 τριαδικόν (τò) → troiczen
 τριαδολογία (ή) → triadologia
 τριαδολογική περιχώρηση (ή) → perychoreza
 trynitarna
 Τριάς (ή) → Trójca
 τριβήλο (τò) → drzwi zachodnie
 Τριθέκτη (ή) → trzecio-szоста godzina

τρικέριον (τò) → trikirion
 τρίκερο Ἀναστάσεως (τò) → trójświecznik
 paschalny
 τρικήριον (τò) → trikirion
 τρίπτυχο (τò) → tryptyk
 τρισάγιο (τò) → litia
 τρισάγιον (τò) → trysagion
 τρισάγιος ὕμνος (ò) → hymn trójświęty
 Τρίτη Ὥρα (ή) → trzecia godzina
 τριχοτόμηση (ή) → trychotomizm
 τριχοτόμηση (ή) → trychotomia
 τριχοτομία (ή) → trychotomia
 τριώδιον (τò) → triodion postny
 τριώδιον (τò) → triodion, → trójpieśń
 Τριώδιον κατανυκτικόν (τò) → triodion pos-
 tny
 Τριώδιον χαρμόσυνον (τò) → triodion kwie-
 cisty, → triodion kwietny
 τριώδιος κανών (ò) → trójpieśń
 τροπάριον (τò) → troparion
 Τροπολόγιον (τò) → tropologion
 τρόπος υπάρξεως (ò) → egzystencja
 Τυπικά (τὰ) → typika
 τυπικάρης (ò) → ustawszczyk
 τυπικό (τò) → kanon modlitewny
 τυπικόν (τò) → typikon
 τύπος (ò) → typikon
 Τυρινή (ή) → tydzień seropustny
 Τυροφάγος (ή) → tydzień seropustny
 υἱοθεσία (ή) → usynowienie
 υἱοθετισμός (ò) → adopcjanizm
 υἱοθετιστής (ò) → adopcjanin
 υἱός (ò) → syn
 υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου (ò) → syn człowieczy
 υἱὸς τοῦ Θεοῦ (ò) → syn Boży
 ὕμνογραφία (ή) → hymnografia
 ὕμνογράφος (ò) → hymnograf
 ὕμνολογία (ή) → hymnologia
 ὕμνος (ò) → hymn
 ὑπακοή (ή) → ipakoj, → posłuszanie, → pos-
 łuszeństwo
 Ὑπαπαντή τοῦ Κυρίου (ή) → spotkanie Pań-
 skie

Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἡ) → Spotkanie
 Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa
 Chrystusa
 ὑπαρξὴ (ἡ) → egzystencja, → istota
 ὑπερβατικότητα (ἡ) → transcendentność
 ὑπερούσιον (τὸ) → nadnaturalność
 ὑπερῶν (τὸ) → wiecznik
 ὑπηρεσία (ἡ) → posługa
 ὑποδιάκονος (ὁ) → subdiakon
 ὑποπίπτων (ὁ) → klęczący
 ὑπόστασις (ἡ) → hipostaza
 ὑποστατικὴ ἔνωσις (ἡ) → unia hipostatyczna
 ὑποτακτικὴ (ἡ) → posłusznica
 ὑποτακτικός (ὁ) → posłusznik
 ὑποψήφιος (ὁ) → stawlenik
 ὕψωσις τῆς Παναγίας (ἡ) → obrzęd panagii
 Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (ἡ) → podwyż-
 szenie Krzyża Pańskiego
 φαίλον (τὸ) → fielon
 φαίλονιο (τὸ) → fielon
 φανάρι (τὸ) → lampion
 φανάρι λιτανείας (τὸ) → lampion
 φανάρι περιφοράς (τὸ) → lampion
 Φαναριώτης (ὁ) → fanariota
 φελώνιο (τὸ) → fielon
 Φήμη (ἡ) → pochwała wielka
 φιλαργυρία (ἡ) → chciwość
 Φιλιόκβε (τὸ) → Filioque
 Φιλοκαλία (ἡ) → filokalia
 φιλοκτήμονος (ὁ) → posiadający
 φόβος Θεοῦ (ὁ) → bojaźń Boża
 φράγμα τοῦ πρεσβυτερίου (τὸ) → templon
 φύλακας ἄγγελος (ὁ) → Anioł Stróż
 φυλακή (ἡ) → straż
 φυλετισμός (ὁ) → filetyzm
 φύσις (ἡ) → natura
 φυσικὸ δίκαιο (τὸ) → prawo naturalne
 φῶς τὸ ἀληθινόν (τὸ) → światłość prawdziwa
 φῶς τοῦ Θαβώρ (τὸ) → światłość Taboru, →
 światło Taboru
 φωταγωγικόν (τὸ) → swietilen
 φωτεινανοί (οἱ) → fotynianizm

φωτεινιανός (ὁ) → fotynianin
 φώτιση (ἡ) → oświecenie
 φωτισμός (ὁ) → oświecenie
 φωτοστέφανο (τὸ) → nimb
 Χαιρετισμοί (οἱ) → akatyst
 χαιρετισμός (ὁ) → chajretyzm
 χάρις (ἡ) → łaska
 χάρισμα (τὸ) → dar, → charyzmat
 χάρισμα τῆς διακρίσεως (τὸ) → dar rozróż-
 niania
 χάρισμα τῶν δακρύων (τὸ) → dar łez
 χαρισματικός (ὁ) → charyzmatyk
 χαρισματούχος (ὁ) → charyzmatyk
 χαρτάκι (τὸ) → karteczka
 χαρτοφύλαξ (ὁ) → chartofilaks
 χειμαζόμενος (ὁ) → płaczący
 χειροθεσία (ἡ) → chirotesia
 χειρονομία (ἡ) → chironomia
 χειροτονία (ἡ) → święcenie, → wyświęcenie,
 → chirotonia
 Χερουβείμ (τὰ) → cherubin
 χερουβείμ (τὸ) → cherubin
 χερουβικόν (τὸ) → cherubikon
 χερουβικός ὕμνος (ὁ) → hymn cherubinów
 Χερουβίμ (τὰ) → cherubin
 χερουβίμ (τὸ) → cherubin
 χιλιασμός (ὁ) → chiliazm
 χιτὼν (ὁ) → chiton
 χιτῶνας (ὁ) → chiton
 χιτῶνας βάπτισης (ὁ) → szata chrzcielna
 χοζεβίτης (ὁ) → chozewita
 χορός (ὁ) → chór
 χορὸς πολυελαίου (ὁ) → choros
 χορὸς τοῦ Ἡσαΐα (ὁ) → taniec Izajasza
 χορὸς τῶν ἁγίων (ὁ) → chór świętych
 χοροστασία (ἡ) → przewodniczenie
 χορωδία (ἡ) → chór
 χορωδός (ὁ) → chórzysta
 χρίσις (ἡ) → namaszczenie
 Χρῖσμα (τὸ) → miropomazanie
 χρισμένος (ὁ) → pomazaniec
 χριστιανικὴ ἠθικὴ (ἡ) → etyka chrześcijańska
 χριστιανισμός (ὁ) → chrześcijaństwo

χριστιανοκατηγόρος (ὁ) → chrześcijanoszy-
 derca
 χριστιανός (ὁ) → chrześcijanin
 χριστιανοσύνη (ἡ) → chrześcijaństwo
 χριστόγραμμα (τὸ) → chrystogram
 χριστοκεντρικὴ ἀνθρωπολογία (ἡ) → chrysto-
 centryzm
 χριστολογία (ἡ) → chrystologia
 χριστολογικὴ περιχώρηση (ἡ) → perychoreza
 chrystologiczna
 Χριστός (ὁ) → Pomazaniec, → Chrystus
 Χριστὸς Ἀνέστη! → Chrystus zmartwych-
 wstał!
 Χριστὸς ἐν δόξᾳ (ὁ) → Chrystus w majestacie
 Χριστὸς ἐν θρονῷ (ὁ) → Chrystus w majes-
 tacie
 Χριστούγεννα (τὰ) → Boże Narodzenie
 χρόνος (ὁ) → czas
 χρυσοκονδυλιές (οἱ) → assist
 χρυσὸς σταυρός (ὁ) → złoty krzyż
 χωρεπίσκοπος (ὁ) → wikariusz, → chorepi-
 skop
 ψαλμός (ὁ) → psalm
 ψαλμὸς τῶν Τυπικῶν (ὁ) → psalm typika
 ψαλμωδία (ἡ) → psalmodia
 ψαλτήρι (τὸ) → chóρ

ψαλτήριον (τὸ) → psalterz
 Ψαλτήριον (τὸ) → psalterz liturgiczny
 Ψαλτήριον μετὰ ἐρμηνείας (τὸ) → psalterz
 objaśniony
 ψάλτης (ὁ) → śpiewak, → psalmista, → chó-
 rzysta
 ψαλτοτράγουδο (τὸ) → pieśń paraliturgicz-
 na
 ψάλτρια (ἡ) → psalmistka
 ψυχὴ (ἡ) → dusza
 ψυχοσάββατο (τὸ) → sobota rodzicielska
 Ψυχοσάββατο τῆς Πεντηκοστῆς (τὸ) → Ro-
 dzicielska Sobota Pięćdziesiątnicy
 Ψυχοσάββατο τοῦ ἁγίου Δημητρίου (τὸ) →
 Sobota Świętego Dymitra
 ᾠδὴ (ἡ) → pieśń
 ᾠδὴ πνευματικὴ (ἡ) → pieśń duchowa
 ᾠδὴ τῆς Θεοτόκου (ἡ) → pieśń Bogarodzicy
 ᾠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν (ἡ) → pieśń stopni
 ὁμοφόριο (τὸ) → omoforion
 Ὦν (Ὁ) → Będący
 ὥρα (ἡ) → godzina
 Ὠραῖα Πύλη (ἡ) → piękne drzwi, → święte
 drzwi
 ὥρες (οἱ) → godzina
 ὠσαννὰ → hosanna

INDEKS
ODPOWIEDNIKÓW
CERKIEWNOSŁOWIAŃSKICH

ѿбба → abba
 ѿггелх → anioł, → zły duch
 ѿггѣльскій ѿбразх → anielski wzór
 ѿггѣльское чинноначаліе → chór anielski
 ѿггѣх → anioł
 ѿггѣх великагѡ совѣта → Anioł Wielkiej Rady
 ѿггѣх господень → anioł Pański
 ѿггѣх хранитель → Anioł Stróż
 ѿггѣлы → anioł
 ѿггѣльскій лікх → chór anielski
 ѿггѣльскій хорх → chór anielski
 ѿггѣльскій ѿбразх → anielski wzorzec
 ѿггѣльскіа єиы → zastęp anielski
 ѿггѣльскаа пѣснь → hymn chwały anielskiej
 ѿггѣльское боннство → zastęp anielski
 ѿггѣльское пѣніе → hymn chwały anielskiej
 ѿггѣльское чинноначаліе → hierarchia anielska
 агіаема → agiasma
 агнецх → baranek
 адамово ѿзгнѣніе → Niedziela Wypnienia Adama z Raju
 адѡнаі → Adonai
 адх → piekło, → hades
 аерх → pokrowiec duży
 азъ єсми єиѣ → Będący
 акѣфистх → akatyst
 акрѣбіа → akrybia
 акростіхѣх → akrostych
 акростіхх → akrostych
 алканіе → post
 аллелѣа → alleluja
 аллелѣйнаа єлѣжеа → nabożeństwo z alleluja
 аллелѣіарь → allelujarion
 алфа ѿ ѡмега → Alfa i Omega
 алчеа → post
 амбѡнх → ambona
 амінъ → amen
 амма → amma, → matka duchowa
 анѣфема → anatema
 анѣфора → anafora
 анѣѡсх → anaksios

анаѡліѣ → chrzczonka, → szata chrzcielna
 аналѣх → anafaw
 аналѡгѣѣ → anafoj
 аналѡгх → anafoj
 антѣіаѡрх → antydor
 антѣіхрістх → antychryst
 антѣімінсх → antymins
 антѣіпѣлх → Antypascha
 антѣіфѡна → antyfona
 антѣіфѡнное пѣніе → śpiew antyfonalny
 антѣіфѡнх → antyfona
 антѣіфѡнх воскресный → antyfona niedzielna
 антѣіфѡнх всендѣбный → antyfona codzienna
 антѣіфѡнх каѣсмы → antyfona katyzmy
 антѣіфѡнх по вса дни → antyfona codzienna
 антѣіфѡнх повсендѣбный → antyfona codzienna
 антѣіфѡнх прѣздника → antyfona świąteczna
 антѣіфѡнх прѣздничный → antyfona świąteczna
 анфолѡгѡнх → antologion
 апѡстѡлх → lekcja, → apostoł
 апѡстѡлх ѡзѡичникѡвх → Apostoł Narodѡw
 апѡстѡльскій ємѡѡлх єѣры → apostolski symbol wiary
 апѡстѡльское преемство → sukcesja apostolska
 апѡстѡльство → apostolskość
 апѡстѡли єлѣѣнх → apostołowie Słowian
 апѡкалѣпсѣх → apokalipsa
 апѡкалѣпсѣѣ → apokalipsa
 апѡстѣта → apostata
 апрѡкоєх → aprakos
 артѡєх → artos
 артѡфѡрх → daronosica, → artoforion
 архѣіаѡконх → archidiakon
 архѣієписѡпѣа → arcybiskupstwo
 архѣієписѡпх → arcybiskup
 архѣієрѣѣ → arcybiskup, → archijerej
 архѣієрѣєскаа мѣнтѣа → mantia biskupa
 архѣімандрѣтх → archimandryta

архіпастыр → arcypasterz
 архістратігъ → arcystateg
 архангелн → archanioł
 архангелъ → archanioł
 а҃ксіосъ → aksios
 бібіа → Biblia
 бдѣніе → nocne nabożeństwo, → czujność,
 → czuwanie
 бдѣнный прѣздникъ → święto z czuwaniem
 бѣзана → otchłań
 безбрати́е → bezżenność
 безбра́чїе → celibat
 безбра́чный → celibatariusz
 безбра́шїе → post
 безгрѣшїе → bezgrzeszność
 беззаконїе → anomia, → nieprawość
 безкрѡбнаа жертва → bezkrwawa ofiara
 безкрѡбнаа служба → bezkrwawa służba
 безмѣздникъ → darmoleczący
 безмѡлвіе → hezychia
 безмѡлвникъ → hezychasta
 безначальный → odwieczny
 безмертвный → nieśmiertelność
 безсребренникъ → darmoleczący
 безсребренность → ubóstwo
 безстрастіе → beznamiętność
 біло → biło
 благовѣстъ → błagowiest, → dzwon zwias-
 tujący
 благовѣріе → prawowierność
 благовѣрнаа → prawowierna
 благовѣрный → prawowierny
 благовѣщенїе пресвѣтыа богородицы →
 zwiastowanie Najświętszej Bogarodzicy
 благовѣщенїе пресвѣтыа владычицы
 нашеа и принодѣвы маріи → Zwia-
 stowanie Najświętszej Władczyni Naszej
 Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii
 благовѣствованїе → ewangelia, → kazno-
 dziejstwo
 благогласникъ → kaznodzieja
 благодѣрнаа молітва → modlitwa dzięk-
 czynna

благодѣрственная молітва → modlitwa
 dziękczynna
 благодѣть → łaska
 благодѣрнаа → modlitwa dziękczynna
 благословенїе → błogosławieństwo, → eu-
 logia
 благословенїе хлѣбѡвъ → artoklazja,
 → błogosławieństwo chlebów
 благословенный → błogosławiony
 благословенъ → błogosławiony
 благословленїе → błogosławieństwo
 благочестїе → bogobojność, → prawowier-
 ność, → pobożność
 благочїніе → dziekanat, → dekanat
 благочїнный → dziekan
 блаженнаа → błogosławiona
 блаженнейшій владыка → błogosławio-
 ność
 блаженны → błogosławieństwo
 блаженный → błogosławiony
 блаженъ → błogosławiony
 блѣдъ → nierząd
 бѡгъ → bóg
 бѡгъ воплощенный → Bóg Wcielony
 бѡгъ вседержитель → Pantokrator
 бѡгъ слово → Bóg Słowo
 бѡгъ сынъ → Bóg Syn
 бѡгъ ѡтецъ → Bóg Ojciec
 бѡдрость → czujność
 бѡдрство → czujność
 бѡжїе сіанїе → światłość Boża
 бѡжїа родительница → Boża Rodzicielka
 бѡжїа хвала → chwała Boża
 боговдохновеннаа кнїга → księga kano-
 niczna
 боговдохновенный → bogonatchniony
 боговидѣніе → widzenie Boga
 богомладенецъ → Dzieciątko
 богопознанїе → bogopoznanie
 богородица → Bogarodzica
 богородиченъ → bogorodziczen
 богородичнаа просфора → prosfora Boga-
 rodzicy

БОГОРОДИЧНЫЙ → bogorodyczny
 БОГОРОДИТЕЛЬНИЦА → Bogarodzica
 БОГОСЛОВІЕ → teologia
 БОГОСЛОВЕЦЪ → teolog
 БОГОСЛОВНИКЪ → teolog
 БОГОСЛОВЪ → teolog
 БОГОСЛАЖЕБНАА КНИГА → księga liturgiczna
 БОГОСЛАЖЕНІЕ → latria, → służba Boża,
 → nabożeństwo
 БОГОХУЛЕНІЕ → bluźnierstwo
 БОГОЧЕЛОВѢКЪ → Bogoczłowiek
 БОГОЧЕЛОВѢЧЕСТВО → bogoczłowieczeństwo
 БОГОЯВЛЕНІЕ → Objawienie Pańskie, → teo-
 fania, → objawienie
 БОГООТЦЪ → bogoojciec
 БОГООТЦЫ → Boży Rodziciele
 БОЖЕСТВЕННІИ ДАРЫ → Święte Dary
 БОЖЕСТВЕННАА ЛІТЪРГІА → Boska Liturgia
 БОЖЕСТВЕННАА ПЕЧАТЬ → obraz Boży
 БОЖЕСТВЕННОЕ ВІДѢНІЕ → widzenie Boga
 БОЖЕСТВЕННОЕ ПИСАНІЕ → Pismo Święte
 БОЖЕСТВЕННЫЙ ДЪХЪ → Duch Boży
 БОЖЕСТВЕННЫЙ СВѢТЪ → światło boskie
 БОЖЕСТВЕННЫА ТАЙНЫ → Święte Dary,
 → Boskie Tajemnice
 БОЖЕСТВО → osoba boska, → boskość
 БРАКЪ → małżeństwo, → misterium małżeń-
 stwa
 БРАКЪ ЦЕРКОВНЫЙ → ślub cerkiewny
 БРАТІА → braci
 БРАТЪ → brat
 БРАТЪ ГОСПОДЕНЬ → Brat Pański
 БРАКОРАСТВОРЖЕНІЕ → rozwiązanie małżeństwa
 БРАКОСОЧЕТАНІЕ → ślub
 БЫТІЕ → istota
 БѢЛЫЦЫ → laikat
 БѢСЕНЪ → opętany
 БѢСЪ → bies
 БѢЛЕЦЪ → laik, → świecki
 БѢСНІТІА → bieszenie się
 БѢСНОВАТІА → bieszenie się
 БѢСНЫЙ → opętany
 БѢСНѢМЫЙ → opętany

БѢСОВАНІЕ → opętanie
 БѢШЕНІЕ → opętanie
 ВЪДЪЦАА ЖІЗНЬ → życie przyszłe
 ВВЕДЕНІЕ ВО ХРАМЪ ПРЕСВЯТЫА БОГОРОДИЦЫ
 → wprowadzenie Najświętszej Bogaro-
 dzicy do świątyni
 ВВЕДЕНІЕ ВО ХРАМЪ ПРЕСВЯТЫА БЛАДЫЧНИЦЫ
 НАШЕА БОГОРОДИЦЫ И ПРИСНОДѢВЫ МАРІИ
 → Wprowadzenie Najświętszej Władczy-
 ni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy
 Marii do Świątyni
 ВѢРНИЦА → czotki
 ВѢРХНЕЕ УДѢАНІЕ → szata, → wierzchni ob-
 rus
 ВѢТХІЙ ДЕНЬМИ → Odwieczny Dniami
 ВѢТХІЙ ЗАВѢТЪ → Stary Testament
 ВѢЧЕРА ЛЮБВИ → wieczerza miłości
 ВЕЗДѢСЦІЙ → Wszechobecny
 ВЕЛІКІЕ ЧАСЫ → wielkie godziny
 ВЕЛІКІЙ АГГЕЛЬСКИЙ ОБРАЗЪ → wielki obraz
 anielski
 ВЕЛІКІЙ АРХІЕРЕЙ → Wielki Arcykapłan
 ВЕЛІКІЙ ВХОДЪ → wejście wielkie
 ВЕЛІКІЙ ДЕНЬ → Wielkanoc
 ВЕЛІКІЙ ІНДІКЪ → indyktion wielki
 ВЕЛІКІЙ КАНОНЪ → wielki kanon pokajan-
 ny
 ВЕЛІКІЙ ПОСТЪ → Wielki Post
 ВЕЛІКІЙ ПОКЛОНЪ → pokłon wielki
 ВЕЛІКІЙ ПРАЗДНИКЪ → święto wielkie
 ВЕЛІКІЙ ПРОКІМЕНЪ → prokimien wielki
 ВЕЛІКІЙ ПАТОКЪ → Wielki Piątek
 ВЕЛІКІЙ РАКОЛЪ → wielka schizma
 ВЕЛІКІЙ СОВѢТЪ → Wielka Rada
 ВЕЛІКІЙ ЧЕТВЕРТОКЪ → Wielki Czwartek
 ВЕЛІКІЙ УМОФОРЪ → omoforion wielki
 ВЕЛІКІЙ УПЪСЪ → wielkie rozesłanie
 ВЕЛІКАА АГІАІА → wielkie oświecenie
 wody
 ВЕЛІКАА ВЕЧЕРНА → wielka wieczernia
 ВЕЛІКАА ПОХВАЛА → pochwała wielka
 ВЕЛІКАА СЕДМІЦА → Wielki Tydzień
 ВЕЛІКАА СЪБВОТА → Wielka Sobota

БЕЛІКАА ЦЕРКЎБАА ВРАТÀ → wielkie drzwi
 БЕЛІКАА ЧЕТЫРЕДЕСЯТНИЦА → Wielka Czerdziesiątnica
 БЕЛІКОЕ БОДОВЕЩАЦЕНІЕ → wielkie oświeceni
 e wody
 БЕЛІКЪ ДЕНЬ → Wielkanoc
 БЕЛІКАА ЦЕРКЎБАА ВРАТÀ → drzwi zachodnie
 БЕЛКОМЪЧЕННИКЪ → wielkomęczennik
 БЕЛКОМЪЧЕНИЦА → wielkomęczennica
 БЕЛКОСТРАДАЛЕЦЪ → wielkomęczennik
 БЕЛНЧАНІЕ → wieliczenie
 ВЕЧЕРНІЙ ВХОДЪ → wejście wieczerni
 ВЕЧЕРНА → wieczernia
 ВІДНМАА ЦЕРКОВЬ → Cerkiew widzialna
 ВИНОВНИКЪ → Przyczyna
 ВЛАСТИ → potęgi
 ВЛАДЫКА → władyka
 ВМѢСТОБРАЗНАА → antytyp
 ВНЕШНІЙ ПРИТВОРЪ → eksonarteks
 ВНУТРЕННІЙ ПРИТВОРЪ → esonarteks
 ВОЗГЛАСЪ → proklamacja, → aklamacja
 БОЛА → wola
 БОДОВЕЩАЦЕНІЕ → oświecenie wody
 ВОЗГЛАСЪ → wezwanie, → wozgłas
 ВОЗГЛАШЕНІЕ → wezwanie, → aklamacja, →
 wozgłas
 ВОЗВІЖЕНІЕ ЧЕСТНАГО И ЖИВОТВОРЦАГВ
 КРЕСТА ГОСПОДА → Podwyższenie Czcigodnego i Życiodajnego Krzyża Pańskiego
 ВОЗВІЖЕНІЕ КРЕСТА ГОСПОДА → podwyższenie Krzyża Pańskiego
 ВОЗДЕРЖАНІЕ → asceza, → ascetyzm, →
 wstrzemięźliwość
 ВОЗДЪХЪ → pokrowiec duży
 ВОЗНЕСЕНІЕ → wniebowzięcie
 ВОЗНЕСЕНІЕ ГОСПОДА БОГА И СПАСА НАШЕГО
 ІІСЪСА ХРИСТА → Wniebowstąpienie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa
 ВОЗНЕСЕНІЕ ГОСПОДА → wniebowstąpienie Pańskie

ВОЛЕВН → mędrzy ze Wschodu
 ВОЛЕВН ѿ ВОСТѢКЪ → mędrzy ze Wschodu
 ВОПЛОЩЕНІЕ → wcielenie
 ВОСКОМАСТІХЪ → woskomastyks
 ВОСКРЕСНЫЙ ДЕНЬ → niedziela
 ВОСКРЕСЕНІЕ → anastasis, → zmartwychwstanie
 ВОСКРЕСЕНІЕ ГОСПОДА → zmartwychwstanie Pańskie
 ВОСКРЕСЕНІЕ ХРИСТОВО → zmartwychwstanie Chrystusa
 ВОСКРЕШЕНІЕ → wskreszenie
 ВОСПИАНІЕ → kopia
 ВОСПОКОНЦЕ → cmentarz
 ВОСПОМИНАНІЕ → anamneza
 ВОСПРІЕМНИКЪ → ojciec chrzestny
 ВОСПРІЕМНИЦА → matka chrzestna
 ВОСТОРГЪ → zachwyt, → ekstaza
 ВОСТОЧНАА ЦЕРКОВЬ → Kościół wschodni
 ВОЦЕРКОВЛЕНІЕ → obrzęd czterdziestego dnia, →
 wocerkowlenie, → ucerkiewnianie, →
 wprowadzenie
 ВОЧЕЛОВѢЧЕНІЕ → wcielenie
 ВРАТÀ ИКОНОСТАА → drzwi ikonostasu
 ВРАТАРЬ → odźwierny
 ВРЕМЯ → czas
 ВРЪЦЕЛѢТО → klucz graniczny
 ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ → wszechwładny
 ВСЕДЕРЖИТЕЛЬНЫЙ → wszechwładny
 ВСЕДНѢВНОЕ СЛАБОЛѢТІЕ → doksologia codzienna
 ВСЕЛЕНСКІЙ СОБОРЪ → sobór powszechny
 ВСЕЛЕНСКІЙ ОУЧИТЕЛЬ → powszechny nauczyciel
 ВСЕЛЕНСКАА РОДИТЕЛЬСКАА СДѢБОТА → powszechna sobota przodków
 ВСЕЛЕНСКАА ЦЕРКОВЬ → Cerkiew powszechna
 ВСЕМОЩНЫЙ → wszechmogący
 ВСЕМОГЩІЙ → wszechmogący
 ВСЕНОЦНОЕ БДѢНІЕ → całonocne czuwanie, →
 nabożeństwo całonocne
 ВСЕПРАВОСЛАВНЫЙ → wszechprawosławny
 ВСЕЦАРІЦА → Wszechkrólowa

вѣторѡ́а ѿва → Nowa Ewa
 вѣторѡ́е крещѣ́нїе → drugi chrzest
 вѣторѡ́е прїше́ствїе → drugie przyjście,
 → paruzja
 вѣторѡ́й а́да́мъ → Nowy Adam
 вѣхо́днѡе → werset wejścia
 вѣхо́днѡй стѣ́хъ → werset wejścia
 вѣхо́дъ госпѡ́дєнь во ієрѣ́салїмъ → wejście
 Pana do Jerozolimy
 вѣхо́дъ со ѿва́нгелїемъ → wejście z ewange-
 liarzem
 вѣхо́дъ съ каді́ломъ → wejście z kadzidłem
 вы́сокопре́свѣщеннѣ́йшїй владѣ́ка →
 najprzewielebniejszy
 вѣ́къ → wiek
 вѣ́нчикъ → wieńczyk
 вѣ́ра → wiara
 вѣ́тхїй чело́вѣкъ → stary człowiek
 вѣ́чноє ѡ́бѣ́ждє́нїе → potępienie wieczne
 вѣ́чноє́сть → wieczność
 вѣ́чный жїво́тъ → życie wieczne
 вѣ́нєцъ → nimb, → korona ślubna
 вѣ́нєцъ ѡ́ тѣ́рнїа → korona ciemiowa
 вѣ́нчанїе → małżeństwo, → koronowanie
 вѣ́нчанїе на ца́рєство → koronowanie
 ѿ ѿва́нгелїй свѣ́тыхъ ст҃растѣ́й → dwanaś-
 cie ewangelii
 ге́енна → gehenna
 гла́съ → ton
 гла́ва цѣ́ркве → Głowa Cerkwi
 глаго́лати моли́твѣ тѣ́йнѡ → modlitwa
 cicha
 глаго́лнѣца → głągolica
 гласѡ́е пѣ́нїе → śpiew ośmiotonowy
 гнѣ́въ бѡ́жїй → gniew Boży
 го́рнїй ієрѣ́салїмъ → górna Jerozolima
 го́рнїй прє́сто́лъ → tron biskupa
 го́рнєє мѣ́сто → tron biskupa
 го́рни́ца → wieczernik
 го́рнѡ́й прє́сто́лъ → wysoki tron
 го́рнѡ́а → górne miejsce
 говѣ́нїе → rekolekcje
 голго́ѡа → golgota

госпѡ́дєствїа → panowania
 госпѡ́дь → Pan
 госпѡ́дь всєдєр́жїтєль → Pantokrator
 госпѡ́дь саваѡ́фъ → Pan Zastępów
 гра́дъ бѡ́жїй → miasto Boże
 гра́мматѣ → list pochwalny, → gramota, →
 list kanoniczny
 гра́мотѣ → gramota
 грѡ́бъ госпѡ́дєнь → grób Pański
 грѡ́бнї́ца → katafalk
 грѣ́хъ → grzech
 грѣ́хъ пєрѡ́роднѡ́й → grzech pierworodny
 грѣ́хъ праро́дїтєлєй → grzech prarodziców
 грѣ́хѡлѡ́бїе → grzeszność
 гѣ́ба → gąbka
 да́ръ → dar
 да́ръ слѣ́зъ → dar łez
 да́ръ ѡ́зыко́въ → glosolalia
 да́ры → dar
 да́ры во́лхѡ́въ → dary mędrców
 дарѡ́анїе → charyzmat
 дарѡ́анїе → dar
 дарѡ́еннѣца → daronosica
 даро́хранї́тєлнї́ца → darochranitelnica
 двана́дєсѣ́тыє прѣ́зднї́кн → dwanaście
 wielkich świąt
 двана́дєсѣ́тѡ́й прѣ́зднї́къ → święto z cyklu
 dwunastu
 двѣ́рнїкъ → klucznik
 двоєбѣ́рчїе → dwumęstwo, → powtórne mał-
 żeństwo
 двоєна́дєсѣ́тнѣца апѡ́стѡ́лѡвъ → dwunastu
 apostołów
 двоєпѣ́нєцъ → dwupieśń
 де́нєдє́съ → deesis
 дѣ́мѡнъ → demon
 дѣ́мѡнъ полѡ́дєннѡ́й → demon południa
 дѣ́нь → dzień
 дѣ́нь госпѡ́дєнь → dzień Pański
 дѣ́нь ѡ́збє́рнїа → dzień wybrania
 дѣ́нь прѣ́зднї́чнѡ́й → dzień świąteczny
 дѣ́нь свѣ́тѡ́й → dzień święty
 дѣ́нь ѡ́смѡ́й → dzień ósmy

ДЕСАТЬ ЗАПОВѢДЕЙ → dziesięcioro przykazań, → dekalog, → dziesięć przykazań
 ДЕВЯТЫЙ ЧАСЪ → dziewiąta godzina
 ДЕВЯТИНЫ → dziewiąty dzień
 ДЕМЕСТВЕННОЕ ПѢНІЕ → śpiew demestwenny
 ДЕМЕСТВЕННЫЙ РАСПѢВЪ → śpiew demestwenny
 ДЕМОНОГОВѢСТВО → idolatria
 ДЕМОНОГОВѢНІЕ → idolatria
 ДЕМОНОЧТѢЦЪ → bałwochwalca
 ДІПТВЪХЪ → dyptych
 ДІАВОЛЪ → diabeł
 ДІАКОНІКА ДВѢРН → drzwi diakońskie
 ДІАКОНСТВО → diakonat, → diakonia
 ДІАКОНЪ → diakon
 ДІАКЪ → diaczek, → diak
 ДІАКОННИКЪ → skewofilakion
 ДІАКОНІСА → diakonisa
 ДІСКОСЪ → diskos
 ДИКІРІЙ → dikirion
 ДОБРЫЙ ПАСТЫРЬ → Dobry Pasterz
 ДОМЪ БОЖІЙ → dom Boży
 ДОМЪ ГОСПОДЕНЬ → dom Pański
 ДОБРОДѢТЕЛЬ → cnota
 ДОБРОДѢТЕЛЬ БОГОСЛОВІКА → cnota teologiczna
 ДОБРОТОЛІВІЕ → filokalia
 ДОГМАТИКЪ → dogmatyk
 ДОГМАТЪ → dogmat
 ДОМАШНАА ЦѢРКОВЬ → cerkiew domowa
 ДОМОСТРОИТЕЛЬ → ekonom
 ДОМОСТРОИТЕЛЬСТВО → ekonomia
 ДОМОСТРОИТЕЛЬСТВО БОЖІЕ → ekonomia Boża
 ДОМОСТРОИТЕЛЬСТВО СПАСЕНІА → ekonomia zbawienia
 ДОСТОИНЪ → godzien
 ДОСТОЙНЫЙ → godzien
 ДѢВА МАРІА → Maria Dziewica
 ДѢВСТВО → dziewictwo
 ДѢЛО СПАСЕНІА → dzieło zbawienia
 ДЪХЪ → duch

ДЪХЪ БОЖІЙ → Duch Boży
 ДЪХЪ НЕЧИСТЫЙ → duch ciemności, → duch nieczysty
 ДЪХОВНЫЙ → duchowny
 ДЪХОВОРЕЦЪ → duchoburca
 ДЪХОВНИКЪ → ojciec duchowy, → spowiednik
 ДЪША → dusza
 ЕВХОЛОГІЙ → euchologion
 ЕВХОЛОГІОНЪ → euchologion
 ЕДѢМЪ → Eden
 ЕДИНОВОЛЬНЫЙ → monoteleta
 ЕДИНОВОЛЬСТВО → monoteletyzm
 ЕДИНОВЫСЛІЕ → zgoda ojców
 ЕДИНРОДНЫЙ → jednorodzony
 ЕДИННОСЦІЕ → współlistotność
 ЕККЛІАІАРХЪ → eklezjarcha
 ЕКТЕНІА → ektenia
 ЕКТЕНІА БЛАГОДѢРСТВЕННАА → ektenia dziękczynna
 ЕКТЕНІА ВЕЛІКАА → ektenia wielka
 ЕКТЕНІА ВѢРНЫХЪ → ektenia wiernych
 ЕКТЕНІА ЗАПОКОЙНАА → ektenia za zmarłych
 ЕКТЕНІА МАЛАА → ektenia mała
 ЕКТЕНІА МІРНАА → ektenia pokoju
 ЕКТЕНІА ПРОСИТЕЛЬНАА → ektenia błagalna
 ЕКТЕНІА ЖГЪВАА → ektenia żarliwa
 ЕКТЕНІА ѠГЛАШЕННЫХЪ → ektenia katechumenów
 ЕЛЕОСВАЦЕНІЕ → namaszczenie chorych
 ЕЛЛИНСТВО → politeizm
 ЕЛЛИНЪ → poganin
 ЕЛѠИ → Elohim
 ЕММАНУИЛЪ → Emmanuel
 ЕНКОЛПИЙ → enkolpion
 ЕПІСКОПІА → biskupstwo, → diecezja
 ЕПІСКОПСТВО → episkopat
 ЕПІСКОПЪ → biskup
 ЕПІТІМІА → epitymia
 ЕПІТРАХІЛЬ → epitrachilion
 ЕПАРХІА → diecezja, → biskupstwo
 ЕРЕСЕНАЧАЛЬНИКЪ → herezjarcha

ѿресь → herezja
 ѿретикъ → heretyk
 ѿретичество → herezja
 ѿсестѣѡ → natura, → esencja
 ѿѡпоустиларій → eksapostilarion
 ѿѡфалми → sześciopsalmie
 ѿуангеліе → ewangelia, → ewangeliarz
 ѿуангеліе апракосъ → ewangeliarz aprakos
 ѿуангеліе воскресное → ewangelia niedzielna
 ѿуангеліе сватыхъ страстей → ewangelia pasyjna
 ѿуангеліе ѡучительное → homiliarz
 ѿуангельское блаженство → przykazanie błogosławieństwa
 ѿуангелистъ → ewangelista
 ѿухарістіа → Eucharystia
 жезлъ → żezł
 жёртва → ofiara
 жёртвенникъ → żertwiennik
 жена мѡроносица → niewiasta niosąca wonności
 женихъ → oblubieniec
 жизнь дѡхобнаа → życie duchowe
 животодавецъ → Życiodawca
 животоначальникъ → Życiodawca
 жизнѡдѡвца → Życiodawca
 жизнѡдѡтель → Życiodawca
 житіе → żywot świętego
 свѣзда → gwiazda
 свѣздица → gwiazda
 зло → zło
 словѣрїе → herezja
 словѣрецъ → heretyk
 словѣрный → heretyk
 слый дѡхъ → zły duch
 заповѣдь → przykazanie
 западнаа врата → drzwi zachodnie
 заамвѡннаа молїтва → modlitwa przed amboną
 завѣса → zasłona ołtarza, → zasłona
 завѣщанїе → epikleza wschodząca
 задостѡйникъ → zadostojnik

закланїе → egzorcyzowanie, → egzorcyzm
 закланїтель → egzorzysta
 законъ божїй → prawo Boże
 законопрѡвнльникъ → nomokanon
 запасыне дары → Dary dla chorych
 запѡна → zapona
 запреценїе → egzorcyzowanie, → egzorcyzm, → suspensa
 застѡпникъ → Orędownik
 застѡпница → Orędowniczka
 затвѡрникъ → eremita, → zatwornik
 затвѡрница → zatwornica
 затвѡръ → anachoreza
 зачѡло → perykopa, → lekcja
 заштрена → zautrenia
 зашпокойный → zaduszny
 звѡнница → dzwonnica
 звѡнъ → dzwon
 звѡнъ въ вѣдѣ тѡжкаа → ciężki dzwon
 звѡнъ въ красныа → ciężki dzwon
 звонѣцъ → dzwonnik
 земнаа церковь → Cerkiew ziemska
 зиждѡтель → Stwórca
 злѡтый крѣстъ → złoty krzyż
 знаменїе → Znamienie
 знаменатисѡ крѣстнымъ знаменїемъ → żegnanie się
 знаменный распѣвъ → śpiew neumatyczny
 игѡменїа → igumenia
 игѡменство → igumeństwo
 игѡменъ → igumen
 избѡвїтель → Wybawiciel
 избѡвлѣнїе → odkupienie
 избѡранный народъ → naród wybrany
 избѡразїтельны → typika
 изречѣнїе → apoftegmat
 изыти въ затвѡръ → zatwornictwo
 изѡбразїтельный псаломъ → psalm typika
 ѡма божїе → imię Boga
 ѡновѣрїе → innowierstwo
 ѡновѣрный → innowierca
 ѡнокнна → mniszka

ѿнокъ → mnich	ἱκωνοστάς → ikonostas
ѿночєскій ѡбѣтъ → obietnica mnisza	ἰλϋτὼνъ → iliton
ѿнослáвїе → heterodoksja	ἰνδίκτѣ → indykt, → indyktion
ѿнослáвный → innowierca	ἰνδїтїа → inditia, → szata
ѿрмосъ → irmos	ἰορδάνєкаа вода → woda jordańska
ѿсáѣ лнкѹй → taniec Izajasza	ἰρмолóгїй → irmologion
ѿскѹсъ → nowicjat	ἰωρδάνь → Jordan
ѿскѹпїтель → Odkupiciel	ἱπακὼν → ipakoj
ѿскѹплénїе → odkupienie	ἱподїáконъ → subdiakon
ѿскѹснїтель → zwodziciel	ἱποστáςъ → osoba, → hipostaza
ѿскѹшénїе → pokusa	κῖβωτѣ → kiot
ѿсповѣданїе → świadectwo, → wyznanie, → spowiedź	κῖновїтѣ → cenobita
ѿсповѣдникъ → wyznawca	κῖновїа → cenobia, → cenobityzm
ѿсповѣдница → wyznawczyni	κῖновїáρχъ → cenobiarcha
ѿсповѣдь → spowiedź	κῖνωникъ → werset eucharystyczny
ѿстоцáнїе → kenoza	ка́цїа → kaceja
ѿцѣлénїе → uzdrowienie	ка́ющїйсѧ → pokutnik
ѿдwoлжréцъ → bałwochwalca	ка́ющїйсѧ → pokutujący
ѿдwoлпоклонénїе → idolatria	ка́ѣдѣра → katedra, → tron, → tron bisku- pa, → sobór
ѿдwoлслáжénїе → idolatria	кадїло → kadzielnica
ѿдwoлслáжнїтель → bałwochwalca	кадїльникъ → kadzielnica
ѿдwoлъ → bóstwo, → idol	кадїльница → kadzielnica
ѿерáрхїа цєркѡвнаа → hierarchia cerkiewna	каждénїе → okadzanie
ѿерáрхъ → hierarcha	камнлáвхїй → kamilawka
ѿерéй → kapłan, → jerej	кампáнъ → dzwon
ѿерéйтѣво → kapłaństwo	кандилобжїгáтель → ponomar, → paraekle- zjarcha
ѿеродїáконъ → hierodiakon	канонáрхъ → kanonarcha
ѿеромонáхъ → hieromnich	канѡнникъ → kanonnik
ѿероєхнмонáхъ → hieroschimnich	канѡнъ → kanon
ѿнсѹсъ → Jezus	канѡнъ моáебный → kanon modlitewny
ѿнсѹсъ хрїстѡбо рождєтѣво → narodzenie Jezusa Chrystusa	канѡнъ вѣтхагѡ звѣѣта → kanon Starego Testamentu
ѿконѡмъ → ekonom	канѡнъ нѡбагѡ звѣѣта → kanon Nowego Testamentu
ѿкосъ → ikos	канѹнъ → wigilia
ѿкѡна → ikona	катавáсїа → katawasja
ѿкѡнникъ → ikonnik	катапетáсма → katapetasma
ѿкновѡбрєцъ → ikonoklasta	катнхїснєъ → katechizm
ѿкновѡбрєтѣво → ikonoklazm	кафолїчєскаа цѣрковъ → Cerkiew pow- szechna
ѿкнопїсєцъ → ikonograf	ка́ѣсма → katzyma
ѿкнопїсный пѡдлинникъ → hermeneja, → podlinnik	
ѿкнопнїáтєлєтѣво → ikonografia	

КАДЪЕРА́ЛЬНЫЙ СОБО́РЪ → sobór, → katedra
 КЕ́ЛІА → cela, → kielia
 КЕ́ЛАРЬ → ekonom
 КЕ́ЛЕЙНИКЪ → kielejnik
 КЕ́ЛЕЙНИЦА → kielejnica
 КЕ́ЛЕЙНОЕ ПРА́ВИЛО → reguła mnisza
 КЛЕПА́ЛО → bítő
 КЛІ́РІКЪ → duchowny
 КЛІ́РОСЪ → kliros, → chór
 КЛІ́РЪ → duchowieństwo
 КЛОБѸ́КЪ → kłobuk
 КЛЮЧА́РЬ → klucznik
 КНИ́ГА МОЛЕ́БНЫХЪ ПѢ́НІЙ → księga moleb-
 нów
 КО́ЛОКОЛЪ → dzwon
 КО́ЛѸ́ВО → koliwo
 КО́РМЧАА КНИ́ГА → księga praw
 КОВЧЕ́ГЪ → kowczeg
 КОВЧЕ́ЖЕЦЪ → relikwiarz, → szkatułka
 chrzcielna
 КОЛОКО́ЛЬНА → dzwonnica
 КОЛѢ́НОПОКЛО́НЕНІЕ → klękanie
 КОЛѢ́НОПОКЛО́ННАА МОЛѢ́НІА → modlitwa
 na skłonienie kolan
 КОЛѢ́НОПРЕКЛО́НЕНІЕ → klękanie
 КОНДА́КЪ → kondakion
 КОПІЕ → kopia
 КОЩІ́ВСТВО → bluźnierstwo
 КРА́ТКОЕ СЛОВОСЛÓВІЕ → doksologia krótka
 КРАЕГРАНЕ́ІЕ → akrostych
 КРАСОВÓЛЬ → czarka
 КРАСОВѸ́ЛЬ → czarka
 КРЕ́СТНОЕ ЗНА́МЕНІЕ → znak krzyża
 КРЕ́СТНЫЙ ХÓДЪ → procesja
 КРЕ́СТЪ → krzyżyk, → krzyż
 КРЕ́СТЪ ІЕ́РЕ́ЙСКІЙ → krzyż kapłański
 КРЕ́СТЪ ВОЗДѢ́ИТЕЛЬНЫЙ → krzyż procesyj-
 ny
 КРЕ́СТЪ ГОСПÓДЕНЬ → Krzyż Pański
 КРЕ́СТЪ ЗАПРЕ́СТОЛЬНЫЙ → krzyż procesyjny
 КРЕ́СТЪ КЪ НОШЕ́НІЮ НА ПЕ́РСЕХЪ → krzyż
 napierśny
 КРЕ́СТЪ НАПЕ́РСНЫЙ → krzyż napierśny

КРЕ́СТЪ НАПРЕ́СТОЛЬНЫЙ → krzyż ołtarzowy
 КРЕ́СТЪ СЪ ОҮ́КРАШЕ́НІЕМЪ → krzyż z ozdo-
 bami
 КРЕ́СТИЛНИЦЕ → baptysterium
 КРЕ́СТИЛЬНИЦА → chrzcielnica
 КРЕ́СТИЛЬНА → misa chrzcielna
 КРЕ́СТИТІ́СА → żegnanie się
 КРЕ́СТОВОГОРО́ДЧЕНЪ → krestobogorodzicen
 КРЕ́ЩАТАА РІ́ЗА → szata chrzcielna
 КРЕ́ЩЕ́НІЕ → misterium chrztu, → chrzest
 КРЕ́ЩЕ́НІЕ ГО́СПОДА НА́ШЕГЪ І́ИСУ́СА ХРИ́СТА →
 Chrzest Pana Naszego Jezusa Chrystusa
 КРЕ́ЩЕ́НІЕ ГОСПÓДНЕ → chrzest Pański
 КРЕ́ЩЕ́НІЕ ПОКА́НІА → chrzest nawrócenia
 КРОВОСМѢ́ШЕНІЕ → kazirodztwo
 КРОПИ́ЛО → kropidło
 КРОПИ́ЛЬНИЦА → kropielnica
 КРѸ́ГЪ БОГОСЛА́ЖЕНІЙ → cykl nabożeństw
 КРѸ́ГЪ ГОДИ́ЧНАГЪ БОГОСЛА́ЖЕНІА → cykl
 roczny
 КРѸ́ГЪ СЕДМІ́ЧНАГЪ БОГОСЛА́ЖЕНІА → cykl
 tygodniowy
 КТІ́ИТОРЪ → fundator
 КҮ́РІОПА́СХА → Kiriopascha
 КУ́КОЛЬ → kukulion
 КУ́МЪ → kum
 КУ́МІРЪ → idol
 КУ́МА → kuma
 КУ́ПЕЛЬ → chrzcielnica, → misa chrzcielna
 КУ́ТІА → kutia
 ЛІ́ТІА → litia
 ЛІ́ТОНЪ → iliton
 ЛІ́ТѸ́РГІА → liturgia
 ЛІ́ТѸ́РГІА А́РХІЕ́РЕ́ЙСКАА → liturgia biskupia
 ЛІ́ТѸ́РГІА ВѢ́РНЫХЪ → liturgia wiernych
 ЛІ́ТѸ́РГІА ПРЕЖДЕ́УСВАЩЕ́ННАА → Liturgia
 Uprzednio Uświęconych Darów
 ЛІ́ТѸ́РГІА Ѡ́ГЛАШЕ́ННЫХЪ → liturgia katechu-
 menów
 ЛІ́ТѸ́РГІ́ЙНЫЙ ГО́ДЪ → rok liturgiczny
 ЛА́ДАНЪ → kadzidło, → ładan
 ЛА́ВРА → ławra
 ЛАВІ́ДА → łyżeczka

монастырь → monaster
 мытарство → mytarstwo
 мѣстоблюститѣль → strażnik tronu
 мѣстацелѣхъ → synaksarion, → kalendarz liturgiczny
 масопѣстїе → mięsopust
 масопѣстнаа седмица → tydzień mięsopustny
 масопѣстъ → mięsopust
 масоѣда → dni mięsne
 масоѣстїе → dni mięsne
 мѣрница → mirnica
 мѣро → mirra
 мѣроносеца → mirnica
 мѣропомазанїе → miropomazanie
 мѣроносеца → mirofora
 мѣроточецъ → mirotoczący
 мѣроточный → mirotoczący
 мѣдрость божїа → Mądrość Boża
 мѣжъ апостольскїй → mąż apostolski
 мѣха → gąbka
 мѣченикъ → męczennik
 мѣченица → męczennica
 мѣчениченъ → muczeniczen
 мѣченичество → męczeństwo
 нїка → nika
 набѣдренникъ → nabiedrennik
 навечерїе → wigilia święta, → wigilia
 надежда → nadzieja
 назаранїнъ → nazarejczyk
 наказанїе божїе → kara Boża
 намѣстникъ → namiestnik
 наперсникъ → panagia
 напѣстїе → antymins
 нареченїе → nareczenie, → obrzęd mianowania biskupa
 настоѣтель → proboszcz
 нача́ла → modlitwy początkowe
 нача́ло → enarksis
 нача́ла → zwierzchności
 началопѣстырь → arcybiskup
 нѣбо → niebo
 небытїе → niebyt
 неѣста → oblubienica

недогто́ннъ → anaksios
 недогто́нный → anaksios
 недѣла → niedziela
 недѣла антїпáсхи → Niedziela Antypaschy
 недѣла бáйї → Niedziela Palmowa
 недѣла всѣхъ свѣтыхъ → Niedziela Wszystkich Świętych
 недѣла крестопоклѣннаа → Niedziela Krzyża Świętego
 недѣла мытарѣва → Niedziela Celnika i Faryzeusza
 недѣла мытарѣ и фарїсеа → Niedziela Celnika i Faryzeusza
 недѣла масопѣстнаа → Niedziela Mięsopustna
 недѣла о ст҃рашномъ еда́е → Niedziela o Sądzie Ostatecznym
 недѣла прѣотѣцъ → Niedziela Praojców
 недѣла правослѣва → Niedziela Ortodoksji
 недѣла свѣтлѣгъ апѣстола дѣмѣ → Niedziela Apostoła Tomasza
 недѣла свѣтыхъ прѣотѣцъ → Niedziela Świętych Praojców
 недѣла свѣтыхъ ѡтѣцъ → Niedziela Świętych Ojców
 недѣла свѣтѣа патнѣсѣтнїцы → Niedziela Świętej Pięćdziesiątnicy
 недѣла сыропѣстнаа → Niedziela Seropustna
 недѣла торжество правослѣва → Niedziela Triumfu Ortodoksji, → Niedziela Triumfu Prawosławia
 недѣла фарїсева → Niedziela Celnika i Faryzeusza
 недѣла цѣтнѣа → Niedziela Kwietna
 недѣла цѣт҃носеца → Niedziela Kwietna
 недѣла в мытарѣ и фарїсеа → Niedziela Celnika i Faryzeusza
 недѣла в дѣмѣ → Niedziela o Tomaszu
 недѣла ѡтѣцъ → Niedziela Ojców
 недѣла цѣтнѣа → Niedziela Palmowa
 незаходимый свѣтъ → światłość niezachodząca

НЕОФѢТѢ → neofita
 НЕПОРОЧЕНЪ → nieporoczen
 НЕПОРОЧНЫ → nieskalany
 НЕПРАВДОБАНІЕ → nieprawość
 НЕПРЕСТАННАА МОЛІТВА → modlitwa nieustanna
 НЕПРЕХОДЯЩІЙ ПРАЗДНИКЪ → święto nieruchome
 НЕПРОХОДИМЫЙ СВѢТЪ → światło nieprzemijające
 НЕРѢКОТВОРНЫЙ → acheiropoiotos
 НЕРѢКОТВОРЕННЫЙ → acheiropoiotos
 НЕСОТВОРЕННЫЙ СВѢТЪ → światło niestworzone
 НЕСТАЖАНІЕ → ubóstwo
 НЕСТАЖАТЕЛЬ → nieposiadający
 НЕСТАЖАТЕЛЬНОСТЬ → ubóstwo
 НЕСТАДАНЪ → akatyst
 НЕЧИСТОТА → nieczystość
 НЕЗГАСЯЕМЫЙ СВѢТЪ → światłość niegasnąca
 НЕЗЫПАЕМЫЙ → nieśpiący
 НИЗЛОЖЕНІЕ → depozycja
 НИЩЕТА ДУШЕВНАА → ubóstwo duchowe
 НОВАА ЕВА → Nowa Ewa
 НОВАА ТВАРЬ → nowe stworzenie
 НОВОЕ ЛѢТО → indykt
 НОВЫЙ → nowy
 НОВЫЙ ІЕРУСАЛИМЪ → nowa Jerozolima
 НОВЫЙ АДАМЪ → Nowy Adam
 НОВЫЙ ЗАВѢТЪ → Nowy Testament
 НОВЫЙ ЧЕЛОВѢКЪ → nowy człowiek
 НОВОЛѢТІЕ → indykt
 НОВОМѢЧЕННИКЪ → nowomęczennik
 НОВОМѢЧЕННИЦА → nowomęczennica
 НОМОКАНѢННОЕ ПРАВИЛО → nomokanon
 НОМОКАНѢНЪ → nomokanon
 ОМОВЕНІЕ → obmycie
 ОМОВЕНІЕ ОЛТАРЯ → obmycie ołtarza
 ОБРАЗЪ БОЖІЙ → obraz Boży
 ОГНЬ АДСКІЙ → ogień piekielny
 ОГНЬ БОЖЕСТВЕННЫЙ → ogień Boży
 ОГНЬ ВѢЧНЫЙ → ogień wieczny
 ОБИХОДЪ → obichod

ОБРѢДЪ → obrzęd
 ОБЩЕНІЕ → komunia, → kinonia
 ОБЩЕЖИТІЕ → życie wspólnotowe
 ОБЩЕЖИТЕЛЬНЫЙ МОНАСТЫРЬ → cenobia
 ОБЩЕЖИТЕЛЬСТВО → życie wspólnotowe
 ОДЕЖДА → szata
 ОДИГІТРІА → Hodegetria
 ОКТОИХЪ → oktoich, → system ośmiotonowy
 ОКТОИХЪ БОСКРЕСНЫЙ → oktoich mały
 ОЛТАРЬ → prezbiterium, → ołtarz
 ОРАРЬ → orarion
 ОРЛЕЦЪ → orlec
 ОМОГЛАСНИКЪ → system ośmiotonowy, → oktoich
 ОМОГЛАСНИКЪ БОСКРЕСНЫЙ → oktoich mały
 ОТЕЦЪ → ojciec
 ОТЕЦЪ КЕСАРІИ КАПАДОКІЙСКІА → ojciec kapadocki
 ОТЕЦЪ ЦЕРКВИ → ojciec Cerkwi
 ОТЕЧНИКЪ → pateryk
 ОБЛАЧЕНІЕ → szata, → szata liturgiczna
 ОБНОВЛЕНІЕ ХРАМА → odnowienie cerkwi
 ОБОЖЕНІЕ → przeobóstwienie
 ОБРЕЗАНІЕ ГОСПОДНЕ → Obrzezanie Pańskie
 ОБРЕЗАНІЕ ПО ПЛОТИ ГОСПОДА НАШЕГО ІИСУСА ХРИСТА → Obrzezanie Pana Naszego Jezusa Chrystusa
 ОБРЪЧЕНИКЪ → oblubieniec
 ОБРЪЧЕНІЕ → zaręczyny
 ОБВѢТЪ → ślub
 ОБГЛАШЕНІЕ → katecheza, → katecheza przedchrzcielna, → zapowiedź, → katechizm
 ОБГЛАШЕННЫЙ → katechumen
 ОМОФОРІЙ → omoforion
 ОМОФОРЪ → maforion, → omoforion
 ОПРАВДАНІЕ → usprawiedliwienie
 ОСАНА → hosanna
 ОСВЯЩЕНІЕ → oświęcenie
 ОСВЯЩЕНІЕ ЦЕРКВИ → oświęcenie cerkwi
 ОСКВЕРНЕНІЕ → zbezczeszczenie
 ОСТАВЛЕНІЕ ГРЕХѢВЪ → odpuszczenie grzechów

покло́нъ до земли́ → pokłon do ziemi
 покло́нъ ма́лый → pokłon mały
 покло́не́нїе → proskineza
 покрѣеца → pokrowiec
 покрѣъ → Pokrow, → pokrowiec duży, → pokrowiec
 покрѣъ пребѣтъа богородицы → Opieka Najświętszej Bogarodzicy
 покрѣъ пребѣтъа владычницы на́шей богородицы и приснодѣбъы ма́рин → Opieka Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii
 покрѣи́тель → patron
 покрыва́ло → szata, → całun
 полѣе́й → polieleos
 полѣе́йный пра́здникъ → święto polieleosowe
 полѣнощница → nabożeństwo o pólmocy
 пома́занїе → namaszczenie
 пома́занникъ → pomazaniec
 помни́нїе → wspomnianie
 помѣстный собѣръ → sobór lokalny
 пономѣръ → ponomar
 попечі́тель → starosta
 попрѣ́зднество → poświęcie
 посла́нїе → list pasterski
 посла́дованїе → ryt, → porządek
 посла́дованїе архіерейской сла́жбы → ryt biskupi
 посла́дованїе вели́кагѡ ѧ́нгелскагѡ ѡ́браза → postrzyżyny schimy wielkiej
 посла́дованїе ма́лагѡ ѡ́браза → postrzyżyny schimy małej
 посла́дованїе ѡ́ двобра́чномъ → obrzęd powtórnego koronowania
 посла́шникъ → posłusznik, → nowicjusz
 посла́шница → posłusznica, → nowicjuszka
 посла́шничество → nowicjat
 посла́шанїе → posłuszanie, → posługa, → nowicjat, → posłuszeństwo
 постри́женїе → postrzyżyny
 постри́женїе мона́хѡвъ → postrzyżyny mnisze

потѣ́ръ → kielich
 похва́ла → pochwała
 похва́ла богородицы → pochwała Bogarodzicy
 почерпа́ло → czerpak
 почи́танїе → kult, → latria
 поце́нїе → post
 пра́веднаа → sprawiedliwa
 пра́ведникъ → sprawiedliwy
 пра́ведница → sprawiedliwa
 пра́ведность → sprawiedliwość
 пра́ведный → sprawiedliwy
 пра́вило → kanon modlitewny, → reguła modlitewna, → prawoło
 пра́вило мона́хѡвъ → reguła mnisza
 пра́вило мона́шествѣ́ющихъ → reguła mnisza
 пра́вило мона́шествѣ́ующимъ → reguła mnisza
 пра́вильникъ → prawilnik
 пра́вцїй архіерей → ordynariusz
 пра́зднество → święto
 пра́здникъ → święto
 пра́здникъ съ бѣ́нїемъ → święto z czuwaniem
 пра́здникѡвъ пра́здникъ → Święto Świąt
 пра́зднованїе → święcenie
 пра́здность → bezczynność
 пра́отецъ → praojciec
 правѡвѣ́рїе → ortodoksja, → prawosławie
 правѡвѣ́рнаа → prawowierna
 правосла́віе → prawosławie, → ortodoksja
 правосла́внаа вѣ́ра → ortodoksja
 правосла́внаа це́рковь → Cerkiew prawosławna
 правосла́вное исповѣ́данїе → ortodoksja
 правосла́вный → prawosławny
 практі́ческій апо́столъ → praksapostoł
 прамѣ́ти → pramatka
 прароди́тели → prarodzic
 прѣвѣ́чный → odwieczny
 прегра́да → pastoforium
 прѣддѡ́ріе → narteks

предложѣніе → żertwiennik
 предначальный → przedwieczny, → od-
 wieczny
 предпрѣзненіе → wigilia święta, → przed-
 święcie, → dzień przedświęteczny
 предпрѣзненіе → przedświęcie
 предстоатель → przewodniczący
 предстоатель цѣркви → zwierzchnik Cer-
 kwi
 предстѣаніе → przewodniczenie
 предстѣатель → przewodniczący
 предстѣаніе → przewodniczenie
 предходатанца → Orędowniczka
 предѣла → przedział
 преестество → nadnaturalność
 преждевѣщенныя дѣры → Dary Upřed-
 nio Uświęcone
 прекращеніе брака → unieważnienie małżeń-
 stwa
 преложеніе → przemiana darów
 прелюбодѣйство → cudzołóstwo
 прелюбы → cudzołóstwo
 прелѣтны → przedwieczny
 премірна → życie wieczne
 премірный живѣтъ → życie wieczne
 преподобна → prepodobna
 преподобный → wielbny, → prepodobny
 преподобноисповѣдникъ → mnich wyznaw-
 ca
 преподобноисповѣдница → mniszka wyz-
 nawczyni
 преподобномъченикъ → mnich męczennik
 преподобномъченица → mniszka męczennica
 преполовеніе пѣтъдесѣтницы → Połowa
 Okresu Pięćdziesiątnicy
 пресвѣта трѣница → Przenajświętsza Trój-
 ца
 пресвѣтерство → prezbiterat
 пресвѣтеръ → prezbiter
 престѣолъ → tron
 престѣолъ → ołtarz, → presteół
 престѣольный праздникъ → święto para-
 fialne

престѣпка → prestupka
 пречиста → Przeczysta
 пречистый → przeczysty
 превращеніе господне → przemienienie
 Pańskie
 превещеннейшій владыка → najprzewie-
 lebniejszy, → eminencja
 превещенный → przewielebny
 превещенство → ekscelencja, → emi-
 nencja
 приѣла → ołtarz boczny
 призываніе → powołanie
 призываніе → epikleza
 призываніе вѣходѣще → epikleza wscho-
 dząca
 призываніе нѣходѣще → epikleza zstępu-
 jąca
 припадающій → klęczący
 припѣвъ → zaśpiew, → przyśpiew
 принодѣла → Zawsze Dziewica
 притворъ → narteks
 приходъ → parafia
 прихожаннъ → parafianin
 причастіе → Pryczastie
 причастенъ → werset eucharystyczny
 причастникъ → pryczastnik
 причащеніе → komunია
 причащеніе больнѣхъ → komunია chorych
 причисленіе къ лику свѣтыхъ → kanoni-
 zacja
 пришещеніе → kinonia, → komunია
 прологъ → prolog
 промыслъ божій → opatrność Boża
 проповѣдь → homilia, → kazanie
 провидѣніе → opatrność Boża
 прозоръ → prozorliwość
 прозорливость → prozorliwość
 прокіменъ → prokimen
 проповѣданіе → kaznodziejstwo, → homi-
 letyka
 проповѣданіе ѣвангеліа → ewangelizacja
 проповѣдатель → homiletyk
 проповѣдникъ → kaznodzieja, → homiletyk

рождество пресвѣтѣа богородицы → na-
 rodzenie Najświętszej Bogarodzicy
 рождество пресвѣтѣа владычницы нашеа
 богородицы и принодѣбѣи маріи → Na-
 rodzenie Najświętszej Władczyni Naszej
 Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii
 рождество христѣо → narodzenie Chrystu-
 sa
 рѣса → riasa
 рѣкобозложѣніе → chirotesja, → misterium
 kapłaństwa
 рѣкоположеніе → wyświęcenie, → miste-
 rium kapłaństwa, → chirotonia
 сѣнаитѣ → synaita
 сѣбанѣ → całun
 сѣанѣ свѣщенства → duchowieństwo
 сѣваѡфѣ → Sabaoth
 сѣвбаитѣ → sabaita
 сакѣлїи → sakeliusz
 саккеларїи → sakelariusz
 самогласенѣ → idiomelos, → kondakarion
 самоподобенѣ → samopodobien
 сѣтанѣ → szatan
 сѣборникѣ → antologion
 сѣоѣство → powinowactwo
 сѣѣтѣла сѣдмїца → tydzień światły, →
 tydzień świetlisty
 сѣѣтѣ ѣстинный → światłość prawdziwa
 сѣѣцникѣ → świecznik
 сѣѣтіленѣ → swietilen
 сѣѣтільникѣ → świecznik
 сѣѣтільничныа молїтѣбѣи → modlitwy
 światłości
 сѣѣца → świeca
 сѣѣцевжигѣтель → ponomar
 сѣѣщенѡецѣ → świeconość
 сѣатѣа вода → woda święcona
 сѣатѣа ѣ великаа недѣла пасхи → Święta
 i Wielka Niedziela Paschy
 сѣатѣа трапѣза → święty stół, → ołtarz
 сѣатѣа Трѡица → Święta Trójca
 сѣатѣа братѣ → święte drzwi
 сѣатѣа сѣатѣхѣ → święte świętych

сѣатїи дѣры → Święte Dary
 сѣатїилицѣ → prezbiterium
 сѣатогорецѣ → hagioryta
 сѣатѡе богоявленїе гѡспѡда бѡга и спѣса
 нашегѡ ѣндеа христѣа → Święte
 Objawienie Pana Boga i Zbawiciela
 Naszego Jezusa Chrystusa
 сѣатѡе возношенїе → anafora
 сѣатѡе крещенїе → chrzest święty
 сѣатѡе прѣвѣраженїе гѡспѡда бѡга и
 спѣса нашегѡ ѣндеа христѣа → Święte
 Przemienienie Pana Boga i Zbawiciela
 Naszego Jezusa Chrystusa
 сѣатѡе приношенїе → anafora
 сѣатѡе причѣстїе → Święta Komunia
 сѣѣтѡсть → świętość
 сѣатѣи → święty
 сѣатѣи дѣхѣ → Święty Duch
 сѣатѣи и великїи поѣстѣ → Wielki Post
 сѣатѣи крѣстѣ → Krzyż Święty
 сѣатѣа тѣйны → Święte Tajemnice
 сѣатѣишїи сѣнодѣ → synod biskupѡв
 сѣѣченнаа вода → woda święcona
 сѣѣченнаа лїтѣргїа → Święta Liturgia
 сѣѣченникѣ → swiaszczennik, → kapłan
 сѣѣченническїи чїнѣ → stopień kapłań-
 ства
 сѣѣченничество → kapłaństwo
 сѣѣченное писанїе → Pismo Święte
 сѣѣченное преданїе → Święta Tradycja
 сѣѣченный → świętobliwy
 сѣѣченство → kapłaństwo
 сѣѣченногравїтельство → świętokradz-
 two
 сѣѣченнодѣйствїе → święte dzїalanie, →
 czynność liturgiczna
 сѣѣченнодѣйство → czynność liturgiczna
 сѣѣченноинокѣ → hieromnich
 сѣѣченноисповѣдникѣ → hierowyznawca
 сѣѣченномѣченникѣ → hieromęczennik
 сѣѣченноначальникѣ → zwierzchnik Cer-
 kwi
 сѣѣченногласженїе → posługa

свѣщеннослѣжителѣ → kapłan
 свѣщеннотѣствѣ → świętokradztwo
 сѣдмдесѣть апостолѣхъ → siedemdziesię-
 ciu apostołów
 сѣрдце → serce
 седмица → tydzień
 седмица пасхи → tydzień paschalny
 седмосвѣтлый → siedmioświecznik
 седмосвѣтільный → siedmioświecznik
 серафимъ → serafin
 сердцаевѣдецъ → kardiognosta
 сестра → siostra
 силы → moce
 силы безплотныя → moce bezcielesne
 силы небесныя → moce niebiańskie, →
 moce niebieskie
 симонія → symonia
 синодикъ → synodyk
 сказаніе → apoftegmat
 скитникъ → eremita, → pustelnik
 скитъ → skit, → pustelnia
 скѣпѣ → skufia
 слава → chwała
 слава господня → chwała Pańska
 слава и нынѣ → chwała i teraz
 славникъ → sławnik
 сладкое лобзаніе → Glykofilusa
 слабословіе → doksologia
 слабословіе великое → doksologia wielka
 слабословіе малое → doksologia mała
 сладкопѣвецъ → melodos
 слово → słowo
 слово божіе → Słowo Boże
 слѣжба → nabożeństwo
 слѣшающій → słuchający
 слѣжебникъ → służebnik
 слѣженіе → posługa, → latría
 слѣжителѣ → sprawujący, → liturg
 смерть → śmierć
 смиреніе → pokora
 смотреніе → opatrność
 смотрѣніе → opatrność
 мѣрна → mirra

совецъ → sumienie
 сорокъ → dekanat
 соборный храмъ монастырѣ → katholikon
 соборъ → katedra, → sobór, → synaksa, →
 bazylika
 соборъ апостолѣхъ → Synaksa Apostołów
 соборъ архіересѣхъ → sobór biskupów
 соборъ пресвѣтѣа богородицы → Sobór
 Najświętszej Bogarodzicy
 соборъ свѣтагѣхъ крестителѣа іѡанна →
 Sobór Świętego Jana Chrzciciela
 соборъ свѣтѣхъ двондесѣти апостолѣхъ
 → Sobór Świętych Dwunastu Apostołów
 соборъ тріеѣхъ свѣтителѣхъ → Sobór Trzech
 Hierarchów
 соборованіе → soborowanie
 совершаніе → sprawowanie
 соглѣіе → symfonia
 соединеніе → henosis
 созерцаніе → kontemplacja
 сокращеніе → skrucha
 сорокозѣтіе → czterdzieściny
 сорокозѣтѣхъ → czterdzieściny
 сослѣбникъ → współsprawujący
 сослѣженіе → współsprawowanie
 сослѣжителѣ → współsprawujący
 соудъ свѣщеннѣхъ → naczynie liturgiczne,
 → przedmiot liturgiczny
 соудъ церковнѣхъ → przedmiot cerkiewny
 соудохранилельница → skewofilakion
 сотворителѣ → Stwórca
 софія → Mądrość Boża, → Sofia
 сочиво → koliwo
 сошествіе ко ѡдъ → anastasis
 сошествіе свѣтагѣхъ дѣха → zesłanie Świę-
 того Ducha
 сошествіе свѣтагѣхъ дѣха на апостолѣхъ →
 zesłanie Świętego Ducha na apostołów
 спѣсѣхъ → Zbawiciel
 спѣсѣхъ вседержителѣ → Pantokrator
 спѣсѣхъ въ сілахъ → Chrystus w majestacie
 спѣсѣхъ нерѣкотворнѣхъ → acheiropoiotos, →
 mandylion

спáсѣх нерѣкотворѣнный → acheiropoietos,
→ mandylion
спасѣнїе → zbawienie
спасѣтель → Zbawiciel
сплошнáѧ седми́ца → tydzień niepostny
срaчнѣца → sraczyca, → katasarka
сре́дній прáздникъ → święto średnie
сребролю́біе → chciwość
срѣ́щенїе го́спода бо́га и спаса́ нашего
иже́са христѣ́ → Spotkanie Pana Boga
i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa
срѣ́щенїе го́сподне → spotkanie Pańskie
сѣ́хъ → werset
сѣ́хъ → sticharion, → podsakosnik
сѣ́хъ → stichira
сѣ́хъ а́нато́ліеѧ → stichira wschodnia
сѣ́хъ वोक्रѣ́на → stichira niedzielna
сѣ́хъ वोतो́чна → stichira wschodnia
сѣ́хъ ѿва́нгельскаѧ → stichira ewange-
liczna
сѣ́хъ на го́споднѣ वोзвѣ́хъ → stichira na
„Panie wołam do Ciebie”
сѣ́хъ на сѣ́хъовнѣ́ → stichira na stichow-
ni, → apostichira
сѣ́хъ на хва́лїтехъ → stichira chwalebna
сѣ́хъ па́схи → stichira Paschy
сѣ́хъ по ѡ́зѣ вѣ́ди → stichira alfabetycz-
na
сѣ́хъ по ѡ́фавнѣ́ → stichira alfabetycz-
na
сѣ́хъ о́ѣтрени́а → stichira na świtanie
сѣ́хъосло́біе → katyzma
ста́вленникъ → stawlenik
ста́рецъ → starzec
ста́рица → gerontissa
ста́рчество → ojcostwo duchowe
ста́росла́вѣнскій ѡ́зыкъ → język staro-cer-
kiewno-słowiański
ста́тѣ́ → chwała, → stacja
сте́пѣнна → pieśń stopni
стѣхирáрь → stichirion, → anastazymata-
rion
стѣхóвѣна → stichownia

сто́лпникъ → słupnik
сто́лецъ → kazalnica
сто́ѣнїе → stanie
стра́жа → straż
стра́ть → namiętność
стра́хъ वो́жїй → bojaźń Boża
стра́шный сѣ́дъ → sąd ostateczny
стра́стнáѧ седми́ца → Wielki Tydzień, →
Tydzień Męki Pańskiej
стра́стоу́тѣрпецъ → cierpiętnik
стра́стоу́тѣрпница → cierpiętnica
стро́гїй по́стъ → post ścisły
стѣ́дїтѣ́ → studyta
сѣ́архїа́іако́нъ → schiarchidiakon
сѣ́ма → schima
сѣ́ма вели́каѧ → schima wielka
сѣ́ма ма́лаѧ → schima mała
сѣ́мникъ → małoschimnich, → schimnich,
→ wielkoschimnich
сѣ́мница → małoschimnizska
сѣ́мона́хнна → schimnizska, → mało-
schimnizska
сѣ́мона́хъ → schimnich, → wielkoschim-
nich, → małoschimnich
сы́й → Jahwe
сы́нъ → syn
сы́нъ वो́жїй → syn Boży
сы́нъ чело́вѣческїй → syn człowieczy
сы́рнаѧ седми́ца → tydzień seropustny
сынóвѣ वो́жїй → lud Boży
сынопо́ложѣнїе → usynowienie
сыноу́творѣнїе → usynowienie
сыропѣ́стїе → seropust
сыропѣ́стнáѧ седми́ца → tydzień seropustny
сыропѣ́стъ → seropust
сѡле́ѧ → solea
сѣ́верныѧ двѣ́ри → drzwi północne
сѣ́нь → cyborium
сѣ́нь на́престольнаѧ → cyborium
сѣ́вернаѧ вѣ́рѣѧ → wrota północne
сѣ́дѡленъ → katyzma poetycka
сѣ́дѡлнце́ → tron, → tron biskupa
сѡмѡ́лъ → symbol

сѣмболъ вѣры → symbol wiary
 сѣнаѣарій → synaksarion
 сѣнаѣарь → synaksarion
 сѣно́дъ → synod
 сѣдъ бо́жій → sąd indywidualny
 сѣточный богослуже́бный крѣгъ → cykl dobowy
 сѣточный крѣгъ богослуже́нїа → cykl dobowy
 сѣщїй → Będący, → Jahwe
 сѣбевѣта → sobota
 сѣбевѣта ака́фіѣта → Sobota Akatysty
 сѣбевѣта ма́сопѣстнаа → Sobota Mięso-pustna
 сѣда́рь → sudarion
 сѣлица → kopiał
 сѣло́гъ → sułok
 сѣло́къ → sułok
 сѣще́ствѣ → istota
 та́инство → tajemnica, → misterium
 та́инство сѣлсвѣа́щенїа → misterium świętego oleju
 та́инство сѣвхарїстїи → misterium Eucharystii
 та́инство бра́ка → misterium małżeństwa, → małżeństwo sakramentalne
 та́инство ѱо́веди → misterium pokajania
 та́инство крѣщенїа → misterium chrztu
 та́инство мѣропома́занїа → misterium miropomazania
 та́инство пока́нїа → misterium pokajania
 та́йна → tajemnica
 та́йнаа вѣ́чера → wieczerza mistyczna, → wieczerza Pańska
 та́инникъ → mistyk
 та́инственнѣобѣ́дѣцъ → mistagog
 та́иннѣобѣ́ство → mistagogia
 та́иннѣбѣ́дѣцъ → mistyk, → mistagog
 тѣа́рь → stworzenie
 тѣворѣ́нїе → stworzenie
 тѣворѣ́цъ → Stwórca
 тѣплотѣ́ → zeon

терно́вный вѣне́цъ → korona cierniowa
 терно́вый вѣне́цъ → korona cierniowa
 тетра́подъ → tetrapod
 типникъ → typikon
 типникѣ́ → typikon
 толковѣ́е сѣвѣ́нгелїе → ewangelia z komentarzem
 торже́ствѣ прѣвосла́вїа → Triumf Prawosławia
 трїе́дїный → trójjedyny
 трїѣ́дїонъ → triodion
 трїѣ́дѣ → triodion
 трїѣ́дѣ нѣ́тнаго пѣ́нїа → triodion nutowy
 трїѣ́дѣ по́стнаа → triodion postny
 трїѣ́дѣ цѣ́стнаа → triodion kwiecisty, → triodion kwiatny
 тра́пезнаа → trapezaria
 трапѣ́за → trapeza
 тре́ба → treba
 тре́бникъ → trebnik
 трѣ́тїй чѣ́съ → trzecia godzina
 трѣ́звѣ́нъ → trójdzwon
 трїкн́рїй → trójswiecznik paschalny, → trikiron
 трїпѣ́снѣцъ → trójpieśń
 трїсвѣ́щникъ → trójswiecznik paschalny, → trikiron
 трїсвѣ́то́е → trysagion
 трѣ́нца → Trójca
 трѣ́нчѣ́нъ → troiczen
 трѣ́па́рь → troparion
 тѣ́мѣ́ кромѣ́шнаа → niebyt
 тѣ́ло → ciało
 тѣ́ло дѣ́хѣ́вное → ciało duchowe
 тѣ́ло дѣ́шѣ́вное → ciało cielesne
 тѣ́ло зѣ́мнѣ́е → ciało cielesne
 тѣ́ло и крѣ́вь → ciało i krew
 тѣ́ло хрї́стѣ́а → Ciało Chrystusa
 тѣ́ло хрї́стѣ́ѣ́о → Ciało Chrystusa
 о́умъ → umysł
 о́утѣ́варь цѣ́ркѣ́внаа → utensylia liturgiczne
 о́утѣ́ренѣ́ → jutrznia
 о́ублажа́нїе → wieliczenie

оꙋмащеніє → namaszczenie
 оꙋмиленіє → Eleusa, → umilenie
 оꙋмозрѣніє → kontemplacja
 оꙋнынїє → acedia
 оꙋрѡднѣый → jurodiwy
 оꙋспенїє → zaśnięcie
 оꙋспенїє пресѡатыѡа богорѡдны → zaśnięcie Najświętszej Bogarodzicy
 оꙋспенїє пресѡатыѡа владѣицы на́шей богорѡдны и прїснодѣбы марїи → Zaśnięcie Najświętszej Chwalebnej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii
 оꙋспенскій постъ → post uspienski
 оꙋстѡвъ монастѣрскїй → reguła monastyczna
 оꙋсыновленіє → usynowienie
 оꙋсыпальница → grobowiec, → usypalnica
 оꙋтѣшитель → Pocieszyciel
 оꙋчитель цѣркви → nauczyciel Cerkwi
 фѡска → pascha
 фелѡнъ → fieloń
 фелѡнь → fieloń
 фелѡнь краткаѡ → fieloń krótka
 фелѡнь малаѡ → fieloń krótka
 ѡавѡрскїй свѣтъ → światłość Taboru
 ѡавѡрское сіанїє → światło Taboru
 ѡамнїѡ недѣла → Niedziela Tomasza
 хартофїлакеѡ → chartofilaks
 хартофѡлѡѡ → chartofilaks
 хвалѣнаѡ пѣснь → wieliczenie
 хвалитенъ → chwalitien
 хвалитнаѡ стїхїра → stichira chwalebna
 хвалитны → psalm pochwalny
 херѡбімъ → cherubin
 херѡбімскаѡ → cherubikon
 херѡбімскаѡ пѣснь → cherubikon
 хїротонїѡ → misterium kapłaństwa, → chirotonia
 хїротесїѡ → chirotesia
 хїротонїѡ → wyświęcenie, → święcenie
 хїтѡнъ → chiton
 хлѣбецъ → chlebiec

хлѣбъ жїзни → Chleb Życia
 хлѣбъ предложѣнїѡ → chleb ofiarny
 хлѣбннѡ → cmentarz
 хлѣболомлѣніє → łamanie chleba
 хѡръ → chór
 хѡдѡтанца → Orędowniczka
 хѡзевїтъ → chozewita
 хѡрепїскопъ → chorepiskop, → wikariusz
 хѡрѡгѡ → chorągiew
 хрїстїанннѡ → chrześcijanin
 хрїстїанство → chrześcijaństwo
 хрїстѡѡ → Pomazaniec, → Chrystus
 хрїстѡѡ воскресѣ → Chrystus zmartwychwstał!
 хрѡмовый прѡздникъ → święto parafialne
 хрѡмъ → świątynia
 хѡла → bluźnierstwo
 хѡленїє → bluźnierstwo
 ѡданїє прѡздника → oddanie święta
 ѡкровѣніє → objawienie
 ѡлѡченїє → odłączenie
 ѡлѡченїє великое → odłączenie wielkie
 ѡлѡченїє малое → odłączenie małe
 ѡпѡдшїє → lapsi
 ѡпѡстъ → rozesłanie
 ѡпѡстїтельнаѡ молїтва → modlitwa rozesłania, → modlitwa przed amboną
 ѡпѡстїтельный трѡпарь → troparion rozesłania
 ѡстѡпка → odstupka
 ѡшельникъ → anachoreta, → zatwornik, → eremita
 ѡшельствїє → anachoreza, → zatwornictwo, → anachoretyzm
 царскїє часы → królewskie godziny
 царскаѡ врата → carskie wrota, → królewskie wrota
 царствїє бѡжїє → królestwo Boże
 царствїє небесное → królestwo niebiańskie, → królestwo niebieskie
 царствїє небесъ → królestwo niebios
 царь славы → Król Chwały
 царскаѡ врата → królewskie drzwi

цѣрквица → cerkiew domowa
 цѣрковь → cerkiew
 цѣрковь невидѣна → Cerkiew niewidzialna
 цѣрковнаа оутварь → przedmiot cerkiewny
 цѣрковно пѣвческій сбѣорникъ → antologion psalmisty
 цѣрковное новолѣтїе → rok cerkiewny
 цѣрковный годъ → rok cerkiewny
 цѣрковный оутварь → typikon
 цѣрковнославѣнскій ѡзбыкъ → język cerkiewnosłowiański
 цѣрковнослажѣтель → duchowieństwo niższe
 цѣрковнаа брата → brama cerkiewna
 цѣлѣбникъ → uzdrowiciel
 цѣлѣитель → uzdrowiciel
 цѣлованїе мїра → pocałunek pokoju
 цѣломѣдрїе → powściągliwość
 чѣсѣ → godzina
 чѣша → kielich
 чѣда божїа → lud Boży
 часѣвна → kaplica
 часослѣвецъ → czasosłow
 часослѣвъ → czasosłow
 частїица → częściczka
 часы → godzina
 часы великаго поста → wielkopostne godziny
 человекъ → człowiek
 человекъ божїй → człowiek Boży
 чернѣцъ → mnich, → czerniec
 чернїца → mniszka
 чернорїзецъ → mnich
 чернорїзница → mniszka
 честный крѣстъ → Krzyż Święty
 честныа дѣры → Czcigodne Dary
 четверодесятный постъ → post czterdziestodniowy
 четвероевангелїе → tetraewangelia, → ewangeliarz
 четверопїеицеъ → czteropieśń
 четыредесѣтница → post czterdziestodniowy, → czterdziętnica

четыредесѣтїна → czterdziesty dzień
 четыредесѣтоднѣвный постъ → post czterdziestodniowy
 чїнъ → obrzęd, → ryt
 чїнъ возведѣнїа на престѣлъ → obrzęd wprowadzenia na katedrę
 чїнъ воздвїженїа честнаго и живоотворѣнїа крѣста → obrzęd podniesienia czcigodnego i życiodajnego krzyża
 чїнъ вѣнчанїа → obrzęd koronowania
 чїнъ исповѣданїа → obrzęd wyznania wiary
 чїнъ погребѣнїа пресвѣтыа богородицы → obrzęd pogrzebu Bogarodzicy
 чїнъ проиждѣнїа крѣста → obrzęd wyniesienia krzyża
 чїнъ прощѣнїа → obrzęd przebaczenia win
 чїнъ свѣщенїа → duchowieństwo
 чїнъ панагїи → obrzęd panagii
 чїнъ ѡбрѣченїа → obrzęd zaręczyn
 чїнъ ѡсвѣщенїа храма → oświęcenie cerkwi
 чїнъ ѡмѣченїа ногъ → obrzęd obmycia ног
 чїнобѣникъ → archijeratikon
 чїноположенїе → ryt
 чїнополагѣванїе → porządek
 чїстѣтѣ → czystość
 чтѣнїе → czytanie
 чтѣнїе днѣ → czytanie dnia
 чтѣнїе празданїка → czytanie święta
 чтѣнїе свѣтаго → czytanie świętego
 чтѣецъ → lektor
 чѣстѣе дѣшїй → zmysł duszy
 чѣдо → cud
 чѣдотворецъ → cudotwórca
 чѣдотворѣнїе → cudotwórstwo
 шестѣой чѣсѣ → szósta godzina
 шестоднѣвецъ → heksameron
 шестоднѣвъ → heksameron
 шестоѡсалмїе → sześciopsalmie
 юродивый → jurodiwy

ЮЖНАА ВРАТА → wrota południowe
ЮЖНЫА ДВѢРИ → drzwi południowe
ЮРОДИБА → jurodiwa

ЮРОДСТВО → jurodztwo
ІЗЫЧЕСТВО → pogaństwo
ІЗЫЧНИКЪ → poganin

INDEKS
ODPOWIEDNIKÓW
ANGIELSKICH

abba → abba
 ablution → zapiwka
 absolution → rozgrzeszenie
 abyss → otchłań
 Acacian Schism → schizma akacjańska
 acclamation → aklamacja
 accuracy → akrybia
 acedia → acedia
 acolyte → prysłużnik
 acrostic → akrostych
 act of creation → stworzenie
 Acts of the Martyrs → akta męczenników
 Adamian → adamita
 Adamite → adamita
 Adamitism → adamityzm
 adiakrisia → adiakrisia
 admiration → zachwyty
 Adonai → Adonai
 adoption → usynowienie
 Adoptionism → adopcjanizm
 Adoptionist → adopcjanin
 adultery → cudzołóstwo
 Advocate → Orędowniczka, → Orędownik
 aer → pokrowiec duży
 aerial toll house → mytarstwo
 Aetian → aecjanin
 Aetianism → aecjanizm
 afterfeast → poświęcie
 agape meal → agapa, → wieczerza miłości
 age → wiek
 agiasma → agiasma
 Agnoet → agnoeta
 Agnoetae → agnoetyzm
 Agonocletes → agoniklita
 Agonoclite → agoniklita
 agrapha → agrafon
 Agynian → aginianin
 aisle → nawa boczna
 akathist salutations → akatyst
 Akathist Hymns → akatystarz
 akathistos hymn → akatyst
 akribeia → akrybia
 all-night service → nabożeństwo całonocne

All-night Vigil → całonocne czuwanie
 All-powerful → Pantokrator
 Alleluia → alleluja
 Alleluarion → allelujarion
 allodoxia → alodoksja
 allodoxy → alodoksja
 Almighty → wszechmogący
 Alpha and Omega → Alfa i Omega
 Alphabetical stichera → stichira alfabetyczna
 altar → ołtarz
 altar boy → ołtarnik
 altar cross → krzyż ołtarzowy
 altar curtain → zasłona ołtarza
 altar server → prysłużnik, → ołtarnik
 altar serving → przysługiwanie
 altar table → ołtarz
 ambo → ambona
 ambon → ambona
 ambulatory → ambit
 amen → amen
 amma → amma
 amomoi → nieskalany
 amvon → ambona
 anachoresis → anachoreza
 anachoretism → anachoretyzm
 analav → anaław
 analavos → anaław
 analogion → anałoj
 anamnesis → anamneza
 anaphora → anafora
 anaphoral prayer → modlitwa anaforalna
 Anastasimatarion → oktoich mały, → anastazy-matarion
 Anastasis → anastasis
 anathema → anatema
 anathematization → anatematyzacja
 Anatolian sticheron → stichira wschodnia
 Anavathmoi → pieśń stopni
 anxios → anaksios
 ancestor of God → bogoojciec
 Ancestors of God → Boży Rodziciele
 ancestral sin → grzech prarodzców
 anchoress → anachoretka

anchorite → anachoreta
 Ancient → odwieczny
 Ancient of Days → Odwieczny Dniami
 angel → anioł
 Angel of Great Counsel → Anioł Wielkiej Rady
 Angel of the Great Council → Anioł Wielkiej Rady
 Angel of the Lord → anioł Pański
 Angelic Choir → chór anielski
 angelic hierarchy → hierarchia anielska
 angelic Image → anielski wzór, → anielski wzorec
 Angelic Liturgy → liturgia anielska
 angelology → angelologia
 angelophany → angelofania
 Angels → anioł
 aniksandaria → aniksandarion
 aniksandarion → aniksandarion
 anixantaria → aniksandarion
 announcement bell → dzwon zwiastujący
 annual cycle → cykl roczny
 annulment → unieważnienie małżeństwa
 Annunciation of Our Most Holy Lady the Theotokos and Ever-Virgin Mary → Zwiastowanie Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii
 Annunciation to the Mother of God → zwiastowanie Najświętszej Bogarodzicy
 Annunciation to the Theotokos → zwiastowanie Najświętszej Bogarodzicy
 anointed → pomazaniec
 Anointed One → Pomazaniec
 anointing of a monarch → koronowanie
 anointing of the sick → namaszczenie chorych
 anointment → namaszczenie
 Anomean → anomejczyk
 anomie → anomia
 Anomoean → anomejczyk
 Anomoeanism → anomeizm
 anthologion → antologion
 anthropolatry → antropolatria
 anthropology → antropologia
 Antichrist → antychryst
 antidoron → antydor
 antimension → antymins
 antimins → antymins
 Antipascha → Antypascha
 antiphon → antyfona
 antiphonal psalmody → psalmodia antyfona-
 na, → śpiew antyfonalny
 Antiphonarion → antyfonarion
 Antitrinitarian → antytrynitarysta
 Antitrinitarianism → antytrynitaryzm
 antitype → antytyp
 apocalypse → apokalipsa
 apocrisiary → apokryzjariusz
 Apocrypha → apokryf
 apocryphal book → księga apokryficzna
 Apodosis → oddanie święta
 apokatastasis → apokatastaza
 apokrisiarios → apokryzjariusz
 apokrisiarius → apokryzjariusz
 Apollinarianism → apolinaryzm
 Apollinarism → apolinaryzm
 apologetics → apologetyka
 apologist → apologeta
 apology → apologia
 apolysis → rozesłanie
 apolytikion → troparion
 apophatic theology → teologia apofatyczna
 apophatism → apofatyzm
 apophthegm → apoftegmata
 apostasy → apostazja
 apostate → apostata
 aposticha → stichownia
 Aposticheron → apostichira
 Apostichos → apostichira
 apostle → apostoł
 Apostle to the Gentiles → Apostoł Narodów
 Apostles to the Slavs → apostołowie Słowian
 Apostles' Creed → apostolski symbol wiary
 Apostles' Fast → post apostolski

Apostol → apostoł
 Apostolic Creed → apostolski symbol wiary
 Apostolic Father → ojciec apostolski, → mąż
 apostolski
 apostolic succession → sukcesja apostolska
 apostolicity → apostolskość
 apostolnik → apostołnik
 Apostolos → apostoł
 Apple Spas → Spas jabłkowy
 appointing → nareczenie
 aprakos → aprakos
 apse → apsyda
 archangel → archanioł
 Archangels → archanioł
 archbishop → arcybiskup
 archbishopric → arcybiskupstwo
 archdeacon → archidiakon
 Archieratikon → archijeratikon
 archimandrite → archimandryta
 archimandrite's mantiya → mantia archiman-
 dryty
 Archistrategos → arcystrateg
 archon → archont
 Archon of the Great Church of Christ → ar-
 chont Wielkiej Cerkwi
 archontissa → archontissa
 archpastor → arcypasterz
 archpresbyter → archiprezbiter
 archpriest → arcykapłan, → protojerej, →
 protopop
 archpriesthood → protojerejstwo
 aretology → aretologia
 Arian → arianin
 Arianism → arianizm
 Arkhieratikon → archijeratikon
 Artoklasia → artoklazja
 artolatry → artolatria
 artophorion → artoforion, → daronosica
 Artos → artos
 Artotryte → artotryta
 Ascension of Our Lord God and Savior Jesus
 Christ → Wniebowstąpienie Pana Boga
 i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa

Ascension of the Lord → wniebowstąpienie
 Pańskie
 ascesis → asceza
 ascetic → asceta, → ascetka
 asceticism → ascetyzm
 ascetics → ascetyka
 Asmatic rule → śpiewny porządek
 asmaticon → azmatykon
 aspergillum → kropidło
 Assembly of Bishops → sobór biskupów
 assist → assist
 assumption → wniebowzięcie
 asterisk → gwiazda
 athonite → athonita
 atimia → atimia
 atrium → atrium
 Augmented Litany → ektenia żarliwa
 aureola → aureola
 authentic mode → ton podstawowy
 autocephalization → autokefalizacja
 autocephalous Orthodox Church → Cerkiew
 autokefaliczna
 autocephaly → autokefalia
 automelon → samopodobien
 autonomous Orthodox Church → Cerkiew
 autonomiczna
 autonomy → autonomia
 auxiliary → wikarny
 auxiliary bishop → wikariusz
 avenger → ekdyk
 award → nagroda cerkiewna
 axios → aksios
 bachelorhood → beżzenność
 banns → zapowiedź
 baptism → chrzest
 baptism of blood → chrzest krwi
 Baptism of Our Lord Jesus Christ → Chrzest
 Pana Naszego Jezusa Chrystusa
 baptism of repentance → chrzest nawrócenia
 Baptism of the Lord → chrzest Pański
 baptismal box → szkatułka chrzcielna
 baptismal font → basen chrzcielny, → misa
 chrzcielna

baptismal garment → chrzczonka, → szata
 chrzcielna
 baptismal gown → chrzczonka, → szata
 chrzcielna
 Baptismal Liturgy → liturgia chrzcielna
 baptistery → baptysterium
 baptistry → baptysterium
 basilica → bazylika
 Basilika → bazylika
 batiushka → batiuszka
 Beatitude → przykazanie błogosławieństwa
 Beatitudes → błogosławieństwo
 Beautiful Gate → piękne drzwi
 Beglopovotsy → biegłopowiec
 being → byt, → Będący
 belfry → dzwonnica
 believer → wierny
 bell → dzwon
 bell ringer → dzwonnik
 bell tower → dzwonnica
 belt → pas
 bema → bima
 bending of one's knees → stawanie na kolana
 bending on one's knees → skłanianie kolan
 Bespopovschina → bezpopowszczyzna
 Bespopovtsy → bezpopowiec
 betrothal → zaręczyny
 Betrothed → oblubieniec
 biandry → dwumęstwo
 Bible → Biblia
 Biblical canon → kanon biblijny
 Biblical Ode → pieśń biblijna
 biblical studies → biblistyka
 biblical theology → teologia biblijna
 bier → katafalk
 Birth-giver of God → Boża Rodzicielka
 bishop → biskup
 bishop's service book → służebnik biskupi
 bishop's staff → żezł
 bishop's throne → tron biskupa
 bishopric → biskupstwo
 blagovest → błagowieść, → dzwon zwiastu-
 jący

blasphemy → bluźnierstwo
 blessed → błogosławiona, → błogosławiony
 blessing → błogosławieństwo, → oświęcenie
 blessing cross → krzyż ołtarzowy
 Blessing of Bread → błogosławieństwo chle-
 bów
 Blessing of the Loaves → błogosławieństwo
 chlebów
 blessing of water → oświęcenie wody
 bloodless sacrifice → bezkrwawa ofiara
 bloodless worship → bezkrwawa służba
 Bodiless Powers → moce bezcielesne
 body → ciało
 body and blood → ciało i krew
 Body of Christ → Ciało Chrystusa
 Bogoglasnik → bogogłasnik
 Bogomil → bogomilec
 Bogomilism → bogomilizm
 bohorodichnyj → bogorodziczny
 Book of Akathists → akatystarz
 Book of Molebens → księga molebnów
 Book of Needs → trebnik
 Book of Psalms → psalterz
 boundary key → klucz graniczny
 bow → pokłon
 bow to the earth → pokłon do ziemi
 branch church → cerkiew filialna
 bread → chlebiec
 Bread of Life → Chleb Życia
 breaking of bread → łamanie chleba
 Breast-feeder → Karmiąca
 brethren → bracia
 bride → oblubienica
 Bridegroom → oblubieniec
 Bright Week → tydzień świetlisty, → tydzień
 światły
 brother → brat
 Brother of the Lord → Brat Pański
 brotherhood → bractwo, → bractwo
 burial → pogrzeb
 burial shroud → całun
 Butter Week → maslenica
 caesaropapism → cezarpapizm

candidate → stawlenik
 candle → świeca
 candle bearer → świeconośca
 candle stand → cerkiewny jaszczyk, →
 świecznik
 candle table → cerkiewny jaszczyk
 canon → kanon
 canon law → prawo kanoniczne
 canon of four odes → czteropieśń
 canon of Holy Scripture → kanon Pisma
 Świętego
 canon of the New Testament → kanon Nowe-
 go Testamentu
 canonarch → kanonarcha
 Canonarion → kanonarion
 canonical book → księga kanoniczna
 canonical Gospel → ewangelia kanoniczna
 canonical letter → list kanoniczny
 canonical mission → misja kanoniczna
 canonical territory → terytorium kanoniczne
 canonist → kanonista
 canonization → kanonizacja
 Canonnik → kanonnik
 canons of iconography → kanon ikonogra-
 ficzny
 canopy → baldachim
 cantillation → kantylacja
 cantor → psalmista, → psalmistka, →
 śpiewak
 cantor's anthologion → antologion psalmisty
 Cappadocian Father → ojciec kapadocki
 cardinal virtue → cnota duszy
 cardiognosis → kardiognoza
 cardiognost → kardiognosta
 cardiognosta → kardiognosta
 cassock → podriasnik
 Catacomb Church → Cerkiew katakumbowa
 catacombs → katakumby
 catafalque → katafalk
 cataphatic theology → teologia katafatyczna
 cataphatism → katafatyzm
 Cataphrygian → katafrygijczyk
 Cataphrygian → katafryga
 catechesis → katecheza
 catechetics → katechetyka
 catechism → katechizm
 catechist → katecheta, → katechetka
 catechumen → katechumen
 catechumenate → katechumenat
 catharsis → katharsis
 cathedra → katedra
 cathedral → sobór, → katedra
 Catholic → katolik
 Catholic Church → Kościół powszechny, →
 Kościół katolicki, → Cerkiew powszechna
 Catholicism → katolicyzm
 catholicity → katolickość
 catholikon → sobór
 catholikosate → katolikosat
 Cause → Przyczyna
 celebrant → sprawujący
 celebrating → przewodniczenie
 celebration → sprawowanie, → święcenie
 celebrator → liturg
 celibacy → celibat
 celibate → celibatariusz
 cell → cela, → kielia
 cemetery → cmentarz
 cenobiarch → cenobiarcha
 cenobite → cenobita
 cenobitic monasticism → cenobityzm
 cenobitism → cenobityzm
 cenobium → cenobia
 censer → kadzielnica
 censeng → okadzanie
 central part of the church → nawa
 ceremony → obrzęd
 Chairetismos → chajretyzm
 change of the gifts → przemiana darów
 chant of the Papadikon → śpiew melizma-
 tyczny
 chanter → psalmistka, → śpiewak, → psal-
 mista
 chants in the eight modes → śpiew ośmioto-
 nowy
 chapel → kaplica

chaplain → duszpasterz
 chaplaincy → duszpasterstwo
 chaplet → wieńczyk
 charism → charyzma
 charisma → dar, → charyzmat
 charismatic → charyzmatyk
 charity → miłosierdzie
 Chartophylax → chartofilaks
 Chasoslov → czasosłów
 Cheesefare Sunday → Niedziela Seropustna
 Cheesefare Week → tydzień seropustny
 cheirothesia → chirotesia
 cheirotonia → chirotonia
 Cherub → cherubin
 Cherubic Hymn → hymn cherubinów
 Cherubikon → hymn cherubinów, → cheru-
 bikon
 Cherubim → cherubin
 Chief Shepherd → arcybiskup
 chiliasm → chiliazm
 Chinovnik → archijeriatikon
 chironomy → chironomia
 chiton → chiton
 choir → chór
 choir chanter → chórzysta
 choir practice → śpiewka
 chorbishop → chorepiskop
 chorepiscopos → wikariusz
 chorepiscopos → chorepiskop
 choros → choros
 chosen nation → naród wybrany
 chosen people → naród wybrany
 Chozebite → chozewita
 Chrism → mirra
 Chrismation → bierzmowanie, → miropo-
 mazanie
 Christ → Chrystus
 Christ Enthroned → Chrystus w majestacie
 Christ in Glory → Chrystus w majestacie
 Christ in Majesty → Chrystus w majestacie
 Christ is Risen! → Chrystus zmartwychwstał!
 Christian → chrześcijanin
 Christian ethics → etyka chrześcijańska

Christianity → chrześcijaństwo
 Christmas → Boże Narodzenie
 Christmas carol → kolęda
 Christmas Eve → wigilia
 Christocentrism → chrystocentryzm
 Christogram → chrystogram
 Christological perichoresis → perychoreza
 chrystologiczna
 Christology → chrystologia
 church → cerkiew, → kościół
 Church Father → ojciec Cerkwi
 church gate → brama cerkiewna
 church hierarchy → hierarchia cerkiewna
 Church invisible → Cerkiew niewidzialna
 church law → prawo cerkiewne
 Church of the Resurrection → anastasis
 Church Slavic language → język cerkiew-
 nosłowiański
 Church Slavonic language → język cerkiew-
 nosłowiański
 Church teacher → nauczyciel Cerkwi
 church warden → opiekun cerkiewny
 church wedding → ślub cerkiewny
 church year → rok cerkiewny
 Churching → ucerkiewnianie, → obrzęd
 czterdziestego dnia, → wprowadzenie
 churchyard → dziedziniec
 ciborium → cyboryum
 Circumcision of our Lord Jesus Christ → Ob-
 rzezanie Pana Naszego Jezusa Chrystusa
 Circumcision of the Lord → Obrzezanie Pań-
 skie
 City of God → miasto Boże
 clairvoyance → prozorność
 clairvoyant → prozorny
 clavus → klawi
 clergy → duchowieństwo
 clergy service book → służebnik
 clergyman → duchowny
 cloister → klasztor
 co-stander → stojący
 codex → kodeks
 collegiality → kolegiałość

Comforter	→ Pocieszyciel	contemplation	→ kontemplacja
commandment	→ przykazanie	continence	→ powściągliwość, → wstrze- mięźliwość
commandment of beatitude	→ przykazanie błogosławieństwa	continuous psalmody	→ nieustający psalterz
commandment of blessedness	→ przykazanie błogosławieństwa	conversion	→ konwersja, → nawrócenie
commemoration	→ święcenie, → wspomi- nianie	convert	→ konwertyta
commemoration booklet	→ synodyk	conveyance of the body to the church	→ wyprowadzenie ciała
commemoration of a saint	→ wspomnienie świętego	copy	→ kopia II
commemoration particle	→ cząstka kome- moratywna	coronation	→ koronowanie
commemoration slip	→ karteczka	coryphaei of the Apostles	→ koryfeusze apos- tołów
common psalmody	→ psalmodia wspólna	cosmology	→ kosmologia
communal life	→ życie wspólnotowe	cosmos	→ kosmos
communicant	→ pryczastnik	council	→ sobór
communicatio idiomatum	→ komunikacja idiomatów	cowl	→ kukulion
communication of attributes	→ wymiana idiomatów	cowl of guilelessness	→ kukulion
communion	→ komunia	creation	→ stworzenie
Communion Chant	→ werset eucharystyczny	Creator	→ Stwórca
Communion Verse	→ werset eucharystyczny	Creed	→ symbol wiary, → Wierzę
comparative theology	→ teologia porównaw- cza	crosier	→ żezł
Compline	→ powieczерze	cross	→ krzyż
concelebrant	→ współsprawujący	Cross of the Lord	→ Krzyż Pański
concelebration	→ współsprawowanie	Cross-bearer	→ krzyżonośca
conciliarity	→ soborowość	crown of thorns	→ korona cierniowa
concordat wedding	→ ślub konkordatowy	crowning	→ koronowanie
condemnation	→ potępienie	crozier	→ posoch
confession	→ wyznanie, → spowiedź	crucifixion	→ ukrzyżowanie
confessor	→ wyznawca, → wyznawczyni, → spowiednik	cuff	→ narękawek
conscience	→ sumienie	cult	→ kult
consecration	→ oświęcenie, → sakra	cup	→ czarka
consecration of a church	→ oświęcenie cerk- wi	curtain	→ zasłona
consensus of the Fathers	→ zgoda ojców	curtain of the Holy Doors	→ zasłona ołtarza
consensus patrum	→ zgoda ojców	custom	→ zwyczaj
consistory	→ konsystorz	cycle of services	→ cykl nabożeństw
consubstantiality	→ współistotność	cycle of worship	→ cykl nabożeństw
		Cyrillic script	→ cyrylica
		daily antiphon	→ antyfony codzienna
		daily cycle	→ cykl dobowy
		daily reading	→ czytanie dnia
		damnation	→ potępienie
		Dance of Isaiah	→ taniec Izajasza
		day	→ dzień

Day Eight → dzień ósmy
 day of rest → dzień spoczynku
 Day of the Lord → dzień Pański
 deacon → diakon
 deaconess → diakonisa
 deacons' doors → drzwi diakońskie
 dean → dziekan
 deanery → dekanat
 death → śmierć
 Decalogue → dekalog
 deceiver → zwodziciel
 decree → dekret
 dedication → poświęcenie
 Deesis → deesis
 Deesis row → rząd deesis
 defrocked → razstryga
 defrockment → depozycja
 Deisis → deesis
 deity → bóstwo
 delight → zachwyt
 demestvenny chant → śpiew demestwenny
 demon → bies, → demon
 demon of acedia → demon acedii
 demon of noontide → demon południa
 Descent of the Holy Spirit → zesłanie
 Świętego Ducha
 Descent of the Holy Spirit upon the Apostles
 → zesłanie Świętego Ducha na apostołów
 desecration → zbezczeszczenie
 Desert Father → ojciec pustyni
 despondency → acedia
 deuterocanonical book → księga deuteroka-
 noniczna
 Devil → diabeł
 devotion → pobożność
 diaconate → diakonat
 diaconia → diakonia
 diaconicon → diakonikon
 diak → diak
 diakonikon → diakonikon
 diakrisis → diakrisis
 diaspora → diaspora
 diataxis → diataksis

dichotomism → dychotomizm
 dichotomy → dychotomia
 Didactic Gospel → homiliarz
 dikirion → dikirion
 diocese → diecezja
 diptych → dyptych, → dyptyk
 Directress → Przewodniczka
 discernment → diakrisis
 discursive mind → rozum dyskursywny
 diskos → diskos
 dismissal → rozesłanie
 dismissal hymn → troparion rozesłania
 dismissal prayer → modlitwa rozesłania
 dispassion → beznamiętność
 dispensation → dyspensa
 dissolution of marriage → rozwiązanie
 małżeństwa
 Disuniate → dyzunicki, → dyzunita
 divine → święty
 Divine Council → Wielka Rada
 Divine Energy → energia Boża
 Divine eros → eros Boży
 Divine Light → światłość Boża, → światło
 boskie
 Divine Liturgy → Święta Liturgia, → Boska
 Liturgia
 Divine Mysteries → Boskie Tajemnice
 Divine Person → osoba boska
 Divine Providence → opatrność Boża
 divine virtue → cnota boska
 Divine Wisdom → Mądrość Boża
 Divinity → boskość
 divinization → przebóstwienie
 division → schizma
 divorce → rozwód
 Docete → doketa
 docetism → doketyzm
 Docetist → doketa
 dogma → dogmat
 dogmatic theology → teologia dogmatyczna
 dogmatics → dogmatyka
 dogmatikon → dogmatyk
 domestikos → domestyk

Dominions → panowania	eclogue → ekloga
Donatism → donatyzm	economy → ekonomia
Donatist → donatysta	economy of God → ekonomia Boża
door of iconostas → drzwi ikonostasu	economy of salvation → ekonomia zbawienia
door of templon screen → drzwi ikonostasu	ecstasy → ekstaza
doorkeeper → odźwierny	Ecumenical Council → sobór powszechny
doorman → klucznik	ecumenical movement → ruch ekumeniczny
dormition → zaśnięcie	ecumenical teacher → powszechny nauczyciel
Dormition Fast → post uspienski	ecumenicity → ekumeniczność
Dormition of Our Most Holy Lady the Mother of God and Ever-Virgin Mary → Zaśnięcie Najświętszej Chwalebnej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii	ecumenism → ekumenizm
Dormition of the Theotokos → zaśnięcie Najświętszej Bogarodzicy	ecumenist → ekumenista
double orarion → orarion podwójny	Eden → Eden
Doukhobour → duchoborca	Edinoversty → jednowierstwo
doxastikon → chwalitien, → sławnik	eight mode system → system ośmiotonowy
doxology → doksologia	eight modes system chant → śpiew ośmiotonowy
Dreadful Judgment → sąd ostateczny	Eighth Day → dzień ósmy
drone → ison	eileton → iliton
Dukhobor → duchoborca	ekphonesis → wozgłas
Dynamic Monarchianism → monarchianizm dynamiczny	elder → starzec
eagle rug → orlec	elderess → gerontissa
earthly Church → Cerkiew ziemską	elderhood → starczestwo, → starcostwo
East-West Schism → schizma Wschód-Zachód	Eleusa → Eleusa
Easter → Wielkanoc	Elevation of the Holy Cross → podwyższenie Krzyża Pańskiego
Easter Week → tydzień paschalny	Elevation of the Venerable and Life-Giving Cross → obrzęd podniesienia czcigodnego i życiodajnego krzyża
Eastern Church → Kościół wschodni	Elohim → Elohim
Ebionite → ebionita	Eminence → eminencja
Ebionitism → ebionizm	Emmanuel → Emmanuel
ecclesia → Eklezja	enarxis → enarksis
ecclesial practice → praktyka cerkiewna	encolpion → enkolpion
ecclesial unity → jedność eklezjalna	endyton → inditia
ecclesiality → eklezjalność	engagement → narzeczeństwo, → zaręczyny
ecclesiarch → eklezjarcha	engolpion → enkolpion
ecclesiastical award → nagroda cerkiewna	enkolpion → enkolpion
ecclesiastical court → sąd cerkiewny	enkomiastion → pochwała
ecclesiology → eklezjologia	enlightener → oświeciciel, → oświecicielka
ecloga → ekloga	enlightenment → oświecenie
	enstasis → enstasis
	enthronement → intronizacja

Entrance Chant → werset wejścia	episcopal staff → posoch
Entrance Hymn → werset wejścia	episcopate → episkopat
Entrance of Christ into Jerusalem → wejście Chrystusa do Jerozolimy	Epistle Lectionary → apostoł
Entrance of Our Lord into Jerusalem → wejście Pana do Jerozolimy	epistle reading → lekcja
Entrance of Our Most Holy Lady Mother of God and Ever-Virgin Mary into the Temple → Wprowadzenie Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii do Świątyni	Epitaphios → płaszczanica
Entrance of the Most Holy Mother of God into the Temple → wprowadzenie Najświętszej Bogarodzicy do świątyni	epitimion → epitymia
Entrance prayers → modlitwa wejścia	epitrachelion → epitrachilion
Entrance with the censer → wejście z kadzidłem	Equal-to-the-Apostles → równy apostołom
Entrance with the Gospel Book → wejście z ewangeliarzem	equity → epikia
Entry into the Temple of Our Most Holy Lady Mother of God and Ever-Virgin Mary → Wprowadzenie Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii do Świątyni	eremite → eremitka, → eremita
Entry of Christ into Jerusalem → wejście Chrystusa do Jerozolimy	eremitism → eremityzm
Entry of Our Lord into Jerusalem → wejście Pana do Jerozolimy	eros → eros
Entry of the Most Holy Mother of God into the Temple → wprowadzenie Najświętszej Bogarodzicy do świątyni	eschatology → eschatologia
Epanagoge → epanagoga	eschaton → eschaton
epectasy → epektaza	esonarthex → esonarteks
epektasis → epektaza	essence → esencja, → istota
ephymnion → efimnion	Eternal → odwieczny
epiclesis → epikleza	eternal fire → ogień wieczny
epignosis → epignoza	eternal life → życie wieczne
epigonation → nabiedrennik, → epigonation, → palica	eternity → wieczność
epimandylion → apostołnik	ethnophyletism → etnofiletyzm
epimanikion → epimanika	Eucharist → Eucharystia
Epiphany → epifania	eucharistic bread → chleb eucharystyczny
episcopal mantiya → mantia biskupa	eucharistic communion → łączność eucharystyczna
	eucharistic fast → post eucharystyczny
	eucharistic gifts → dary eucharystyczne
	Euchologion → trebnik
	eulogia → eulogia
	Eunomian → eunomianin
	Eunomianism → eunomianizm
	Eutychian → eutychianin
	Eutychianism → eutychianizm
	Evangelary → ewangeliarz
	Evangelist → ewangelista
	Evangelistarion → ewangelistariusz
	evangelization → ewangelizacja
	eve → wigilia
	eve of the feast → wigilia święta
	Eve of the Nativity → wigilia
	Ever-Virgin → Zawsze Dziewica
	Evergetinos → ewergeta
	everywhere present → Wszechobecny

- evil → zło
 evil spirit → zły duch
 evlogitarion → eulogitarion
 exacting penalty → ekdyk
 Exaltation of the Precious Cross → pod-
 wyższenie Krzyża Pańskiego
 exaposteilarion → eksapostilarion
 exapostilarion → eksapostilarion
 exarch → egzarcha
 exarchate → egzarchat
 exchange of attributes → wymiana idiomatów
 exclamation → wozgłas
 excommunication → odłączenie, → eksko-
 munika
 exegesis → egzegeza
 exegete → egzegeta
 exegetics → egzegetyka
 existence → byt, → egzystencja
 Exomologitarion → eksomologitarion
 exorcising → egzorcyzowanie
 exorcism → egzorcyzm
 exorcist → egzorcysta
 explicit epicleses → epikleza zstępująca
 faith → wiara
 faithful → wierny
 Falling Asleep of the Theotokos → zaśnięcie
 Najświętszej Bogarodzicy
 fan-bearer → rypidonośca
 fast → post
 fast-free week → tydzień niepostny
 faster → postnik
 fasting → post
 father → ojciec
 fear of God → bojaźń Boża, → bogobojność
 feast day → dzień świąteczny, → święto
 feast day with all-night vigil → święto z czu-
 waniem
 Feast of Feasts → Święto Świąt
 feast with all-night vigil → święto z czuwa-
 niem
 fellowship → bractwo
 festal antiphon → antyfony świąteczna
 Festal Menaion → minieja świąteczna
 Festal Triodion → triodion kwiecisty, → trio-
 dion kwietny
 festival → święto
 Filioque → Filioque
 First Entrance → wejście pierwsze
 First Hour → pierwsza godzina
 first mother → pramatka
 First Savior → Pierwszy Spas
 First Spas → Pierwszy Spas
 First-Called → pierwszy powołany
 fixed feast day → święto nieruchome
 flesh → sarks, → ciało
 flock → owczarnia
 Flowery Triodion → triodion kwiecisty, →
 triodion kwietny
 fool for Christ' sake → szaleniec Chrystu-
 sowy
 fool for God's sake → szaleniec Boży
 fool-for-Christ → szaleniec Chrystusowy
 foolishness for Christ → juródtwo
 for the departed → zaduszny
 forebear → prarodziec
 forefather → prarodziec, → praojciec
 forefeast → przedświęcie, → dzień
 przedświąteczny
 foresight → prozorność
 Forgiveness Sunday → Niedziela Przebacze-
 nia
 fornication → cudzołóstwo
 fortieth day → czterdziesty dzień
 Fortieth Day Service → obrzęd czterdziestego
 dnia
 forty day fasting → post czterdziestodniowy
 forty days → czterdziestnica
 forty days fasting → post czterdziestodniowy
 forty liturgies → czterdzieściny
 founder → fundator
 Founder's Typikon → typikon fundatorski
 full prostration → pokłon wielki
 funeral → pogrzeb
 future life → życie przyszłe
 Galaktotrophousa → Karmiąca
 Gehenna → gehenna

general confession → spowiedź ogólna
 General Menaion → minieja ogólna
 geronticon → gerontikon
 ghost → duch
 gift → dar
 gift of discernment → dar rozróżniania
 gift of tears → dar łez
 gifts → dar
 gifts of the Magi → dary mędrców
 gifts the Wise Men → dary mędrców
 Giver of Life → Życiodawca
 Glad Tidings → ewangelia
 Glagolitic → głągolica
 Glagolitic script → głągolica
 Glagolitsa → głągolica
 glorification → pochwała, → kanonizacja, → ogłoszenie świętości
 glory → chwała
 Glory and now → chwała i teraz
 Glory of the Lord → chwała Pańska
 glossolalia → glosolalia
 Glykophilusa → Glykofilusa
 gnomie will → wola gnomiczna
 gnosis → gnoza
 Gnostic → gnostyk
 Gnosticism → gnostycyzm
 God → bóg
 God Incarnate → Bóg Wcielony
 God the Father → Bóg Ojciec
 God the Son → Bóg Syn
 God the Word → Bóg Słowo
 God's anger → gniew Boży
 God's glory → chwała Boża
 God's image → obraz Boży
 God's law → prawo Boże
 God's likeness → podobieństwo Boże
 God's people → lud Boży
 God's punishment → kara Boża
 God-bearer → Bogarodzica
 God-inspired → bogonatchniony
 goddaughter → córka chrzestna
 godfather → ojciec chrzestny
 Godmanhood → bogoczłowieczeństwo

godmother → matka chrzestna
 godson → syn chrzestny
 God's fire → ogień Boży
 God's name → imię Boga
 gold coin ornament → assist
 gold cross → złoty krzyż
 Golgotha → golgota
 gonfalon → chorągiew
 Good News → ewangelia
 Good Shepherd → Dobry Pasterz
 Gospel → ewangelia
 Gospel Book → ewangeliarz
 Gospel sticheron → stichira ewangeliczna
 Gospel with commentary → ewangelia z komentarzem
 grace → łaska
 gramata → gramota
 grammata → list pochwalny, → gramota
 grave field → cmentarzysko, → cmentarz
 graveyard → cmentarz, → cmentarzysko
 Great Agiasma → wielkie oświecenie wody
 Great and Holy Lent → Wielki Post
 Great and Holy Sunday of Pascha → Święta i Wielka Niedziela Paschy
 Great and Holy Week → Wielki Tydzień
 Great Archpriest → Wielki Arcykapłan
 Great Blessing of Water → wielkie oświecenie wody
 Great Canon of Repentance → wielki kanon pokajanny
 great censuring → okadzanie wielkie
 great chartophylax → wielki chartofilaks
 Great Church → Wielka Cerkiew
 great dismissal → wielkie rozesłanie
 great door → wielkie drzwi
 great doxology → doksologia wielka
 Great Entrance → wejście wielkie
 Great Fast → Wielki Post
 great feast day → święto wielkie
 Great Forty Days → Wielka Czerdziestnica
 Great Habit → schima wielka
 Great High Priest → Wielki Arcykapłan
 Great Hours → wielkie godziny

Great Indiction	→ indyktion wielki	healing	→ uzdrowienie
Great Lent	→ Wielki Post	hearer	→ słuchający
Great Litany	→ ektenia wielka	heart	→ serce
great martyr	→ wielka męczennica	heathen	→ poganin
great metania	→ pokłon wielki	heaven	→ niebo
great oikonomos	→ wielki ekonom	Heavenly Kingdom	→ królestwo niebiańskie, → królestwo niebios, → królestwo nie- bieskie
great omophorion	→ omoforion wielki	Heavenly Liturgy	→ liturgia niebiańska
Great Panikhida	→ wielka panichida	Heavenly Powers	→ moce niebiańskie, → moce niebieskie
Great Prokeimenon	→ prokimien wielki	hegumen	→ igumen
Great Sabbath	→ Wielka Sobota	hegumenia	→ igumenia
great sakellarios	→ wielki sakelariusz	hegumenos	→ igumen
Great Schema	→ schima wielka	hegumenship	→ igumeństwo
Great Schism	→ wielka schizma	Heirmologion	→ irmologion
great skeuophylax	→ wielki skewofilaks	hell	→ piekło
great skevophylax	→ wielki skewofilaks	hell-fire	→ ogień piekielny
Great Vespers	→ wielka wieczernia	hemistich	→ hemistych
Great Week	→ Wielki Tydzień	heresiarch	→ herezjarcha
great-martyr	→ wielkomęczennica, → wiel- komęczennik	heresy	→ herezja
Greater Angelic Image	→ wielki obraz aniel- ski	heretic	→ heretyk
greater censing	→ okadzanie wielkie	Hermeneia	→ hermeneja
greed	→ chciwość, → pożądliwość	hermeneutics	→ hermeneutyka
Greek Catholic	→ grekokatolik	hermit	→ pustelnik, → eremitka, → pustel- niczka, → pustelnica, → eremita
Greek Catholic Church	→ Kościół greckoka- tolicki	hermitage	→ pustelnia
Gregorian calendar	→ kalendarz gregoriań- ski	hermitic life	→ pustelnictwo
Guardian Angel	→ Anioł Stróż	hesychasm	→ hezychazm
Hades	→ hades	hesychast	→ hezychasta
hagioanthronym	→ hagioantroponim	hesychia	→ hezychia
hagiographer	→ hagiograf	heterodox	→ innowierca
hagiography	→ hagiografia	heterodoxy	→ innowierstwo, → heterodoksja
hagiography icon	→ ikona hagiograficzna	Heteroousian	→ heterouzjanin
hagiology	→ hagiologia	heteroreligious	→ innowierca
Hagiorite	→ hagioryta	Hexameron	→ heksameron
Hallelujah	→ alleluja	Hexapsalmos	→ sześciopsalmie
halo	→ nimb, → aureola	hexapterygon	→ rypida
He Who Is	→ Będący	hierarch	→ hierarcha
Head of the Church	→ zwierzchnik Cerkwi, → Głowa Cerkwi	Hierarchical Divine Liturgy	→ liturgia bis- kupia
headband for the departed	→ wieńczyk	hierarchical rite	→ ryt biskupi
healer	→ uzdrowiciel	hierarchy of angels	→ hierarchia anielska

hieratikon → służebnik
 hieroarchimandrite → hieroarchimandryta
 hieroconfessor → hierowyznawca
 hierodeacon → hierodiakon
 hieromartyr → hieromęczennik
 hieromonk → hieromnich
 hieroschemamonk → hieroschimnich
 High Place → górne miejsce
 High Priestly Prayer → modlitwa arcykapłańska
 His Grace → ekscelencja
 His Holiness → świętobliwość
 Hodegetria → Hodegetria
 Holiness → świętość, → świętobliwość
 holy → święty
 Holy Baby → Dzieciątko
 Holy Baptism → chrzest święty
 Holy Bread → święty chleb
 Holy Chalice → kielich
 Holy Child → Dzieciątko
 Holy Chrism → mirra
 Holy Communion → Święta Komunia, → komunia
 Holy Communion of the Sick → komunia chorych
 Holy Cross → Krzyż Święty
 Holy Doors → święte drzwi
 Holy Fire → święty ogień
 Holy Friday → Wielki Piątek
 Holy Ghost → Święty Duch
 Holy Gifts → Święte Dary
 holy icon → obraz święty
 holy image → obraz święty
 Holy Infant → Dzieciątko
 Holy Kinot → kinot
 Holy Mysteries → Święte Tajemnice
 Holy of Holies → święte świętych
 Holy Saturday → Wielka Sobota
 Holy Scripture → Pismo Święte
 Holy Sepulcher → grób Pański
 Holy Spirit → Święty Duch
 Holy Synod → synod biskupów
 Holy Table → święty stół

Holy Theophany of Our Lord God and Savior Jesus Christ → Święte Objawienie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa
 Holy Thursday → Wielki Czwartek
 Holy Tradition → Święta Tradycja
 Holy Transfiguration of Our Lord God and Savior Jesus Christ → Święte Przemienienie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa
 Holy Trinity → Święta Trójca
 holy water → woda święcona, → woda jordańska
 holy water sprinkler → kropidło
 Holy Week → Wielki Tydzień
 Holy Wisdom → Mądrość Boża
 home church → cerkiew domowa
 homiletics → homiletyka
 homilist → homiletyk
 homily → homilia
 Homoiousian → homojużjanin
 Homoousian → homoużjanin
 Homoousianism → homoużjanizm
 Honey Savior → Spas miodowy
 Honey Spas → Spas miodowy
 hope → nadzieja
 Horologion → czasosłów
 horos → horos
 hosanna → hosanna
 host → zastęp
 host of Angels → zastęp anielski
 hour → godzina
 hours → godzina
 house blessing → kolęda
 House of God → dom Boży
 house of prayer → dom modlitwy
 human → człowiek
 humility → pokora
 hymn → hymn, → pieśń
 Hymn of Entry → hymn wejścia
 hymnographer → hymnograf
 hymnography → hymnografia
 hymnology → hymnologia

Hymns of Ascent → pieśń stopni
 hypakoe → ipakoj
 hyparxis → istota
 hypostasis → hipostaza
 hypostatic union → unia hipostatyczna
 I am Who I am → Będący
 icon → ikona
 icon case → kiot
 icon corner → święty ką
 icon painter → ikonograf
 icon painter's manual → podlinnik
 icon painting → ikonografia
 icon screen → ikonostas
 iconoclasm → ikonoklazm
 iconoclast → ikonoklasta
 iconodule → ikonodul
 iconodulia → ikonodulia
 iconodulism → ikonodulia
 iconoduly → ikonodulia
 iconographer → ikonograf
 iconographic canon → kanon ikonograficz-
 ny
 iconography → ikonografia
 iconolatri → ikonolatria
 iconology → ikonologia
 iconomachy → ikonomachia
 iconophile → ikonofil
 iconophilia → ikonofilia
 iconophilism → ikonofilia
 iconophily → ikonofilia
 iconostas → ikonostas
 iconostasis → ikonostas
 idiom → idiomat
 idiomelon → idiomelos
 idiorhythmia → idiorytmia
 idleness → bezczynność
 idol → idol
 idolater → bałwochwalca
 idolatry → idolatria
 iereus → jerej
 igumen → igumen
 ikos → ikos
 ilitarion → ilitarion

illumination → oświecenie
 illuminator → oświecicielka, → oświeciciel
 Image of Edessa → mandylion
 image of God → obraz Boży
 Image of the Savior Not-Made-By-Hands →
 acheiropoietos
 Imiaslavie → imiesławie
 immortality → nieśmiertelność
 immovable feast day → święto nieruchome
 implicit epiclesis → epikleza wschodząca
 impurity → nieczystość
 in place of Axion Estin → zadostojnik
 inaudible prayer → modlitwa cicha
 incarnation → wcielenie
 incense → kadzidło, → ładan
 incest → kazirodztwo
 indiction → indykton, → indykt
 inditia → inditia, → szata
 infamy → infamia
 inner narthex → esonarteks
 installation of a hierarch → obrzęd wpro-
 wadzenia na katedrę
 intellect → rozum
 Inter Hour → nabożeństwo pomiędzy godzi-
 nami
 intercession → intercesja
 Intercessor → Orędowniczka, → Orędownik
 intercessory prayer → intercesja
 Intra-Trinitarian kenosis → kenoza wewnątrz-
 trynitarna
 Introit → introit
 Irmologion → irmologion
 irmos → irmos
 ison → ison
 Jerusalem Typikon → typikon jerozolimski
 Jesus → Jezus
 Jesus Prayer → modlitwa Jezusowa
 jeweled cross → krzyż z ozdobami
 Jordan → Jordan
 Jordan water → woda jordańska
 Josephite → josiflanin
 Judaizer → judaizujący
 Judaizing → judaizujący

Judeo-Christian → judeochrześcijanin
 Judeochristianity → judeochrześcijaństwo
 Julian calendar → kalendarz juliański
 jurisdiction → jurysdykcja
 justification → usprawiedliwienie
 kalophony → kalofonia
 kamilavka → kamiławka
 Kanavka → kanawka
 kanonikon → kanonikon
 Kanonnik → kanonnik
 kardiognosis → kardiognoza
 kardiognost → kardiognosta
 kardiognosta → kardiognosta
 katabasia → katawasja
 katapetasma → katapetasma
 katasarkion → katasarka
 katavasia → katawasja
 kathisma → katzma poetycka, → katzma
 kathisma antiphon → antyfona katzmy
 katholikon → katolikon, → sobór
 katholikos → katolikos
 katsion censer → kaceja
 kekragarion → stichira na „Panie wołam do Ciebie”
 keleynik → kielejnik
 keleynitsa → kielejnica
 kenosis → kenoza
 kenotic humility → pokora kenotyczna
 kerygma → kerygmat
 keyguard → klucznik
 King of Glory → Król Chwały
 Kingdom of God → królestwo Boże
 Kingdom of Heaven → królestwo niebios, →
 królestwo niebieskie, → królestwo nie-
 biańskie
 kiot → kiot
 Kiriarchal Church → Kościół kiriarchalny
 Kiss of Peace → pocałunek pokoju
 kivot → kiot
 kleymo → klejmo
 kliros → kliros
 klobuk → kłobuk
 kneeler → klęczący

kneeling → klękanie, → skłanianie kolan, →
 stawanie na kolana
 kneeling prayers → modlitwa na skłonienie
 kolan
 knowledge of God → poznanie Boga
 Koinonikon → werset eucharystyczny
 koliva → koliwo
 kollyva → koliwo
 konak → konak
 Kondakarion → kondakarion
 kondakion → kondakion
 Kontakarion → kondakarion
 kontakion → kondakion
 koukoulion → kukulion
 kovcheg → kowczeg
 kratima → kratymat
 kryuk → kriuk
 ktetor → ktitor, → fundator
 ktitor → fundator, → ktitor
 kukulion → kukulion
 kutia → kutia
 kutya → kutia
 Kuvuklion → kuwuklia
 kyriakon → kyriakon
 Kyriopascha → Kiriopascha
 lack of discernment → adiakrisia
 laity → lud, → laikat
 lamb → baranek
 lamentation → pochwała
 lamp-lighting prayers → modlitwy światłości
 lampadarios → lampadarios
 lantern → lampion
 lapsed → lapsi
 large bow → pokłon wielki
 large veil → pokrowiec duży
 Last Judgement → sąd ostateczny
 Last Supper → ostatnia wieczerza
 Latin → łacinnik
 laura → ławra
 laver of regeneration → kąpiel odrodzenia
 lavra → ławra
 law of God → prawo Boże
 lay → świecki

lay person → świecki	liturgical book → księga liturgiczna
laying on of hands → chirotonia	liturgical calendar → kalendarz liturgiczny
layman → świecki	liturgical cycle → cykl liturgiczny
Lazarus Saturday → Sobota Łazarza	liturgical day → doba liturgiczna
Leave-taking of the Feast → oddanie święta	liturgical fan → rypida
lectern → analoj	liturgical fast → post liturgiczny
lection → lekcja	liturgical garment → szata liturgiczna
lectionary → lekcjonarz	liturgical ladle → czerpak
lent → post	liturgical object → przedmiot liturgiczny
Lenten Hours → wielkopostne godziny	liturgical practice → praktyka liturgiczna
Lenten Triodion → triodion postny	Liturgical Psalter → psalterz liturgiczny
Lesser Angelic Image → mały obraz anielski	liturgical scoop → czerpak
lesser censing → okadzanie małe	liturgical utensils → utensylia liturgiczne
Lesser Schema → schima mała	liturgical vessel → naczynie liturgiczne
letter of commendation → list pochwalny	liturgical year → rok liturgiczny
levkas → lewkas	Liturgics → liturgika
life of the age to come → życie przyszłe	liturgos → liturg
life of the saint → żywot świętego	Liturgy → liturgia
Lifegiver → Życiodawca	Liturgy of the Angels → liturgia aniołów
Lifting of the Panagia → obrzęd panagii	Liturgy of the Catechumens → liturgia katechumenów
Light of Tabor → światłość Taboru, → światło Taboru	Liturgy of the Faithful → liturgia wiernych
likeness of God → podobieństwo Boże	Liturgy of the Presanctified Gifts → Liturgia Uprzednio Uświęconych Darów
litany → ektenia	Lity → litia
Litany for the Catechumens → ektenia katechumenów	Lity for the departed → litia za zmarłych
Litany for the Departed → ektenia za zmarłych	Lity tray → litijnik
Litany for Those Fallen Asleep → ektenia za zmarłych	loaf of bread → chlebiec
Litany of Fervent Supplication → ektenia żarliwa	Local Council → sobór lokalny
Litany of Peace → ektenia pokoju	local Orthodox Church → Cerkiew lokalna
Litany of Supplication → ektenia błagalna	locum tenens → locum tenens, → strażnik tronu
Litany of Thanksgiving → ektenia dziękczynna	logion → logion
Litany of the Faithful → ektenia wiernych	Logos → Logos
Litiya → litia	Lord → Pan
Litiya tray → litijnik	Lord God of hosts → Pan Zastępów
Little Entrance → wejście małe	Lord of hosts → Pan Zastępów
little Pascha → mała Pascha	Lord's Baptism → chrzest Pański
Little Schema → schima mała	Lord's Prayer → Modlitwa Pańska
liturgical action → czynność liturgiczna	Lord's Supper → wieczerza Pańska
	loros → loros
	love → miłość
	lower clergy → duchowieństwo niższe

Lukan Jump → prestupka
 lust → żądza, → pożądliwość
 Macedonian → macedonianin
 Macedonianism → macedonianizm
 made without hand → acheiropoietos
 Magi of the East → magowie ze Wschodu
 Magnificat → pieśń Bogarodzicy
 Magnification → wieliczenie
 main nave → nawa główna
 major excommunication → odłączenie wiel-
 kie
 major prophet → prorok większy
 making the Sign of the Cross → żegnanie się
 man → człowiek
 man of God → człowiek Boży
 mandorla → mandorla
 mandyas → mantia
 Mandylion → mandylion
 Manichaeen → manichejczyk
 Manichaeism → manicheizm
 Manichean → manichejczyk
 Manichee → manichejczyk
 mantiya → mantia
 mantle → mantia
 Many Years → pochwała wielka
 maphorion → maforion
 Mariology → mariologia
 marital union → związek małżeński
 Mark's Chapters → rozdziały Marka
 marriage → małżeństwo
 martyr → męczennica, → męczennik
 martyrdom → męczeństwo
 martyrologion → martyrologion
 Maslenitsa → maslenica
 Master → władzyka
 Matins → jutrznia
 Matins sticheron → stichira na świtanie
 matushka → matuszka
 meatfare → mięsopust
 Meatfare Saturday → Sobota Mięsopustna
 Meatfare Sunday → Niedziela Mięsopustna
 Meatfare Week → tydzień mięsopustny
 meditation → medytacja

meditative psalms → psalmodia medyta-
 cyjna
 Meeting of Our Lord and Savior Jesus Christ
 in the Temple → Spotkanie Pana Boga
 i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa
 Meeting of the Lord → spotkanie Pańskie
 Megaloschema → schima wielka
 Megaloschemos → wielkoschinnich, → schi-
 ma wielka
 melismatic chant → śpiew melizmatyczny
 melodeclamation → melorecytacja
 melodos → melodos
 melurgos → melurg
 memorial service → panichida
 memorial table → panichidnik
 Menaia → minieja
 Menaion → minieja
 Menaion icon → ikona miesięczna
 Menaion Reader → minieja lekcyjna
 Menologion → minologion, → menologion,
 → minieja lekcyjna
 Menology → minologion
 mental prayer → modlitwa umysłu
 Merciful → Miłosiwy
 mercy → miłosierdzie
 Mesoniktikon → nabożeństwo o północy
 Mesoria → nabożeństwo pomiędzy godzi-
 nami
 Mesorion → nabożeństwo pomiędzy godzi-
 nami
 Messianism → mesjanizm
 metania → pokłon mały
 metochion → filia
 metropolia → metropolia
 metropolis → metropolia
 metropolitan → metropolita
 metropolitanate → metropolia
 Mid-Feast of Pentecost → Połowa Okresu
 Pięćdziesiątnicy
 Mid-Pentecost → Połowa Okresu Pięćdzie-
 siątnicy
 midday demon → demon południa
 Midnight Office → nabożeństwo o północy

mildness → epikia
 millenarianism → millenaryzm
 mind → umysł
 ministering → posługiwanie
 ministry → posługa, → duszpasterstwo
 minor excommunication → odłączenie małe
 minor feast day → święto małe
 minor orders → duchowieństwo niższe
 minor prophet → prorok mniejszy
 miracle → cud
 mission → misja
 miter → mitra
 mitre → mitra
 mitred → mitrat
 mitred archpriest → mitroforny protojerej
 mixed marriage → małżeństwo mieszane
 Mlekopitatelnitsa → Mlekopitatielnica
 mode → ton
 moleben → molebien
 Molokan → mołokanin
 Molokans → mołokanin
 Monad → Monada
 Monarchianism → monarchianizm
 monastery → monaster
 monastic community → wspólnota monastyczna
 monastic life → życie monastyczne, → życie mnisze
 monastic prayer rule → reguła mnisza
 monastic rank → stan mniszy
 monastic rule → reguła monastyczna
 monastic tonsure → postrzyżyny mnisze
 monastic vow → obietnica mnisza
 monastic vows → śluby mnisze, → śluby monastyczne
 monasticism → monastycyzm
 monk → mnich
 Monoenergism → monoenergizm
 Monophysite → monofizyta
 monophysite ecclesiology → monofizytyzm eklezjologiczny
 Monophysitism → monofizytyzm
 monotheism → monoteizm

monotheistic religion → religia monoteistyczna
 Monothelete → monoteleta
 Monotheletism → monoteletyzm
 Monothelite → monoteleta
 Monothelitism → monoteletyzm
 Montanism → montanizm
 Montanist → montanista
 moral theology → teologia moralna
 mortality → śmiertelność
 Most Blessed → błogosławioność
 Most Holy Trinity → Przenajświętsza Trójca
 Most Pure → Przeczysta, → przeczysty
 Most Reverend → najprzewielebniejszy
 mother → matuszka
 Mother Church → Cerkiew matka
 Mother of God → Matka Boża
 Mother of Light → Matka Światłości
 mother superior → matka przełożona
 mourner → płaczący
 movable feast day → święto ruchome
 muchenichen → muczeniczen
 myrnitsa → mirnica
 Myroblete → mirotoczący
 myrrh → mirra
 myrrh box → szkatułka chrzcielna, → mirnica
 Myrrh-bearer → mirofora
 myrrh-bearing woman → niewiasta niosąca wonności
 Myrrh-gusher → mirotoczący
 Myrrh-streaming → mirotoczący
 mystagogical catechesis → katecheza mistagogiczna
 mystagogue → mistagog
 mystagogy → mistagogia
 mystery → tajemnica, → misterium
 Mystery of Anointing of the Sick → misterium świętego oleju
 Mystery of Baptism → misterium chrztu
 Mystery of Chrismation → misterium miropomazania
 Mystery of Eucharist → misterium Eucharystii

Mystery of Holy Orders → misterium kapłaństwa
Mystery of Holy Unction → misterium świętego oleju
Mystery of Marriage → misterium małżeństwa
Mystery of Priesthood → misterium kapłaństwa
Mystery of Repentance → misterium pokajania
mystic → mistyk
mystical experiences → doświadczenie mistyczne
Mystical Supper → wieczerza mistyczna
mysticism → mistycyzm
nabedrennik → nabiedrennik
Name Worshippers → imiesławie
napev → napiew
narthex → narteks
Nativity Fast → post bożonarodzeniowy
Nativity of Christ → narodzenie Chrystusa
Nativity of Jesus Christ → narodzenie Jezusa Chrystusa
Nativity of Our Lord God and Savior Jesus Christ → Narodzenie Pana Boga i Zbawiciela Naszego Jezusa Chrystusa
Nativity of Our Most Holy Lady Theotokos and Ever Virgin Mary → Narodzenie Najświętszej Władczyni Naszej Bogarodzicy i Zawsze Dziewicy Marii
Nativity of the Most Holy Theotokos → narodzenie Najświętszej Bogarodzicy
nativity of the Mother of God → narodzenie Matki Bożej
nativity of the Theotokos → narodzenie Matki Bożej, → narodzenie Bogarodzicy
natural body → ciało cielesne
natural condition → stan pierwotny
natural law → prawo naturalne
nature → natura
nave → nawa
Nazarene → nazarejczyk
Nazarenes → nazareizm

Nazarite → nazirejczyk
Nazirism → nazireat
Nazirite → nazirejczyk
Nazirites → nazireat
Nazorean → nazarejczyk
need → treba
negative theology → teologia negatywna
neophyte → neofita
neporochen → nieporoczen
Nestorian → nestorianin
Nestorianism → nestorianizm
neumatic notation → notacja neumatyczna
neume → neuma
New → nowy
New Adam → Nowy Adam
New Covenant → Nowy Testament
new creation → nowe stworzenie
New Eve → Nowa Ewa
New Jerusalem → nowa Jerozolima
new man → nowy człowiek
new martyr → nowy męczennik, → nowa męczennica
New Style → nowy styl
New Testament → Nowy Testament
new-martyr → nowomęczennik, → nowomęczennica
Nicene-Constantinopolitan Creed → Nicejsko-konstantynopoliński symbol wiary
Nicene-Constantinopolitan Symbol of Faith → Nicejsko-konstantynopoliński symbol wiary
night vigil → nocne nabożeństwo
NIKA → nika
nimbus → nimb
ninth day → dziewiąty dzień
Ninth Hour → dziewiąta godzina
noetic → noetyczność
Nomocanon → nomokanon
Non-Chalcedonian Church → Kościół przedchalcedoński
non-existence → niebyt
Non-possessor → nieposiadający
Nontrinitarianism → antytrynitaryzm

noonday demon	→ demon południa	Old Testament canon	→ kanon Starego Testamentu
north door	→ drzwi północne	olifa	→ olifa
not-made-by-hands	→ acheiropoietos	omission	→ prestupka
nous	→ umysł	omnipresent	→ Wszechobecny
Novatianism	→ nowacjanizm	omophor	→ omoforion
Novatianist	→ nowacjanin	omophorion	→ omoforion
novice	→ nowicjusz, → nowicjusza	omphalion	→ omfalion
novitiate	→ nowicjat	one of the Twelve Great Feasts	→ święto z cyklu dwunastu
nun	→ mniszka	oneness of essence	→ jednoistotność
Nursing	→ Karmiąca	Only-begotten	→ jednorodzony
obedience	→ posługa, → posłuszeństwo, → posłuszanie	Onomatodoxy	→ onomatodoksja, → imiesławie
Obikhod	→ obichod	Orans	→ Orantka
Obnovlenets	→ obnowleniec	orarion	→ orarion pojedynczy, → orarion
Octoechos	→ oktoich, → system ośmiotonowy	order	→ porządek, → ryt
ode	→ pieśń	Ordered Psalter	→ psalterz liturgiczny
of the Theotokos	→ bogorodyczny	ordinary	→ ordynariusz
offering	→ ofiara	ordination	→ wyświęcenie, → święcenie
office	→ nabożeństwo, → obrzęd	Oriental Orthodox Church	→ Kościół orientalny, → Kościół przedchalcedoński
Office of Crowning	→ obrzęd koronowania	original sin	→ grzech pierworodny
officiating	→ przewodniczenie	original state	→ stan pierwotny
oikonomia	→ ekonomia	Orthodox	→ prawosławny
oikonomos	→ ekonom	Orthodox Church	→ cerkiew
oikos	→ ikos	Orthodox church	→ cerkiew, → Cerkiew prawosławna
oil varnish	→ olifa	Orthodox Church calendar	→ kalendarz cerkiewny
oklad	→ koszulka	Orthodox church furniture	→ przedmiot cerkiewny
Oktoikh	→ oktoich	Orthodoxy	→ ortodoksja, → prawowierność, → prawosławie
Old Believer	→ staroobrzędowiec	Orthros	→ jutrznia
Old Believers	→ staroobrzędostwo	ossuary	→ usypalnica
Old Calendarist	→ starokalendarzowiec	ostinato	→ ison
Old Church Slavic language	→ język staro-cerkiewno-słowiański	otpevanie	→ odpiewanie
Old Church Slavonic language	→ język staro-cerkiewno-słowiański	ousia	→ ousia
Old Covenant	→ Stary Testament	outer nartheks	→ eksonarteks
old man	→ stary człowiek	pagan	→ poganin
Old Ritualist	→ staroobrzędowiec	paganism	→ pogaństwo
Old Ritualists	→ staroobrzędostwo	Palamism	→ palamizm
Old Ritualists' Schism	→ schizma staroobrzędowców		
Old Style	→ stary styl		
Old Testament	→ Stary Testament		

Palamite theology → teologia palamicka
 palitsa → palica
 Palm Sunday → Niedziela Palmowa, → Niedziela Kwietna
 Pan-Orthodox → wszechprawosławny
 Panagia → prośbora Bogarodzicy, → panagia
 panagiaron → panagiar
 Pancake Week → maslenica
 panikhída → panichida
 pannychis → nabożeństwo całonocne
 Pantocrator → Pantokrator
 papacaesarism → papocezaryzm
 papism → papizm
 paracclesion → pareklision
 Paraclete → Paraklet
 paradise → raj
 paraecclesiarch → ryźniczy
 parakklesion → pareklision
 Parakletiki → oktoich
 paraklis → paraklis
 paraliturgical song → pieśń paraliturgiczna
 paraman → paraman
 paramandyas → paraman
 paramonarius → paramonarż
 parastas → panichida, → parastas
 parasynagogue → parasynagoga
 parish → parafia
 parish community → parafia
 parish feast day → święto parafialne
 parish house → dom parafialny
 parishioner → parafianin
 parochial feast day → święto parafialne
 paroimia → paremia
 parousia → paruzja
 particle → cząsteczka
 particular judgment → sąd indywidualny
 Pascha → pascha
 Pascha Week → tydzień paschalny
 Paschal cycle → cykl paschalny
 Paschal season → okres paschalny
 Paschal stichera → stichira Paschy
 Paschal trikiron → trójświecznik paschalny
 Paschalion → paschalia

Paschaltide → okres paschalny
 passion → namiętność
 Passion Gospel → ewangelia pasyjna
 Passion Service → pasja
 Passion Week → Tydzień Męki Pańskiej
 passion-bearer → cierpiętnica, → cierpiętnik
 passionlessness → beznamiętność
 Passover → pascha
 pastophorion → pastoforium
 pastophorium → pastoforium
 pastor → duszpasterz
 pastoral letter → list pasterski
 pastoral staff → żezł, → pastorał
 pastoral theology → teologia pasterska, → teologia pastoralna
 paten → dysko
 patericon → pateryk
 paterik → pateryk
 paterikon → pateryk
 paterissa → żezł
 pateritsa → pateryka
 patriarch → patriarcha
 patriarchate → patriarchat
 patristic theology → teologia patrystyczna
 patristics → patrologia, → patrystyka
 patrology → patrologia
 patron → patron
 pectoral cross → krzyż napierśny, → krzyż pektoralny
 pectoral cross with decorations → krzyż z ozdobami
 Pelagian → pelagianin
 Pelagianism → pelagianizm
 penance → epitymia
 pendition → pendition
 penitent → pokutujący
 penitential nomokanon → nomokanon pokutny
 Pentarchy → pentarchia
 Pentecost → Pięćdziesiątnica
 Pentecostarion → pentekostarion
 people of God → lud Boży
 perezvon → pierewon

perichoresis → perychoreza
 pericope → lekcja, → perykopa
 periodeuta → periodeuta
 person → osoba
 Pesach → pascha
 petition → wezwanie
 Phanariot → fanariota
 phelon → fieleń
 phelonion → fieleń
 Philokalia → filokalia
 photagogikon → swietilen
 Photian Schism → schizma focjańska
 Photinian → fotynianin
 Photinianism → fotynianizm
 Phrygian → katafrygijczyk, → katafryga
 phyletism → filetyzm
 piety → nabożność, → pobożność
 pilgrim → pielgrzym
 pilgrim house → dom pielgrzyma
 pilgrimage → pielgrzymka
 piousness → bogobojność
 Pistevo → Wierzę
 plagal mode → ton poboczny
 plagal tone → ton poboczny
 pneumatology → pneumatologia
 Pneumatomach → pneumatomach, → duchoburca
 Pneumatomachi → pneumatomachia
 Pneumatomachism → duchoburstwo
 podlinnik → podlinnik
 podoben → podobien
 podvig → podwíg
 pogost → pogost
 Pokrov → Pokrow
 polycandelon → polikandylion, → panikadiło
 polychronion → polichronion, → pochwała wielka
 Polyeleos → polieleos
 polyeleos feast day → święto polieleosowe
 polyptych → poliptyk
 polystavrion → polistaurion
 polytheism → politeizm
 polytheistic religion → religia politeistyczna
 ponomar → ponomar
 pope → papież
 Popovtsy → popowiec
 porter → klucznik
 positive theology → teologia pozytywna
 possessed → opętany
 possession → opętanie
 Possessor → posiadający
 postfeast → poświęcie
 poverty → ubóstwo
 poverty in spirit → ubóstwo duchowe
 Powers → potęgi, → moce
 Powers of Heaven → moce niebiańskie, → moce niebieskie
 praise → wysławianie
 praxapostolos → praksapostoł
 praxis → praxis
 prayer → modlitwa
 prayer behind the Ambo → modlitwa przed amboną
 prayer book → modlitewnik
 prayer for the first forty days → czterdzieściny
 prayer of absolution → modlitwa rozgrzeszająca
 prayer of the Entry → modlitwa wejścia
 prayer of the heart → modlitwa serca
 prayer rope → sznur modlitewny, → czotki
 prayer rule → reguła modlitewna, → kanon modlitewny
 prayerful canon → kanon modlitewny
 prayerful communion → łączność modlitewna
 prayers of light → modlitwy światłości
 pre-baptismal catechesis → katecheza przedchrzcielna
 Pre-Chalcedonian Church → Kościół przedchalcedoński
 Pre-eternal → odwieczny
 pre-Lenten season → przedpoście
 pre-Lenten week → tydzień przedpostny
 preacher → kaznodzieja
 preaching → kaznodziejstwo
 Precious Cross → Krzyż Święty

precious Gifts → Czcigodne Dary
 preface → prefacja
 prefeast → przedświęcie, → dzień przedświę-
 teczny
 prefiguration → prefiguracja
 prefigure → praobraz
 Presanctified Gifts → Dary Uprzednio Uświę-
 cone
 presbyter → prezbiter
 presbytera → matuszka
 presbyterate → prezbiterat
 presbytery → prezbiterium, → plebania
 presence bread → chleb pokładny
 Presentation of the Lord → Ofiarowanie
 Pańskie
 presiding → przewodniczący, → przewodni-
 czenie
 prestol → preston
 priest → ksiądz, → kapłan, → swiaszczennik
 priest confessor → kapłan wyznawca
 priest martyr → kapłan męczennik
 priest's cross → krzyż kapłański
 priest's wife → matuszka
 Priested Old Believer → popowiec
 Priested Old Believers → popowiec
 priesthood → kapłaństwo
 Priestless Old Believer → bezpopowiec
 Priestless Old Believers → bezpopowiec
 priestly ministry → posługa kapłańska
 priestly rite → ryt kapłański
 priestmonk → hieromnich
 primacy → prymat
 primate → zwierzchnik Cerkwi
 Principalities → zwierzchności
 probation → nowicjat
 probationer → posłusznica, → posłusznik
 procession → procesja
 processional banner → chorągiew
 processional cross → krzyż procesyjny
 proclamation → proklamacja
 Proemial Psalm → psalm wstępny
 profanation → profanacja
 Profession of Faith → obrzęd wyznania wiary

prokeimenon → prokimien
 prokimen → prokimien
 Prologue → prolog
 prooimion → proemion
 prophecy → prorocstwo
 prophesying → prorokowanie
 prophet → prorok
 prophetess → prorokini
 Prophetologion → paremiarz
 proselyte → prozelita
 proselytism → prozelityzm
 Proskomedia → proskomidia
 Proskomide → proskomidia
 proskynetarion → proskinitarion
 prosomion → podobien
 prosphora → prosfora
 prosphora baker → prosformik, → prosformica
 prosphoro → prosfora
 prosphoron → prosfora
 prosphoron of the Theotokos → prosfora Bo-
 garodzicy
 prostitution → nierząd
 Protection of our Most Holy Lady the Mother
 of God and Ever-Virgin Mary → Opieka
 Najświętszej Władczyni Naszej Bogaro-
 dzicy i Zawsze Dziewicy Marii
 Protection of the Most Holy Theotokos →
 Opieka Najświętszej Bogarodzicy
 Protection of the Mother of God → Opieka
 Matki Bożej
 Protection of the Theotokos → Opieka Boga-
 rodzicy
 protekdikos → protekdyk
 protevangelium → protoewangelia
 Prothesis → żertwiennik
 protocanonical book → księga protokano-
 niczna
 protodeacon → protodiakon
 protoevangelion → protoewangelia
 protoevangelium → protoewangelia
 protoiereus → protojerej
 protomartyr → pierwsza męczennica, →
 pierwszy męczennik

protopope → protopop
 protopresbyter → protoprezbiter
 Protopsaltes → protopsalt
 protosyncellus → protosynkel
 protosyngellos → protosynkel, → protosynkel
 Providence → opatrność
 Psalm → psalm
 Psalm of praise → psalm pochwalny
 psalmody → psalmodia
 psalomshchik → psalmista
 Psalter → psalterz
 Psalter with Commentary → psalterz objaśniony
 Psalter with Order → psalterz liturgiczny
 Psalterion → psalterz objaśniony
 Psaltery → psaltykon
 purification → oczyszczenie
 purity → czystość
 Queen of All → Wszechkrólowa
 Radonica → radonica
 Radonitsa → radonica
 raka → raka
 rank of clergy → stopień kapłaństwa
 rank of holy orders → stopień kapłaństwa
 Rasophore → riasofor
 Rasophore monk → mnich riasoforny
 Rassophore → riasofor
 Rassophore monk → mnich riasoforny
 Rassophore nun → mniszka riasoforna
 reader → lektor
 reading → czytanie
 reason → rozum
 recitation → recytacja
 recitative → recytatyw
 recluse → zatwornica, → rekluz, → rekluza, → zatwornik
 reclusion → rekluzja, → zatwornictwo
 reconsecration → odnowienie cerkwi
 rector → proboszcz
 rectory → plebania
 Redeemer → Wybawiciel, → Odkupiciel
 redemption → odkupienie
 refectory → refektarz, → trapezaria
 refrain → przyśpiew
 regression → odstúpka
 relation → powinowactwo
 relic → relikwia
 relics → relikwia
 religion → religia
 reliquary → relikwiarz
 remission of sins → odpuszczenie grzechów
 Renovationism → obnowieństwo
 Renovationist → obnowieniec
 repentance → pokajanie, → nawrócenie
 repentance → skrucha
 repentant → pokutnik
 reserved Holy Gifts → Dary dla chorych
 responsorial psalmody → psalmodia responsoryjna
 restraint → powściągliwość
 resurrection → anastasis, → zmartwychwstanie, → wskrzeszenie
 Resurrection Gospel → ewangelia niedzielna
 Resurrection of Christ → zmartwychwstanie Chrystusa
 Resurrection of the Lord → zmartwychwstanie Pańskie
 Resurrection stichera → stichira Paschy
 retinue of angels → poczet anielski
 retinue of saints → poczet świętych
 retreat → rekolekcje
 revelation → objawienie, → teofania
 revetment → koszulka
 Revised Julian calendar → kalendarz neojuliański
 riasa → riasa
 Right Reverend → przewielebny
 right-believing → prawowierność, → prawowierna, → prawowierny
 righteous → sprawiedliwy, → sprawiedliwa
 righteousness → sprawiedliwość
 righteousness of God → sprawiedliwość Boża
 ripidion → rypida
 rite → ryt, → obrzęd
 Rite of Second Marriage → obrzęd powtór nego koronowania

Rite of Enthronement of a Hierarch → obrzęd wprowadzenia na katedrę
Rite of Foot Washing → obrzęd obmycia nóg
Rite of Forgiveness → obrzęd przebaczenia win
Rite of Nomination of a Hierarch → obrzęd mianowania biskupa
Rite of the Burial of the Mother of God → obrzęd pogrzebu Bogarodzicy
Rite of the Panagia → obrzęd panagii
riza → ryza, → koszulka
Roman Catholic Church → Kościół rzymskokatolicki
Roman Catholicism → rzymski katolicyzm
Royal Doors → królewskie drzwi, → królewskie wrota, → carskie wrota
Royal Hours → królewskie godziny
royal priesthood → kapłaństwo królewskie
Ruler of All → wszechwładny
ryasa → riasa
ryassa → riasa
Sabaite → sabaita
Sabaoth → Sabaoth
Sabbaite → sabaita
Sabelianism → sabelianizm
sacrament → misterium
Sacrament of Anointing of the Sick → sakrament namaszczenia chorych
Sacrament of Baptism → sakrament chrztu
Sacrament of Chrismation → sakrament miropomazania
Sacrament of Confession → sakrament spowiedzi
Sacrament of Eucharist → sakrament Eucharystii
Sacrament of Marriage → sakrament małżeństwa
Sacrament of Penance → sakrament pokuty
Sacrament of Priesthood → sakrament kapłaństwa
Sacrament of Repentance → sakrament pokajania
Sacrament of the Sick → sakrament chorych

sacramental marriage → małżeństwo sakramentalne
sacred → święty
sacred action → święte działanie
Sacred Mysteries → Boskie Tajemnice
sacred vestment → szata liturgiczna
sacrifice → ofiara, → poświęcenie
sacrilege → świętokradztwo, → zbezczeszczenie
sacristan → ryzniczy
sacristy → ryznica, → zakrystia
Saint → święty
sainthood → świętość
sakellarios → sakelariusz
sakelliou → sakeliusz
sakkos → sakos
salos → jurodiwa, → jurodiwy
Salutation → chajretyzm
Salutations to the Theotokos → pochwała Bogarodzicy
salvation → zbawienie
sanctification → uświęcenie
Sanctification of the Holy Chrism → nabożeństwo świętej mirry
Sanctifying Spirit → Uświęcicieli
sanctuary → prezbiterium
Satan → szatan
Saturday → sobota
Saturday before Pentecost → Rodzicielska Sobota Pięćdziesiątnicy
Saturday of Meatfare Week → Sobota Mięso-pustna
Saturday of Souls → sobota rodzicielska
Saturday of the Akathist → Sobota Akatystu
Saturday of the Souls → Rodzicielska Sobota Pięćdziesiątnicy
savanon → zapona, → całun
Savior → Spas, → Zbawiciel
saying → apoftegmat
scarf → chusta
Schema → schima
Schema-archdeacon → schiarchidiakon
Schema-bishop → schibiskup

Schema-hegumen → schiigumen
 Schema-hierodeacon → schihierodiakon
 Schema-hieromonk → schihieromnich
 Schemamonk → wielkoschimmich, → schim-nich
 Schemanun → schimniska, → wielkoschim-niska
 schism → schizma
 schismatic → schizmatyk
 seal of the gift of the Holy Spirit → pieczęć miropomazania
 second baptism → drugi chrzest
 Second Coming → drugie przyjście
 Second Feast of the Saviour → Drugi Spas
 second marriage → powtórne małżeństwo
 secret prayer → modlitwa tajna
 sect → sekta
 secular → świecki
 secular clergy → duchowieństwo białe
 seeing of God → widzenie Boga
 self-control → wstrzemięźliwość, → powściągliwość
 self-emptying → samouniżenie
 semantron → simantron
 semi-anachoretism → semianachoretyzm
 Semi-Arian → semiarianin
 Semi-Arianism → semiarianizm
 Semiarian → semiarianin
 Semiarianism → semiarianizm
 seminarian → seminarzysta
 seminary → seminarium duchowne
 sense of the soul → zmysł duszy
 Septuagint → Septuaginta
 sepulchre → grobowiec
 Seraph → serafin
 Seraphim → serafin
 sermon → kazanie
 service → posługa, → nabożeństwo, → obrzęd
 Service of Betrothal → obrzęd zaręczyn
 Service of Crowning → obrzęd koronowania
 service of intercession → molebienie
 service of supplication → molebienie
 sessional hymn → kacyzma poetycka
 seven-branched candelabrum → siedmio-świecznik
 seven-branched candlestick → siedmio-świecznik
 Seventy Apostles → siedemdziesięciu apostołów
 sfera → sfera
 Sheol → szeol
 shewbread → chleb ofiarny
 short doxology → doksologia mała, → doksologia krótka
 short phelonion → fielon krótka
 showbread → chleb pokładny, → chleb ofiar-ny
 shrine → świątynia, → raka
 shroud → płaszczanica
 Shrovetide → zapusty
 sichera → stichira
 side altar → ołtarz boczny, → przedział
 Sign of the Cross → znak krzyża
 Sign of the Cross with three fingers → trój-palcowy znak krzyża
 Sign of the Cross with two fingers → dwupal-cowy znak krzyża
 Sign of the Theotokos → Znamienie
 silent prayer → modlitwa cicha
 simony → symonia
 simple rite → ryt kapłański
 sin → grzech
 Sinaite → synaita
 sinfulness → grzeszność
 singer in the left choir of church → lampada-rios
 sinlessness → bezgrzeszność
 sister → siostra
 sisterhood → siostrzyczestwo
 Six Psalms → sześciopsalmie
 six stichera feast day → święto małe
 Sixth Hour → szósta godzina
 skete → skit
 skeuophylakion → skewofilakion
 skeuophylax → skewofilaks

skevophylakion → skewofilakion
 skevophylax → skewofilaks
 skouphos → skufia
 skufia → skufia
 skufiya → skufia
 slavnik → sławnik
 slavoslovie → doksologia
 sleepless → nieśpiący
 sloth → acedia
 sluzhebnik → służebnik
 Small Blessing of Waters → małe oświecenie wody
 small bow → pokłon mały
 small censing → okadzanie małe
 small dismissal → małe rozesłanie
 small doxology → doksologia codzienna
 Small Entrance → wejście małe
 Small Hours → małe godziny
 Small Litany → ektenia mała
 small omophorion → omoforion mały
 small prostration → pokłon mały
 Small Schema → schima mała
 Small Schema monk → małoschimnich
 small schema nun → małoschimnizka
 small veil → pokrowiec mały
 Small Vespers → mała wieczernia
 soberness → nepsis
 sobor → sobór
 soborovaniye → soborowanie
 solea → solea
 solitary → samotnik, → pustelnik, → pustelnica, → pustelniczka
 son → syn
 son of God → syn Boży
 son of man → syn człowieczy
 song → pieśń
 Song of Ascents → pieśń stopni
 Song of Degrees → pieśń stopni
 song of the angels → hymn chwały anielskiej
 Song of the Theotokos → pieśń Bogarodzicy
 sonship → usynowienie
 Sophia → Sofia
 Sophiology → sofiologia

soteriology → soteriologia
 soul → dusza
 Soul Saturday before Pentecost → Rodzicielska Sobota Pięćdziesiątnicy
 south door → drzwi południowe
 Spas → Spas
 spear → kopiał
 sphere → sfera
 spirit → duch
 spirit of darkness → duch ciemności
 Spirit of God → Duch Boży
 Spirit of the Lord → Duch Pański
 Spirit the Sanctifier → Uświęciciel
 spiritual body → ciało duchowe
 spiritual court → sąd cerkiewny
 spiritual death → śmierć duchowa
 spiritual direction → kierownictwo duchowe
 spiritual director → kierownik duchowy
 spiritual father → ojciec duchowy
 spiritual fatherhood → ojcostwo duchowe
 spiritual guidance → przewodnictwo duchowe
 spiritual guide → przewodnik duchowy
 spiritual kinship → powinowactwo duchowe, → pokrewieństwo duchowe
 spiritual life → życie duchowe
 spiritual mother → matka duchowa
 spiritual song → pieśń duchowa
 spirituality → duchowość
 sponge → gąbka
 spoon → łyżeczka
 square halo → nimb kwadratowy
 srachitsa → sraczyca
 St. Demetrius Saturday → Sobota Świętego Dymitra
 St. Philip Fast → post filipowy
 stall → stalla
 stander → stojący
 standing → stanie
 star → gwiazda
 starosta → starosta
 stasidion → stasidia
 stasis → stacja

stavropegial monastery → monaster stauropeigialny
stavropegion → stauropeigia
Stavrophore → staurofor
Stavrophore monk → mnich mantijny
Stavrophore nun → mniszka mantijna
stavrotheotokion → krestobogorodniczen
sticharion → podsakosnik, → podryznik, → sticharion
stichera for the martyrs → muczeniczen
stichera of Pascha → stichira Paschy
sticherarion → stichirarion
sticheron → stichira
sticheron at Lord I Call → stichira na „Panie wołam do Ciebie”
sticheron at the Aposticha → stichira na stichowni
sticheron of the Praises → stichira chwalebna
stichos → werset
stikh → werset
stikharion → sticharion, → podsakosnik
straining forward → epektaza
strict fast → post ścisły
Studite → studyta
Studite Typikon → typikon studyjski
stylite → słupnik
stylitism → słupnictwo
subdeacon → subdiakon
Subordinationism → subordynacjonizm
substance → substancja
sudarium → sudarion
sulok → sułok
Sunday → niedziela
Sunday antiphon → antyfona niedzielna
Sunday Gospel → ewangelia niedzielna
Sunday of All Saints → Niedziela Wszystkich Świętych
Sunday of Holy Pentecost → Niedziela Świętej Pięćdziesiątnicy
Sunday of Orthodoxy → Niedziela Ortodoksji
Sunday of preparation → niedziela przygotowawcza

Sunday of St. Thomas → Niedziela o Tomaszu, → Niedziela Apostoła Tomasza, → Niedziela Tomasza
Sunday of the Fathers → Niedziela Świętych Ojców, → Niedziela Ojców
Sunday of the Forefathers → Niedziela Praojców
Sunday of the Holy Cross → Niedziela Krzyża Świętego
Sunday of the Holy Forefathers → Niedziela Świętych Praojców
Sunday of the Last Judgment → Niedziela o Sądzie Ostatecznym
Sunday of the Publican and Pharisee → Niedziela Celnika i Faryzeusza
Sunday of the Triumph of Orthodoxy → Niedziela Triumfu Ortodoksji, → Niedziela Triumfu Prawosławia
Sunday of the Veneration of the Precious Cross → Niedziela Oddawania Czci Świętemu Krzyżowi
Sunday sticheron → stichira niedzielna
sung office → śpiewne nabożeństwo
sung service → śpiewne nabożeństwo
supernaturality → nadnaturalność
Supplementary Menaion → minieja uzupełniająca
supplication → błaganie
Supplication for the Faithful → ektenia wiernych
Supplication Service Book → księga molebnów
Supreme Commander → arcystrateg
Supremely Pure → Przeczysta
suspension → suspensa
svetilen → swietilen
symbol → symbol
Symbol of Faith → symbol wiary
Symphonia → symfonia
Symphony → symfonia
Synaxarion → synaksarion
synaxis → sobór, → synaksa
Synaxis of the Holy Apostles → Synaksa Apostołów

Synaxis of the Holy Glorious Prophet

Forerunner and Baptist John → Sobór
Świętego Jana Chrzciciela

Synaxis of the Holy Glorious and All-Praised

Twelve Apostles → Sobór Świętych
Dwunastu Apostołów

Synaxis of the Most Holy Theotokos; →

Sobór Najświętszej Bogarodzicy

Synaxis of the Theotokos → Synaksa Boga-
rodzicy

Synaxis of the Three Hierarchs → Sobór

Trzech Hierarchów

synergism → synergizm

synergy → synergia

synkellos → synkel

synod → synod

Synod of Bishops → sobór biskupów, → sy-
nod biskupów

Synodikon → synodyk

Synodikon of Orthodoxy → synodyk

synoptic Gospel → ewangelia synoptyczna

synoptic writer → synoptyk

synthronon → syntron

tabernacle → darochranitelnica

table of oblation → ołtarz ofiarowy

table of preparation → żertwiennik

Tabor Light → światło Taboru, → światłość
Taboru

talanton → biło

taxiarch → taksjarcha

telonion → mytarstwo

temperance → wstrzemięźliwość

temple → świątynia

templon → templon

temptation → pokusa

Ten Commandments → dziesięć przykazań,
→ dziesięcioro przykazań

Tender Mercy → Miłosierna

tenderness → umilenie

Tetraevangelion → tetraewangelia

Tetragram → tetragram

Tetragrammaton → tetragram

tetramorph → tetramorfa

tetrapod → tetrapod

tetravela → tetrawela

thanksgiving prayer → modlitwa dziękczyn-
na

thanksgiving prayers → modlitwa dziękczyn-
na

thaumaturgy → cudotwórstwo

The Glory of God → chwała Boża

The Lord's Pascha → Kiriopascha

The Reverend → wielbny

theandry → teandryzm

Theognosis → bogopoznanie

theologian → teolog

theological seminary → seminarium
duchowne

theological virtue → cnota teologiczna

theologoumenon → teologumen

theology → teologia

Theopaschism → teopasjanizm

Theopaschite → teopasjanin

Theophany → Objawienie Pańskie, → teofa-
nia

theoria → teoria

theosis → przebóstwienie

Theotokion → bogorodziczen

Theotokos → Bogarodzica

Third Hour → trzecia godzina

Thomas Sunday → Niedziela Apostoła To-
masza

Thrice Holy Hymn → hymn trójświęty

throne → tron

throne on high → wysoki tron

Thrones → tron

thunder candle → świeca gromniczna

tier → jarus

time → czas

toll house → komora celna

tomb → grobowiec

tomos → tomos

tone → ton

tonsure → postrzyżyny

Tonsure into Great Schema → postrzyżyny
schimy wielkiej

Tonsure into Rassophore → postrzyżyny
 w riasofor
 Tonsure into Small Schema → postrzyżyny
 schimy małej
 tonsure into Stavrophore → postrzyżyny
 w mantię
 total fast → post ścisły
 transcendence → transcendentność
 transfiguration of man → przemienienie czło-
 wieka
 Transfiguration of the Lord → przemienienie
 Pańskie
 trapeza → trapeza
 trapezaria → trapezaria
 trezvon → trójdzwon
 Triadikon → troiczen
 Triadology → triadologia
 trichotomism → trychotomizm
 trichotomy → trychotomia
 trikiron → trikiron
 Trinitarian perichoresis → perychoreza tryni-
 tarna
 Trinitarian theology → teologia Trójcy Świętej
 Trinitarianism → trynitaryzm
 Trinity → Trójca
 triode → trójpieśń
 Triodion → triodion
 triodoion → trójpieśń
 tripartite view → trychotomizm
 triptych → tryptyk
 Trisagion → trysagion
 Triumph of Orthodoxy → Triumf Prawosła-
 wia
 Triune → trójjedyny
 Troichen → troiczen
 tropar → troparion
 troparion → troparion
 troparion for the martyrs → muczeniczen
 Tropologion → tropologion
 True Light → światłość prawdziwa
 tune → napiew
 Twelve Apostles → dwunastu apostołów
 Twelve Days of Christmas → święte dni
 twelve Gospel readings → dwanaście
 ewangelii
 Twelve Gospels → dwanaście ewangelii
 Twelve Great Feasts → dwanaście wielkich
 świąt
 Typika → typika
 Typika Psalm → psalm typika
 typikon → typikon
 Typikon of St. Savas → typikon św. Sawy
 Typikon of the Great Church → typikon Wiel-
 kiej Cerkwi
 typological figure → figura typologiczna
 ubiquitous → Wszechobecny
 unceasing prayer → modlitwa nieustanna
 unclean spirit → duch nieczysty
 Uncreated Light → światło niestworzone
 undefiled → nieskalany
 Undying Light → światłość niegasnąca, →
 światło nieprzemijające, → światłość nie-
 zachodząca
 Uniat → unita
 Uniate Church → Kościół unicki
 union → henosis
 universal Church → Cerkiew powszechna, →
 Kościół powszechny
 Universal Exaltation of the Venerable and
 Life-Giving Cross → Podwyższenie
 Czcigodnego i Życiodajnego Krzyża Pań-
 skiego
 universality → powszechność
 unmarriedness → beżzenność
 unmercenary → darmoleczący
 unsleeping → nieśpiący
 unworthy → anaksios
 upper cloth → wierzchni obrus
 Upper Jerusalem → górna Jerozolima
 upper room → wieczernik
 ustavshchik → ustawszczyk
 usual beginning → modlitwy początkowe
 usynovlenie → usynowienie
 veil → pokrowiec, → namietka
 venerable → prepodobny, → prepodobna, →
 świętobliwy, → świętobliwa

venerable confessor → mnich wyznawca, →
 mniszka wyznawczyni
venerable martyr → mniszka męczennica, →
 mnich męczennik
veneration → proskineza
verse → werset
Very Reverend → przewielebny
Vespers → wieczernia
Vespral Entry → wejście wieczerni
vestment → szata
vestry → ryznica
vicar bishop → wikariusz
vicar priest → wikariusz
vicarage → wikariat
vigil → czuwanie
vigil feast day → święto średnie
vigil lamp → lampada
vigilance → czujność
Virgin Mary → Maria Dziewica
virginity → dziewictwo
virtue → cnota
visible Church → Cerkiew widzialna
Vladyka → władyka
vocation → powołanie
votive cross → krzyż wotywny
vow → ślub
waist prostration → pokłon w pas
waist reverence → pokłon w pas
warden → starosta
washing → obmycie
washing of rebirth → kąpiel odrodzenia
washing of the altar table → obmycie ołtarza
watch → straż
watchfulness → nepsis

wax/mastic → woskomastyks
wedding → ślub
wedding crown → korona ślubna
wedding icon → ikona ślubna
week → tydzień
weekly cycle → cykl tygodniowy, → cykl
 niedzielny
weeper → płaczący
Western Church → Kościół zachodni
white clergy → duchowieństwo białe
will → wola
Winding Sheet → płaszczanica
Wisdom of God → Mądrość Boża
Wise Men of the East → mędrcy ze Wschodu
witness → świadectwo
wonder → cud
wonderworker → cudotwórca
wonderworking → cudotwórstwo
word → słowo
Word of God → Słowo Boże
work of salvation → dzieło zbawienia
worship → nabożeństwo, → latria
worthy → aksios, → godzien
wrongdoing → nieprawość
Yahweh → Jahwe
Your/His Beatitude → błogosławioność
ypakoe → ipakoj
yurodiva → jurodiwa
yurodivy → jurodiwy
Zadostojnik → zadostojnik
zapiivka → zapiivka
zeon → zeon
znamenny chant → śpiew neumatyczny
zone → pas

INDEKS FORM NIEPOPRAWNYCH

adoracja → latria
 agiograf → hagiograf
 agiografia → hagiografia
 agiologia → hagiologia
 akatistos → akatyst
 akolita → prysłużnik
 akolucja → obrzęd
 akoluthia → obrzęd
 akribia → akrybia
 alba → sticharion
 allejuar → allelujarion
 alleluar → allelujarion
 allilujarion → allelujarion
 anawatmos → anabatmi
 anaxios → anaksios
 apokrysiariusz → apokryzjariusz
 apokrysjariusz → apokryzjariusz
 archierej → archijerej
 archikatedra → katedra
 axios → aksios
 beatyfikacja → kanonizacja
 bogogłosnik → bogogłosnik
 bogosłowie → teologia
 bohohłosnik → bogogłosnik
 brewiarz → modlitewnik
 cyborium → kielich
 czudo → cud
 deifikacja → przebóstwienie
 diakonnikon → diakonikon
 egzekwie → pogrzeb
 eklezjologia → eklezjologia
 ekleziologia → eklezjologia
 ekonomija → ekonomia
 elition → iliton
 Ewangelia aprakos → tetraewangeliarz
 Ewangelia tetr → tetraewangeliarz
 godziny kanoniczne → godzina
 heirmologion → irmologion
 hipoddiakon → subdiakon
 hippodiakon → subdiakon
 hypakoj → ipakoj
 ijerej → jerej
 ikonomia → ekonomia
 interkomunia → łączność eucharystyczna
 ipoddiakon → subdiakon
 jeliton → iliton
 katabasa → katawasja
 katapetazma → katapetasma
 kolivo → koliwo
 kompleta → powieczrze
 konkatedra → katedra
 konsekracja → oświęcenie
 kopie → kopia I
 kopija → kopia I
 kopije → kopia I
 korporał → iliton
 kucja → kutia
 kuria → biskupstwo
 liturgia godzin → godzina
 maselnica → maslenica
 Matka Boska → Matka Boża
 mezoniktikon → nabożeństwo o północy
 ministrant → prysłużnik
 mirotoczywyj → mirotoczący
 moleben → molebien
 msza → liturgia
 Niceo-carogrodzki symbol wiary → Nicejsko
 -konstantynopolitański symbol wiary
 Niedziela Adoracji Świętego Krzyża → Nie-
 dziela Krzyża Świętego
 nieszpory → wieczernia
 nokturn → połnoszcznica
 nokturn → nabożeństwo o północy
 odpust → święto parafialne
 Ofiarowanie Pańskie → spotkanie Pańskie
 opat → igumen
 ostatnie namaszczenie → misterium świętego
 oleju
 paliusz → omoforion
 paraeklisia → pareklision
 paremija → paremia
 podworije → podworie
 podworje → podworie
 pokajaniye → pokajanie
 pop → prezbiter
 popadia → matuszka

postanowienia zakonne → postrzyżyny mnisze

Preobrażenie → przemienienie Pańskie

prysłużnik → prysłuznik

prokatedra → katedra

protoijerej → protojerej

protosyngelos → protosynkel

próba klasztorna → nowicjat

prymas → prymat

przeistoczenie → przemiana darów

przeistoczenie darów → przemiana darów

preor → igumen

preorysza → igumienia

puszka → kielich

responsorium → przyśpiew

rezurekcja → jutrznia

różaniec → czotki

sarkofag → relikwiarz

schizma wschodnia → wielka schizma

seculariusz → sakelariusz

skeuofylaks → skewofilaks

stawropigia → stauropigia

stuła → epitrachilion

stycharion → sticharion

święcenia diakonatu → diakonat

święcenia prezbiteratu → prezbiterat

tabernakulum → darochranitelnica

tetraewangelia → tetraewangeliarz

tetraewangeliarz → tetraewangeliarz

trzech mędrców → mędrcy ze Wschodu

trzej królowie → mędrcy ze Wschodu

Wieczna Dziewica → Zawsze Dziewica

wieliczanie → wieliczenie

Wjazd Chrystusa do Jerozolimy → wejście
Pana do Jerozolimy

Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny →
zaśnięcie Najświętszej Bogarodzicy

zakonnica → mniszka

zakonnik → mnich

BIBLIOGRAFIA

1. Korpus źródłowy terminów

Archijeratikon, 2011, Warszawa.

Bóg żywy. Katechizm Kościoła prawosławnego, 2001, przekł. A. Kuryś, Kraków.

Euchologion, 2016, t. 1–3, Warszawa.

Euchologion monastyczny, 2016, Warszawa.

Statut wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, „Wiadomości PAKP” 1999, 1, s. 4–7.

Statut parafialny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, „Wiadomości PAKP” 1999, 2, s. 4–7.

Statut monasterów męskich i żeńskich Świętego Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, „Wiadomości PAKP” 1999, 10, s. 4–7.

Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 1726).

Bańko M. (red.), 2010, *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa.

Beniamin (Krasnopiewkow), abp, 2007, *Nowe tablice, czyli o Cerkwi, liturgii, nabożeństwach i utensyliach cerkiewnych. Wybór*, przekł. I. Petrov, Kraków.

Bondaruk K. (oprac.), 1987, *Nauka o nabożeństwach prawosławnych*, Białystok.

Charkiewicz J., 2015, *Kult świętych w Kościele prawosławnym*, Warszawa.

Doroszewski W. (red.), 1996–1997, *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa, <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista/A;3.html> [dostęp: 10.02.2022].

Evdokimov P., 1964, *Prawosławie*, przekł. J. Klinger, Warszawa.

Fediukina H., 2014, *Leksykon terminologii prawosławnej rosyjsko-polski*, Warszawa.

Hilarion (Ałfiejew), 2009, *Misterium wiary. Wprowadzenie do prawosławnej teologii dogmatycznej*, przekł. J. Charkiewicz, Warszawa.

Jazykowa I., 1998, *Świat ikony*, przekł. ks. H. Paprocki, Warszawa.

Kanony Kościoła prawosławnego, 2000, przekł. ks. A. Znosko, cz. I i II, Hajnówka.

Kostiuczuk J., Tofiluk J., Ławreszuk M., Misijuk W., Charkiewicz J. (red.), 2016, *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, Białystok.

Krug G., 1991, *Myśli o ikonie*, przekł. R. Mazurkiewicz, Białystok.

Leśniewski K., 2006, *Nie potrzebują lekarza zdrowi... Hezychastyczna metoda uzdrawiania człowieka*, Lublin.

Ławreszuk M., 2014, *Modlitwa wspólnoty*, Białystok.

- Łoski W., 1989, *Teologia mistyczna Kościoła wschodniego*, przekł. M. Szczaniecka, Warszawa.
- Markunas A., Uczitiel T., 1999, *Leksykon chrześcijaństwa rosyjsko-polski i polsko-rosyjski*, Poznań.
- Minczew G., 2007, *Słownik liturgiczny*, w: Beniamin (Krasnopiewkow), *Nowe tablice, czyli o Cerkwi, liturgii, nabożeństwach i utensyliach cerkiewnych. Wybór*, przekł. I. Petrov, Kraków, s. 271–288.
- Parrocki H., 2010, *Misterium Eucharystii*, Kraków.
- Przybył E., 2000, *Prawosławie*, Kraków.
- Schmemmann A., 1997, *Eucharystia. Misterium Królestwa*, przekł. A. Turczyński, Białystok.
- Tofiluk J., Makal P., Charkiewicz J. (red.), 2021, *Kalendarz prawosławny 2022*, Warszawa.
- Uspienski L., 2009, *Teologia ikony*, przekł. M. Żurowska, Warszawa.
- Ware K., 2011, *Kościół prawosławny*, przekł. ks. W. Misijuk, Białystok.
- Znosko A., 1973, *Prawosławne prawo kościelne*, cz. 1, Warszawa.
- Znosko A., 1975, *Prawosławne prawo kościelne. Zagadnienia wybrane*, cz. 2, Warszawa.
- Znosko A., 1996, *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, Białystok.

2. Bibliografia załącznikowa

2.1. Język polski

2.1.1. Pismo Święte i księgi liturgiczne

- Archijeratikon*, 2011, Warszawa.
- Boska Liturgia świętego ojca naszego Bazylego Wielkiego*, 2005, Warszawa.
- Boska Liturgia świętego ojca naszego Jana Chryzostoma*, 2001, Warszawa.
- Boska Liturgia Uprzednio Poświęconych Darów*, 2006, Warszawa.
- Euchologion*, 2016, t. 1–3, Warszawa.
- Euchologion monastyczny*, 2016, Warszawa.
- Księga Psalmów. Psalterz grecki z komentarzami świętych ojców, nauczycieli Kościoła i pisarzy bizantyjskich*, 2017, Kraków.
- Nowy Testament. Przekład na Wielki Jubileusz Roku 2000*, 2000, Warszawa.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Biblia Tysiąclecia, 2003, wyd. IV, Warszawa.

Septuaginta, czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami, 2013, Warszawa.

Święta Ewangelia, 2015, wyd. II, Warszawa.

Wieczernia. Jutrznia. Prokimenony. Alleluja. Rozesłania. Kalendarz liturgiczny, 2006, Warszawa.

2.1.2. Opracowania

Bóg żywy. Katechizm Kościoła prawosławnego, 2001, przekł. A. Kuryś, Kraków.

Język, który wyrósł na modlitwie. Rozmowa z o. Strachem, „Przegląd Prawosławny”, 1, 2006, http://archiwum.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=1086&id=8 [dostęp: 13.02.2022].

Kanony Kościoła prawosławnego, cz. I i II, 2000, przekł. ks. A. Znosko, Hajnówka.

Katechizm Cerkwi prawosławnej, 2001, Hajnówka.

Korpus Języka Polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/korpus> [dostęp: 10.02.2022].

O języku liturgii, „Przegląd Prawosławny”, 9, 2005, http://archiwum.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=989&id=8 [dostęp: 13.02.2022].

Statut wewnętrzny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, „Wiadomości PAKP” 1999, 1, s. 4–7.

Statut parafialny Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, „Wiadomości PAKP” 1999, 2, s. 4–7.

Statut monasterów męskich i żeńskich Świętego Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, „Wiadomości PAKP” 1999, 10, s. 4–7.

Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 1726).

Afanasjew M., 2002, *Kościół Ducha Świętego*, przeł. H. Paprocki, Białystok.

Bańko M. (red.), 2010, *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa.

Bańko M., Pawelec R. (red.), 2003, *Słownik peryfraz, czyli wyrażen omownych*, Warszawa.

Baron A., Pietras H. (red.), 2002, *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski. TOM I. Nicea I, Konstantynopol I, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II (325–787)*, Kraków.

Beniamin (Krasnopiewkow), abp, 2007, *Nowe tablice, czyli o Cerkwi, liturgii, nabożeństwach i utensyliach cerkiewnych. Wybór*, przekł. I. Petrov, Kraków.

Betlejko J., 2017, *Święty i Wielki Sobór Cerkwi Prawosławnej*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne”, 33(1), s. 50–73.

- Błaza M., 2020, *Synodalność (soborowość) w Kościołach wschodnich*, „Studia Bobolanum”, 31, s. 87–111, DOI: 10.30439/2020.2.5.
- Bondaruk K. (oprac.), 1987, *Nauka o nabożeństwach prawosławnych*, Białystok.
- Borkowski A., 2019, *Ekumenizm a realizacja misyjnego posłannictwa Kościoła w kontekście dokumentów Wszechprawosławnego Synodu na Krecie*, „Elpis”, 21, s. 93–97, DOI: 10.15290/elpis.2019.21.12.
- Bułgakow S., 2002, *Ikona i kult ikony*, Bydgoszcz.
- Charkiewicz J., 2008, *Jezus Chrystus w ikonografii*, Warszawa.
- Charkiewicz J., 2015, *Kult świętych w Kościele prawosławnym*, Warszawa.
- Charkiewicz J., 2018, *Opracowanie listy źródeł „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”*, „Elpis”, 20, s. 181–186, DOI: 10.15290/elpis.2018.20.19.
- Chmielewski M. (red.), 2002, *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin–Kraków.
- Citko L., 2021, *Mnich, schimnich, hieromnich... O nazwach stopni i tytułów monastycznych w polskiej terminologii prawosławnej*, w: L. Citko, J. Ławski (red.), *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich. Seria V: Monastycyzm i mistycyzm w literaturze, kulturze i języku Słowian*, Białystok, s. 325–335.
- Czarnecka K., 2019, „Słownik polskiej terminologii prawosławnej” – potrzeby i koncepcja, w: „Науковий вісник Чернівецького національного університету. Романослов’янський дискурс, збірник наукових праць”, 22 (821), s. 69–73.
- Czarnecka K., Ławreszuk M., W. Przyczyna, 2018, „Słownik polskiej terminologii prawosławnej” – struktura artykułu hasłowego, „Elpis”, 20, s. 221–230, DOI: 10.15290/elpis.2018.20.24.
- Czarnecka K., Rygorowicz-Kuźma A., Ławreszuk M., Makal P., Charkiewicz J., 2020, *Opracowanie definicji w „Słowniku polskiej terminologii prawosławnej”*, w: M. Bańko, W. Decyk-Zięba, E. Rudnicka (red.), *Leksykografia w różnych kontekstach*, t. 2, Warszawa, s. 47–55.
- Doroszewski W. (red.), 1996–1997, *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa.
- Doroszewski W. (red.), 1958, *Uwagi i wyjaśnienia wstępne*, w: *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa, s. XXX–XXXIV.
- Dudra S., 2019, *Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny w obszarze polityki wyznaniowej oraz polityki narodowościowej Polski Ludowej i III Rzeczypospolitej*, Warszawa.
- Engelking A., Markowski A., Weiss E., 1989, *Kwalifikatory w słownikach – próba systematyzacji*, „Poradnik Językowy”, z. 5, s. 300–309.
- Evdokimov P., 1964, *Prawosławie*, przekł. J. Klinger, Warszawa.
- Evdokimov P., 2003, *Sztuka ikony. Teologia piękna*. Warszawa.
- Fediukina H., 2014, *Leksykon terminologii prawosławnej rosyjsko-polski*, Warszawa.

- Gadomski A., Gadomska H., 2014, *Teolingwistyka polska w kontekście teolingwistyki słowiańskiej*, w: „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, 10, s. 8.
- Hilarion (Ałfiejew), 2009, *Misterium wiary. Wprowadzenie do prawosławnej teologii dogmatycznej*, przekł. J. Charkiewicz, Warszawa.
- Jazykowa I., 1998, *Świat ikony*, przekł. ks. H. Paprocki, Warszawa.
- Kaleta Z., 2005, *Teoria nazw własnych*, w: E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Kraków, s. 15–36.
- Karpluk M., 1989, *Słownictwo cerkiewne w polszczyźnie XVI w. Wybór przykładów*, w: R. Łużny (red.), *Chrześcijański Wschód a kultura polska*, Lublin, s. 127–147.
- Kazimierowicz D., 2020, *Analiza językowa eponimów występujących w prawosławnej terminologii sakralnej na przykładzie wybranych ksiąg liturgicznych Kościoła prawosławnego*, „Elpis”, 22, s. 121–126, DOI: 10.15290/elpis.2020.22.15.
- Keller J., 1967, *Religia* [hasło], w: *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, t. 9, Warszawa, s. 766.
- Klinger J., 1983, *O istocie prawosławia*, Warszawa.
- Knežević I., 2021, *Uniwersyteckie podręczniki teologiczne: charakterystyka leksykalna w odniesieniu do akademickich prac teologicznych*, „Elpis”, 23, s. 55–62. DOI: 10.15290/elpis.2021.23.06.
- Kostiuczuk J., 2013, *O tajemnicy zbawienia*, Białystok.
- Kostiuczuk J., 2018, *Proces formułowania i doprecyzowania społecznej nauki w oficjalnych dokumentach Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego*, „Elpis”, 20, s. 9–15, DOI: 10.15290/elpis.2018.20.01.
- Kostiuczuk J., Tofiluk J., Ławreszuk M., Misijuk W., Charkiewicz J., 2016, *Specyfika polskiej terminologii prawosławnej. Koncepcja normatywizacji pisowni*, Białystok.
- Krug G., 1991, *Myśli o ikonie*, przekł. R. Mazurkiewicz, Białystok.
- Kurianowicz M., 2020, *Cerkiewnosłowiańska wersja „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”. Zasady graficzno-ortograficzne*, „Linguodidactica”, 24, s. 129–139, DOI: 10.15290/lingdid.2020.24.10.
- Kurianowicz M., Rygorowicz-Kuźma A., 2019, *Nazwy własne w „Słowniku polskiej terminologii prawosławnej”*, w: A. Rygorowicz-Kuźma, K. Rutkowski (red.), *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze*, Białystok, s. 341–350.
- Leon-Dufour X. (red.), 1986, *Słownik Nowego Testamentu*, przekł. K. Romaniuk, Poznań.
- Leon-Dufour X. (red.), 1994, *Słownik terminologii biblijnej*, przekł. K. Romaniuk, Poznań.
- Leśniewski K., 2014, *Antropologia w pismach współczesnych teologów prawosławnych*, „Elpis”, 12, s. 71–95.

- Leśniewski K., 1995, *Ekumenizm w czasie. Prawosławna wizja jedności w ujęciu Georges'a Florovsky'ego*, Lublin.
- Leśniewski K., 2006, *Nie potrzebują lekarza zdrowi... Hezychastyczna metoda uzdrawiania człowieka*, Lublin.
- Lewicki R., 2002, *Chrześcijaństwo. Słownik rosyjsko-polski*, Warszawa.
- Lis I., 2004 *Słowniczek*, w: *Kult Świętego Mikołaja w tradycji prawosławnej*, wybór i oprac. A. Dejniewicz, przeł. J. Stradomski, Gniezno, s. 91–129.
- Ławreszuk M., 2019, *Baciuszka, przebiter czy ksiądz? Poszukiwanie wiodącej denotacji w polskiej terminologii prawosławnej*, „Elpis”, 21, s. 15–19, DOI: 10.15290/elpis.2019.21.02.
- Ławreszuk M., 2020, *Jak określić czynności liturgiczne prawosławnego duchownego? – podstawy teologiczne i normy językowe*, „Elpis”, 22, s. 113–120, DOI: 10.15290/elpis.2020.22.14.
- Ławreszuk M., 2012, *Krótką charakterystyka ksiąg liturgicznych Kościoła prawosławnego*, w: R. Dubec, J. Husar (red.), *Prawosławie jako czynnik odnowy tradycyjnych wartości chrześcijańskich w Unii Europejskiej*, Gorlice, s. 234–253.
- Ławreszuk M., 2014, *Modlitwa wspólnoty*, Białystok.
- Ławreszuk M., 2018, *Polska terminologia prawosławna – analiza stanu obecnego*, „Elpis”, 20, s. 159–163, DOI: 10.15290/elpis.2018.20.17.
- Ławreszuk M., 2012, *Poszukiwanie przyczyny różnic cerkiewnosłowiańskiego i polskiego tłumaczenia tekstu anafory Liturgii św. Bazylego Wielkiego*, „Latopisy Akademii Supraskiej. Język naszej modlitwy – dawniej i dziś”, t. 3., Białystok, s. 67–84.
- Ławreszuk M., 2021, *Sztuka prawosławna*, „Ateneum Kapłańskie”, 176, s. 12–25.
- Ławreszuk M., Makal P., 2021, *Współczesne prawosławne prawo kościelne – problemy związane z systematyzacją i materiałami źródłowymi w języku polskim*, „Elpis”, 23, s. 127–135, DOI: 10.15290/elpis.2021.23.15.
- Łoski W., 1989, *Teologia mistyczna Kościoła wschodniego*, przekł. M. Szczaniecka, Warszawa.
- Makal G., Misijuk W., 2021, *Zarys problematyki obcojęzycznych odpowiedników wyrazów hasłowych „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”*, „Elpis”, 23, s. 141–145, DOI: 10.15290/elpis.2021.23.17.
- Markowski A., 2012, *Wykłady z leksykologii*, Warszawa.
- Markunas A., Uczitel T., 1999, *Leksykon chrześcijaństwa rosyjsko-polski i polsko-rosyjski*, Poznań.
- Metzger B.M., Coogan M.D. (red.), 1996, *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa.
- Mielkow A., 2020, *Język staro-cerkiewno-słowiański w Kościele i kulturze narodów słowiańskich*, „Language – Culture – Politics”, 1, s. 119–132.

- Minczew G., 2007, *Słownik liturgiczny*, w: Beniamin (Krasnopiewkow), *Nowe tablice, czyli o Cerkwi, liturgii, nabożeństwach i utensyliach cerkiewnych*. Wybór, przeł. I. Petrov, Kraków, s. 271–288.
- Minczew G., 2007, *Słownik terminologiczny*, w: Symeon z Tessaloniki, *O świątyni Bożej*, przeł. A. Maciejewska, Kraków, s. 95–109.
- Mironowicz A., 2006, *Kościół prawosławny w Polsce*, Białystok.
- Misijuk W., 2004, *Czy będziemy się targować?*, „Przegląd Prawosławny”, 3, http://archiwum.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=587&id=8 [dostęp: 13.02.2022].
- Misijuk W., 2020, *Priest's wife, matushka, presbytera czy popadija... a może khouria? Problematyka doboru angielskich odpowiedników haseł „Słownika polskiej terminologii prawosławnej”*, „Elpis”, 22, s. 61–68, DOI: 10.15290/elpis.2020.22.07.
- Moszyński L., 1984, *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa.
- Naumow A., *Język modlitwy jako deklaracja?*, „Latopisy Akademii Supraskiej. Język naszej modlitwy – dawniej i dziś”, t. 3, Białystok, s. 105–110.
- O'Collins G. SJ, Farrugia E.G. SJ, 2002, *Leksykon pojęć kościelnych i teologicznych*, Kraków.
- Pańkowski J., 2018, *Śmierć, pogrzeb i modlitwa za zmarłych w Kościele prawosławnym*, Warszawa.
- Paprocki H., 2003, *Liturgie Kościoła prawosławnego*, Kraków.
- Paprocki H., 2010, *Misterium Eucharystii*, Kraków.
- Pietkiewicz P., 2005, *Bądźmy ostrożni*, „Przegląd Prawosławny”, 9, http://archiwum.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=988&id=8 [dostęp: 13.02.2022].
- Pokorzyna E., 2001, *Słownik terminologiczny wyposażenia świątyń obrządku wschodniego z przydatkiem ikon maryjnych*, Warszawa.
- Polański K. (red.), 2003, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Polański E. (red.), 2016, *Słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, Warszawa.
- Popowski R. (red.), 2006, *Grecko-polski Nowy Testament: wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, Warszawa.
- Popowski R., 2006, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu: wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Warszawa.
- Przybylska R., Przyczyna W., 2011, *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów.
- Przybylska R., Przyczyna W. (red.), 2004, *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, Tarnów.
- Przybył E., 2000, *Prawosławie*, Kraków.
- Quenot M., 2001, *Zmartwychwstanie i ikona*, przekł. H. Paprocki, Białystok.

- Rahner K., Vorgrimler H., 1996, *Mały słownik teologiczny*, przekł. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa.
- Rusecki M. (red.), 2002, *Leksykon teologii fundamentalnej*, Lublin–Kraków.
- Rygorowicz-Kuźma A., 2020, *O normatywizacji pisowni polskiej terminologii prawosławnej (na przykładzie zapożyczeń cerkiewnosłowiańskich)* – wybrane zagadnienia, „Roczniki Humanistyczne”, 68, s. 169-181, DOI: 10.18290/rh20686-10.
- Schmemmann A., 1997, *Eucharystia. Misterium Królestwa*, przekł. A. Turczyński, Białystok.
- Skorupka S., 1989, *Wstęp*, w: *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa, s. 6–8.
- Smykowska E., 2008, *Prawosławni święci. Mały słownik*, Warszawa.
- Smykowska E., 2013, *Ikona. Mały słownik*, Warszawa.
- Smykowska E., 2008, *Liturgia prawosławna. Mały słownik*, Warszawa.
- Smykowska E., 2015, *Zwyczaj i obrzędy prawosławne. Mały słownik*, Warszawa.
- Sobol E. (red.), 1999, *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa.
- Stempa T., 2016, *Cerkiew prawosławna w Polsce: ilustrowana historia*, Warszawa.
- Strach S., 2021, *Podręczna gramatyka języka cerkiewnosłowiańskiego okresu nowożytnego z podręcznym słownikiem cerkiewnosłowiańsko-polskim*, Kędzierzyn-Koźle.
- Strach S., 2012, *Składnia języka cerkiewnosłowiańskiego okresu nowożytnego z podręcznym słownikiem cerkiewnosłowiańsko-polskim*, Ząbkowice Śląskie.
- Szolberg-Bybluk M., 1994, *Podręczny słownik rosyjsko-polski i polsko-rosyjski terminów chrześcijańskich*, Toruń.
- Szymczak M. (red.), 1999, *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- Tofiluk J., 1999, *O przygotowaniach do Soboru Wszechprawosławnego*, „Elpis”, 1, s. 69–84.
- Tofiluk J., 2002, *Różnice w sprawowaniu świętej liturgii w lokalnych Kościołach prawosławnych*, „Elpis”, 4, s. 168–183.
- Tofiluk J., Makal P., Charkiewicz J. (red.), 2021, *Kalendarz prawosławny 2022*, Warszawa.
- Uspiński L., 2009, *Teologia ikony*, przekł. M. Żurowska, Warszawa.
- Ware K., 2011, *Kościół prawosławny*, przekł. ks. W. Misijuk, Białystok.
- Wolnicz-Pawłowska E., 2014, *Nazwy własne w przekładzie. Zarys problematyki*, „Poznańskie Spotkania Językoznawcze”, t. 27, s. 203, DOI: 10.14746/psj.2014.XXVII.17.
- Wysocka D., 2012, *Język naszej modlitwy*, „Przegląd Prawosławny”, 10, http://archiwum.przegladowprawoslawny.pl/articles.php?id_n=2938&id=8 [dostęp: 13.02.2022].

- Wysocka E., 1987, *Leksyka związana z życiem religijnym w „Słowniku języka polskiego PAN” pod red. W. Doroszewskiego*, w: Z. Saloni (red.), *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, t. II, Warszawa, s. 73–86.
- Vasiliadis N., 2005, *Tajemnica śmierci*, Białystok.
- Vorglimler H., 2005, *Nowy leksykon teologiczny*, Warszawa.
- Zgółkowa H. (red.), 1994–2005, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1–50, Poznań.
- Znosko A., 1983, *Mały słownik wyrazów staro-cerkiewno-słowiańskich i terminologii cerkiewno-teologicznej*, Warszawa.
- Znosko A., 1973, *Prawosławne prawo kościelne*, cz. 1, Warszawa.
- Znosko A., 1975, *Prawosławne prawo kościelne. Zagadnienia wybrane*, cz. 2, Warszawa.
- Znosko A., 1996, *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, Białystok.
- Zyzykin M., 1931, *Autokefalia i zasady jej zastosowania*, Warszawa.
- Żmigrodzki P. (red.), 2007, *Wielki słownik języka polskiego*, Kraków, <https://wsjp.pl> [dostęp: 30.12.2021].
- Żmigrodzki P. (oprac.), 2020, „*Wielki słownik języka polskiego*” – zasady opracowania, Kraków, <http://www.wsjp.pl/> [dostęp: 15.12.2020].
- Żmigrodzki P., 2009, *Wprowadzenie do leksykografii polskiej*, Katowice.

2.2. Język grecki

- Απόστολος, Συναξαριστής, 2019, Αθήναι.
- Δίπτυχα της Εκκλησίας της Ελλάδος, 2017, Αθήναι.
- Εγκόλπιον Αναγνώστου καὶ Τεροψάλτου, 2017, Αθήναι.
- Τερατικόν, 2003, Αθήναι.
- Μηναῖον, 2003, t. 1–12, Αθήναι.
- Μικρὸν Ἐυχολόγιον, 2004, Αθήναι.
- Παρακλητική, 2001, Αθήναι.
- Πεντηκοστάριον χαρμόσυνον, 2000, Αθήναι.
- Τὸ Θεῖον καὶ Τερὸν Εὐαγγέλιον καὶ ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, 2017, Αθήναι.
- Τὸ Ψαλτήριον, 2003, Αθήναι.
- Τριώδιον, 2000, Αθήναι.
- Αλαβιζάτος Α. (red.), 1962–1968, *Θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐγκυκλοπαίδεια*, t. 1–12, Αθήναι.
- Δρίτσας Δ. (red.), 2005, *Λεξικὸ πρωτοχριστιανικῶν, βυζαντινῶν καὶ νεότερων ορθόδοξων ὁρῶν*, Αθήναι.

- Μπαμπινιώτης Γ., 2019, *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*, https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/ [dostęp: 01.09.2020].
- Μπαμπινιώτης Γ., 2019, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα.
- Τζαρτζάνος Α., 1967, *Γραμματική τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης*, Αθήναι.
- Τσοπανάκης Α., 1998, *Νεοελληνική Γραμματική*, Θεσσαλονίκη.
- Χαραλάμπους Δ., 1993, *Όψεις του γλωσσικού προβλήματος στην Ελλάδα: Από τη δίκη των τόνων στην καθιέρωση του μονοτονικού*, „Παιδαγωγική Επιθεώρηση”, wyd. Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, s. 39–62.

2.3. Język angielski

- A Manual of the Orthodox Church's Divine Services* compiled by Archpriest D. Sokolof, Jordanville, NY, 1962.
- Dictionary of Coptic Orthodox Church Terms and Terminology*, <https://st-takla.org/faith/en/terms/index.html> [dostęp: 27.06.2020].
- Rubrics for Liturgical Services*, <https://www.oca.org/liturgics/rubrics> [dostęp: 27.06.2020].
- Service Book of the Holy Orthodox-Catholic Apostolic (Greco-Russian) Church, compiled, translated and arranged from the Old Church Slavonic Service Books of the Russian Church, and collated with the Service Books of the Greek Church by I.F. Hapgood*, Boston, 1906.
- The Divine Liturgy of Our Father among the Saints John Chrysostom*, Oxford University Press, Oxford, 1995.
- The Festal Menaion*, translated from the original Greek by Mother Mary and Kallistos Ware, London, 1969.
- Archbishop Averky, *Liturgics*, http://www.holytrinitymission.org/books/english/liturgics_averky_e.htm#_Toc104768017 [dostęp: 27.06.2020].
- Grube G.W., 2003, *The Orthodox Church A to Z: A practical handbook of beliefs, liturgy, sacraments, customs, theology, history and prayers for Orthodox Christians*, Minneapolis.
- Grube G.W. (red.), 2001, *The Complete Book of Orthodoxy. A Comprehensive Encyclopedia and Glossary of Orthodox Terms, History, Theology and Facts*, Salisbury, MA.
- Liddell H.G. (red.), 1940, *A Greek-English Lexicon*, Oxford.
- Litsas F.K., *A Dictionary of Orthodox Terminology*, http://www.fatheralexander.org/booklets/english/dictionary_terminology.htm [dostęp: 27.06.2020].
- Morris J.W., *Glossary of Orthodox Terminology*, http://www.pravoslavieto.com/docs/eng/glossary_orth_term.htm [dostęp: 27.06.2020].

- Parry K., Melling D.J., Brady D., Griffith S.H., Healey J.F. (red.), 2001, *The Blackwell Dictionary of Eastern Christianity*, Wiley-Blackwell, Oxford, <https://orthodoxwiki.org> [dostęp: 27.06.2020].
- Permiakov V., Hierodeacon Herman (red.), 2014, *Hieratikon. Office Book for Priest & Deacon*, Pennsylvania.
- Pickar C.H., 2002, *Faith*, w: *The New Catholic Encyclopedia*, t. 5, Detroit, s. 792.
- Sophocles E., 1914, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, Oxford.

2.4. Język cerkiewnosłowiański i współczesne języki słowiańskie

- Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета на церковно-славянском языке с параллельными местами, Российское библейское общество, Москва, 1997.
- Минея общая, Издательский совет Русской Православной Церкви, Москва, 2002.
- Минея праздничная, Донской монастырь и Издательский отдел Московской Патриархии, Москва, 1993.
- Краткий греческо-русский словарь Нового Завета, Санкт-Петербург 1995.
- Национальный корпус русского языка, <http://ruscorpora.ru/new/search-orthlib.html> [dostęp: 30.08.2021].
- Октоих, Издательство Московской Патриархии, Москва, 1981.
- Требник, т. 1, Издательство Московской Патриархии, Москва, 1980.
- Триодъ Постная и Цветная, Издательство Московской Патриархии, Москва, 1992.
- Часослов, Издательство Московской Патриархии, Москва, 1980.
- Чиновник архиерейского священнослужения, Издательство Московской Патриархии, Москва, 1982.
- Аргировски М. (ред.), 2003, *Речник на грчко-црковнословенски лексички паралели*, Скопје.
- Бібла С.В., 1996, *Динаміка розвитку української церковної термінології*, w: „Філологічні студії: Збірник наукових праць”, Луцьк.
- Бочарова І.В., 1999, *Лексико-семантичні і граматичні параметри назв релігійних свят у сучасній українській мові*, autoreferat, Київ.
- Дьяченко Г., 1899, *Полный церковно-славянский словарь*, Москва.
- Дьяченко Г., 2001, *Полный церковно-славянский словарь*, Москва (reprint).
- Кнежевић И., 2010, *Теолошки дискурс енглеског и српског језика*, Београд.
- Кончаревић К., 2006, *Језик и православна духовност. Студије из лингвистике и теологије језика*, Крагујевац.

- Кончаревић К., 2013, *Славистичка истраживања у теолингвистици: истраживачки проблеми и резултати*, w: „Црквене студије”, 10, Ниш.
- Кравецкий А., Плетнева А. (ред.), 2016, *Большой словарь церковнославянского языка Нового времени*, т. I (А–Б), <https://β.церковнославянский.онлайн/#!/словарь/статьи> [dostęp: 15.01.2021].
- Кравецкий, А. Плетнева (ред.), 2019, *Большой словарь церковнославянского языка Нового времени*, т. II (В), Москва, <https://β.церковнославянский.онлайн/#!/словарь/статьи> [dostęp: 15.01.2021].
- Кравецкий А.Г., Плетнева А.А., 2001, *История церковнославянского языка в России (конец XIX–XX в.)*, Москва.
- Kurz J. (red.), 1958–1983, *Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae palaeoslovenicae*, t. 1–4, Praha.
- Мечковская Н.Б., 1998, *Язык и религия: Пособие для студентов гуманитарных вузов*, Москва.
- Назаренко А., 2015, *Греческо-русский словарь христианской церковной лексики с толковыми статьями*, Москва.
- Преп. Иустин (Попович), 2005, *Догматика православной Церкви. Экклесиология*, Москва.
- Огієнко І., 1943, *Церковний словничок*, Холм.
- Седакова О.Л., 2008, *Словарь трудных слов из богослужения*, Москва.
- Скларевская Г.Н., 2016, *Лексика современного русского православия. Толково-энциклопедический словарь*, Санкт-Петербург.
- Соколов Д., 1907, *Справочная книжка по церковно-славянскому правописанию*, Санкт-Петербург.
- Соловьев А.Н., 1902, *Объяснительный словарь малопонятных церковно-славянских слов, встречающихся в св. Евангелии, Часослове и Псалтири*, Москва.
- Цейтлин Р.М., Вечерка Р., Благова Э. (ред.), 1994, *Старославянский словарь (по рукописям X–XI вв.)*, Москва.
- Чарнецка К., Лаврешук М., Пшичина В., Макал П., 2020, *Методология описания польской православной терминологии: проект создания словаря*, w: Слово. Текст. Источник: Методология современного гуманитарного исследования: Материалы Международной научной конференции. 2-3 декабря 2020 г., Москва, s. 101–118.
- Чевела О.В., 2006, *Использование методов теологической герменевтики при интерпретации сакрального текста*, w: „Православный собеседник”, 1 (11), s. 178.
- Skowrońska-Płaczynka G., 1995, 1998, *Православие. Лингводидактические материалы для студентов русской филологии*, ч. 1–2, Kraków.

SPIS TREŚCI

O SŁOWNIKU	3
<i>Słownik polskiej terminologii prawosławnej. Zakres, geneza, charakterystyka</i>	5
Zakres słownika	5
Geneza słownika	7
Charakterystyka słownika	11
Okoliczności powstania słownika	12
<i>Zasady ekscerpcji materiału do Słownika polskiej terminologii prawosławnej</i>	
– terminologia polska	13
Nazwy pospolite	13
Nazwy własne	14
Baza źródłowa	17
<i>Zasady ekscerpcji materiału do Słownika polskiej terminologii prawosławnej</i>	
– odpowiedniki obcojęzyczne	25
Odpowiedniki greckie	25
Odpowiedniki cerkiewnosłowiańskie	28
Odpowiedniki angielskie	33
<i>Struktura Słownika polskiej terminologii prawosławnej</i>	37
Poziom makrostrukturalny	37
Poziom mikrostrukturalny	38
Ogólne zasady edytorskie	57
<i>Charakterystyka elektronicznej wersji Słownika polskiej terminologii</i>	
<i>prawosławnej</i>	63
Wyszukiwanie w języku polskim	64
Wyszukiwanie w językach obcych	64
Statystyki	65
Funkcje eksportu i druku	66
Moduł dla osób słabowidzących	66

Wymowa – moduł mowy	66
Funkcja e-learningowa	67
Różnice między papierową a elektroniczną wersją słownika	68
Mobilne wersje słownika	68
<i>Słownik polskiej terminologii prawosławnej – wnioski badawcze</i>	71
SŁOWNIK POLSKIEJ TERMINOLOGII PRAWOSŁAWNEJ	75
INDEKS ODPOWIEDNIKÓW GRECKICH	497
INDEKS ODPOWIEDNIKÓW CERKIEWNOSŁOWIAŃSKICH	527
INDEKS ODPOWIEDNIKÓW ANGIELSKICH	553
INDEKS FORM NIEPOPRAWNYCH	587
BIBLIOGRAFIA	591

Słownik zawiera 426 stron artykułów hasłowych, w tym około 4000 haseł w języku polskim, które zostały uzupełnione o odpowiedniki greckie, cerkiewnoślawiańskie i angielskie. Wśród haseł słownikowych odnajdziemy wszystkie specyficzne terminy wykorzystywane w polskim prawosławiu. W słowniku zarejestrowano zarówno formy oficjalne, jak i potoczne, aktualne i historyczne, zgodne z polskimi zasadami ortograficznymi oraz te, które wydają się zapożyczeniami z języka greckiego lub cerkiewnoślawiańskiego. [...] Słownik z całą pewnością będzie wykorzystany z jednej strony przez profesjonalnych publicystów, naukowców i tłumaczy, a z drugiej – przez rzeszę wiernych Cerkwi prawosławnej.

Abp prof. dr hab. Sawa Hrycuniak

Słownik polskiej terminologii prawosławnej to dzieło wyjątkowe, monumentalne i od dawna w naszym kraju wyczekiwane: wyjątkowe – gdyż to pierwsze gruntowne opracowanie odpowiadające na palącą potrzebę uporządkowania oraz ujednolicenia terminologii prawosławnej, wyrażaną przez środowiska naukowe, duchowieństwo i wiernych; monumentalne – gdyż zawiera prawie 4000 haseł i definiowanych połączeń wyrazowych, trzy indeksy językowe oraz indeks form niepoprawnych; od dawna wyczekiwane – gdyż umożliwi lepsze przedstawienie i zrozumienie skarbów prawosławia w wymiarze dogmatycznym, liturgicznym, pastoralnym, historycznym, kulturowym i obrzędowym.

Prof. dr hab. Krzysztof Leśniewski

Słownik jest napisany profesjonalnie i zawiera bogaty oraz dobrze opracowany i ustrukturyzowany materiał dotyczący polskiej terminologii prawosławnej. Podstawy naukowe słownika i przyjęte w nim zasady zostały szczegółowo opisane w obszernym wstępie. Dzieło to będzie przydatne dla szerokiego grona osób zainteresowanych problematyką prawosławną.

Prof. dr hab. Sergejus Temčinas

Przedstawione do recenzji opracowanie zasługuje na wysoką ocenę. Wydanie go drukiem (a także w formie elektronicznej) z jednej strony zapełnia istotną lukę w polskiej literaturze dotyczącej prawosławia, które stanowi niezbywalny komponent kultury Rzeczypospolitej, z drugiej zaś – jest ważnym wkładem do polskich badań leksykograficznych i do nauki o języku religijnym.

Prof. dr hab. Aleksander Naumow